

“ कृषि, पर्यटन, मध्यपहाडी व्यापारिक नगरः
समुन्नत र समृद्ध ढोरपाटन विकासको आधार”

ढोरपाटन नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बुर्तिबाड, बागलुङ
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

दोस्रो पञ्चवर्षीय विकास योजना ढोरपाटन नगरपालिका

आर्थिक वर्ष २०८३/८४-२०८७/८८

मस्यौदा प्रतिवेदन

पेश गर्ने संस्था

एक्जिमियस इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.

काठमाडौं, नेपाल

२०८३

दोस्रो पञ्चवर्षीय आवधिक विकास योजना

आर्थिक वर्ष

२०८३/८४-२०८७/८८

ढोरपाटन नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बुर्तिबाड, बागलुङ
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

“कृषि, पर्यटन, मध्यपहाडी व्यापारिक नगरः
समुन्नत र समृद्ध ढोरपाटन विकासको आधार”

२०८३

ढोरपाटन नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

बुर्तिवाड, बागलुङ
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

सन्देश तथा शुभकामना मन्तव्य नगर प्रमुख

नेपालको संविधान २०७२ ले लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीमार्फत सुशासन, विकास र समृद्धि हासिल गर्दै स्वाधीन, समुन्नत तथा समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको विकास गर्ने परिकल्पना गरेको छ । नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ तथा गण्डकी प्रदेशको स्थानीय तह योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ ले स्थानीय तहलाई आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक, रणनीतिक तथा दीर्घकालीन योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेका छन् ।

नेपाल सरकारद्वारा सोझै पञ्चवर्षीय योजनाका लागि तय गरिएको **“सुशासन, सामाजिक न्याय र समृद्धि”** को दीर्घ सोच तथा गण्डकी प्रदेश सरकारद्वारा तय गरिएको **“आत्मनिर्भर र समुन्नत प्रदेश : सम्मानित प्रदेशवासी”** भन्ने दीर्घकालीन सोचलाई आधार मानी ढोरपाटन नगरपालिकाले आफ्नो दीर्घकालीन सोच **“कृषि, पर्यटन, मध्यपहाडी व्यापारिक नगर : समुन्नत र समृद्ध ढोरपाटन विकासको आधार”** लाई आत्मसात गर्दै पञ्चवर्षीय आवधिक विकास योजना (२०८३/८४-२०८७/०८८) तर्जुमा गरेको हो ।

यस दोस्रो पञ्चवर्षीय आवधिक योजनामा आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वन-वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन, सुशासन तथा संस्थागत विकास लगायतका प्रमुख विषयगत क्षेत्रहरू समेटिएका छन् । साथै नगरपालिकाका आयोजना, प्राथमिकताप्राप्त योजना तथा वार्षिक कार्यक्रमहरूलाई समेत योजनामा समावेश गरिएको छ । योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन योजना बैंकको व्यवस्था समेत गरिएको छ ।

सम्पूर्ण ढोरपाटन नगरवासी, सरोकारवाला निकाय, जनप्रतिनिधि, विषय विशेषज्ञ, राजनीतिक दल, निजी क्षेत्र, सहकारी संस्था, गैरसरकारी संघ-संस्था तथा नागरिक समाजसँगको व्यापक अन्तरक्रिया, छलफल र सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट यो आवधिक योजना तयार गरिएको हो । यस योजनाले आगामी पाँच वर्षभित्र नगरपालिकाको समग्र विकासलाई दिशानिर्देश गर्ने मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा कार्य गर्ने विश्वास लिइएको छ । सम्पूर्ण ढोरपाटन नगरवासीहरूसँग अन्तरक्रियात्मक छलफल र गहन अध्ययनसहित व्यापक जनसहभागितामा आवधिक योजना तयार गरी प्रस्तुत गर्न पाउँदा हामीलाई खुसी लागेको छ ।

आवधिक विकास योजना आगामी पाँच वर्ष अवधि भित्र वार्षिक योजनाहरू छनौट तथा कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा एक मार्गदर्शक दस्तावेजको रूपमा सहयोग गर्नेछ भन्ने हामीलाई विश्वास लागेको छ । आवधिक योजना तयारी पश्चात् राखेका लक्ष्य र निर्देश गरिएका रणनीतिहरूको अवलम्बन गर्दै आगामी पाँच वर्षको अवधिमा सम्पन्न गर्नु पर्ने आयोजनाहरू कार्यान्वयन गर्ने जिम्मा ढोरपाटन नगरपालिकामा रहेको छ । आवधिक योजना तर्जुमामा ढोरपाटन नगरपालिकाका उप प्रमुखज्यू, वडाअध्यक्षज्यूहरू, कार्यपालिका सदस्यज्यूहरू, प्रमुख प्रशासकीयज्यू अधिकृत सहित राष्ट्रसेवक कर्मचारी वर्ग, विषय विशेषज्ञ, स्थानीय राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिभिन्नहरू, बुद्धिजिवि एवम् गैरसरकारी, निजी र सम्पूर्ण नगरवासी नागरिकहरू, विभिन्न संघ-संस्थाहरू र प्राविधिक सहयोग गर्ने एक्जिमिस इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. प्रति उहाँहरूको सक्रिय सहभागिता, सुझाव र योगदानका लागि आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा यस नगरपालिकाले तर्जुमा गरेको दोस्रो आवधिक विकास योजना कार्यान्वयनमा सबै क्षेत्र, समुदाय, निकाय तथा साभेदारहरूका सदभाव, सहयोग र क्रियाशीलताको अपेक्षा गर्दै नगरपालिकाको तर्फबाट दोस्रो आवधिक विकास योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि प्रतिबद्धता एवम् शुभकामना समेत व्यक्त गर्दछु ।

देव कुमार नेपाली

नगर प्रमुख

ढोरपाटन नगरपालिका

ढोरपाटन नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

बुर्तिवाड, बागलुङ
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

सन्देश तथा शुभकामना मन्तव्य नगर उप प्रमुख

नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा योजना तर्जुमासम्बन्धी विद्यमान नीतिगत व्यवस्था र विभिन्न दिग्दर्शनहरूको अधीनमा रही ढोरपाटन नगरपालिकाको दिगो तथा द्रुत विकासका लागि **“कृषि, पर्यटन, मध्यपहाडी व्यापारिक नगर : समुन्नत र समृद्ध ढोरपाटन विकासको आधार”** भन्ने दीर्घकालीन सोचसहित दोस्रो आवधिक विकास योजना (२०८३/८४-२०८७/८८) तयार भई प्रकाशित हुन लागेकोमा मलाई अत्यन्त खुशी लागेको छ । यस आवधिक विकास योजनामा नगरपालिकाको समष्टिगत आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन तथा सुशासन तथा संस्थागत विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू निर्धारण गरि आगामी पाँच वर्षे अवधि भित्र सो हांसिल गर्न निर्देशक सिद्धान्त, रणनीति तथा प्राथमिकताहरू पहिचान एवम् परिभाषित मार्गचित्र प्रस्तुत गरिएको छ । योजनाले जनसहभागितामूलक विकास प्रक्रियामार्फत समग्र ढोरपाटन नगरपालिकाको रूपान्तरण गर्दै समृद्ध र व्यवस्थित नगर निर्माणतर्फ अग्रसर गराउने अपेक्षा गरिएको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकावासीहरूमा समर्पित यस दोस्रो पञ्चवर्षीय आवधिक योजना निर्माण प्रक्रियामा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू, राजनीतिक दलका नेता तथा प्रतिनिधिहरू, विषय विज्ञहरू, नागरिक समाज, बुद्धिजीवी, विभिन्न संघ-संस्था, महिला समूह, युवा वर्ग तथा सम्पूर्ण नगरवासी दिदीबहिनी तथा दाजुभाइहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद तथा आभार व्यक्त गर्दछु ।

नगरपालिकाको आवधिक योजनामा समेटिएका सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्यहरूलाई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्न आगामी दिनहरूमा सबै क्षेत्र र तहबाट निरन्तर सहयोग, सहकार्य, सुझाव तथा समन्वय प्राप्त हुने विश्वास लिएको छु । आगामी वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट निर्माणका क्रममा यस आवधिक योजनालाई मूल आधार दस्तावेजका रूपमा उपयोग गरिनेछ भन्ने विश्वास समेत व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, ढोरपाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दै योजना निर्माण कार्यमा संलग्न कार्यपालिका सदस्यहरू, विषयगत समितिका पदाधिकारीहरू, सम्पूर्ण कर्मचारीहरू तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने विज्ञ टोलीप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

धन बहादुर कायत

नगर उप प्रमुख

ढोरपाटन नगरपालिका

ढोरपाटन नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

बुर्तिवाड, बागलुङ

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

शुभकामना मन्तव्य प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

नेपालको संविधान २०७२ ले आत्मसात गरेको संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको सफल कार्यान्वयन गर्दै नेपाल सरकारको **“समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”** तथा गण्डकी प्रदेश सरकारको **“आत्मनिर्भर र समुन्नत प्रदेश : सम्मानित प्रदेशवासी”** भन्ने दीर्घकालिन सोचलाई साकार पार्न प्रभावकारी सरकारी वित्त व्यवस्थापन तथा योजनाबद्ध विकास आवश्यक रहेको छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरूबीच समन्वय र तादात्म्यता कायम गरी विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउनु आजको आवश्यकता हो ।

सीमित स्रोत-साधन, दक्ष जनशक्तिको अभाव, प्रविधिमा सीमित पहुँच तथा भौगोलिक विकटताजस्ता चुनौतीहरूका बाबजुद ढोरपाटन नगरपालिकालाई समृद्धिको मार्गमा अघि बढाउने उद्देश्यसहित आवधिक विकास योजना (२०८३/८४-२०८७/८८) तयार भई कार्यान्वयनको चरणमा प्रवेश गरेकोमा हामी गौरवान्वित भएका छौं ।

ढोरपाटन नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच **“कृषि, पर्यटन, मध्यपहाडी व्यापारिक नगर : समुन्नत र समृद्ध ढोरपाटन विकासको आधार”** लाई आत्मसात गर्दै सरकारी, गैरसरकारी, निजी तथा सामुदायिक क्षेत्रलाई विकास प्रक्रियाको मूलधारमा समेटी एकीकृत, व्यवस्थित र योजनाबद्ध विकासलाई दिशा दिने उद्देश्यका साथ यो दोस्रो पञ्चवर्षीय आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको हो । यस योजनाले नगरपालिकाको समग्र विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्दै अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न, नवीन तथा रणनीतिक महत्वका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न तथा प्रभावकारी कार्यनीति निर्माण गर्न सहयोग पुऱ्याउने विश्वास लिइएको छ ।

नगरपालिकाको विकास सम्भावना, अवसर, समस्या, चुनौती तथा स्रोत-साधनको अवस्थाको विश्लेषण गरी नगरवासीहरूको आवश्यकता र अपेक्षाअनुसार आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वन-वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन, सुशासन तथा संस्थागत विकासका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकताहरू निर्धारण गरिएको छ । यस योजनालाई आगामी दिनहरूमा नगरपालिकाको विकास योजनाको मूल आधारका रूपमा उपयोग गरिने अपेक्षा गरिएको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यलाई स्थानीयकरण गर्दै उपलब्ध स्रोत र साधनको प्रभावकारी परिचालन, पारदर्शिता, जनसहभागिता, जवाफदेहिता, प्रभावकारी अनुगमन तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रणलाई विशेष प्राथमिकतामा राखी तयार गरिएको यस आवधिक योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको सहयोग, सहकार्य तथा समन्वय आवश्यक रहेको छ । यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सबै पक्षबाट सकारात्मक सहयोग प्राप्त हुने विश्वास व्यक्त गर्दछु ।

आवधिक योजना निर्माणको प्रारम्भिक चरणदेखि दस्तावेजीकरणसम्म मार्गदर्शन तथा नेतृत्व प्रदान गर्नुहुने नगर प्रमुखज्यू तथा उपप्रमुखज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । साथै योजना निर्माण प्रक्रियामा सक्रिय सहभागिता जनाउनुहुने नगरसभा सदस्यहरू, वडा अध्यक्षहरू, कार्यपालिका सदस्यहरू, विषयगत समितिका पदाधिकारीहरू, कर्मचारी साथीहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू, सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरू, स्थानीय क्लब, आमा समूह, महिला समूह तथा सम्पूर्ण नगरवासीहरूप्रति समेत हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस आवधिक विकास योजना निर्माणका लागि महत्वपूर्ण योगदान तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने परामर्शदाता संस्था र विज्ञ टोलीप्रति विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दै आगामी दिनहरूमा पनि यस्तै सहयोग र सहकार्यको अपेक्षा गर्दछु ।

चिरन्जिवि धिमेरे

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत,

ढोरपाटन नगरपालिका

विषयसूची

विषयसूची	i
तालिकाहरु	ix
चित्रहरु	x
अनुसूचीहरु	x
परिच्छेद १: परिचय	१
१.१. पृष्ठभूमि	१
१.२. आवधिक विकास योजना उद्देश्य	३
१.३ आवधिक योजना तर्जुमाका कानुनी तथा नीतिगत आधार	३
१.४ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरु	५
१.४.१ दस्तावेजहरुको अध्ययन	५
१.४.२ योजना तर्जुमा पूर्वतयारी बैठक अभिमुखीकरण	५
१.४.३ स्थानीयस्तरमा नगरपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति अध्ययन तथा द्वितीय स्रोतका सूचना सङ्कलन	५
१.४.४ नगरपालिकाको आधार नक्सासम्बन्धी सूचना सङ्कलन	५
१.४.५ वडा भेला मार्फत् प्राप्त सूचनाहरुको विश्लेषण	६
१.४.६ योजना तथा आधार पत्रहरुको पुनरावलोकन	६
१.४.७ तथ्याङ्क तथा सूचनाहरुको विश्लेषण	६
१.४.८ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिक कार्यक्रमहरुको मस्यौदा तयारी	६
१.४.९ आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला	६
१.४.१० एकीकृत दस्तावेज तयारी तथा मस्यौदा प्रमाणीकरण कार्यशाला	६
१.४.११ अन्तिम प्रतिवेदन स्वीकृत	७
१.५ अध्ययनको सीमाहरु	७
१.६ विद्यमान राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय नीतिहरु	७
१.७ संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरु	८
१.७.१ दीर्घकालीन सोच वि.सं. २१००	८
१.७.२ दीर्घकालीन सोच वि. सं. २१०० ले लिएका राष्ट्रिय रणनीति	८
१.७.३ राष्ट्रिय रूपान्तरणका प्रमुख संवाहक र सहयोगी क्षेत्र	८
१.७.४ दीर्घकालीन सोचको परिदृश्य र राष्ट्रिय परिमाणात्मक लक्ष्यहरु	९
१.७.५ सोह्रौं योजना (२०८१/८२- २०८५/८६)	११
१.७.६ गण्डकी प्रदेशको दोस्रो योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)	१२
१.८ दिगो विकासका लक्ष्यहरु	१४
१.९ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारका मार्ग निर्देशनहरु	१५
१.१० अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्झौता तथा घोषणापत्रहरु	१५
१.११ स्थानीय तहमा सहभागी राजनैतिक दलहरुको घोषणापत्रहरु	१५
१.१२ नगरपालिकाको विद्यमान वस्तुगत अवस्था	१५

परिच्छेद : २ नगरपालिकाको विद्यमान स्थिति र विकास उपलब्धिको समीक्षा	१६
२.१ नगरपालिकाको परिचय	१६
२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना	१६
२.१.२ ढोरपाटन नगरपालिकाको क्षेत्रीय सम्बन्ध	१८
२.१.३ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा	१८
२.१.४ भू-उपयोगको अवस्था	२०
२.१.५ जनसांख्यिक अवस्था वितरण र प्रक्षेपण	२१
२.१.६ जनसंख्या पूर्वानुमान- प्रक्षेपण	२४
२.२ आर्थिक विकास अवस्था	२५
२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	२७
२.२.२ सिंचाइ सुविधाको अवस्था	३०
२.२.३ पर्यटन तथा संस्कृति	३०
२.२.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति	३५
२.२.५ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा	३६
२.३ सामाजिक विकासको अवस्था	३८
२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण	३८
२.३.२ शैक्षिक विकास	४४
२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाई	४९
२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	५१
२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला	५४
२.४ पूर्वाधार तथा ग्रामिण विकासको अवस्था	५५
२.४.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	५५
२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात	६०
२.४.३ विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	६७
२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	६९
२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था	७०
२.५.१ वन तथा जैविक विविधता	७०
२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	७१
२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन	७२
२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन	७३
२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था	७५
२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन	७५
२.६.२ सङ्गठनात्मक विकास	७७
२.६.३ स्रोत परिचालन	७७
२.६.४ योजना व्यवस्थापन	७८

२.७ प्रथम आवधिक योजनाको समीक्षा	७८
परिच्छेद ३: सोच तथा विकासको अवधारणा	८२
३.१ पृष्ठभूमि	८२
३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती	८३
३.३ प्रमुख सबल पक्ष र सम्भावना तथा अवसर	८६
३.४ निर्देशक सिद्धान्त.....	८८
३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य	९१
३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य	९२
३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता	९५
३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट	९८
३.८.१ वित्तीय व्यवस्थापन स्रोतहरु	९८
३.८.२ सार्वजनिक आय तथा खर्च र खर्च बेहोर्ने स्रोतहरु	१०१
३.८.३ बजेटका अन्य स्रोतहरुको परिचालन तथा व्यवस्थापन	१०४
३.८.४ विषय क्षेत्रगत बजेट बाँडफाँडको विस्तृत विवरण	१०५
परिच्छेद ४ : आर्थिक क्षेत्र.....	१०८
४.१ कृषि तथा पशुपालन	१०८
४.१.१ पृष्ठभूमि	१०८
४.१.२ समस्या तथा चुनौती.....	१०८
४.१.३ सम्भावना तथा अवसर	१०९
४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१०९
४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	११६
४.२ सिंचाई.....	११९
४.२.१ पृष्ठभूमि.....	११९
४.२.२ समस्या तथा चुनौती.....	११९
४.२.३ सम्भावना तथा अवसर	११९
४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	११९
४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१२४
४.३ पर्यटन, सँस्कृति तथा सम्पदा.....	१२६
४.३.१ पृष्ठभूमि	१२६
४.३.२ समस्या तथा चुनौती.....	१२६
४.३.३ सम्भावना तथा अवसर.....	१२६
४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१२७
४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१३५
४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति.....	१३७
४.४.१ पृष्ठभूमि	१३७
४.४.२ समस्या तथा चुनौती	१३७

४.४.३ सम्भावना तथा अवसर.....	१३८
४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१३८
४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका.....	१४३
४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा.....	१४५
४.५.१ पृष्ठभूमि.....	१४५
४.५.२ समस्या तथा चुनौती	१४५
४.५.३ सम्भावना तथा अवसर	१४६
४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१४६
४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१५०
परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र	१५२
५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण	१५२
५.१.१ पृष्ठभूमि	१५२
५.१.२ समस्या तथा चुनौती	१५२
५.१.३ सम्भावना तथा अवसर.....	१५३
५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१५३
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका.....	१६३
५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन	१६५
५.२.१ पृष्ठभूमि	१६५
५.२.२ समस्या तथा चुनौती	१६५
५.२.३ सम्भावना तथा अवसर.....	१६६
५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१६६
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका.....	१७५
५.३ खानेपानी तथा सरसफाई.....	१७८
५.३.१ पृष्ठभूमि	१७८
५.३.२ समस्या तथा चुनौती	१७८
५.३.३ सम्भावना तथा अवसर.....	१७९
५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना.....	१७९
५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका.....	१८५
५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग.....	१८६
५.४.१ पृष्ठभूमि.....	१८६
५.४.२ समस्या तथा चुनौती	१८६
५.४.३ सम्भावना तथा अवसर	१८७
५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना.....	१८७
५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१९४
५.५ युवा तथा खेलकुद	१९६

५.५.१ पृष्ठभूमि	१९६
५.५.२ समस्या तथा चुनौती	१९६
५.५.३ सम्भावना तथा अवसर	१९७
५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१९७
५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२०३
परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र	२०५
६.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	२०५
६.१.१ पृष्ठभूमि	२०५
६.१.२ समस्या तथा चुनौती	२०५
६.१.३ सम्भावना तथा अवसर	२०६
६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२०६
६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२११
६.२ सड़क, पुल तथा यातायात	२१३
६.२.१ पृष्ठभूमि	२१३
६.२.२ समस्या तथा चुनौती	२१३
६.२.३ सम्भावना तथा अवसर	२१४
६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२१४
६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२२९
६.३ जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	२३१
६.३.१ पृष्ठभूमि	२३१
६.३.२ समस्या तथा चुनौती	२३१
६.३.३ सम्भावना तथा अवसर	२३१
६.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२३२
६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२३६
६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	२३७
६.४.१ पृष्ठभूमि	२३७
६.४.२ समस्या तथा चुनौती	२३७
६.४.३ सम्भावना तथा अवसर	२३८
६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२३८
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२४१
परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र	२४३
७.१ वन तथा जैविक विविधता	२४३
७.१.१ पृष्ठभूमि	२४३
७.१.२ समस्या तथा चुनौती	२४३
७.१.३ सम्भावना तथा अवसर	२४४
७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२४४

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२४८
७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	२५०
७.२.१ पृष्ठभूमि	२५०
७.२.२ समस्या तथा चुनौती	२५०
७.२.३ सम्भावना तथा अवसर	२५१
७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२५१
७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२५४
७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	२५५
७.३.१ पृष्ठभूमि	२५५
७.३.२ समस्या तथा चुनौती	२५५
७.३.३ सम्भावना तथा अवसर	२५६
७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२५६
७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२५९
७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	२६०
७.४.१ पृष्ठभूमि	२६०
७.४.२ समस्या तथा चुनौती	२६०
७.४.३ सम्भावना तथा अवसर	२६०
७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२६१
७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२६५
परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र	२६७
८.१ सेवा प्रवाह तथा सुशासन	२६७
८.१.१ पृष्ठभूमि	२६७
८.१.२ समस्या तथा चुनौती	२६७
८.१.३ सम्भावना तथा अवसर	२६८
८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२६८
८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२७१
८.२ मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास	२७३
८.२.१ पृष्ठभूमि	२७३
८.२.२ समस्या तथा चुनौती	२७३
८.२.३ सम्भावना तथा अवसर	२७३
८.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२७३
८.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२७६
८.३ तथ्याङ्क प्रणाली	२७७
८.३.१ पृष्ठभूमि	२७७
८.३.२ समस्या तथा चुनौती	२७७

८.३.३ सम्भावना तथा अवसर.....	२७७
८.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२७७
८.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२७८
८.४ वित्तीय सुशासन.....	२८०
८.४.१ पृष्ठभूमि	२८०
८.४.२ समस्या तथा चुनौती	२८०
८.४.३ सम्भावना तथा अवसर.....	२८०
८.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना.....	२८१
८.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका.....	२८२
८.५ राजस्व परिचालन	२८४
८.५.१ पृष्ठभूमि.....	२८४
८.५.२ समस्या तथा चुनौती.....	२८४
८.५.३ सम्भावना तथा अवसर	२८४
८.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२८४
८.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२८७
परिच्छेद ९ अन्तरसम्बन्धित विषय	२८८
९.१ नगरपालिका सुरक्षा.....	२८८
९.१.१ पृष्ठभूमि	२८८
९.१.२ समस्या तथा चुनौती	२८८
९.१.३ सम्भावना तथा अवसर.....	२८८
९.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२८९
९.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका.....	२९१
९.२ मानव अधिकार	२९२
९.२.१ पृष्ठभूमि	२९२
९.२.२ समस्या तथा चुनौती.....	२९२
९.२.३ सम्भावना तथा अवसर	२९२
९.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२९२
९.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२९४
९.३ संघीय शासन प्रणाली	२९६
९.३.१ पृष्ठभूमि	२९६
९.३.२ समस्या तथा चुनौती	२९६
९.३.३ सम्भावना तथा अवसर.....	२९६
९.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	२९६
९.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका.....	२९७
९.४ स्थानीय तहको सन्तुलित विकास	२९८

९.४.१ पृष्ठभूमि.....	२९८
९.४.२ समस्या तथा चुनौती	२९८
९.४.३ सम्भावना तथा अवसर	२९८
९.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना.....	२९८
९.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	२९९
परिच्छेद १०: कार्यान्वयन व्यवस्था	३००
१०.१ पृष्ठभूमि	३००
१०.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना	३००
१०.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट	३०१
१०.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण	३०३
१०.५ वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनको रणनीति	३०३
१०.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन	३०५
१०.६.१ योजना कार्यान्वयन.....	३०५
१०.६.२ कार्यान्वयन प्रक्रिया	३०७
१०.६.३ कार्यान्वयन संयन्त्र	३०८
१०.६.४ कार्यान्वयन विधि.....	३०८
१०.६.५ अख्तियारी	३०९
१०.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना	३०९
१०.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता	३१०
१०.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी.....	३१०
१०.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया.....	३१२
सन्दर्भ सामाग्री	३१३

तालिकाहरु

तालिका १: नेपालका प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू	१०
तालिका २: नेपालको सोह्रौँ योजना प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू.....	११
तालिका ३: गण्डकी प्रदेशको दोस्रो योजना प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू	१३
तालिका ४: ढोरपाटन नगरपालिकाको वडागत संरचना.....	१७
तालिका ५: ढोरपाटन नगरपालिकाको भू-उपयोग विवरण	२०
तालिका ६: घरपरिवारको संख्या, लिङ्ग अनुसार जनसंख्या, औसत घरपरिवारको आकार र लिङ्ग अनुपात विवरण	२१
तालिका ७: जातजाति अनुसारको जनसंख्या विवरण	२३
तालिका ८: आर्थिक कामको औद्योगिक क्षेत्र अनुसार जनसंख्या वितरण	२६
तालिका ९: आर्थिक कामको पेशाअनुसार जनसंख्या वितरण.....	२६
तालिका १०: कृषि तथ्यांक विवरण.....	२९
तालिका ११: नगरपालिकामा भएका सरकारी संस्थाहरूको विवरण	३९
तालिका १२: स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण स्थान.....	४०
तालिका १३: मौसमी तथा नियमित सञ्चालन हुने गाउँघर क्लिनिकको विवरण	४१
तालिका १४: स्वास्थ्य क्षेत्रमा क्रियाशील गैर सरकारी संस्थाहरूको विवरण	४१
तालिका १५: शैक्षिक संस्थाको विवरण.....	४६
तालिका १६: सामुदायिक, संस्थागत र परम्परागत धार्मिक विद्यालय वडागत विवरण.....	४७
तालिका १७: खानेपानी विवरण	४९
तालिका १८: शौचालय सुविधाको प्रकार अनुसार घरपरिवारको संख्या विवरण.....	५०
तालिका १९: बालविवाह	५२
तालिका २०: स्थिर सम्पत्तिमा महिलाको स्वामित्व	५२
तालिका २१: निर्भरता अनुपात	५३
तालिका २२: अपाङ्गताको स्थिति	५३
तालिका २३: वस्ती क्षेत्रहरू.....	५६
तालिका २४: घरको स्वामित्व अनुसार परिवार संख्या	५७
तालिका २५: घरको जग्गाको बोनोटअनुसार परिवार संख्या	५७
तालिका २६: सडक तथा यातायात मापदण्ड.....	६२
तालिका २७: वृत्ति बल्ल प्रयोग गरिने मुख्य स्रोतका आधारमा परिवार संख्या	६७
तालिका २८: इन्धनको प्रयोगमा.....	६८
तालिका २९: परिवारमा उपलब्ध साधन तथा सुविधाअनुसार परिवार संख्या	६९
तालिका ३०: ढोरपाटन नगरपालिकाका हालसम्मका कानूनहरू	७५
तालिका ३१: नगरपालिकाका विद्यमान क्षेत्रगत समस्या तथा चुनौतिहरू	८४

तालिका ३२: नगरपालिकाका विद्यमान क्षेत्रगत सबल पक्ष तथा सम्भावना तथा अवसरहरु	८६
तालिका ३३: परिमाणात्मक लक्ष्यहरु	९२
तालिका ३४: दीर्घकालिन रणनीति तथा प्राथमिकता	९६
तालिका ३५: आम्दानीको विस्तृत विवरण	१००
तालिका ३६: राजस्व अनुमान, आम्दानीको विस्तृत विवरण	१०१
तालिका ३७: चालु तथा पुँजीगत तर्फ व्यय	१०२
तालिका ३८: चालु तथा पुँजीगततर्फ जम्मा व्यय अनुमान	१०४
तालिका ३९: बजेट तथा विषयगत खर्चको विवरण	१०५
तालिका ४०: लगानी र खर्चका शीर्षकहरु	१०७
तालिका ४१: योजना अवधिको क्षेत्रगत लगानी प्रक्षेपण (चालु र पुँजीगत खर्च)	१०७
तालिका ४२: विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट	३०१
तालिका ४३: नगरपालिकालाई प्राप्त हुने बजेटको स्रोत तथा शीर्षकहरुको विवरण	३०३
तालिका ४४: आम्दानीको स्रोत तथा योजना कार्यान्वयनमा लगानी	३०६

चित्रहरु

चित्र १: नगरपालिकाले तर्जुमा गर्नुपर्ने योजनाहरु	४
चित्र २: विभिन्न योजनाहरु बीचको अन्तरसम्बन्ध	४
चित्र ३: भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना	१६
चित्र ४: ढोरपाटन नगरपालिका क्षेत्रीय सम्बन्ध र सडक सञ्जाल	१८
चित्र ५: जनसंख्या पूर्वानुमान- प्रक्षेपण	२५

अनुसूचीहरु

अनुसूची १ माईनट	३१४
अनुसूची २ फिल्ड तस्विरहरु	३२४
अनुसूची ३ नक्साहरु	३२६

परिच्छेद १: परिचय

१.१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ जारी भएसँगै नेपाल एकल शासन प्रणालीबाट संघीय शासन प्रणालीमा रुपान्तरण भएको छ । संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने र तीनै तहले संविधान र कानून बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग गर्ने व्यवस्था गरेको छ । नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा कानून बनाउने, नीति तथा योजना तयार गर्ने, वार्षिक बजेट बनाउने, सोको कार्यान्वयन र नतिजा मापन गर्ने व्यवस्था गरेको छ । **(संविधानको धारा ५९ को उपधारा १)** । यसैगरी संविधानले प्रदेश र स्थानीय तहले बजेट पेश गर्ने समय संघीय कानून बमोजिम हुने व्यवस्था गरेको छ । **(धारा ५९ को उपधारा ३)** । संघीय शासन व्यवस्थामा स्थानीय सरकारलाई नागरिकको घरदैलोको सरकारको रुपमा लिइएको हुन्छ । तसर्थ राजनीतिक र अवधारणागत रुपमा पनि स्थानीय सरकारसँग जनताको बढी नै अपेक्षा हुने गर्दछ । नागरिकको आवश्यकता तथा अपेक्षा सम्बोधनको लागि स्थानीय सरकार अझ बढी सबल, सक्षम र जवाफदेही हुन आवश्यक छ । सक्षम, सबल र नागरिकप्रति संवेदनशिल तथा जवाफदेही स्थानीय सरकारबाट मात्रै जनचाहानामा सम्बोधन हुन सक्दछ । यसका लागि स्थानीय सरकारका रुपमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले स्थानीय धरातलिय परिवेश, विशिष्टता तथा नागरिकको वास्तविक आवश्यकता र चाहाना प्रतिबिम्बित हुने गरी स्थानीय नीति, योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

यसका लागि नेपाल सरकारले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५ लगायत आर्थिक संकेत, वर्गीकरण र व्याख्या जस्ता नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था समेत गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले स्थानीयस्तरको विकासका लागि आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक क्षेत्रगत मध्यकालिन तथा दिर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस प्रकारका योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासंग अनुकूल हुने गरी तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था ऐनमा गरिएको छ । यसैगरी योजना तर्जुमा गर्दा सुशासन, वातावरणमैत्री, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था समेत ऐनले स्पष्ट गरेको छ । यसका अतिरिक्त ऐनले योजना तर्जुमा गर्दा प्राथमिकता दिनु पर्ने विषयहरू समेत तोकेको र स्थानीय तहले कार्यसम्पादनका क्रममा लागत न्यूनीकरण, स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग र प्रभावकारी सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था स्पष्ट रुपमा उल्लेख गरेको छ । सोही व्यवस्थाअनुसार उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल दिने, गरिबी निवारण, जीवनस्तरमा दिगो सुधार, रोजगारीका अवसरमा वृद्धि समेत आर्थिक सामाजिक पुर्नलाभ, जनसहभागिता प्रवर्धन, समावेशी, दिगो विकास र स्थानीय सँस्कृति संरक्षण जस्ता विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने कुरालाई जोड दिएको देखिन्छ । जसका लागि सीमीत स्रोत र साधनको उच्चतम र उचित प्रयोग चलाखीपूर्ण तवरले गर्नु पर्ने हुन्छ । सामूहिक रूपले गरिने यस्ता प्रयासहरूले नै विकास प्रतिबिम्बित गर्दछ । विकासका लागि पूर्वाधार, योजना र परिस्थितिहरूको संयोजन आवश्यक हुन्छ । यो एकै पटक पनि सम्भव हुँदैन यसका चरणबद्ध खुड्किलाहरू हुन्छन् जसमा गतिशील पाइला चाल्दै जानुपर्ने हुन्छ । निश्चित उद्देश्य प्राप्त गर्न उपलब्ध स्रोत साधनहरूको अधिकतम सदुपयोग गर्दै तोकिएको समयमा समग्र विकासको चरणबद्ध खुड्किलो पार गर्दै जाने प्रक्रिया नै आवधिक विकास योजना हो । आवश्यकता अनुसार आवधिक विकास योजनाहरू छोटो समय देखि लामो समयसम्मको निर्धारण गर्न सकिन्छ । सामान्यतया एक वर्ष देखि पाँच वर्ष सम्मको आवधिक विकास योजनाहरू निर्माण गर्ने प्रचलन रहेको हुन्छ । यस्ता आवधिक विकास योजनाहरूको उपलब्धिमूलक कार्यान्वयनले समग्र विकास र सामाजिक रूपान्तरण प्राप्त हुन्छ ।

समावेशी, सन्तुलित तथा दिगो सामाजिक, आर्थिक र भौतिक विकास गरी सामाजिक न्यायसहितको समृद्धि र सुख हासिल गर्न योजनाबद्ध विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसका लागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै

विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति, व्यावहारिक कार्यनीति र नतिजामुखी कार्यक्रमसहितको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन आवश्यक पर्दछ। नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०८१/८२ देखि २०८५/८६ सम्मको लागि सोह्रौँ आवधिक योजना, राष्ट्रिय आकांक्षा **“समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”** विक्रम संवत् २१०० का सूचकसहितको सोही पञ्चवर्षीय योजनाको आधार-पत्र प्रकाशन गरेको छ। यसैको जगमा रहेर गण्डकी प्रदेश सरकारले समेत प्रदेशको दोस्रो पञ्चवर्षीय योजनाको तयार गरेको छ।

नेपालको संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयलाई समेट्ने गरी स्थानीय तहको आर्थिक सामाजिक विकासको लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसै व्यवस्था अनुसार जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारका रूपमा रहेको स्थानीय सरकारले समृद्धी र सुशासनको जनआकांक्षा पुरा गर्ने प्रयासलाई दिशा निर्देश गर्न आवधिक योजना तर्जुमा आवश्यक रहेको छ। स्थानीय तहको योजना तर्जुमा सम्बन्धी जिम्मेवारी तथा अधिकार क्षेत्रलाई मननगरी संविधान एवम् कानून बमोजिम स्थानीय सरकारको रूपमा स्थापित ढोरपाटन नगरपालिकाको पहिलो प्रयासको रूपमा दोस्रो पञ्चवर्षीय आवधिक विकास योजना (२०८३/८४-२०८७/०८८) तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता गरेको छ। ढोरपाटन नगरपालिकाको समग्र विकास तथा समुन्नतिको लागि तयार गरिएको पञ्चवर्षीय योजना हो। यस प्रकारका स्थानीय निकाय (स्थानीय सरकार) लाई आधार मानी तयार गरिने योजनालाई स्थानीय विकास योजना भनिन्छ। यसले सम्पूर्ण स्थानीय नागरिकका मनोकांक्षालाई आत्मासाथ गर्दै उनीहरूको आवश्यकता र प्राथमिकताको पहिचान गर्दछ। यी आवश्यकताहरूलाई विभिन्न शिर्षक तथा उपशिर्षकमा व्यवस्थित गर्दै प्राथमिकताका आधारमा कार्य योजना तयार गर्दछ। यस्ता कार्य योजनाहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने आफ्नै विभिन्न स्रोतहरू तथा प्रदेश सरकार तथा केन्द्र सरकार जस्ता माथिल्ला तहहरूबाट प्राप्त हुने स्रोत साधनहरूको संयोजन समेत गरी वृहत् राष्ट्रिय विकास लक्ष्य तथा उद्देश्यसँगको सामञ्जस्यमा सम्पन्न गर्दछ।

सोह्रौँ योजना, गण्डकी प्रदेशको दोस्रो पञ्चवर्षीय योजनाकाले तय गरेका लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त गर्न सहयोग पुऱ्याउने र समावेशी, दिगो तथा उत्थानशील अर्थतन्त्र निर्माण गरी नगरपालिका समुन्नतिको आधारशीला तयार गर्ने उद्देश्यसहित ढोरपाटन नगरपालिकाले दोस्रो पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गरेको छ। यस योजना मूलतः नेपालको संविधानका मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीति, स्थानीय तहको अधिकार सूची, नेपालको सोह्रौँ योजना, गण्डकी प्रदेशको दोस्रो पञ्चवर्षीय योजना, ढोरपाटन नगरपालिकाको विकास योजनाहरूको समिक्षा, नीति तथा प्राथमिकता, नगरपालिकाको सम्भावना, सामर्थ्य तथा दिगो विकास लक्ष्यसहितका प्रादेशिक, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताबाट निर्देशित रहेको छ।

यस आवधिक विकास योजनामा नगरपालिकाको समष्टिगत आर्थिक, सामाजिक विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू निर्धारण गरी आगामी ५ वर्ष अवधिभित्र सो हासिल गर्ने निर्देशक सिद्धान्त, रणनीति तथा प्राथमिकताहरू पहिचान एवम् परिभाषित मार्गचित्र प्रस्तुत गरिएको छ। यस योजनाले निर्धारित अवधिका लागि आफुले चाहेको विकास गन्तव्यतर्फ नगरपालिकालाई डोऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ। ढोरपाटन नगरपालिकाको विकास प्रयासलाई दिशानिर्देश गर्न विषयक्षेत्र गुरुयोजना, आवधिक तथा बार्षिक योजना तर्जुमा, योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा विकासका प्रयासहरूको प्रभाव लेखाजोखा गर्न विषयगत सूचना तथा स्रोत नक्शासहित वस्तुस्थिति विवरण (स्थिति पत्र) लाई योजनाको आधार दस्तावेजको रूपमा लिइएको छ। नगरपालिका विकासको स्थिति पत्र, ढोरपाटन नगरपालिकाको विकास योजनाहरूको समिक्षाको आधारमा विकासको वर्तमान अवस्था, सम्भावना, अवसर, समस्या तथा चुनौति विश्लेषण गरी दोस्रो आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ। योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया बमोजिम नगर सभा तथा कार्यपालिका पदाधिकारी, कार्यालय तथा विषयगत क्षेत्रका कर्मचारी, स्थानीय राजनीतिक दलहरू, अगुवा तथा विषयविज्ञहरू, नागरिक समाज, लक्षित वर्ग तथा सरोकारवालाको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिएको छ। यस आवधिक विकास योजना तर्जुमा प्रक्रिया तथा नतिजामा दिगो विकासका लक्ष्यलाई स्थानीय परिवेश अनुसार एकीकृत गर्नुका साथै सामाजिक आर्थिक पुर्नलाभका विषयहरूलाई समेत समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ। यस दोस्रो आवधिक विकास

योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जनसंख्या, आर्थिक वृद्धिदर, सेवा तथा सुविधाको माग समेत विकासको वर्तमान अवस्था अध्ययन तथा विश्लेषण गरी ढोरपाटन नगरपालिकाको समष्टिगत विकासको लागि दूरदृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ। यस योजनाले ढोरपाटन नगरपालिकाको समग्र तथा योजनाबद्ध विकासका लागि आगामी ५ वर्षको मार्गचित्र तयार गरी त्यसका लागि स्रोत परिचालनको योजना समेत नतिजा अनुगमन र प्रभाव लेखाजोखाको लागि आधार तय गरेको छ।

१.२. आवधिक विकास योजना उद्देश्य

ढोरपाटन नगरपालिकाको नेतृत्व र विकासको दीर्घकालिन सोच तथा निर्देशक सिद्धान्त अनुसार सरकारी, गैर सरकारी, सहकारी, समुदायमा आधारित संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई मूलधारमा ल्याई नगरपालिकाको एकीकृत, व्यवस्थित र योजनाबद्ध विकास प्रक्रिया तथा नतिजालाई मार्गदर्शन गर्नु आवधिक विकास योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य (लक्ष्य) रहेको छ। यस योजनाको विशिष्ट उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन्।

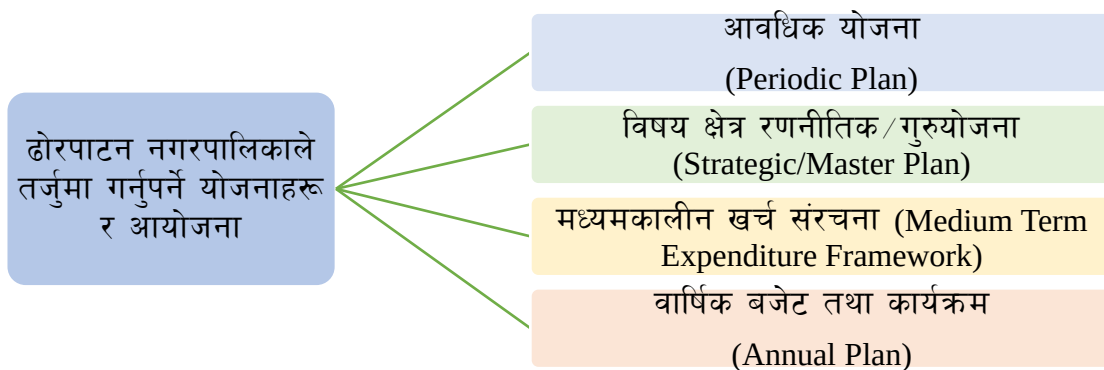
- दीर्घकालीन सोच उन्मुख रही समष्टिगत लक्ष्य, रणनीतिक कार्यक्रम तथा बजेट अनुमानसहित विकासको रणनीतिक दस्तावेज तयार गर्ने,
- नगरपालिका विकासका साभेदार तथा सरोकारवालाहरुको सहभागितामा एकीकृत, नतिजामूलक र योजनाबद्ध विकासको मार्गचित्र तयार गर्ने,
- विषय क्षेत्रगत रणनीतिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी कार्यलाई निर्देशित गर्ने,
- योजनाबद्ध, नतिजामूलक, समावेशी र उत्थानशील विकासका लागि स्थानीय तहका गतिविधिलाई निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्ने दिशातर्फ निर्देशित गर्नु,
- स्थानीय विकासका सरोकारवालाहरुमा विकास प्रयास र उपलब्धिमा साझा प्रतिबद्धता र उत्तरदायित्व सिर्जना गर्नु,
- विकासको राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक लक्ष्य र प्राथमिकतासँग स्थानीय विकासको तादाम्यता कायम गर्नु,
- नतिजामा आधारित स्थानीय विकासलाई प्रवर्द्धन गर्नु।

१.३ आवधिक योजना तर्जुमाका कानुनी तथा नीतिगत आधार

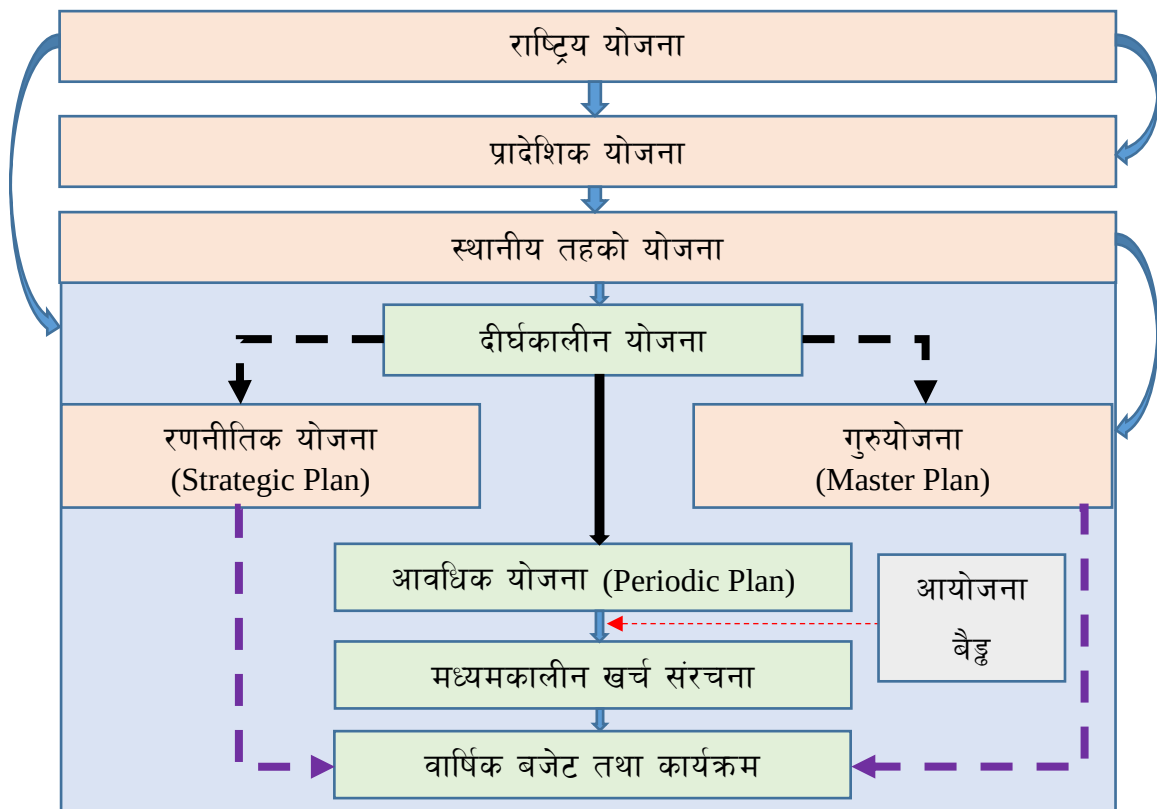
आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा निम्न बमोजिम कानुनी तथा नीतिगत आधार लिइएको छ।

- नेपालको संविधान २०७२ मा उल्लेखित मौलिक हक, अधिकारका बाँडफाँड अनुसूची, निर्देशक सिद्धान्तहरु
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, नियमवली र कार्यविधिहरु
- सोह्रौँ पञ्चवर्षीय योजना र राष्ट्रिय लक्ष्यहरु
- दिगो विकास लक्ष्य र नेपाल सरकारले स्विकार गरेका सूचकहरु
- गण्डकी प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना र विकासका प्रमुख चालकहरु
- नेपाल सरकारबाट जारी क्षेत्रगत रणनीति, कार्यविधि र नीतिहरु
- विपद् व्यवस्थापन राष्ट्रिय कार्ययोजना र कार्यविधिहरु
- संघीय र प्रदेश सरकारबाट जारी नीति तथा कार्यक्रमहरु
- नगरपालिकाबाट जारी वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरु

- ढोरपाटन नगरपालिका प्रोफाइल
- केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागका प्रतिवेदनहरू
- दिगो विकासका लक्ष्यहरू, गण्डकी प्रदेशको अवस्था तथा मार्ग चित्र
- स्थानीय मानव विकास प्रतिवेदन, गण्डकी प्रदेश
- स्थानीय तहमा सहभागी राजनीतिक दलका घोषणा पत्र र प्रतिवद्धताहरू
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन र अनुगमन एवम् मूल्यांकन दिग्दर्शन
- स्थानीय नागरिक समाज, अगुवा तथा जनसहभागिताबाट प्राप्त राय, परामर्श र सुझावहरू
- विज्ञहरूबाट प्रकाशित कृति, अनुभव र ज्ञानहरू, अनुसन्धानका प्रतिवेदनहरू

चित्र १: नगरपालिकाले तर्जुमा गर्नुपर्ने योजनाहरू

चित्र २: विभिन्न योजनाहरू बीचको अन्तरसम्बन्ध

१.४ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरू

ढोरपाटन नगरपालिकाको नगरसभाद्वारा पारित तिन आर्थिक वर्षका वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेटले नगरपालिकाको विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता र रणनीतिक तवरबाट सञ्चालन गर्न कार्यपालिकालाई निर्देशित गरेको पृष्ठभूमिबाट योजना निर्माणको प्रक्रिया सुरु भएको छ। राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा प्रकाशित “स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८”, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र प्रदेश सुशासन केन्द्रबाट प्राप्त सुभाष र सिफारिसलाई समेत ग्रहण गर्दै योजना निर्माण विधिलाई अवलम्बन गरिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियमावली, कार्यविधि, स्थानीय आर्थिक कार्यप्रणाली, संघ प्रदेश र स्थानीय तहबीच अन्तरसम्बन्ध तथा संवैधानिक अधिकार बाँडफाँडका व्यवस्थाहरूलाई ध्यान दिँदै आवधिक योजना तर्जुमाको लागि आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा सरकारी निकाय, कार्यालयबाट प्रकाशित तथा अप्रकाशित तथ्य, अभिलेख, तथ्याङ्क र अन्य सन्दर्भ सामाग्रीहरूको उपयोग गरिएको छ। यो आवधिक योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा निम्न लिखित विधिहरू अवलम्बन गरिएको छ।

१.४.१ दस्तावेजहरूको अध्ययन

योजना तर्जुमा निर्माण सम्बन्धी प्रमुख दस्तावेजहरू सोही योजनाको आधारपत्र, गण्डकी प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजनाको मस्यौदा, राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गरेको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८, प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले तयार गरेको प्रदेशको वस्तुस्थिति विवरण २०७८, विभिन्न मन्त्रालय तथा विभागहरूले प्रकाशन गरेका प्रतिवेदनहरूमा उल्लिखित प्रावधानहरूको अध्ययन गरिएको छ। साथै राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले प्रकाशन गरेका प्रतिवेदनहरू, प्रदेश सम्बन्धी सूचनाहरू तथा ढोरपाटन नगरपालिकाको योजनाहरू, स्थानीय ऐन नियम तथा अन्य विविध पक्षहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको थियो।

१.४.२ योजना तर्जुमा पूर्वतयारी बैठक अभिमुखीकरण

नगर कार्यपालिकाका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरू, विषयगत शाखाका प्रमुखहरू, स्थानीय राजनीतिक दलका अगुवाहरू, बुद्धिजीवी तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा विज्ञहरूको समेत उपस्थितिमा समग्र आवधिक योजना तयारीका प्राविधिक पक्षहरूको बारेमा बृहत् छलफल र जिम्मेवारी बाँडफाँट गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको थियो।

ढोरपाटन नगरपालिकाको नगर प्रमुख ज्यू, उप प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतज्यू र सूचना पदाधिकारीज्यूसँग छलफल गरी योजना प्रक्रिया अगाडि बढाउने बारे छलफल गरिएको थियो। साथै निर्देशक समिति र सहजीकरण समिति गठन तथा अन्य व्यवस्थापकीय तयारी सम्बन्धी विस्तृत रूपमा छलफल गरी आवधिक योजना निर्माणको विस्तृत कार्ययोजना पेश गरिएको थियो। यसै सिलसिलामा ढोरपाटन नगरपालिकाका प्रमुख ज्यू, र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतसँग अनौपचारिक छलफल गरी आवधिक योजना निर्माण सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यशालाको मिति तय गरिएको थियो।

१.४.३ स्थानीयस्तरमा नगरपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति अध्ययन तथा द्वितीय स्रोतका सूचना सङ्कलन

यस अन्तर्गत विज्ञ समूह तथा अध्ययनकर्ताको सहभागितामा प्रत्येक वडाको वस्तुस्थिति, मुख्य सम्भावना, अवसर र चुनौती पहिचान गर्ने हेतुले वडाध्यक्षको संयोजकत्वमा वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला सम्मिलित वडा भेला, छलफल र अन्तरक्रियामार्फत प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट सूचना सङ्कलन गरिएको छ।

१.४.४ नगरपालिकाको आधार नक्सासम्बन्धी सूचना सङ्कलन

विषय विज्ञद्वारा प्रत्येक वडाबाट भू-सूचना प्रणालीको प्रयोग गरी आधार नक्सा तयार गर्न आवश्यक भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, वातावरण लगायत सम्पूर्ण भू-संकेत र सूचना सङ्कलन गरिएको छ।

१.४.५ वडा भेला मार्फत् प्राप्त सूचनाहरूको विश्लेषण

वडा भेला र अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सूचनाहरूको तालिकीकरण, प्रशोधन पश्चात्समग्र वस्तुस्थितिको SWOT विलेखण गरी नगरपालिकाका सबल पक्ष, समस्या, सम्भावना र अवसरहरू पहिचान गर्ने कार्यसम्पन्न गरिएको छ ।

१.४.६ योजना तथा आधार पत्रहरूको पुनरावलोकन

आवधिक योजना निर्माण गर्ने क्रममा संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, दिगो विकास लक्ष्यहरू तथा स्थानीय निकायका विगतका विकास योजनाहरूको अध्ययन गरियो । सोही योजना, नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना, राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डलाई कायम गर्न सन्दर्भ सामाग्रीको अध्ययन र प्रयोग शुरुदेखि अन्तिम चरणसम्म गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले निर्देश गरेका कार्यक्षेत्र र कार्यादेशको अधिनमा रहेर सोको मापदण्ड कायम गर्दै, राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेका आधारपत्र, योजना तर्जुमा निर्देशिका, योजना तथा कार्यक्रम अनुगमन निर्देशिका र मापदण्डहरूको पुनरावलोकन गरिएको छ ।

१.४.७ तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको विश्लेषण

यस आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको शुरुदेखि नै गुणस्तर कायम गर्नको लागि विज्ञ टोलीद्वारा निरन्तर रुपमा अनुगमन गर्ने काम भएको छ । सूचना सङ्कलनको लागि तयार पारिएका फारम, यसको लागि प्रयोग भएका सन्दर्भ सामाग्री, कार्यलयबाट संकलित तथ्य र तथ्याङ्कहरू को प्रमाणिकरण, शुद्धिकरण र विश्लेषणका कार्य आवश्यकता अनुसार गरिएको छ । प्रदेश सरकार नीति तथा योजना आयोगबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरूलाई जस्ताका तस्तै अनुकूलता हेरी राखिएको छ ।

१.४.८ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिक कार्यक्रमहरूको मस्यौदा तयारी

समग्र वस्तुस्थिति विश्लेषण पश्चात् राष्ट्रिय र प्रादेशिक लक्ष्य, योजना र उद्देश्यसँग तादात्म्यता हुनेगरी स्थानीय आवश्यकता सम्बोधन हुने गरी नगरपालिकाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिक कार्यक्रमहरू, परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण संभाव्य स्रोतको अनुमान, प्रक्षेपण र क्षेत्रगत बाँडफाँट, मानव संसाधनको आवश्यकता पहिचान र प्रक्षेपण विषय क्षेत्रगत योजना तर्जुमा सहितको मस्यौदा तयार गरिएको छ ।

१.४.९ आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला

आवधिक योजना तर्जुमा विषयगत क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा कार्यशाला विभिन्न चरणहरूमा आयोजना गरिएको छ । कार्यशालाबाट विषय क्षेत्रगत समस्या, अवसर, चुनौती तथा सम्भावनाहरूको वस्तुपरक विश्लेषणका आधारमा विषयगत लक्ष्य तथा परिमाण सूचक निर्धारण गरी ती लक्ष्य तथा सूचक हासिल गर्न अवलम्बन गरिनु पर्ने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू, प्रमुख कार्यक्रमहरू र अनुमानित लागत समेटेर मस्यौदा तयार गरिएको छ ।

१.४.१० एकीकृत दस्तावेज तयारी तथा मस्यौदा प्रमाणीकरण कार्यशाला

आवधिक योजनाको पहिलो मस्यौदा तयार भई सकेपछि नगरपालिकाका प्रतिनिधिहरू तथा कर्मचारीहरू र राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू, विषयगत विज्ञहरू तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा मस्यौदा प्रमाणीकरण कार्यशालामा पेश गरी मस्यौदा उपर विस्तृत रूपमा समीक्षा गरी सहभागीहरूबाट प्राप्त सुझाव र सल्लाहको आधारमा मस्यौदा प्रतिवेदनलाई थप परिमार्जित गरिएको छ ।

१.४.११ अन्तिम प्रतिवेदन स्वीकृत

सहभागीतामूलक कार्यशालाको निष्कर्ष, मस्यौदा प्रमाणीकरण कार्यशालाबाट प्राप्त सुझाव तथा विषय विज्ञहरूसँगको परामर्श तथा छलफलका क्रममा आएका सुझावको आधारमा तयार गरिएको ढोरपाटन नगरपालिकाको यस दोस्रो आवधिक आयोजना (२०८३/८४ - २०८७/८८) को अन्तिम दस्तावेजलाई नगरसभाबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

१.५ अध्ययनको सीमाहरू

आवधिक योजना तर्जुमाको क्रममा वडा तहमा रहेका संस्थाहरूबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा कतिपय आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अभाव रहेको देखिएको छ । उपलब्ध तथ्याङ्कहरू स्रोत पिच्छै फरक पाइएका र योजना निर्माणका लागि आवश्यक पूर्ण आधारभूत सूचनाको कमि रहेको भएता पनि प्राप्त तथ्याङ्कलाई पुनः प्रमाणीकरण गरी योजना तर्जुमाका लागि प्रयोग गरिएको छ । कतिपय सूचनाहरू सङ्कलन र प्रशोधन गर्न पर्याप्त बजेट, प्राविधिक तयारी र दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्ने र सोको तत्काल व्यवस्था गर्न सहज नभएको परिस्थितिमा उपलब्ध सूचना, समय र बजेटका केही सीमाहरूभित्र रहेर यो योजना तयार गरिएको छ । नगरपालिकाको विषयगत क्षेत्रका सूचनाका लागि विषयगत विशेषज्ञ तथा विषयगत क्षेत्रहरूकै क्षमतामा भर पर्नु परेकोले कतिपय विषयगत शाखा, क्षेत्रहरूबाट प्राप्त सूचना अझै पर्याप्त र क्षेत्रगतरूपमा खण्डीकृत एवम् अद्यावधिक गर्नुपर्ने महशुस भएको छ । तसर्थ: दिगो विकास लगायत नगरपालिकाले तय गरेका अन्य विकासका क्षेत्रहरूसँग सम्बन्धित परिमाणात्मक लक्ष्यहरूको आधार वर्षका तथ्याङ्कहरूको उपलब्धता तत्काल हुन नसकेको र सोको व्यवस्था भविष्यमा निर्धारण गर्नु पर्ने र योजना तर्जुमा गर्न नगरपालिकाको प्रोफाइल, नगरपालिकाको योजनाहरू, नगरपालिका सम्बन्धी विभिन्न दस्तावेजहरू र पूर्वाधार सम्बन्धी आयोजनाहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कको आधारलाई लिएर विषयगत क्षेत्रहरूको लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ ।

१.६ विद्यमान राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय नीतिहरू

सबैभन्दा महत्वपूर्ण राष्ट्रिय नीतिहरूमध्ये संविधानको धारा ५१ मा रहेका नीतिहरूलाई मूल आधार मानेर योजना निर्माण गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यी मध्ये पनि स्थानीय तहहरूले निम्न नीतिहरूलाई प्रमुख आधार मान्नु उपयुक्त रहेकोले सोही आधारमा यो योजना निर्माण गरिएको छ ।

राजनीतिक तथा शासन व्यवस्था सम्बन्धी नीति	विकाससम्बन्धी नीति
सामाजिक र सांस्कृतिक रूपान्तरण सम्बन्धी नीति	सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीति
अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीति	नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीति
कृषि र भूमि सुधार सम्बन्धी नीति	श्रम र रोजगार सम्बन्धी नीति
प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोग सम्बन्धी नीति	
राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति, २०७६	पर्यटन नीति, २०६५
वन नीति, २०७१/तथा वातारण संरक्षण,	राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२/ राष्ट्रिय खेलकुद नीति, २०६७
राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समोवेशीकरण नीति, २०६३
औद्योगिक नीति, २०६७	सिंचाइ नीति, २०७०
जलाधार नीति	राष्ट्रिय शिक्षा नीति
जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७	जैविक विविधता संरक्षण नीति, २०६३
राष्ट्रिय सहकारी नीति, २०६९	स्वास्थ्य नीति, २०४८
वाणिज्य नीति, २०६५	स्थानीय पूर्वाधार विकास नीति, २०६१
श्रम तथा राष्ट्रिय रोजगार नीति, २०७१	सूचना प्रविधि नीति, २०६७
आपूर्ति नीति, २०६९	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति, २०६३
जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति, २०७२	विकास सहायता परिचालन नीति
सार्वजनिक-निजी साभोदारी नीति, २०७२	बालबालिका सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६९
अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि समावेशी शिक्षा नीति, २०७३	राष्ट्रिय रोजगार नीति, २०७१
नवीकरणीय उर्जा अनुदान नीति, २०६९/राष्ट्रिय यातायात नीति, २०५८	राष्ट्रिय जनसंख्या नीति, २०७१

राजनीतिक तथा शासन व्यवस्था सम्बन्धी नीति	विकाससम्बन्धी नीति
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीति	राष्ट्रिय वीउ विजन नीति, २०५६
कृषि यान्त्रिकरण प्रवर्द्धन नीति, २०७१	संस्कृति नीति, २०६८
राष्ट्रिय शहरी नीति, २०६४	जलविद्युत विकास नीति, २०५८

१.७ संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू

कुनै पनि स्थानीय तहले योजनाको दीर्घकालीन, सोच, लक्ष्य र उद्देश्य तय गर्दा राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरूसँग सामञ्जस्यता कायम गरी गर्नुपर्ने भएकोले यस योजनाले निम्न सोचहरूलाई आधार बनाएको छ ।

१.७.१ दीर्घकालीन सोच वि.सं. २१००

लामो राजनैतिक संक्रमण पश्चात राजनैतिक स्थायित्वको जगमा उभिएर तीव्र आर्थिक विकास र समृद्धिको लागि आयमा वृद्धि, गुणस्तरीय मानव पूँजी निर्माण तथा आर्थिक जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्दै वि.सं. २०७९ सम्ममा अति कम विकसित देशबाट विकासशील देशमा स्तरोन्नति गर्दै वि.सं. २०८७ सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्दै उच्च मध्यम आयस्थर भएको मुलुकमा रूपान्तरण हुने गरी यस दीर्घकालीन सोच तयार पारिएको उल्लेख छ ।

यस सोचको मूल लक्ष्य सामाजिक न्यायमा आधारित समतामूलक समाज निर्माण गर्ने हो । यसको मूल रणनीति भनेको आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत साधनलगायत अर्थतन्त्रका सहयोगी क्षेत्रको परिचालनमार्फत रूपान्तरणका कार्यक्रममा लगानी केन्द्रित गर्नु हो । यसर्थ नारामा दीर्घकालीन सोचलाई **“समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली”** तय गरिएको छ । यस सोचको अपेक्षित उपलब्धीमा **“समुन्नत, स्वाधीन र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रसहितका समान अवसार प्राप्त, स्वस्थ, शिक्षित मर्यादित र उच्च जीवनस्तर भएका सुखी नागरिक बसोबास गर्ने मुलुक”** मा नेपाललाई रूपान्तरण गर्ने रहेको छ ।

१.७.२ दीर्घकालीन सोच वि. सं. २१०० ले लिएका राष्ट्रिय रणनीति

- तीव्र, दिगो र रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धि गर्ने ।
- सुलभ तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा र शिक्षाको सुनिश्चित गर्ने ।
- आन्तरिक तथा अन्तरदेशीय अन्तरआवद्धता एवम् दिगो शहर/वस्ती विकास गर्ने ।
- उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने ।
- पूर्ण, दिगो र उत्पादनशील सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण गर्ने ।
- सार्वजनिक सेवाको सुदृढीकरण, प्रादेशिक सन्तुलन र राष्ट्रिय एकता सम्बर्द्धन गर्ने ।

१.७.३ राष्ट्रिय रूपान्तरणका प्रमुख संवाहक र सहयोगी क्षेत्र

दीर्घकालीन सोचका रणनीति कार्यान्वयन गरी राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न देहायबमोजिम सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरणका संवाहक अवलम्बन गरिएको छ । यी संवाहकलाई दीर्घकालीन सोचको प्राथमिकताका क्षेत्रका रूपमा समेत लिई तदनुरूप साधन-स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ । आगामी बृहत् विकास गुरुयोजनाहरू तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय आवश्यकता अनुसार प्राथमिकताहरूमा समयानुकूल परिमार्जन गरिने छन् ।

- गुणस्तरीय एकीकृत यातायात, प्रणाली सूचना प्रविधि तथा सञ्चार पूर्वाधार र बृहत् सञ्जालीकरण,
- गुणस्तरीय मानव पूँजी निर्माण, उद्यमशील कार्य संस्कृति विकास र सम्भावनाको पूर्ण उपयोग,
- जलविद्युत् उत्पादन वृद्धि र हरित अर्थतन्त्र प्रवर्द्धन,

- उत्पादन, उत्पादकत्व र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि,
- गुणस्तरीय पर्यटन सेवाको विकास र विस्तार,
- आधुनिक, दिगो र व्यवस्थित शहरीकरण, आवास र वस्ती विकास,
- प्रादेशिक र स्थानीय अर्थतन्त्रको विकास र सुदृढीकरण तथा औपचारिक क्षेत्रको विस्तार,
- सामाजिक संरक्षण र सुरक्षाको प्रत्याभूति र
- शासकीय सुधार र सुशासन अभिवृद्धि ।

दीर्घकालीन सोचका लक्ष्य हासिल गर्ने सन्दर्भमा रूपान्तरणका सम्भाव्य क्षेत्रको प्रभावकारी परिचालन गर्न देहायका क्षेत्रहरूलाई प्रमुख सहयोगी क्षेत्रका रूपमा लिइएको छ ।

- संविधान लोकतन्त्र र विकासप्रतिको राजनीतिक प्रतिबद्धता,
- जनसांख्यिक लाभ र नागरिक सचेतना,
- भौगोलिक अवस्थिति र प्राकृतिक विविधता तथा सम्पन्नता,
- सामाजिक-सांस्कृतिक विविधता तथा मौलिक पहिचान,
- सामाजिक पूँजी र विश्वभर फैलिएका नेपाली समुदाय,
- स्वच्छ र नवीकरणीय ऊर्जा,
- मित्रराष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको सद्भाव र
- संघीय शासन प्रणाली र वित्तीय संघीयता ।

१.७.४ दीर्घकालीन सोचको परिदृश्य र राष्ट्रिय परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

दीर्घकालीन सोचका राष्ट्रिय लक्ष्यहरू प्राप्तिको लागि उच्च आर्थिक वृद्धिदर आवश्यक हुन्छ । यस अवधिमा वार्षिक औसत १०.५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदरको प्रारम्भिक लक्ष्य अनुमान गरिएको छ । यसमध्ये कृषि क्षेत्रमा औसत ५.५ प्रतिशत, उद्योग क्षेत्रमा औसत १३ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रमा वार्षिक औसत १०.९ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ ।

दीर्घकालीन सोचको अवधिको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्यअनुरूप यस सोच अवधिको अन्तिम वर्षमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको अंश हालको २७ प्रतिशतबाट घटेर ९ प्रतिशत, उद्योग क्षेत्रका अंश हालको १५.२ प्रतिशतबाट वृद्धि भई ३० प्रतिशत र सेवा क्षेत्रको अंश हालको ५७.८ प्रतिशतबाट ६१ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ । यसबाट कृषि क्षेत्रमा रहेको ठूलो जनशक्ति उद्योग र सेवा क्षेत्रमा स्थानान्तरण हुने छ । आगामी २५ वर्षमा उद्योग र सेवाको व्यापक विस्तार भई अर्थतन्त्रमा ठूलो संरचनागत एवम् गुणात्मक परिवर्तन हुने अनुमान छ ।

उल्लेखित लक्ष्यहरू हासिल गर्न माथि उल्लेखित रूपान्तरणका संवाहक तथा सहयोगी क्षेत्रका अतिरिक्त देहायका तत्वलाई प्रमुख आधार लिइएको छ ।

- संविधानका राज्यका नीति र मौलिक हक प्राप्त गर्न उच्च र दिगो आर्थिक वृद्धि आवश्यक रहेको ।
- राजनीतिक तथा नीतिगत स्थिरता कायम भई आर्थिक समृद्धितर्फ उन्मुख अवस्था सिर्जना भएको ।
- समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गरी सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको लगानी वृद्धि गर्ने उपयुक्त वातावरण निर्माण भएको ।

- जनसांख्यिक लाभ र प्राकृतिक स्रोत-साधनको महत्तम उपयोग गरिने ।
- ज्ञान, सीप, पूँजी र प्रविधि तथा पूर्वाधार र ऊर्जा विकास गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।
- वि.सं. २०८७ सम्म दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्ने राष्ट्रिय प्रतिवद्धता रहेको ।
- विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा तीव्रता प्रदान गर्न आयोजना बैंक, आयोजना पूर्व तयारी र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई सुदृढ बनाइने ।
- अनौपचारिक अर्थतन्त्रलाई क्रमशः औपचारिक र उत्पादनशील बनाइने
- राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा विदेशी लगानी आकर्षित गर्न आवश्यक सुधार र एकद्वार प्रणाली अपनाइने ।
- ज्ञानमा आधारित अर्थतन्त्र विकास गरी समृद्धि हासिल गर्ने ।

दीर्घकालीन सोचका प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १: नेपालका प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७९/८० को यथार्थ	आ.व. २१००/०१ को लक्ष्य
१.	आर्थिक वृद्धिदर (औसत)	प्रतिशत	३.५	१०.५
२.	प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर	१४५६	१२१००
३.	गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिवी)	प्रतिशत	२०.३	०
४.	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक (Gini Coefficient)	गुणक	०.२४	०.२५
५.	श्रम सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	३८.५	७२
६.	बेरोजगारी दर	प्रतिशत		
७.	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	९६.७	१००
८.	जलविद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट	२८७७	४००००
९.	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	९६.७	१००
१०.	३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	८५	९९
११.	राष्ट्रिय र प्रादेशिक लोकमार्ग	कि.मि.	१४७५५	३६०००
१२.	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता कुल जनसंख्या	प्रतिशत	६९.२	१००
१३.	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७०.५	८०
१४.	मातृ मृत्युदर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	जना	१५१	२०
१५.	पाँच वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	३३	८
१६.	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	७६.३	९९
१७.	उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत	३२	४०
१८.	उच्च मध्यम स्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	२५.८	९५
१९.	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	३२	१००
२०.	लैङ्गिक विकास सूचकांक	सूचकांक	०.८८५	०.९९
२१.	मानव विकास सूचकांक	सूचकांक	०.६०१	०.७६०

स्रोत: १. राष्ट्रिय लेखा, आ.व. २०७५/७६; २. बहुआयामिक गरिवीको प्रतिवेदन २०१८; ३. नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण-२०१६; ४. राष्ट्रिय जनगणना, २०६८; ५. मानव विकास प्रतिवेदन २०१८

नोट: क. दीर्घकालीन सोचको मार्गचित्र र रणनीति, २५ वर्षमा नेपाल उच्च आय भएको मुलुकको स्तरमा पुग्ने लक्ष्य र अन्य देशहरूको विकासको अनुभवका आधारमा प्रारम्भिक अनुमान गरिएको छ ।

ख. शून्य प्रतिशत गरिवीले १ प्रतिशत भन्दा कम गरिवी रहेको अवस्थामा बुझाउँछ ।

ग. आगामी वृहत् विकास गुरुयोजनाहरू तर्जुमा गर्दा माथि उल्लेखित लक्ष्यहरू समयानुकूल पुनरावलोकन गरिनेछन् ।

१.७.५ सोही योजना (२०८१/८२- २०८५/८६)

नेपालको संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था मार्फत दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्ने लक्ष्य राखेको छ । मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिहरूको दायरालाई फराकिलो बनाउँदै आर्थिक समृद्धिसहितको सामाजिक न्याय र समानता सुनिश्चित गर्न समानुपातिक, समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्त अवलम्बन गर्न जोड दिइएको छ । राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर तथा उन्नतिशील बनाउँदै समाजवाद उन्मुख र समृद्ध अर्थतन्त्रको निर्माण गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्य रहेको छ । विक्रम सम्वत् २१०० सम्ममा **“समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”** को राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्ने दीर्घकालीन सोच तय गरिएको छ । त्यस्तै सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रको सक्रिय सहभागितामा वि.सं. २०८३ (सन् २०२६) मा नेपाललाई अतिकम विकसितबाट विकासशील देशमा स्तरोन्नति गर्ने र वि.सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्दै मध्यम आय भएको मुलुकमा पुर्‍याउने लक्ष्य तय गरिएको छ । सोही आधारमा जारी भएको **सोही** योजना पाँच वर्ष (२०८१/८२-२०८५/८६) अवधिमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएको छ ।

दीर्घकालीन विकास रणनीतिको माध्यमबाट सबै प्रकारका विभेद, बहिष्करण एवम् वञ्चितिकरणका अवषेश र विकासका अवरोध समाप्त गरी समाजवाद उन्मुख समृद्ध अर्थव्यवस्था निर्माण गर्न र संविधानले अङ्गीकार गरेका विकास केन्द्रित सोचलाई आवधिक योजनामा आन्तरिकीकरण गर्न नेपाल सरकारले २५ वर्षे दीर्घकालीन सोच (२०७६-२१००) अगाडि सारेको छ ।

दीर्घकालीन सोच २१०० ले तय गरेका समृद्धि र सुखका मुलभूत तत्वहरूलाई आत्मसात गर्दै सोही योजनाले **“सुशासन, सामाजिक न्याय र समृद्धि”** को सोच राखेको छ । सुशासन मार्फत नै सामाजिक न्याय र समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ । सामाजिक न्यायसहितको समृद्धिमा समाजवादी विशेषता अन्तर्निहित रहेको हुन्छ । सामाजिक न्याय स्थापित गर्दै हासिल भएको समृद्धि दिगो, समावेशी, समुन्नत एवम् अनुभूतियोग्य हुन्छ ।

तालिका २: नेपालको सोही योजना प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

सुशासनका राष्ट्रिय लक्ष्य				
क्र.सं.	सूचक	एकाइ	आ.व. २०७९/८० को स्थिति	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य
१	विधिको शासन सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.५२	०.८०
२	विश्वव्यापी प्रतिस्पर्धी सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	५२	६५
३	भ्रष्टाचार न्यूनीकरण अनुभूति सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	३५	४३
४	विद्युतीय सरकार विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.५१२	०.६००
५	निर्वाचनमा मतदाताको सहभागिता	प्रतिशत	६२	८५
६	अदालतमा दर्ता भएका मुद्दाको फछ्यौट	प्रतिशत	६४	७५
७	कुल विनियोजनमा खर्चको अनुपात	प्रतिशत	५०	९०
८	बेरुजू (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा)	प्रतिशत	१०.९	५.०
९	राष्ट्रिय परिचय पत्र नम्बर प्राप्त गरेका नेपाली नागरिक	प्रतिशत	६३.४	९०
१०	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्म दर्ता	प्रतिशत	७४	१००

सामाजिक न्यायका राष्ट्रिय लक्ष्य				
क्र.सं.	सूचक	एकाइ	आ.व. २०७९/८० को स्थिति	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य
१	असमानता समायोजित मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.४२४	०.६००
२	उपभोगमा आधारित जिनी गुणक	गुणक	०.३००	०.२८०

सामाजिक न्यायका राष्ट्रिय लक्ष्य				
क्र.सं.	सूचक	एकाइ	आ.व. २०७९/८० को स्थिति	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य
३	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक	गुणक	०.२४	०.२२
४	उच्च खाद्य असुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	१.३	१.०
५	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	३२	६०
६	लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.८८५	०.९६७
७	लैङ्गिक असमानता सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.४९५	०.२२५
८	रोजगारीमा महिला र पुरुषको सहभागिता	अनुपात	१:१.७	१:१.२
९	वाध्यकारी श्रमको दर (१५ वर्ष वा सोभन्दा माथि)	प्रतिहजार	१.२	०
१०	महिलाको नाममा घर वा जग्गा वा घरजग्गा दर्ता गरेका परिवार	प्रतिशत	२३.८	३५.०

समृद्धिका राष्ट्रिय लक्ष्य				
क्र.सं.	सूचक	एकाइ	आ.व. २०७९/८० को स्थिति	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य
१	आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत मूल्यमा)	प्रतिशत	३.५३	७.३
२	प्रतिव्यक्ति आय	अमेरिकी डलर	१४५६	२३५१
३	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	२०.३	१२.०
४	उपभोक्ता मुद्रास्फीति	प्रतिशत	७.७	५.०
५	मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.६०१	०.६५०
६	मानव सम्पत्ति सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	७६.३	७८.०
७	आर्थिक तथा वातावरणीय जोखिम सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	२९.७	२४.०
८	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	७६.२	८५.०
९	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७१.३	७३.०
१०	३० मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	७७	९०
११	उच्च मध्यमस्तरको खानेपानीमा पहुँच भएको घरपरिवार	प्रतिशत	२५.८	४५
१२	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.४	५.०
१३	श्रम उत्पादकत्व	रु. हजारमा	२४५	२७५
१४	कृषि वस्तुको औसत उत्पादकत्व (प्रमुख बाली)	मे.ट. प्रति	३.३	३.७
१५	बैंक तथा वित्तीय संस्थामा पहुँच पुगेको परिवार	प्रतिशत	६३	८५
१६	सड़क घनत्व	व.कि.मि.	०.६३	०.७७
१७	विद्युत उत्पादन (जलविद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा जडित क्षमता)	मेगावाट	२९६२	११,७६९
१८	प्रतिव्यक्ति विद्युत उपभोग	घण्टा	३८०	७००
१९	विद्युतमा पहुँच पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	९६.७	१००
२०	इन्टरनेटमा पहुँच पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	६९.२	९०.०

१.७.६ गण्डकी प्रदेशको दोस्रो योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)

नेपालको दीर्घकालीन सोच २१०० “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” र गण्डकी प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षी योजनाले परिकल्पना गरेको “समृद्ध प्रदेश र सुखी नागरिक” को दीर्घकालीन सोचसँग तादाम्यता हुनेगरी दोस्रो पञ्चवर्षीय योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति तय गरेको छ । दीर्घकालीन सोच २१०० ले तय गरेका समृद्धि र सुखका मुलभूत तत्वहरूलाई आत्मसात गर्दै दोस्रो योजनाले “ आत्मनिर्भर र समुन्नत प्रदेश: सुखी प्रदेशवासी ” सोच राखेको छ ।

गण्डकी प्रदेशका उच्च सम्भावनाका कृषि, पर्यटन, उद्योग र ऊर्जा क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित भई अधिक प्रतिफल हासिल गर्दै मानव विकास सूचकाङ्कमा अग्रणी यस प्रदेश मानव पुँजी विकासमा र सक्षम हुने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको तीव्रतर विकास र दक्ष मानव संसाधनबाट सिर्जित अवसरको सदुपयोग गर्दै नवीन आर्थिक अवसरको सिर्जना गर्ने र प्रदेशमा उपलब्ध सम्भावना र अवसर तथा उपयोगबाट सुदृढ प्रादेशिक अर्थतन्त्र निर्माण गरि प्रदेशलाई **आत्मनिर्भर** बनाउने सोच राखेको छ ।

प्रदेशवासीमा शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा जस्ता जीविकोपार्जनका आधारको प्रत्याभूति हुने, आर्थिक, सामाजिक, मानव संसाधन विकास, नवप्रवर्तन तथा हरित अर्थतन्त्रका अवसरबाट सबल, सक्षम र उद्यमशील नागरिक तयार हुने अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्ने र सो अनुकूलतालाई उपयोग गरी प्रत्येक नागरिकले सम्पन्न बन्नका लागि हरदम प्रयत्नरत रहने, साथै सबल तथा सक्षम प्रदेशवासीको सामूहिक प्रयासबाट निर्माण हुँदै गरेको सम्पन्न प्रदेशमा सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधताको जोडबाट सामूहिक भावना सृजना भई प्रदेश समुन्नत तर्फ प्रदेशवासीको सामूहिक प्रयत्नका आधारमा निरन्तर बन्दै जाने समुन्नत प्रदेशबाट आधुनिक प्रदेशवासीको परिचय स्थापित गरी **समुन्नत प्रदेश** बनाउने सोच राखेको छ ।

मानवीय सिप, दक्षता, क्षमता र उन्नयनबाट वृत्ति विकास, उद्यम व्यवसाय, रोजगारी र आयमा वृद्धि हुने, लोकतान्त्रिक अभ्यास तथा सुशासनका माध्यमबाट संरचनागत रूपान्तरण भई न्यायपूर्ण तथा सभ्य समाज निर्माण, उत्पादन, विकास तथा शासन प्रक्रियामा नागरिकको सहभागिता र सृजनशीलताबाट प्रतिभा प्रस्फुटन हुने वातावरण सिर्जना गरी प्रतिभा प्रस्फुटनबाट सबल, सक्षम र उद्यमशील प्रदेशवासीको पहिचान स्थापित गर्ने, सबल, सक्षम तथा उद्यमशील प्रदेशवासीको क्रियाशीलता तथा सिर्जनात्मक भूमिकाबाट प्रदेशको विशिष्टताको उच्चतम उपयोग र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा प्रदेशको पहिचान स्थापित भई प्रदेशवासीको जीवन परिस्कृत, मर्यादित, सम्मानित र **सुखी प्रदेशवासी** बनाउने सोच राखेको छ ।

दोस्रो पञ्चवर्षीय योजनाले लिएको **“आत्मनिर्भर र समुन्नत प्रदेश : सुखी प्रदेशवासी”** को सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्यअनुसार रूपान्तरणका रणनीति तथा हस्तक्षेपकारी कार्यक्रम कार्यान्वयन भई योजना अवधिमा हासिल हुने अपेक्षित उपलब्धि देहायअनुसार सूचकबाट मापन गरेको छ ।

तालिका ३: गण्डकी प्रदेशको दोस्रो योजना प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

प्रादेशिक सोचको प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्य						
क्र.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाइ	२०७९/८० सम्मको उपलब्धि	२०८०/८१ सम्मको अनुमानित	२०८३/८४ सम्मको लक्ष्य	२०८५/८६ सम्मको लक्ष्य
क	आत्मनिर्भरताका प्रादेशिक लक्ष्य					
१	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (आधारभूत मूल्यमा)	रु. दश लाखमा	४२९१७९	४५७६६५	५७३८५१	६९३८०३
२	प्राथमिक क्षेत्रको अनुपात	प्रतिशत	२६.१६	२६.४०	२४.८६	२३.२९
३	द्वितीय क्षेत्रको अनुपात	प्रतिशत	१७.२७	१६.७६	१७.५६	१८.३६
४	तृतीय क्षेत्रको अनुपात	प्रतिशत	५६.६०	५६.८३	५७.५९	५८.३४
५	प्रतिव्यक्ति आय (GNI Per Capita in US \$)	डलर	१४९९	१५९६	२०००	२५००
६	जलविद्युत् उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट	७३३	९००	१६००	२५००
ख	समुन्नतिका प्रादेशिक लक्ष्य					
७	वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत)	प्रतिशत	३.६९	४.२३	८.८५	१०.३८
८	गरिबीको दर	प्रतिशत	११.८८	११.०	८.६	७.०
९	इन्टरनेटमा पहुँच प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	६४.११	६५	७५	८५
१०	जन्मदाको अपेक्षित आयु	वर्ष	७१.१	७२	७३	७५
११	मातृ मृत्युदर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	जना	१६१	१५०	१००	७०
१२	५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	२३	२०	१८	१५

प्रादेशिक सोचको प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्य						
क्र.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाइ	२०७९/८० सम्मको उपलब्धि	२०८०/८१ सम्मको अनुमानित	२०८३/८४ सम्मको लक्ष्य	२०८५/८६ सम्मको लक्ष्य
१३	पाँच वर्ष मुनिका कम तौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	१८.१	१६.०	११	७
१४	साक्षरता दर (५ वर्षमाथि)	प्रतिशत	८९.७	८२.०	८३.५	८५.०
१५	आधारभूत तह (१-८) को खुद भर्नादर	प्रतिशत	९५.७	९६	९७	९८.०
१६	विद्युत्तमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत				
ग	सुखी प्रदेशवासीका प्रादेशिक लक्ष्य					
१७	मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.६१८	०.६१८	०.६७३	०.७०
१८	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक	गुणक	०.२९	०.२९	०.२८	०.२७
१९	बहुआयामिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	९.३	९.५	७.०	६.०
२०	श्रमशक्ति सहभागिता दर (१५ वर्षमाथि)	प्रतिशत	४०.३	४९.५	४८.०	५६.०
२१	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	३५	३९	५२	६०
२२	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	४४	४४.१	५०	५५
२३	३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	९९	९९.३	१००	१००
२४	प्रति व्यक्ति विद्युत् खपत	कि.घ.वा	२१६	२६०	३००	५००

१.८ दिगो विकासका लक्ष्यहरू

सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र संघमा आवद्ध सम्पूर्ण राष्ट्रहरूद्वारा अनुमोदन गरी समग्र विश्व र मानवजातिको दीर्घकालीन सुरक्षा, सुख र समृद्धिका लागि तय गरिएका साभ्ता वैश्विक लक्ष्यहरूलाई दिगो विकास लक्ष्य भनिन्छ । संसारभरका सबै मुलुकले सन् २०३० सम्म यी लक्ष्यहरू हासिल गर्नुपर्ने छ । नेपालले समेत अनुमोदन गरेका यी लक्ष्यहरू नेपालका योजना तथा विकासका उद्देश्यहरू हासिल गर्न अति सान्दर्भिक छन् । तसर्थ तल उल्लेखित यी लक्ष्यहरूलाई यो योजना तर्जुमाको आधार बनाइएको छ । कुल सत्रवटा लक्ष्यहरूमध्ये भू-परिवेष्ठित मुलुक भएकोले लक्ष्य १४ नेपालसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित छैन । यी लक्ष्यहरूका १६९ परिमाणात्मक लक्ष्यहरू र २३४ वटा विश्वव्यापी सूचकहरू थपेर कुल ४७९ सूचकहरू निर्धारण गरेकोले यस नगरपालिकासँग सम्बन्धित लक्ष्य र सूचकहरूलाई समेत यो योजनाले समेट्ने र दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण गर्ने प्रयास गरेको छ ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू (SDGs)		
	१	सबै ठाउँबाट सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने
	२	भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण सुनिश्चित गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्धन गर्ने
	३	सबै उमेर समुहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्धन गर्न
	४	सबैका लागि समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्रवर्धन गर्न
	५	लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालिकालाई सशक्त बनाउन
	६	सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाईको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने
	७	सबैका लागि किफायती, विश्वसनीय, दिगो र आधुनिक उर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्न
	८	भरपढो, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि तथा सबैका लागि पूर्ण र उत्पादनमूलक रोजगारी र मर्यादित कामको प्रवर्धन गर्ने
	९	उत्थानशिल पूर्वाधारको निर्माण, समावेशी र दिगो औद्योगीकरणको प्रवर्धन र नवीन खोजलाई प्रोत्साहन गर्न
	१०	मुलुक भित्र तथा मुलुकहरूबीचको असमानता घटाउने
	११	शहर तथा मानव बसोबासलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशिल र दिगो बनाउने
	१२	दिगो उपभोग र उत्पादन प्रणाली सुनिश्चित गर्ने
	१३	जलवायु परिवर्तन र यसको प्रभाव नियन्त्रण गर्न तत्काल पहल थाल्ने
	१४	दिगो विकासका लागि महासागर, समुद्र र समुद्री साधन स्रोतहरूको दिगो प्रयोग तथा संरक्षण गर्ने

	१५	स्थलीय पर्यावरणको संरक्षण, पुनर्स्थापना र दिगो उपयोगको प्रवर्धन गर्ने, वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण र भूक्षय रोक्ने तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने
	१६	दिगो विकासको लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजको प्रवर्धन गर्ने, सबैको न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी संस्थाको स्थापना गर्ने
	१७	दिगो विकासका लागि विश्वव्यापी साभेदारी सशक्त बनाउने र कार्यान्वयनका लागि स्रोत साधन सुदृढ गर्ने

१.९ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारका मार्ग निर्देशनहरू

ढोरपाटन नगरपालिकाको योजना निर्माणका दौरान नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले योजना तर्जुमा बजेट तर्जुमा तथा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था साथै आयोजनाको कार्यान्वयनका सन्दर्भमा पटक-पटक गर्ने मार्ग निर्देशनलाई समेत आधार मानी यो योजना निर्माण गरिएको छ ।

१.१० अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्झौता तथा घोषणापत्रहरू

नेपाल सरकार पक्ष राष्ट्र भई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा हस्ताक्षर तथा अनुमोदन गरिएका अन्य सान्दर्भिक घोषणा पत्र तथा सन्धी सम्झौताहरू उदाहरणका लागि मानव अधिकार सम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणा पत्र सन् १९४८, बाल अधिकारसम्बन्धी घोषणापत्र, विश्व संरक्षण नीति (World Conservation Strategies) आदिको मर्महरूलाई समेत ध्यानमा राखिएको छ ।

१.११ स्थानीय तहमा सहभागी राजनैतिक दलहरूको घोषणापत्रहरू

विकास योजना निर्माणको दौरान ढोरपाटन नगरपालिकामा रहेका राजनैतिक दलहरूले विभिन्न तहका चुनाव तथा अन्य समयमा नगरवासीका माझ गरेका विकासका राजनैतिक प्रतिबद्धताहरूलाई समेत मध्यनजर गरी ती घोषणापत्रहरूका मर्मलाई एक वा अर्को तरिकाले सम्बोधन गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

१.१२ नगरपालिकाको विद्यमान वस्तुगत अवस्था

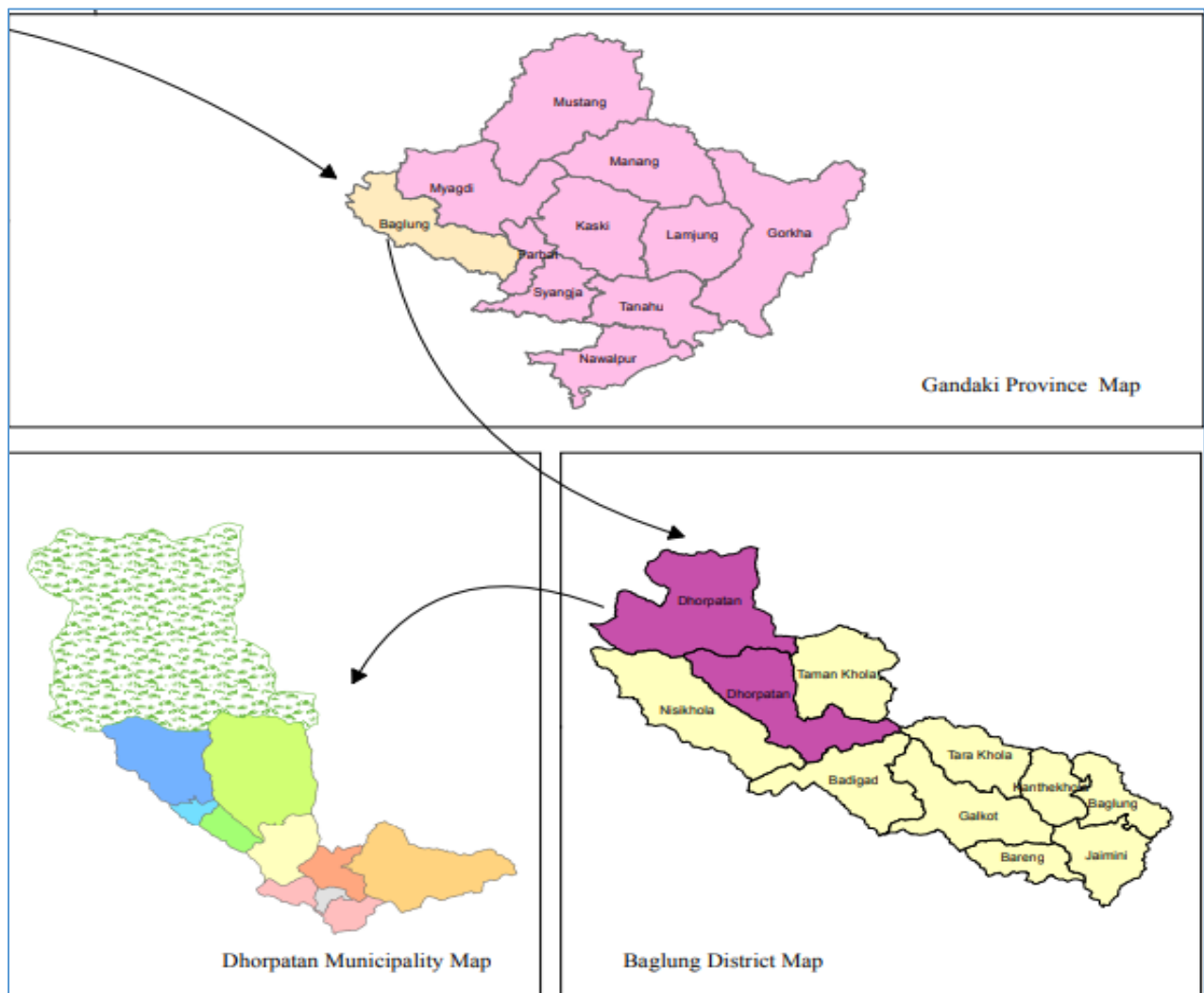
ढोरपाटन नगरपालिकाको वस्तुगत अवस्था स्थानीय आवश्यकता, समस्या र सम्भावनाहरू यस अन्तर्गत वडा भेला, स्थलगत अध्ययन तथा नगरपालिका केन्द्रमा विभिन्न समयमा सम्पन्न अन्तरक्रिया तथा सरोकारवालारूबाट प्राप्त सुझावका आधारमा नगरपालिकाको प्रमुख सबल पक्ष, समस्या, चुनौती, सम्भावना र आवश्यकता पहिचान गरी सो को SWOT विश्लेषण गरे पश्चात आवश्यक योजनाहरू निर्माण गरिएको छ ।

परिच्छेद : २ नगरपालिकाको विद्यमान स्थिति र विकास उपलब्धिको समीक्षा

२.१ नगरपालिकाको परिचय

२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

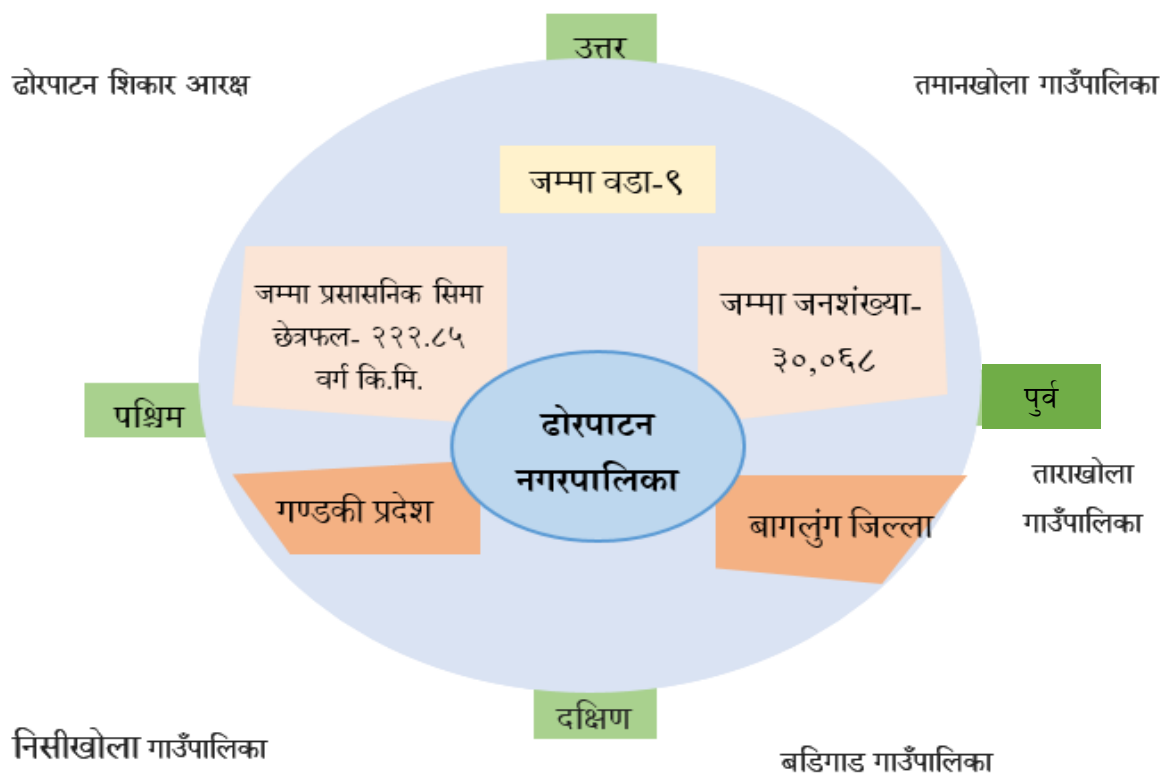
ढोरपाटन नगरपालिका गण्डकी प्रदेश बागलुङ जिल्लाका १० स्थानीय तह मध्येको एक स्थानीय तह हो । नयाँ संघीय संरचना अनुसार, नेपालको स्थानीय सरकारको रूपमा ढोरपाटन नगरपालिकाको स्थापना वि.सं. २०७३ फाल्गुन २७ गते भएको हो । ढोरपाटन नगरपालिकाको उत्तरमा ढोरपाटन शिकार आरक्ष, उत्तर-पूर्व र पूर्वमा तमानखोला र ताराखोला गाउँपालिका, दक्षिणमा बडिगाड गाउँपालिका र पश्चिममा निसिखोला गाउँपालिका अवस्थित छन् । समुन्द्री सतहबाट १०१० मी. देखि ३५०० मि. सम्म उचाइ रहेको नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल २२२.८५ वर्ग कि.मि. रहेको छ । साविकका ४ वटा गाविसहरू जस्तै: बुर्तिवाङ, खुंगा, अधिकारिचौर, र बोवाङ मिलेर बनेको यस नगरपालिका ९ वटा वडाहरूमा विभाजित रहेको छ । ढोरपाटन नगरपालिका २८° २८' २६.८२" उत्तरी अक्षांशदेखि २८° २०' ५६.२१" उत्तरी अक्षांशसम्म र ८२° ५८' ०४.६१" पूर्वी देशान्तरदेखि ८३° १८' ०९.४०" पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ । अधिकांस भू-भाग ग्रामिण परिवेशमा रहेका छन् भने बुर्तिवाङ बजार र आसपासका क्षेत्र मध्य पहाडी लोकमार्ग अन्तर्गत पर्ने नयाँ सहर निर्माणको अवधारण अनुरूप विकास भै रहेको छ ।

चित्र ३: भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

सामान्यदेखि अति भिरालोसम्म भू-भाग रहेको ढोरपाटन नगरपालिका न्यूनतम ० डिग्री सेल्सियस देखि अधिकतम ३३ डिग्री सेल्सियस सम्म तापक्रम रहेको पाइन्छ । बुर्तिवाङ खोला, जस्ति खोला, सामा खोला, भूजी खोला, उत्तर

गंगा सिमसार क्षेत्र तथा खोला, तमान खोला, नगरपालिकाबाट बग्ने प्रमुख खोलाहरू हुन् । ढोरपाटन नगरपालिकाको प्रमुख व्यापारिक एवम् प्रशासनिक केन्द्र बृतिवाड बजारमामा अवस्थित रहेको छ भने बागलुंग-पोखरा र पाल्पा-बुटवलसँग सडक सञ्जालले जोडिएको छ । यो बजार बडीगाड खोलाको किनारमा अवस्थित रहेको छ । बृतिवाड बजार केन्द्र भई ग्रामिण वस्तीहरू ग्रामिण सडक सञ्जालहरूले जोडिएका छन् । ढोरपाटन नगरपालिका, जिल्लाको सदरमुकाम बागलुङ बजारवाट करिब ८७ कि.मि. पश्चिम र बुटवल बजारवाट करिब ११६ कि.मि दुरिमा अवस्थित छ । मध्य-पहाडी राजमार्ग र ढोरपाटन सालभण्डी सडक मुख्य रणनीतिक सडकहरू, नगरपालिकाको प्रमुख सडकहरूका रूपमा रहेको छन् । विकासको हिसाबले विकासोन्मुख अवस्थामा नगरपालिका रहेको छ ।

तालिका ४: ढोरपाटन नगरपालिकाको वडागत संरचना

नयाँ वडा	पुरानो गाविस/ वडाहरू	क्षेत्रफल, वर्ग कि.मि	घरपरिवार	जम्मा जनशंख्या, २०७८
१	बृतिवाड (१)	३.१५	१५४७	५८६८
२	बृतिवाड (२-५)	१६.३८	९४१	३७९८
३	बृतिवाड (६-९)	१३.४४	६४९	२४८०
४	खुंगा (१-९)	४९.२७	९३४	३९७७
५	अधिकारिचौर (१-२,७-९)	२१.३२	७६१	२९७७
६	अधिकारिचौर (३-६)	६५.७४	८८८	३५४५
७	बोवाड (१-३)	९.२०	५०६	२२२३
८	बोवाड (४-६)	४.३०	४१५	१५९२
९	बोवाड (७-९)	४.०५	८४४	३६०८
जम्मा		२२२.८५	७४८५	३००६८

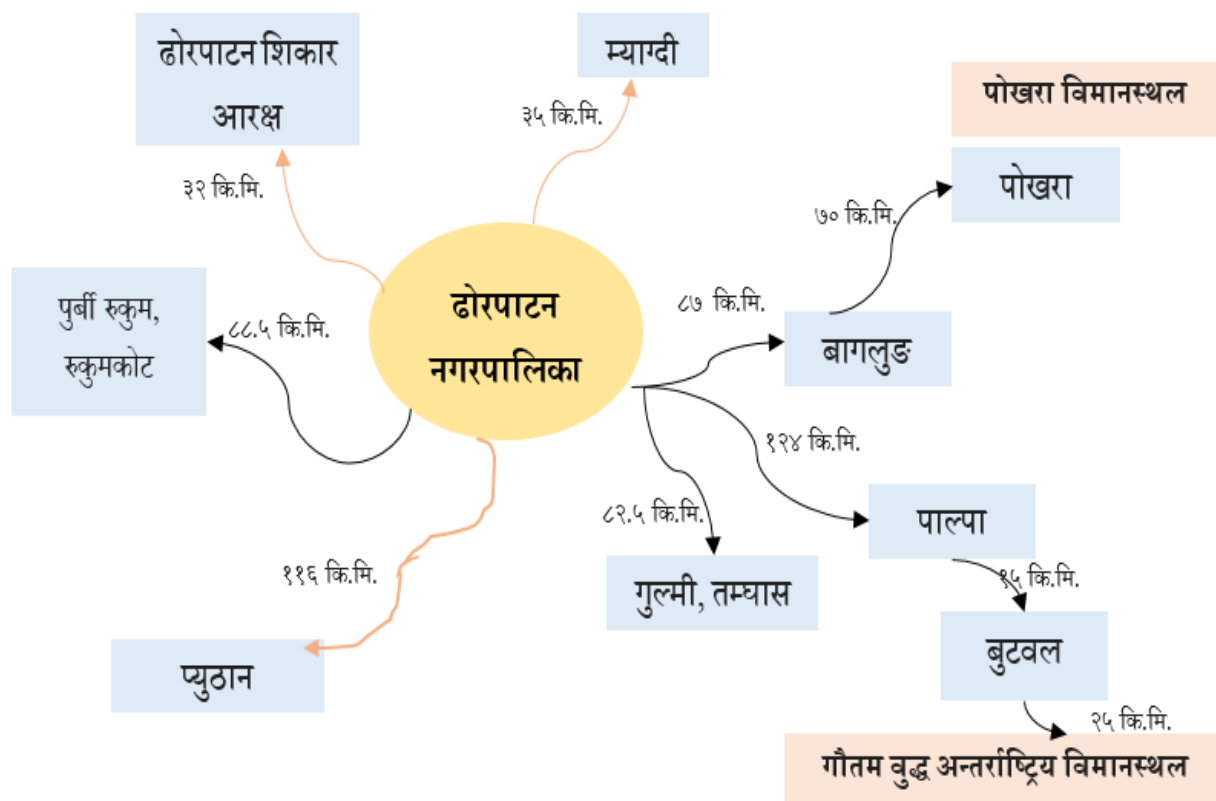
(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

२.१.२ ढोरपाटन नगरपालिकाको क्षेत्रीय सम्बन्ध

ढोरपाटन नगरपालिकाको केन्द्र बुर्तिवाड बजार, बागलुङ बजार क्षेत्रबाट लगभग ८७ किलोमिटर टाढा, मध्य-पहाडी राजमार्गको पहुँचमा अवस्थित रहेको छ । ढोरपाटन नगरपालिका बागलुङ जिल्लाको पश्चिमी किनारा ढोरपाटन क्षेत्रको नजिक छ । सडक मार्गबाट बागलुङ बजार क्षेत्रबाट लगभग ५-६ घण्टाको ड्राइभ रहेको छ । बुटवलबाट यात्रा गर्न पनि उस्तै समय लाग्छ । बुर्तिवाडको नजिकको विमानस्थल पोखरा र भैरहवा हुन् जहाँ राष्ट्रिय एयरलाइन्सहरूले प्रायः उडान गर्छन् ।

बागलुङबाट ५-६ घण्टाको मध्य-पहाडी लोकमार्ग हुँदै बुर्तिवाड बजार पहुँचयोग्य छ । बुर्तिवाड बजार, ढोरपाटन नगरपालिकाको प्रसासनिक, र व्यापारिक केन्द्रको रूपमा विकास भैरहेको छ । बुर्तिवाड बजार पहाडहरूले घेरिएको नयाँ सहर हो । ढोरपाटन शिकार आरक्षको नजिक, ढोरपाटन नगरपालिका साहसिक पर्यटनको लागि पर्यटकीय गन्तव्य पनि हो । ढोरपाटन नगरपालिका लागि प्रमुख चुनौतीहरू मध्ये कठिन भौगोलिक भू-भाग रहेको छ भने पुर्वाधार विकासमा जटिलता रहेको छ ।

मध्य-पहाडी राजमार्ग र ढोरपाटन सालभण्डी सडक मुख्य रणनीतिक सडकले ढोरपाटन नगरपालिकालाई नजिकमा रहेका सहरहरू जस्तै बागलुङ (८७ कि.मि.), पोखरा (१५७ कि.मि.), पाल्पा (१२४ कि.मि.) , बुटवल (१३९ कि.मि.) जोडेको छ । प्रस्तावित पोखरा क्षेत्रीय विमानस्थल (१५७ कि.मि.दुरीमा) र गौतम बुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (१६४ कि.मि.दुरीमा) रहेका छन् भने, ढोरपाटन शिकार आरक्ष, बुर्तिवाड-ढोरपाटन सडक (३२ कि.मि.) ले जोडेको छ । छिमेकमा रहेका जिल्लाहरू पुर्बी रुकुम (८८.५ कि.मि.रुकुमकोट), गुल्मी (८२.५ कि.मि.तम्घास), म्याग्दी (३५ कि.मि.) , प्युठान (११६ कि.मि. दुरीमा) सडक सञ्जालको पहुँच रहेको छ ।

चित्र ४: ढोरपाटन नगरपालिका क्षेत्रीय सम्बन्ध र सडक सञ्जाल

२.१.३ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा

नगरपालिकाको भू-बनोट, जैविक विविधता, हावापानी, वन जङ्गल, जलसम्पदा लगायतका समग्र प्राकृतिक सम्पदाको प्रचुरताले विकासमा प्रसस्त सहयोगी भूमिका खेल्न सक्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकाको अधिकांश जमिन

भिरालो छ । प्रकृतिको अनुपम सुन्दरता, विविध जातजाति र साँस्कृतिक विविधताले भरिपुर्ण एउटा सुन्दर र रमणीय नगरपालिका हो । यहाँका साँस्कृतिक सम्पदाहरु समग्र नगरपालिकाका परिचयहरु हुन । सरायँ तथा मारुनी नाच, यानिमाया, सोरठी, भ्याउर, टप्पा र सालैजो जस्ता मौलिक र पुराना भाकाहरु यहाँका वनपाखामा गुञ्जिने गीत संगीतहरु हुन । ढोरपाटन क्षेत्र, पिस पाटन, रुद्र ताल, दुरलेक, अर्नाकोट, कालापोल, धोर्जे, महनखोला भरना उच्च पहाड, देउराली जस्ता सुन्दर पर्यटकिय ठाउँहरु प्रकृतिका वरदान प्राप्त उपहारहरु हुन । सतुवा, शिकारी लहरा, पहेँले, पाँचऔले, चीराइतोहरु यहाँ पाइने जडीबुटीहरु हुन् । नगरपालिका क्षेत्र भित्र तामा, फलाम, तथा स्लेट ढुङ्गा खानी रहेकाहरु छन् । तथापि, धातुजन्य खानीको उत्खनन् विगत देखि नै बन्द रहेको छ ।

ढोरपाटन सिकार आरक्षमा ३२ प्रजातिका स्तनधारी जनावर पाइन्छन् । प्रमुख जनावर नाउर, भारल, थार र हिमाली भालु हुन् । यहाँ दुर्लभ एवं संरक्षित पन्छीको सूचीमा परेका डाँफे, मुनाल, चिर लगायत १६४ प्रजातिका चराहरु पाइन्छन् । वन्यजन्तुको सदुपयोगका साथै संरक्षण होस् भन्ने हेतुले यस क्षेत्रलाई सिकार आरक्ष बनाइएको हो । आरक्षलाई सुनदह, सेड, दोगाडी, बासेँ, फागुने, सुर्तिबाड र छन्तुड ७ ब्लकमा विभाजन गरी सिकार खेल दिने व्यवस्था मिलाइएको छ । प्राकृतिक खतराहरुको लागि कम लचिलोपन, प्राकृतिक उच्च प्रकोपले ढोरपाटन नगरपालिकालाई जोखिममा राखेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिका धार्मिक, ऐतिहासिक र प्राकृतिक स्रोतहरुमा महत्वपूर्ण नगरपालिका हो । यी स्थानहरुको - जस्तै, विकास र व्यवस्थापन गरी ढोरपाटन नगरपालिका साँस्कृतिक पर्यटकीय स्थलहरुको संरक्षण हुनुका साथै स्थानीयहरुको आयआर्जनमा पनि वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

बराह थान, भूमे थान, देवी थान, थान मन्दिर, शिव मन्दिर, कुल देवता मन्दिर, कोट घर मन्दिर, गुम्बा, उत्तर गंगा ढोर बराह थान, र स्यालपाखे लामा थान सिमसार क्षेत्र लगायतका मठमन्दिरहरु धार्मिक आस्थाका स्तम्भहरु हुन (स्रोत: फिल्ड भ्रमण प्रतिवेदन, २०८२) । आन्तरिक तथा विदेशी पर्यटकहरुको स्वागतार्थ प्रतिक्षारत होटल तथा होमस्टेहरु स्वदेशी तथा विदेशी पाहुनाहरुका आफ्नै घरहरु हुन् । वनपाखाहरुमा गुञ्जने यानीमाया, सालैजो र सोरठीका मौलिक र पौराणिक भाकाहरु, सेतो कमेरो र रातो माटोमा सजिएका मानव निर्मित छरप्रस्ट वस्तीहरु, तिनै वस्तीहरुमा खेल्ने कलिला अनुहारहरु, टोते बोलीको मिठाससंगै भोलीको सुन्दर भविष्य प्राप्ती गर्न तँछ्छाड मछ्छाड गर्दै विद्यालय हिडेका कलिला बालबालिकाहरु, कोही डोको नाम्लो त कोही नाडलो थुन्से बुन्दै गरेका परिश्रमी हातहरु, पिठ्युमा घाँसको भारी, थाप्लोमा नाम्लो बोकेक दृश्यहरु मन मोहक छन् । शान्त जंगलहरुको बाटो चराचुरुङ्गीको आवाज सुन्दै अग्ला अग्ला धुपी सल्ला, लालीगुराँस, भ्याउ, च्याउहरु अवलोकन, बिहानीको सूर्योदय, ढोरपाटन उपत्यका, उत्तरगंगा नदी, धौलागिरी, चुरेला, गुर्जा, हिमाल तथा सुर्तिबाड फागुने डाँडा र रेसुङ्गा सम्मको मनोरम दृश्य अवलोकन गर्न सकिन्छ । समग्रमा ढोरपाटन नगरपालिका, प्राकृतिक सुन्दरता र साँस्कृतिक विविधताले भरिपुर्ण र रमणिय, लोभलाग्दो नगरपालिका हो । त्यसैले ढोरपाटन नगरपालिकालाई बहुसाँस्कृतिक तथा सम्पदाको धनि मान्न सकिन्छ ।

बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसाँस्कृतिक तथा धार्मिक स्वतन्त्रता भएको नगरपालिकामा विभिन्न धर्म, संस्कृति र परम्परासँग सम्बन्धित विविध चाडपर्वहरु मनाइने गरेको पाइन्छ । वडागत रूपमा हेर्दा सबै वडाहरुमा राष्ट्रिय चाडपर्वहरु जस्तै दशैं, तिहार, होली, तीज, माघे सङ्क्रान्ति लगायतका पर्वहरु साभा रूपमा मनाइने गरेका छन् भने अन्य धर्म र संस्कृतिसँग सम्बन्धित चाडपर्वहरु पनि उल्लेखनीय रूपमा मनाइने गरेको देखिन्छ । समग्रमा हेर्दा यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजाति, धर्म र संस्कृतिका मानिसहरुबीच सहअस्तित्व र आपसी सद्भाव कायम रहेको देखिन्छ । विविध चाडपर्वहरु मनाउने प्रचलनले सामाजिक एकता, साँस्कृतिक संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धनमा समेत सकारात्मक योगदान पुर्‍याउने सम्भावना देखिन्छ ।

हिन्दु धर्मालम्बीको वाहुल्यताको बसोवास रहेको यस क्षेत्रमा हिन्दु तथा जनजाति संस्कृतिबीचको युगौँ पुरानो सहिष्णुतायुक्त सम्बन्ध रहेको छ । पुरुषका लागि कोट, सर्ट-प्यान्ट र टोपी र गुन्यु-चोलो, सारी, कुर्थासुरुवाल महिलाहरुको सामान्य पोसाक हो । त्यसै गरी, मेला/जात्रा र प्रदर्शनी भगवती मन्दिर, नौ दुर्गा भवानी मन्दिर,

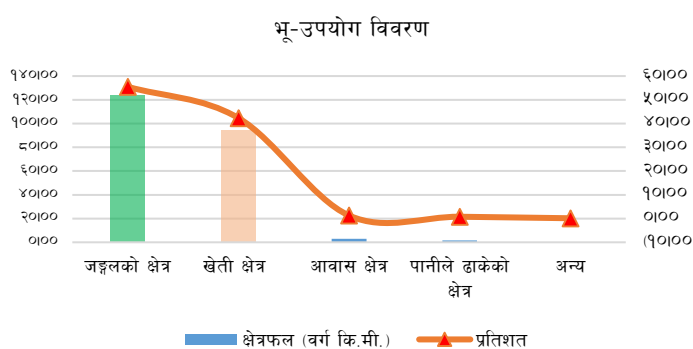
शिव मन्दिर, दोगाडी देवी मन्दिरमा निश्चित मिति/तिथी वा धार्मिक अवसरमा सञ्चालन गरिन्छ। भाषिक रुपमा नेपाली भाषा नै बोलिचालीको भाषाका रुपमा प्रचलनमा रहेको छ। परम्परागत रुपमा खस आर्य तथा दलित समुदायका पुरुषहरुमा दौरा सुरवाल, कोट र टोपी तथा महिलामा सारी वा गुन्यु, चोलो र पटुका लगाउने प्रचलन रहेको छ। मगर तथा थकाली समुदायमा आ-आफ्नै मौलिक भेषभुषा, खानपान र चालचलन रहेको छ। तथापी, आधुनिक भेषभुषा, खानपान र चालचलनमा आधुनिकताको प्रभाव बढ्दै गएको देखिन्छ।

विभिन्न जाति भाषा धर्म मान्ने नागरिकहरु रहेको यस नगरपालिकामा मृत्यु पश्चात शवहरु जलाउने र पुर्ने आफ्ना परम्पराहरु रहेको छ। यसरी हेर्दा शवहरु जलाउनको लागि हाल सम्म नगरपालिकाभित्र कुनै पनि क्षेत्रमा शवदाह गर्ने व्यवस्थित स्थानको व्यवस्था रहेको पाइदैन।

उष्ण, समशितोष्ण, ठण्डा शितोष्ण र लेकाली ठण्डा हावापानी रहको यस क्षेत्रमा वार्षिक रुपमा सरदर २००० मि.लि. लिटर वर्षा हुने गर्दछ। गर्मी याममा होचो क्षेत्रमा ३० डिग्रीसम्म पुग्ने तापक्रम जाडोमा उच्च स्थलहरुमा कृष्णत्मक समेत हुने गर्दछ। गर्मी समयमा खडेरी, माहामारी, असिना, आगलागी, हावाहुरी र बाढी तथा पहिरो जस्ता प्रकोपबाट धनजनको क्षती हुने गर्दछ भने जाडो याममा हिमपात, तुसारो तथा चिसो हावाको प्रवाहले जनजीवनलाई प्रभावित गर्ने गरेको देखिन्छ।

२.१.४ भू-उपयोगको अवस्था

ढोरपाटन नगरपालिकाले कुल लगभग २२२.८५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल ओगटेको छ। यस नगरपालिकामा भू-उपयोग क्षेत्रहरु मध्ये वन प्रमुख भू-उपयोग क्षेत्र रहेको छ जसको क्षेत्रफल १२३.६६ वर्ग कि.मि रहेको छ जुन कुल क्षेत्रफलको ५५.४९% रहेको छ। त्यसैगरी, कृषि क्षेत्र ९४.३७ वर्ग कि.मि रहेको छ जुन नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ४२.३५% रहेको छ। त्यसै गरी नदी र ताल क्षेत्रले १.६९ %, आवासीय क्षेत्रले २.८५ % समेटिएको छ। अन्य भूमि प्रयोगमा ०.१३ % रहेको छ। तलको तालिकामा वर्तमान भू-उपयोग विवरणलाई क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि) र प्रतिशतमा देखाइएको छ।

तालिका ५: ढोरपाटन नगरपालिकाको भू-उपयोग विवरण

भू-उपयोग	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	%
जङ्गलको क्षेत्र	१२३.६६	५५.४९
खेती क्षेत्र	९४.३७	४२.३५
आवास क्षेत्र	२.८५	१.२८
पानीले ढाकेको क्षेत्र	१.६९	०.७६
अन्य	०.२८	०.१३
जम्मा	२२२.८५	१०.००

पछिल्लो समय खेतीयोग्य जमिन समेत बाँझो राख्ने प्रवृत्ति बढ्दै गएको छ। खास गरी वैदेशिक रोजगारीमा युवाको आकर्षण बढ्ने, कृषिमा काम गर्ने जनशक्तिको कमी हुनु र सिंचाइ लगायतका कृषि पूर्वाधार तथा कृषि उपजहरुको सही व्यवस्थापन हुन नसक्दा भू-उपयोगमा कमी हुँदै गएको छ। खोला तथा खोल्सी छेउ, किनारमा भएका कृषियोग्य भूभागमा बाहेक सिंचाइको व्यवस्था अन्य स्थानमा न्यून रहेको छ। वन र बुट्यान क्षेत्र धेरै भएकोले वनमा आधारित

भू-उपयोग नीति आवश्यक रहेको छ । वन पाखा तथा बाँझो जमिनको उचित उपयोग गर्न जरुरी रहेको देखिन्छ ।

२.१.५ जनसांख्यिक अवस्था वितरण र पक्षेपण

नगरपालिकाको जनसांख्यिक प्रवृत्तिमा सारभूत भिन्नताहरू देखापरेको छ । यस प्रकारको भिन्नता देखापर्नुका पछाडि घट्दो जन्मदर र मृत्युदर, बढ्दो औसत आयु, पहिलो विवाह गर्दाको बढ्दो उमेर र शहर केन्द्रित तथा सुविधाहरू केन्द्रित बसाईसराईहरू मुख्य कारणहरू रहेको विश्लेषण छ । केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले औसत जनसंख्या वृद्धिदर घट्नुका पछाडि ठूलो संख्यामा युवाहरू विदेशिनु, जनचेतनामा भएको सकारात्मक परिवर्तन, एकात्मक परिवारको संख्यामा वृद्धि आदिलाई ठानेको छ । अर्कोतर्फ आन्तरिक बसाईसराईको प्रवृत्तिलाई हेर्दा हिमाल र पहाडबाट तराईतर्फ र ग्रामीण भेगहरूबाट शहरी केन्द्रहरूतर्फ बसाईसराई गर्ने र एकात्मक परिवारको संख्या बढ्दै गएको देखिन्छ । बुर्तिवाङ्ग, बागलुङ, बुटवल, पोखरा, काठमाडौं उपत्यका, तराई तथा देशका अन्य शहरी केन्द्रहरूमा बसाईसराईको प्रवृत्ति बढ्दै गएको देखिन्छ । ढोरपाटन नगरपालिकाको विकट ग्रामीण क्षेत्रहरूमा जनसंख्या वृद्धिदर ऋणात्मक समेत देखिन थालेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाभित्र उपलब्ध मानवीय साधनको परिचालन गर्ने र यसको समयोचित तथा समुचित विकास गर्नका लागि विगतमा नीति तर्जुमा नगरिएको होइन । तथापी, प्रतिवद्धताका साथ कार्यक्रम सञ्चालन र यसमा जनताको समायोचित सहभागिताको अभावका कारण यसमा सकारात्मक उपलब्धि हासिल भने हुन नसकेको अवस्था छ । हावापानीको भिन्नता, यातायात, व्यापार, उद्योग, पूर्वाधार र अन्य क्षेत्रको समयोचित विकास तथा विस्तार हुन नसक्नुका साथै मानव संसाधनको विकासका लागि पृथक प्रयासहरूको अभावका कारण यहाँको मानवीय संसाधनको समुचित उपयोग हुन सकिरहेको छैन । व्यवस्थित स्वास्थ्य, शिक्षा, संचार आदि सुविधाहरूको अभाव जस्ता समस्याहरूले कुनै पनि व्यक्तिको आर्थिक स्थितिमा सुधार आउनासाथ शहरी क्षेत्रमा बसाई सर्ने प्रचलनले यहाँको मानवीय संसाधन निष्कृय अवस्थामा रहेको प्रतीत हुन्छ । यद्यपी, पछिल्ला समयहरूमा यस क्षेत्रमा सुरु भएका केही विकास कार्यहरूले मानवीय संसाधनको क्षेत्रमा आशलागदो स्थिति देखापरेको छ । निष्कृय स्रोत साधनहरूको परिचालन र कूशल दक्ष जनशक्तिको निमाणार्थ जनसंख्यालाई एउटा आधार स्तम्भको रूपमा लिन सकिन्छ ।

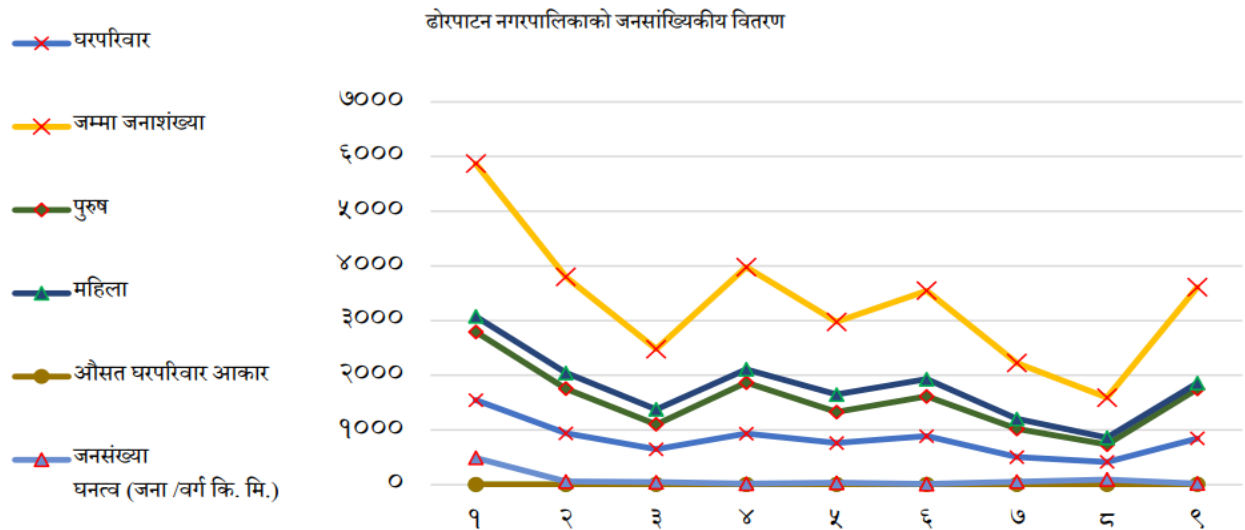
राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार ढोरपाटन नगरपालिकाको जनसंख्या ३०,०६८ छ । जसमा १३,९६७ (४६.४५%) पुरुष र १६, १०१ (५३.५५ %) महिला छन् र कुल ७,४८५ घरपरिवार छन् । नगरपालिकाको औसत घरपरिवारको आकार ४.०४ रहेको छ । नगरपालिकाको जनसंख्या वृद्धिदर (+ ve) १.५ % रहेको छ ।

तालिका ६: घरपरिवारको संख्या, लिङ्ग अनुसार जनसंख्या, औसत घरपरिवारको आकार र लिङ्ग अनुपात विवरण

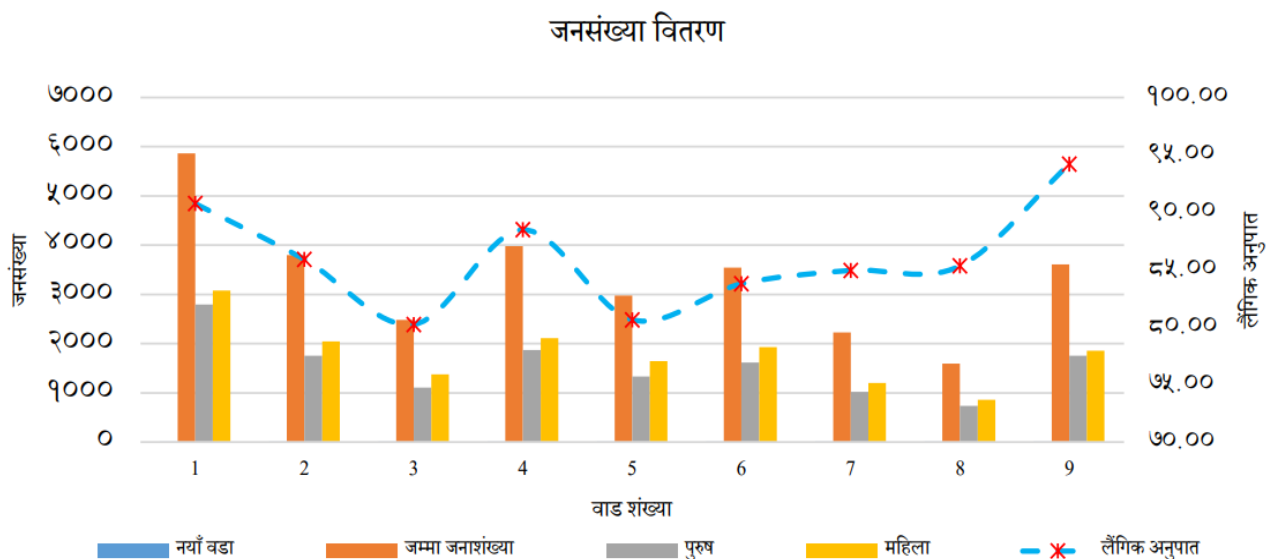
नयाँ वडा	पुरानो गाविस/ वडाहरू	क्षेत्रफल, वर्ग कि.मि	घरपरिवार	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	औसत घरपरिवार आकार	लैंगिक अनुपात	जनसंख्या घनत्व (जना /वर्ग कि. मि.)
१	बुर्तिवाङ (१)	३.१५	१५४७	५८६८	२७९२	३०७६	३.७९	९०.७७	४९१.११
२	बुर्तिवाङ (२-५)	१६.३८	९४१	३७९८	१७५५	२०४३	४.०४	८५.९०	५७.५
३	बुर्तिवाङ (६-९)	१३.४४	६४९	२४८०	११०४	१३७६	३.८२	८०.२३	४८.९
४	खुंगा (१-९)	४९.२७	९३४	३९७७	१८६७	२११०	४.२६	८८.४८	१८.९६
५	अधिकारिचौर (१-२,७-९)	२१.३२	७६१	२९७७	१३२९	१६४८	३.९१	८०.६४	३५.६९
६	अधिकारिचौर (३-६)	६५.७४	८८८	३५४५	१६१६	१९२९	३.९९	८३.७७	१३.५१
७	बोवाङ (१-३)	९.२०	५०६	२२२३	१०२१	१२०२	४.३९	८४.९४	५५.००
८	बोवाङ (४-६)	४.३०	४१५	१५९२	७३३	८५९	३.८४	८५.३३	९६.५१

नयाँ वडा	पुरानो गाविस/ वडाहरू	क्षेत्रफल, वर्ग कि.मि	घरपरिवार	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	औसत घरपरिवार आकार	लैंगिक अनुपात	जनसंख्या घनत्व (जना /वर्ग कि. मि.)
९	बोवाङ (७-९)	४०.०५	८४४	३६०८	१७५०	१८५८	४.२७	९४.१९	२१.०७
जम्मा		२२२.८५	७४८५	३००६८	१३९६७	१६१०१	३६.३१	८६.०३	९३.०७

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

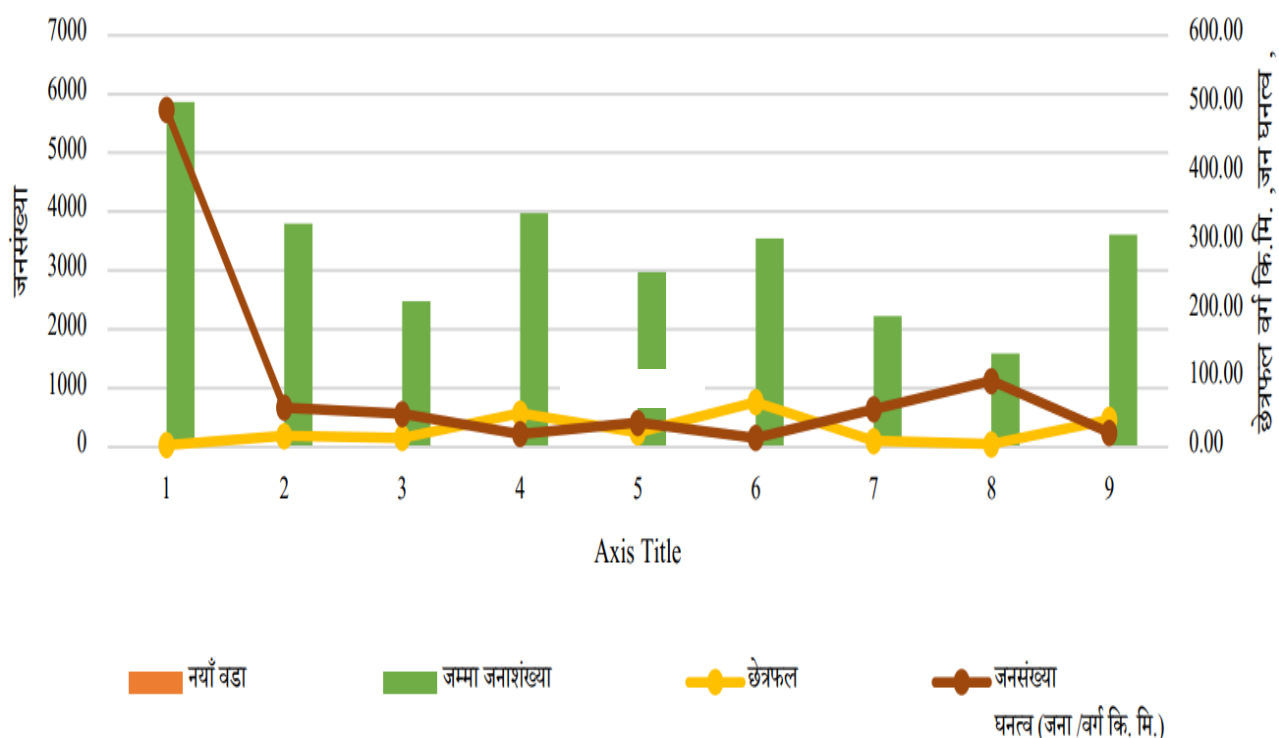

ढोरपाटन नगरपालिकाको वडागत जनसांख्यिकीय र स्थानीय प्रोफाइलले शहरी र ग्रामीण चरित्रमा धेरै विविधता देखाउँछ । कुल क्षेत्रफल २२२.८५ वर्ग किलोमिटर छ, जसले ७,४८५ घरपरिवार भित्र ३०,०६८ मानिसहरूको बसोवास रहेको छ । औसत घरपरिवारको आकार ४.०४ रहेको छ । जुन नेपालको ग्रामीण औसत भन्दा कम रहेको छ । समग्र लैंगिक अनुपात ८६.०३ रहेको छ, जसले ढोरपाटन नगरपालिकामा पुरुषहरू भन्दा महिलाहरू बढी रहेको संकेत गर्दछ । प्रति वर्ग किलोमिटर लगभग ३३.५९ जनाको औसत जनसंख्या घनत्वको रहेको छ । वडाहरूमा जनसंख्या घनत्वको वितरण अत्यन्त असमान देखिन्छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाको वडा नं.१ मा अन्य वडाको तुलनामा धेरै (५,८६८ जना) जनसंख्याको बसोवास रहेको छ । दोस्रोमा वडा नं. ४, तेस्रो वडा नं २ मा , जनसंख्याको वितरण रहेको छ भने सबै भन्दा कम जनसंख्या वडा नं ८ मा बसोवास गर्ने गरेको देखिन्छ ।

जन घनत्व

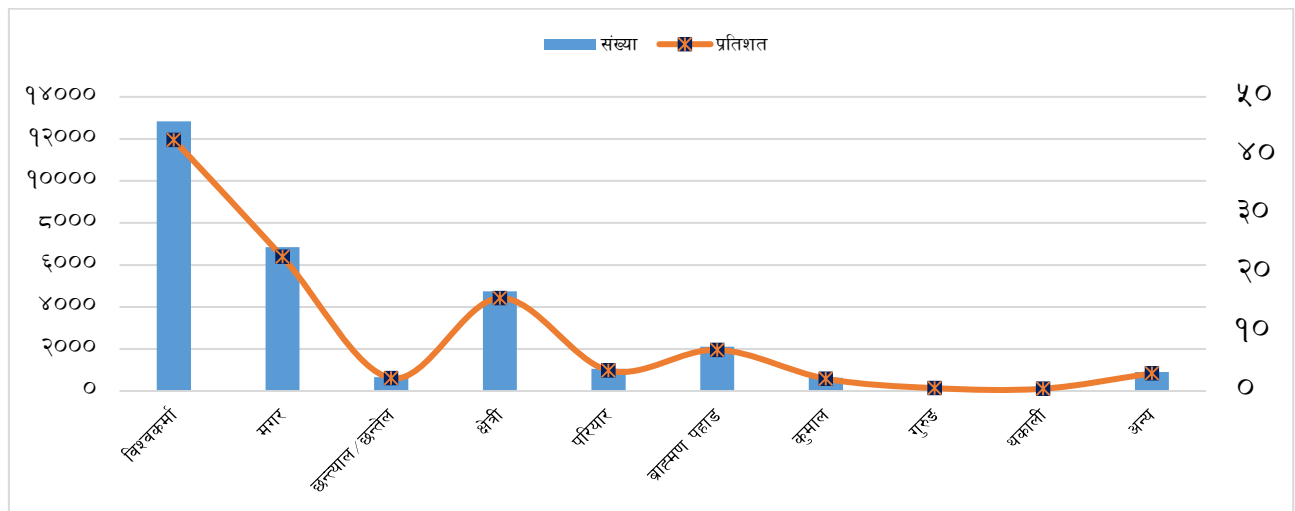

वडा नं.१ नै सबै भन्दा धेरै जन घनत्व रहेको छ, प्रति वर्ग किलोमिटर ४९१.११ भन्दा बढी मानिसहरूको बसोवास रहेको देखिन्छ। ढोरपाटन नगरपालिकाको बुर्तिवाड बजार क्षेत्र सोहि वडा अन्तर्गत रहेको छ। अन्य वडा हरूमा सामान्यतया न्यून जन घनत्व रहेको देखिन्छ। अन्य वडाहरूमा न्यून जन घनत्व हुनु तर वडा नं १ मा उच्च जन घनत्वले तीव्र आवासीय, व्यावसायिक र संस्थागत गतिविधिहरूको बढ्दो चापको अनुमान गर्न सकिन्छ।

तालिका ५: जातजाति अनुसारको जनसंख्या विवरण

जातजातिको जनसंख्या	संख्या	प्रतिशत
विश्वकर्मा	१२,८३९	४२.७
मगर	६,८५६	२२.८
छत्त्याल/छन्तेल	६६१	२.२
क्षेत्री	४,७५१	१५.८
परियार	१,०५२	३.५
ब्राह्मण पहाड	२,१०५	७
कुमाल	६३१	२.१
गुरुङ	१५०	०.५
थकाली	१२०	०.४
अन्य	९०२	३.०
जम्मा	३०,०६८	१००

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

तालिकामा जातजाति सम्बन्धी विवरणलाई देखाइएको छ । ढोरपाटन नगरपालिकामा ११ भन्दा बढी प्रकारका जातजातिका मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । तथ्याङ्क अनुसार यहाँ बसोबास गर्ने प्रमुख जातिहरूमा विश्वकर्मा, मगर, क्षेत्री, ब्राह्मण- पहाड, परियार, छत्त्याल/छत्तेल, कुमाल, गुरुङ, थकाली र अन्य छन् ।

उमेर र लैंगिक आधारमा कुल जनसंख्यामध्ये १ वर्षमुनिको जनसंख्या करिब ०.५५% र १-४ वर्ष उमेर समूहको ५.२३% रहेको छ । त्यसैगरी ५-९ वर्ष उमेर समूहमा ९.२६% र १०-१४ वर्षमा ९.६८% जनसंख्या रहेको पाइन्छ । १५-१८ वर्ष उमेर समूहको हिस्सा ७.५४% रहेको छ । युवा तथा आर्थिक रूपमा सक्रिय उमेर समूहतर्फ हेर्दा १९-२४ वर्षमा १०.८९% र २५-४५ वर्षमा सबैभन्दा बढी २८.४०% जनसंख्या रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी ४६-५९ वर्ष उमेर समूहमा १०.०३%, ६०-६९ वर्षमा ४.६९% र ७० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्या ८.४३% रहेको पाइन्छ । समग्रमा ५ वर्षमुनिको जनसंख्या करिब ५.७८% र ६० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्या करिब १३.१२% रहेको देखिन्छ । अधिकांश उमेर समूहमा पुरुष र महिलाबीचको प्रतिशत अन्तर न्यून रहेको छ । उदाहरणका लागि २५-४५ वर्ष उमेर समूहमा पुरुषको हिस्सा करिब ५१.१% र महिलाको ४८.९% रहेको छ भने ४६-५९ वर्ष समूहमा महिलाको हिस्सा (५२.२%) पुरुषभन्दा (४७.८%) केही बढी रहेको पाइन्छ । यसले उमेर समूहअनुसार लैंगिक संरचनामा सानो भिन्नता भए पनि समग्रमा सन्तुलित जनसंख्या संरचना रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजातिहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ । यहाँ अन्य, कुमाल, क्षेत्री, गाईने, गुरुङ, घर्ती/भूजेल, घले, छत्त्याल, ठकुरी, तामाङ, थकाली, दमाई/ढोली, दराई, दलित, नेवार, बादी, ब्रह्म/बरामो, ब्राह्मण, मगर, माँझी, मुस्लिम, विश्वकर्मा, सन्यासी/दशनामी, साकी लगायतका जातिहरू बसोबास गर्दै आएका छन् । यी सबै जातजातिहरूमध्ये विश्वकर्मा जातिको जनसंख्या सबैभन्दा बढी ४७.०१ % रहेको छ ।

२.१.६ जनसंख्या पूर्वानुमान- प्रक्षेपण

जनसंख्या पूर्वानुमान धेरै दशकदेखि जनसंख्याको आकारमा स्थिरता र आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थामा परिवर्तन देखाएका क्षेत्रहरूको लागि विचार गरिन्छ । जबकि जनसंख्या परिवर्तनको दिशा वा दरमा तीव्र उतारचढाव भएका क्षेत्रहरूको लागि यो अत्यन्तै कठिन र जटिल हुन्छ । जनसंख्याको पूर्वानुमान विभिन्न विधिहरू मार्फत गर्न सकिन्छ, जसमा अंकगणित, ज्यामितीय, अंकगणितीय वृद्धिशील विधि, लजिस्टिक कर्भ विधि, आदि समावेश छन् ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८-२०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय) को रेकर्ड अनुसार ढोरपाटन नगरपालिकाको जनसंख्या प्रक्षेपण गरिएको छ । वि.स. २०६८ मा ढोरपाटन नगरपालिकाको जनसंख्या २६,२१५ रहेकोमा २०७८ सालमा ३०,०६८ पुगेको थियो । यो एक दशकमा नगरपालिकाको जनसंख्या कुल ३,८५३ (१४.७ %/प्रति दशक) बढेको देखिन्छ, प्रति वर्ष औसत जनसंख्या वृद्धि दर करिब १.५ % हुने देखिन्छ । आगामी वर्षहरूमा जनसंख्या पनि बढ्दै

जानेछ । नगरपालिकाको जनसंख्याको पूर्वानुमान गर्न, ढोरपाटन नगरपालिकाको शहरीकरणलाई ध्यानमा राखेर ज्यामितीय विधि प्रयोग गरिएको छ । यसको लागि निम्न सूत्र प्रयोग गरिएको छ :

$$P_n = P(1 - (I_G/100))^n$$

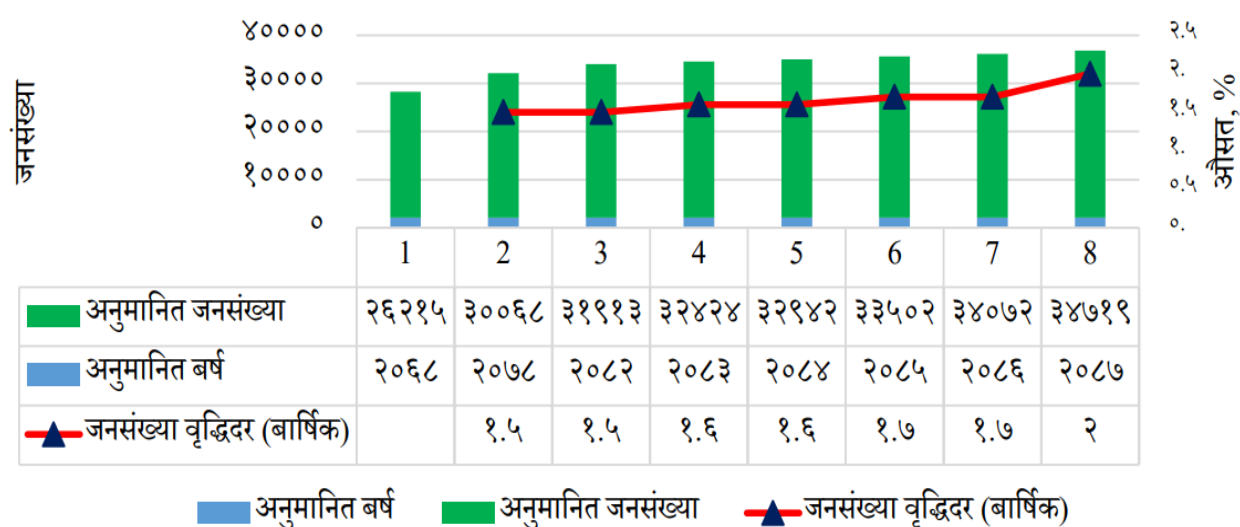
जहाँ, I_G , भनेको ज्यामितीय mean,

P , हालको जनसंख्या,

P_n , n , वर्ष पछिको, प्रक्षेपण जनसंख्या,

ज्यामितीय विधि प्रयोगबाट, ढोरपाटन नगरपालिकामा जनसंख्या वृद्धि दर औसतमा प्रति वर्ष करिब १.७% हुनेछ । यस प्रवृत्तिको आधारमा, २०८७/८८ मा यस नगरपालिकाको न्यूनतम अनुमानित जनसंख्या ३४,७१९ हुनेछ ।

जनसंख्या, प्रक्षेपण

चित्र ५: जनसंख्या पूर्वानुमान- प्रक्षेपण

२.२ आर्थिक विकास अवस्था

ढोरपाटन नगरपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतया कृषि, वन उप-उत्पादन, साना-उद्योग, व्यवसाय, थोक, खुद्रा बजार, होटल, पर्यटन र सेवा जस्ता क्षेत्रहरूमा केन्द्रित छ । उपयुक्त हावापानी र उर्वर माटोको कारणले गर्दा जमिन कृषिको लागि उपयुक्त छ । अधिकांश घरपरिवार, जनसंख्या प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न छन् । सबै वडाहरूमा रणनीतिक र ग्रामीण सडक सञ्जालका कारण सबै वस्तीहरूमा सडकको पहुँच जोडिएको छ । यद्यपि, निर्माण गरिएका सडकहरू अव्यवस्थित र कमजोर छन् । त्यस्तै, खोलाहरूसँगै पानी, वन र जैविक विविधताले अर्थतन्त्रको विकासमा थप सम्भावना थपेको छ । कृषिमिल, कुखुरापालन, मौरीपालन, पशुपालन आदि जस्ता केही साना र घरेलु उद्योगहरू रहेका छन् । स्थानीय मानिसहरू फर्निचर, जडीबुटी, उद्योग आदि जस्ता उद्योग र व्यवसायहरूको विकास खोजिरहेका छन् । नगरपालिकाको मुख्य आर्थिक आधार कृषि, व्यापार, पर्यटन, स्थानीय रोजगारी र रेमिट्यान्स हुन् । यस क्षेत्रमा उष्ण प्रदेशीय फलफूल तथा तरकारीलगायत शितोष्ण वालीहरूको खेती भैरहेको हुनाले यहाँ फलफूल, तरकारी, खाद्यान्न, पशु पालन, माहुरी पालन लगायतको प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

६९.४ % घरघुरीको मुख्य पेशा कृषि रहेको देखिन्छ भने २३.० % वैदेशिक रोजगारी, १०.३ % व्यवसाय र २.७ % नोकरीमा आश्रित रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी, नोकरी ५.१%, ज्यालादारी २.४% र दक्ष रोजगारी १.८% मा संलग्न

जनसंख्या मध्यम स्तरमा रहेको छ । यस क्षेत्रमा करिब १४.६ % जनसंख्या बेरोजगार रहेका छन् । साथै घरधन्दा र अध्ययनरत जनसंख्या पनि उल्लेखनीय रहेको छ, जसले सामाजिक संरचनामा आश्रित तथा विद्यार्थी वर्गको ठूलो हिस्सा रहेको संकेत गर्दछ । समग्र नगरपालिकाको आम्दानी हेर्दा करिब ४२ % आम्दानी वैदेशिक रोजगारीबाट भएको देखिन्छ । सरकारी नोकरी, सरकारी बाहेकको नोकरी, नेपाल भित्र र बाहिरको जागिरको निवृत्तिभरण आदिबाट करिब २.२ %, (५६ वटा व्यवसायहरु संचालनमा, जसबाट सरदर ६,१२,००,०२५ बराबरको वार्षिक कारोबार हुने गरेको) व्यापार व्यवसायबाट करिब .३५.% आम्दानी भएको देखिएकोमा कृषि तथा पशुपंक्षीबाट करिब १७.% मात्र आम्दानी हुने देखिन्छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा जीविकोपार्जनका लागि मुख्य पेशाको रूपमा कृषि रहेता पनि आम्दानीको मुख्य स्रोतको रूपमा वैदेशिक रोजगारी, व्यापार व्यवसाय र नोकरीलाई लिने गरिएको छ । लैंगिक आधारमा हेर्दा अधिकांश पेशामा पुरुषको संलग्नता बढी देखिन्छ । विशेष गरी वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरुको संख्या मध्ये ९० % पुरुष रहेका छन् भने कृषिलाई मुख्य पेशा मान्ने मध्ये करिब ७३ % महिला रहेका छन् । ज्यालादारीमा गाउँ भित्र वा बाहिर गर्नेको हिस्सा ३.८ % रहेको छ । घरधन्दा र अध्ययन जस्ता क्षेत्रमा महिलाको पनि उल्लेखनीय सहभागिता रहेको छ । समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा विद्यार्थीको संख्या धेरै हुनु, कृषि तथा घरधन्दा प्रमुख पेशाको रूपमा रहनु र वैदेशिक रोजगारीमा उल्लेखनीय सहभागिता हुनु स्थानीय आर्थिक संरचनाको मुख्य विशेषता रहेको देखिन्छ । भौगोलिक र प्राकृतिक रूपमा सुन्दर र मनोरम रहेको ढोरपाटन नगरपालिकामा पर्यटनको राम्रो सम्भाव्यता रहेकोले त्यसको विकास र प्रवर्द्धनले स्थानीय स्तरमा रोजगारी र व्यवसायको विस्तार गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

तालिका ८: आर्थिक कामको औद्योगिक क्षेत्र अनुसार जनसंख्या वितरण

आर्थिक क्षेत्र	%
कृषि	६९.४
थोक व्यापार	१०.३
शिक्षा	२.९
निर्माण	५.८
अन्य सेवा	२.७
उत्पादन	१.५
सार्वजनिक प्रशासन	०.८
मानवस्वास्थ्य	०.८
यातायात	१.०८
बिजुली	०.२

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

तालिका ९: आर्थिक कामको पेशाअनुसार जनसंख्या वितरण

आर्थिक कामको पेशाअनुसार जनसंख्या वितरण	%
वन र कृषि कार्यमा दक्ष कामदारहरु	६४.५
सामान्य वा प्राथमिक पेशाका कामदारहरु	१८.३
पेशाविद्हरु	३.१
व्यवस्थापक	३.६
शिल्पकला तथा कारिगरी र यस सम्बन्धी व्यापार गर्ने कामदारहरु	३.२
सेवा तथा वस्तु बिक्री गर्ने कामदारहरु	३.८
प्राविधिक तथा सहायक पेशाविद्हरु	१.१
कार्यालय सहायकहरु	०.७

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

ढोरपाटन नगरपालिकाको २२२.८५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल मध्ये करिव ४२.३५ प्रतिशत कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ । नगरपालिकाको कुल जनसंख्यामध्ये ६९.४ प्रतिशत जनसंख्याको मुख्य पेशा कृषि तथा पशुपालन रहेको छ । यस क्षेत्रमा उष्ण प्रदेशीय फलफुल तथा तरकारी देखी शितोष्ण वालीहरूको खेती भैरहेको छ । यहाँ व्यवसायीक कृषकहरूको तुलनामा निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली अवलम्बन गरिरहेका कृषकहरूको बाहुल्यता रहेको छ । कृषि योग्य जमिन खण्ड खण्डमा विभाजित रहेकोले व्यवसायीक कृषि प्रणाली अवलम्बन गर्न कठिनाई रहेको देखिन्छ । गाउँहरूमा खेतियोग्य जग्गा बाँभो छोड्ने प्रवृत्ति यहाँ कम रहेको भएपनि यस्तो क्रम बढ्दै गएको छ । सिचाईको समस्या पनि उल्लेख्यरूपमा छ र सिंचित जमिनको सही र पूर्ण सदुपयोग नहुँदा सोचेअनुसारको उत्पादन लिन सकिएको छैन । तसर्थ नगरपालिकालाई कृषि र खाद्यान्न उत्पादनमा सबल बनाउन सके आर्थिक क्षेत्रमा उल्लेख्य सुधार भई निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ । साथै यो नगरपालिकाको सबै क्षेत्रहरूमा पशुपालन समेतको राम्रो सम्भावना रहेको छ । नगरपालिकामा मझौला तथा साना किसानहरूको बढी संलग्न रहेको छ भने आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्याको ठूलो हिस्सा कृषिमा आश्रित रहेका छन् । समग्रतामा खाद्यान्न उपलब्धताको हिसाबले नगरपालिकाको अवस्था राम्रो देखिएता पनि अझै केही जनसंख्या मौसमी खाद्य असुरक्षामा रहेको छ । कुल खेतीयोग्य जमिनको करिव १ तिहाइ जमिन बाँभो रहेको छ । मूलतः कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी हुनु र यसमा संलग्न श्रमिकहरूको उत्पादकत्व निकै कम रहेको कारण यस क्षेत्रबाट श्रमशक्तिको पलायन बढ्दो रहेको छ । यहाँको कृषि पेशाले व्यावसायिकता हासिल गर्न सकिरहेको छैन ।

राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८ अनुसार, ढोरपाटन नगरपालिकामा ५,८४३ कृषक परिवारहरू रहेका छन् भने कृषक परिवारले भोगचलन गरेको जग्गाको कुल क्षेत्रफल २,३३०.४ हेक्टर रहेको छ । भोगचलन गर्दै आएको कुल क्षेत्रफल मध्ये १२३.९ हेक्टरमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध रहेको छ । कृषक परिवारहरूले भोगचलन गर्दै आएको जग्गा १२,१६९ कित्तामा विभाजित रहेको देखिन्छ । प्रति कृषक परिवारको औसत कित्ता संख्या २.१ रहेको छ । त्यसरी नै अरूको हकको जग्गामात्र कमाउने परिवारको संख्या ५९ छ भने त्यस प्रकारको जग्गाको क्षेत्रफल १.८ हेक्टर रहेको देखिन्छ । एकभन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व भएको परिवार संख्या ९३ रहेको छ भने तिनको क्षेत्रफल २७.६ हेक्टर रहेको छ । अस्थायी वाली लागेको जग्गाको परिवार संख्या ५,७८० र क्षेत्रफल १,२८६.३ हेक्टर रहेको छ । अन्य खेतीयोग्य जग्गा भएको परिवार संख्या ८५९ रहेको छ भने यसको क्षेत्रफल १३१.५ हेक्टर रहेको छ । स्थायी वाली लागेको जग्गा भएको परिवार संख्या ५१८ छ भने यसको क्षेत्रफल २९.६ हेक्टर रहेको छ ।

कृषक परिवारको संख्या ५,८४३ रहेकोमा पशु चौपाया पाल्ने कृषक परिवारको जम्मा संख्या भने ४,५५९ रहेका छन् । त्यसमा पनि गाईरगोरु पाल्ने परिवारको संख्या २,३८०, राँगाभैँसी पाल्ने परिवारको संख्या २१८४, बाखा च्याङ्गा पाल्ने कृषक परिवारको संख्या २,१४९ र भेंडाभेंडी पाल्ने कृषक परिवारको संख्या १०१ रहेको छ । नगरपालिका भरी कुखुरा पाल्ने परिवारको संख्या ४,०४२ साथै अन्य पंक्षी पाल्ने कृषक परिवार संख्या १९८ रहेका छन् । प्रमुख उत्पादनको मुख्य प्रयोगअनुसार कृषक परिवार संख्यामा ४,३२१ परिवारसले सबै घरायसी उपभोग, १,३२३ परिवारसले मुख्य घरायसी उपभोग र केही बिक्री, १९९ परिवारसले मुख्य बिक्री र केही घरायसी उपभोग गर्ने गरेकोमा सबै बिक्री गर्ने परिवार संख्या न्यून रहेका छन् । विभिन्न अस्थायी वालीहरूमा खाद्यान्न वाली उत्पादन गर्ने परिवार संख्या ५,२२८ र क्षेत्रफल १,८६६.९ हेक्टर, कोसे/दाल वाली उत्पादन गर्ने परिवार संख्या १,१६७ र क्षेत्रफल २२.२ हेक्टर, कन्दमूल वाली उत्पादन गर्ने परिवार संख्या ३,५४० र क्षेत्रफल ३५८.३ हेक्टर, तेल वाली परिवार संख्या २९९ र क्षेत्रफल १६.१ हेक्टर, र तरकारी वाली उत्पादन गर्ने परिवार संख्या १,१६८ र क्षेत्रफल २६.९ हेक्टर रहेका छन् (स्रोत, राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८) ।

मुख्य खाद्यान्नमा धान, मकै, फापर, गहुँ, जौ वा उवा र कोदो रहेको छन् । सबैभन्दा धेरै मकै उत्पादन ५,१४८ कृषक परिवार र क्षेत्रफल ९२९.० हेक्टर, कोदो उत्पादन १,६९९ परिवार, क्षेत्रफल २४२.९ हेक्टर, गहुँ २,९५२,

क्षेत्रफल ३०६.१ हेक्टर, जौ, उवा २,०३६ परिवार, क्षेत्रफल १७६.४ हेक्टर, धान ७५३ परिवार, क्षेत्रफल १५९.४ हेक्टर, र फापर उत्पादन परिवार संख्या ६०५ र क्षेत्रफल ५१ हेक्टर रहेका छन् ।

धेरैजसो घुमाउरो र भिरालो कृषि भूमि बाँझो जमिनमा परिणत भएको छ र अन्ततः भाडी र जङ्गलको रूपमा विकसित भएको छ । धेरैजसो सिंचाइ नालाहरू परम्परागत र माटोका छन् । स्थानीय तहले पानीको पोखरी, वीउ, कृषी सुरुङ, प्राविधिक सहयोग, र किसानहरूलाई बजार व्यवस्थापन, तालिम आदिमा अनुदान दिइरहेको छ । यी अभ्यासहरूले स्थानीय किसान र युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा प्रशस्त मात्रमा चरन क्षेत्र भएकोले गाई, भैंसी, भेंडा, बाखा च्याङ्गा र बंगुर, तथा हाँस कुखुरा जस्ता पशुपंक्षी पालनको सम्भावना रहेको पाइन्छ । कृषि क्षेत्रअन्तर्गत अन्नबाली (धान, मकै, गहुँ, जौ, कोदो), फलफूलमा (केरा, सुन्तला, किवि, स्याउ, ओखर), तरकारी (काउली, बन्दा, आलु, टमाटर, साग), नगदे बाली (अदुवा, बेसार, टिमुर, आलु, बेसार, प्याज, लसुन, सुर्ती आदि), पशुपालन (गाई, भैंसी, भेंडा, बाखा, कुखुरा, कुकुर, बंगुर) आदि गरिएको पाइन्छ । यस नगरपालिका अन्तर्गत हाल ४०० भन्दा बढी कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म दर्ता भई व्यवसाय सञ्चालनमा छन् । यस नगरपालिका अन्तर्गत उत्पादित वस्तुहरू मध्ये फलफूलमा (केरा, किवि, स्याउ, ओखर), तरकारीमा आलु, नगदे बाली (अदुवा, बेसार, टिमुर), पशुपालनतर्फ (भेंडा, बाखा), यातायातको सुविधा सँगै यहाँका कृषकहरूले मकै, भटमास, अदुवा, तरकारी स्थानीय बजारका अलवा बर्तिवाड, बागलुङ, पोखरा, बुटवल र अरू नगरपालिका वा प्रदेशहरूमा पनि निर्यात गर्न थालेका छन् (ढोरपाटन नगरपालिका कृषि विकास र पशु सेवा शाखा, २०८१) । कृषि क्षेत्रको सम्भाव्यताका सन्दर्भमा ढोरपाटन नगरपालिकामा तरकारी, आलु, मकै, भटमास, अदुवा, टिमुर, किवी, कागती, केरा, मेवा, सुन्तला, प्याज लगायतका तरकारी, अन्न तथा नवदेवालीको उत्पादन सक्ने देखिन्छ । कृषिजन्य उत्पादनका लागि अधिकांश कृषकले प्राङ्गारिक मलको प्रयोग गर्ने गरेका छन् भने केही वडामा रासायनिक मलको प्रयोग भएको देखिन्छ । अर्को तर्फ विउ विजनको प्रबन्ध नगर क्षेत्रका कृषकहरूका लागि चुनौतीपूर्ण हुने गरेको छ ।

नगरपालिकामा औषत ३० मिनेटसम्मको दूरीमा कृषि उपज बिक्रीका लागि बजार उपलब्ध भएका कृषक परिवारहरू करिब ४५ प्रतिशत रहेका छन् । हालसम्म नगरपालिकामा कृषि सहकारी संस्थाको संख्या ५ रहेको छ भने ती सहकारी संस्थाहरूमा आबद्ध कृषकहरूको संख्या १२० रहेका छन् । नगरपालिकामा कृषिमा आधारित रोजगारी ६७.५ प्रतिशत (राष्ट्रिय कृषि गणना, २०७८) रहेको छ । साथै कृषि तालिम प्राप्त जनशक्तिहरू १३१ जना रहेका छन् । नगरपालिकामा एउटा पनि चिस्यान केन्द्र र कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र रहेका देखिँदैन । नगरपालिकाका भरीमा ३०० वटा प्लास्टिक टनेलहरू रहेका छन् । कृषि प्राविधिकहरूको संख्या ५ (५० प्रतिशत) र पशु प्राविधिकहरूको संख्या ४ (३३.३३ प्रतिशत) रहेको छ । व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्म सञ्चालन गर्ने कृषकहरूको संख्या २०५ जना रहेको छ । दूधको उत्पादन ५.८ लिटर (लाखमा) हुने गरेको आँकडा छ (ढोरपाटन नगरपालिका कृषि विकास र पशु सेवा शाखा, २०८१) ।

स्थानीय किसानहरूका अनुसार कृषि भूमि उर्वर छ तर सिंचाइ सुविधाको अभावका कारण किसानहरूले बाली, फलफूल र तरकारी खेती र पशुपालनमा पनि धेरै समस्याहरूको सामना गर्नु परेको छ । ढोरपाटन नगरपालिकाले ठूलो संख्यामा खाद्यान्न बाली, जडीबुटी र अन्न उत्पादन गर्दछ । उत्पादन मुख्यतया नजिकैको स्थानीय बजार जस्तै बर्तिवाङ्ग, बागलुङ, पोखरा र काठमाडौँ जस्ता शहरहरूमा निर्यात गरिन्छ । बाली, मासु, दुग्धजन्य पदार्थ, फलफूल, तरकारी आदिको उत्पादन स्थानीय मानिसहरूको लागि पर्याप्त छैन । त्यसैले, नजिकैको स्थानीय बजारबाट ठूलो मात्रामा खाद्यान्न आयात गरिएको छ । राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८ अनुसार, ढोरपाटन नगरपालिकामा आम्दानीको मुख्य स्रोत कृषी रहेको छ भने खाद्यान्नको आत्मनिर्भरतामा करिब ८.५ % घरधुरीलाई आफ्नो उत्पादनले ३ महिना भन्दा कम खान पुग्ने र ३७.८० % लाई ६ महिना सम्म खान पुग्ने अवस्था रहको थियो । ९ महिना खाना पुग्ने घरधुरी ३९.६५ % रहेकोमा वर्षभरी खान पुग्ने घरधुरी जम्मा २.५८ % रहेको थियो । नगर डिजिटल प्रोफाइल २०८१ अनुसार नगरपालिकामा आफ्नै उत्पादनले वर्षभरि पुग्ने र बचत हुने घरधुरी करिब ४.१ % रहेका छन्,

जसले उच्च स्तरको खाद्य आत्मनिर्भरता सीमित रहेको देखाउँछ । त्यसैगरी १०-१२ महिना पुग्ने करिब ८.९% र ७-९ महिना पुग्ने करिब ६.४% घरधुरी रहेका छन् । मध्यम स्तरको खाद्य सुरक्षाअन्तर्गत ४-६ महिना मात्र पुग्ने घरधुरी १,८५७ करिब ३२.४% रहेका छन् भने सबैभन्दा बढी ३ महिना भन्दा कम पुग्ने करिब ४४.१% घरधुरी रहेका छन्, जसले गम्भीर खाद्य असुरक्षाको संकेत गर्दछ । साथै उत्पादन नगर्ने वा जमिन नभएका करिब ४.७% घरधुरी पनि रहेका छन् । समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा खाद्य सुरक्षा कमजोर अवस्थामा रहेको र अधिकांश घरधुरी अल्पकालीन उत्पादनमा निर्भर रहेको देखिन्छ, जसले कृषि उत्पादन वृद्धि, प्रविधि विस्तार र वैकल्पिक आय स्रोतको विकास आवश्यक रहेको संकेत गर्दछ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा हाल कुनैपनि कृषि सेवा केन्द्र छैन । ढोरपाटन नगरपालिकाले खाद्य सुरक्षा साथै पोषण सुरक्षालाई मध्यनजर गर्दै खाद्यान्न, तरकारी, फलफूलको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिको लागि विशेष जोड दिएको छ । नगरपालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आर्थिक स्तर वृद्धिको मुख्य मेरुदण्डको रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रमा आलु उत्पादन र फलफूल उत्पादनमा विशेष जोड दिएको छ । यस ढोरपाटन नगरपालिकाको गत आ.व. २०८०/८१ को कृषि तथ्यांक तपसिल अनुसारको रहेको छ ।

तालिका १०: कृषि तथ्यांक विवरण

क्र.स.	बालिको नाम	बालि लगाको क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	उत्पादन (मेट्रिकटनमा)	कैफियत
१	वर्षे मकै	१९१.७५	६०२.०९	
२	वर्षे आलु	१८०	२९२५	
३	सिमी	२.५	३०.२५	
४	लसुन	१.८५	१२.९५	
५	बन्दा	२.८	६७.२	
६	स्याउ	६.४१	२३.९२	
७	जौ, उवा	७.८	१०.१४	
८	गहुँ	६१.४	१५३.५	
९	क्रिवि	१.७	११.९	
१०	रायो	०.६५	९.१९	
११	केरा	०.२५	१.८७	
१२	सुन्तला	१.१	११.११	
१३	गोलभेडा	१.२	३१.६८	
१४	धान	१३.६	४२.१६	

स्रोत, ढोरपाटन नगरपालिका कृषि विकास र पशु सेवा शाखा, २०८१

ढोरपाटन नगरपालिका अन्तर्गत हाल कुल खेती योग्य क्षेत्रफल १,०३५ हेक्टर रहेकोमा पर्याप्त जनशक्ति अनुसार कृषि सेवा तर्फ प्रति प्राविधिक २०७ हेक्टर क्षेत्रफल सेवा प्रवाह भैरहेको अवस्था छ । (ढोरपाटन नगरपालिका कृषि विकास र पशु सेवा शाखा, २०८१) । जनशक्ति पूरा भएको खण्डमा प्रति प्राविधिक ११५ हेक्टर क्षेत्रफलमा सेवा प्रवाह भई कृषि क्षेत्रमा थप टेवा पुग्ने देखिन्छ भने पशु सेवा तर्फ कुल पशुपंक्षी संख्या ३७,५१२ रहेकोमा हालको जनशक्ति उपलब्धता भएअनुसार प्रति प्राविधिक ९,३७८ पशुपंक्षीलाई सेवा पुर्याएको अवस्थामा पूर्ण जनशक्ति उपलब्ध भए पश्चात प्रति प्राविधिक ३११२६ पशुपंक्षीलाई प्राविधिक सेवा उपलब्ध भई पशुपालन व्यवसाय संचालनमा थप सहयोग पुग्ने छ ।

व्यावसायिक हिसाबले ढोरपाटन नगरपालिकाको अवस्था समग्र नेपालको भन्दा फरक छैन । पछिल्लो समय नेपाल कृषिजन्य वस्तुमा आयातमुखी हुँदै गएको छ । ढोरपाटन नगरपालिकामा पनि चामल, दाल, चिनी, तेल नुन, आलु, खुर्सानी जस्ता कृषिजन्य वस्तुका अलावा अधिकांश फलफूलजन्य वस्तुको पनि आयात भएको देखिन्छ, तर नगरपालिकाबाट अन्यत्र निर्यात हुने कृषिजन्य उत्पादनको हिस्सा नगन्य छ । अरु जिल्ला वा तराईबाट हुने आयातले नगरपालिकाको लगभग ६० प्रतिशत माग धानेको छ । आँप, केरा, सुन्तला, अङ्गुर, स्याउ, अनार आदि पोखराबाट आयात हुने मुख्य फलफूल हुन् । कृषिजन्य उत्पादन जस्तै पशुपालन पनि नगरपालिकाको प्रमुख आय आर्जनको स्रोत हुन् । उन्नत जातका भैंसी, गाई, बाख्रा, कुखुरा, मौरी र बङ्गुर पालन गरेको देखिन्छ ।

खाद्य सुरक्षाको लागि आत्मनिर्भर, दिगो कृषि तथा स्थानीय रैथाने बाली संरक्षण, कृषिमा आधारित युवा लक्षित उद्यम विकास, उच्च मूल्यका औद्योगिक बाली प्रवर्द्धन, विद्यालय स्तरमा कृषि पर्यावरण, फलफूल तथा तरकारी खेती प्रविधि प्रसार, व्यावसायिक फलफूल विकास, कृषि यान्त्रिकीकरण तथा बजार प्रवर्द्धन, कृषि प्रविधि विस्तार, थोपा सिंचाइ तथा जल व्यवस्थापन, तालिम, भ्रमण तथा संस्थागत क्षमता विकास, प्रविधि विकास तथा विस्तार, उत्पादोपरान्त बाली मूल्य शृङ्खला विकास, कृषक सम्मान तथा प्रोत्साहन, विपन्न वर्ग लक्षित आयआर्जन, भूमि बैंक अवधारणा अनुरूप एकीकृत खेती प्रणाली, कृषि कार्यक्रम अनुगमन तथा निरीक्षण र कृषिमा आधारित आपत्कालिन तथा राहत कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अपरिहार्य रहेकाले त्यसैमा आधारित रहेर यस आवधिक योजनाको तर्जुमा गरिएको छ ।

२.२.२ सिंचाइ सुविधाको अवस्था

कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा सिंचाइ महत्वपूर्ण माध्यम हो । नगरपालिका भएर अविरल बग्ने बडिगाड खोला, बर्तिबाङ्ग खोला, भुजी खोला, उत्तरगंगा खोला, लुकुरवन खोला, खानी खोला, भाङ्गी खोला, सही खोला, दोगाडी खोला, सेरा खोला, अजिङ्गे खोला, ठुगुर खोला, सिली खोला, पधेरी खोला, छहरे खोला, आसपासका साना जलस्रोत/नदी, ढोरपाटन उपत्यका जलप्रवाह प्रणाली, ढोरपाटन उपत्यका साना झरना प्रणाली, जल्पा ताल जलस्रोत, रुद्र ताल जलप्रवाह, हिमाली मुहान क्षेत्र खोला तथा स-साना खोल्सीहरु र मुहान जलसम्पदाले धनी रहेको छ । सिंचाइ सुविधाका दृष्टिले स-साना खोला तथा खोल्सीहरु बाहेक मुहान लगायतका स्रोतहरुबाट सिंचाइ गर्नु यहाँका खेतीयोग्य जमीनका लागि सिंचाइ स्रोतको रूपमा रहेका छन् । १२३.९ हेक्टर क्षेत्रफलमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध रहेको छ । नगरपालिकामा रहेका पानीका स्रोतहरु मध्ये निकै कमले मात्रै वर्षेभरी तथा केही कुलाहरुबाट वर्षायाममा मात्र सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने गरेको छ । नगरपालिकाको बीच र उपल्लो भागमा सिंचाइको समस्या छ । नगरपालिकामा क्रमशः व्यवस्थित तथा आधुनिक सिंचाइ पूर्वाधार सुरु गर्ने रणनीति लिएको छ । वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अन्तर्गत सदाबहार सिंचाइ सुविधाको उपलब्धता पहिलो शर्त हो । सिंचाइको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरिसकेपछि मात्र वैज्ञानिक कृषि प्रणालीको सुरुवात हुन्छ । कृषिबाट प्राप्त गर्न सकिने संभाव्य अधिकतम फाइदाको लागि नगरपालिकामा विविध प्रयासहरु जारी गरिएका छन् । यसका बावजुद पनि वास्तविक किसानहरुले सिंचाइको लाभ लिन नसक्नु, र भएको सिंचाइ सुविधा पनि अत्यन्त न्यून हुनु नगरपालिकाको प्रमुख कृषि समस्या मध्ये एक समस्याको रूपमा रहेको छ । सम्भावित सिंचाइ योग्य जमिनमा सिंचाइ गर्न सकिरहेको अवस्था छैन । साथै मौजुदा सिंचाइ कुलोहरुको उचित प्रयोग हुन सकिराखेको छैन जसका कारण कृषि बालीको उत्पादन र उत्पादकत्व बढ्न सकिरहेको अवस्था छैन । विभिन्न वडाहरुमा सम्भावनाको आधारमा नयाँ सिंचाइ आयोजनाहरु निर्माण गर्न र मौजुदा सिंचाइ आयोजनहरुको नियमित रूपमा मर्मत सम्भार गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

२.२.३ पर्यटन तथा संस्कृति

पर्यटन क्षेत्र नगरपालिकाको अर्थतन्त्रको विकासका लागि सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो । यस नगरपालिका धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण स्थलहरुले सम्पन्न रहेको देखिन्छ । यहाँ रहेका विभिन्न धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरुमा विशेषगरी चाडपर्व तथा उत्सवका समयमा आसपासका क्षेत्रबाट मानिसहरु आउने गर्दछन्, जसले यी स्थलहरुको सामाजिक तथा सांस्कृतिक महत्वलाई झल्काउँछ । नगरपालिका क्षेत्रमा

प्राकृतिक सौन्दर्य, धार्मिक एवम् ऐतिहासिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण क्षेत्रहरु रहेतापनि आवश्यक पर्यटकीय पूर्वाधारको अभावमा यहाँको पर्यटन विकास ज्यादै पछाडी परेको पाईन्छ । प्रकृतिको अनुपम सुन्दरता, विविध जातजाति र साँस्कृतिक विविधताले भरिपुर्ण एउटा सुन्दर र रमणीय नगरपालिका हो । सेतो मनोरम हिमालको दृश्य, विभिन्न प्रजातिको गुराँस सहितको हरियो वनजङ्गल, डाँडाकाँडा आकर्षक दृश्य, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक धरोहर, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा, रितिरिवाज, भेषभुषा, कला कौशल र शान्त एवम् स्वच्छ वातावरणको पूर्ण सदुपयोग गरिएमा पर्यटन क्षेत्रको विकासको राम्रो सम्भावना छ । ढोरपाटन क्षेत्र, पिस पाटन , रुद्रताल, दुरलेक, अर्नाकोट, कालापोल, ढोरपाटन देउराली ३ डी वर्ड, धोर्जे, महखोला भरना, भेडा पालन र पर्यटन, देउराली जस्ता सुन्दर पर्यटकिय ठाउँहरु प्रकृतिका बरदान प्राप्त उपहारहरु हुन । ढोर बराह मन्दिर लगायतका मठमन्दिरहरु धार्मिक आस्थाका स्तम्भहरु हुन । वनपाखाहरुमा गुञ्जने यानीमाया, सालैजो र सोरठीका मौलिक र पौराणिक भाकाहरु, सेतो कमेरो र रातो माटोमा सजिएका मानव निर्मित छरप्रस्ट वस्तीहरु, डोको, नाम्लो, नाडलो थुम्से बुन्दै गरेका परिश्रमी, पिठ्युमा घाँसको भारी, थाप्लोमा नाम्लो बोकेक दृश्यहरु मन मोहक छन् । धार्मिक तथा शुभकार्यमा प्रमुख रुपमा पन्चेवाजा बजाउने गरिन्छ भने सोरठी नाच, सालैजो भाका आदी लोकप्रिय रहेका छन् । समग्रमा ढोरपाटन , प्राकृतिक सुन्दरता र साँस्कृतिक विविधताले भरिपुर्ण र रमणिय, लोभलाग्दो नगरपालिका हो । त्यसैले यो नगरपालिकालाई बहुसाँस्कृतिक तथा सम्पदाको धनि मान्न सकिन्छ । परम्परागत रुपमा खस आर्य तथा दलित समुदायका पुरुषहरुमा दौरा सुरवाल, कोट र टोपी तथा महिलामा सारी वा गुन्यु, चोलो र पटुका लगाउने प्रचालन रहको छ । मगर, छत्त्याल/छन्तेल तथा थकाली समुदायमा आ-आफ्नै मौलिक भेषभुषा, खानपान र चालचलन थप आकर्षण रहेको छ । तथापि, आधुनिक भेषभुषा, खानपान र चालचलनमा आधुनिकताको प्रभाव बढ्दै गएको देखिन्छ । सम्पूर्ण मूर्त र अमूर्त साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र विकास गरी तिनको आर्थिक उपयोग गर्ने तथा पर्यटनलाई नगरपालिकाको आर्थिक आधारको रूपमा ग्रामीण तहसम्म विकास र विस्तार गरी यसको प्रतिफल जनजीवनको तल्लो तहसम्म पुर्‍याउन संस्कृति र पर्यटन क्षेत्रको विविधीकरण, विस्तार र प्रवर्द्धन गरिनु आवश्यक छ । पर्यटनको प्रचुर सम्भावना भएको यस नगरपालिकामा विभिन्न पर्यटकीय स्थलहरुको पहिचान तथा संरक्षण र विकास गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । पर्यटकीय दृष्टिले ढोरपाटन उपत्यका, बुकी, नदीनाला तथा तालपोखरी, ऐतिहासिक स्थलहरु र स्थानीय चाडपर्व, रीतिरिवाज, जात्रा र मेलाहरु महत्वपूर्ण मानिन्छन् । नगरपालिका जातीय, भाषिक, धार्मिक रूपमा विविधता बोकेको पालिका हो । यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातजाती अनुसार फरक-फरक चाडपर्व तथा जात्राहरु मनाइने गरिन्छ । यस स्थानमा केही महत्वपूर्ण मेला लाग्ने स्थानहरु पनि छन् । तारा हान्ने खेल ढोरपाटन नगरपालिका, र नजिकका पालिकाहरु (तमानखोला, निसीखोला) को थप आकर्षण को केन्द्र रहेको छ ।

प्राप्त तथ्याङ्क २०८२ अनुसार, यस नगरपालिकामा आन्तरिक पर्यटक सख्यामा वृद्धि दर सकारात्मक रहेको छ । पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि यहाँ एउटा पनि पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना भएको देखिँदैन । ढोरपाटन क्षेत्र भ्रमण गर्न आएका आन्तरिक र बाह्य पर्यटकहरुको वार्षिक सख्या २०,००० भन्दा बढी रहेका छन् भने आधारभूत पूर्वाधारसहितको पर्यटकीय स्थलको सख्या ३ क्षेत्र रहेको छन् ।

ढोरपाटन क्षेत्र : नेपालका प्रसिद्ध ठाउँहरुमध्ये बागलुङको ढोरपाटनको नाम पनि पर्दछ । यो क्षेत्र बागलुङ जिल्लाको साविक बोबाङ गा.वि.स. तथा हालको ढोरपाटन नगरपालिकामा पर्दछ । ढोरपाटन उपत्यकामा उत्तरगंगा बराहस्थान मन्दिर रहेको छ जहाँ जनैपूर्णमा र बौद्धपूर्णमा गरी वर्षमा दुई पटक मेला लाग्ने गर्दछ । उत्तरगंगा मन्दिरबाट उत्तरगंगा नदीको मुहान रहेको छ । यस ठाउँमा पूर्व दिशाबाट उत्तर दिशातिर निरन्तर बगिरहने गङ्गा (नदी) भएकोले उत्तरगंगाको नामले पनि यो चर्चित हुन पुगेको छ । यस क्षेत्रमा नेपालको एकमात्र ढोरपाटन शिकार आरक्ष पनि रहेको छ । यस ठाउँमा वर्षमा दुई पटक भोरल र नाउरको शिकार गर्न विभिन्न देशबाट पर्यटकहरु आउने गर्दछन् । चारैतिर पहाडले घेरिएको ढोरपाटन उपत्यका, उत्तरतर्फ बग्ने उत्तरगंगा नदी तथा वन्यजन्तुको शिकार गर्न पाइने व्यवस्थाले यो बागलुङको सबैभन्दा महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थल हुन पुगेको छ । पौराणिक मान्यता अनुसार उत्तरतर्फ

हुँदै बग्ने नदीलाई उत्तरबाहिनी नदी भनिन्छ । उत्तरबाहिनी नदीलाई अत्यन्त पवित्र मानिने स्कन्दपुराण, बराहा पुराणलगायतका विभिन्न धार्मिक ग्रन्थमा उल्लेख गरिएको छ ।

यस क्षेत्रमा छेत्तुङ गुम्बा, एकखुट्टे गुम्बा, पाखाथर गुम्बा, सल्लाथान देवी, मैकोटको कोट, गुर्जाखानीको वराहथान, चिसापानी भण्डारी गाउँको सिम वराह, पुर्ख हिमाल, गुर्जा हिमाल, सिस्ने हिमाल, सुन दह, जालपा ताल, रुद्रताल जस्ता अन्य धार्मिक स्थल पनि यहाँका पहिचान हुन् । आरक्षको बाटो भएर डोल्पा, हुम्ला, जुम्ला जाने विदेशीको संख्या पनि बढ्दै जान थालेको छ । गुरिल्ला पदमार्ग पनि ढोरपाटनसँग जोडिएको छ । ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र भौगोलिक दृष्टिले महत्वपूर्ण ग्रामीण पर्यटकीय स्थलको सम्भावना रहेको क्षेत्रको पनि तीव्र गतिले विकास भईरहेको छ । उत्तरगंगाको उद्गमस्थल ढोरबराहमा भेडाको बलिसहित पूजाआजा गर्ने चलन छ । यहाँ गरिएको भाकल कहिल्यै भुठानुने जनविश्वासले म्याग्दी, बागलुङ, रुकुमलगायत नेपालका विभिन्न ठाउँबाट समेत यहाँ पूजाआजाका लागि मानिस आउने गरेका छन् । भेडाको बलिसहित ढोरबराहको पूजा गरेमा मनोकामना पूरा हुने जनविश्वास छ । हिमाली र पहाडी भूभागको सङ्गमस्थल भएका कारण प्राकृतिक दृष्टिकोणबाट ढोरपाटन क्षेत्र अत्यन्त मनमोहक छ । विसं २०४० मा स्थापना भई २०४४ मा सरकारी मान्यता प्राप्त गरेको ढोरपाटन शिकार आरक्ष १३२५ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । यसको उत्तरी सीमामा पुथा, चुरेन र गुर्जा हिमाल रहेका छन् ।

पिस पाटन : पिस पाटन ढोरपाटन उपत्यकाको पूर्वतिर फैलिएको हाईकिङ जानको लागि नजिकको सुन्दर ठाउँ हो । समुद्र सतहबाट ४,३०० मिटरको उचाइमा रहेको यो स्थान ढोरपाटन नगरपालिकाको वडा नं. ६ मा पर्दछ । प्राचीन कालमा थालखर्क, मूलखर्क, पोखरा जस्तो नामले चिनिने यस स्थानलाई आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धन हुन थालेपछि पिस पाटन भन्न थालियो । बर्तिवाडदेखि २२ कि मि दुरीमा रहेको पिस पाटन गादिखोला हुँदै गाडी वा मोटरसाइकलमा १ घण्टा ३० मिनेटमा पुग्न सकिन्छ । त्यहाँ बर्खामासको सिजनमा बुकि घास खुवाउन गाई, भैसी, भेडा, बाख्रा गोठालो लैजाने चलन छ । पाखाथरबाट पूर्व शान्त जंगलको बाटो चराचरुङ्गीको आवाज सुन्दै अग्ला अग्ला धुपी सल्ला, लालीगुराँस भ्याउ, च्याउहरू अवलोकन गर्दै करिब १ घण्टाको पैदल उकालो हिँडेपछि पुग्न सकिन्छ । त्यहाँबाट बिहानीको सूर्योदय, ढोरपाटन उपत्यका, उत्तरगंगा नदी, धौलागिरी, चुरेला, गुर्जा, हिमाल तथा सुर्तिवाड फागुने डाँडा र रेसुङ्गा सम्मको मनोरम दृश्य अवलोकन गर्न सकिन्छ ।

रुद्रताल : ढोरपाटन उपत्यका नजिकै रुद्रताल पर्छ । बर्तिवाड-ढोरपाटन सडक छेउमै पर्ने यस तालमा पछिल्लो समय आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकको आकर्षण बढ्दै गएको छ । धार्मिक महत्त्वसँग जोडिएको ताल पर्यटकको रोजाइमा पर्न थालेपछि ढोरपाटन नगरपालिकाले समेत संरक्षण गर्न थालेको छ । यो ताल धार्मिक आस्थासँग पनि जोडिएको छ, पहिले सडकले नजोडिँदा ओभेलमा थियो, अहिले ताल नजिकैबाट ढोरपाटन उपत्यका पुग्ने सडक बनेकाले सिकार आरक्ष क्षेत्रमा पुग्ने हरेक पर्यटकले तालको अवलोकन गरेकै हुन्छन् । तालमा वन्यजन्तुले पानी पिउन आउने हुँदा पर्यटकले नजिकैबाट अवलोकन गर्न सक्छन् । पछिल्लो समय यहाँ तालसँगै मृग, घोरललगायत वन्यजन्तु नजिकैबाट अवलोकन गरेर पर्यटकले थप आनन्द लिन थालेका छन् । भुजीखोलाको शिरमा पर्ने यो तालबाट बग्ने पानीले स्नान गर्दा छालासम्बन्धी रोग लाग्दैन भन्ने जनविश्वाससमेत रहेकाले पर्यटन प्रवर्द्धनमा थप टेवा पुगेको छ । भगवान् शिवको नामबाट नामाकरण गरिएको यो ताल रुद्रावती खोलाको उद्गमस्थल हो । स्थानीय भाषामा भुजिखोलाका नामले पनि चिनिने रुद्रावती खोला बडीगाड हुँदै रुद्रवेणीमा गएर कालीगण्डकीसँग मिसिन्छ ।

दुरलेक: दुरलेक ढोरपाटन नगरपालिका वडा नं. ४ स्थित समुद्र सतहदेखि करिब ३४५० मिटरको उचाइमा अवस्थित रहेको प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपूर्ण पहाडको धुरी हो । नयाँ वर्षको अवसरमा विभिन्न क्षेत्रबाट आन्तरिक पर्यटकहरू धौलागिरी घोडाकन्ने, माछापुच्छ्रे, पुठा लगायत क्षेत्रहरूको दृश्यावलोकन गर्नुको साथै विभिन्न जडिबुटीहरू टिप्न, गाई भैसीहरूको गोठ लैजाने, लसुने साग टिप्न यस ठाउँमा मानिसहरूले भ्रमण गर्ने गरेका छन् ।

अर्नाकोट: समुद्र सतहदेखि २२ सय मिटर उचाइमा रहेको अर्नाकोट ढोरपाटन नगरपालिका २ र निसीखोला गाउँपालिका २ को संगम स्थल हो, जहाँबाट गुल्मी, प्युठान जिल्लासँगै धौलागिरी र माछापुच्छ्रे हिमालहरू देख्न सकिन्छ। छोटो हुलाकले परिचित यो स्थानमा टेलिकम टावर र एफ एम रेडियोका टावरहरू पनि छन्। पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि अत्यन्त सम्भावनायुक्त यस स्थानमा एयरपोर्ट बन्ने सम्भावना पनि छ। प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपूर्ण अर्नाकोटमा पैयु लालिगुरास जस्ता फूल फुल्ने बिरुवा साथै बाघ, बदेल्, कोइली, कालिज, चिरलगायत जीवजन्तु र चराहरू पाइन्छन्। यो स्थान ढोरपाटन नगरपालिकाको केन्द्र बर्तिबाडबाट करिब १० किलोमिटर टाढा छ।

कालापोल: ढोरपाटन नगरपालिकाको वडा नं. ३ मा अवस्थित कालापोल धुरी समुद्र सतहदेखि करिब २५०० मिटर उचाइमा छ। विभिन्न जडिबुटीले भरिपूर्ण यस क्षेत्रमा सुन्दर फूलहरू फुल्छन्। यहाँबाट गुल्मीको रेसुङगा, प्युठानको तिन बहिनी धुरी, धोर्जेको धुरी, दुरलेक धुरीको दृश्यावलोकन गर्न सकिन्छ साथै विभिन्न वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गी पनि अवलोकन गर्न सकिन्छ।

ढोरपाटन देउराली ३ डी वर्ड: देउराली होडिड बोर्ड ढोरपाटन नगरपालिकाको वडा नं. ९ मा देउरालीमा अवस्थित छ। ढोरपाटन उपत्यकामा प्रवेश गर्ने प्रमुख द्वार देउराली रहेको छ। प्राकृतिक सौन्दर्यताले भरिपूर्ण यो स्थल समुद्र सतहदेखि २९५० मि. को उचाइमा अवस्थित रहेको छ। ढोरपाटन उपत्यका, बुकी क्षेत्र तथा ढोरपाटन शिकार आरक्षको बारेमा प्रचारप्रसार गरी आन्तरिक र बाह्य पर्यटकको यात्रा निर्धारण गर्न र प्रमुख गन्तव्य स्थानहरूको बारेमा जानकारी दिन यसको निर्माण गरिएको हो।

धोर्जे : ढोरपाटन नगरपालिकाको केन्द्र बर्तिबाडको शिरमा रहेको धोर्जे समुद्र सतहदेखि करिब २५०० मिटरको उचाइमा रहेको सुन्दर भूभाग हो। जुन ढोरपाटन नगरपालिका वडा नं. ३ मा रहेको छ। यस स्थानबाट धौलागिरी हिमाल, रेसुङ्गा, नागेको धुरी लगाएतको स्थान अवलोकन गर्न सकिन्छ भने तितो, चिराइतो, सतुवा जस्ता जडिबुटीहरू प्रशस्त पाइन्छन्। केवलकार मार्फत यस स्थानको पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सके यस प्रशस्त आम्दानीका स्रोतहरू रहेको छ।

महखोला भरना: बागलुङ जिल्लाको अग्लो भरनाको रूपमा परिचित महखोला भरना ढोरपाटन नगरपालिका वडा नं. ४ रिखुवा भन्ने स्थानमा दक्षिणी मोहडामा रहेको छ। जुन भरनाको वरिपरि भीरमौरीको अवलोकन गर्न सकिन्छ। करिब ३६ वर्ष पहिलेसम्म गाउँलेहरू सामूहिक रूपमा मौरी काड्ने र बाड्ने चलन नै थियो तर हाल यो चलन हटेको छ। यस स्थानमा विशेषगरी आन्तरिक पर्यटकहरू भरना, भिर मौरी, दुर्लभ रू सिर्मु (चाप) को अवलोकन गर्न आउने गर्दछन्। यस सुन्दर भरनाको नजिकै पहरामा मानिस, कुकुर र गाईको छाप रहेको छ जसको समेत प्रचार प्रसार गर्न सकेमा पर्यटन प्रवर्द्धनमा थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

कृषि क्षेत्र र पर्यटनमा स्याउखेती, आलुखेती, भेडा पालन अवलोकन गर्न आउने पर्यटकहरूको उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ।

स्याउखेति: ढोरपाटन उपत्यका वरिपरि व्यावसायिक रूपमा स्याउखेति गरिदै आएको छ। वि.सं. २०४० सालदेखि स्याउखेती गर्दै आएकोमा हाल इटालियन स्याउ, मार्फा स्याउ, गोल्डेन डेलिसियस गाला, रोक डेलिसियस जस्ता जातका व्यावसायिक स्याउखेति गर्न थालिएको छ। अन्य जातका तुलनामा इटालियन जातको स्याउखेती बढी हुने देखिन्छ। खासगरी ढोरपाटन उपत्यका, छेन्तुङ, स्यालपाखे, निसेलढोर लगाएतको ठाउँमा स्याउखेति गर्ने गरिन्छ।

आलुखेती: अर्गानिक आलुखेतीका लागि प्रख्यात ढोरपाटन उपत्यकामा ढोरखोला पाखाथरबाट सेतो आलु खेती सुरु गरेको पाइन्छ। वि.सं. २०१६ सालमा तिब्बती शरणार्थीहरूका लागि रातो आलु खेती गर्न थालिएको पाइन्छ। किसानले पहिले मलजल नगरिकन पाखाबारीमा लगाउने गरिन्थ्यो, भने हाल आएर प्राज्ञारिक मलको प्रयोग गरी ड्याङ बनाएर खेती गर्न थालिएको छ। यस क्षेत्रमा फागुनको पहिलो हप्तामा लगाउने गरेको आलु असोजको पहिलो हप्तामा खन्ने गरिन्छ। विशेषगरी निशेलढोर, गुर्जाघाट, स्यालपाखे, नबी तथा छ्यान्तुङमा व्यावसायिक

रूपमा आलुखेती गरिन्छ। यसरी उत्पादन भएको आलु बुर्तिवाङ, बागलुङ, बुटवल, पोखरा, गुल्मी र काठमाडौंमा समेत बिक्री वितरण हुँदै आएको छ।

भेडा पालन र पर्यटन: नेपालको एकमात्र शिकार आरक्ष ढोरपाटनमा पर्ने बुकीपाटन पर्यटक आकर्षण केन्द्र बन्दै गएको छ। यहाँ आउने पर्यटकको नजरमा सबैभन्दा पहिले भेडाका बथान र भेडी गोठमा पुग्ने गर्छ। ढोरपाटन पाखाथरदेखि करिब पाँच घण्टाको पैदल यात्रान बुकीपाटनको पहिलो गन्तव्य गर्पाछेडा पुगिन्छ। गर्पाछेडा पुग्दा बित्तिकै चारै तिर हजारौंका सँख्यामा छरिएर चर्दै गरेका भेडाका बथान देख्दा पर्यटकको थकान नै मेटिने गर्छ। बुकीपाटनमा आउने अधिकांश पर्यटक भेडाका बथानसँग रमाउने गर्दछन्। बुकीपाटनको उत्तर पट्टी देखिने अनगिन्ती हिमशृङ्खला, चारैतिर हरियाली पहाड, त्यही पहाडका डाँडैभरि सेताम्मे भेडाका बथान, छेउछाउमा बाँसको चित्रा र प्लास्टिकका त्रिपालले बेरिएका केही अस्थायी गोठ जहाँ केही थान दुःख, केही थान खुसी र केही थान आशा बोकेर बसेका गोठाला भेटिन्छन् र उनीहरूसँगै भेटिन्छन् भखरै जन्मिएका भेडाका पाठाहरू भेटिन्छन् जसले लेकाली जनजीवनलाई छर्लङ्ग पार्छ। समथर चौरमा चर्दै गरेका भेडाले धेरैलाई आकर्षित गरेको छ। यस क्षेत्रका भेडापालन व्यावसाय लिएर ढोरपाटन नगरपालिकाको मात्र नभई रूकुम, प्युठान र म्याग्दीबाट समेत आउने गर्दछन्।

घोडाचढी: ढोरपाटन घुम्न आउने आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको पहिलो रोजाइमा घोडा चढ्ने चलन बढ्दै गएको छ। यस ठाउँमा घुम्न आएका पर्यटकहरूले ताल वरपर र आसपासका गाउँहरू घुम्न घोडा चढ्ने गरेका छन्। पहिले यातायातको सुविधा नहुँदा तथा गोठ जाँदा सामान बोक्न घोडाको प्रयोग गरिन्थ्यो। यातायातको सुविधा सुरु भएपछि भएका घोडाहरूलाई सस्तोमा बेच्न थालिएको थियो। वि.सं. २०७०-८० को दशकमा ढोरपाटन क्षेत्रमा आन्तरिक पर्यटक बढेपछि घोडा चढेर फोटो खिच्ने र सामाजिक सञ्जालमा राख्ने चलनले प्रचार प्रसार हुँदा अन्य पर्यटकहरूले पनि घोडाको माग गरेपछि घोडा व्यवसाय सुरु भएको पाइन्छ। आ.व. २०८०/८१ देखि घोडाचढी व्यवसाय दर्ता गरी व्यावसायिक रूपमा ४०-५० घरपरिवार यस व्यवसायमा संलग्न भएका छन्। घोडाको माध्यमबाट बुकीपाटन सामान पुर्याउने, मानिसलाई लैजाने र ल्याउने जस्ता कामहरू व्यावसायिक रूपमा गरिँदै आएको छ।

स्थायी तथा भरपर्दो सडक यातायातको क्रमिक सुधार, आवश्यक पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको योजना र विकास निर्माण, तथा लगानीमा वृद्धिका कारण यहाँको पर्यटकिय सम्भावना बढ्दो अवस्थामा रहेको छ। केही क्षेत्रहरूमा आन्तरिक पर्यटन धार्मिक दृष्टिकोणले सञ्चालनमा रहेको छन्। यो क्षेत्रको पर्यटन व्यवसायको थप विकास गर्न समग्र नगरपालिकाले एकिकृत पर्यटन योजना बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। त्यस्तै, स्वदेशी तथा विदेशी पाहुनाहरूको वसाँइलाई बढी सुविधाजनक बनाउन निजि क्षेत्रको सहभागितामा सुविधा सम्पन्न होमस्टे, होटल तथा लजहरु सञ्चालनमा ल्याई पर्यटन व्यवसायलाई बढी व्यवस्थित बनाउन सकिन्छ। यस बाहेक होमस्टे, प्राचीन संस्कृतिको अध्ययन, संग्रहालय, पिकनिक स्पोटको निर्माण गर्न, उपयुक्त स्थानहरूमा पार्कहरूको निर्माण गर्न, उपयुक्त पर्यटकीय स्थानको पहिचान गरी पूर्वाधार तथा भवन निर्माण मापदण्ड २०७२ को पूर्ण पालनमा जोड दिन आवश्यक देखिन्छ। यसै सन्दर्भमा मौजुदा र नयाँ पर्यटकीय गन्तव्यको पहिचान, प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूसम्म पर्यटक पथ लगायत आवश्यक पूर्वाधारहरू निर्माण, पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी गुरुयोजनाको तयारी तथा कार्यान्वयन, पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन, वैकल्पिक पर्यटन पदमार्गको खोजी तथा निर्माण र मौजुदाका पथहरूका स्तरन्नती, होमस्टे प्रवर्द्धन, पर्यटकीय स्थलहरूको वेबसाइट मार्फत प्रचार प्रसार, नगरपालिकामा आगमन हुने पर्यटकको अभिलेखीकरण तथा अद्यावधिक, स्थानीय कृषि उपजको प्रवर्द्धन गर्न कोसेली घरको निर्माण तथा सञ्चालन, स्थानीय पर्यटन सम्बन्धी ब्रोसर तथा अन्य प्रचारात्मक सामाग्रीको निर्माण तथा वितरण, लोपोन्मुख कला संस्कृति तथा रीतिरिवाजका संरक्षण र होटल तथा पर्यटन व्यवसायीलाई तालिमको व्यवस्थालाई प्राथमिकतामा राखेर योजना तथा कार्यक्रमहरू बनाउन आवश्यक देखिन्छ।

नगरपालिकाभित्र रहेका धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूमा आधारभूत पूर्वाधार (सडक, आवास, सेवा सुविधा) को कमी देखिन्छ। यदि यस्ता स्थलहरूको संरक्षण, व्यवस्थापन र पूर्वाधार विकासमा ध्यान दिन सकिएमा धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धन भई स्थानीय आर्थिक विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्न सक्छ।

२.२.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

विशेष गरी कृषि व्यापार, व्यवसाय र वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न रहेको ढोरपाटन नगरपालिकाको जनसंख्यामा उद्योग व्यवसाय गर्नेको हिस्सा निकै न्यून रहेको छ। स्थानीय स्तरमा माल सेवा र वस्तुको उपयोग अत्याधिक हुने भए पनि आफ्नै पेशा, व्यवसाय वा उद्योग सञ्चालन गर्ने प्रवृत्ति कम देखिएको छ। श्रममूलक, नगरपालिकाको परम्परा, सीप, कला र संस्कृतिसंग सम्बद्ध स्थानीय कच्चा पदार्थ र साधन परिचालन गर्ने परम्परागत घरेलू उद्योग र साना घरेलू उद्योगहरू सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ। अधिकांश क्षेत्र पहाडी क्षेत्र हुनुले उद्योग सञ्चालनको स्थिति न्यून रहेको छ। मूलतः पहाडी क्षेत्रमा औद्योगिक विकास नहुनुको प्रमुख कारण यातायात र बजारीकरण वा शहरिकरण नहुनु हो। यहाँका बासिन्दाहरूमा स्थानीय स्तरमा दैनिक खपत हुने पाउरोटी र कुटानी पिसानीका लागि मिल सञ्चालन बाहेक अन्य उद्योग नगर्ने मात्रामा रहेका छन्। पछिल्लो समय फर्निचर उद्योग गर्ने र व्यवसायिक रूपमा कुखुरा पालन गर्ने क्रमको शुरुवात भएको छ। प्रशस्त मात्रामा खानीहरू भएको यस क्षेत्रमा ढुङ्गाखानीलाई व्यवसायिक रूपमा सञ्चालन गर्ने कार्यको शुरुवात भएको छ। हाल पाउरोटी उद्योग, फर्निचर उद्योग, मिल र व्यवसायिक कुखुरा पालन भएको तर अपेक्षित रूपमा चलन नसकेको अवस्था रहेको छ।

आलु प्रशस्त उत्पादन हुने र सो को उत्पादन अझ बढाउन सकिने सम्भावना रहेकोले आलुसँग सम्बन्धित उद्योगहरू र व्यवसायिक निर्यात गर्न सकिने सम्भावना रहेको, कृषिमा खास गरी गेडागुडी जस्तै उत्पादनमा आधुनिक विधि अपनाई फाइदा लिन सकिने अवस्था रहेको छ। वातावरणीय र भौगोलिक हिसावले समेत उपयुक्त यस क्षेत्रमा बन पैदावार र जडिबुटीको व्यवसायिक खेतीले राम्रो सम्भावना बोकेको छ। रातो च्याउ, चिराइतो, सतुवा, शक्तिगुम्बा, सालमिश्री, चुल्हे अमिलो आदिको उत्पादनका लागि उपयुक्त हुने स्थान रहेको छ। नेपाली हाते कागज, कपडा र फर्निचरका लागि लोक्ता, अल्लो र निङ्गालोको उत्पादन र प्रवर्द्धन गरी उद्योग सञ्चालनका लागि प्रेरित गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। पशुपंक्षीपालन तर्फ व्यवसायिक कुखुरापालन र बाख्रापालनको समेत बलियो सम्भावना रहेको छ। खानीहरू प्रशस्त रहेको यस क्षेत्रमा विगतमा तामा खानीलाई स्थानीय प्रविधि र शिपको प्रयोग गरी उत्खनन्, प्रशोधन र सामग्री उत्पादनसम्म गरेकोमा हाल सो क्रम बन्द प्रायः अवस्थामा रहेको छ। खानी उत्खनन् र प्रशोधनमा नयाँ प्रविधिको प्रयोग गरी पुनः सञ्चालन गरी यस क्षेत्रको आय र रोजगारीमा वृद्धि गर्न सकिने अवस्था रहेको छ। यस क्षेत्रमा ढुङ्गाखानीको पनि राम्रो सम्भावना रहेको छ। स्थानीय बजारमा खपत हुने तथा अन्य क्षेत्रलाई निर्यात समेत गर्न सकिने ढुङ्गाखानीहरूलाई पर्यावरणीय सन्तुलनलाई समेत ध्यान दिई व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। फर्निचर, बेकरी, सिस्नु पाउडर, ढुङ्गाखानी, बनमाराको ब्रिकेट, निगालो, पाउरोटी उद्योगको स्तरोन्नती, केराखेती, पशुपालन, आलु चिप्स, जडिबुटी, च्याउखेती आदि समेतको सम्भावना रहेको छ। यस नगरपालिका क्षेत्रमा औद्योगिक कच्चा पदार्थको रूपमा विशेषगरी अन्य, अल्लो, काठ, खोटो, चुनढुङ्गा, जडिबुटी, मार्बल, लोक्ता, स्लेटलाई लिन सकिन्छ। जसको महत्तम उपयोग गर्न सकिएमा यस नगरपालिकाको आर्थिक समृद्धिमा निकै ठूलो टेवा पुग्न जाने देखिन्छ।

यातायातको असुविधाको कारण सहज बजारको पहुँच र उचित भण्डारणको अभावले स्थानीय उपजहरूले उचित मूल्य पाउन सकिरहेका छैनन्। पर्यटकीय तथा विकासका सम्भावनाहरूको पछाडी होटल व्यवसाय, होमस्टे विस्तारमा समेत ध्यान दिनु पर्ने देखिन्छ। यो व्यवसायले कुल गाह्स्थ उत्पादनमा समेत उल्लेखनिय योगदान गरेको पाइन्छ। नगरपालिकाको होटल व्यवसाय संचालित होटलहरू बर्तिवाङ्ग बजार क्षेत्रमा नै केन्द्रित छन्। आजको समयमा व्यापार नगरपालिकालाई समृद्ध बनाउने तथा आर्थिक क्रियाकलापलाई द्रुत गतिमा अगाडी बढाउने क्षेत्रको रूपमा परिचित छ। कुनै पनि ठाउँको व्यापारिक विकासले त्यस स्थानलाई सहरीकरण गर्नमा पनि महत्वपूर्ण भूमिका

खेलेको हुन्छ । ढोरपाटन नगरपालिकाले पनि कृषि, पर्यापर्यटन तथा व्यापारिक क्षेत्रमा विस्तारै विकासको बाटो पछ्याइरहेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार, नगरपालिकामा ७,४८५ घर परिवार मध्ये ६९.४ % घर परिवार कृषि बाहेक कुनै न कुनै साना उद्योग व्यवसायमा संलग्न रहेको देखिन्छ । १०.३ % घर परिवारले उद्यम व्यवसायहरू तथा थोक व्यापार व्यवसाय सञ्चालन गरेको देखिन्छ । त्यसरी नै २.७ % घर परिवारले सेवामूलक व्यवसाय सञ्चालन गर्दै आएका छन् भने यातायात व्यवसाय सञ्चालन गर्ने घर परिवारहरू १.०८ प्रतिशत रहेका छन् र अन्य व्यवसाय सञ्चालन गर्ने घर परिवारहरू १६.३५ प्रतिशत रहेका छन् ।

खानी तथा खनिजको लागि नगरपालिकाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरी डिपिआर तयार गरि सम्भावना भएमा खानी सञ्चालन गरेमा नगरपालिकाको आम्दानीको स्रोत बढ्ने र हाल सञ्चालनमा रहेको पुनर्निर्माणमा पनि सहज हुनसक्ने देखिएको छ ।

नगरपालिकामा उद्योग क्षेत्रको विकासका लागि लगानीमैत्री वातावरणसँग सम्बन्धित नीति, कानून तथा कार्यविधिको निर्माण, उद्यमीहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अभिलेखीकरण, सम्भावित उद्यम र उद्यमशीलता पहिचान, उद्यमीहरूलाई तालिम र प्रविधि हस्तान्तरण, औद्योगिक विकासका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विस्तार, महिलाहरूका उद्यमशीलता विकास, वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवा उद्यमीहरूलाई सहयोग, उद्यमशील क्षेत्रमा संलग्न व्यक्ति, समूह तथा सहकारीलाई सहयोग र गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास गर्न जरुरी छ । त्यसैगरी उद्यमशीलता विकासको क्षेत्रमा उद्यमशीलता विकास तालिम, उद्यमशीलता तथा लघु उद्यमको विस्तार, बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई उद्यम क्षेत्रमा लगानी बढाउन सहजीकरण, उद्यम क्षेत्रलाई चाहिने प्रविधि सहयोग, उद्यमीहरूको उद्यम बीमा कार्यक्रमको विस्तार र उत्पादन वृद्धि गर्न चाहने उद्यमीलाई प्रोत्साहन गर्न जरुरी छ । नगरपालिकाको विकासलाई द्रुत गतिमा अगाडि बढाई रोजगारी सिर्जना गर्न तथा सकारात्मक विकासको लागि पर्याप्त रूपमा उद्योग र उद्यमशीलता विकासका उपरोक्त कार्यक्रमहरू ल्याइनुपर्ने आवश्यकता देखिएको परिपेक्ष्यमा तिनैमा आधारित रही यस आवधिक योजनाको तर्जुमा गरिएको छ ।

२.२.५ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा

आम्दानीको मुख्य स्रोतमा वैदेशिक रोजगारी रहेको देखिन्छ । वैदेशिक रोजगारपछि दोस्रोमा जागिर, तलबबाट आम्दानी देखिन्छ । सरकारी बाहेकको नोकरीबाट आम्दानी हुने देखिन्छ । निवृत्तिभरण (पेन्सन) बाट हुने आम्दानीको हिस्सा पनि ठूलो रहेको छ । भारतमा गरेको नोकरी बापतको पेन्सनबाट आय हुने गरेको छ । भारत सरकारको पेन्सन, नेपाल सरकारको पेन्सन र अन्य मुलुक पेन्सनको हिस्सा पनि रहेको छ । व्यापार व्यवसाय, उद्योग र कृषि तथा पशुपंछीबाट आय हुने देखिएको छ । पारिवारिक आम्दानीको विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा पारिवारिक आयश्रोत विप्रेषण (विदेशबाट पठाएको रकम) प्रमुख आयश्रोतका रूपमा देखिएको छ, जसबाट कुल आम्दानीको ५५.०९% हिस्सा ओगटेको छ । त्यसपछि ज्याला/मजदुरी (११.८५%) र सेवा/नोकरी (११.६६%) प्रमुख आयश्रोतका रूपमा रहेका छन् । साथै कृषि तथा फलफूल (९.०८%) ले पनि उल्लेखनीय योगदान गरेको देखिन्छ, जबकी व्यापार/व्यवसाय (४.८१%), अन्य (३.१४%) र पेन्सन (२.९८%) मध्यम स्तरका आयश्रोतका रूपमा रहेका छन् । त्यसैगरी, सवारी साधन (०.६६%), व्याज (०.३२%) र उद्योग (०.२३%) बाट प्राप्त आम्दानी न्यून रहेको पाइन्छ भने सबैभन्दा कम योगदान घर भाडा बापत प्राप्त रकम (०.१७%) बाट भएको देखिन्छ । समग्रमा हेर्दा यस नगरपालिकाको आर्थिक संरचना विप्रेषणमा अत्यधिक निर्भर रहेको देखिन्छ, जसले वैदेशिक रोजगारीको महत्वलाई दर्शाउँछ । साथै, स्थानीय स्तरमा रोजगारी सिर्जना, कृषि तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन र आयका स्रोतहरूको विविधीकरण गर्न आवश्यक रहेको छ (स्रोत, नगर डिजिटल प्रोफाइल २०८१) ।

आम्दानीको आकार अनुसार परिवारको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा सबैभन्दा बढी परिवार रु. ४० हजारभन्दा कम आम्दानी हुने समूहमा (१४.६२%) रहेको पाइन्छ, जसले न्यून आय भएका परिवारहरूको संख्या उल्लेखनीय रहेको देखाउँछ । त्यसपछि रु. ४०-६० हजारसम्म आम्दानी हुने परिवार (५.९३%) दोस्रो स्थानमा रहेका

छन् । मध्यम आय समूहतर्फ हेर्दा रु. ६०-८० हजार (१.३१%) र रु. ८० हजार-१ लाख (०.६८%) आम्दानी हुने परिवारहरूको संख्या अपेक्षाकृत कम रहेको देखिन्छ । त्यस्तै, उच्च आय समूहहरूमा पर्ने रु. १ लाखदेखि डेढ लाख (०.५३%), रु. डेढ लाखदेखि २ लाख (०.३८%) र रु. २ लाखभन्दा बढी (०.४१%) आम्दानी भएका परिवारहरूको हिस्सा अत्यन्त न्यून रहेको पाइन्छ । समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा न्यून आय भएका परिवारहरूको प्रभुत्व रहेको देखिन्छ, भने उच्च आय भएका परिवारहरूको संख्या निकै सीमित छ । यसले आर्थिक असमानता तथा आय स्तर सुधारका लागि रोजगारी सिर्जना, आयवृद्धि कार्यक्रम तथा आर्थिक अवसर विस्तार गर्न आवश्यक रहेको संकेत गर्दछ ।

पारिवारिक खर्च विवरणलाई विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा कुल वार्षिक खर्चमध्ये सबैभन्दा बढी हिस्सा पढाई (बच्चाहरूको) खर्च मा परेको देखिन्छ, जसमा रु. १,५०,०५,८२,९४ (करिब ४४.६१%) खर्च भएको छ । यसले शिक्षामा उच्च प्राथमिकता दिइएको संकेत गर्दछ । त्यसपछि लत्ताकपडा खर्च मा रु. ६४,११,१६,५६ (करिब १९.०६%) र औषधी खर्च मा रु. ६३,०५,९४,९७ (करिब १८.७५%) खर्च भएको देखिन्छ, जसले दैनिक जीवन र स्वास्थ्यसम्बन्धी आवश्यकतामा उल्लेखनीय खर्च हुने देखाउँछ । त्यसैगरी चाडपर्व खर्च मा रु. २४,५९,४१,६४ (करिब ७.३१%) र अन्य खर्च मा रु. २०,६०,६०,१० (करिब ६.१३%) खर्च भएको पाइन्छ । अन्य खर्च शीर्षकहरूमा यातायात खर्च (करिब २.१४%), ईन्धन खर्च (करिब १.१%), मनोरञ्जन खर्च (करिब ०.४४%) र कृषि सामग्री खर्च (करिब ०.३४%) रहेको छ । सबैभन्दा कम खर्च घरभाडा खर्च मा रु. ३,९९,८६२ (करिब ०.१२%) मात्र रहेको देखिन्छ, जसले अधिकांश घरधुरी आफ्नै घरमा बसोबास गर्ने सम्भावना देखाउँछ । समग्रमा हेर्दा शिक्षा, स्वास्थ्य र आधारभूत आवश्यकतामा बढी खर्च हुने प्रवृत्ति देखिएको छ, जसले नगरपालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक प्राथमिकता स्पष्ट रूपमा झल्काउँछ ।

वार्षिक खर्च अनुसार परिवारको अवस्थामा सबैभन्दा बढी परिवार रु. ४० हजारभन्दा कम खर्च गर्ने (१८.६४%) रहेको पाइन्छ, जसले न्यून खर्च (र सम्भावित न्यून आय) भएका परिवारहरूको संख्या उल्लेखनीय रहेको देखाउँछ । त्यसपछि रु. ४०-६० हजारसम्म खर्च गर्ने (६.०५%) र रु. २ लाखभन्दा बढी खर्च गर्ने (६.७६%) परिवारहरू क्रमशः दोस्रो र तेस्रो स्थानमा रहेका छन् । मध्यम खर्च समूहहरूमा रु. ६०-८० हजार (२.७८%), रु. ८० हजार-१ लाख (२.४३%), रु. १ लाखदेखि डेढ लाख (४.७५%) र रु. डेढ लाखदेखि २ लाख (२.८३%) खर्च गर्ने परिवारहरू समावेश छन् । यी समूहहरूमा परिवारहरूको प्रतिशत तुलनात्मक रूपमा कम देखिन्छ । समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा न्यून खर्च गर्ने परिवारहरूको प्रभुत्व रहेको देखिन्छ, भने उच्च खर्च गर्ने परिवारहरूको संख्या सीमित छ । यसले आय स्तर कम भएको, बचत क्षमता न्यून रहेको तथा आर्थिक अवस्था सुदृढ गर्न आवश्यक रहेको संकेत गर्दछ । साथै, आयवृद्धि, रोजगारी सिर्जना र आर्थिक सशक्तीकरणका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार, ढोरपाटन नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्या ४,२७७ रहेको देखिन्छ । अनुपस्थित जनसंख्या मध्ये पुरुष र महिलाहरूका संख्या क्रमशः ३,४५३ र ८,२४ रहेका छन् । अनुपस्थित जनसंख्याको उमेर समूह १५ वर्ष देखि ६५ वर्ष वा सो भन्दा माथि सम्म रहेका छन् । अनुपस्थित मध्ये पनि १५ वर्षदेखि ४४ वर्ष उमेर समूहकाहरू सबैभन्दा बढी रहेका छन्, जसको कुल संख्या ७४.९ रहेका छन् । ७८.६ प्रतिशत नोकरी गर्न तथा नोकरीको खोजीमा गएको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको १४ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहसम्मको कुल जनसंख्या ८,७२१ जनसंख्या आर्थिक रूपले सक्रिय रहेको देखिन्छ ।

ढोरपाटन नगरपालिका बैंककिङ्ग र सहकारीको (सहकारी ४१ वटा) विकास तथा विस्तार भैरहेको छ । नगरपालिकाबाट विदेश गएर बस्नेको सङ्ख्यामा वृद्धि भैरहेको छ । उनीहरूबाट ठूलो मात्रामा विप्रेषण (रेमिटेन्स) भित्रिरहेको छ । छरिएर रहेको पूँजीलाई सहकारी र बैंककिङ्गको माध्यमबाट एकीकृत गरी घरेलु, साना, मझौला तथा ठूलो उद्योगहरूमा समेत परिचालन गर्न सकिने सम्भावना बढेको छ । कृषि, उद्योग, वन, शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कार्यहरूमा भएको वृद्धि र विकासले पनि यसको सम्भावना अधिक हुँदै गएको छ । रोजगारीको प्रमुख स्रोत भनेको नै कृषि तथा पशुपालन र पर्यटन व्यवसाय हो भने बाह्य क्षेत्रमा समेत रोजगारीका

निम्ति वाहिरिने संख्या प्रशस्त रहेको छ । समग्र अवस्थालाई अध्ययन गर्दा यहाँको प्रमुख समस्या भन्नु नै दक्ष सीपयुक्त जनशक्तिको अभाव, अर्धबेरोजगारी तथा अल्परोजगारी रहेको छ ।

नगरपालिकामा ऋण तथा कर्जा सम्बन्धि कारोबार गर्नका लागि प्राईभेट बैंक, सहकारी संस्थाहरुबाट स्थानीय जनताहरुको लाई व्यापार व्यवसायमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि यी संस्थाहरुले धितोमा र कतिपयले विना धितोमा अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन रुपमा कर्जा उपलब्ध गराउँदै आईरहेका छन् । नगरपालिकामा सञ्चालित मुख्य शाखा बैंकहरुमा प्रभु बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड, ग्लोबल IME बैंक लिमिटेड, NIMB बैंक लिमिटेड, लक्ष्मी सनराइज बैंक लिमिटेड लगायत सहकारी तथा वित्तीय संस्थाहरु बृर्तिवाङ्गमा रहेका छन् ।

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार वित्तीय संस्थामार्फत हुने भएकाले यसले आर्थिक गतिविधिलाई व्यवस्थित, पारदर्शी तथा सहज बनाउने कार्य गर्दछ । यस सन्दर्भमा आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण क्षेत्रका जनतासम्म पनि बैंकिङ सेवाको पहुँच विस्तार गर्नु अत्यन्त आवश्यक भइसकेको छ । यस नगरपालिकाभित्र वित्तीय कारोबार गर्ने संस्थाहरुमा सहकारी संस्थाहरुको उल्लेखनीय उपस्थिति रहेको छ र नागरिकहरुको पहुँच पनि सहकारी संस्थाहरुतर्फ बढी केन्द्रित रहेको पाइन्छ, जसले स्थानीय स्तरमा वित्तीय समावेशीकरणमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको देखिन्छ ।

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

नेपाल सरकारको स्वास्थ्य सम्बन्धी मापदण्ड अनुसार विभिन्न स्वास्थ्य सम्बन्धी संस्थाहरु रहेका छन् । स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाले प्रयत्न गरिरहेको छ, तथापी आवश्यक पूर्वाधारसहितका विशिष्टीकृत तथा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पताल नहुँदा जटिल प्रकारका विरामीहरुलाई, बागलुङ, पोखरा, काठमाँडौ तथा बुटवल जस्ता ठाउँहरुमा प्रेशण (रेफर) गर्नुपर्ने बाध्यता रहेको छ । सबै वडामा आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा उपलब्ध छ भने कतिपय वडाहरुमा बर्थिङ सेन्टर र प्रयोगशालाको व्यवस्था पनि रहेको छ ।

स्वास्थ्य चौकी पुग्न लाग्ने समय अनुसार कुल घरधुरीमध्ये करिब ३५% घरधुरीले ३०-६० मिनेट समय लाग्ने बताएका छन्, जुन सबैभन्दा बढी हो । त्यसैगरी ३०.६% घरधुरीलाई १ घण्टा देखि २ घण्टा, २९.१% घरधुरीलाई ३० मिनेटभन्दा कम समय लाग्ने देखिन्छ । कम प्रतिशतमा ५.१% घरधुरीलाई २-४ घण्टा तथा ०.३% घरधुरीलाई ४ घण्टा भन्दा बढी समय लाग्ने देखिन्छ । अस्पताल पुग्न लाग्ने समय हेर्दा ३०.९% घरधुरीले १ घण्टा देखि २ घण्टा समय लाग्ने बताएका छन्, जुन सबैभन्दा बढी हो । त्यसपछि २०.७% घरधुरीलाई ४ घण्टा भन्दा बढी, १८.२% घरधुरी लाई ३०-६० मिनेट, र १७.९% घरधुरीलाई ३० मिनेटभन्दा कम समय लाग्ने देखिन्छ । साथै १२.३% घरधुरीलाई २-४ घण्टा समय लाग्ने गरेको छ । समग्रमा, स्वास्थ्य चौकीको पहुँच अपेक्षाकृत सहज (अधिकांश १ घण्टा भित्र) रहेको देखिए पनि अस्पतालको पहुँच तुलनात्मक रूपमा टाढा (धेरैलाई १-२ घण्टा वा सोभन्दा बढी समय लाग्ने) रहेको देखिन्छ । यसले विशेषगरी दुर्गम वडाहरुमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तार तथा स्तरोन्नति आवश्यक रहेको संकेत गर्दछ ।

नगरपालिकाका करिब ९२.०१ % घरधुरीले उपचारका लागि सबैभन्दा पहिला सरकारी स्वास्थ्य संस्था/(अस्पताल) रोज्ने गरेका छन्, जुन अत्यधिक उच्च प्रतिशत हो । त्यसपछि निजी स्वास्थ्य संस्था क्लिनिकहरुमा करिब ५.०३ % जाने गरेको देखिन्छ । अन्य विकल्पहरु (औषधी पसल २.१० % , धामी भाँक्री ०.७१ %, आयुर्वेदिक ०.१२ % आदि) को प्रयोग अत्यन्त न्यून देखिन्छ । नगर क्षेत्रमा सरकारी स्वास्थ्य सेवाप्रति उच्च विश्वास र पहुँच रहेको स्पष्ट संकेत गर्दछ ।

नगरपालिकामा देखा परेका मुख्य रोगहरुको विश्लेषण गर्दा समग्रमा स्वास्थ्य अवस्था मिश्रित प्रकृतिको देखिन्छ । कुल घरधुरीमध्ये सबैभन्दा ठूलो हिस्सा अर्थात् करिब ६३.५८ प्रतिशत घरधुरीमा कुनै दीर्घरोग नभएको देखिन्छ, जसले नगरपालिकाको समग्र स्वास्थ्य अवस्था तुलनात्मक रूपमा सन्तोषजनक रहेको संकेत गर्दछ । टाइफाइड

सबैभन्दा बढी देखिएको छ, जसको हिस्सा करिब ८.२८ प्रतिशत रहेको छ । यसपछि युरिक एसिड ७.३५ प्रतिशत, उच्च रक्तचाप ४.३४ प्रतिशत, आँउ ३.७० प्रतिशत र किडनी रोग ३.५९ प्रतिशत रहेको छ । यी तथ्यहरूले संक्रामक रोग (जस्तै टाईफाइड र आँउ) तथा जीवनशैलीसँग सम्बन्धित रोग (जस्तै युरिक एसिड र उच्च रक्तचाप) दुवै प्रकारका समस्या नगर क्षेत्रमा देखिएको स्पष्ट पार्दछ । त्यसैगरी मधुमेह (२.५२ प्रतिशत), थाइराइड (२.१४ प्रतिशत) र मुटु रोग (१.९४ प्रतिशत) जस्ता दिर्घकालीन रोगहरू पनि उल्लेखनीय मात्रामा देखिएका छन् । अन्य रोगहरू जस्तै हाइड्रोसिल (१.०० प्रतिशत), क्यान्सर (०.२३ प्रतिशत) र पछेघात (०.१२ प्रतिशत) को संख्या तुलनात्मक रूपमा न्यून रहेको पाइन्छ ।

यस आधारमा हेर्दा नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा सुधारका लागि विशेषगरी सरसफाई तथा खानेपानी व्यवस्थापन (टाईफाइड, आँउ नियन्त्रणका लागि) र जीवनशैली सुधारसम्बन्धी कार्यक्रम (रक्तचाप, युरिक एसिड, मधुमेह नियन्त्रणका लागि) सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

स्वास्थ्य संस्थामा सेवा लिने नागरिकको संख्यालाई हेर्दा करिब ९२ प्रतिशत भन्दा बढी नागरिक विरामी हुँदा सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा जाने गरेको र ८ प्रतिशत नागरिकहरू निजी स्वास्थ्य क्लिनिकहरूमा जाने गरेको देखिन्छ । हाल १ वटा एम्बुलेन्सको व्यवस्था रहेको छ । यस नगरपालिकाभित्र १ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ३ वटा स्वास्थ्य चौकी, ५ आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, २ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, २० गाउँघर क्लिनिक (७ नियमित सञ्चालन हुने गाउँघर क्लिनिक), २१ वटा खोप क्लिनिक र १७९ जना महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेवीका लगायतका स्वास्थ्य संस्थाहरूले सेवाहरू प्रदान गरिरहेका छन् । सम्पूर्ण नगरवासिको स्वास्थ्य पहुँचको लागि स्वास्थ्य संस्थाहरूले उपचारात्मक, प्रवर्धनात्मक, प्रतिकारात्मक सेवाहरू प्रदान गर्दै आएका छन्, साथै नगरपालिका भित्र निजी पोलिक्लिनिक, फार्मेसी, मेडिकलहरूले समेत स्वास्थ्य सेवा दिइरहेका छन् । आम नगरवासीलाई गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाहरूमा विभिन्न तहका स्थायी र अस्थायी गरेर कुल ८५ जना स्वास्थ्यकर्मी र २३ सहयोगीहरू कार्यरत छन् । नगरपालिकामा रहेका विभिन्न सरकारी निकाय, निजी र गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ११: नगरपालिकामा भएका सरकारी संस्थाहरूको विवरण

क्र.स.	संस्थाको किसिम	जम्मा संख्या
१	बुर्तिवाड अस्पताल (प्रदेश सरकार)	१
२	स्वास्थ्य चौकी	३
३	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	५
४	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	२
५	आयुर्वेद औषधालय	१
६	गाउँघर क्लिनिक	२०
७	मौसमी गाउँघर क्लिनिक	२
८	नियमित संचालन हुने गाउँघर क्लिनिक	५
९	खोप क्लिनिक	२१
१०	डट्स उपचार केन्द्र	११
११	म.स्वा.स्व.से.	७९
१२	बर्थिङ सेन्टर	१०
१३	स्वास्थ्य क्षेत्रमा काम गर्ने गै.स.स	१
१४	Gene X-pert केन्द्र	१

क्र.स.	संस्थाको किसिम	जम्मा संख्या
१५	डट्स केन्द्र	११
१६	परिवार नियोजनका ३ विधि (कण्डम, पिल्स, डिपो) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	१६
१७	परिवार नियोजनको (Implant) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्थाको नाम तथा तालिम प्राप्त सेवा प्रदायकको नाम	३
१८	ल्याब सेवा	३

स्रोत ढोरपाटन नगरपालिका वार्षिक स्वास्थ्य प्रतिवेदन २०८१/८२

तालिका १२: स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण स्थान

क्र.स.	स्वास्थ्य संस्थाहरू	म.स्वा.स् वं.से.	गाउँघर क्लिनिक	खोप क्लिनिक	DOT Center	बर्थिङ सेन्टर	PMTCT
१	बुर्तिवाड अस्पताल	६	०	१	१	१	१
२	रिनाम आ.स्वा.के	११	३	२	१	०	१
३	सामा आ.स्वा.के	९	२	२	१	०	१
४	खुंगा स्वास्थ्य चौकी	१३	२	२	१	१	१
५	अधिकारीचौर स्वास्थ्य चौकी	११	४	३	१	१	१
६	गादिखोला आ.स्वा.के	७	२	२	१	१	१
७	वोवाड स्वास्थ्य चौकी	६	२	२	१	१	१
८	सेरावाड आ.स्वा.के	६	०	१	१	१	१
९	लाकुरिबोट आस्वा से के	६	१	२	१	२	१
१०	धिरि शहरि स्वास्थ्य केन्द्र	०	१	१	१	१	१
११	ढोरपाटन शहरि स्वास्थ्य केन्द्र	४	३	३	१	१	१
ढोरपाटन नगरपालिका		७९	२०	२१	११	१०	११

स्रोत ढोरपाटन नगरपालिका वार्षिक स्वास्थ्य प्रतिवेदन २०८१/८२

स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई सहज र पहुँच बनाउनको लागि दुर्गम स्थानहरूमा नियमित चल्ने ५ वटा गाउँघर क्लिनिक र मौसम अनुसार चल्ने २ वटा गाउँघर क्लिनिक सञ्चालन गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरिरहेको छ ।

तालिका १३: मौसमी तथा नियमित सञ्चालन हुने गाउँघर क्लिनिकको विवरण

क्र.स.	गाउँघर क्लिनिक	वडा नम्बर
१	खल्वाङ गाउँघर क्लिनिक	२
२	भैसिखर्क गाउँघर क्लिनिक	५
३	चामिदवार गाउँघर क्लिनिक	६
४	कुम गाउँघर क्लिनिक	६
५	गालदुङ गाउँघर क्लिनिक	७
६	नवि गाउँघर क्लिनिक (मौसमी) घुम्ती परिवारको लागि	९
७	कांगा गाउँघर क्लिनिक (मौसमी) घुम्ती परिवारको लागि	९

तालिका १४: स्वास्थ्य क्षेत्रमा क्रियाशील गैर सरकारी संस्थाहरूको विवरण

क्र.स.	साभेदार संस्था	विषयगत कार्यक्षेत्र	प्रमुख उपलब्धि
१	Fairmed & BYC	उष्ण प्रदेशीय उपेक्षित रोग	स्वास्थ्यकर्मीहरूका लागि तालिम सम्पन्न
		मातृ तथा नवशिशु	बर्थिङ सेन्टर स्थापना, प्रसुति प्रतिकालय घरका लागि सहयोग, अनसाइट कोचिङ
		स्वास्थ्य सेवा सुदृढीकरण	व्यवस्थापन समितिका लागि तालिम तथा थप कार्यक्रम संचालन

ढोरपाटन नगरपालिकाका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थामा भौतिक पूर्वाधारको अवस्था राम्रो छ । नगरपालिकाभित्र रहेका ११ स्वास्थ्य संस्थाको जग्गाको स्वामित्व संस्थाकै नाममा छ, स्वास्थ्य संस्थाका आफ्नै भवन छन्, जसमध्ये ९ वटा संस्थाहरूको मापदण्ड बमोजिमको भवनहरू छन् । ११ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सुरक्षित खानेपानीको नियमित उपलब्धता, स्ट्रेचर उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, कम्प्युटर वा ल्यापटप, इन्टरनेटको सुविधा रहेको छ । जुन यस नगरपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्रको सफल पक्ष हो । पालिकाभित्रका १० मध्ये ९ वटा बर्थिङ सेन्टरमा प्लासेन्टा पिट निर्माण गरिएको छ, बर्थिङ सेन्टर सञ्चालन भएका मध्ये ८ वटा स्वास्थ्य संस्थामा ४ वटामा मात्र नर्सिङ क्वार्टर रहेको छ । सुत्केरी तथा परिवारलाई स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी भैसकेपछि बास बस्नको लागि Fairmed/BYC संगको साभेदारीमा गादिखोला र बुर्तिवाङ अस्पतालमा सुत्केरी प्रतिकालय घर स्थापना गरिएको छ । यस नगरपालिकाका प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र बुर्तिवाङ बाहेक सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा वैकल्पिक उर्जा र डिजिटल अभिलेख प्रणालीका लागि पावर / सोलार ब्याकअप नभएको र अत्यन्तै आवश्यक रहेको हुँदा नगरपालिकाले व्यवस्थापन गर्ने अठोट लिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा ढोरपाटन नगरपालिकामा खोप सेवाको अवस्था अत्यन्त सन्तोषजनक रहेको देखिन्छ । तथ्यांक अनुसार एक वर्षमुनिका बालबालिकामध्ये बी.सी.जी खोप ९९ प्रतिशतले प्राप्त गरेका छन् भने डी.पी.टी.-हेप.बी-हिब पहिलो मात्रा १०६ प्रतिशत र तेस्रो मात्रा १०८ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ । त्यसैगरी पोलियो खोपको पहिलो मात्रा १०६ प्रतिशत र तेस्रो मात्रा १०८ प्रतिशत, रोटा खोपको पहिलो मात्रा १०६ प्रतिशत, एफ.आई.पी.भी.को दोस्रो मात्रा १०४ प्रतिशत तथा पी.सी.भी.को तेस्रो मात्रा १०४ प्रतिशत पुगेको छ । दादुरा-रुवेला खोपको पहिलो मात्रा १०४ प्रतिशत र दोस्रो मात्रा १२५ प्रतिशत रहेको छ भने जे.ई खोप ११९ प्रतिशत बालबालिकाले प्राप्त गरेको देखिन्छ । यी प्रतिशतहरू १०० भन्दा बढी हुनुको कारण अन्य क्षेत्रबाट आएका वा छुटेका बालबालिकाहरूलाई समेत समेटेर खोप प्रदान गरिएको हुन सक्छ । त्यसैगरी गर्भवती महिलामध्ये करिब ८२ प्रतिशतले टी.डी. खोपको पूर्ण मात्रा लगाएको देखिन्छ, जसले मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य सुधारमा सकारात्मक संकेत गर्दछ । समग्रमा हेर्दा यस नगरपालिकाले खोप कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरेको देखिन्छ र आ.व. २०८१/८२ मा १२५ प्रतिशत

बालबालिकालाई पूर्ण खोप सेवा प्रदान गर्न सफल भएको छ । साथै २०८२/०२/०७ मा यस नगरपालिकालाई पूर्ण खोप सुनिश्चित नगरपालिका घोषणा गरिएको तथ्यले यसको उपलब्धिलाई अभि पुष्टि गर्दछ ।

२ महिना देखि ५ वर्षसम्मका बालबालिकाहरूलाई निमोनिया, भाडापखाला, औलो, दादुरा तथा कुपोषणका कारण हुने मृत्युदर घटाउने उद्देश्यले समुदायमा आधारित एकीकृत नवजात तथा बालरोग व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । यस कार्यक्रमले विशेषगरी साना बालबालिकामा देखिने प्रमुख रोगहरूको समयमै पहिचान, उपचार र व्यवस्थापनमा जोड दिएको छ । त्यसैगरी २ महिना मुनिका नवजात शिशुहरूमा देखिने संक्रमण, स्तनपानसम्बन्धी समस्या, खानपान समस्या तथा जण्डिस जस्ता अवस्थाहरूलाई पनि एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । यसले नवजात तथा बालबालिकाको समग्र स्वास्थ्य सुधार गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । समुदाय स्तरमै सञ्चालन हुने यस कार्यक्रमले स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बढाउनुका साथै बालबालिकाको मृत्युदर न्यूनीकरणमा प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउने भएकाले नेपाल सरकारको प्राथमिकतामा परेको महत्वपूर्ण कार्यक्रमका रूपमा रहेको छ ।

गर्भ, प्रसव तथा सुत्केरी अवस्थामा नवजात शिशुमा हुने जटिलताको समयमै पहिचान र व्यवस्थापन गरी मातृ तथा नवजात शिशुको मृत्युदर घटाउने उद्देश्यले कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा ढोरपाटन नगरपालिकामा गर्भवती महिलामध्ये १३० प्रतिशतले पहिलो पटक (गर्भावस्थाको कुनै पनि समयमा) स्वास्थ्य परीक्षण गराएको देखिन्छ, जसले सेवा पहुँच राम्रो रहेको संकेत गर्दछ । प्रोटोकल अनुसार चौथो, छैठौँ, आठौँ र नवौँ महिनामा गर्भ परीक्षण गर्ने महिलाको दर ८५.६ प्रतिशत पुगेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको ३० प्रतिशतको तुलनामा उल्लेखनीय सुधार हो । त्यस्तै, प्रोटोकल अनुसार ८ पटक गर्भ जाँच गर्ने महिलाको प्रतिशत ५० रहेको छ । संस्थागत सुत्केरी हुने महिलाको दर ८३ प्रतिशत रहेको छ, यद्यपि यो अघिल्लो वर्षको ९४.३ प्रतिशतभन्दा केही कम हो । कुल सुत्केरीमध्ये २.६ प्रतिशतमा सिजेरियन, C/S विधिबाट प्रसव गराइएको देखिन्छ । सुत्केरीपछिको स्वास्थ्य जाँचतर्फ हेर्दा, प्रोटोकल अनुसार तीन पटक (२४ घण्टाभित्र, ३ दिन र ७ दिनमा) जाँच गराउने दर ८३ प्रतिशत रहेको छ भने चार पटकको पूर्ण जाँच गर्ने दर ४९ प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिकामा हाल १० वटा बर्थिङ सेन्टर सञ्चालनमा रहेका छन्, जहाँबाट २४ घण्टे प्रसूति सेवा उपलब्ध छ । अघिल्लो वर्ष ८ वटा मात्र बर्थिङ सेन्टर रहेकोमा यस वर्ष थप २ वटा स्थापना गरिएको छ, जसले घरमै हुने सुत्केरी न्यूनीकरणमा सहयोग पुऱ्याएको छ । यसका साथै, संस्थागत सुत्केरी तथा नियमित गर्भ जाँच प्रवर्द्धन गर्न “साथ” कार्यक्रम, प्रसूति प्रतीक्षालय घर स्थापना, तथा केही वडाहरूमा गर्भवती र सुत्केरी महिलालाई अण्डा वितरण जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । जटिल अवस्थाका एक प्रसूति केसलाई हवाई उद्धारमार्फत रेफर गरिएको थियो भने यस आर्थिक वर्षमा १ जना सुत्केरी महिलाको मृत्यु भएको उल्लेख गरिएको छ । समग्रमा हेर्दा मातृ तथा नवजात स्वास्थ्य सेवामा सुधारका प्रयासहरू भइरहेका छन्, तर अभि सुदृढीकरण आवश्यक देखिन्छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा परिवार नियोजन सम्बन्धी सेवाहरू विभिन्न माध्यमबाट प्रदान गरिँदै आएका छन् । यी सेवाहरू अधिकांश स्वास्थ्य संस्थाहरू, गाउँघर क्लिनिक तथा घुम्ती शिविरमार्फत उपलब्ध छन्, जसले समुदायस्तरमै सेवाको पहुँच विस्तार गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ । दीर्घकालीन अस्थायी परिवार नियोजन सेवा (इम्प्लान्ट) तीन वटा स्वास्थ्य संस्थाहरू—बुर्तिवाड अस्पताल, बोबाड स्वास्थ्य चौकी र गाल्दीखोला आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्रबाट प्रदान गरिन्छ भने IUCD सेवा बुर्तिवाड अस्पतालबाट उपलब्ध रहेको छ । त्यसैगरी स्थायी परिवार नियोजन सेवा शिविरमार्फत सञ्चालन गरिन्छ । साथै सबै सरकारी स्वास्थ्य संस्थाबाट कण्डम, पिल्स र डिपो जस्ता अस्थायी परिवार नियोजन सेवाहरू नियमित रूपमा वितरण गरिँदै आएको छ । तथ्यांक अनुसार आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा नगरपालिकाको परिवार नियोजन प्रयोगदर (Contraceptive Prevalence Rate – CPR) १६.७ प्रतिशत रहेको छ । यो दर अबै न्यून मानिन्छ, जसले परिवार नियोजन सेवाको उपयोग बढाउन जनचेतना अभिवृद्धि, सेवा विस्तार र प्रभावकारी कार्यान्वयन आवश्यक रहेको संकेत गर्दछ ।

कुल स्वीकृत दरबन्दी ४६ रहेकोमा कुल कार्यरत जनशक्ति ५५ जना रहेका छन्, जसअनुसार समग्र पदपूर्ति दर करिब ११९.६% रहेको देखिन्छ। यसले स्वीकृत दरबन्दी भन्दा बढी जनशक्ति करार तथा अन्य माध्यमबाट व्यवस्थापन गरिएको संकेत गर्दछ। जनस्वास्थ्य अधिकृत र प.हे.न. पदमा स्वीकृत दरबन्दी अनुसार नै १००% पदपूर्ति भएको छ। हे.अ./सि.अ.हे.ब. पदमा ४ स्वीकृत दरबन्दीको तुलनामा ५ जना कार्यरत रहेकाले १२५% पदपूर्ति भएको देखिन्छ। सि.अ.न.मि./अ.न.मी. पदमा १३ स्वीकृत दरबन्दीको तुलनामा १५ जना कार्यरत छन्, जसले ११५.४% पदपूर्ति जनाउँछ। अ.हे.ब. पदमा १३ स्वीकृत दरबन्दीको तुलनामा १८ जना कार्यरत रहेकाले १३८.५% पदपूर्ति भएको देखिन्छ, जुन सबैभन्दा उच्च हो। ल्याब सेवातर्फ (ल्या.अ./ल्या.टे.) ३ स्वीकृत दरबन्दी भए पनि सबै कर्मचारी करारमा कार्यरत रहेकाले समग्र पदपूर्ति १००% भए पनि स्थायी दरबन्दी पूर्ति ०% रहेको छ। कार्यालय सहयोगी पदमा १० स्वीकृत दरबन्दीको तुलनामा ११ जना कार्यरत रहेकाले ११०% पदपूर्ति भएको देखिन्छ। एम्बुलेन्स चालक पदमा स्वीकृत दरबन्दी नभए पनि १ जना कार्यरत रहेको देखिन्छ। समग्रमा, अधिकांश पदहरूमा १००% भन्दा बढी पदपूर्ति देखिनु करार तथा अन्य स्रोतबाट जनशक्ति व्यवस्थापन गरिएको प्रमाण हो। यसले तत्काल सेवा प्रवाहमा सहजता ल्याए पनि दीर्घकालीन रूपमा स्थायी दरबन्दी सुदृढीकरण आवश्यक देखिन्छ।

पोषण कार्यक्रम नेपाल सरकारको प्रमुख प्राथमिकतामा परेको कार्यक्रम हो, जसको मुख्य उद्देश्य गर्भवती, सुत्केरी महिला तथा दुई वर्षमुनिका बालबालिकाको पोषण अवस्थालाई सुधार गर्नु हो। यस कार्यक्रमअन्तर्गत बालबालिकाको नियमित तौल अनुगमन, भिटामिन 'ए' र जुकाको औषधि सेवन, गर्भवती महिलालाई आइरन, फोलिक एसिड तथा क्याल्सियम वितरण र सुत्केरी महिलालाई आवश्यक पोषणसम्बन्धी औषधि उपलब्ध गराउने कार्य गरिदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा ढोरपाटन नगरपालिकामा ०-२३ महिनाका बालबालिकाको औसत तौल अनुगमन १६ पटक गरिएको देखिन्छ, जुन अघिल्लो आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा ११ पटक मात्र थियो, यद्यपि मापदण्ड अनुसार २३ पटक हुनुपर्ने देखिन्छ। यस समूहका बालबालिकामध्ये ५०.६ प्रतिशत मात्र तौल अनुगमनका लागि दर्ता भएका छन्, जसमा ०.५ प्रतिशत बालबालिकामा कम तौलको समस्या देखिएको छ। सोही अवधिमा ३ जना बालबालिकामा कडा कुपोषण र २ जनामा मध्यम कुपोषण देखिएकाले उपचारका लागि ओटिसी केन्द्रमा भर्ना गरिएको थियो। गर्भवती महिलाको सन्दर्भमा हेर्दा करिब ८२ प्रतिशतले १८० आइरन चक्की, फोलिक एसिड तथा क्याल्सियम प्राप्त गरेका छन् भने गर्भावस्थामा जुकाको औषधि सेवन गर्ने महिलाको संख्या ११७ प्रतिशत रहेको छ। सुत्केरी अवस्थाका महिलामध्ये ९८ प्रतिशतले ४५ आइरन तथा फोलिक एसिड (IFA) चक्की प्राप्त गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय भिटामिन 'ए' तथा जुकाको औषधि कार्यक्रमअन्तर्गत ६-५९ महिनाका बालबालिकामध्ये ९७ प्रतिशतले भिटामिन 'ए' प्राप्त गरेका छन्। कार्यक्रमको प्रभावकारिता बढाउनका लागि नगरपालिकाले बालबालिकालाई पोषण तथा सरसफाई सामग्री वितरण, लाइन लिस्टिङ, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको परिचालन, स्वास्थ्यकर्मी उत्प्रेरणा तथा बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ। साथै स्थानीय (रैथाने) खानाको प्रवर्द्धन तथा प्रदर्शन कार्यक्रमसमेत सञ्चालन गरिएको छ, जसले पोषण सुधारमा थप योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।

नगरपालिकामा खोप कार्यक्रम, पोषण कार्यक्रम, एकिकृत बालरोग व्यवस्थापन कार्यक्रम, नव शिशु स्याहार कार्यक्रम, सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम, परिवार नियोजन कार्यक्रम, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कार्यक्रम, गाउँघर क्लिनिक कार्यक्रम, श्वासप्रश्वास रोग, भ्रूणपखाला, औलो तथा कालाजार रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, क्षयरोग नियन्त्रण कार्यक्रम, कुष्ठरोग निवारण कार्यक्रम, डेंगु, स्कव टाइफस नियन्त्रण कार्यक्रम, एच.आई.भि.एड्स तथा यौन जन्य रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, दैनिक विरामी जाँच तथा निःशुल्क औषधि सेवा, गाउँघर स्वास्थ्य सेवा आदि प्रकारका सेवाहरू सञ्चालन हुदै आईरहेका छन्। नेपालको संविधान २०७२ मा समेत सबै नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क हुनेछ भनिएको छ, सो उद्देश्य अनुरूप नगरपालिकामा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आ.स्वा.के, शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, गाउँघर क्लिनिकहरूबाट समुदायस्तरमा समेत विरामीहरूको रोग निदान उपचार तथा प्रेषण कार्य भईरहेको छ। नेपालको संविधानको मर्म बमोजिम सबै स्वास्थ्य संस्थाबाट आकस्मिक र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्रदान गरिदै आएको छ साथै ९८ प्रकारका औषधी निशुल्क उपलब्ध गराइँदै आएको छ।

यस नगरपालिकामा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित क्लिनिक बाट पनि उपचारात्मकका साथै जनस्वास्थ्यका कार्यक्रम खोप, सुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजन लगायतका सेवा प्रदान गर्दै आएका छन् । ढोरपाटन नगरपालिकाको हरेक आर्थिक वर्षको वार्षिक स्वास्थ्य प्रतिवेदन तयार गरी नगरभित्र प्रदान गरिएका स्वास्थ्य सेवाहरू, कार्यक्रमहरूको प्रगति, उपलब्धि तथा चुनौतीहरूलाई रेकर्ड गर्ने गरेको छ । यस प्रतिवेदनमा खोप सेवा, पोषण कार्यक्रम, मातृ तथा नवजात शिशु स्वास्थ्य, परिवार नियोजन, रोग नियन्त्रण तथा स्वास्थ्य पूर्वाधार र मानव स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी समग्र विवरण प्रस्तुत गर्ने गरेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाभित्र रहेका मौजुदा स्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य इकाई, बर्थिङ सेन्टरमा सरकारी मापदण्ड अनुरूप औषधी उपलब्ध गराउन, तिनको आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्न, स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वस्थ र सुरक्षित खानेपानीको व्यवस्था गर्न, स्वास्थ्य चौकीहरूमा कम्प्यूटर सुविधा उपलब्ध गराउन, आधुनिक मेशिन तथा उपकरणहरू प्रदान गर्न, प्रत्येक वडाहरूमा सुत्केरी केन्द्रहरू वा बर्थिङ सेन्टरहरू स्थापना र सञ्चालन गर्न, २ वडा बराबर कम्तीमा १ वटा एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्न, हरेक वर्ष घुम्ती स्वास्थ्य शिविरहरू थप सञ्चालन गर्न, स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू तथा सामुदायिक सरसफाई अभियान निरन्तर रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

२.३.२ शैक्षिक विकास

शिक्षा र मानव संसाधनको विकास सामाजिक विकासका आधार स्तम्भहरू भएको तथा यी दुई विषय एक आपसमा अन्तरसम्बन्धित भएका हुँदा आवधिक विकास योजना तर्जुमाका लागि शिक्षा तथा मानव संसाधनलाई सामाजिक विकास क्षेत्रको एक उपक्षेत्रका रूपमा लिइएको छ । समग्रमा शैक्षिक विकासको स्थिति बुझ्न तलको विवरणले सहयोग गर्नेछ ।

जनगणना २०७८ अनुसार ७९.९८ प्रतिशत जनता साक्षर रहेकोमा ८६.९६ प्रतिशत पुरुष र ७४.१० प्रतिशत महिला रहेका छन् । विद्यालय भर्नादर क्रमशः वृद्धि भइरहेको हुदां नगरपालिकाको साक्षरता स्थितिमा समेत विगतको तुलनामा निकै वृद्धि भएको छ । पाँच वर्ष भन्दा माथिको कुल जनसंख्या २६,८६५ मध्ये पढन र लेख्न दुवै नसक्ने जनसंख्या ५,१८३ जना रहेको छ । ढोरपाटन नगरपालिकाको ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्या मध्ये प्राथमिक, आधारभूत शिक्षा हासिल गर्ने जनसंख्या सबैभन्दा बढी (५१.५३ %) छ भने माध्यमिक तहका शिक्षा हासिल गर्ने जनसंख्या २२.५८ % रहेको छ । त्यसरी नै उच्च माध्यमिक तह उत्तीर्ण गर्ने जनसंख्या १.५४ % छ । स्तर उल्लेख नभएका जनसंख्या ४.४४ % रहेको पाइन्छ ।

आधारभूत शिक्षामा सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच पुऱ्याउन यस ढोरपाटन नगरपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अवस्थालाई हेर्दा प्रारम्भिक बाल विकास (ECD) मा कुल भर्ना दर ९१.७ % रहेको छ । यसले बालबालिकाहरूको प्रारम्भिक शिक्षामा पहुँच उच्च रहेको संकेत गर्दछ । कक्षा १-८ को खुद भर्नादर ९५.९ प्रतिशत र कक्षा ६-८ को खुद भर्नादर ८८.३ प्रतिशत रहेको छ । कक्षा ९-१२ को कुल भर्नादर ७६.० प्रतिशत रहेको छ । IEMIS २०८२ को आकंडा अनुसार प्रारम्भिक बाल विकासमा १५५०, कक्षा १ देखि ५ सम्म कुल विद्यार्थी ४,४५४ जना अध्ययनरत छन् भने कक्षा ६-८ मा २,३२२, कक्षा ९-१० मा ९३७, कक्षा ११-१२ मा २९६ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेको छन् । जम्मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको संख्या ९,५५९ रहेको छन् ।

नगरपालिकामा कुल ३४७ जना शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति रहेको देखिन्छ । तीमध्ये स्थायी तर्फ १७९ जना (करिब ५१.६%) रहेका छन्, जसमा तृतीय श्रेणीका शिक्षकहरूको संख्या सबैभन्दा बढी रहेको छ । करारतर्फ १५ जना (करिब ४.३%) र राहततर्फ ५९ जना (करिब १७.०%) रहेका छन् । त्यसैगरी प्राविधिक तर्फ ८ जना (करिब २.३%), शिक्षण सिकाइ अनुदानमा २८ जना (करिब ८.१%) र नगर अनुदानमा ५८ जना (करिब १६.७%) जनशक्ति संलग्न रहेका छन् । तहगत रूपमा हेर्दा आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा सबैभन्दा बढी २२४ जना (करिब ६४.६%) जनशक्ति कार्यरत छन् । आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा ६४ जना (करिब १८.४%), माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा ४६ जना (करिब १३.३%) र माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा सबैभन्दा कम १३ जना (करिब ३.७%) जनशक्ति

रहेको पाइन्छ । समग्रमा हेर्दा प्रारम्भिक तहमा शिक्षकको पर्याप्त उपलब्धता भए पनि उच्च तहमा तुलनात्मक रूपमा कम जनशक्ति रहेको देखिन्छ । यसले माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक तहमा शिक्षण गुणस्तर सुधारका लागि थप शिक्षक व्यवस्थापन र स्रोतसाधन सुदृढीकरण आवश्यक रहेको संकेत गर्दछ ।

उपलब्ध विवरण अनुसार प्राथमिक तहमा १५८ जना, आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा १३ जना, माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा ८ जना र माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा ५ जना गरी कुल १८४ जना स्वीकृत दरबन्दी रहेको पाइन्छ । यसले देखाउँछ, कि स्वीकृत दरबन्दीको ठूलो हिस्सा प्राथमिक तहमा केन्द्रित रहेको छ, जसले आधारभूत शिक्षामा शिक्षकको पहुँच सुनिश्चित गर्न प्राथमिकता दिइएको संकेत गर्दछ । तर माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक तहमा दरबन्दीको संख्या निकै कम रहेको देखिन्छ, जसले उच्च तहमा शिक्षक अभावको सम्भावना देखिन्छ । स्वीकृत दरबन्दीको वितरण तहगत रूपमा असन्तुलित रहेको छ । त्यसैले विद्यार्थी संख्या, विषयगत आवश्यकता तथा विद्यालयको स्तरअनुसार दरबन्दी पुनरावलोकन गरी समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा विभिन्न तहमा गरी कुल १०० जना नगर अनुदान शिक्षक कार्यरत रहेका छन् । तीमध्ये बाल विकास केन्द्र (वा.वि.के.) तर्फ ४२ जना (४२%) सबैभन्दा बढी रहेका छन्, जसले प्रारम्भिक बाल विकासमा नगरपालिकाको प्राथमिकता देखाउँछ । त्यसैगरी प्राथमिक तहमा २५ जना (२५%), निम्न माध्यमिक तहमा २४ जना (२४%), माध्यमिक (कक्षा ९-१०) मा ५ जना (५%) र माध्यमिक (कक्षा ११-१२) मा ४ जना (४%) नगर अनुदान शिक्षक रहेका छन् । यसले उच्च तहमा नगर अनुदान शिक्षकको संख्या निकै न्यून रहेको देखाउँछ । यसले उच्च तहको शिक्षामा थप जनशक्ति व्यवस्थापनको आवश्यकता औल्याउँछ ।

नगरपालिकाभित्र ३ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना भएका छन् । यी केन्द्रहरूले समुदायमा साक्षरता, निरन्तर शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ तथा सामुदायिक विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरिरहेका छन् । समग्रमा, नगर अनुदान शिक्षक तथा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूले स्थानीय स्तरमा शिक्षाको पहुँच विस्तार, साक्षरता अभिवृद्धि र समुदाय विकासमा सकारात्मक योगदान पुऱ्याइरहेका छन् ।

ढोरपाटन नगरपालिका अन्तर्गत कुल ६६ वटा बालविकास केन्द्रहरू रहेका छन् । यीमध्ये २४ वटा बालविकास केन्द्र केन्द्रद्वारा सञ्चालित र ४२ वटा बालविकास केन्द्र नगरपालिका द्वारा सञ्चालित रहेका छन् । नगरपालिकाभित्र ३ वर्ष उमेर समूहका र ४ वर्ष उमेर समूहका गरी जम्मा १५२४ बालबालिकाहरू रहेका छन् । यिनीहरू मध्ये केन्द्रमा ७१२ जना र नगरपालिका द्वारा सञ्चालित बालविकास केन्द्रमा ८१२ जना रहेका छन् । यस नगरपालिका भित्र सञ्चालित बालविकास केन्द्रमा केही उमेर नपुगेका बालबालिका समेत बालविकास केन्द्रमा जाने गरेको पाइन्छ । हाम्रो यस नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण बालविकास केन्द्रमध्ये केन्द्रद्वारा सञ्चालित २४ वटा बालविकास केन्द्रका सहजकर्ता तालिम प्राप्त रहेका र नगरपालिकाद्वारा सञ्चालित ४२ वटा बालविकास केन्द्रका सहजकर्ता तालिम अप्राप्त रहेको पाइन्छ । बालविकास केन्द्र सञ्चालनका लागि छुट्टै भवन तथा कक्षाकोठा व्यवस्थापन धेरैजसो विद्यालयमा भएको र केही विद्यालयमा नभएको देखिएको र केन्द्रद्वारा सञ्चालित बालविकास केन्द्रको व्यवस्थापन पक्ष सन्तोषजनक देखिए पनि समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्रहरूको व्यवस्थापन कमजोर रहेको छ र बालविकास केन्द्रमा बालविकास सहजकर्ताहरूको सेवा, सुविधा समेत स्पष्ट गर्नुपर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ ।

माध्यमिक तहमा दरबन्दी भएको विद्यालय एउटा मात्र उत्तर गंगा माध्यमिक विद्यालय हो भने अन्य विद्यालयहरू राहत अनुदान, नगरपालिका अनुदान तथा निजी स्रोत शिक्षकको व्यवस्थापन गरी विद्यालयहरू सञ्चालन भएका छन् । उच्च शिक्षातर्फ १ मात्र निसीभुजी जनता क्याम्पस सञ्चालनमा छ । यस नगरपालिकामा भएका सबै विद्यालयको कुल विद्यार्थी संख्या ११,०३५ मध्ये माध्यमिक तह (९-१०) मा छात्र ६६३ र छात्रा ६८८ गरी १३५१ विद्यार्थी संख्या रहेको छ । त्यस्तै ११-१२ मा छात्र २७१ र छात्रा ४१५ गरी ६८६ विद्यार्थी संख्या रहेको छ । त्यस्तै कक्षा ९-१० मा कुल भर्ना दर ९३.७ र कक्षा ११-१२ मा कुल भर्ना दर ४७.५ रहेको छ ।

यस नगरपालिकाका विद्यालयहरूले ११७५ जनालाई दलित, ८ जनालाई अपाङ्ग, ५६ जनालाई विपन्न, २१ जनालाई जेहेन्दार र ९४ जना विद्यार्थीहरूलाई अन्य छात्रवृत्ति प्रदान गरेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाभित्र बालविकास आधारभूत तह, माध्यमिक तह र समग्र नगरपालिकाभित्र एक स्नातक तह सञ्चालन भएको निसीभुजी जनता क्याम्पस रहेको छ । बागलुङ जिल्लाको सदरमुकाम बागलुङ बजारदेखि करिब ८० किलोमिटर पश्चिम क्षेत्रमा क्याम्पस निसिभुजी जनता क्याम्पस ढोरपाटन नगरपालिकाको गहनाको रूपमा रहेको छ । ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने बालबालिकाहरूको उच्च शिक्षाको आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने उद्देश्यका साथ स्थापना भएको हो । क्याम्पसले त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त गरी स्नातक तह सञ्चालन गरेको छ ।

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ तयार भई वि.स. २०८० सम्म विद्यालय तहका सबै कक्षाहरूमा कार्यान्वयन हुने क्रममा रहेको छ । आधारभूत तह १-३, ४-५ र ६-८ का लागि अलगअलग पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । विद्यालयको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक बनाउन कक्षा १-३ मा अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको, व्यवहारकुशल तथा जीवन उपयोगी सीपसमावेश हुने गरी सिकाइ क्रियाकलाप रणनीति बनाइएको, आधारभूत तहमा स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र सबै कक्षाका विषयलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा ५६ वटा विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । जसमध्ये ४८ सामुदायिक विद्यालय र ७ संस्थागत विद्यालय १ वटा परम्परागत धार्मिक मदरसा सञ्चालनमा रहेका छन् । विद्यालय र समुदायमा आधारित समेत गरी ६६ बालविकास केन्द्र सञ्चालनमा छन् । उच्च शिक्षा अन्तर्गत एउटा मात्र निसीभुजी जनता क्याम्पस रहेको छ । अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षातर्फ ३ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र रहेका छन् ।

तालिका १५: शैक्षिक संस्थाको विवरण

क्र.स.	विवरण	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा
१	बाल विकास केन्द्र	४२	२४	६६
२	आधारभूत तह १-५ सञ्चालित	२५	४	२९
३	आधारभूत तह १-८ सञ्चालित	१२	०	१२
४	माध्यमिक तह १-१० सञ्चालित	८	३	११
५	माध्यमिक तह १-१२ सञ्चालित	३	०	३
६	क्याम्पस	१	०	१
७	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	३	०	३
८	परम्परागत धार्मिक विद्यालय	१	०	१

(स्रोत: शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा २०८२)

विद्यालयहरूको सुविधा अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा समग्रमा अधिकांश विद्यालयहरूमा केही आधारभूत सुविधा उपलब्ध रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाका करिब ८०-८५% विद्यालयहरूमा खानेपानीको सुविधा रहेको पाइन्छ भने ७५-८०% विद्यालयहरूमा घेरबार उपलब्ध रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी ६०-६५% विद्यालयहरूमा पुस्तकालय रहेको भए पनि प्रयोगशाला (ल्याब) सुविधा करिब ४०-४५% विद्यालयहरूमा मात्र सीमित रहेको देखिन्छ । शौचालय सुविधा करिब ७०-७५% विद्यालयहरूमा शौचालय उपलब्ध भए पनि पर्याप्त संख्या र गुणस्तरको अभाव देखिन्छ । भवन संरचनाको हिसाबले पक्की भवन तथा कक्षा कोठा करिब ५०-६०% विद्यालयहरूमा रहेको देखिन्छ भने बाँकी विद्यालयहरूमा कच्ची संरचना वा अपर्याप्त कक्षा कोठा रहेको अवस्था छ । समग्रमा हेर्दा आधारभूत सुविधा (खानेपानी, घेरबार) को पहुँच राम्रो भए पनि शैक्षिक गुणस्तरका लागि आवश्यक सुविधा (पुस्तकालय, ल्याब, पर्याप्त

कक्षा कोठा) अझै सबै विद्यालयहरूमा समान रूपमा उपलब्ध नभएको देखिन्छ, जसले सुधारको आवश्यकता संकेत गर्दछ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा विद्यालयहरूमा कम्प्युटर तथा इन्टरनेट सुविधा सीमित रूपमा मात्र उपलब्ध रहेको देखिन्छ । कुल विद्यालयहरूमध्ये ४९ वटा विद्यालयहरूमा मात्र इन्टरनेट सुविधा (करिब ५५-६०%) पुगेको पाइन्छ भने बाँकी ४०-४५% विद्यालयहरूमा इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध छैन । विद्यालयको किसिम अनुसार, नीजि (बोर्डिङ्ग) तथा संस्थागत विद्यालयहरूमा करिब ८०-९०% इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध रहेको देखिन्छ, भने सामुदायिक (सरकारी) विद्यालयहरूमा करिब ५०-६०% मात्र इन्टरनेट पहुँच रहेको पाइन्छ । समग्रमा, नगरपालिकामा डिजिटल शिक्षा विस्तारको लागि इन्टरनेट तथा कम्प्युटर सुविधा अझै सबै विद्यालयहरूमा समान रूपमा पुगेको छैन । त्यसैले विशेषगरी सामुदायिक विद्यालयहरूमा सूचना प्रविधिको पहुँच विस्तार, आवश्यक उपकरण उपलब्ध गराउने तथा डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

तालिका १६: सामुदायिक, संस्थागत र परम्परागत धार्मिक विद्यालय बढाउने विवरण

वडा नं.	बाल कक्षा	कक्षा १-३	कक्षा १-५	कक्षा १-८	कक्षा १-१०	कक्षा १-१२	जम्मा विद्यालय
१	३	०	२	१	३	१	१०
२	९	०	४	१	१	०	१५
३	५	०	०	२	१	०	८
४	८	१	१	३	२	०	१५
५	११	२	१	१	१	१	१७
६	१२	४	१	३	१	०	२१
७	३	१	२	०	०	१	७
८	३	२	०	०	०	०	५
९	१२	७	२	१	२	०	२४
जम्मा	६६	१७	१३	१२	९	३	१२२

(स्रोत: शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा २०८२)

ढोरपाटन नगरपालिकाका विद्यालयहरूको भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड तथा रेट्रोफिटिङ्ग अवस्थाको विश्लेषण गर्दा समग्रमा सुधारको आवश्यकता रहेको देखिन्छ । कुल विद्यालयहरूमध्ये करिब ६०-६५% विद्यालयहरूमा भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण गरिएको पाइन्छ भने ३५-४०% विद्यालयहरू अझै भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका छैनन् । रेट्रोफिटिङ्ग (पुराना भवन सुदृढीकरण) को अवस्थालाई हेर्दा करिब २५-३०% विद्यालयहरूमा मात्र रेट्रोफिटिङ्ग गरिएको देखिन्छ भने ७०-७५% विद्यालयहरूमा रेट्रोफिटिङ्ग नगरिएको अवस्था रहेको छ । रेट्रोफिटिङ्गको अवस्था भने अधिकांश वडाहरूमा कमजोर देखिन्छ, केही विद्यालयहरूमा मात्र सुदृढीकरण कार्य सम्पन्न भएको छ । नीजि (बोर्डिङ्ग) तथा संस्थागत विद्यालयहरूमा करिब ८०-९०% भूकम्प प्रतिरोधी संरचना रहेको देखिन्छ भने सामुदायिक (सरकारी) विद्यालयहरूमा करिब ५५-६५% मात्र यस्तो संरचना रहेको पाइन्छ । समग्रमा, विद्यालयहरूको भौतिक सुरक्षा सुदृढ बनाउन अझै धेरै काम गर्न बाँकी रहेको देखिन्छ । विशेषगरी भूकम्पको उच्च जोखिम भएको क्षेत्रमा रहेका विद्यालयहरूमा भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण तथा रेट्रोफिटिङ्ग कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउन आवश्यक देखिन्छ ।

नगरपालिकाका विद्यालयहरूमा बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी सूचकहरूको विश्लेषण गर्दा समग्र अवस्था सन्तोषजनक देखिए पनि केही पक्षहरूमा सुधार आवश्यक रहेको देखिन्छ । कुल विद्यालयहरूमध्ये करिब ८५-९०% विद्यालयहरूमा

विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन भएको पाइन्छ भने ८०-८५% विद्यालयहरूमा विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक गरिएको देखिन्छ। त्यसैगरी बाल क्लब गठन करिब ६५-७०% विद्यालयहरूमा भएको देखिन्छ भने बालमैत्री शिक्षण विधिको प्रयोग करिब ७५-८०% विद्यालयहरूमा भइरहेको पाइन्छ। विद्यालय शान्ति क्षेत्र र विद्यालय सुधार योजना जस्ता नीतिगत पक्षहरूमा राम्रो प्रगति देखिए पनि बाल क्लब गठन तथा बालमैत्री शिक्षण विधिको प्रयोगमा सबै विद्यालयहरूमा समान रूपमा कार्यान्वयन भएको छैन। विशेषगरी केही बाल विकास केन्द्र तथा दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयहरूमा यी सूचकहरू कमजोर देखिन्छन्। समग्रमा, नगरपालिकाका विद्यालयहरूमा बालमैत्री शिक्षा प्रवर्द्धनतर्फ सकारात्मक प्रयास भएको देखिए पनि सबै विद्यालयमा समान स्तरमा कार्यान्वयन नभएकोले बाल क्लब विस्तार, शिक्षकलाई बालमैत्री शिक्षण तालिम, तथा विद्यालय सुधार योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा थप ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा हाल श्री उत्तरगंगा माध्यमिक विद्यालयमा सिभिल इन्जिनियरिङ अन्तर्गत कक्षा ९ बाट कक्षा सञ्चालन शैक्षिक सत्र २०७७ बाट सुरु भएको छ। यस विद्यालयमा कक्षा १० मा ४३ र कक्षा ९ मा ३३ जना गरी ७६ जना विद्यार्थी प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारमा अध्ययनरत छन्। यस धारको शिक्षा स्थानीय स्तरमा स्रोत साधनमा आधारित व्यवसायिक सीप र उद्यमशीलतामा आधारित आय आर्जनमा संलग्न भई आत्मनिर्भर र स्वालम्बन हुन सिक्नु पर्छ। प्राविधिक तथा व्यवसायिक विद्यालयको विकासका लागि आम सरोकारवाला स्थानीय सरकार, प्रदेश र सङ्घीय सरकारसमेतको उच्च अपनत्व विकास हुन जरुरी छ।

यस नगरपालिकामा विद्यार्थीहरूले विद्यालय छाड्ने कारणहरूमा आर्थिक समस्या (खर्च व्यहोर्न नसक्नु), ज्याला मजदुरीमा संलग्न हुनुपर्ने अवस्था, भाइबहिनीको हेरचाह तथा घरायसी कामको जिम्मेवारी, विद्यालय टाढा हुनु, तथा अन्य कारणहरू रहेका छन्। यीमध्ये सबैभन्दा प्रमुख कारणका रूपमा विवाह देखिएको छ, जसका कारण धेरै विद्यार्थीहरूले विद्यालय जान छोड्ने गरेका छन्। यस तथ्यले विशेष गरी किशोरावस्थामा विवाहको प्रचलनले शिक्षामा नकारात्मक प्रभाव पारेको स्पष्ट संकेत गर्दछ। त्यसैले विद्यालय छोड्ने दर घटाउनका लागि आर्थिक सहयोग कार्यक्रम, निःशुल्क तथा गुणस्तरीय शिक्षा, विद्यालयको पहुँच विस्तार, अभिभावक तथा समुदायमा सचेतना अभिवृद्धि, र बालविवाह न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिन्छ।

शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक, सामाजिक तथा भौगोलिक अवस्थाका कारण असमानता रहेको छ। दलित छात्राहरूको अत्यधिक गरिबीले विद्यालयको पहुँच पुर्‍याउन कठिनाई भैरहेको छ। विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री र सुरक्षित बनाउन थप प्रयास आवश्यक छ। बालबालिकाको विकास तथा सिकाइलाई प्रभावित पार्ने पोषण, स्वास्थ्य, सरसफाइ, दिवा खाजा जस्ता सेवालाई सुधार गर्नुपर्नेछ। पेशागत रूपमा सक्षम योग्य शिक्षकको अपर्याप्तता, विद्यालय नेतृत्व र व्यवस्थापनमा भएको समस्याले पनि आधारभूत शिक्षाको पहुँच र गुणस्तर व्यवस्थापनमा असर परेको देखिन्छ। यस तहमा विद्यालय छाड्ने, कक्षा दोहोर्‍याउने, उच्च दरका कारण तह पूरा गर्ने दर अपेक्षित नहुँदा यस तहको आन्तरिक सक्षमतामा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ। यस तहमा प्रारम्भिक कक्षाको पढाइ तथा गणितीय सिपको सिकाइ स्तर न्यून छ। पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकता वृद्धि गर्ने र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा सुधारको आवश्यकता छ। सिकाइ स्तर सुधारमा शिक्षकको पेशागत विकास, अनुगमन, सुपरिवेक्षण व्यवस्थित गर्नु आवश्यक छ। सिकाइप्रति विद्यार्थी जवाफदेही भई विद्यालयमा आवश्यक न्यूनतम सिकाइ पूर्वाधार र वातावरण तयार गर्नुपर्नेछ। केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहका कार्यक्षेत्र तथा कार्य प्रक्रिया र उत्तरदायित्व सम्बन्धमा थप स्पष्टताका लागि थप कानुनी प्रबन्ध आवश्यक छ। त्यसै गरी प्र.अ.मा शैक्षिक नेतृत्व, व्यवस्थापन सीप, शिक्षकको सुपरिवेक्षण र क्षमता विकासमा सुधार गर्न आवश्यक छ।

नगरपालिकाको शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि गर्न र सबैमा शिक्षाको पहुँच पुर्‍याउन सामुदायिक विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विस्तार, गुणस्तर सुधार र सुदृढीकरण, लैङ्गिकमैत्री शौचालय निर्माण, पर्याप्त खानेपानीको व्यवस्था, जनशक्ति र कोठाको व्यवस्था, बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन, अभिभावक अभिमुखीकरण, विद्यालय भर्ना दरमा वृद्धि, प्रौढ तथा विद्यालय जान नपाएकाहरूका लागि अनौपचारिक शिक्षामार्फत साक्षरता वृद्धि, विद्यालय छाडेका वा छाड्न बाध्य

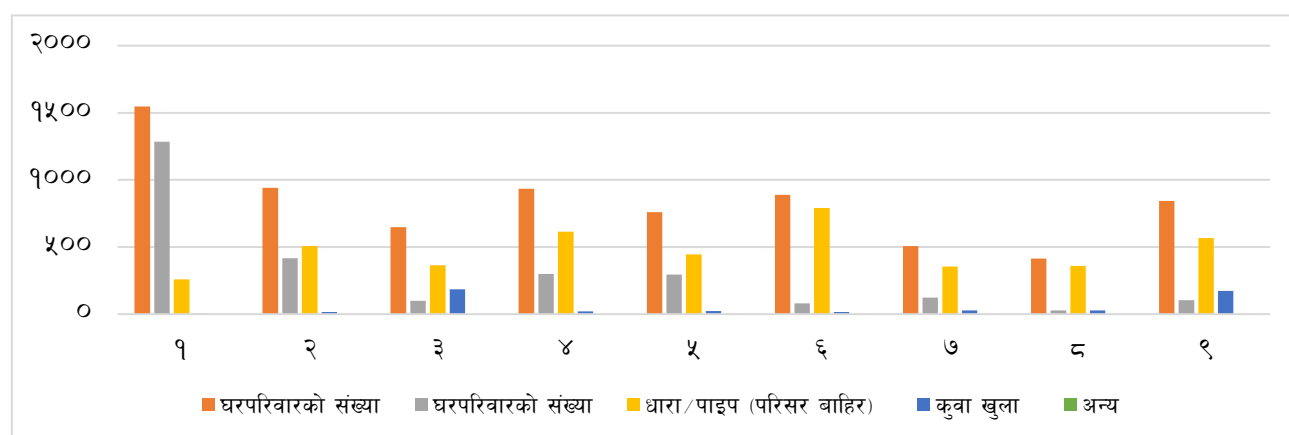
भएकाहरूलाई निरन्तरता दिने कार्यक्रम, आधारभूत र माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक विद्यालयका शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिमको व्यवस्थापन, मनोपरामर्श र किशोरकिशोरी शिक्षा सञ्चालन, शैक्षिक सामग्री व्यवस्थापन, पिछडिएको क्षेत्र एवम् समुदाय केन्द्रित गरी नयाँ पूर्व-प्राथमिक विद्यालय विस्तार, शिक्षक व्यवस्थापन, पद तथा दरबन्दी मिलान, पुस्तकालय तथा सिकाइ केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन, शिक्षामा पहुँच तथा टिकाउ दर बढाउन न्यूनतम सिकाइ वातावरण तयारी, विद्यालयमा छात्रवृत्ति, माध्यमिक शिक्षामा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि नमुना विद्यालयको विकास, विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला तथा पुस्तकालय स्थापना, विद्यालयमा खेल मैदान तथा लैङ्गिकमैत्री शौचालय निर्माण, लोपोन्मुख जनजाति, महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति लक्षित सीप विकास र जीवनपर्यन्त तथा आय आर्जनमूलक सिकाइ कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न अपरिहार्य छ।

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाई

विभिन्न योजना तथा कार्यक्रम मार्फत नागरिकलाई स्वच्छ पिउने पानीको उपलब्धता गराउनमा नगरपालिका लागि परेको छ। योजनालाई कार्यान्वयनमा ल्याउँदै सहज रूपले नागरिक समक्ष खानेपानी उपलब्ध गराउनको लागि विविध प्रयत्न गर्नका साथै स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउनको लागि विभिन्न निकायसँग पनि समन्वय गर्दै आएको देखिन्छ। पिउने पानीका स्रोतहरूमा मूल, धारा, खोला, कुवा, र पाइपबाट वितरण गरिएको छ। पानीको पर्याप्त स्रोत उपलब्ध भएको अवस्थामा पनि भौगोलिक विकटता, प्राविधिक अध्ययनको कमी, लागतको समस्या एवम् छरिएर रहेको वस्ती भएको कारणले खानेपानीको सहज पहुँच भएको अवस्था छैन भने सरसफाईको लागि समेत पानीको प्रचुरता आवश्यक पर्ने सन्दर्भमा पूर्ण सरसफाईमा समस्या देखिनु स्वाभाविक नै हो।

तालिका १७: खानेपानी विवरण

मुख्य स्रोत					
वडा	घरपरिवारको संख्या	धारा/पाइप (परिसर भित्र)	धारा/पाइप (परिसर बाहिर)	कुवा खुला	अन्य
१	१५४७	१२८४	२६०	३	०
२	९४१	४१७	५०७	१७	०
३	६४९	१००	३६३	१८६	०
४	९३४	३००	६१४	२०	०
५	७६१	२९४	४४४	२२	१
६	८८८	८०	७९२	१५	१
७	५०६	१२४	३५४	२७	१
८	४१५	२९	३५९	२७	०
९	८४४	१०३	५६६	१७४	१
जम्मा	७४८५	२७३१	४२५९	४९१	४

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को विवरण अनुसार, नगरपालिकामा ७,४८५ कुल परिवार संख्या मध्ये अधिकांश घर परिवार (९३.३८ %) प्रतिशत परिवारले पाइप/धाराको खानेपानी प्रयोग गर्दै आइरहेका छन्। खुला वा कुवाको पानी

प्रयोग गर्ने परिवारहरू ६.५६ % रहेका छन् भने त्यसरी नै मूलको धारा वा अन्य स्रोत प्रयोग गर्ने परिवारहरू नगन्त्य प्रतिशत रहेका छन् ।

नगरपालिकालाई खुल्ला दिसा मुक्त नगरपालिका घोषणा गरिएता पनि अबै ४.०५ प्रतिशत घरपरिवारमा शौचालय नभएको पाईएको छ । सरसफाई तर्फ नगरपालिकाले ल्याण्डफिल साइटको व्यवस्थापन गरेको पाइँदैन । खुल्ला सार्वजनिक स्थानमा नै फोहोरको अन्तिम विसर्जन गर्ने अभ्यास भैरहेको छ । घर परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकार अनुसारका परिवार सख्यालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १८: शौचालय सुविधाको प्रकार अनुसार घरपरिवारको संख्या विवरण

वडा	फ्लश शौचालय (सार्वजनिक ढल निकास)		फ्लश शौचालय (सेप्टिक ट्याङ्की)	पिट शौचालय	सार्वजनिक शौचालय	शौचालय सुविधा बिना
%	१००	३.८७	७८.००	१३.७६	०.३२	४.०५
जम्मा	७४८५	२९०	५८३८	१०३०	२४	३०३
१	१५४७	५	१४८७	४७	१	७
२	९४१	१५	८९८	१२	०	१६
३	६४९	१९	६०३	२१	१	५
४	९३४	१६	९०२	१०	०	६
५	७६१	१२२	४४१	१९०	०	८
६	८८८	५१	६०१	१९३	४	३९
७	५०६	२३	३१३	१४४	८	१८
८	४१५	२१	१३८	२०३	५	४८
९	८४४	१८	४५५	२१०	५	१५६

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

२०७८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार यस नगरपालिका भित्रका ४.०५ प्रतिशत वा १५६ घरधुरीमा शौचालयको उपलब्धता रहेको छैन भने ७८.०० प्रतिशत (५,८३८) घरपरिवारले फ्लश भएको (सेप्टिक ट्याङ्क) शौचालय प्रयोग गर्दछन् । सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या २४ रहेको छ ।

फोहोरमैलाको व्यवस्थापनका सन्दर्भमा आफ्नै घर कम्पाउण्डभित्र जलाउने/गाड्ने , कम्पोष्ट मल बनाउने , घरमा नै लिन आउँछ , नदी वा खोल्सामा , फोहर थुपार्ने ठाउँमा/कण्टेनरमा, सडकमा, सार्वजनिक स्थलमा गरी वर्गीकरण गरी विश्लेषण गर्दा कम्पोष्ट मल बनाउने सबैभन्दा धेरै भएको पाइन्छ । फोहर पानीको व्यवस्थापन सन्दर्भमा अव्यवस्थित/छैन, तरकारी /करेसावारीमा, नदी वा खोल्सामा, सतह ढल, साधारण खाल्डो खनी, सेप्टिक ट्याङ्क गरी वर्गीकरण गर्दा खोला वा खोल्सामा सबैभन्दा धेरै भएको पाइन्छ । नगरपालिकामा व्यक्तिगत तथा घरायसी सरसफाईका अभ्यास मध्यम स्तरको देखिन्छ । सबैभन्दा बढी घरधुरीले फोहोर व्यवस्थापन (खाल्डो वा अन्य उपाय) अपनाएको पाइन्छ, जुन करिब ३८.९५% घरधुरी रहेको छ । त्यसपछि साबुन पानीले हात धुने अभ्यास गर्ने घरधुरी २९.६४% घरधुरी रहेको छ, जसले व्यक्तिगत सरसफाइप्रति केही हदसम्म सचेतना रहेको देखाउँछ । त्यसैगरी भाँडा सुकाउने छुट्टै ठाउँ भएको घरधुरी २३.४०% घरधुरी रहेको छ भने घर आगन सरसफाई गर्ने घरधुरी ७.१७% घरधुरी मात्र रहेको पाइन्छ । यसले बाह्य सरसफाइमा अब सुधार आवश्यक रहेको संकेत गर्दछ । साथै गाईभैसी राख्ने छुट्टै गोठ भएको घरधुरी ४०.७८ % देखिएको छ । समग्रमा, फोहोर व्यवस्थापन र हात धुने जस्ता आधारभूत सरसफाई अभ्यास केही हदसम्म राम्रो भए पनि घर तथा वातावरणीय सरसफाई, संरचनागत सुधार र पशुपालन व्यवस्थापनमा अब धेरै सुधार आवश्यक देखिन्छ ।

नगरपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये करिब ५३.४५ प्रतिशत घरपरिवारले फोहोरलाई कम्पोष्ट मल बनाउने गर्दछन भने, ४०.५ प्रतिशत घरपरिवारले आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/थुपार्ने) गर्दै आइरहेका छन् भने खोला वा खोल्सामा फाल्ने, फोहोर थुपार्ने क्यानमा राख्ने, सडक/सार्वजनिक स्थलमा फ्याल्ने र अन्य रहेका

छन् । ग्रामीण इलाका तथा कृषिलाई मुख्य पेशाको रूपमा अगाँलिरहेका यहाँका घरपरिवारले फोहोरलाई कम्पोष्ट मलको रूपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहोर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय हुन सक्दछ । फोहोरको प्रकृतिअनुसार प्लाष्टिकजन्य तथा अन्य नसड्ने फोहोरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमशः भू-प्रदुषण वृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ । अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धि गराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ । तसर्थ फोहोरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई नगरपालिकामा अव्यवस्थित फोहोर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा एक घर एक धाराको व्यवस्था गर्न, पानी शुद्धीकरण गर्ने वार सचेतनामूलक कार्यक्रम गर्न, खानेपानीको अभाव भएका स्थानहरूमा खानेपानी आयोजना निर्माण गर्न, मौजुदा खानेपानी आयोजनाहरूका नियमित मर्मत सँभार गर्न, पानीका मूल, कुवा, पोखरी तथा धाराहरू संरक्षण गर्न र फोहोरमैलाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) को विषय पछिल्ला दिनहरूमा प्रमुख मुद्दाको रूपमा अगाडि आइरहेको छ । लैससासले न्यायोचित तथा समतामूलक विकासमा जोड दिन्छ । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको उचित प्रवर्द्धनका लागि बालमैत्री स्थानीय शासन, महिलामैत्री तथा अपाङ्गतामैत्री संरचनाको निर्माण हुनु अत्यावश्यक छ भने यस नगरपालिकामा यस्ता संरचनाहरूको पर्याप्त मात्रामा निर्माण भएको देखिदैन । यद्यपी केहि विद्यालयहरूमा महिलामैत्री शौचालयहरू बनेको देखिन्छ । नगरपालिकाभित्र बालमैत्री तथा महिलामैत्री संरचनाहरू पर्याप्त नभएका भए पनि कार्य प्रारम्भ गरेको छ । नगरपालिकाका विद्यमान प्रयासहरूमा सबै जातजाती, धर्म, लिङ्ग, क्षेत्र, उमेर र वर्गका नागरिकलाई अधिकार प्रत्याभूति गर्दै नगरपालिकालाई समावेशी र न्यायपूर्ण नगरपालिका रूपान्तरण गर्न लक्षित रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाले लैङ्गिक समानताको लागि योजनाबद्ध तथा कार्यक्रमगत रूपमा अगाडि बढेको छ । नगरपालिकाले महिला जनप्रतिनिधिहरूलाई नेतृत्वदायी भूमिका बहन गर्न जिम्मेवारी तथा अधिकार दिनुका साथै महिलाहरूको नेतृत्व विकास, सशक्तिकरण, उद्यमशिलता तथा सीप विकासका गतिविधिलाई जोड दिएको छ । बालबालिकाका लागि नगरपालिका छात्रवृत्ति कार्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ भने लक्षित वर्ग कार्यक्रमलाई पनि जोड दिएको छ । मुख्यतः महिला तथा ज्येष्ठ नागरिकलाई निशुल्क बहिरंग सेवा, किशोरी शिक्षा, आदिवासी, दलितहरूको क्षमता अभिवृद्धि, सिमान्तकृत, पिछडा वर्गको लागि सामुदायिक सीप विकास, बाल विकासका क्रियाकलापहरू, महिला जनप्रतिनिधी क्षमता विकास, लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरणका क्रियाकलाप, पिछडा वर्ग शिक्षा तथा छात्रवृत्ति कार्यक्रम लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

महिलाहरूको मुख्य पेशाको रूपमा कृषि रहेको छ । मुख्य पेशा कृषि उल्लेख गर्ने महिला ७३.३५ % (स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८) रहेका छन् । यस क्षेत्रका महिलाहरू वैदेशिक रोजगारीमा समेत गएका छन्, वैदेशिक रोजगारीमा जानेको सङ्ख्यामा करिब १० % महिला रहेका छन् । मुख्य पेशामा नोकरी उल्लेख गर्ने महिला पुरुष करिब करिब बराबर रहेका छन् । यसरी नोकरी गर्नेहरूमा महिलाहरू तल्लो तहमा काम गर्ने धेरै छन् भने पुरुषहरू माथिल्लो तहमा काम गर्ने धेरै छन् । ढोरपाटन नगरपालिकाभित्र व्यवसाय गर्नेहरूको सङ्ख्या थोरै रहेको छ । साना व्यवसाय जस्तै किराना पसल, होटेल सञ्चालन आदिमा महिलाहरू रहेका छन् । विगतको तुलनामा जातीय विभेद तथा छुवाछुतमा कमी आएको भए पनि पूर्ण रूपमा अन्त्य नभई सकेको अवस्था रहेको छ । कतिपय मन्दिरहरूमा हाल पनि दलित समुदायलाई प्रवेश गर्न सहज नभएको अवस्था रहेको छ । रूढीवादी र अन्धविश्वास केही हदसम्म कायमै रहेको छ । महिला पुरुष बिच विभेद विद्यमान रहेको छ । महिला हिंसामा खास गरी श्रीमानले श्रीमतीलाई गर्ने शारीरिक हिंसा प्रमुख रहेको छ । मदिरा सेवन गरेर वा अन्य कारणले महिला माथि शारीरिक हिंसा हुने गरेको तथ्य उजागर भएका छन् । नवजात शिशु जन्मँदा छोरा प्राथमिकता रहेको छ ।

पेशा व्यवसायको छनौटमा कामको लैङ्गिक विभाजन देखिन्छ । महिलाहरू खास गरी घरभित्रको काम र कृषिमा बढी रहेको छ भने पुरुषहरू शारीरिक बल पर्ने काम, नोकरी तथा वैदेशिक रोजगारीमा बढी देखिन्छ । महिला र पुरुष

विच समान कामको समान ज्याला नभएको अवस्था छ । सामाजिक तथा अन्य बाहिरी क्रियाकलापहरूमा महिलाको सहभागिता अत्यन्तै न्यून रहेको छ । विकास निर्माणका कार्य, योजना, नीति निर्माण आदीमा महिलाको सक्रिय सहभागितामा करिब ३३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

नगरपालिकाभित्र भेदभाव तथा महिला हिंसाका घटनाहरू दर्ता हुने गरेका छन् । यस नगरपालिकामा बालविवाह प्रमुख समस्याको रूपमा रहेका छ । सरकारले विवाहवारी २० वर्षपारी भन्ने नारा तय गरेको भएतापनि यस नगरपालिकामा २० वर्षको उमेर भित्रै पुरुष, महिलाको विवाह हुने गरेको देखिन्छ । नगरपालिको औषत विवाह उमेर पुरुषको २१.५ वर्ष र महिलाको १९.२ वर्ष रहेको छ । औषत विवाह उमेर भने २०.१ वर्ष रहेको छ ।

तालिका १९: बालविवाह

वडा	जम्मा	बालविवाह पुरुष, %	बालविवाह महिला, %
१	१६.९२	४.६५	२५.५७
२	२३.२	७.९४	३३.८९
३	२२.६	७.५९	३१.७८
४	२२.९१	९.५५	३३.३३
५	२२.५९	७.२३	३०.७७
६	२५	१२.१५	३२.२८
७	१७.३५	८.४२	२४.१९
८	२१.६९	७.४१	२८.५७
९	२१.१९	१०.५३	२९.५९
औसत बालविवाह दर	२१.२२	८.२२	२९.९६

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

नगरपालिकामा बालविवाहको दर २१.२२ प्रतिशत रहेको छ भने ८.२२ प्रतिशत बालविवाह पुरुष र २९.९६ प्रतिशत बालविवाह महिलाको हुने गरेको देखिन्छ । १५ वर्ष भित्र बालविवाह हुने महिलाको संख्या ३.०८ प्रतिशत र पुरुष ०.४७ प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा बाल विवाह गर्ने बालबालिकाहरूको संख्या २०१६ रहेको छ । पुरुषको तुलनामा धेरै महिलाहरूको विवाह अठार वर्षभन्दा अघि नै गरिएको देखिन्छ ।

तालिका २०: स्थिर सम्पत्तिमा महिलाको स्वामित्व

वडा	घरपरिवार	महिलाको स्वामित्व रहेको घरपरिवारहरू	महिलाको स्वामित्व नभएको घरपरिवारहरू	उल्लेख नभएका घरपरिवारहरू	महिलाको स्वामित्व रहेको घरपरिवारहरू, %	महिलाको स्वामित्व नभएको घरपरिवारहरू, %	उल्लेख नभएका घरपरिवारहरू, %
जम्मा	७४८५	१०१८	६०६४	४०३	१३.६	८१.०२	५.३८
१	१५४७	३००	११४४	१०३	१९.३९	७३.९५	६.६६
२	९४१	९९	८२१	२१	१०.५२	८७.२५	२.२३
३	६४९	६८	५०९	७२	१०.४८	७८.४३	११.०९
४	९३४	१२१	७७६	३७	१२.९६	८३.०८	३.९६
५	७६१	१३५	६१५	११	१७.७४	८०.८१	१.४५
६	८८८	७७	७५२	५९	८.६७	८४.६८	६.६४
७	५०६	६३	४४३	०	१२.४५	८७.५५	०
८	४१५	६६	३०९	४०	१५.९	७४.४६	९.६४
९	८४४	८९	६९५	६०	१०.५५	८२.३५	७.११

ढोरपाटन नगरपालिकामा ७,४८५ घर परिवारहरू मध्ये सम्पत्ति माथि महिलाको स्वामित्व रहेको घरपरिवारहरू १३.६० प्रतिशत रहेको छ । सम्पत्ति माथि महिलाको स्वामित्व नभएको घरपरिवारहरू ८१.०२ प्रतिशत छ भने यसवारे उल्लेख नभएका घरपरिवारहरू ५.३८ प्रतिशत रहेको छ ।

उमेर अनुसार वैवाहिक स्थितिको विश्लेषण गर्दा (स्रोत, नगर डिजिटल प्रोफाइल २०८१) यस नगरपालिकामा अधिकांश जनसंख्या एक विवाह अवस्थामा रहेको देखिन्छ । २५-४० वर्ष उमेर समूहमा सबैभन्दा बढी करिब ९७.५% व्यक्तिहरू एक विवाहमा रहेका छन् भने ४१-६० वर्षमा करिब ९३.६% र ६१-७५ वर्षमा करिब ८३.६% एक विवाहको अवस्थामा रहेका छन् । यसले मध्यम तथा प्रौढ उमेर समूहमा विवाहको स्थायित्व उच्च रहेको देखाउँछ । ११-१५ वर्ष उमेर समूहमा पनि केही (४४) व्यक्तिहरू एक विवाह अवस्थामा देखिनु सामाजिक संरचनाको विशेष पक्षको रूपमा देखिन्छ । त्यसैगरी बहुविवाह, पुनर्विवाह, सम्बन्ध विच्छेद, छुट्टिएको तथा नखुलेको अवस्थाहरूको संख्या न्यून रहेको पाइन्छ । विधुर/विद्युवा अवस्थातर्फ हेर्दा उमेर बढ्दै जाँदा यसको संख्या बढ्दै गएको देखिन्छ । २५-४० वर्षमा करिब ५.३५ % रहेको यो संख्या ४१-६० वर्षमा करिब २१.५५ % र ६१-७५ वर्षमा ४७.५ % पुगेको छ भने ७५ वर्षभन्दा माथि करिब २५.६ % रहेको पाइन्छ । समग्रमा हेर्दा उमेरसँगै वैवाहिक स्थितिमा परिवर्तन हुने र वृद्ध उमेरमा विधुर/विद्युवाको संख्या उल्लेखनीय रूपमा बढ्ने प्रवृत्ति देखिन्छ, जसले सामाजिक सुरक्षा तथा वृद्ध हेरचाह कार्यक्रमको आवश्यकता संकेत गर्दछ ।

तालिका २१: निर्भरता अनुपात

वडा	उमेर समूह			जम्मा जनसंख्या	निर्भरता अनुपात		जम्मा निर्भरता अनुपात
	०-१४	१५-६४	६५+		बालबालिका	वृद्ध	
जम्मा	१०५६१	१७६१३	१८९४	३००६८	५९.९६	१०.७५	७०.७१
१	२०५४	३६१९	१९५	५८६८	५६.७६	५.३९	६२.१४
२	१३५९	२२०३	२३६	३७९८	६१.६९	१०.७१	७२.४
३	८३०	१४२९	२२१	२४८०	५८.०८	१५.४७	७३.५५
४	१२४७	२४३६	२९४	३९७७	५१.१९	१२.०७	६३.२६
५	१०४४	१७२१	२१२	२९७७	६०.६६	१२.३२	७२.९८
६	१२४८	२०११	२८६	३५४५	६२.०६	१४.२२	७६.२८
७	७८८	१२७२	१६३	२२२३	६१.९५	१२.८१	७४.७६
८	६१०	८९७	८५	१५९२	६८	९.४८	७७.४८
९	१३८१	२०२५	२०२	३६०८	६८.२	९.९८	७८.१७

नगरपालिकामा निर्भरता अनुपात ७०.७१ प्रतिशत रहेको छ भने बालबालिकाको निर्भरता अनुपात ५९.९६ प्रतिशत र वृद्धको निर्भरता अनुपात १०.७५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

तालिका २२: अपाङ्गताको स्थिति

अपाङ्गताको स्थिति,					
वडा	जम्मा जनसंख्या	जनसंख्या अपाङ्गता	जनसंख्या सपाङ्गता	उल्लेख नभएको	अपाङ्गता दर
जम्मा	३००६८	९८०	२९०७२	१६	३.२६
१	५८६८	९०	५७७८	०	१.५३
२	३७९८	८७	३७०६	५	२.२९
३	२४८०	९६	२३८३	१	३.८७
४	३९७७	१८२	३७९२	३	४.५८
५	२९७७	९०	२८८६	१	३.०२

अपाङ्गताको स्थिति,					
वडा	जम्मा जनसंख्या	जनसंख्या अपाङ्गता	जनसंख्या सपाङ्गता	उल्लेख नभएको	अपाङ्गता दर
६	३५४५	१५४	३३९१	०	४.३४
७	२२२३	६१	२१६१	१	२.७४
८	१५९२	५८	१५३४	०	३.६४
९	३६०८	१६२	३४४६	५	४.४९

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

नगरपालिकामा अपाङ्गता भएको जनसंख्या ३.२६ प्रतिशत रहेको छ ।

नगरपालिकामा रहेका बालबालिकाहरु काम गर्नको लागि ठूलो शहर र भारतमा जाने गरेको देखिन्छ ।

नगरपालिकामा आय आर्जनको मुख्य स्रोत भनेको कृषि, व्यवसाय र वैदेशिक रोजगार रहेको छ । बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, असहाय व्यक्तिहरुका लागि नगरपालिकाले लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण निर्देशिका २०७६, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र नेपालको संविधानमा उल्लेख भएका शर्तहरुको अधीनमा रही योजना तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्ने र सोही अनुसार कार्यान्वयन गर्ने गराउने काम भइरहेको छ । महिला, बालबालिका, दलित, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु लक्षित सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणात्मक कार्यक्रमहरु मार्फत पिछडिएको वर्ग र समूहलाई विकासको मूलधारमा ल्याउने प्रयास भैरहेको छ । विभिन्न हिसाबले नगरपालिका विकासउन्मुख रहे पनि विगतमा केही सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक वर्ग, सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि रहेका छन् । सबै वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गीण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई नगरपालिका स्तरीय योजनाले समेट्दै लैजानु पर्छ । पालिकामा महिला दलित जनप्रतिनिधिको उपस्थिति, महिलामैत्री कानून, महिला शिक्षक दरबन्दी, महिला सञ्जाल विकास एवम् महिलाहरुद्वारा सहकारी संस्था सञ्चालन जस्ता पक्षहरु राम्रा छन् । त्यसैगरी विद्यालयमा महिला शिक्षिकाको व्यवस्था, स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुत्केरी जाँचको व्यवस्था र वृद्ध भत्ताको व्यवस्था गरिएको छ ।

महिला तथा बञ्चितिकरणमा परेका सीमान्तकृत समूहको राज्य संरचनामा प्रतिनिधित्व बढाउनु, जातीय र वर्गिय विभेद अन्त्य गर्नु, लैङ्गिक तथा घरेलु हिंसा अन्त्य गर्नु, विपन्न, सीमान्तकृत महिलाहरुको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउनु, बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरुको आधारभूत अधिकार उपभोग गर्न सक्ने वातावरण सिर्जना गर्नु, तथा अपाङ्गता प्रतिको सामाजिक दृष्टिकोणमा परिवर्तन ल्याउनु, सामाजिक, आर्थिक तथा राजनीतिक क्षेत्रमा व्याप्त लैङ्गिकता सम्बन्धी नकारात्मक सोचको अन्त्य गर्नु, लैङ्गिक संवेदनशीलता र लैङ्गिक उत्तरदायित्व सोचलाई व्यवहारमा उतार्नु, नगरपालिकाको संयन्त्रहरुमा लैङ्गिक परीक्षण, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विश्लेषण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत गर्नु, नगरपालिकामा लैङ्गिक बजेट प्रणालीको अवलम्बन गर्नु, समाजमा विद्यमान विकृति र विसंगतिको न्यूनीकरण गर्नु, लैङ्गिक समानता र समावेशीकरणका कार्यक्रमहरु प्रत्येक वस्ती स्तरसम्म पुऱ्याउनु, अन्धविश्वास, कुरीति र जातीगत संकुचितताहरुलाई निर्मूल पार्नु आदि आवश्यक छ । उपरोक्त कुराहरुलाई दृष्टिगोचर गर्दै यो आवधिक योजनाको तर्जुमा गरिएको छ ।

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला

सामान्यत १६ देखि ४० वर्ष उमेर समुहको जनसंख्यालाई युवा समूहमा राखिएको छ जसलाई राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ ले परिभाषित गरेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार, ढोरपाटन नगरपालिकाका भित्र १५ देखि ३९ वर्ष सम्मका युवाको संख्या १४,९०५ अर्थात् ४९.५७ प्रतिशत रहेको छन्, भने १५ देखि ५९ वर्ष सम्मका सक्रिय युवाको संख्या १६,६६८ अर्थात् ५५.४३ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक रूपमा सक्रिय युवाहरुको रोजगार जनसंख्या ३७.५४ प्रतिशत, बेरोजगार जनसंख्या २५.३७ प्रतिशत रहेको छ । युवाहरुको जनसंख्या

तुलनात्मक रूपमा अन्य उमेर समूहको भन्दा बढी भएको कारण ती ऊर्जाशील युवाहरूलाई नगरपालिकाको विकासमा लगाउन आवश्यक देखिन्छ। यो जनसंख्यालाई उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगाउन नगरपालिकाकाले विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरु अधि सारेको छ। साथै युवाहरूलाई विदेश पलायन हुनबाट रोक्न उनीहरूमा सीप विकास गराउँदै स्थानीय स्तरमै रोजगार तथा स्व-रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्न समेत आवश्यक देखिन्छ।

नगरपालिकाभित्र रहेका खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जन स्थलहरू सार्वजनिक सम्पदाका रूपमा रहेका छन् र तिनीहरूको संरक्षण तथा विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण देखिन्छ। यस्ता स्थलहरूले नगरको वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्नुका साथै सामाजिक तथा मनोरञ्जनात्मक गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न सहयोग पुर्याउँछन्। प्रस्तुत तथ्यांक अनुसार वडा नं. १ मा रहेको “ढोरपाटन १ बुर्तिवाड” खेलमैदान सामुदायिक स्वामित्वमा रहेको छ। वडा नं. २ मा रहेका “सेरा” र “अर्नाकोत” खेलमैदानहरू पनि सामुदायिक स्वामित्वमा रहेका छन्। यी क्षेत्रहरू स्थानीय स्तरमा खेलकुद तथा सामुदायिक गतिविधिका लागि उपयोग भइरहेका छन्। समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा रहेका यस्ता खेलमैदान तथा मनोरञ्जन स्थलहरूको उपयोग केही स्थानमा राम्रो भए पनि धेरै ठाउँमा अझ विकास, व्यवस्थापन र प्रवर्द्धनको आवश्यकता देखिन्छ। उचित योजना, पूर्वाधार विकास तथा संरक्षणका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकेमा यस्ता स्थलहरूले नगरको समग्र विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्याउन सक्छन्।

नगरपालिकामा युवाहरूलाई संगठित गरी उनीहरूको क्षमता विकास तथा सशक्तिकरणका लागि युवा क्लब गठन गरिएको देखिन्छ। नेपाल सरकारको युवाकेन्द्रित नीतिअनुसार स्थानीय तहमा युवाहरूलाई समेट्ने प्रयास गरिएको भए पनि यस्ता क्लबहरूको निरन्तरता र व्यवस्थापन प्रभावकारी नहुँदा हाल सबै क्लबहरूको आधिकारिक तथा अद्यावधिक तथ्यांक उपलब्ध हुन सकेको छैन। वडा नं. १ मा रहेको “बुर्तिवाड राजिड युवा क्लब” मा जम्मा २५ सदस्य रहेका छन्, जसमा १० महिला र १५ पुरुष छन्। जातिगत आधारमा हेर्दा ५ जना दलित र २० जना जनजाति सदस्य रहेका छन् भने अन्य समूहको सहभागिता देखिँदैन। वडा नं. ७ मा रहेको “हिम शिखर युवा क्लब” मा जम्मा ९ सदस्य रहेका छन्, जसमा ५ महिला र ४ पुरुष छन्। जातिगत रूपमा यस क्लबमा १ जना दलित, ७ जना जनजाति र २ जना अन्य समूहका सदस्यहरू आवद्ध रहेका छन्। समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा युवाहरूको सहभागिता क्लबमार्फत् भइरहेको देखिए पनि क्लबहरूको संख्या, सक्रियता र व्यवस्थापनमा कमजोरी देखिन्छ। त्यसैले यस्ता युवा क्लबहरूको सुदृढीकरण, नियमित अभिलेखीकरण र कार्यक्रम सञ्चालनमा ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ, जसले युवाहरूको क्षमता विकास र सामाजिक सहभागिता अझ बढाउन सहयोग पुर्याउनेछ। नगरपालिकामा विगत लामो समय देखि विभिन्न संघ संस्थाहरूले स्थानीय युवा उद्यमीहरु उत्पादनको लागि काम गर्दै उद्यमीहरु उत्पादन गर्दै आएका छन्। युवा सृजनशिलता, उद्यमशिलता तथा परिचालनको अवस्था हेर्दा यस नगरपालिकाका युवाहरु व्यवसायिक कृषि कार्य र उद्योग, होटल तथा रेस्टुरन्ट, पर्यटन व्यवसायमा संलग्न रहेका देखिन्छन्।

त्यस्तै नगरपालिकाकाले प्राचिन कला, अमूर्त कला आदिको संरक्षणमा पनि विभिन्न कार्यक्रमहरु अधि सारेको छ। नगरपालिका क्षेत्रभित्र पर्याप्त मात्रामा खेलमैदानहरु निर्माण गरिएको पाईँदैन भने केही वडाहरुमा भने भलिबल खेल मैदान रहेको देखिन्छ। नगरपालिकामा मनोरञ्जनको लागि तारा हान्ने खेल र भलिबल खेल बढी प्रचलनमा छन् भने नगरपालिका स्तरीय खेलमैदान निर्माणधिन अवस्थामा रहेको छ। स्थानीय स्तरमा स-साना खेल मैदानहरु रहेका छन् भने पूर्वाधार विकास न्यून रहेको छ। नगरपालिकाबाट राष्ट्रिय तथा पालिका स्तरमा प्रतिनिधित्व गर्ने खेलाडी संख्या न्यून रहेको छ।

२.४ पूर्वाधार तथा ग्रामिण विकासको अवस्था

२.४.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

परम्परागत हिसाबले प्राचिनकालदेखि नै वस्ती बसाल्ने सन्दर्भमा पानीको सुविधा, खेती योग्य क्षेत्र, खानीहरु र वन पशुपालनलाई पायक स्थानमा यत्रतत्र छरिएर बस्ने प्रचलन भएकोले आ-आफ्नो पायक अनुसार सबै वडाहरूमा

कतै बाक्लो तथा कतै पातलो हिसाबले यस प्रकारका वस्ती क्षेत्रहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकाको अधिकांश भिरालो भुमी भएकाले वसोवासको स्थिति हेर्दा अधिकांश वस्तीहरू छरियर रहेको अवस्थामा पाइन्छ ।

भौगोलिक जटिलता र पहाडी भू-भागको कारणले ढोरपाटन नगरपालिकाभरि वस्ती र बजारहरूको विकासमा केही कठिनाई रहेको छ । त्यसैले, भविष्यमा विकास र वस्तीहरूको लागि केही क्षेत्रहरू उपयुक्त छन् । सहरी क्षेत्र देखि ग्रामिण वस्तीहरूमा सडक सञ्जालहरू लगभग विकसित भइसकेका छन् र स्तरोन्नति गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाको केन्द्र रहेको बुर्तिवाड बजार क्षेत्र नयाँ सहर निर्माण अवधारणा अनुरूप विकास भैरहेको छ । बाक्लो घना वस्ती र जनघनत्व बढी रहेको छ भने माथिल्लो भू-भागमा छरिएर रहेका वस्तीहरूमा सडक , यातायात सुविधा कम रहेको छ । वाडका केन्द्र स्थलहरू प्रसासनिक क्षेत्रका साथै ससाना ग्रामिण बजार केन्द्रको रूपमा विकसित हुदै गएका छन् । प्रत्येक वडामा रहेका अन्य वस्तीहरूमा कम जन घनत्व रहेको देखिन्छ । बुर्तिवाड बजार, राजमार्गको छेउ-छाउमा निर्माण गरिएका भवनहरू प्रायः आरसीसी-फ्रेम गरिएका संरचनाहरू रहेका छन् । बुर्तिवाड बजारमा यी संरचनाहरू व्यावसायिक र आवासीय उद्देश्यका लागि प्रयोग देखिन्छ । शहरी सडक पहुँच पर्याप्त भएपनि सडक चौडाइ मापदण्ड भन्दा निकै साँघुरो रहेका छन् । प्रमुख वस्ती र बजार क्षेत्रहरूको विस्तृत जानकारी तलको तालिकामा सूचीबद्ध गरिएको छ ।

तालिका २३: वस्ती क्षेत्रहरू

वडा नं.	वस्ती क्षेत्रहरू
१	बुर्तिवाड, पोखरीधारा, भब्रेता, दुले, खारखेत, रातमाटा, स्वामिबोट, भगवती टोल, न्युरोड, लक्ष्मी कुण्ड, सिमसार, तुलसीनगर, फुलबारी, सोरबोट, खप्तरीबाड
२	बुर्तिवाड, तारीखेत, कुट्याप्ला, शेरा, रिनाम, सलामकोट, खल्वाड
३	तल्लो घोसा, उपल्लो घोसा, सामा, बागखोर, पुर्कोट, कालापोल, गुर्जा, चाचल, चिरबाड
४	छोरेगाउँ, खुंगा, सोरबाड, धाडबाड, धिरी र लुकुरबन
५	नाठुरी, बाहुनगाउँ, सहिखोला, भूमेथान, पेंगखोला, अधिकारीचौर, भैसेखर्क, चौर
६	गाडीखोला, ओखरेनी, कुदुम, घैयाखानी, मोराड, चामीदुवार, भण्डारीगाउँ, खानी, छेण्टुङ्ग, पुरानगाउँ , ढोरपाटन आसपासका क्षेत्रहरू
७	बोवाड, तल्लो दोगाडी, गाडिलुङ, धाँड, सिँगायो, गलेप, भिमपा
८	सातघर टोल, मसालगाउँ, धैतानीगाउँ, सेराबाड, बिजौले, नौघर टोल, सुनारथोक
९	दुनापधेरा, दुवाल, फल्लेघर, सुप्राड, दुनापधेरा, कुगु, सुकुरदुङ, मोम्ला, मर्मा, मसुरी, उत्तरगंगा, पाखाथर, स्यालपाखे, नवि, भुजी, डिजा, फल्लेघर, नवि, भुजी तथा बिजौलेखोला, उत्तरगंगा क्षेत्र, भुजी बेसिन वस्तीहरू

बागलुङको बुर्तिवाड शहरको एकीकृत विकास योजनाले बुर्तिवाड शहरको सबै पूर्वाधार, सामाजिक र आर्थिक आयामहरूमा विकासको मार्गचित्र प्रस्तुत गर्ने अपेक्षा गरेको छ । IDP अध्ययन तथा तयार गर्दा विकासका विभिन्न पक्षहरू समावेश छन् जसमा भौतिक, सामाजिक, आर्थिक र जलवायु परिवर्तन, प्रकोप, वातावरण र अन्य धेरैको केही समकालीन समावेशीकरण समावेश छ । यो अध्ययन शहरको विभिन्न पक्षहरूको व्यापक विश्लेषण गरेको छ, यसको क्षेत्रीय सम्बन्ध र कम्तिमा आगामी २० वर्षको लागि बुर्तिवाड शहरको विकासको लागि यसको मार्गदर्शन गर्दछ । बुर्तिवाड नयाँ सहरको दृष्टिकोण **“पर्यटन, शिक्षा तथा व्यवस्थित सेवा केन्द्रको विस्तार, पर्यावरणिय बुर्तिवाड शहरको विकासको आधार”** रहेको छ । छोटो यात्रा दूरी र उच्च गुणस्तरको पारवहनको महत्वलाई ध्यानमा राख्दै, सहर भित्रका सबै वस्तीहरू यातायात सञ्जालसँग जोडिएका छन् र सम्भवतः पैदल दूरीमा प्रस्तावित छन् । नगरवासी, कामदार र आगन्तुकहरूको यात्रा आवश्यकताहरू पूरा गर्ने बहु-मोडल क्षेत्रीय यातायात प्रणालीको विकास र मर्मत गर्ने आधारभूत लक्ष्यका साथ, विस्तारित यातायात विकल्पहरू र ट्रान्जिट-उन्मुख विकास मार्फत क्षेत्रीय गतिशीलता र शहर-वातावरण सुधार गर्दै, दिगो यातायात योजनामा तय गरिएको छ ।

मैलिक घर तथा वस्ती विकासलाई निर्देशित गर्ने किसिमका कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन् । घरहरू आधुनिक किसिमबाट तयार गर्ने क्रम बढ्दो छ । यद्यपी भूकम्प प्रतिरोधी एवम् भवन सहितता वमोजिमका आवासहरू नगन्य

मात्रामा निर्माण हुने गरेका छन् । सडक र यातयाताका साधनहरुको पहुँचका कारण ग्रामीण क्षेत्रका घरहरुको निर्माण सामग्री आधुनिक स्वरूपमा निर्माण बढेको छ । पछिल्ला दिनहरुमा अधिकांश घरहरु जस्ता, ढुङ्गा, माटो र सिमेन्ट जडित ढलानको बन्ने गरेका छन् । नगरपालिकामा शहरी जनसंख्या छैन, सबै ग्रामीण बसोबास गरेको पाइन्छ । सेवा प्रवाहका दृष्टिकोणले यसरी छरिएको वस्तीहरुमा पूर्वाधार र सेवा पुर्याउन राज्यलाई हम्मे हम्मे पर्दछ भने लागत समेत अत्यन्त बढी पर्दछ । तसर्थ यस्ता क्षेत्रका वस्तीहरुलाई उपयुक्त स्थानमा एकीकृत रूपमा स्थानान्तरण गर्दा कालान्तरमा राज्यलाई फाइदा पुग्नुका साथै जनतालाई सहज, सुरक्षित आवास क्षेत्रहरु निर्माण हुन्छन् र सेवा प्रवाह सहज हुन जान्छ । साथ साथै पहिरो, भुकम्प, डढेलो लगायतका प्राकृतिक प्रकोपबाट समेत यस्ता वस्तीहरु कतिपय अवस्थामा जोखिममा रहेका छन्, तसर्थ तिनीहरुको सुरक्षाका लागि समेत एकीकृत र सुरक्षित वस्ती विकासको सान्दर्भिकता पुष्टी हुन्छ । नक्साबिना नै भवन निर्माण भइरहेका छन् र यो गति बढ्दो देखिन्छ । हालका दिनहरुमा सडक किनार तथा बजारका कतिपय घरहरु आधुनिक किसिमबाट तयार गर्ने क्रम बढ्दो छ ।

तालिका २४: घरको स्वामित्व अनुसार परिवार संख्या

वडा	जम्मा, घर परिवार	स्वामित्वमा रहेको	भाडामा	संस्थागत	अन्य
%	१००.००	८४.०३	१४.२४	०.१६	१.५६
जम्मा	७४८५	६२९०	१०६६	१२	११७
१	१५४७	७४१	७९९	५	२
२	९४१	७३१	१७१	०	३९
३	६४९	६०४	१२	२	३१
४	९३४	९०४	२३	०	७
५	७६१	७२७	२४	२	८
६	८८८	८७८	४	१	५
७	५०६	४८८	१४	२	२
८	४१५	४१३	२	०	०
९	८४४	८०४	१७	०	२३

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

तालिका २५: घरको जगको बोनोटअनुसार परिवार संख्या

वडा	जम्मा, घर परिवार	माटोले बाँधिएको ईँटा/ढुङ्गा	सिमेन्ट बाँधिएको ईँटा/ढुङ्गा	प्रबलित सिमेन्ट कंक्रीट RCC	अन्य
%	१००	७८.३४	१२.८९	८.१२	०.६४
जम्मा	७४८५	५८६४	९६५	६०८	४८
१	१५४७	३५६	६६७	५०४	२०
२	९४१	७४८	११०	७६	७
३	६४९	५९९	४१	५	४
४	९३४	९००	३२	१	१
५	७६१	७३२	२४	३	२
६	८८८	८५८	१८	३	९
७	५०६	४७०	३४	२	०
८	४१५	३९२	१२	११	०
९	८४४	८०९	२७	३	५

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

कुल घरधुरीमध्ये सबैभन्दा बढी स्लेट (छाउने ढुंगो) भएका घर ५०.२% रहेका छन्। यसले नगर क्षेत्रमा परम्परागत तथा स्थानीय सामग्री प्रयोगको प्रचलन उच्च रहेको देखाउँछ। त्यसपछि टिन/जस्तापाता भएका घर ३५.३% रहेका छन्, जुन दोस्रो ठूलो हिस्सा हो र तुलनात्मक रूपमा सस्तो तथा सजिलो निर्माण सामग्रीका कारण यसको प्रयोग बढी भएको देखिन्छ। आर.सी.सी./आर.वि.सी. छाना भएका घर १२.७% रहेका छन्, जसले आधुनिक तथा सुरक्षित आवासतर्फ क्रमशः वृद्धि भइरहेको संकेत गर्दछ। अन्य प्रकारका छानातर्फ हेर्दा काठले छाएका घर १.१%, माटोले छाएका तथा अन्य ०.४ % मात्र रहेका छन्। खरको छाना भएका घर भने शून्य (०%) रहेका छन्, जसले यस्तो परम्परागत कमजोर संरचना अब प्रयोगमा नरहेको देखाउँछ। वडागत रूपमा हेर्दा वडा नं. ४, ६ र ९ मा स्लेट छाना भएका घरहरूको संख्या उच्च रहेको छ भने वडा नं. १ र २ मा आर.सी.सी. तथा टिन छाना भएका घरहरूको संख्या बढी देखिन्छ। समग्रमा, ढोरपाटन नगरपालिकामा स्लेट तथा टिन छाना भएका घरहरूको बाहुल्यता रहेको छ भने आधुनिक आर.सी.सी. संरचना क्रमशः बढ्दै गएको छ। यसले परम्परागत र आधुनिक निर्माण शैलीबीचको संक्रमण अवस्थालाई स्पष्ट रूपमा देखाउँछ।

कुल घरधुरीमध्ये सबैभन्दा बढी एक तला भएका घर ५०.०% रहेका छन्। यसले नगर क्षेत्रमा साधारण र कम लागतका आवास संरचनाहरू प्रमुख रहेको देखाउँछ। त्यसपछि दुई तला भएका घर ३६.७% रहेका छन्, जुन दोस्रो ठूलो हिस्सा हो। यसले विस्तारै बहु-तले घरतर्फको प्रवृत्ति बढ्दै गएको संकेत गर्दछ। छाप्रो घर १०.८% रहेका छन्, जसले अझै पनि केही घरधुरी परम्परागत तथा कम सुरक्षित आवासमा बसोबास गरिरहेको देखाउँछ। त्यसैगरी, तीन तला भएका घर १.८%, चार तला भएका घर ०.६% र पाँच वा सोभन्दा बढी तला भएका घर ०.२% मात्र रहेका छन्, जुन निकै न्यून प्रतिशत हो। वडागत रूपमा हेर्दा वडा नं. १, ५ र ७ मा एकतले घरहरू बढी छन् भने वडा नं. ४, ६, ८ र ९ मा दुईतले घरहरूको संख्या उल्लेखनीय देखिन्छ। छाप्रो घरहरू वडा नं. १, ३ र ७ मा तुलनात्मक रूपमा बढी छन्। समग्रमा, ढोरपाटन नगरपालिकामा एकतले घरहरूको प्रभुत्व रहेको छ, भने दुईतले घरहरू पनि उल्लेखनीय रूपमा रहेका छन्। बहु-तले (तीन वा सोभन्दा माथि) घरहरू भने निकै कम रहेकोले शहरीकरणको स्तर मध्यम अवस्थामै रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ।

नगर डिजिटल प्रोफाइल २०८१ अनुसार घर स्वामित्वको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा कुल घरधुरीमध्ये करिब ९८.३% परिवारसँग आफ्नै घर रहेको छ भने करिब १.७% परिवारसँग घर नभएको देखिन्छ। यसले अधिकांश परिवार आफ्नै घरमा बसोबास गर्ने गरेको स्पष्ट संकेत गर्दछ। वडागत रूपमा हेर्दा वडा नं. १ मा सबैभन्दा बढी घर भएका परिवार रहेका छन् भने वडा नं. ४ मा घर नभएका परिवार सबैभन्दा कम (३) रहेका छन्। घर नभएका परिवारको संख्या वडा नं. ५ मा सबैभन्दा बढी ५२ रहेको छ, जुन अन्य वडाको तुलनामा उल्लेखनीय रूपमा उच्च छ। अन्य वडाहरूमा घर नभएका परिवारको संख्या न्यून रहेको पाइन्छ, जस्तै वडा नं. १ मा ४, वडा नं. २ मा १२, वडा नं. ३ मा १०, वडा नं. ६ मा ११, वडा नं. ७ मा ५, वडा नं. ८ मा ४ र वडा नं. ९ मा १२ रहेका छन्। समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा घर स्वामित्वको अवस्था सुदृढ रहेको भए पनि केही वडाहरूमा विशेष गरी वडा नं. ५ मा घर नभएका परिवारको संख्या बढी भएकाले त्यस्ता परिवारलाई लक्षित गरी आवास सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिन्छ।

घरको अवस्था अनुसारको विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा अधिकांश घरहरू सामान्य अवस्थाका करिब ९७.२% रहेका छन्, जसले समग्र रूपमा आवासीय अवस्थाको स्तर राम्रो रहेको देखाउँछ। अन्य अवस्थाका घरहरू न्यून मात्रामा रहेका छन्। उदाहरणका लागि हालै मर्मत गरिएको घर करिब ०.९%, जिर्ण घर करिब ०.७%, भित्तामा चिरा भएका घर करिब ०.६% मात्र रहेका छन्। समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा घरहरूको अवस्था राम्रो र सुरक्षित रहेको देखिन्छ, तर केही जिर्ण तथा चिरा परेका घरहरूलाई लक्षित गरी मर्मत तथा पुनर्निर्माण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिन्छ।

घर नजिक सडक सुविधा यस नगरपालिकामा कुल घरधुरीमध्ये करिब ६८.६% घरधुरीमा सडक सुविधा उपलब्ध रहेको छ भने करिब ३१.४% घरधुरीमा सडक सुविधा उपलब्ध छैन। यसले अधिकांश घरधुरी सडक सञ्जालसँग

जोडिएको भए पनि उल्लेखनीय संख्यामा घरधुरी अभै सडक पहुँचबाट वञ्चित रहेको देखाउँछ । वडागत रूपमा हेर्दा वडा नं. १ मा सबैभन्दा बढी घरधुरीमा सडक सुविधा उपलब्ध रहेको छ । वडा नं. २ मा ५९४ घरधुरीमा सडक सुविधा रहेको र १०८ मा नभएको देखिन्छ । वडा नं. ५, ७ र ९ मा पनि सडक सुविधा भएका घरधुरीको संख्या बढी रहेको पाइन्छ । तर वडा नं. ३, ४ र ६ मा सडक सुविधा नभएका घरधुरीको संख्या क्रमशः ३१९, ३६२ र ४७२ रहेकोले ती वडाहरूमा सडक पहुँच कमजोर रहेको स्पष्ट हुन्छ । समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा सडक पहुँच विस्तार भइरहेको भए पनि अभै करिब एक तिहाइ घरधुरी सडक सुविधा बाहिर रहेका छन् । त्यसैले विशेषगरी वडा नं. ३, ४ र ६ जस्ता क्षेत्रहरूमा सडक पूर्वाधार विस्तार तथा सुधारका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिन आवश्यक देखिन्छ, जसले समग्र आर्थिक, सामाजिक तथा सेवा पहुँचमा सकारात्मक प्रभाव पार्नेछ ।

भवन संहिता अनुसार निर्माण भएको भवनको अनुमतिपत्र तथा नक्सापासको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा कुल घरधुरीमध्ये करिब १७.१% घरधुरीले मात्र अनुमतिपत्र र नक्सापास लिएको देखिन्छ भने करिब ८२.९% घरधुरीले यस्तो प्रक्रिया पूरा नगरेको पाइन्छ । समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा भवन निर्माण गर्दा कानुनी प्रक्रिया (अनुमतिपत्र र नक्सापास) पालन गर्ने प्रवृत्ति न्यून रहेको देखिन्छ । यसले अव्यवस्थित तथा असुरक्षित निर्माणको सम्भावना बढाउने भएकाले भवन संहिता कार्यान्वयन, जनचेतना अभिवृद्धि तथा नियमनलाई प्रभावकारी बनाउने आवश्यकता देखिन्छ ।

घरछेउमा खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्रको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा कुल घरधुरीमध्ये करिब ६४.७% घरधुरीमा खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्र रहेको पाइन्छ भने करिब ३५.३% घरधुरीमा यस्तो सुविधा नभएको देखिन्छ । वडागत रूपमा हेर्दा वडा नं. ९ मा सबैभन्दा बढी ५७० घरधुरीमा खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्र रहेको पाइन्छ, भने वडा नं. ३ र वडा नं. ७ मा यस्तो सुविधा न्यून देखिन्छ । खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्र नभएका घरधुरीको संख्या वडा नं. ३ (४६४) र वडा नं. ७ (२७२) मा उल्लेखनीय रूपमा बढी रहेको छ । समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा बहुसंख्यक घरधुरीमा खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्र उपलब्ध भए पनि अभै उल्लेखनीय संख्यामा घरधुरी यस सुविधाबाट वञ्चित छन् । यसले शहरी व्यवस्थापन, सुरक्षित बसोबास तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि खुल्ला स्थानको संरक्षण तथा व्यवस्थापनमा थप ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता औल्याउँछ ।

सुकुम्बासी (भूमिहीन) सम्बन्धी विवरणको विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा कुल घरधुरीमध्ये १.३०% भूमि नभएका अर्थात् सुकुम्बासी रहेका छन् । यसले समग्र रूपमा भूमि नभएका घरधुरीको अनुपात कम रहेको देखाए पनि यस्तो वर्गको व्यवस्थापन र पुनःस्थापनाको आवश्यकता अभै रहेको संकेत गर्दछ । वडागत रूपमा हेर्दा वडा नं. १ मा सबैभन्दा बढी ४५ घरधुरी भूमि नभएका रहेका छन्, त्यसपछि वडा नं. ३ मा ३३ घरधुरी सुकुम्बासी रहेका छन् । अन्य वडाहरूमा भने संख्या निकै न्यून रहेको देखिन्छ, जस्तै वडा नं. २ मा ४, वडा नं. ७ मा ४, वडा नं. ४ र ६ मा १/१ घरधुरी रहेका छन् भने वडा नं. ५, ८ र ९ मा सुकुम्बासी घरधुरी नभएको पाइन्छ । समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा सुकुम्बासीको संख्या कम भए पनि केही वडाहरूमा यसको एकाग्रता देखिन्छ । त्यसैले लक्षित कार्यक्रममार्फत भूमि व्यवस्थापन, आवास सुविधा तथा सामाजिक सुरक्षाका उपायहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

२०८१-२०८२ मा ढोरपाटन नगरपालिकामा बसाइँसराइ गर्ने कुल ११८ घरधुरी रहेको देखिन्छ । सबैभन्दा बढी सुविधाको लागि बसाइँसराइ गर्ने घरधुरी ३८.१% रहेका छन् । यसले राम्रो सेवा-सुविधा (शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात आदि) को खोजी प्रमुख कारण रहेको देखाउँछ । त्यसपछि अन्य पारिवारिक कारणले घरधुरी ३२.२% बसाइँसराइ गरेका छन्, जसमा पारिवारिक पुनर्संरचना, सँगै बस्ने आवश्यकता आदि कारणहरू पर्न सक्छन् । शिक्षाका लागि घरधुरी ११.०% बसाइँसराइ गरेका छन् भने नोकरी, पेशा तथा व्यवसायका लागि घरधुरी ७.६% र आर्थिक अवसरका लागि घरधुरी ५.१% बसाइँसराइ गरेका छन् । त्यसैगरी, रोजगारीका लागि घरधुरी ३.४%, विवाहका कारण घरधुरी १.७% र सुरक्षाका कारण घरधुरी ०.८% मात्र बसाइँसराइ गरेका छन् । समग्रमा, ढोरपाटन नगरपालिकामा बसाइँसराइको मुख्य कारण सुविधा र पारिवारिक पक्ष रहेको देखिन्छ भने आर्थिक तथा रोजगारीसम्बन्धी कारणहरू

तुलनात्मक रूपमा कम देखिएका छन् । यसले आधारभूत सेवा-सुविधा विस्तार र स्थानीय स्तरमै अवसर सिर्जना गर्नुपर्ने आवश्यकता औल्याउँछ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाको नगरकार्यपालिका कार्यालय वडा नम्बर १ को बुर्तिवाड बजारमा अवस्थित छ । बुर्तिवाड बजार प्रमुख व्यवसायीक केन्द्र वा मुख्य बजारको रूपमा रहेको छ भने अन्य वडाहरूमा स-साना वस्ती रहेका र धेरै जस्तो घरहरू छरिएर रहेका छन् । वडाका प्रमुख वस्तीहरूसम्म जाने सडकहरू खुलेका छन् भने वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालयहरूका सार्वजनिक भवनहरू पनि निर्माण भएका छन् । नगरपालिका कार्यालय नगरपालिकाको लगभग मध्य भागमा अवस्थित छ जुन राम्रो शहरी सडक सञ्जाल मार्फत जोडिएको छ । यसले नगरपालिकामा संस्थागत क्षेत्रको रूपमा विकास हुने उच्च सम्भावना प्रदान गर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाले भवन तथा सार्वजनिक निर्माणलाई व्यवस्थित र भुकम्प प्रतिरोधात्मक बनाउन भवन निर्माण संहिताको पालना गर्ने तथा नगरपालिकाको पहिचान भल्किने गरी निश्चित मापदण्डको पालना गरेर पूर्वाधार निर्माण गर्न प्रोत्साहन गर्न जरुरी छ ।

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

सडकको विकास विना अन्य विकासका आधारहरू स्थापित गर्न कठिन तथा खर्चिलो हुन्छ । ग्रामिण भू-भागको प्रभावकारी विकासका लागि पनि सडक सञ्जाल अत्यन्त जरुरी हुन्छ । सडकको विकासले प्रत्यक्ष एवम् अप्रत्यक्ष रूपमा विभिन्न पक्षहरूसँग जोडिएर उत्पादकत्व वृद्धि गर्न, स्वास्थ्य र शिक्षा सेवामा पहुँच उपलब्ध गराउँदै रोजगारी सिर्जना गर्न, गरिबी न्यूनीकरण गर्न र समग्र सामाजिक र आर्थिक विकासमा टेवा पुर्‍याउन उल्लेखनीय योगदान गर्दछ । नगरपालिकाको वर्तमान आँकडा अनुसार यातायात विकासको दृष्टिले पछाडी परेको देखिन्छ । ढोरपाटन नगरपालिकामा वडाको अधिकांश क्षेत्र ग्रामीण अवस्थामा रहेको छ । यस्तो क्षेत्रमा सहज यातायात गतिशीलता छैन । यस्ता क्षेत्रका मानिसहरूले प्रसूतिको अवस्था र गम्भीर स्वास्थ्य विरामी जस्ता आपतकालीन समयमा यातायात समस्याहरूको सामना गरिरहेका छन् । बिहानको समयमा ग्रामीण गाउँबाट बजार र साँझ बजारबाट ग्रामीण वस्तीमा पुग्न मात्र यातायात सुविधा उपलब्ध छ । यातायात सेवा कमजोर छ र प्रमुख सडकहरूमा बस, टेक्सी, भ्यान, जीप, मोटरसाइकल, र पिकअप उपलब्ध छन् । यातायात सेवा समस्याहरू समाधान, नगरपालिकाले तुरुन्तै ग्रामीण यातायात सेवा सुरु गर्नुपर्छ ।

वर्तमान अवस्थामा ढोरपाटन नगरपालिका ग्रामीण अवस्थामा नै रहेको छ भने बुर्तिवाड र यसको वरपरका क्षेत्र समेटी नयाँ शहरमा विकास अवधारणा अनुरूप विकास भइरहेको छ । ग्रामिण बस्तीहरू छरिएर रहेका छन् भने मुख्य, बजार, प्रसासनिक कार्यस्थलहरू, मनोरञ्जन र विश्राम सुविधाहरू विशिष्ट स्थानहरू कम्तीमा पनि धुले सडक सञ्जालले जोडिएका छन् । IDP ले सहरी सडक विकासका लागि तय गरेका उद्देश्यहरू, रणनीति, नीतिहरू तल उल्लेख गरिएको छ ।

उद्देश्यहरू

- १४ मिटर (RoW) को प्रमुख सडक भएको बुर्तिवाड सहर प्रत्येक बस्तीसँग सम्पर्क कायम राख्ने र प्रवर्द्धन गर्ने,
- व्यापार र वाणिज्यको लागि क्षेत्रीय सम्पर्क प्रवर्द्धन गर्ने, विशेष गरी बुटवल र बागलुङसँग पश्चिमी जिल्ला रुकुम र रोल्पासँग भरपर्दो अन्तर-शहर यातायात प्रणाली पैदल यात्री-मैत्री आवागमन बृद्धि गर्ने,
- शहर भित्र सार्वजनिक यातायातलाई प्रोत्साहन गर्ने,
- रोपवे वा केवल कार वा लिफ्ट प्रणाली जस्ता यातायातका मोडहरूमा नयाँ सम्भावनाहरूको खोजी गर्ने ।

रणनीतिहरू

- प्रत्येक वडाको बस्ती क्षेत्रलाई मुख्य वा सहायक सडकले शहर क्षेत्रसँग जोड्ने,

- रुकुम, पर्वत, रूपन्देही, गुल्मी र बागलुङ जस्ता नजिकैका जिल्ला/शहरहरूसँग सम्पर्क,
- बुर्तिवाङ बजार वरिपरि रिङरोड निर्माण,
- भाब्रेट्टा, भ्यालखर्क, रिनाम्बेसी, खप्तरीवाङ जस्ता प्रमुख बस्तीहरूलाई बुर्तिवाङसँग जोड्ने,
- बुर्तिवाङ बजारलाई प्रमुख बस्तीहरू: पुरकोट, अर्नाकोट, घोसा, सिमलचौर, र रिनाम्बेसीसँग जोड्ने,
- भाब्रेट्टा, सलामकोट र घोसा भोलुङ्गे पुलले जोड्ने,
- पुल निर्माणद्वारा सिमलचौरसँग मध्यपहाडी राजमार्ग जोड्ने,
- तारिखेत/सलामकोट नजिकै र पुरानो बजारको अन्त्यमा बोंगादोवन जाने बाटोमा बसपार्कहरूको निर्माण,
- नयाँ बस्ती (शेरा र तारिखेत) भित्र न्यूनतम १० मिटर स्थानीय सडक चौडाइको योजनाबद्ध विकास, विशेष गरी समतल भूभाग भएका नयाँ शहरी विस्तार,
- १४ मिटर RoW को प्रमुख सडकसँग जोड्ने कम्तिमा ६ मिटर सडकहरूको अवस्थित सडकहरूको लागि GLD को व्यवस्था,
- न्यूनतम २ मिटर चौडाइको साइकल-मैत्री सडक सञ्जालहरूको निर्माण,
- प्रत्येक स्थानीय, Collector and Sub-Arterial सडकमा पैदल यात्री मार्गहरूको निर्माण, चौडाइ आवश्यकता अनुसार फरक हुन्छ तर प्रत्येक छेउमा २ मिटर भन्दा कम हुँदैन,
- पैदल यात्रीहरूको लागि छाया प्रदान गर्न सडकको छेउमा रुखहरू रोपण ,
- सरकार वा सामुदायिक संस्थाबाट सार्वजनिक यातायातमा लगानी,
- निजी स्वामित्वमा रहेका/व्यवस्थित सार्वजनिक यातायातमा सरकारी निकायहरूद्वारा नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन,

नीतिहरू

- मुख्यतया पैदल यात्री, रोपवे, केबल कार, पुल र निश्चित रूपमा सडक जडान जस्ता कुनै पनि यातायातका माध्यमहरूसँग कनेक्टिभिटीमा ध्यान केन्द्रित गर्ने,
- शहरले अवस्थित यातायातमा दबाव कम गर्ने उपायहरू लागू गर्ने,
- पूर्वाधार दृष्टिकोणहरू; बहु-मोडल यातायात विकल्पहरू, भू-उपयोग समन्वय, प्राथमिकतामा सुधारहरू,
- सडक र यातायात सञ्जालहरूको लागी अती भिरालो वा ठाडो भएमा रास्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड, इन्जिनियरिङ र योजना दिशानिर्देशहरूको पालना गर्ने,
- अपनाइएको शहर र यसको प्रक्षेपणहरूमा आधारित अवस्थित अवस्थाहरू मात्र नभई अनुमानित वृद्धिलाई समायोजन गर्न यसको यातायात प्रणालीको समयमै डिजाइन र सुधार,
- यातायात सुविधाहरूको आवश्यक सुधार वा रणनीतिहरू पूरा गर्न वित्तीय प्रतिबद्धता,
- शहरको केन्द्र, पार्क, विद्यालय, ट्रान्जिट, र पार्क र सवारी स्थलहरू जस्ता उपयुक्त गन्तव्य बिन्दुहरूमा साइकल र्याकहरूको स्थानलाई प्रोत्साहन,
- साइकल र अन्य मोटर सवारी साधनहरू पछि पैदल यात्रीहरूको पैदल यात्रालाई सबैभन्दा प्राथमिकतामा राखेर प्रवर्द्धन गर्ने,

- सार्वजनिक यातायातको लागि नियामक संयन्त्र निर्माण,

सडकको कुल लगानी ४५८१३.१९ लाख अनुमान गरिएको छ । प्रमुख परियोजनामा रिडरोड, साइकल ट्र्याक, निर्देशित भूमि विकास, बसपार्क, पैदल यात्री सुधार र १६ रणनीतिक सडकहरूको निर्माण समावेश छ ।

नगरपालिका प्रशस्त खोलानालाहरू भएकोले धेरै भोलुङ्गे पुलहरू (४५ वटा) र मोटरेवल पुल, ८ वटा विद्यमान रहेका छन् । सडक गुरुयोजना २०८० अनुसार, नगरपालिकाको ३० मिनेटसम्मको दूरीमा यातायात पहुँच भएका परिवारहरू करिब ४० प्रतिशत रहेको छ । मध्य-पहाडी लोकमार्ग र ढोरपाटन सालभण्डी सडक मुख्य रणनीतिक सडकले ढोरपाटन नगरपालिकालाई पहुँच विस्तार गरेको छ । ढोरपाटन नगरपालिकामा प्रस्तावित नयाँ ट्र्याक, १०० मि. भन्दा कम लम्बाई र ४ मि. भन्दा कम क्षेत्र अधिकार भएका सडक बाहेक ३४०.९५ किलोमिटर सडक लम्बाई रहेको छ । ३४०.९५ किलोमिटर सडक मध्य २९.९० कि.मि. कालो पत्रे, ३११.०५ कि.मि धुले सडक रहेको छ । यस नगरपालिकामा सडक नालीको निर्माण नगन्य रहेको छ । सबै वडा तथा अधिकांश वस्तीहरूमा सडक पहुँच बढाउन नगरपालिका स्तरीय सडक विकासको अवधारणा अघी सारिएको छ ।

रास्ट्रिय सहर विकास रणनीति २०१७ अनुसार, नवगठित नगरपालिकाको लागि सडक घनत्व ५ किमी/वर्ग किमी (NUDS- २०१७) हुनु पर्ने निती लागु गरेको छ । ढोरपाटन नगरपालिकामा सडक घनत्व प्रति प्रयोगयोग्य क्षेत्र ४.६५ किमी/वर्ग किमी र सडक घनत्व प्रति १००० जनसंख्या ११.३२ कि.मी. रहेको छ । सबै अवस्थित सडकहरूलाई सफा मौसमी सडकहरूबाट निरन्तर चल्ने सडकहरूमा स्तरोन्नती गर्न आवश्यक देखिन्छ । अवस्थित सडक सञ्जालहरूलाई मर्मतसम्भार र स्तरोन्नति कार्यहरूमा प्रमुख कार्यक्रम/योजनाहरूको आवश्यक छ । गुरुयोजनाले राजमार्गको क्षेत्र अधिकार अनुसार, मध्य-पहाडी राजमार्गलाई ५० मिटर र ढोरपाटन सालभण्डी सडकलाई ३० मिटर सम्म विस्तार गर्ने रास्ट्रिय मापदण्डलाई नै स्वीकार गरेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका सडक तथा यातायात र नयाँ बन्ने सडकलाई सहज आवागमन योग्य बनाउने, सडक तथा जलाधारक क्षेत्र बरिपरि रहेका निजी तथा सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माणलाई व्यवस्थित बनाउन नगर मापदण्ड अनुसार बनाउने, सडकहरूको निर्माण, मर्मत सम्भार, विस्तार र स्तरोन्नति गर्ने विधि बनाउन आवश्यक भएकाले, नेपालको संविधानको धारा २२६ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ४५ को उपदफा (२) अनुसार नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र स्थानीय सडकको दायाँ बाँयाको अधिकार क्षेत्र (राइट अफ वे) को मापदण्ड पालना गराउनु पर्ने व्यवस्था भए बमोजिम नगर कार्यपालिकाले यो मापदण्ड निर्माण गरेको छ । तोकिएको मापदण्ड तल उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २६: सडक तथा यातायात मापदण्ड

सडक तथा यातायात	सडकको मापदण्ड	सडकको बर्गिकरण
मध्य-पहाडी लोकमार्ग	नोट: नेपाल सडकमापदण्ड -२०७०,अनसुर उल्लिखित सडकको मापदण्ड National Highway मा व्यवस्था भएअनसुर Right of Way-ROW = ५० m, Set Back = ६ m हुने,	लोकमार्ग, रास्ट्रिय राजमार्ग
ढोरपाटन सालभण्डी सडक	नोट: नेपाल सडक मापदण्ड -२०७०, अनसुर उल्लिखित सडकको मापदण्डमा व्यवस्था भएअनसुर Right of Way-ROW = ३० m, Set Back = ६ m हुने) वा सडक विभागको नियमानसुर कायम हुने,	Feeder Road

सडक तथा यातायात	सडकको मापदण्ड	सडकको बर्गिकरण
Class “A” Road, क वर्गका सडक	नगरपालिका र जिल्ला भित्ररहेका पालिकाको सदरमुकाम/केन्द्र जोड्ने सडक , ROW= १० m, Set Back = २ m	- खुंगा देखि तमान तर्फ जोड्ने सडक, - हुन्दफेदी हुदै बोंगादोवान जोड्ने सडक, - खप्तिरवाड देखि निसिभुजी जनता क्याम्पस,भबरेटा हुदै छरछरे पानी ट्यांकी सम्मको सडक, - भबरेटा स्कूल देखि बर्माथान हुदै बिसमारे जोड्ने सडक, - सिबलाल पाण्डेको घर देखि खारखेत सम्मको सडक,
Class “B” Roads, ख वर्गका सडक	नगरपालिकाको वडा कार्यालय र नगरपालिका भित्रका ठुला बस्ति जोड्ने सडकहरू RoW= ८ m, Set Back = २.० m	- खप्तिरवाड देखि देवचोक हुदै लक्ष्मी कुण्ड पुल सम्मको सडक, - टंक पौडेलको घर हुदै नगरपालिका बसेको घर सम्मको सडक, - बसपार्क बाट दुर्गादेवी को घर तर्फ जाने सडक, - साथै हरेक वडा कार्यालयबाट नगरपालिका जोड्ने सडक,
Class “C” Road, ग वर्गका सडक	RoW= ६ m, Set Back = २.० m	नगरपालिका भित्रका हालको बजारभित्र अवस्थित सडकहरू र बस्ति विकास भइ शहरीकरण हुने सक्ने क्षेत्रका सडकहरू,
सहरी क्षेत्रका सडकहरू	सहरी क्षेत्रका सडकहरू Right of Way = ६.० m र Set Back = २.० m,	बुर्तिवाड सहरी क्षेत्रका सडकहरू
	Right of Way = ६.० m र Set Back = १.५ m,	बुर्तिवाड सहरी क्षेत्रका सडकहरू
	Right of Way = ४.० m र Set Back = २.० m	सहरी क्षेत्रका सडकहरू
	Right of Way = ४.० m र Set Back = २.० m	वडामा अवस्थित साहयक सडकहरू
पैदल मार्ग	Right of Way= १.५ मि.	नगर पैदल मार्ग

(स्रोत, नगरपालिका यातायात गुरुयोजना २०८०)

ढोरपाटन नगरपालिकामा आधारभूत सडक /यातायातको पहुँच रहेको छ, अर्थात् नगरपालिकाका सबै जनताको ३०-४० मिनेट पैदल दूरी भित्र सडकको पहुँचमा रहेका छन्। आधुनिक अवधारणामा, पहुँचलाई सेवा र सुविधाहरूमा पहुँचको रूपमा परिभाषित गरिएको छ। नगरपालिकामा ग्रामिण/शहरी सडकहरूमा पहुँच समस्या नभएता पनि, निरन्तर सार्वजनिक यातायात, बस स्टपहरू, शहरी बसहरू, सडक छेउको पूर्वाधारहरू, आदि जस्ता सेवा र सुविधाहरूमा पहुँच कमि रहेको छन्। मोटरसाइकल, जीप, पिकअप, ट्याक्सी/भ्यान, आदि प्रयोग गरेर ग्रामिण/शहरी यातायात पहुँच गर्न औसत यात्रा समय लगभग २ घण्टा (अधिकतम) लाग्ने गरेको छ। ढोरपाटन नगरपालिकाको सडक पहुँच र गतिशीलतामा बाधा पुर्याउँछ र यसरी सेवा र सुविधाहरू पहुँचयोग्य हुन कठिन भैरहेको छ। नजिकको स्टपमा पुग्न लाग्ने औसत समय लगभग ६० मिनेट छ। सार्वजनिक सवारी साधनहरूको अविश्वसनीयताले शहरी गतिशीलतामा बाधा पुर्याएको छ, जसले गर्दा निजी स्वामित्वमा रहेका मोटरसाइकलहरूमा निर्भरता बढेको छ।

मध्य पहाडी राजमार्ग हुँदै दैनिक १५० भन्दा बढी हलुका तथा भारी सवारी साधन बुर्तिवाड बजार हुँदै गुड्छन्। नगरपालिकाबाट पोखरा, बुटवल, र काठमाडौँका लागि सिधा रात्रीकालिन यवं दिवा बस/माइक्रो बस सेवा, जीप-सुमो, र अन्य रेसेर्भ यातायात सेवा उपलब्ध रहेको छ। यातायातको सम्भावना बढी भएकोले नगरपालिकामा बस पार्क (निर्माणाधीन) अवस्थामा रहेको छ। बुर्तिवाड बजारमा १ वटा पेट्रोल पम्प रहेको छ। सहरी यातायात पार्किङको

सुविधा नहुँदा बस र अन्य सार्वजनिक यातायातका साधनहरू सडकको छेउमा पार्किङ गरिएको देखिन्छ । जसले ट्राफिक प्रवाहमा अवरोध पुर्याउनुको साथै सडक दुर्घटना हुन सक्ने देखिन्छ । त्यसैले, नगरपालिकाले बुर्तिवाड बजारमा प्रस्ताव गरिएको राम्रो सुविधायुक्त बस टर्मिनल र पर्याप्त संख्यामा बस स्टपहरू निर्माणको योजनालाई यथासूत्र निर्माण सम्पन्न गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

बुर्तिवाड बजार नगरपालिकाको केन्द्र रहेको छ भने पश्चिम बागलुङ्ग क्षेत्रको प्रसासनिक क्षेत्र पनि रहेको छ, जहाँ दैनिक सेवा ग्राहारीको बाक्लो भिड हुने गर्दछ । प्रत्येक वडाका बस्तीहरू सडकहरूले बुर्तिवाड बजारसँग जोडिएका छन् । प्रायः सडकहरू धुले अवस्थामा छन् र यातायातको सुविधा कमजोर छ अर्थात् नियमित छैन । बिहानको समयमा ग्रामिण बस्तीहरूबाट बजार र साँझको समयमा बजारबाट ग्रामिण बस्तीहरूमा जीप/पिकअप यातायात सुविधा उपलब्ध रहेको छ । धेरै नागरिकहरू बुर्तिवाड बजार पुग्न पैदल यात्रा गर्ने गरेको देखिन्छ । सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रहरू साथै अन्य पर्यटकीय क्षेत्रहरूसँग सडक पहुँच भएता पनि नगरपालिकामा यातायात सेवा-सुविधा कमजोर छ र उपलब्ध सेवाहरू जीप, मोटरसाइकल, पिकअप, बस, बजार क्षेत्रमा ट्याक्सी/भ्यान, माइक्रोबस आदि सेवा छन् भने यातायात भाडा दर उच्च रहेको छ । यातायात सेवा समस्याहरू समाधान गर्न नगरपालिकाले नगरपालिका बस सेवा सुरु गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

प्राय मानिसहरूले पैदल यात्रा गर्ने गरेका छन् । यसबाहेक ग्रामिणक्षेत्रहरूमा सार्वजनिक सवारी साधनको उपलब्धता कम भएकाले मानिसहरूले मोटरसाइकल र जीप/पिकअपलाई यातायात विकल्पको रूपमा प्रयोग गरिरहेका छन् । बस सेवा , ट्याक्सी/भ्यान, टेम्पो, साइकल, e-vehicles हरू सामान्यतय बुर्तिवाड बजार र आसपास क्षेत्रहरू छन् र राजमार्गमा सिमित रहेको छन् ।

मोटरसाइकल, जीप, पिकअप आदि प्रयोग गरेर यातायात पहुँच गर्न औसत यात्रा समय लगभग १.५-२ घण्टा (अधिकतम) छ । सार्वजनिक सवारी साधनहरूको पहुँच नहुँदा गाउँको गतिशीलतामा बाधा पुर्‍याएको छ, जसले गर्दा निजी स्वामित्वमा रहेका जीप, पिकअप, मोटरसाइकलहरूमा निर्भरता बढेको छ । बुर्तिवाड बजार र आस-पास क्षेत्रहरू सडक हुँदै सार्वजनिक यातायात सुविधाहरू विशेष गरी जीप, ट्याक्सी/भ्यान, टेम्पो सेवाहरू उपलब्ध छन् भने बाँकी वडाहरू जीप/पिकअप र अन्य यातायात सेवाहरू मार्फत मुख्य बजारसँग जोडिएका छन् ।

दैनिक यात्राको लागि सार्वजनिक यातायातको प्रयोग मध्य पहाडी राजमार्ग र अन्य SRN हरूमा सीमित छ । राजमार्गहरू बाहेक, नगरपालिकासँग सार्वजनिक यातायातको कुनै औपचारिक रूप छैन । ढोरपाटन नगरपालिकामा जीप, सुमो, जीप/पिकअप, ट्याक्सी/भ्यान, टेम्पो, e-vehicles हरू सार्वजनिक यातायातको रूपमा सन्चालनमा रहेका छन् भने मोटरसाइकल, साइकल र पैदल यातायातका साधनलाई व्यक्तिगतरूपमा अबलम्बन गरिएको छ । गतिशीलता निजी स्वामित्वमा रहेका सवारी साधनहरूमा निर्भर रहेको छ वा पैदल यात्रा रोज्नु पर्ने देखिन्छ । दिगो उचित सार्वजनिक यातायात स्थापना गर्न र भविष्यमा निजी सवारी साधनको संख्यामा वृद्धि नियन्त्रण गर्न उचित सार्वजनिक यातायात सडकहरू र सेवाहरू सुचारु गर्न उपुक्त कार्यक्रम/योजनाहरू कार्यान्वयन गर्ने यो उत्तम समय रहेको छ ।

बुर्तिवाड ट्राफिक प्रहरीले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क अनुसार सडक दुर्घटनाका सडक /यातायात पुर्बाधारको अभाव, साँघुरा सडक, धुले सडक, प्राकृतिक प्रकोप, पहाडी भूगोल, सवारी चालकहरूको लापरवाही, तीव्र गति, पुराना सवारी साधनहरू, सवारी चालक अनुमति पत्र बेगर ड्राइभ, क्षमता भन्दा बढी यात्रुहरू, मालसामान ओसारपसार, ट्राफिक नियमहरूको पालनामा कमि र सडक /यातायात सुरक्षा सम्बन्धी जनचेतनाको अभाव जस्ता प्रमुख कारणहरू रहेका छन् । सडक दुर्घटनामा अधिकांश सवारी साधनहरूमा मोटरसाइकल, जीप/पिकअपहरू र पैदल यात्रीहरू सबैभन्दा बढी जोखिममा रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाका सडकहरू मुख्यतया मोटरसाइकल, जीप/पिकअप प्रयोगकर्ता र पैदल यात्रीहरूको अनुपात बढी रहेको छ । मोटर सवारी साधनको स्वामित्व कम भएको ढोरपाटन नगरपालिकामा मोटरसाइकल सवारी साधनको प्रयोग बढ्दै गैरहेको छ । सडक दुर्घटनाको संख्या एकिन छैन भने सडक दुर्घटना प्रमुख चुनौतीको रूपमा विद्यमान रहेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा सबै भन्दा बढी मोटरसाइकल, जीप/पिकअप, ट्याक्सी/भ्यान जस्ता सवारी साधनहरूको स्वामित्व रहेको देखिन्छ। अधिकांस घरहरूमा सवारी साधन छैन।

ग्रामिण बस्तीहरू क्लस्टर (Cluster), कम्प्याक्ट (Compact)-प्रकारका र रेखीय (ribbon) ढाँचाको रूपमा अवस्थित देखिन्छन्, भने राजमार्ग करिडोरको छेउमा रेखीय (ribbon) ढाँचामा विकास भै रहेका छन्। स्थानीय स्तरका मानिसहरू राम्रो जीवन र अवसरहरूको खोजीमा बजार क्षेत्रहरूतिर बसाइँ सरिरहेका छन्। सबै वडाहरू आवासीय र कृषी उद्देश्यका लागि उपयुक्त नै छन्। प्रमुख आर्थिक विकास क्षेत्र कृषि, व्यवसाय/व्यापार, र इको-टुरिजम हो, जुन ढोरपाटन शिकार आरक्ष एक मुख्य पर्यापर्यटन र तिर्थाटन अवसर भएको क्षेत्र हो। मुख्यतया, इको-टुरिजम, व्यापार-व्यवसाय, होटल-रेस्टुरेन्ट, कृषि र पशुपालन नगरपालिकाभित्र ठूलो अवसर रहेको छ। कृषि उत्पादनहरू सजिलैसँग प्रमुख वडा/नगर सडक हुँदै मध्य-पहाडी राजमार्गमार्फत बागलुङ, पोखरा, पाल्पा, बुटवल जस्ता प्रमुख शहरहरूमा निर्यात गर्न सकिने अवसर रहेको छ। उच्च पहाडी भूभागमा भेंडा-चयाँगा, गाई-भैसी पालन, कृषी फार्म, बाखा फार्म, मौरी पालन, जडिबुटी, फलफुल उत्पादन, खाद्य उद्योग, जौ/गहुँ, कोदो, फापर, मकै, आलु प्रसोधन, धान/चामल मिल र फर्निचर जस्ता कृषिमा आधारित उद्योगहरू नगरपालिकामा रहेका प्रमुख उद्योगहरू हुन्। सामान्यतया, धेरै जसो क्षेत्रहरू शहरी सडकहरूले जोडिएका छन्।

ढोरपाटन नगरपालिकामा वडाको अधिकांश क्षेत्रहरू ग्रामीण अवस्थामा रहेको छन्। ग्रामिण क्षेत्रहरूमा सहज यातायात गतिशीलता छैन। मानिसहरूले प्रसूतिको अवस्था र गम्भीर स्वास्थ्य विरामी जस्ता आपतकालीन समयमा यातायात समस्याहरूको सामना गरिरहेका छन्। ठूलो मात्रामा यातायातको सम्भावना बढी भएकोले, नगरपालिकामा पर्ने मध्य-पहाडी राजमार्ग, बडिगाड खोला किनारमा बस पार्क निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ भने हाल बुर्तिवाड बजार मा रहेको सानो अस्थायी वसपार्क संचालनमा रहेको छ। यातायात सुविधा बिहानको समयमा ग्रामिण बस्तीहरूबाट शहर (बुर्तिवाड) र साँझमा शहरी (बुर्तिवाड) बाट ग्रामिण बस्तीहरू तर्फ यातायातको सुविधा रहेको छ। निरन्तर सहरि यातायात तथा सेवा सुविधा नहुँदा गाडी आपतकालीन अवस्थामा गाडी रिजर्व गर्नु पर्ने बाध्यता रहेको छ। धेरै नागरिकहरू बुर्तिवाड बजार पुग्न पैदल यात्राका साथै जीप, ट्याक्सी/भ्यान, मोटरसाइकल, पिकअप प्रयोग गरिरहेका छन्। ढोरपाटन नगरपालिका ग्रामिण भूभाग-बस्तीहरूमा सडक यातायात सेवा कमजोर छ र उपलब्ध सेवाहरू जीप, ट्याक्सी/भ्यान, मोटरसाइकल, पिकअप, बजार क्षेत्रमा बसहरू, माइक्रोबस, ई-भ्यान र मालवाहक यातायात साधनहरू truck, tractor आदि रहेका छन्। यातायात सेवा समस्याहरू समाधान गर्न नगरपालिकाले तुरुन्तै नगर बस तथा सार्वजनिक यातायात सेवा सुरु गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ। GPS आधारित ट्याक्सी प्रणाली मार्फत, नगरपालिकामा आवतजावत गर्ने सार्वजनिक सवारी साधनहरूलाई त्यस्ता सवारी साधनहरूको स्थानको अनलाइन अनुगमनको लागि ट्याक्सी गर्ने सकिने योजना अधी सारिएको छ। प्रस्तावित सडक पदानुक्रम र यसको सञ्जाल नगरपालिकाका यी सम्भावित प्रमुख क्षेत्रहरूको विकासलाई सहयोग गर्न MTMP गरि सकिएको छ। योजनाबद्ध तयार पारिएका सडकहरू मार्फत वडा/नगरपालिका छिमेकमा रहेको बजार र बस्तीहरूमा उचित पहुँच पुग्ने क्रममा छ।

प्रस्तावित पोखरा क्षेत्रीय विमानस्थल (१५७ की.मी. दुरीमा) र गौतम बुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (१६४ की.मी. दुरीमा) रहेका छन् भने, ढोरपाटन नगरपालिकाको लागि एक प्रमुख यातायात सञ्जाल हो। विमानस्थलहरूसँगको सहज पहुँच र सम्पर्कले ढोरपाटन नगरपालिकालाई पर्यटकहरू आकर्षित गर्नका साथै अन्य आर्थिक गतिविधिहरूमा पनि मद्दत गरिरहेको छ। अवस्थित मध्य-पहाडी राजमार्गलाई धेरैजसो खण्डमा कालो पत्रे रहेतापनि थप सुधारको आवश्यकता छ भने र ढोरपाटन सालभण्डी सडक निरन्तर स्तर-उन्नति भैरहेको छ। बुर्तिवाड-ढोरपाटन उपत्यका जोड्ने सडक पर्यापर्यटन (ढोरपाटन उपत्यका-मनोरम दृश्य अवलोकन, ढोरपाटन सिकार आरक्ष, बुकी, हिमालहरूको मनोरम दृश्य, trekking, उच्च पहाडी भूभागमा हुने cycling/bike) र धार्मिक पर्यटन (उत्तर गंगा ढोर बराह मन्दिर) लाई सहज आगमन गर्न ढोरपाटन नगरपालिकाले प्रथामिकतामा राखी उक्त सडकको स्तर-उन्नति गरिरहेको छ भने थप बजेटसहित को आवश्यक कार्यक्रम/ योजना आवश्यक देखिएको छ। सडक सञ्जाल विस्तार तथा

यातायात सुविधाले बागलुङ, पोखरा, पाल्पा, बुटवल, आदिमा रोजगारी, उच्च शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा, व्यापार लगायतका क्षेत्रहरूमा आगमन सहज भैरहेको छ भने उल्लेखनीय आर्थिक वृद्धि हासिल गरिरहेको छ । सडक सञ्जालसँग सम्बन्धित अन्य सरोकारका विषयहरू जस्तै बस स्टपहरू, बस वेहरू, पार्किङ क्षेत्र, प्रस्तावित रिडरोड, आदि पनि MTMP मा योजनाबद्ध गरिएको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा दैनिक २५० भन्दा बढी हलुका तथा भारी सवारी साधन गुड्छन् । गाउँ तथा सहरि सडकहरूमा चल्ने प्रमुख सवारी साधनहरू मध्ये, यातायात सुविधा मोटरसाइकल (४३.८२ %) हो । यी बाहेक, २०.२८ % जीप र पिकअपहरूले ओगटेका छन्, ६.६७ % बस, ६.५२ % ट्रयाक्टरहरू, ट्रकहरूले, र २२.७० % ट्रयाक्सी/भ्यान, EV र टेम्पोहरूले ओगटेका छन् । बस स्टेशन बृत्तिवाङ्ग बजारमा अवस्थित छ, जहाँ मानिसको आवतजावत बढी हुन्छ । प्रत्येक वडाका वस्तीहरू गाउँका सडकहरूले केन्द्रसँग जोडिएका छन् । प्रायःसडकहरू कच्ची छन् र यातायातको सुविधा कमजोर छ अर्थात् नियमित छैन । यस्ता कच्ची तथा ग्राभेल सडकहरूमा वर्षातमा हिलो र खाल्डाखुल्डि बढ्ने तथा हिउँदमा धुलो हुने गरेको हुँदा वर्षातमा आवागमनमा कष्टप्रद हुनेगरेको छ । तसर्थ कच्ची तथा ग्राभेल आन्तरिक सडक सञ्जाललाई Fair Weather सडकबाट व्यापक स्तरोन्नति गरी All Weather सडकमा रूपान्तरण गर्ने कार्यलाई नगरपालिकाले उच्च प्राथमिकता दिनु पर्ने देखिन्छ ।

सडकको अवस्थाका कारण दुर्घटनामा संलग्न अधिकांश सवारी साधनहरू मोटरसाइकल हुन्, लापरवाही, overload र तीव्र गति प्रमुख कारण हो । गाउँका सडकहरू मुख्यतया मोटरसाइकल, जीप प्रयोगकर्ता र पैदल यात्रीहरूले प्रयोग गर्छन् । मोटर सवारी साधनको स्वामित्व कम भएकाले मोटरसाइकल सवारी साधनको प्रयोग धेरै छ । पुल र सडकमा रहेको क्यारिजवे खण्ड पैदल यात्रीहरूसहित सबै प्रकारका सवारी साधनहरूले साभ्ना गर्ने भएकाले सडकको छेउमा बजार विकास अत्यधिक जोखिमपूर्ण छ । मोटरसाइकल चालक र पैदल यात्रीहरू यी खण्डहरू र ग्रामीण सडकहरूमा सबैभन्दा बढी जोखिममा छन् ।

ढोरपाटन नगरपालिकाभित्र निर्माण भएका पक्की, आरसिसि, कल्भर्ट तथा भोलुङ्गे पुलहरूले नगर क्षेत्रमा विभिन्न खोलाहरूमा यातायात तथा आवागमनलाई सहज बनाइएको देखिन्छ । उपलब्ध तथ्याङ्क अनुसार २०७० देखि २०८१ सालसम्म विभिन्न वडाहरूमा पुल निर्माण भएका छन् । विशेषगरी वडा नं. १, २, ५, ६, ८ र ९ मा बढी पुलहरू निर्माण भएको पाइन्छ, जसले यी क्षेत्रहरूमा नदी तथा खोलाहरूको घनत्व र आवागमन आवश्यकतालाई संकेत गर्दछ । भुजीखोला पुल (२०७८), प्यागखोला पुल (२०७९), दोगादी-चामिदुवार पुल (२०८०) तथा भण्डारी पुल (२०८१) जस्ता हालै निर्माण भएका पुलहरूले हालका वर्षहरूमा पूर्वाधार विकासले तीव्रता लिएको देखाउँछ । त्यसैगरी, सेरा-रिभरहेड भोलुङ्गे पुल (२०७०), पाखुते पुल (२०७०) र विरौटा पुल (२०७३) जस्ता पुराना पुलहरूले लामो समयदेखि स्थानीय आवागमनमा योगदान पुऱ्याउँदै आएका छन् । पुलहरूको चौडाइ तथा लम्बाइ हेर्दा साना (१-२ मिटर) देखि मध्यम (५-१० मिटर) तथा केही स्थानमा ठूला (जस्तै विरौटा पुल १२० मिटर) संरचनाहरू समेत रहेका छन् । यसले नगरपालिकामा साना खोलादेखि ठूला नदीसम्म पुल निर्माण भएको देखाउँछ । भोलुङ्गे पुलहरू विशेषगरी दुर्गम तथा पहाडी क्षेत्रहरूमा निर्माण गरिएका छन्, जसले पैदल आवागमनलाई सहज बनाएको छ । उदाहरणका लागि सिधरु भोलुङ्गे पुल, सिमलचौर घाट भोलुङ्गे पुल र पैरा ट्रास पुल उल्लेखनीय छन् । समग्रमा, ढोरपाटन नगरपालिकामा पुल पूर्वाधारको विकासले विभिन्न वडाहरूबीचको पहुँच सुधार गरेको छ । यद्यपि, केही पुलहरूको प्राविधिक विवरण (लम्बाइ, चौडाइ, एकाइ आदि) अपूर्ण रहेकोले भविष्यमा यस्ता विवरणहरू व्यवस्थित रूपमा अभिलेखीकरण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । साथै, नियमित मर्मतसम्भार र जोखिम मूल्याङ्कनमार्फत पुलहरूको दिगो उपयोग सुनिश्चित गर्नुपर्ने आवश्यकता पनि देखिन्छ ।

नगरपालिकाका सबै गाउँ, सहर तथा वस्तीहरूमा सडक सञ्जालको विस्तार गरिनु पर्ने, निर्माण भएका सडकहरूको स्तरन्तरी गर्नुपर्ने, वातावरणीय प्रभाव विश्लेषण गर्नुपर्ने, सडक निर्माण गर्दा ईन्जिनियरिंग डिजाइन अनुसार विस्तृत लागत अनुमान गर्ने, तथा उपकरणहरूको न्यूनतम प्रयोग गर्नु जस्ता कुराहरूको आवश्यकता रहेको छ । त्यस्तै नगरपालिकाका अधिकांश स्थानहरूमा सडक, पक्की, भोलुङ्गे तथा काठे पुलहरूका अभाव रहेको छ । जसले गर्दा

यातायातका साधन सञ्चालनमा समस्या, स्कूल पढ्ने विद्यार्थीहरूका लागि खोलामा आवतजावत गर्न र नगरवासीहरूलाई बजार गर्न जान जस्ता समस्याहरू रहेका छन् । आवश्यकता अनुसार रणनीतिक तथा प्रमुख स्थलहरूमा सडकको सञ्जाल विस्तार, पक्की, भोलुङ्गे तथा काठे पुलहरू निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिका स्तरका सडकहरू ग्राभेल गर्ने, सडक नालीको निर्माण, पैदल मार्ग, आवश्यक स्थानहरूमा track open, पुल, कल्भर्ट, र bio-engineering कामहरू भइरहेका छन् । यसको साथै पर्यटकीय पदमार्गको विस्तार गरी नयाँ पर्यटकीय गन्तव्यको सम्भाव्यता अध्ययन र निर्माण तथा हाल सञ्चालनमा रहेका पर्यटकीय गन्तव्यको स्तरोन्नति हुन जरूरी छ । भविष्यको आवश्यकता र वातावरणीय जोखिमलाई दृष्टिगत गर्दै सडकहरूको मापदण्ड अनुरूप स्तरोन्नति गर्नु र सार्वजनिक यातायातलाई सहज र सुलभ बनाउनु साथै सडक तथा यातायात गुरुयोजना २०८० लागु गर्नु यस नगरपालिकाको यातायात क्षेत्रमा गर्नुपर्ने मुख्य कार्य हो । यसका साथै नगरपालिकाको समग्र विकासको लागि केन्द्र देखी हरेक वडा केन्द्र जोड्ने सडकहरू, छिमेकी स्थानीय तह जोड्ने सडक, र प्रदेश सडकहरूलाई स्तरोन्नति गरी नगरपालिकाको यातायात व्यवस्थालाई चुस्त बनाउन आवश्यक रहेको छ । नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुऱ्याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल निर्माण गर्न जरूरी छ । प्रत्येक सरकारी सेवामा हरेक वडाका नागरिकको सहज पहुँच वृद्धि गर्न विद्यमान सडकहरूको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.४.३ विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

नागरिकको जनजीवनलाई सरल र सहज बनाउन साथै आर्थिक तथा सामाजिक विकास गर्न विद्युत तथा ऊर्जाले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । जलविद्युत् आर्थिक वृद्धि र आर्थिक रूपान्तरणको एक महत्वपूर्ण साधन हो । प्रकाश ऊर्जाको सबैभन्दा सरल र भरपर्दो स्रोतको रूपमा विद्युत ऊर्जालाई लिने गरिन्छ । यसका अलावा पनि प्रकाश ऊर्जाका अन्य विभिन्न स्वरूपहरू हुने गर्दछन् । ढोरपाटन नगरपालिकामा हाल केन्द्रीय प्रसारण लाइनको विद्युत सेवा विस्तारको काम भइरहेको छ । नेपाल विद्युत प्राधिकरणद्वारा सुरु गरिएको गोरुसिङ्गे-सन्धिखर्क-तम्घास-पौडी अमराई-बुर्तिवाड १३२ केभी प्रसारण लाइन परियोजनाले बुटवल हुँदै बुर्तिवाडलाई राष्ट्रिय ग्रिडमा सक्रिय रूपमा जोडिरहेको छ । सन् २०२६ को सुरुवातसम्ममा, बागलुङ क्षेत्रमा विद्युत विश्वसनीयता सुधार गर्न तम्घास र बुर्तिवाडमा १३२ केभी सबस्टेशनहरू सम्पन्न हुने वा सञ्चालन हुने क्रममा छ । पालिकाभित्र रहेका नदी, नाला, खहरे, खोल्सा आदिबाट लघु जलविद्युत उत्पादन गरी प्रयोग भइरहेको छ । नगरपालिका भित्र जम्मा १० वटा लघु जलविद्युतहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । लघु जलविद्युतको उत्पादन क्षमता करिब ३५० कि.वाट रहेको छ ।

तालिका २७: बत्ति बल प्रयोग गरिने मुख्य स्रोतका आधारमा परिवार संख्या

वडा	जम्मा, घर परिवार	बिजुली	सोलार/सौर्यऊर्जा	मट्टीतेल	अन्य
%	१००	९५.३८	२.५९	०.१९	१.८४
जम्मा	७४८५	७१३९	१९४	१४	१३८
१	१५४७	१५२८	१५	०	४
२	९४१	९२३	७	१	१०
३	६४९	६१६	२६	१	६
४	९३४	९१७	९	१	७
५	७६१	७५१	५	१	४
६	८८८	८४४	१४	६	२४
७	५०६	४६६	३५	३	२
८	४१५	३९८	९	१	७
९	८४४	६९६	७४	०	७४

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार, यस नगरपालिकामा उज्यालोको लागि ९५.३८ % घर परिवारले विद्युतको प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यस्तै २.५९ % घर परिवारले सोलार/सौर्य ऊर्जा र ०.१९ % ले मट्टितेल प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी १.८४ % घर परिवारले अन्य स्रोतको इन्धन प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यसबाट के बुझिन्छ भने नगरपालिकामा बत्ति बाल्नको लागि प्रयोग गरिने इन्धनको प्रमुख स्रोत नै विद्युत (जलविद्युतका परियोजना) रहेको छ ।

राष्ट्रिय विद्युत् प्रसारण लाइन पुर्‍याउन कठिन भएका र छरिएर रहेका ग्रामीण वस्तीहरूमा सेवा पुर्‍याउन, र परम्परागत एवम् लघु जलविद्युतका परियोजना ऊर्जामाथिको निर्भरतालाई कम गर्न विभिन्न किसिमका नवीकरणीय ऊर्जाको विकास र प्रवर्द्धन गरी यस क्षेत्रलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउनु जरुरी छ । विविध कारणवश केही घरधुरीमा मात्र विद्युत लाइनको विस्तार गर्न नसकिएको र वैकल्पिक तथा अन्य ऊर्जाको विकास सहज रूपमा नभइरहेको सन्दर्भमा, त्यसैमा केन्द्रित रहेर यस योजनाको तर्जुमा गरिएको छ ।

सबै वडामा सामुदायिक वन तथा निजी वन रहेका छन् । काठ दाउराको प्रयोगका थुप्रै नकारात्मक पक्षहरूमध्ये प्रत्यक्षरूपमा स्वास्थ्यमा पर्ने असर र वनको विनाश प्रमुख हुन् । इन्धनको प्रयोगमा सबैभन्दा धेरै घरधुरीले दाउराको प्रयोग गर्ने गरेका छन् ।

तालिका २८: इन्धनको प्रयोगमा

वडा	जम्मा, घर परिवार	इन्धनको प्रकार		
		काठ दाउरा	LPG ग्यास	अन्य
%	१००.००	७०.८६	२८.७५	०.३९
जम्मा	७४८५	५३०४	२१५२	२९
१	१५४७	१३०	१४०९	८
२	९४१	५९०	३४८	३
३	६४९	६१०	३४	५
४	९३४	८८२	५२	०
५	७६१	६६५	९६	०
६	८८८	८४८	३७	३
७	५०६	४२५	७५	६
८	४१५	३७१	४३	१
९	८४४	७८३	५८	३

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

नगरपालिकाको कुल घरधुरी मध्ये ७०.८६ प्रतिशत घरधुरीले दाउरालाई खाना पकाउने इन्धनको रूपमा प्रयोग गरिरहेका छन् भने २८.७५ प्रतिशत घर परिवारले एल.पी. ग्याँस प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यस क्षेत्रमा बिस्तारै एल.पी. ग्याँसको प्रयोग बढ्न थालेको छ । त्यस्तै ०.३९ प्रतिशत घरधुरीले अन्य इन्धन प्रयोग गरेको पाइन्छ । विद्युतलाई खाना पकाउने इन्धनका रूपमा प्रयोग गर्ने गरेको खासै देखिदैन । समग्रमा, ढोरपाटन नगरपालिकामा खाना पकाउन परम्परागत इन्धन (विशेषगरी काठ/दाउरा) को प्रयोग उच्च रहेको छ भने आधुनिक तथा स्वच्छ ऊर्जा (एल.पी. ग्याँस, बायोग्यास, बिजुली) को प्रयोग क्रमशः बढ्दो अवस्थामा भए पनि अबैसी सीमित रहेको देखिन्छ । त्यसैले वातावरण संरक्षण, स्वास्थ्य सुधार तथा दिगो विकासका लागि स्वच्छ ऊर्जा प्रवर्द्धनमा थप ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ ।

२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

ढोरपाटन नगरपालिकाको सबै वडा कार्यालयहरूमा इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध रहेको छ तथापी वडाको सेवा प्रवाह अभै पूर्णरूपमा कम्प्युटरकृत गर्न अभै बाँकी छ । प्रविधिमा आधारित टोकन, अनलाइन रजिष्ट्रेसन वा कम्प्युटर विलिङ्ग प्रविधिको प्रयोग न्यून रहेको छ । नगरपालिकाभित्रका सबै स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय, सार्वजनिक सेवा प्रदायक संस्थाहरूमा गुणस्तरीय सूचना प्रविधिको सहज पहुँच पुऱ्याउन आवश्यक रहेको छ । हुलाक कार्यालय रहेको भएता पनि यसको प्रयोग घट्दै गएको छ । सार्वजनिक सेवा प्रदायकहरूमा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढ्दो छ भने पर्याप्त सूचनाको अभाव रहेको छ । नगरपालिकाले वेबसाईटको माध्यमबाट आफ्नो सूचना तथा जानकारी गराउँदै आएको छ ।

तालिका २९: परिवारमा उपलब्ध साधन तथा सुविधाअनुसार परिवार संख्या

वडा	कुल घरपरिवार	सुविधा बिना	“कम्तीमा एउटा सुविधा	रेडियो	टेलिभिजन	ल्याण्डलाइन टेलिफोन	मोबाइल फोन (सामान्य)	मोबाइल फोन (स्मार्ट)	कम्प्युटर/ल्यापटप	इन्टरनेट	कार/जीप/भ्यान	मोटर साइकल/स्कुटर	साइकल	इलेक्ट्रिक प्यान	फ्रिज	धुने मेसिन
%	१००.००	६.१६	९३.८४	३९.२३	३३.४०	२.१२	६९.०८	७१.५७	४.८९	४१.९५	१.३२	४.५३	१.१६	६.३७	६.१५	०.२९
जम्मा	७४८५	४६१	७०२४	२९३६	२५००	१५९	५१७१	५३५७	३६६	३१४०	९९	३३९	८७	४७७	४६०	२२
१	१५४७	१४	१५३३	३०९	८१७	१०७	११११	१४४३	२३९	११४४	४६	१९५	६८	४३१	३६३	२२
२	९४१	१०	९३१	६९६	४३२	३१	६८१	८०६	४६	७२६	१८	३९	८	३२	५७	०
३	६४९	२०	६२९	३७०	१९९	५	४२७	४५६	६	२१२	७	३	१	१	५	०
४	९३४	२९	९०५	३९९	३४१	५	६१५	६९७	२०	४८६	१५	७	१	१	८	०
५	७६१	२६	७३५	३६८	३३९	१	४५३	५९४	१९	१६८	२	३१	४	७	१७	०
६	८८८	१०२	७८६	३२१	१६८	२	६५४	४७४	११	२२३	३	१४	१	२	१	०
७	५०६	८१	४२५	१२७	१०९	६	३३९	३४५	१८	१६६	६	१३	२	१	३	०
८	४१५	६४	३५१	११६	३१	१	२७६	१६३	३	२	२	१७	०	२	५	०
९	८४४	११५	७२९	२३०	६४	१	६१५	३७९	४	१३	०	२०	२	०	१	०

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, मोबाइल फोन जस्ता अत्यावश्यक सेवा सुविधाहरूको पहुँच रहेको छ । सबैभन्दा धेरै घरधुरीको पहुँचमा मोबाइल फोन पुगेको छ । ५,३५७ घरधुरी अर्थात् ७१.५७ % घरधुरीमा कम्तीमा एक थान स्मार्ट मोबाइल फोन रहेको छ । रेडियो २,९३६ घरधुरी अर्थात् ३९.२३ % मा रेडियो र २,५०० घरधुरी अर्थात् ३३.४० % घरधुरीमा टेलिभिजनको पहुँच रहेको छ । ३६६ घरधुरीमा कम्प्युटर (डेस्कटप वा ल्यापटप) रहेको छ ।

इन्टरनेटको प्रयोग मोबाइल डाटाको माध्यमबाट धेरै हुने गरेको छ । ४१.९५ % परिवारले इन्टरनेट प्रयोग गर्ने गर्दछन् । करिव ४३ % घरधुरीले मोबाइल डाटाको माध्यमबाट इन्टरनेट प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ ।

सामान्यतया नगरपालिकामा नेपाल टेलिकम, एनसेलजस्ता दुरसञ्चार सेवा प्रदायक कम्पनीहरूले सेवा प्रदान गरेका छन् । मोबाइल फोनको प्रयोग मार्फत सूचना र खबर आदान प्रदान गर्ने गरेको ढोरपाटन नगरपालिकामा हुँदा बतास र वर्षात तथा हिमपातको समयमा **Network Coverage** को हिसाबले कमजोर रहेको छ । विभिन्न किसिमका इन्टरनेट प्रविधिको विस्तार र गुणस्तर सुधारमा थप लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकामा रेडियो नेपाल र विभिन्न स्थानीय एफएम प्रसारण सुन्न पाइन्छ । टेलिभिजन प्रसारणको एकमात्र माध्यम डीसहोम रहेको छ ।

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था

२.५.१ वन तथा जैविक विविधता

वन सम्पदा र जैविक विविधता ढोरपाटन नगरपालिकाको महत्वपूर्ण सम्पदा हो । नगरपालिकाको वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता र जलाधार व्यवस्थापनलाई समेट्ने यो क्षेत्र प्रत्यक्ष रूपमा पर्यापर्यटन, जलविद्युत, कृषि, पशुपालन, स्वच्छ पर्यावरण र वन तथा जडीबुटीमा आधारित उद्योगसँग गाँसिएको छ । यहाँ वन तथा जङ्गल पर्याप्त भएता पनि सिमित रूपमा वन उपभोग र काठहरूको उपलब्धता रहेको छ । यद्यपी सो वनको पूर्णतः सदुपयोग र वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी खेतीयोग्य जमिनमा वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अवलम्बन भएको छैन । बहुमुल्य वनस्पति, वन्यजन्तु, र जडिबुटिहरूको अवैध चोरी निकासी एक प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको छ ।

१९८७ मा स्थापित ढोरपाटन शिकार आरक्ष, नेपालको एक मात्र शिकार आरक्ष हो, जुन पश्चिमी नेपालको धौलागिरी हिमाली क्षेत्रमा अवस्थित छ, मुख्यतया नगरपालिकाका उत्तरतर्फ र केही भाग म्याग्दी र रुकुमसम्म फैलिएको छ । लगभग १,३२५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा फैलिएको र २,८५० मिटरदेखि ५,५०० मिटरसम्मको उचाइमा फैलिएको छ । यो जैविक विविधता संरक्षणसँगै दिगो टुफ्री शिकारलाई प्रवर्द्धन गर्न स्थापना गरिएको थियो र विशेष गरी हिमाली तहर र नीलो भेडा (भारल) को नियमित शिकारको लागि परिचित छ । आरक्षले रातो पाण्डा, कस्तुरी मृग र हिमाली ब्वाँसो जस्ता लोपोन्मुख प्रजातिहरू सहित वन्यजन्तुहरूको विस्तृत श्रृंखलालाई पनि समेटेको छ ।

नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल २२२.८५ वर्ग कि. मी. मध्ये १२३.६६ वर्ग कि. मी. (५५.४९ प्रतिशत) भू- भाग जमिन वन क्षेत्रले ओगटेको छ । नगरपालिकामा ४५ वटा सामुदायिक वन, र केही निजी वन रहेका छन् । सामुदायिक वन व्यवस्थापनका लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरू गठन गरिएका कारण सबै जिम्मेवारी उनीहरूलाई नै दिइएको छ भने निजी वन व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित जिम्मेवार घर परिवारहरूले नै जिम्मेवारी सम्हालेको देखिन्छ भने वन क्षेत्रको तारवार गर्ने काम भएको छैन ।

नगरपालिकामा सल्ला, मौवा, चिलाउने, उत्तिस, खिरो, टुनी, सिमल, ओखर, लालीगुराँस, बाँझ, भोजपत्र आदि रुखका प्रजातिहरू पाइन्छन् । त्यस्तै नगरपालिकामा पाइने मुख्य गैर काष्ठ पैदावारहरूमा लोक्ता, टिमुर, अल्लो, सतुवा, गच्छाच्याउ, चिराइतो, सुनगाभा, लप्सी, अम्रिसो, लौठ सल्ला, बनतरुल, पाँचऔँले, तेजपत्ता, दालचिनि आदि रहेका छन् ।

नगरपालिका क्षेत्रमा पाइने जीवजन्तुहरूमा बाँदर, बँदेल, खरायो, वन बिरालो, लोखर्के, दुम्सी, स्याल, मलसाप्रो, रतुवा मृग आदि रहेका छन् । पंक्षीहरूमा मुनाल, लामपुच्छे, कालिज, फिस्टो, कोइली, चिवे, काग, न्याउली, रुपी, च्याखुरा, परेवा, गौथली आदि रहेका छन् । जडिबुटिहरूमा वाँको, चिराइतो, सोमलता, सतुवा, अल्लो, आकासे जेली, अमला, टिमुर आदि रहेका छन् ।

यस क्षेत्रबाट प्राप्त हुने काठ, दाउरा, जडीबुटी, हरित उद्यम र पर्यापर्यटन तथा धार्मिक पर्यटनको विस्तार समृद्धिका आधार हुन् भने स्वच्छ पर्यावरण, हरियाली, जैविक विविधता, प्राकृतिक सुन्दरता, समुन्नत जलाधार, प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनमा समुदायका सहभागिता एवम् पहुँच र लाभको निष्पक्ष र न्यायोचित वितरण स्थानीय जनताका महत्वपूर्ण सूचक हुन् । नगरपालिकामा उपलब्ध वनस्पतिक स्रोत तथा जडीबुटीको अध्ययन, अनुसन्धान, अभिलेखीकरण तथा दर्ता र गुण पहिचान गर्दै स्थानीय स्तरमै मूल्य अभिवृद्धि गरी तुलनात्मक लाभ लिन सकिने प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

वन संरक्षणका लागि नगरपालिकाको संयोजकत्वमा विभिन्न पहिरो तथा भूक्षय ग्रसित ठाउँहरू पत्ता लगाई संरक्षण गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसको लागि सामुदायिक वृक्षारोपणलाई अभियान कै रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक छ । वनमा आधारित उद्यम व्यवसायको विकास गर्न, सबै प्रकारका वनमा जडीबुटी खेतीको प्रवर्द्धन गरी तिनका व्यावसायिक उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरण गर्न, कृषि वनको विकास, पर्यापर्यटन व्यवसायी तथा काष्ठ फर्निचर उद्योग सञ्चालकहरूलाई सहयोग गर्न, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताका संरक्षण, पर्यापर्यटन

प्रवर्द्धनका लागि नगरपालिकामा अवस्थित उच्चा पहाड, ताल तथा तलैया संरक्षण गर्न, मानव तथा वन्य जन्तु द्वन्द्वका बारे सचेतना, क्षतिपूर्तिको र भौतिक संरचना निर्माण, भौतिक पूर्वाधार निर्माण र विकास आयोजनाहरूको लागि बायोईन्जिनियरिङ र वन अतिक्रमण, चोरी निकासी, डढेलोलाई निरुत्साहन र मिचाहा प्रजाति नियन्त्रण गर्न आदि पनि त्यत्तिकै महत्वपूर्ण रहेको छ ।

२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

बाढी, पहिरो, भू-क्षय जस्ता प्राकृतिक प्रकोपबाट कुनै क्षेत्रलाई नष्ट हुनबाट रोक्ने वा बचाउने तथा पानीको आयतन र बहावलाई सामान्य स्थितिमा राख्ने वा पानीको बहावलाई धमिलो हुन नदिई स्वच्छता बनाई राख्ने कार्यनै भू तथा जलाधार संरक्षण हो । नगरपालिकाको आर्थिक एवम् सामाजिक संरचनामा भूमि र जलाधार प्रमुख प्राकृतिक साधन, उत्पादनको साधन तथा सम्पत्तिका रूपमा रहेको छ । भूमिको भौगोलिक स्वरूप, बनोट, गुण र क्षमताअनुसार बहुआयामिक तथा सन्तुलित विकासका लागि दीर्घकालीन रूपमा भू-उपयोग व्यवस्थापनको कार्यलाई दिगो बनाउनु पर्नेछ । आर्थिक विकासको लागि भूमिको दिगो र समुचित उपयोग गर्नु पर्दछ । भू-व्यवस्थापन तथा उत्पादकत्व वृद्धिका उपायहरू अवलम्बन गर्न जमिनमा श्रम र सिप हुनेको पहुँच स्थापना गर्न जरुरी रहेको छ । भूमिलाई कृषि, आवास, सडक, पिउने पानी, सिँचाई, विद्युत तथा ऊर्जा, सूचना तथा संचार आदिको प्रवन्धको लागि प्रयोग गर्न सकिन्छ । नगरपालिका सामान्यतः पहिरोको उच्च जोखिमको क्षेत्र हो । यस क्षेत्रमा भूमिगत जलाधार तुलनात्मक रूपमा अरु क्षेत्र भन्दा निकै गहिरो (तल भएकोले) यहाँ सिँचाईको कमी रहेको र अरु सामान्य भएपनि माटोमा पोषक तत्वको उपस्थिती अन्य क्षेत्रभन्दा कम छ । नगरपालिकामा मुख्य रूपमा उत्तरगंगा, बडिगाड खोला, तमान खोला आदि खोला तथा खहरे खोल्साहरू रहेका छन् भने पोखरी, ताल तलैयाहरू पनि प्रशस्त रहेका छन् । नगरपालिकाको भू-उपयोग अवस्था हेर्दा ०.७६ प्रतिशत खोला तथा खहरे खोल्साहरू, पोखरी, ताल तलैया क्षेत्रले आगटेको छ । नगरपालिकाको खोला तथा खहरे खोल्सा र पोखरी, ताल तलैया किनारहरूको पर्याप्त संरक्षण गरिएको छैन, यी खोला तथा खहरे खोल्साहरू, पोखरी, ताल तलैया जलाधार क्षेत्र हुन् । हिउँदमा सुक्ने क्षेत्रहरू जलाधार संरक्षणका हिसावले महत्वपूर्ण क्षेत्र हुन् । नगरपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रहरूमा फैलिएर रहेका नदि तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंक्षीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रूपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ । साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले सिँचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

नगरपालिकाभित्र रहेका जलस्रोतहरू स्थानीय स्तरमा विभिन्न प्रयोजनका लागि प्रयोग हुँदै आएका, विशेषगरी पिउने पानी, सिँचाई, पशुपालन तथा केही स्थानमा वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न यस्ता पोखरी तथा सीमसार क्षेत्रहरूको उपयोग भइरहेको छ । संरचित पानीमुहान, जमीन तथा भौतिक संरचनाको सन्दर्भमा हेर्दा, खानेपानी तथा सिँचाईका लागि प्रयोग भइरहेका मुहानहरूमा सामान्य रूपमा तारबार गरेर संरक्षण गरिएको पाइन्छ । केही स्थानहरूमा मुहान क्षेत्रको संरक्षणका लागि वृक्षारोपण गरिएको छ, जसले जलस्रोतको दीगो व्यवस्थापनमा सकारात्मक योगदान पुऱ्याएको छ । तर, अभै धेरै स्थानहरूमा संरक्षण कार्य अपर्याप्त रहेको देखिन्छ । समग्रमा, नगरपालिकाभित्रका तालतलैया, पोखरी तथा सीमसार क्षेत्रहरूको यथार्थ विवरण संकलन, संरक्षण तथा दिगो उपयोगका लागि योजनाबद्ध पहल आवश्यक देखिन्छ । साथै, मुहान संरक्षणमा एकरूपता ल्याई वृक्षारोपण, तारबार तथा जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक देखिन्छ ।

नगरपालिकाले स्थानीय विपद् तथा भूसंरक्षण योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरेको देखिँदैन तर खोला तथा खहरे खोल्साहरू, पोखरी, ताल तलैया कटान तथा पहिरो जोखिम क्षेत्र पहिचान गर्ने कार्य गरेको छ । नगरपालिकामा भूक्षय जोखिम क्षेत्र नक्साङ्कन, संवेदनशील क्षेत्रको संरक्षण वा भूसंरक्षण कार्य योजना तयार भई कार्यान्वयन भएको देखिँदैन । जलाधार संरक्षणका लागि नगरपालिकाले मौजुदा खोला तथा खहरे खोल्साहरू, पोखरी, ताल तलैयाहरूको संरक्षण गर्ने गरि जलाधार संरक्षण योजना बनाउन र तत् अनुसार कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ । स्थानीय स्तरमा निजी, सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको अभिलेख व्यवस्थापन, नगरपालिकाभित्रको नाप नक्सा र अभिलेखीकरण,

भूमि व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि, भूमि बैंकमार्फत जग्गाको चक्काबन्दी गरी करार (लीज) प्रणालीमा भोगाधिकार उपलब्ध गराउने, अभिलेखीकरण र व्यवस्थापन, भूमिको वर्गीकरण अनुसारको भूउपयोग र भूक्षमता नक्सा र तथ्याङ्क सङ्कलन, ल्याण्ड पुलिड, राष्ट्रिय, प्रादेशिक भू-उपयोग नीतिको स्थानीय स्तरमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ । तीनै कुराहरूमा आधारित रहेर भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू यस योजनामा प्रस्तावित गरिएका छन् ।

२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

नगरपालिकाले वातावरण तथा सरसफाईमा विशेष ध्यान दिदै विभिन्न किसिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन मुख्यतः टोल विकास संस्थाहरू, युवाक्लब, सम्बन्धित गैरसरकारी संस्थाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय गर्दै वातावरण व्यवस्थापन, फोहोर व्यवस्थापन, सरसफाई, वातावरण संरक्षण सम्बन्धी अभिमुखिकरण जस्ता क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । वातावरण संरक्षणलाई टेवा पुर्‍याउन ध्वनि, जल, जमिन र वायुसँग सम्बन्धित प्रदूषण रोकथाम र नियन्त्रण गर्न आवश्यक हुने गर्दछ । नगरपालिका क्षेत्रमा वातावरणीय अध्ययनविना जथाभावी खनिएका सडकहरूले पहिरो तथा भूक्षय जस्ता वातावरणीय समस्याहरू निम्त्याएका छन् भने कतिपय स्थानमा वन विनास समेत भएको छ । यस्तै सडक सञ्जालको विस्तारसँगै प्लाष्टिकजन्य पदार्थहरूको प्रयोगमा वृद्धि भएको छ भने त्यसको उपयुक्त व्यवस्थापन गरिएको पाइदैन । जलवायु परिवर्तनको नकरात्मक प्रभावका कारण मुलतः पानीका स्रोतहरू सुक्दै गई कृषि तथा दैनिक जनजीवनमा अत्यावश्यक पानीको उपलब्धता घट्दै गएको आम रूपमा महसुस गरिएको छ । घर आँगन तथा भान्साबाट निस्केका फोहोरमैलालाई पुर्ने, जलाउने तथा खोला खोल्सीमा लगेर पुर्ने गरेको पाइन्छ । कुनै पनि वडाहरू पूर्ण सरसफाईयुक्त छैनन् । फोहोरमैला विसर्जन केन्द्रहरू स्थापना र सञ्चालन भएका छैनन् । फोहोरमैला विसर्जन नीति समेत निर्माण भएको छैन । वातावरण संरक्षणका लागि खाली जङ्गल तथा नांगा भिर पाखाहरूमा वृक्षारोपण गर्ने कार्यहरू भइ रहेता पनि यसको असर प्रभावकारी रूपमा देखिरहेको अवस्था छैन । नगरपालिकामा फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा ढल सम्बन्धी कुनै ठोस योजनाहरू हालसम्म कार्यान्वयन भएको देखिदैन । एकीकृत र योजनाबद्ध विकासको अभाव, पर्यटकहरूको नियमित आगमन, पूर्वाधार विकास र वातावरणबीचको सन्तुलन कायम हुन नसक्नु, कृषि पेशाको व्यावसायिकताको नाममा अत्यधिक मात्रामा रासायनिक मल र विषादीको प्रयोगमा वृद्धि हुँदै जानु, यातायात र यातायात साधनले गर्दा ध्वनि प्रदूषणमा वृद्धि भैरहेको अवस्था छ । साथै विविध कारणवश वायु, जल तथा जमिनमा प्रदूषणको मात्रा बढ्दै गइरहेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाको जोखिम, विपद् अवस्था तथा पूर्वतयारी तुलनात्मक रूपमा न्यून देखिन्छ । खोला किनारका केही बस्तीहरूमा बाढी तथा पहिरोको सम्भावना रहेका छन् । पहिरो, नदी कटान, बाढी, अति भिरालो, दलदल तथा अन्य जोखिमहरू सबै वडामा रहेको छ । आगलागी, बाढी/डुवान, पहिरो, शीतलहर, रोग महामारी, सर्पको टोकाइ तथा जंगली जनावरबाट हुने क्षति कायमै छ तर व्यवस्थित अभिलेखको अभाव वा जोखिम पहिचान प्रणाली सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । विपद् व्यवस्थापनको पूर्व तयारीतर्फ नीतिगत तथा व्यवहारिक प्रयासहरू आवश्यक रहेको देखिन्छ । विपद् न्यूनीकरणका लागि नीति निर्माण, सुरक्षित पूर्वाधार विकास, वृक्षारोपण, तटबन्ध निर्माण तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता औल्याइएको छ । साथै, मानविय स्रोत, भौतिक सामग्री, सामाजिक संरचना तथा आर्थिक स्रोतको पूर्व तयारीलाई अझ व्यवस्थित बनाउनुपर्ने देखिन्छ । आपतकालीन यातायात साधनतर्फ नगरपालिकामा दमकल, एम्बुलेन्स, शव वाहन तथा नगर प्रहरी भ्यान सञ्चालनमा नरहेको उल्लेख गरिएको छ, जसले आपतकालीन उद्धार तथा राहत कार्यमा सहयोग पुर्‍याउने आधार तयार नभएको देखिन्छ । स्थानीय पूर्वाधार विशेष गरी सडक सञ्जालको अवस्थाले पनि विपद् व्यवस्थापनमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । नगरपालिकाभित्र कंक्रीट/ढलान, कालोपत्रे तथा कच्ची सडकहरू रहेका छन्, जसले विभिन्न वडाहरूलाई जोड्ने काम गरेका छन् । समग्रमा, ढोरपाटन नगरपालिका हाल कम जोखिमयुक्त क्षेत्रको रूपमा देखिए पनि सम्भावित विपद् जोखिमलाई ध्यानमा राख्दै पूर्वतयारी, तथ्याङ्क व्यवस्थापन तथा समन्वित विपद् व्यवस्थापन प्रणालीलाई अझ सुदृढ बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा दर्ता भएका सामुदायिक वनहरूको अवस्था विविध रहेको देखिन्छ। विभिन्न वडाहरूमा रहेका यी वनहरूले वातावरण संरक्षण, जैविक विविधता संरक्षण तथा स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएका छन्। रानीवन मा सिसौ, चिलाउने, सल्लो, उतिस, काफल, गुराँस, बाँज, टुनी तथा फलाट जस्ता विविध रुखका प्रजातिहरू पाइन्छन्। यस वनले भेब्रेटा, पोखरी, दाहरा र बिस्मोर क्षेत्रका परिवारहरूलाई समेटेको देखिन्छ, जसले यस वनको सामाजिक र पर्यावरणीय महत्व उच्च रहेको संकेत गर्दछ। त्यसैगरी, वडा नं. ६ मा रहेको धाबोट सामुदायिक वन ले करिब ३००० क्षेत्रफल ओगटेको छ र ३० घरपरिवार समेटेको छ। यस वनमा मुख्य रूपमा चिलाउने, सल्लो, उतिस र गुराँस प्रजातिका रुखहरू पाइन्छन्। वडा नं. १ मा रहेको माडे सामुदायिक वन ले ४५० घरपरिवारलाई समेटेको देखिन्छ, जहाँ मुख्य रूपमा सल्लो प्रजातिका रुखहरू पाइन्छन्। नगरपालिकाभित्रका सामुदायिक वनहरूमा सल्लो, चिलाउने, उतिस र गुराँस जस्ता प्रजातिहरू प्रमुख रूपमा पाइन्छन् भने केही वनहरूमा सिसौ, काफल, बाँज, टुनी जस्ता थप बहुमूल्य प्रजातिहरू पनि रहेका छन्। यी वनहरूले स्थानीय समुदायलाई दाउरा, घाँस, काठ तथा अन्य वनजन्य स्रोत उपलब्ध गराउनुका साथै वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्। सामान्यतया वन पैदावारको रूपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, खोटो र खर आदि हुन्। फर्निचरका लागि आवश्यक काठ, पतिंगर, जडिबुटी र खोटो निकासी हुने गरेको छ।

सरकारी, सामुदायिक, कवुलियती तथा निजी क्षेत्रमा वृक्षारोपण गर्ने गरिएको छ। जिल्ला वनबाट विरुवा बितरण गरेर प्रत्येक वर्ष सामुदायिक वनहरूमा पनि वृक्षारोपण गरिने गरिएको छ। निजी वृक्षारोपणको हकमा जिल्ला नर्सरी तथा सामुदायिक नर्सरीहरूबाट स्थानीय जनताहरूले विरुवा माग गरी लैजाने र वृक्षारोपण गर्ने गरिएको छ।

ग्रामीण तथा शहरी विकासको लागि फोहोर व्यवस्थापन पनि महत्वपूर्ण पक्ष रहेको हुँदा नगरपालिकाले फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि विभिन्न रणनीतिक योजनाहरू निर्माण गरि अघि बढ्न आवश्यक रहेको छ। विशेषतः सडक तथा पर्यटन, पैदल मार्ग वरिपरि, बजार क्षेत्र नजिक यसको असर बढी रहेको छ। पुराना सवारी साधनहरूबाट निस्कने ध्वनि तथा प्रेशर हर्नका कारण ध्वनि प्रदूषण दिनानुदिन बढ्दै गएको छ। पुराना सवारी साधन, कच्ची सडकका कारणले धूलो बढेकाका छ। तसर्थ वायु प्रदूषण नियन्त्रणका लागि नगरपालिकामा निर्देशनसँगै अनुगमनको आवश्यकता रहेको छ। सो अनुसारका कार्यक्रमहरू यस योजनामा प्रस्तावित गरिएका छन्।

२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन

ढोरपाटन नगरपालिका प्राकृतिक प्रकोपको दृष्टिकोणले संवेदनशील अवस्थामा रहेको छ। विपद् व्यवस्थापनका हिसावले यस नगरपालिकामा विशेष गरी, पहिरो, आगलागी, विद्युतीय खतरा, सडक दुर्घटना, चट्याड, असिना पानी, महामारी, जङ्गली जनावरको आतङ्क जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरू देखापरेर आइरहेका छन्। वर्षेनी विभिन्न स्तरका पहिरो र भू-क्षयको प्रभाव भने नगरपालिकामा देखिने गरेको छ। महामारी तथा विपद्का कारण ठुलो संख्यामा जनधन तथा मानवीय क्षती भएको देखिदैँन तथापी नगरपालिकामा कुनैपनि समयमा विपद् आउन सक्ने सम्भावना रहेको छ। जङ्गल नजिक वस्ती एवम् खेत भएका कारण किसानहरूले बाघ, दुम्सी, बाँदर, बर्देल, मृग जस्ता जङ्गली जनावर आतङ्कको समस्या भोग्नु परेको छ। जङ्गली आतङ्कले नगरपालिकाका प्रायजसो सबै वडाका बासिन्दाहरूलाई असर गरेको छ र सबै वडाहरूमा यो एउटा प्रमुख समस्याको रूपमा स्थापित भएको छ। तसर्थ जङ्गली जनावर आतङ्कले जनजीवनमा नै असर गरेको साथै कृषि उत्पादनमा ह्रास ल्याएको कारणले जङ्गल एवम् जङ्गली जनावरको सुरक्षा सँगै उपयुक्त उपायहरूको खोजी गर्नु नितान्त आवश्यक छ।

बाढी, पहिरो आदिको जोखिमको आधारमा यस नगरपालिकामा कुल घरधुरीमध्ये करिब १९.२% घरधुरी जोखिम क्षेत्रमा रहेका छन् भने करिब ८०.८% घरधुरी जोखिमरहित क्षेत्रमा रहेका छन्। वडागत रूपमा हेर्दा वडा नं. ७ मा सबैभन्दा बढी २८९ घरधुरी जोखिम क्षेत्रमा रहेका छन्, जुन अन्य वडाको तुलनामा उच्च हो। त्यसैगरी वडा नं. २ (१८०), वडा नं. ५ (१७५) र वडा नं. १ (१५२) मा पनि जोखिम क्षेत्रमा रहेका घरधुरीको संख्या उल्लेखनीय छ। तर वडा नं. ४ र ३ मा क्रमशः ४ र १८ मात्र जोखिममा रहेका घरधुरी देखिन्छन्, जसले ती क्षेत्र तुलनात्मक

रूपमा सुरक्षित रहेको संकेत गर्दछ । फुर्दुम फल्लेघर, सपुराड तथा भुजिखोला आसपासका बस्तीहरू बाढी तथा पहिरोको उच्च जोखिममा रहेका छन् । यी क्षेत्रहरूमा वर्षायामको समयमा भू-स्खलन, बाढी तथा पहिरोका घटनाहरू बारम्बार दोहोरिने गरेको पाइन्छ । विशेष गरी भुजिखोला क्षेत्रमा आएको बाढी तथा पहिरोका कारण स्थानीय बस्ती, कृषि भूमि, सडक संरचना तथा जनजीवनमा ठूलो असर पर्ने गरेको छ । वि.सं. २०७७ साल भदौ १७ गते आएको विनाशकारी बाढी तथा पहिरोका कारण ठूलो मानवीय तथा भौतिक क्षति भएको थियो । उक्त विपद्का कारण करिब ३७ घरधुरी प्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित भएका थिए भने १५० भन्दा बढी व्यक्तिहरू विस्थापित हुन पुगेका थिए । बाढी तथा पहिरोले आवासीय घर, खेतीयोग्य जमिन, खानेपानी प्रणाली, ग्रामीण सडक तथा अन्य भौतिक संरचनामा समेत क्षति पुऱ्याएको थियो । लामाचौर, बुढाथोक, सहिखोला, पुराने, दोगाडी तथा राक्सेखोला क्षेत्रहरू प्राकृतिक विपद्का दृष्टिले संवेदनशील क्षेत्रका रूपमा रहेका छन् ।

समग्रमा हेर्दा नगरपालिकामा ठूलो हिस्सा सुरक्षित भए पनि घरधुरी बाढी तथा पहिरोको जोखिममा रहेका छन्, जसका लागि जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वतयारी तथा सुरक्षित बस्ती विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

युवाहरूमा लागू पदार्थ सेवन एवम् मादक पदार्थ सेवनको समस्या पनि बढ्दो नै रहेको छ । नगरपालिकामा कच्ची घरहरू जोखिममा छन् भने, अव्यवस्थित विद्युतीय नाङ्गो तारहरूले गर्दा पनि बस्तीहरूमा जोखिम बढिरहेको छ । सडक दुर्घटना पनि अत्यन्त बढ्दै गइरहेको छ । प्रकोप एवम् जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन कोष, विपद् प्रतिकार्य टोली, आपत्कालिन योजना, आपत्कालिन नम्बरहरू लगायत विपद्का विविध पक्षहरूबारे वडा बासीहरूमा जानकारीको कमी रहेको छ ।

विपद् पूर्व तयारी, न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्यमा स्थानीय तथा समुदायस्तरका ज्ञान, सीप र संयन्त्रको कमी रहेको छ । विपद् तथा प्रकोपहरूले प्रत्यक्ष रूपमा महिला तथा बालबालिका र दलित समुदायमा प्रभाव पार्ने गरेको छ । नगरपालिकामा ठुला तथा साना खोला तथा खहरे खोल्साहरू व्यवस्थित गर्न नसकिएका कारण वर्षायाममा स्थानीयले धेरै दुख पाउने गरेका छन् । बडिगाड खोला, तमान खोला र अन्य खोलाहरू किनारमा रहेको बस्तीहरू बाढी र पहिरोको उच्च जोखिममा रहेको हुदा संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । विपद्का कारण व्यक्तिगत धनजनका साथै भौतिक पूर्वाधारमा क्षति, विद्यालय शिक्षा, खाद्यसुरक्षा, आवास व्यवस्थापन, खानेपानी तथा सरसफाईमा पहुँच, स्वास्थ्यका क्षेत्रमा प्रत्यक्ष असर पर्ने गरेको छ । नगरपालिकाले स्थानीय जनसमुदाय, राजनीतिक अगुवा, सुरक्षा नीकाय र अन्य टोलीहरू बिच समन्वय गरी विपत्तिका समयमा सक्रिय भई विपद् न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका क्षेत्रमा महत्वपूर्ण कार्यहरू गर्दै आइरहेको छ । वर्षात्को समयमा आएको बाढी र पहिरोबाट प्रभावितहरूलाई तत्काल उद्धार गरी राहत र पुनःस्थापनाको व्यवस्था मिलाउन कठिन परिरहेको छ । गरिब तथा अति विपन्न नागरिकहरूलाई राहत वितरण, एम्बुलेन्स व्यवस्थापन, जेसिभि व्यवस्थापन गरी सेवा प्रदान गर्दै आइरहेको छ । सडकको कुना पट्टि नाला निर्माण कार्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप अगाडि बढ्नु पर्ने देखिन्छ । यसका लागि सडकको स्तरोन्नति सँगसँगै नाला निर्माण गर्ने र नजिकको खोला तथा खहरे खोलाहरूमा निकास गर्ने प्रणाली विकास गर्नु पर्दछ । यसरी नालाको कामको थालनी गर्दा सर्वप्रथम पहिरो र कटानका क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकतामा राख्नु पर्दछ । नगरपालिकामा आपत्कालिन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना र सञ्चालन भएको छ । नगरपालिकामा विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण भएको देखिँदैन । नगरपालिकाले रु.५५ लाखको विपद् व्यवस्थापन स्थानीय कोष खडा गरेको छ, जसलाई एक सफल कार्यको रूपमा लिन सकिन्छ । सामान्य खोज उद्धारमा तालिम प्राप्त जनशक्ति र स्वयम् सेवकको आवश्यकता रहन्छ तर नगरपालिकामा यस्ता जनशक्ति र स्वयं सेवकहरूको अभाव रहेको छ । नगरपालिकाभित्र बस्तीको लागि अयोग्य स्थानमा बसोबास गर्ने घर परिवारहरूको सङ्ख्या करीव १५.०० रहेको छ । जसलाई समयमै स्थानान्तरण गर्न आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

प्रकोपहरू सामान्यतया पूर्ण नियन्त्रण गर्न नसकेपनि प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी जनधनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । प्रकोप नियन्त्रण योजना, प्रकोपबाट बच्ने उपायका बारेमा सचेतनामूलक

कार्यक्रम, वडा स्तरमा सुरक्षित घरहरू निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याउन, सम्भावित विपदका बारेमा सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू जरुरी देखिन्छ। जलवायु परिवर्तनका असरका विरुद्ध स्थानीय अनुकूलन योजना तर्जुमा गर्ने र प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने पद्धतिको विकास गर्न समेत आवश्यक छ। नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरी लागू गर्नु हुन्छ। महामारी तथा विपद्का घटनाहरूको मध्यनजर गर्दै विपद्को नक्साङ्कन गर्ने, नगरपालिकाको क्षमता विश्लेषण गर्ने तथा पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि आवश्यक पर्ने नीतिगत व्यवस्था तथा स्रोत सामाग्रीहरू तयारी अवस्थामा राख्नुपर्दछ। दैविक प्रकोप न्यूनीकरण तथा उद्धार समिति निर्माण गरी दैविक प्रकोपका असरहरू लेखाजोखा गर्न, तथा उद्धारका लागि आवश्यक पर्ने औजार तथा सामाग्री व्यवस्थापन गर्न र विपद् व्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा गर्न परिणाममुखी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न अपरिहार्य छ।

२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन

ढोरपाटन नगरपालिकावासीलाई चुस्त, पारदर्शी तथा सुविधाजनक सेवा प्रवाह गर्नु नगरपालिकाको प्रमुख दायित्व हो। राज्यले लिएको नीतिअनुरूप असल शासनका प्रमुख आयामहरूमा सार्वजनिक प्रशासनमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी, शासन शुलभता र सहजता महत्वपूर्ण आयामहरू हुन्। यी आयामहरूको स्वस्थ विकास र सुनिश्चितता गर्न सकेको खण्डमा संघीय संविधानको मर्म अनुरूप जनताको घरदैलोमा राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा र सुविधा पुऱ्याउन सकिन्छ। सही सूचना तथा जानकारी प्राप्त नहुँदा सेवाग्राहीले पटक पटक दुःख पाउने अवस्था आउँछ भने नगरपालिकाप्रति जनविश्वास पनि घट्न जान्छ। तसर्थ चुस्त दुरुस्त तरिकाले सेवा प्रदान गर्नको लागि नगरपालिकाले हालसम्म १८ वटा ऐन, ६ वटा नियमावली, २ वटा निर्देशिका, २१ वटा कार्यविधि, ३ वटा मापदण्ड तथा आचारसंहिता निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइरहेको छ।

तालिका ३०: ढोरपाटन नगरपालिकाका हालसम्मका कानूनहरू

क्र.स.	ऐन, कानून तथा निर्देशिका	
१	करार सेवामा कार्यरत कर्मचारीहरूको सामाजिक सुरक्षा कोषमा आवद्धता सम्बन्धी कार्यविधि, २०८०	कार्यविधि
२	विद्यालय समायोजन तथा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८१	कार्यविधि
३	ढोरपाटन नगरपालिकाको व्यावसाय दर्ता ऐन, २०८१	ऐन
४	ढोरपाटन नगरपालिकाको प्रशासकीय (खर्च मापदण्ड तथा आन्तरिक नियन्त्रण) नियम, २०८१	नियमावली
५	ढोरपाटन नगरपालिकाको सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०८१	नियमावली
६	ढोरपाटन नगरपालिकाको सहकारी नियमावली, २०८१	नियमावली
७	ढोरपाटन नगरपालिकाको शिक्षा ऐन, २०८१	ऐन
८	दलितसंग उप-मेयर कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०८०	कार्यविधि
९	स्थानीय स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
१०	स्वास्थ्य संस्था फार्मसी सेवा कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
११	स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धी निर्देशिका, २०७९	निर्देशिका
१२	सार्वजनिक सेवा प्रवाहको मापदण्ड २०७९	मापदण्ड
१३	समूह गठन र सञ्चालनसम्बन्धी कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
१४	विपद् व्यवस्थापन तथा राहत वितरण कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
१५	विद्यालय अनुगमन, निरीक्षण तथा सत्यापन कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
१६	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
१७	विषयगत समिति (कार्यसञ्चालन) कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
१८	फेलोसिप तथा शोधपत्र कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
१९	आधारभूत तथा माध्यमिक परीक्षा सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि- २०७९	कार्यविधि
२०	पदाधिकारीको आचारसंहिता - २०७९	कार्यविधि
२१	नगर कार्यपालिका (कार्यसम्पादन) नियमावली, २०७९	नियमावली
२२	स्थानीय सडक मापदण्ड २०७९	मापदण्ड
२३	“घ” वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजतपत्र सम्बन्धी कार्यविधि - २०७९	कार्यविधि
२४	करार शिक्षक, बालविकास सहजकर्ता तथा विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
२५	असल शिक्षक, असल विद्यार्थी, असल अभिभावक छनौट कार्यविधि-२०७९	कार्यविधि
२६	अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समितिको कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि

क्र.स.	ऐन, कानून तथा निर्देशिका	
२७	उपभोक्ता समिति गठन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०७९	कार्यविधि
२८	स्थानीय राजपत्र प्रकाशन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९	कार्यविधि
२९	नगर कार्यपालिका (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७९०	ऐन
३०	स्थानीय सेवा ऐन, २०७९	ऐन
३१	स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा ऐन, २०७९	ऐन
३२	वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन, २०७९	ऐन
३३	सार्वजनिक निजी साझेदारी सम्बन्धी ऐन, २०७९	ऐन
३४	ढोरपाटन नगरपालिकाको संस्था दर्ता तथा नियमन सम्बन्धी ऐन, २०७९	ऐन
३५	विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७९	ऐन
३६	वन व्यवस्थापन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७९	ऐन
३७	मदिरा व्यवस्थापन तथा नियन्त्रण गर्न बनेको ऐन, २०७९	ऐन
३८	भूमी ऐन, २०७९	ऐन
३९	पूर्वाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, २०७९	ऐन
४०	नगरसभा सञ्चालन कार्यविधि (ऐन), २०७९	ऐन
४१	खानेपानी तथा सरसफाई र स्वच्छता ऐन, २०७९	ऐन
४२	कृषि व्यावसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७९	ऐन
४३	ढोरपाटन नगरपालिकाको कर तथा गैर कर राजश्व सम्बन्धी ऐन, २०७९	ऐन
४४	प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐन, २०७९	ऐन
४५	ढोरपाटन नगरपालिकाको बजार अनुगमन निर्देशिका, २०७५	निर्देशिका
४६	ढोरपाटन नगरपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५	ऐन
४७	ढोरपाटन नगरपालिकाको शिक्षा नियमावली, २०७५	नियमावली
४८	ढोरपाटन नगरपालिका न्यायिक समिति सञ्चालन कार्यविधि, २०७५	कार्यविधि
४९	विपद् व्यवस्थापन कोष (सञ्चालन) कार्यविधि, २०७५	कार्यविधि
५०	ढोरपाटन नगरपालिका भित्रका सामुदायिक विद्यालयहरूमा शिक्षक नियुक्ति सम्बन्धी कार्यविधि, २०७४	कार्यविधि
५१	एफ एम रेडियो व्यवस्थापन तथा सञ्चालन कार्यविधि, २०७४	कार्यविधि

नगरपालिकामा बनेका ऐनहरूमा संस्था दर्ता, आर्थिक, शिक्षा, न्यायिक समिति र प्रशासकीय ऐन मुख्य हुन भने कार्यविधिहरूमा उपभोक्ता समिति गठन, निर्माण व्यवसायी इजाजत र व्यवसाय दर्ता आदि रहेका छन् । नगरपालिकामा कर्मचारीको कुल दरबन्दी जना रहेकोमा दरबन्दी अनुसारका कर्मचारीहरूको पदपूर्ति प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिकामा हाल स्थायी प्रतिशत र करार तथा ज्यालादारी प्रतिशत गरी जम्मा जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् भने विभिन्न विषयगत शाखाहरू कृषि तथा पशु, प्राविधिक तथा पूर्वाधार, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद, स्वास्थ्य, प्रशासन, सूचना प्रविधि, र लेखा शाखा रहेका छन् । मानव संसाधनको विकासका लागि नगरपालिकाका विभिन्न शाखामा कार्यरत कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम तथा भ्रमणको व्यवस्था गर्ने गरिएको छ भने अन्य आम समुदायका युवा, महिला, कृषकहरूका क्षमता अभिवृद्धिका लागि लक्षित वर्गका कार्यक्रमहरूमा समेट्दै आएको छ ।

सुशासन प्रवर्द्धनका लागि विधान समिति, राजस्व परामर्श समिति, विषय योजना तर्जुमा समिति तथा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति गठन भई नीति, कानून, कार्यविधि, मापदण्ड र योजना कार्यान्वयनमा संलग्न भएका छन् । सुशासन तथा सदाचार प्रवर्द्धनको लागि सार्वजनिक सुनुवाइ गर्ने, आम्दानी खर्चको सार्वजनिकीकरण गर्ने, योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षण गर्ने, टोल तथा वस्ती स्तरबाट योजना छनौट, ई-हाजिरीको व्यवस्था, विद्युतीय सूचना प्रणालीको विस्तार जस्ता औजारहरूको उपयोग गराउने अभ्यासहरू भएका छन् । नगरपालिकामा शासकीय अभ्यासलाई पारदर्शी र सहभागीतामूलक बनाउन विभिन्न प्रयास गरिरहेको छ । पारदर्शी, जबाफदेही, उत्तरदायी र सहभागीतामूलक स्थानीय शासन र प्रतिस्पर्धी र गुणस्तरीय स्थानीय सेवा सहितको सदाचारयुक्त शासन प्रणालीलाई संस्थागत गर्न नगरपालिका प्रयासरत छ । समुदायलाई नगरपालिकाले गरेका कार्यक्रमहरूको विषयमा जानकारी गराउने, नगरपालिकाबाट प्राप्त गर्न सकिने सेवा सुविधाका विषयमा जानकारी गराउन नागरिक बडापत्र तयार गरिएको छ । सुशासन तथा पारदर्शिताका लागि यी कार्यक्रमहरूमात्र पर्याप्त नभएका कारण यस सम्बन्धी धेरै योजना तथा कार्यक्रमहरू प्रस्तावित गरिएका छन् । नगरपालिकाका वाड कार्यालयहरूमा जन्मदर्ता, विवाह दर्ता, मृत्युदर्ता बसाइ सराई, अन्य विभिन्न सिफारिसहरू उपलब्ध गराउने व्यवस्थापन मिलाइएको छ ।

नगरपालिकाको औसत वार्षिक बेरुजू २.५ प्रतिशत र औसत वार्षिक पुँजीगत खर्च ३७.१३ प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिकाको आन्तरिक आय ४.५ करोड सम्म रहेको छ । नगरपालिकाले सडक गुरुयोजना तर्जुमा गरी सकेको छ । नगरपालिकाले पटक सम्म मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार पारिसकेको छ । नगरपालिकाको सेवाग्राही सन्तुष्टिको स्तर ८० प्रतिशत छ । आवश्यकता अनुसार सवारी साधनहरूको संख्या वटा जिप, पिकअप र वटा मोटर साईकल रहेको छन् । नगरपालिकाको आन्तरिक लेखापरीक्षण र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको व्यवस्था छ । समयमा फछ्यौट भएका वार्षिक योजनाहरू करीव प्रतिशत रहेका छन् । सुशासनको माग तथा यस क्षेत्रमा आएका नयाँ अभ्यासलाई आत्मासाथ गरी नगरपालिका र नगरपालिकावासी बीचको परस्पर विश्वास कायम हुने गरी नगरवासीलाई सुशासन र जनउत्तरदायी स्थानीय सरकारको अनुभूति दिलाउन हाल अधि बढेका प्रयासलाई संस्थागत गर्नु तथा थप कदम चाल्नुपर्ने आवश्यकता नगरपालिकाले महसुस गरेको छ । सुशासनका लागि संघीय तथा प्रादेशिक संवैधानिक निकाय तथा आयोगसँगको सम्पर्क र समन्वय, अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन, नगरपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ ।

२.६.२ सङ्गठनात्मक विकास

नगरपालिकाको संगठनात्मक विकासका लागि आवश्यक ऐन, कानून तथा कार्यविधिहरू निर्माण भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् भने सेवा प्रवाहलाई प्रविधिमैत्री बनाउन डिजिटल प्रणाली तथा सूचना प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिएको छ । प्रत्येक वडामा इन्टरनेट सेवाको पहुँच स्थापना भई सूचना आदान-प्रदान र प्रशासनिक कार्यसम्पादन सहज भएको छ । कृषि तथा पशुपन्छी, प्राविधिक तथा पूर्वाधार, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद, स्वास्थ्य, प्रशासन, सूचना प्रविधि तथा लेखा लगायतका विषयगत शाखाहरूको संस्थागत व्यवस्था भई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालनमा रहेका छन् । न्यायिक समिति, विधायन समिति, लेखा समिति तथा कार्यपालिकाअन्तर्गतका विषयगत समितिहरू सक्रिय रहँदा नगरपालिकाको संगठनात्मक संरचना थप व्यवस्थित, परिपक्व र प्रभावकारी बन्दै गएको छ । सेवा प्रवाहलाई सहज, सरल, सुलभ, पारदर्शी तथा नागरिकमैत्री बनाउने प्रयास निरन्तर भइरहेको छ भने कर्मचारी व्यवस्थापन तथा मानव स्रोत विकाससम्बन्धी अभ्यासहरूलाई पनि प्राथमिकता दिइएको छ । संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा विकास साभेदार संस्थाहरूको सहयोग र सहकार्यमा पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि विभिन्न तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका छन्, जसले योजना तर्जुमा, सेवा प्रवाह तथा सुशासनलाई थप सुदृढ बनाउने आधार तयार गरेको छ । साथै, विद्यमान सूचना प्रविधि पूर्वाधार र संस्थागत संरचनाको उपयोग गरी ई-शासन प्रणाली विस्तार, अनलाइन सेवा प्रवाह, कागजरहित प्रशासन, नागरिक गुनासो व्यवस्थापन प्रणालीको विकास, सार्वजनिक सुनुवाइलाई थप प्रभावकारी बनाउने तथा अन्तरसरकारी समन्वय सुदृढ गर्ने अवसरहरू उपलब्ध रहेका छन्, जसले नगरपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरी प्रभावकारी, उत्तरदायी र परिणाममुखी स्थानीय शासन प्रणाली विकास गर्न महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने सम्भावना रहेको छ ।

२.६.३ स्रोत परिचालन

नगरपालिकाले उपलब्ध स्रोत-साधनको अधिकतम परिचालन गर्दै आन्तरिक आय अभिवृद्धि र वित्तीय सुदृढीकरणलाई प्राथमिकता दिएको छ । स्रोत परिचालनका लागि वार्षिक रूपमा आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ भने व्यवसाय दर्ता, वर्गीकरण तथा नवीकरण, सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि लगायतका कानुनी तथा प्रशासनिक व्यवस्थाहरू प्रभावकारी रूपमा लागू गरिएका छन् । नगरपालिकाको आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरूमा सम्पत्ति कर, भूमिकर, बहाल कर, व्यवसाय कर, सवारी साधन कर, घरजग्गा रजिस्ट्रेशन दस्तुर, सिफारिस दस्तुर, नाता प्रमाणित दस्तुर, सडक स्तरोन्नति शुल्क, सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आम्दानी, विद्युत सेवा शुल्क, प्रशासनिक दण्ड जरिवाना तथा अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम रहेका छन् । त्यसैगरी बाह्य स्रोतअन्तर्गत संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपूरक

अनुदान, विशेष अनुदान तथा तीन तहका सरकारबीच बाँडफाँट हुने राजस्वले नगरपालिकाको वित्तीय आधारलाई थप सुदृढ बनाएको छ । अन्तरसरकारी वित्त हस्तान्तरण तथा राजस्व बाँडफाँटको रकम प्राप्त गर्न सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय र पहल गर्दै सार्वजनिक स्रोत परिचालनमा विशेष ध्यान दिइएको छ । साथै, आन्तरिक राजस्व वृद्धि गर्न गरेको दायरा र दरलाई समयानुकूल व्यवस्थापन गर्दै स्थानीय स्रोत-साधनको न्यायोचित उपयोग गरी गरिब तथा विपन्न समुदायसम्म विकासका प्रतिफल पुग्ने गरी नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरिएका छन् । नगरपालिकाले सम्बन्धित वडाहरूको आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा बजेट विनियोजन गर्दै न्यूनतम ५० लाखदेखि ८० लाख रुपैयाँसम्म बजेट उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छ । यसका अतिरिक्त सामाजिक सुरक्षाअन्तर्गत विभिन्न शीर्षकमा भत्ता वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गरी सामाजिक संरक्षण र समावेशी विकासलाई समेत प्रवर्द्धन गर्दै आएको छ ।

२.६.४ योजना व्यवस्थापन

योजनाहरू सकेसम्म छिटो, गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा सम्पन्न गर्न समयमै अनुगमन गर्ने तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई सहज र सरल बनाउने उद्देश्यले आवश्यक कार्यविधिहरू निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । योजना निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्यलाई व्यवस्थित, प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउन नगरपालिकाभित्र योजना शाखामार्फत योजना व्यवस्थापनसम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यहरूको सहजीकरण गरिँदै आएको छ । संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा अन्य संघ-संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी विभिन्न आयोजना तथा विकास कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भइरहेका छन् । नगरसभाबाट स्वीकृत वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनसँगै नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रगति समीक्षा गर्ने अभ्यासलाई संस्थागत गरिएको छ । राज्य पुनर्संरचनापश्चात नगरपालिकाको स्थापना भएसँगै प्रचलित कानून, ऐन तथा नीतिगत व्यवस्थाअनुसार योजनाबद्ध विकास प्रक्रियाको सुरुवात गरिएको हो । यसले विकास योजनाहरूलाई आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीलाई सुदृढ बनाउँदै सुशासित, पारदर्शी र उत्तरदायी स्थानीय विकास व्यवस्थापनको आधार तयार गरेको छ ।

उपप्रमुखको संयोजकत्वमा रहेको बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिको सिफारिसका आधारमा नगरसभाबाट वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम अनुमोदन गरी वार्षिक योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्ने नियमित अभ्यास स्थापित भएको छ । योजना व्यवस्थापनको क्षेत्रमा नगरपालिकाले योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा योजना अनुशासन कायम गर्ने दिशामा महत्वपूर्ण उपलब्धिहरू हासिल गरेको छ । सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई अवलम्बन गर्दै नगरसभाबाट स्वीकृत बजेट, नीति तथा कार्यक्रमलाई वेबसाइट तथा सूचना पाटीमार्फत सार्वजनिक गर्ने पारदर्शी अभ्यासलाई संस्थागत गरिएको छ । स्वीकृत नीति, ऐन तथा नियम व्यवस्थाको आधारमा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी आयोजना तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने, निर्धारित प्रक्रिया तथा नियमहरूको पालना सुनिश्चित गर्ने र नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीलाई सुदृढ बनाइएको छ । यसबाट योजनाबद्ध विकास, सुशासन, पारदर्शिता, जवाफदेहिता तथा जनसहभागितामा आधारित स्थानीय विकास व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउने आधार तयार भएको छ ।

२.७ प्रथम आवधिक योजनाको समीक्षा

ढोरपाटन नगरपालिकाले नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, पन्ध्रौँ राष्ट्रिय योजना, गण्डकी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना तथा दिगो विकास लक्ष्यलाई आधार मानी आर्थिक वर्ष २०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अवधि समेट्ने प्रथम आवधिक योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको थियो । उक्त योजनाले नगरपालिकाको समग्र आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वातावरणीय तथा संस्थागत विकासलाई एकीकृत रूपमा अधि बढाउने दीर्घकालीन मार्गचित्र प्रदान गरेको थियो । योजनाले नगरपालिकाको विकासलाई कृषि, पर्यटन, ऊर्जा, वन तथा जडीबुटी, पूर्वाधार, साना उद्योग, मानव विकास तथा सुशासनमा केन्द्रित गर्दै समृद्ध, समावेशी तथा दिगो नगर निर्माण गर्ने लक्ष्य निर्धारण गरेको थियो ।

प्रथम आवधिक योजनाले पाँच वर्षको अवधिमा नगरपालिकाको उपलब्ध स्रोत, सम्भावना र आवश्यकता पहिचान गरी विषयगत रणनीति, कार्यक्रम, आयोजना तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गरेको थियो। योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि संघ, प्रदेश, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र, सहकारी तथा समुदायबीचको सहकार्यलाई विशेष महत्व दिइएको थियो।

प्रथम आवधिक योजना समाप्त भएसँगै दोस्रो आवधिक योजना निर्माणको क्रममा अधिल्लो योजनाको समग्र समीक्षा गर्नु आवश्यक देखिन्छ। यस समीक्षाको उद्देश्य योजनाले निर्धारण गरेका दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रमहरू कति प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भए, अपेक्षित उपलब्धि हासिल भए वा भएनन्, कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू के रहे, र आगामी योजनाका लागि के-कस्ता सुधार आवश्यक छन् भन्ने विषयको विश्लेषण गर्नु हो।

प्रथम आवधिक योजनाले नगरपालिकाको विकासलाई योजनाबद्ध, समन्वित तथा परिणाममुखी बनाउने महत्वपूर्ण आधार तयार गरेको देखिन्छ। यस अवधिमा नगरपालिकाले सडक, पुल, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, कृषि, पर्यटन, विद्युत, सूचना प्रविधि, सामाजिक सुरक्षा तथा संस्थागत सुदृढीकरण लगायतका क्षेत्रमा उल्लेखनीय लगानी गरेको पाइन्छ। वार्षिक योजना तथा बजेटलाई आवधिक योजनासँग जोड्ने अभ्यास क्रमशः संस्थागत हुँदै गएको देखिन्छ भने अधिकांश विकास कार्यक्रमहरू आवधिक योजनाको प्राथमिकताअनुसार नै सञ्चालन गरिएका थिए।

यद्यपि योजनाले निर्धारण गरेका सबै लक्ष्य तथा सूचकहरू पूर्ण रूपमा हासिल हुन सकेका छैनन्। केही क्षेत्रहरूमा अपेक्षाभन्दा राम्रो प्रगति भए पनि केही कार्यक्रम स्रोतको अभाव, सीमित बजेट, प्राविधिक जनशक्तिको कमी, प्राकृतिक विपद्, कोभिड-१९ महामारी, भौगोलिक विकटता तथा अन्तरसरकारी समन्वयका कारण पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेनन्। फलस्वरूप योजनाका केही परिमाणात्मक लक्ष्यहरू निर्धारित समयमै हासिल गर्न कठिनाई भएको देखिन्छ।

यस अवधिमा नगरपालिकाले कृषि व्यवसायीकरण, पर्यटन पूर्वाधार, सडक स्तरोन्नति, सामाजिक सेवा विस्तार तथा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा महत्वपूर्ण प्रयास गरेको भए तापनि उत्पादनमुखी अर्थतन्त्र, रोजगारी सिर्जना, निजी क्षेत्रको लगानी विस्तार, औद्योगिक विकास तथा नगरस्तरीय आर्थिक आधार सुदृढीकरणमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको देखिदैन।

दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्यको समीक्षा: प्रथम आवधिक योजनाले नगरपालिकाको दीर्घकालीन विकासका लागि कृषि, पर्यटन, प्राकृतिक स्रोत तथा पूर्वाधार विकासलाई आधार मानेर समृद्ध नगर निर्माण गर्ने सोच अधि सारेको थियो। यस सोचलाई कार्यान्वयन गर्न आर्थिक उत्पादन वृद्धि, सामाजिक विकास, गुणस्तरीय पूर्वाधार निर्माण, वातावरण संरक्षण तथा सुशासन प्रवर्द्धनलाई मुख्य उद्देश्यका रूपमा लिइएको थियो।

योजना कार्यान्वयन अवधिमा यी उद्देश्यहरू प्राप्तितर्फ महत्वपूर्ण प्रगति भएको देखिए पनि पूर्ण उपलब्धि हासिल भएको भन्न सकिने अवस्था छैन। विशेषगरी सामाजिक सेवा प्रवाह, आधारभूत पूर्वाधार तथा स्थानीय शासन प्रणालीमा उल्लेखनीय सुधार भएको देखिन्छ भने उत्पादनमुखी अर्थतन्त्र, पर्यटनको व्यावसायीकरण, उद्योग विकास तथा स्थानीय रोजगारी विस्तार अपेक्षाअनुसार हुन सकेको छैन।

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचले परिकल्पना गरेको आर्थिक रूपान्तरणका लागि आवश्यक निजी लगानी, उत्पादनमूलक उद्योग तथा उच्च मूल्यका कृषि उत्पादनको विकास अबै प्रारम्भिक अवस्थामै रहेको देखिन्छ। यसले आगामी दोस्रो आवधिक योजनामा आर्थिक विकासका कार्यक्रमहरूलाई थप केन्द्रित बनाउनुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट गरेको छ।

क्षेत्रगत उपलब्धिको समीक्षा

आर्थिक विकास क्षेत्र समीक्षा: आर्थिक विकास अन्तर्गत कृषि, पशुपालन, पर्यटन, उद्योग, व्यापार, सहकारी तथा रोजगारीका क्षेत्रमा विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका थिए। किसानलाई कृषि सामग्री वितरण, व्यावसायिक

कृषि प्रवर्द्धन, पशुपालन कार्यक्रम, कृषि सडक, सिँचाई विस्तार तथा सहकारीमार्फत उत्पादनमा सहयोग पुर्याउने प्रयास भएका छन्। केही कृषि उत्पादन तथा व्यवसायीकरणमा सुधार भए पनि कृषि अभै परम्परागत प्रणालीमै आधारित रहेको देखिन्छ।

पर्यटन क्षेत्रमा आधारभूत पूर्वाधार विकास, धार्मिक तथा प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका प्रयास गरिए पनि पर्यटनलाई स्थानीय अर्थतन्त्रसँग प्रभावकारी रूपमा जोड्न सकिएको छैन। निजी क्षेत्रको लगानी अपेक्षाअनुसार आकर्षित हुन नसक्दा पर्यटन क्षेत्रको आर्थिक योगदान सीमित रहेको देखिन्छ।

उद्योग तथा उद्यमशीलता विकासमा अपेक्षाकृत कम उपलब्धि हासिल भएको देखिन्छ। स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग विस्तार, प्रशोधन उद्योग स्थापना तथा रोजगारी सिर्जनामा योजनाले राखेका अपेक्षित लक्ष्य पूर्ण रूपमा हासिल हुन सकेका छैनन्।

सामाजिक विकास क्षेत्र: शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सरसफाइ, महिला, बालबालिका, युवा तथा सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा उल्लेखनीय सुधार भएको देखिन्छ। विद्यालय भवन, स्वास्थ्य संस्था, खोप कार्यक्रम, सामाजिक सुरक्षा तथा खानेपानी आयोजना विस्तारले नागरिकको आधारभूत सेवामा पहुँच बढेको छ।

तर गुणस्तरीय शिक्षा, विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा, दक्ष जनशक्ति उत्पादन, युवा स्वरोजगार तथा सीप विकासका क्षेत्रमा अभै सुधार आवश्यक रहेको देखिन्छ। सामाजिक समावेशीकरणका कार्यक्रम सञ्चालन भए तापनि सबै लक्षित समुदायमा समान रूपमा प्रभाव पुग्न सकेको देखिँदैन।

पूर्वाधार विकास क्षेत्र: प्रथम आवधिक योजनाको अवधिमा नगरपालिकाले सडक, पुल, खानेपानी, विद्युत, सार्वजनिक भवन तथा सूचना प्रविधि क्षेत्रमा उल्लेखनीय लगानी गरेको देखिन्छ। धेरै ग्रामीण बस्ती सडक सञ्जालसँग जोडिएका छन् भने केही सडकको स्तरोन्नति समेत भएको छ।

तर अधिकांश सडकहरू अभै कालोपत्रे हुन नसक्नु, वर्षायाममा यातायात अवरुद्ध हुनु, पुल तथा ढल व्यवस्थापन अपुग हुनु, खानेपानीका केही आयोजना अपूर्ण रहनु तथा नियमित मर्मत सम्भारमा कमजोरी रहनुले पूर्वाधारको गुणस्तरमा चुनौती कायम रहेको देखिन्छ।

वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन: नगरपालिकाले वन संरक्षण, जैविक विविधता संरक्षण, भू-संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापनमा विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ। सामुदायिक वन व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणमा जनसहभागिता बढेको देखिन्छ।

तर जलवायु परिवर्तनका प्रभाव, पहिरो, बाढी, वन डहेलो तथा प्राकृतिक विपद्का जोखिम निरन्तर बढिरहेका छन्। विपद् पूर्वतयारी, जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकूलनका कार्यक्रमहरू अभै प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक देखिन्छ।

संस्थागत विकास तथा सुशासन: नगरपालिकाले सूचना प्रविधिको प्रयोग, सार्वजनिक सेवा प्रवाह, वित्तीय व्यवस्थापन, कर्मचारी क्षमता विकास तथा पारदर्शिता अभिवृद्धिमा उल्लेखनीय प्रयास गरेको देखिन्छ। योजनाबद्ध बजेट तर्जुमा, सार्वजनिक सुनुवाइ तथा सामाजिक परीक्षणजस्ता अभ्यास विस्तार भएका छन्।

यद्यपि तथ्यांक व्यवस्थापन प्रणाली, नतिजामूलक अनुगमन, परियोजना मूल्याङ्कन तथा कार्यसम्पादनमा आधारित योजना कार्यान्वयन प्रणाली अभै पूर्ण रूपमा संस्थागत हुन सकेको देखिँदैन।

प्रथम आवधिक योजनाबाट प्राप्त प्रमुख उपलब्धि: प्रथम आवधिक योजनाको कार्यान्वयनबाट निम्न उपलब्धिहरू हासिल भएका देखिन्छन्।

- ढुविकास योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन प्रणाली संस्थागत हुँदै गएको।
- आधारभूत पूर्वाधारमा उल्लेखनीय विस्तार।
- शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच वृद्धि।

- कृषि तथा पशुपालन प्रवर्द्धनका कार्यक्रम विस्तार ।
- सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन ।
- स्थानीय शासन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहमा सुधार ।
- संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा विकास आयोजनाहरू कार्यान्वयन ।

योजना कार्यान्वयनका प्रमुख चुनौती: प्रथम आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका क्रममा निम्न चुनौतीहरू देखिएका थिए ।

- सीमित आन्तरिक आय तथा स्रोत परिचालन ।
- संघ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने बजेटमा निर्भरता ।
- दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको अभाव ।
- कोभिड-१९ महामारीको प्रभाव ।
- दुर्गम भौगोलिक अवस्था तथा उच्च निर्माण लागत ।
- प्राकृतिक विपद् तथा जलवायु परिवर्तनका प्रभाव ।
- निजी क्षेत्रको न्यून लगानी ।
- परियोजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अपेक्षाअनुसार सुदृढ हुन नसक्नु ।
- योजनाका परिमाणात्मक सूचकहरूको नियमित अद्यावधिक नहुनु ।

सिकाइ (Lessons Learned): प्रथम आवधिक योजनाको कार्यान्वयनबाट प्राप्त अनुभवका आधारमा निम्न सिकाइहरू प्राप्त भएका छन् ।

- आवधिक योजना र वार्षिक बजेटबीच अझ बलियो अन्तरसम्बन्ध आवश्यक छ ।
- नतिजामूलक योजना कार्यान्वयन प्रणाली विकास गर्नुपर्छ ।
- तथ्यांकमा आधारित योजना निर्माणलाई संस्थागत गर्नुपर्छ ।
- निजी क्षेत्र तथा सहकारीको भूमिका बढाउनुपर्छ ।
- स्थानीय उत्पादनलाई बजारसँग जोड्ने कार्यक्रम आवश्यक छ ।
- विपद् तथा जलवायु परिवर्तनलाई योजनाको मूलधारमा समावेश गर्नुपर्छ ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई डिजिटल प्रणालीमा आधारित बनाउनुपर्छ ।
- स्रोत सुनिश्चित भएका आयोजना मात्र योजनामा समावेश गर्ने अभ्यास विकास गर्नुपर्छ ।

समग्रमा प्रथम आवधिक योजनाले ढोरपाटन नगरपालिकामा योजनाबद्ध विकासको आधार स्थापित गरेको देखिन्छ । योजनाले नगरपालिकाको विकासलाई स्पष्ट दिशा प्रदान गरेको, वार्षिक योजना प्रणालीलाई व्यवस्थित बनाएको तथा पूर्वाधार र सामाजिक क्षेत्रमा उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल गरेको छ । तथापि आर्थिक रूपान्तरण, उत्पादन वृद्धि, रोजगारी सिर्जना, पर्यटनको व्यावसायीकरण, निजी लगानी प्रवर्द्धन तथा संस्थागत नतिजामूलक व्यवस्थापनका क्षेत्रमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन ।

यसैले दोस्रो आवधिक योजना निर्माण गर्दा प्रथम आवधिक योजनाबाट प्राप्त उपलब्धिलाई संस्थागत गर्दै अपूरा लक्ष्यहरूलाई प्राथमिकताका साथ समेट्ने, तथ्यांकमा आधारित योजना प्रणाली विकास गर्ने, नतिजामूलक कार्यान्वयन प्रणाली अपनाउने तथा स्थानीय आर्थिक विकासलाई केन्द्रमा राखी कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसबाट ढोरपाटन नगरपालिकाको समग्र विकासलाई थप दिगो, समावेशी, प्रतिस्पर्धी तथा परिणाममुखी बनाउन सहयोग पुग्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

परिच्छेद ३: सोच तथा विकासको अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि

दिगो विकास लक्ष्यहरू, सोह्रौँ राष्ट्रिय योजनाका उद्देश्यहरू, नेपालको दीर्घकालीन सोच तथा गण्डकी प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेका दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरूसँग तादात्म्यता कायम गर्दै ढोरपाटन नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय आवधिक विकास योजना तयार गरिएको छ । उपलब्ध पूर्वाधार, स्थानीय स्रोत-साधन तथा स्थानीय जनताको आर्थिक अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै पारिस्थितिक सन्तुलन कायम राखी भौतिक, सामाजिक, वातावरणीय तथा विपद् व्यवस्थापनका साथै आर्थिक पूर्वाधारहरूको दिगो र एकीकृत विकासमार्फत स्थानीय जनताको आर्थिक अवस्था तथा जीवनस्तरमा सुधार ल्याई समुन्नत र समृद्ध ढोरपाटन नगरपालिका निर्माण गर्ने उद्देश्यले यो आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको हो । साथै, नगरपालिकाको संस्थागत क्षमता तथा वित्तीय व्यवस्थापनलाई सुदृढ बनाउँदै निर्धारित संस्थागत तथा वित्तीय लक्ष्यहरू समयमै हासिल गर्न मार्गनिर्देशन गर्ने माध्यमका रूपमा यस योजनालाई विकास गरिएको छ । नगर कार्यपालिकाको नेतृत्व, राजनीतिक प्रतिबद्धता, विषयगत शाखाहरूको सक्रिय सहभागिता तथा विकासका सरोकारवाला निकायहरूको सहकार्यमा नगरपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियालाई दिशानिर्देश प्रदान गर्ने उद्देश्यसहित दीर्घकालीन सोच र रणनीतिक प्राथमिकताहरू निर्धारण गरिएको छ । यस योजनाले समावेशी, सन्तुलित, वातावरणमैत्री तथा दिगो विकासको अवधारणालाई आत्मसात् गर्दै स्थानीय तहको समृद्धि, सुशासन, सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता तथा नागरिकको जीवनस्तर उकास्न महत्वपूर्ण आधार प्रदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को कार्यान्वयनपश्चात् संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थामार्फत दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको राष्ट्रिय आकांक्षा पूरा गर्ने उद्देश्यका साथ शासन प्रणालीलाई संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वयात्मक रूपमा सञ्चालन गर्ने संवैधानिक व्यवस्था गरिएको छ । संविधान २०७२ अनुसार संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको रहेको छ र राज्य शक्तिको प्रयोग संविधान तथा प्रचलित कानूनबमोजिम यी तीनै तहले आ-आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्र गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । संविधानको धारा ५९ ले संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई आफ्नो आर्थिक अधिकार क्षेत्रभित्र कानून निर्माण गर्ने, वार्षिक बजेट तर्जुमा गर्ने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना निर्माण गर्ने र तिनको कार्यान्वयन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । त्यसैगरी, संविधानको अनुसूची-८ अन्तर्गत स्थानीय सरकारलाई विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने एकल अधिकार प्रदान गरिएको छ । यही संवैधानिक व्यवस्था तथा स्थानीय तहको स्वायत्त अधिकारको परिपालन गर्दै ढोरपाटन नगरपालिकाले स्थानीय आवश्यकता, सम्भावना तथा प्राथमिकतालाई समेटेर योजनाबद्ध, समावेशी र दिगो विकास सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले यो आवधिक विकास योजना तयार गरेको हो । यस योजनाले संविधानले परिकल्पना गरेको स्थानीय स्वशासन, जनसहभागिता, उत्तरदायित्व र सुशासनका सिद्धान्तलाई आत्मसात् गर्दै नगरपालिकाको समग्र सामाजिक, आर्थिक, भौतिक तथा संस्थागत विकासका लागि मार्गनिर्देशक दस्तावेजका रूपमा कार्य गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

संघीय शासन प्रणालीअनुसार नगरपालिकाले नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेका समष्टिगत आर्थिक नीति, दीर्घकालीन सोच तथा विकासका प्राथमिकतासँग तालमेल मिलाउँदै आवधिक विकास योजना तयार गरेको छ । कतिपय नीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच एकीकृत प्रयास, समन्वय तथा सहकार्य आवश्यक रहेको छ । राष्ट्रिय तथा प्रदेशस्तरीय समृद्धि र विकासका उद्देश्य हासिल गर्न सार्वजनिक क्षेत्रसँगै निजी क्षेत्र, सहकारी संस्था तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको साभेदारी अपरिहार्य मानिएको छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न तीनै तहबीच समन्वित योजना निर्माण र स्रोत परिचालन आवश्यक छ । यस आवधिक विकास योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले राजनीतिक दल, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र तथा गैरसरकारी संघ-संस्थासँग सहकार्य र साभेदारीको अवधारणा अवलम्बन गर्नेछ । साथै, निर्वाचित जनप्रतिनिधि तथा

कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि, कार्यदक्षता, पारदर्शिता, जवाफदेहिता र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता वृद्धि गर्दै छिटोछरितो र परिणाममुखी कार्यसम्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ । विकास कार्यक्रमहरूबाट प्राप्त हुने लाभमा महिला, बालबालिका, युवा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, आदिवासी जनजाति, विपन्न तथा ज्येष्ठ नागरिकलगायत लक्षित वर्गहरूको अर्थपूर्ण र सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरी उनीहरूको स्वामित्व, अपनत्व र समावेशी विकासलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाभित्र अनेकन विकासका सम्भावनाहरू रहेका छन् । जसलाई नगरपालिकाले अल्पकालिन तथा दीर्घकालिन योजना मार्फत कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । योजनाहरूका लागि विषय विज्ञ, प्राविधिकहरूको सल्लाह सुभावा अपरिहार्य रहेको हुन्छ । ढोरपाटन नगरपालिका प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक रूपमा विविधतायुक्त रहेको क्षेत्र हो । नगरपालिका नागरिकले चाहेको विकासको प्रसस्त सम्भावना रहेकोले त्यसमा नगरपालिकाले विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

बागलुङ जिल्लाका १० स्थानीय तहमध्ये ढोरपाटन नगरपालिका एक महत्वपूर्ण स्थानीय तह हो । रणनीतिक सडक सञ्जालका रूपमा मध्यपहाडी राजमार्ग तथा ढोरपाटन-सालझण्डी सडकसँग जोडिएको भए पनि भौगोलिक विकटताका कारण पूर्वाधार विकास, सेवा प्रवाह तथा आर्थिक विकासमा विभिन्न चुनौतीहरू सामना गर्नुपरेको छ । तुलनात्मक रूपमा समथर भू-भागको कमी र अधिकांश क्षेत्र डाँडाकाँडाले घेरिएको भौगोलिक बनावटका कारण विकास निर्माण कार्यहरू जटिल र खर्चिलो बन्ने गरेका छन् । तथापि, प्राकृतिक स्रोत-साधन, जैविक विविधता, कृषि तथा पशुपालनको सम्भावना, पर्यटन विकासका आकर्षक गन्तव्यहरू तथा स्थानीय सांस्कृतिक सम्पदाका कारण यस नगरपालिकामा सामाजिक, आर्थिक, भौतिक पूर्वाधार तथा पर्यटन क्षेत्रको विकासका प्रशस्त अवसरहरू विद्यमान रहेका छन् । यद्यपि, भौगोलिक दुर्गमता, सीमित स्रोत-साधन, पूर्वाधार पहुँचको असमानता, सेवा प्रवाहमा कठिनाइ तथा आर्थिक गतिविधिको सीमितता जस्ता समस्याहरू र चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गर्दै दिगो, समावेशी र सन्तुलित विकासतर्फ अग्रसर हुन आवश्यकता रहेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाको केन्द्र बुर्तिवाड बजार क्षेत्रमा अवस्थित भए तापनि अधिकांश वडा ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका छन् र नगरपालिकाको ठूलो भू-भाग वनजङ्गले ढाकेको छ । चरन क्षेत्र, पाखा, खोला, बगर तथा भीरपाखा जस्ता भौगोलिक अवस्थाका कारण कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायिक कृषिको प्रवर्द्धन चुनौतीपूर्ण रहेको छ । नगरपालिकाको वार्षिक योजनामा कृषि तथा पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि पर्याप्त बजेट विनियोजन हुन नसक्दा आयआर्जन तथा रोजगारी प्रवर्द्धनमा अपेक्षित योगदान पुर्‍याउन कठिनाइ भइरहेको छ । विभिन्न वडाहरूमा अन्नबाली, फलफूल, तरकारी तथा पशुपालनजस्ता व्यवसाय सञ्चालनमा आए पनि बजार व्यवस्थापन र बजारीकरणको अभावका कारण उत्पादित वस्तुहरूले सहज रूपमा बजार प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । यसले भविष्यमा कृषि तथा पशुपालन व्यवसायतर्फ युवाहरूको आकर्षण घट्ने सम्भावना देखिएकाले यसलाई नगरपालिकाको प्रमुख चुनौतीका रूपमा लिन सकिन्छ । नगरपालिकाअन्तर्गतका सबै ९ वटा, वडा सडक सञ्जालसँग जोडिए पनि अधिकांश सडकहरू साँघुरा, जीर्ण तथा कच्ची अवस्थामा रहेका छन्, जसले वडा केन्द्रसम्म कालोपत्रे वा स्तरोन्नति गरिएको सडक पहुँच विस्तार गर्नु चुनौतीपूर्ण बनाएको छ । त्यसैगरी, ढोरपाटन सिकार आरक्ष क्षेत्र, पिस पाटन, रुद्रताल, दुरलेक, अर्नाकोट, कालापोल, ढोरपाटन देउराली ३ डी वर्ड, धोर्जे, महखोला भरना, स्याउखेति, आलुखेती, भेडा पालन र पर्यटन, घोडाचढी लगायतका धार्मिक, पर्यावरणीय तथा प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपूर्ण पर्यटकीय गन्तव्यहरू विद्यमान भए तापनि सडक तथा यातायात पहुँचको अपर्याप्तताका कारण ती क्षेत्रहरूको पर्यटन सम्भावनालाई पूर्ण रूपमा उपयोग गर्न सकिएको छैन । यसरी, भौगोलिक विकटता, सीमित पूर्वाधार, कृषि तथा पर्यटन क्षेत्रमा लगानीको कमी, बजारीकरणको अभाव तथा यातायात पहुँचका समस्याहरू ढोरपाटन नगरपालिकाका प्रमुख समस्या र चुनौतीका रूपमा रहेका छन्, जसलाई सम्बोधन गर्दै दिगो आर्थिक विकास र स्थानीय समृद्धि हासिल गर्न योजनाबद्ध प्रयास आवश्यक देखिन्छ ।

तालिका ३१: नगरपालिकाका विद्यमान क्षेत्रगत समस्या तथा चुनौतिहरु

क्षेत्र	समस्या	चुनौती
पूर्वाधारको विकास		
पूर्वाधार निर्माण	भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गुणस्तरीय नहुनु,	निर्धारित समय र लागतमा गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधारको निर्माण सम्पन्न गर्नु
	भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री, अशक्त तथा बालमैत्री नहुनु	पूर्वाधार निर्माणलाई अपाङ्गमैत्री, अशक्त तथा बालमैत्री बनाउनु
	पूर्वाधारहरू वातावरणमैत्री तथा विपद् प्रतिरोधी नहुनु	पूर्वाधार निर्माण गर्दा वातावरण संरक्षण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई ध्यान दिनु
बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	बस्ती तथा सार्वजनिक निर्माणलाई व्यवस्थित गर्न नसक्नु तथा भूमि तथा भू-स्रोतको दिगो सदुपयोग गर्न नसक्नु	परिमार्जित भू-उपयोग नीति, २०७२ अनुरूप भवन तथा बस्ती विकास गर्नु
	मौलिक घरहरूको निर्माणभन्दा आधुनिक RCC घरप्रति आकर्षण बढ्नु	मौलिक घर निर्माण तथा वास्तुकलाको संरक्षण गर्नु
	घट्दो जन्म दर तथा बढ्दो बसाइँसराइ	जन्मदर तथा बसाइँसराइलाई व्यवस्थापन गरी जनसंख्या वृद्धि सन्तुलित राख्नु
सडक, पुल र यातायात	स्तरीय डिजाइन तथा मापदण्ड बिना अव्यवस्थित सडक निर्माण हुनु	छरिएका बस्तीहरूमा सडक विस्तार गरी बाह्रै महिना भरपर्दो र सुरक्षित सडक संरचना निर्माण गर्नु
विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	सबै घरघुरीमा स्वच्छ र प्रभावकारी ऊर्जाको पहुँच तथा प्रयोग नहुनु	सबै घरपरिवारलाई स्वच्छ तथा प्रभावकारी ऊर्जाको पहुँच विस्तार गरी उज्यालो नगरपालिका बनाउनु
सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	सूचना प्रविधिको सहज पहुँच नहुनु तथा प्रविधिको गलत प्रयोग बढ्दै जानु	सूचना प्रविधिबाट आउने विकृति तथा विसङ्गति नियन्त्रणका उपायहरू अवलम्बन गर्नु
	दुर्गम बस्तीहरूमा मोबाइल नेटवर्क तथा इन्टरनेट पहुँच कम हुनु	दुर्गम बस्तीहरूमा मोबाइल नेटवर्क तथा इन्टरनेटको पहुँच विस्तार गर्नु
सामाजिक विकास		
स्वास्थ्य तथा पोषण	सबै वडामा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूमा औषधि, आवश्यक प्रयोगशाला, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा तथा अपाङ्गमैत्री सुविधाको अभाव	आधारभूत, गुणस्तरीय, सहज तथा सुलभ स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच सुनिश्चित गर्नु
शैक्षिक विकास	विद्यालयहरूमा विद्यार्थी संख्या घट्दै जानु तथा निजी शैक्षिक संस्थाप्रति आकर्षण बढ्नु	सामुदायिक विद्यालयप्रति विश्वास कायम गर्दै शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धी बनाउनु
	मौलिक भाषा, कला तथा संस्कृतिको संरक्षण हुन नसक्नु	भाषा, कला तथा संस्कृतिको संरक्षण सम्बन्धी दीर्घकालीन योजना तथा संस्थागत संरचना विकास गर्नु
	प्राविधिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको व्यवस्था नहुनु, परम्परागत शिक्षण प्रणाली कायम रहनु	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा जोड दिनु
खानेपानी तथा सरसफाई	सबै बस्तीहरूमा नियमित रूपमा आधारभूत तहको खानेपानी आपूर्ति नहुनु	सबै घरघुरीमा स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउनु
	पूर्ण रूपमा एक घर-एक खानेपानी योजना कार्यान्वयन हुन नसक्नु	खानेपानीका स्रोत तथा बजेट व्यवस्थापन गर्नु
	वातावरणीय प्रभाव, जलवायु परिवर्तन, अव्यवस्थित बस्ती विकास तथा सडक निर्माणका कारण खानेपानीका स्रोतहरू सुक्दै तथा प्रदूषित हुँदै जानु	योजनाविहीन बस्ती विकास तथा अव्यवस्थित पूर्वाधार निर्माण नियन्त्रण गर्नु
	खुला स्थानहरूमा फोहोरको अन्तिम विसर्जन गर्ने अभ्यास हुनु	व्यवस्थित सरसफाई केन्द्र तथा ल्याण्डफिल साइटको निर्माण र व्यवस्थापन गर्नु
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	लैङ्गिक समानताको अवधारणा व्यवहारमा आउन नसकेको	लैङ्गिक समानता सम्बन्धी कानूनी र व्यवहारिक अभ्यास विच सामाज्यस्यता विकास गर्नु
	परम्परागत चिन्तन शैलीमा व्यापक परिवर्तन नभइसकेकोले, लैङ्गिकता, सामाजिक विभेद	लैङ्गिकता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु

क्षेत्र	समस्या	चुनौती
युवा, खेलकुद तथा कला	बेरोजगारी दर उच्च हुनु तथा युवाहरू विदेश पलायन हुनु	युवा जनशक्तिलाई स्थानीय विकासमा केन्द्रित गरी अवसर सिर्जना गर्नु
	खेल मैदानहरू तथा पूर्वाधार विकास न्यून	खेल मैदान तथा खेल पूर्वाधारको विकास गर्नु
आर्थिक विकास		
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	मनसुनमा आधारित, निर्वाहमुखी तथा परम्परागत खेती प्रणाली, न्यून उत्पादन तथा उत्पादकत्व	कृषिको यान्त्रीकरण तथा व्यवसायीकरण गरी उच्च उत्पादकत्व हासिल गर्नु
	कृषि तथा स्थानीय उपजमा आधारित उद्योगहरूको विकास हुन नसक्नु	कृषिमा आधारित उद्योगहरूको विकास गर्नु
	बाली संरक्षण तथा भण्डारणको उचित व्यवस्था नहुनु	वन्यजन्तुबाट बाली संरक्षण तथा उचित भण्डारण व्यवस्थापन गर्नु र विशेष गरी बादर आतंक व्यवस्थापन
	वर्षभरी खान पुग्ने घरघुरी जम्मा २.५८ % रहेको	सीमित कृषि योग्य भूमि तथा गरिबी न्यूनीकरण गर्नु
सिंचाइ सुविधाको अवस्था	सिंचाइको पर्याप्त सुविधा नहुनु, भिरालो पहाडी भू-भागमा सिंचाई सुविधाको अभाव	सम्पूर्ण सिंचाईयोग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा पुर्याउनु
पर्यटन तथा संस्कृति	सम्भावित पर्यटकीय क्षेत्रहरूको प्रचार-प्रसारमा कमी तथा स्थानीय उत्पादनसँग समन्वय हुन नसक्नु	पर्यटन विकासका लागि दीर्घकालीन योजना तथा पर्यटन पूर्वाधारमा लगानी विस्तार गर्नु
उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति	घरेलु तथा साना उद्योग प्रतिस्पर्धी हुन नसक्नु	साना तथा मझौला कृषि तथा वनजन्य प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापना र सञ्चालनको वातावरण सिर्जना गर्नु
आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा	श्रम बजारको माग अनुसार दक्ष जनशक्ति उत्पादन नहुनु तथा युवा बेरोजगारी उच्च हुनु	श्रम बजारको माग अनुसार दक्ष जनशक्ति उत्पादन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु
	बैंक तथा वित्तीय संस्थाको लगानी क्षमता कमजोर हुनु	नेपाल सरकारका नीतिगत प्रावधानको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु
नगरपालिकाको अर्थतन्त्र	ग्रामीण क्षेत्रको अर्थतन्त्र निर्वाहमुख र आयतमा निर्भर हुनु	आत्मनिर्भर तथा निर्यातमुखी अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु
वाणिज्य	आयातित उपभोग्य वस्तु तथा निर्माण सामग्रीको बाहुल्यता	नगरपालिकामा तुलनात्मक लाभ भएका उपभोग्य वस्तु तथा निर्माण सामग्रीको उत्पादन र प्रयोगमा वृद्धि गर्नु
वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था		
वन तथा जैविक विविधता	आर्थिक उपार्जनसँग कमजोर सम्बन्ध रहेको संरक्षणमुखी वन व्यवस्थापन प्रणाली	संरक्षण तथा आयआर्जनलाई समेट्ने वन व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नु
भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनको अभाव	भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउनु
वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन	जलवायु परिवर्तनले स्थानीय उत्पादनमा प्रतिकूल प्रभाव पर्नु	जलवायु परिवर्तनको प्रभाव वहन गर्न सक्ने जलवायु अनुकूलन उत्पादन प्रणाली विकास गर्नु
महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन	महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन प्रणाली कमजोर हुनु	प्रभावकारी महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नु
सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था		
सुशासन	सार्वजनिक सेवालाई सरल, पारदर्शी, जवाफदेही, गुणस्तरीय तथा नागरिकमैत्री बनाउन नसक्नु	सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई संस्थागत तथा प्रभावकारी बनाउनु
	दीर्घकालीन सोचका आधारमा योजनाबद्ध विकास प्रक्रिया प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्नु	योजनाबद्ध विकास तथा पर्याप्त बजेट व्यवस्थापन गर्नु
	आवश्यक तथ्याङ्क अद्यावधिक नहुनु	तथ्याङ्क अद्यावधिक तथा सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ गर्नु

क्षेत्र	समस्या	चुनौती
	फजुल खर्च नियन्त्रण हुन नसक्नु, बढ्दो बेरुजु	बेरुजु र फजुल खर्चको नियन्त्रण गरी प्रभावकारी प्रशासन संयन्त्रको विकास गर्नु
संस्थागत व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन पर्याप्त नहुनु	विषयगत शाखाहरूमा आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु
	कर्मचारीको छिटो-छिटो सरुवा तथा अप्रत्याशित सरुवा हुनु	स्थायी तथा दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु

३.३ प्रमुख सबल पक्ष र सम्भावना तथा अवसर

सीमित स्रोत-साधन, दक्ष जनशक्तिको अभाव, भौगोलिक विकटता, परम्परागत जीवनशैली, सामाजिक मूल्य-मान्यता तथा आधुनिक विकासका अवसरमा अपेक्षाकृत कम पहुँच भए तापनि नगरपालिकाले आधारभूत भौतिक पूर्वाधार, सामाजिक तथा आर्थिक विकास, वातावरण संरक्षण, विपद् व्यवस्थापन तथा सुशासनका क्षेत्रमा उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल गर्दै आएको छ । नगरपालिकामा कृषि, पर्यटन, साना तथा मझौला उद्योग, वनजन्य तथा खनिजजन्य उद्यमहरूको विकासमार्फत स्थानीय युवाशक्तिको उत्पादनशील उपयोग गरी रोजगारी सिर्जना तथा स्थानीय जनताको आर्थिक अवस्था सुधार गर्ने पर्याप्त सम्भावना रहेको छ । स्थानीय स्तरमा उपलब्ध प्राकृतिक, आर्थिक तथा मानवीय स्रोत-साधनको समुचित परिचालन गर्दै आत्मनिर्भर र समृद्ध नगर निर्माणतर्फ अग्रसर हुने महत्वपूर्ण अवसरहरू विद्यमान छन् । विशेष गरी व्यवसायिक कृषि, पशुपालन, ग्रामीण पर्यटन, स्थानीय उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि, उद्यमशीलता विकास तथा सार्वजनिक-निजी-सहकारी साभेदारीमार्फत आर्थिक गतिविधि विस्तार गरी नगरपालिकाको समग्र विकास र समृद्धिको आधार सुदृढ बनाउन सकिने प्रशस्त सम्भावना र अवसरहरू रहेका छन् ।

तालिका ३२: नगरपालिकाका विद्यमान क्षेत्रगत सबल पक्ष तथा सम्भावना तथा अवसरहरू

क्षेत्र	सबल पक्ष	सम्भावना तथा अवसर
पूर्वाधारको विकास		
पूर्वाधार निर्माण	भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्य भइरहेको	आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा संरक्षण
	भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनालाई अपाङ्गमैत्री, अशक्तमैत्री, बालमैत्री तथा वातावरणमैत्री बनाउने प्रयास	समावेशी तथा दिगो पूर्वाधार विकासलाई थप प्रभावकारी बनाउने अवसर
वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	वृत्तिवाङ्ग नयाँ सहर परियोजना सञ्चालनमा रहेको	व्यवस्थित सहरीकरणको विकास गर्ने अवसर
	मौलिक वस्ती तथा आवास निर्माणमा प्रोत्साहन	मौलिक घर निर्माण तथा स्थानीय वास्तुकलाको संरक्षण र प्रवर्द्धन
	प्राविधिक रेखदेख तथा नक्सा डिजाइन प्रणालीको विकास	व्यवस्थित आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण व्यवस्थापन
	जनचेतनाको विकास हुँदै गएको	योजनाबद्ध वस्ती विकास कार्यान्वयन गर्ने अवसर
सडक, पुल र यातायात	सडक गुरुयोजना २०८० तयार गरिएको	ग्रामीण सडक विस्तार तथा विकासको आधार तयार भएको
	मध्यपहाडी राजमार्गसँग जोडीएको, र ढोरपाटन सालझण्डी सडकको पहुँच रहेको	छिमेकी स्थानीय तह बस्ति तथा ढोरपाटन आरक्षण क्षेत्र सडक सञ्चालन
	सबै वडाहरू तथा अधिकांश वस्तीहरू सडक सञ्जालसँग जोडिएका	ग्रामिण सडक तथा पैदल मार्ग निर्माण गर्न सकिने
	ग्रामिण भूभाग-वस्तीहरूमा सडक यातायात उपलब्ध सेवाहरू जीप, ट्याक्सी/भ्यान, मोटरसाइकल, पिकअप, बजार क्षेत्रमा बसहरू, माइक्रोबस, ई-भ्यान र मालवाहक यातायात साधनहरू truck, tractor आदि यातायात पहुँच	तमानखोला गाउँपालिका, निशीखोला, म्याग्दीको मालिका गाउँपालिका, बडिगाड गाउँपालिका, ढोरपाटन नगरपालिका एवम् अन्य स्थानीय तहसँग समन्वयन गरी नगर यातायात सञ्चालन तथा विस्तार गर्न सकिने,

क्षेत्र	सबल पक्ष	सम्भावना तथा अवसर
विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	९५.३८ % घर परिवारको विद्युतमा पहुँच	केन्द्रीय प्रसारण लाइनको विद्युत सेवा विस्तार र प्रास्तावित उत्तर गंगा जलाशय Hydropower (828MW) परियोजना
	२० लघु जलविद्युत् परियोजना संचालनमा	२-३ MW लघु जलविद्युत् उत्पादन गर्न सकिने
सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	सूचना प्रविधिको विस्तार तथा प्रयोग बढ्दो अवस्थामा	सूचना प्रविधिको विकासबाट उत्पन्न अवसरहरूको सदुपयोग गर्दै विकृति नियन्त्रण गर्न सकिने
	NTC, NCELL, TV, Internet, Radio, हुलाक सेवा विस्तार	नेटवर्क कभरेज तथा सेवा विस्तार गर्न सकिने
सामाजिक विकास		
स्वास्थ्य तथा पोषण	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध	गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाका लागि बृतिवाड अस्पतालको प्रभावकारी उपयोग गर्न सकिने
शैक्षिक विकास	साक्षरता दर वृद्धि तथा आधारभूत शिक्षा सेवाको विस्तार	उच्च शिक्षाका लागि बृतिवाड, बागलुङ, पोखरा तथा शहरी क्षेत्रहरू संग सहज पहुँच
	शिक्षामा लगानी वृद्धि, शैक्षिक सुधार कार्यक्रम सञ्चालन स्थानीय पाठ्यपुस्तक निर्माण, पठन-पाठन सुरुवात	गुणस्तरीय तथा प्रतिस्पर्धी शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने
खानेपानी तथा सरसफाई	अधिकांश घरपरिवार (९३.३८ %) प्रतिशत परिवारले पाइप / धारा को खानेपानी प्रयोग	खानेपानी मुहान संरक्षण तथा वर्षा पानी संकलन Rain Water Harvesting , विस्तार गर्न सकिने
	सरसफाई अभियान निरन्तर सञ्चालनमा र Solid Waste Management तथा फोहोरमैला व्यावस्थापन प्रणालीको लागि उपकरण खरिद प्रकृत्यामा रहेको	तमानखोला, निशीखोला, बडिगाड गाउँपालिका ढोरपाटन नगरपालिका एवम् अन्य स्थानीय तहसँग समन्वयन गरी सरसफाई केन्द्र स्थापना, सञ्चालन तथा विस्तार गर्न सकिने,
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	लैङ्गिकता तथा सामाजिक विभेद सम्बन्धी परम्परागत सोचमा सुधार हुँदै गएको	जनचेतनामूलक कार्यक्रममार्फत समावेशी समाज निर्माण गर्ने अवसर
युवा, खेलकुद तथा कला	युवाहरू कृषि, पशुपालन, पर्यटन, व्यापार तथा व्यवसाय एवम् आर्थिक गतिविधिहरूमा बढ्दो आकर्षण	प्राचिन खेल, पेशा, कला, अमूर्त कला आदिको संरक्षण
	तारो हान्ने खेल तथा भलिबल खेल लोकप्रिय	खेलकुद पर्यटन तथा प्रतिभा विकासका अवसर
आर्थिक विकास		
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	६९.४ प्रतिशत जनसंख्याको मुख्य पेशा कृषि तथा पशुपालन	बृतिवाड, बागलुङ, पोखरा तथा काठमाडौँ जस्ता बजार क्षेत्रमा कृषि उत्पादन निर्यात गर्न सकिने
सिँचाई सुविधाको अवस्था	स्थानीय स्रोत तथा प्रविधिको प्रयोग	साना सिँचाई आयोजनाहरू विकास तथा विस्तार गर्न सकिने
पर्यटन संस्कृति	आधारभूत पूर्वाधारसहितको पर्यटकीय स्थल ढोरपाटन सिकार आरक्ष क्षेत्र, पिस पाटन, रुद्रताल, दुरलेक, अर्नाकोट, कालापोल, ढोरपाटन देउराली ३ डी बर्ड, धोर्जे, महखोला भरना, स्याउखेत, आलुखेती, भेडा पालन र पर्यटन, घोडाचढी क्षेत्रहरू,	नयाँ पर्यटकीय गन्तव्यको पहिचान, प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूसम्म पर्यटक पथ लगायत आवश्यक पूर्वाधारहरू निर्माण
	पर्यटन गुरुयोजना निर्माण गरिएको	प्रमुख पर्यटकीय स्थलसम्म पहुँच मार्ग तथा आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने अवसर
उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति	घरेलु तथा साना उद्योगप्रति आकर्षण बढ्दै गएको	साना तथा मझौला कृषि तथा वनजन्य प्रशोधन र खनिजजन्य उद्योगहरूको स्थापना, र बृतिवाड, बागलुङ, पोखरा र काठमाडौँ जस्ता शहरहरू तथा नजिकका मुख्य वस्तीहरू बौद्धादोभान, निसीखोला, बडिगाड क्षेत्रहरूमा बजारिकरण
आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा	आम्दानीका प्रमुख स्रोत वैदेशिक रोजगारी, जागिर, कृषि, पशुपालन, पर्यटन तथा व्यापार	युवा जनशक्तिलाई स्थानीय विकास र उद्यमशीलतामा केन्द्रित गर्न सकिने

क्षेत्र	सबल पक्ष	सम्भावना तथा अवसर
	बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको विस्तार तथा बैंकहरूको सुविधाको लागि बृतिवाङ्क	वित्तीय सेवाको पहुँच बृद्धि गरी लगानी प्रवर्द्धन गर्न सकिने
नगरपालिकाको अर्थतन्त्र	ग्रामीण क्षेत्रमा कृषि तथा पशुपालन र सहरी क्षेत्रमा व्यापार तथा व्यवसायमा आधारित अर्थतन्त्र	आत्मनिर्भर तथा निर्यातमुखी अर्थतन्त्र निर्माण गर्न सकिने
वाणिज्य	स्थानीय खाद्यान्न, तरकारी, अन्न, जडीबुटी, मासु, हस्तकला तथा फर्निचर उत्पादनमा बृद्धि	छिमेकी स्थानीय तह, बृतिवाङ्क, बागलुङ, पोखरा, बुटवल र काठमाडौँ जस्ता शहरहरू व्यापार विस्तार गर्ने अवसर
वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था		
वन तथा जैविक विविधता	ढोरपाटन सिकार आरक्ष, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता तथा जलाधार क्षेत्रको उपलब्धता	पर्यापर्यटन, धार्मिक पर्यटन, जलविद्युत, कृषि, पशुपालन तथा जडीबुटीमा आधारित उद्योग विकास गर्न सकिने
भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका प्रयासहरू सुरु भएका	भू तथा जलाधार क्षेत्रबाट आर्थिक लाभ लिन सकिने
वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन	टोल विकास संस्था, युवा क्लब तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय गरी वातावरण संरक्षण, फोहोर व्यवस्थापन तथा सरसफाई कार्यक्रम सञ्चालन	एकीकृत तथा योजनाबद्ध वातावरणीय व्यवस्थापनको अवसर
महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन	स्थानीय समुदाय, राजनीतिक अगुवा, सुरक्षा निकाय तथा अन्य सरोकारवालाबीच समन्वय	प्रकोप नियन्त्रण योजना तथा विपद् सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने
सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था		
सुशासन	नगरपालिकाकाले हालसम्म १९ वटा ऐन, ४ वटा नियमावली, २ वटा निर्देशिका, २४ वटा कार्यविधि, ३ वटा मापदण्ड तथा आचारसंहिता कार्यान्वयनमा	प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा संघीय र प्रदेश निकायसँग समन्वय गर्ने अवसर
	पारदर्शी, जवाफदेही, उत्तरदायी तथा सहभागितामूलक स्थानीय शासन प्रणालीको अभ्यास	योजनाबद्ध विकास तथा बजेट कार्यान्वयनलाई थप प्रभावकारी बनाउन सकिने
संस्थागत व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापनको अभ्यास	नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा विकास साझेदार संस्थाको सहयोगबाट संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने अवसर
	संघीय शासन प्रणाली अनुरूप कानून निर्माण, विषयगत सेवा प्रवाह तथा योजना तर्जुमाको अभ्यास	स्थानीय शासन प्रणालीलाई थप सुदृढ तथा प्रभावकारी बनाउने अवसर

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

ढोरपाटन नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय आवधिक विकास योजनाले परिलक्षित गरेको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न साथै आवधिक विकास योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि निम्नानुसारका निर्देशक सिद्धान्तहरू पहिचान गरिएको छ ।

(क) वातावरण सन्तुलन तथा दिगो विकासको सिद्धान्त

- आवधिक योजनाले लक्षित उपलब्धिहरूलाई आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय रूपमा सन्तुलित राख्दै स्थानीय स्रोत र साधनहरूको आत्मनिर्भरतामा आधारित विकास कार्यक्रमहरूलाई दिगोपना प्रदान गर्न जोड दिनेछ ।
- संघीय, प्रादेशिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूलाई स्थानीयकरण गर्दै दिगो विकास लक्ष्य (SDGs) हासिल गर्ने दिशामा विकास यात्रा अगाडि बढाइनेछ ।

- स्थानीय संस्कृति, भूगोल, सम्भावना, पहिचान तथा परिवेशमा आधारित विकासलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- भौतिक पूर्वाधार तथा संरचना निर्माणलाई अपाङ्गमैत्री, ज्येष्ठ नागरिकमैत्री, बालमैत्री तथा वातावरणमैत्री बनाइनेछ ।
- सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गरी पर्यटन विकासमा जोड दिइनेछ ।
- प्राकृतिक स्रोत तथा वन पैदावारमा स्थानीय समुदायको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।

(ख) उद्यमशीलता तथा व्यवसायिक कृषिजन्य उद्योग स्थापनाको सिद्धान्त

- स्थानीय प्रविधिमा आधारित उत्पादन प्रणालीलाई प्रतिस्पर्धात्मक बजार प्रणालीसँग आबद्ध गर्न स्थानीय कृषक तथा समुदायलाई उद्यमशीलता विकास तालिम प्रदान गरिनेछ ।
- बालमैत्री, महिलामैत्री तथा लैङ्गिक सन्तुलनयुक्त युवा उद्यम र रोजगारी केन्द्रित कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- उत्पादनमुखी, आत्मनिर्भर तथा समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको निर्माण गरिनेछ ।
- स्थानीय स्रोत, साधन तथा सीपको अधिकतम उपयोग गरी दिगो आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याइनेछ ।
- कृषि क्षेत्रमा युवाहरूको आकर्षण बढाई युवा स्वरोजगार कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

(ग) रोजगार प्रवर्द्धन तथा कृषि पशुपालन विकासको सिद्धान्त

- आर्थिक विकासको मुख्य आधारको रूपमा रहेको कृषि, पशुपालन, जडीबुटी, पर्यटन तथा व्यवसाय क्षेत्रलाई सशक्त र रोजगारीमूलक बनाइनेछ ।
- मानव स्रोत विकास, प्रचार-प्रसार तथा व्यावसायिक विकासमार्फत आर्थिक गतिविधिहरूलाई विस्तार गरिनेछ ।
- ग्रामीण पर्यटन (Rural Tourism) को विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

(घ) भौतिक पूर्वाधार तथा वातावरणीय सन्तुलीत विकासको सिद्धान्त

- विकासका आधारभूत पूर्वाधार निर्माणसँगै नागरिकका दैनिक आधारभूत आवश्यकताहरू पूर्ति गर्न जोड दिइनेछ ।
- सडक यातायात, मोटरबल पुल, खानेपानी, विद्युत, सञ्चार लगायतका भौतिक पूर्वाधार विकास गर्दा प्राकृतिक सम्पदा तथा संरक्षण क्षेत्रलाई न्यूनतम असर पर्ने गरी विकास गरिनेछ ।
- रणनीतिक पूर्वाधार योजनाहरूमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहबीच सहकार्य र समन्वयलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

(ङ) साभेदारी तथा सहभागितात्मक विकासको सिद्धान्त

- विकासका विभिन्न तह र कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्थानीय तह, प्रदेश तथा संघीय सरकार, गैरसरकारी संस्था, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा विकास साभेदारहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
- स्थानीय सरकारको स्वीकृतिपश्चात मात्र विकास योजनाहरू सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका सबै चरणहरूमा सबै क्षेत्र, वर्ग, समुदाय र लिङ्गको समावेशी तथा समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिनेछ ।

- सामाजिक परिचालनमार्फत महिला, बालबालिका, पिछडिएका तथा सीमान्तकृत वर्ग र अपाङ्गता भएका समुदायको सशक्तीकरण गरी आर्थिक रूपमा सक्षम बनाइनेछ ।
- सार्वजनिक सेवा तथा कार्यक्रमको पारदर्शिता, प्रभावकारिता र उत्तरदायित्व अभिवृद्धिका लागि सार्वजनिक सुनुवाइ, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, नागरिक अनुगमन तथा निगरानीका संयन्त्रहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

(च) लैङ्गीक तथा सामाजिक विकासको सिद्धान्त

- विकासका सबै क्षेत्रमा सञ्चालन हुने कार्यक्रम तथा आयोजनामा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति तथा विपन्न वर्गको समावेशी सहभागितालाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका महिला, दलित, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा ज्येष्ठ नागरिकहरूको क्षमता विकास र आत्मनिर्भरताका अवसरहरू सिर्जना गरिनेछ ।
- लक्षित वर्गको सशक्तीकरण गर्दै स्थानीय संरचना तथा संयन्त्रहरूमा अर्थपूर्ण सहभागिता, रोजगारी तथा आर्थिक अवसर सुनिश्चित गरिनेछ ।
- न्यायमा आधारित लैङ्गिक तथा सामाजिक विभेदरहित समाज निर्माण गर्दै सामाजिक सुरक्षालाई सुदृढ बनाइनेछ ।
- शान्त, सौहार्दपूर्ण, समतामूलक, समावेशी तथा आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकासमा जोड दिइनेछ ।

(छ) मानव संसाधन तथा संस्थागत विकासको सिद्धान्त

- स्थानीय आवश्यकता तथा औचित्यका आधारमा कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, उद्यम व्यवसाय, खानेपानी तथा सरसफाइ जस्ता आधारभूत सेवाको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।
- नेपालको संविधानको भाग ४ अन्तर्गतका राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिहरू अनुरूप सरकारी, गैरसरकारी, सहकारी तथा निजी क्षेत्रबीचको साभेदारीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- दक्ष मानव स्रोत तथा सक्षम जनशक्तिको विकास गरी प्रभावकारी र क्षमता सम्पन्न संस्थागत संरचना निर्माण गरिनेछ ।
- सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी, सेवाग्राहीमैत्री तथा सरल बनाउन आवश्यक क्षमता विकास तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी, सरसफाइ, विद्युत, सञ्चार तथा यातायात जस्ता सेवाहरूमा सबै नागरिकको समान पहुँच सुनिश्चित गर्न संघ, प्रदेश, निजी क्षेत्र तथा समुदायसँग सहकार्य गरिनेछ ।
- उपभोक्ता समितिलाई आयोजना निर्माण तथा सञ्चालन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरी आयोजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी तथा पारदर्शी बनाइनेछ ।

(छ) मानव संसाधन तथा संस्थागत विकासको सिद्धान्त

- स्थानीय आवश्यकता तथा औचित्यका आधारमा कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, उद्यम व्यवसाय, खानेपानी तथा सरसफाइ जस्ता आधारभूत सेवाको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।
- नेपालको संविधानको भाग ४ अन्तर्गतका राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिहरू अनुरूप सरकारी, गैरसरकारी, सहकारी तथा निजी क्षेत्रबीचको साभेदारीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

- दक्ष मानव स्रोत तथा सक्षम जनशक्तिको विकास गरी प्रभावकारी र क्षमता सम्पन्न संस्थागत संरचना निर्माण गरिनेछ ।
- सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी, सेवाग्राहीमैत्री तथा सरल बनाउन आवश्यक क्षमता विकास तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी, सरसफाइ, विद्युत, सञ्चार तथा यातायात जस्ता सेवाहरूमा सबै नागरिकको समान पहुँच सुनिश्चित गर्न संघ, प्रदेश, निजी क्षेत्र तथा समुदायसँग सहकार्य गरिनेछ ।
- उपभोक्ता समितिलाई आयोजना निर्माण तथा सञ्चालन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरी आयोजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी तथा पारदर्शी बनाइनेछ ।

(ज) सुशासन पारदर्शी तथा जनकेन्द्रित विकासको सिद्धान्त

- सुशासन प्रवर्द्धन तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि आवश्यक नीतिगत तथा व्यवहारिक प्रयासहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- विद्युतीय सूचना प्रविधिको अधिकतम उपयोग गरी पारदर्शिता तथा जवाफदेहितालाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- सेवा प्रदायक निकायहरूको प्रभावकारी अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा नागरिक समाजसँगको सहकार्यलाई सुदृढ गरिनेछ ।
- उत्तरदायी, जवाफदेही तथा नागरिकमैत्री स्थानीय सरकारको निर्माण गरिनेछ ।

(झ). स्थानीय स्रोतको समुचित व्यवस्थापन सिद्धान्त

- स्थानीय स्रोत तथा साधनहरूको पहिचान, संरक्षण तथा उपयोगमार्फत दिगो र आत्मनिर्भर विकासलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- धार्मिक तथा सांस्कृतिक पर्यटनको विकास, तिनका समस्या, कारण तथा समाधानका उपायहरूको पहिचान गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- नगरपालिकाको आन्तरिक आय वृद्धि गर्दै परिणाममुखी विकासका लागि आयमूलक तथा व्यावसायिक कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- स्थानीय स्रोत साधनको दिगो उपयोगमार्फत आर्थिक समृद्धि तथा आत्मनिर्भरता हासिल गर्न जोड दिइनेछ ।

३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

ढोरपाटन नगरपालिकाका सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्दै सहभागितामूलक योजना तर्जुमा पद्धति अवलम्बन गरी व्यापक छलफल, परामर्श तथा अन्तरक्रियापश्चात नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गरिएको छ । स्थानीय आवश्यकता, सम्भावना, चुनौती तथा उपलब्ध स्रोत-साधनलाई आधार मानी दिगो विकास, समावेशी समृद्धि, सुशासन, सामाजिक न्याय तथा आर्थिक रूपान्तरणलाई केन्द्रमा राखेर नगरपालिकाको विकास मार्गचित्र तयार गरिएको हो । यस प्रक्रियामार्फत नगरवासीहरूको जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार ल्याउने, आर्थिक अवसरहरू विस्तार गर्ने, भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको सुदृढीकरण गर्ने, प्राकृतिक स्रोत-साधनको दिगो उपयोग सुनिश्चित गर्ने तथा सुशासित, समृद्ध, आत्मनिर्भर र वातावरणमैत्री नगर निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ ढोरपाटन नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य तय गरिएको छ ।

दीर्घकालीन सोच

“कृषि, पर्यटन, मध्यपहाडी व्यापारिक नगर: समुन्नत र समृद्ध ढोरपाटन विकासको आधार”

लक्ष्य

“स्रोत-साधनको समुचित परिचालन तथा समान वितरणमार्फत नागरिकहरूको आर्थिक स्तरमा वृद्धि गर्दै सुखी, समतामूलक, सुशासित, समुन्नत र समृद्ध नगरपालिका निर्माण गर्नु ।”

उद्देश्यहरु

उद्देश्य १	व्यवसायिक कृषि, पशुपालन तथा उत्पादनमूलक क्षेत्रको विकास गरी उत्पादन, उत्पादकत्व र उद्यमशीलताको अभिवृद्धि गर्ने तथा पर्यटन क्षेत्रको प्रवर्द्धनमार्फत आत्मनिर्भर, व्यवस्थित र सन्तुलित स्थानीय अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।
उद्देश्य २	शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण, खानेपानी, सरसफाई, स्थानीय भाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धन, रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षाजस्ता आधारभूत सेवाहरूलाई गुणस्तरीय, सर्वसुलभ, समावेशी र विभेदरहित रूपमा विस्तार गरी मानव विकासको उच्च स्तर हासिल गर्नु ।
उद्देश्य ३	वातावरणमैत्री तथा दिगो भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्दै सहज, सुरक्षित र व्यवस्थित यातायात प्रणालीको विकासलाई प्राथमिकता दिनु ।
उद्देश्य ४	प्राकृतिक स्रोत-साधनको संरक्षण तथा समुचित उपयोग गर्दै विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनयुक्त समुदाय निर्माण गर्नु ।
उद्देश्य ५	सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी, पारदर्शी र प्रविधिमैत्री बनाउँदै सुशासनयुक्त प्रशासन प्रणाली सुदृढ गर्नु ।

३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य

ढोरपाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजनाअन्तर्गत आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक विकासका क्षेत्रमा हासिल गर्नुपर्ने अपेक्षित परिमाणात्मक उपलब्धि तथा लक्ष्यहरूलाई सूचकमा आधारित रूपमा निर्धारण गरिएको छ। यसका लागि नगरपालिकाको वर्तमान अवस्था, उपलब्ध आधार तथ्याङ्क तथा स्थानीय आवश्यकता र सम्भावनाको विश्लेषण गरी यथार्थपरक लक्ष्यहरू तय गरिएका छन्। साथै, नेपाल सरकार तथा गण्डकी प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेका राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक विकास सूचकहरू, आधार वर्षका तथ्याङ्क र लक्षित उपलब्धिहरूसमेत समावेश गरी स्थानीय लक्ष्यहरूलाई राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक विकास उद्देश्यहरूसँग आवद्ध गरिएको छ। यसले आवधिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमार्फत निर्धारित समयावधिभित्र अपेक्षित विकास उपलब्धि हासिल गर्न मार्गदर्शन प्रदान गर्नेछ।

तालिका ३३: परिमाणात्मक लक्ष्यहरु

क्र.स.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०८२/८३ को यथार्थ		आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य		आ.व. २०८२/८३ को यथार्थ	आ.व. २०८७/८८ को लक्ष्य
			राष्ट्रिय	गण्डकी प्रदेश	नेपाल	गण्डकी प्रदेश	ढोरपाटन नगरपालिका	
१	समष्टिगत आर्थिक सूचक							
१.१	वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर	प्रतिशत	३.५	५.५१	१०.५	१०.२	२.५४	५.५
१.२	प्रतिव्यक्ति आय	अमेरिकी डलरमा	१५३५	१५३०	२५००	२०५०	९६०	१२५०
१.३	कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	३.५	३.३	७.२४	७.२४	३.२८	३.५
१.४	सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	४.२१	३.८	७.२४	७.२४	२.१	२.५
१.५	उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	४.२	४.७	९.२	९.२	१.२	२.२
२	अर्थतन्त्रमा कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको योगदान							
२.१	क. कृषि	प्रतिशत	२५.२	२५.७२	२६	२६	२१.४	२५.५

क्र.स.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०८२/८३ को यथार्थ		आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य		आ.व. २०८२/८३ को यथार्थ	आ.व. २०८७/८८ को लक्ष्य
			राष्ट्रिय	गण्डकी प्रदेश	नेपाल	गण्डकी प्रदेश	ढोरपाटन नगरपालिका	
२.२	ख. गैर कृषि	प्रतिशत	७४.४	७४.२८	७५	७५	७८.६	७४.५
३	आर्थिक क्षेत्र विकास							
३.१	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	१२.४	१७.३६	१५	२०	९.८	१२.५
३.२	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि तथा वन र मत्स्यपालनको हिस्सा	प्रतिशत	२५.६	२५.७२	३०	३०	२३.५	२५.५
३.३	प्रमुख खाद्यान्न वालीको उत्पादकत्व (धान, मकै, कोदो, फापर, जौ र गहुँ)	मे. टन प्रति हेक्टर	३.५	३.१	४	४	३.१०	३.५
३.४	आलु वालीको उत्पादकत्व	मे. टन प्रति हेक्टर	१६.८	१७.३	१८	१८.५३	१६.२५	१७.०
३.५	कृषक परिवारले चलन गरेको प्रति कित्ता जमिनको आकार	हेक्टर	२२१८४१०	१७३७७३	२४०००००	१८०००	१५८५	१६००
३.६	३० मिनेटसम्मको दूरीमा कृषि उपज बिक्रीका लागि बजार उपलब्ध भएका कृषक परिवार	प्रतिशत	-	-	-	-	४५	७०
३.७	खेतियोग्य जमिन मध्ये सिंचित जमिन	प्रतिशत	-	-	-	-	१५	५०
३.८	वर्षभरी सिंचाई हुने खेतियोग्य जमिन	हेक्टर	८७९५७०	५०८४४	९०००००	५५०००	१२४	४००
३.९	प्रति व्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	के.जि.		४३५		४४०	१२०	१३५
३.१०	अति गरिब घरपरिवार (आफ्नो कृषि उत्पादनले ३ महिनाभन्दा कम खान पुग्ने)	प्रतिशत	-	-	-	-	३०	१०
३.११	आफ्नो कृषि उत्पादनले ६ महिना भन्दा बढी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	-	-	-	-	७०	९०
३.१२	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	१२.६		८		४	३.२
३.१२	वैदेशिक रोजगारी रहेको घरपरिवार	प्रतिशत	१४	-	-	-	७२.९६	६४
३.१३	गरिबीको रेखा मुनी रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	२०.२७	११.८८	८	७	३१.१५	२५
३.१४	पर्यटक संख्या	जना	११,५८,४५९	४,६३,०००	२०,००,०००	२०,००,०००	२०,०००	१,००,०००
३.१५	व्यापार तथा व्यवसायको हिस्सा	प्रतिशत	१४.०९	१२.५	१८.७	१४.५	१०.३	१५.५
४	सामाजिक क्षेत्र विकास							
४.१	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७१.३	७२	७५	७५	७३	७५
४.२	५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर	३३	२०	१५	१५	१	०
४.३	नवजात शिशु मृत्युदर - प्रतिहजार जीवित जन्ममा within one year	दर	२८	६	१४	३	१	०
४.४	पहिलो बच्चा जन्माउने औषत उमेर (प्रजनन योग्य उमेरका महिला)	प्रतिशत	-	-	-	-	२१	२३
४.५	कुल प्रजनन दर	शिशु/प्रति महिला	२.९	१.९	२.१		१.९	३

क्र.स.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०८२/८३ को यथार्थ		आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य		आ.व. २०८२/८३ को यथार्थ	आ.व. २०८७/८८ को लक्ष्य
			राष्ट्रिय	गण्डकी प्रदेश	नेपाल	गण्डकी प्रदेश	ढोरपाटन नगरपालिका	
४.६	संस्थागत सुत्केरी सेवाको दायरा	प्रतिशत	-	-	-	-	८५.३	१००
४.७	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसूती गराउने गर्भवती महिला	प्रतिशत	७७	७२	९०	९५	८३.०	१००
४.७	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूति सेवा लिएका महिला	प्रतिशत	७४	७१	९०	९४	९८	१००
४.८	३० मिनेटसम्मको दूरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच रहेका परिवार	प्रतिशत	-	-	-	-	३०	५०
४.९	जनसंख्या वृद्धिदर	प्रतिशत	०.९२	०.२५	-	-	१.५	२.०
४.१०	पूर्ण खोप	प्रतिशत	९५.९	९९	१००	१००	१००	१००
४.११	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	७६.२	८२	८०	८५	७९.९८	८५
४.१२	युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष)	प्रतिशत	९४.२		१००		९८.५०	१००
४.१३	बाल कक्षा / पूर्व प्राथमिक तहको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना दर	प्रतिशत	७६.३	८३	८०	८८	९१.७०	९५.०
४.१४	शिक्षक- विद्यार्थी अनुपात	अनुपात	२४	-	-	-	१:२७.५	१:२५
४.१५	जनसंख्यामा लैङ्गिक अनुपात	अनुपात	-	९०.३७	-	-	८६.०३	९०
४.१६	रोजगार महिला र पुरुषको मासिक आमदानीको अनुपात (मुख्य कामबाट)	अनुपात	०.६६	-	०.९२	-	०.६६	१
५ भौतिक पूर्वाधार विकास								
५.१	प्रादेशिक/स्थानीय तहको कालोपत्रे सडक	कि.मि.	४९०३	-	-	-	२९.९०	७०
५.२	स्थानीय सडक (कच्ची)	कि.मि.	-	-	-	-	३११.०५	२००
५.३	स्थानीय सडक (ग्राभेल)	कि.मि.	-	-	-	-	०	७०
५.४	Ring Road	कि.मि.	-	-	-	-	०	२५
५.५	३० मिनेटको दूरीमा यातायात पहुँच भएको घरपरिवार	प्रतिशत	-	९९	-	१००	६०	७०
५.६	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	९७	९९.४	१००	१००	९५.३८	१००
५.७	Electricity generation capacity	MW	३१५७	९३२	-	-	०.५	१.५
५.८	आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेको परिवार	प्रतिशत	९६.७५	-	९९	-	९५.९५	१००
५.९	स्वच्छ (प्यान भएको) शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	-	-	-	-	७८.००	८५
५.१०	पक्की पुल (वेली समेत)	संख्या	-	-	-	-	८	२०
५.११	झोलुङ्गे पुल	संख्या	-	-	-	-	४२	६०
५.१२	ईन्टरनेटमा पहुँच प्राप्त परिवार, मोबाइल डाटा सहित	प्रतिशत	-	-	-	-	४१.९५	९०
५.१३	प्रतिव्यक्ति विद्युत् उपभोग	कलोवाट घण्टा	४२२	-	७५०	-	९०	२००
५.१४	सुधारिएको वा धुवारहित चुल्हो जडान भएका परिवार	प्रतिशत	-	-	-	-	२५	७०
५.१५	मोबाइल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	-	-	-	-	७१.५७	१००

क्र.स.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०८२/८३ को यथार्थ		आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य		आ.व. २०८२/८३ को यथार्थ	आ.व. २०८७/८८ को लक्ष्य
			राष्ट्रिय	गण्डकी प्रदेश	नेपाल	गण्डकी प्रदेश	ढोरपाटन नगरपालिका	
५.१६	३० मिनेटको पैदल दूरीमा बजार केन्द्रको पहुँच पुगेको परिवार	प्रतिशत	८५	९९	१००	१००	४०	६०
५.१७	सुधारिएको सरसफाई सुविधा प्राप्त गर्ने परिवार	प्रतिशत	-	-	-	-	९५.४४	१००
५.१८	खाना पकाउन ठोस इन्धन (दाउरा आदि) प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	-	-	-	-	७०.८६	५०
६	वातावरण र विपद् व्यवस्थापन							
६.१	रुख विरुवाले ढाकेको वा हरियाली वा वन वा सामुदायिक वन क्षेत्र	प्रतिशत	-	-	-	-	५५.४९	६०.०
६.२	विपद् व्यवस्थापन स्थानीय कोष (हजारमा)	रु. लाख	-	-	-	-	१५	५०
७	संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र							
७.१	राष्ट्रिय परिचयपत्र प्राप्त गरेका नेपाली नागरिक	प्रतिशत संख्या	२२१२०१९	-	-	-		
७.२	प्रहरी र जनसंख्याको अनुपात	जना/प्रहरी	-	-	-	-	५	१०
७.३	संगठन संरचनाको अनुपातमा व्यवस्था भएको कर्मचारी (स्थायी)	प्रतिशत	-	-	-	-	४०	८०
७.४	संगठन संरचनाको अनुपातमा व्यवस्था भएको कर्मचारी - करार)	प्रतिशत	-	-	-	-	६०	३५
७.५	नगरपालिका तथा वडा कार्यालय भवन	संख्या	-	-	-	-	७	११
७.६	कुल वार्षिक बजेटमा आन्तरिक राजस्वको योगदान	प्रतिशत	-	-	-	-	५.०९	१०
७.७	वार्षिक विनियोजन मध्ये कुल खर्च	प्रतिशत	-	-	-	-	३०.९८	७०
७.८	औसत वार्षिक बेरुजू	प्रतिशत	-	-	-	-	२.५	०
७.९	औसत वार्षिक पुँजीगत खर्च	प्रतिशत	-	-	-	-	१३.७२	५०
७.१०	Liza का अिसत प्राप्ततांक	प्रतिशत	-	-	-	-	८६	९२
७.११	सेवाग्राही सन्तुष्टिको स्तर	प्रतिशत	-	-	-	-	६२	८०

३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता

ढोरपाटन नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचलाई मूर्तरूप प्रदान गर्दै आवधिक विकास योजनाले निर्धारण गरेका समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य तथा परिमाणात्मक लक्ष्यहरू हासिल गर्न विभिन्न क्षेत्रगत रणनीति तथा विकास प्राथमिकताहरू अवलम्बन गरिनेछ। स्थानीय आवश्यकता, उपलब्ध स्रोत-साधन, सम्भावना तथा चुनौतीहरूको विश्लेषणका आधारमा आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वातावरण तथा सुशासनका क्षेत्रमा रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू छनोट गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्रोतको समुचित परिचालन, संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि, अन्तरतह समन्वय, सार्वजनिक-निजी-सहकारी साझेदारी, समावेशी सहभागिता तथा परिणाममुखी कार्यसम्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ। यसरी निर्धारित रणनीति तथा प्राथमिकताका आधारमा रणनीतिक कार्यक्रम र आयोजनाहरू सञ्चालन गरी नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू समयमै हासिल गर्ने दिशामा अग्रसर हुने व्यवस्था गरिनेछ।

तालिका ३४: दीर्घकालिन रणनीति तथा प्राथमिकता

रणनीति		प्राथमिकता	
उद्देश्य १: व्यवसायिक कृषि, पशुपालन तथा उत्पादनमूलक क्षेत्रको विकास गरी उत्पादन, उत्पादकत्व र उद्यमशीलताको अभिवृद्धि गर्ने तथा पर्यटन क्षेत्रको प्रवर्द्धनमार्फत आत्मनिर्भर, व्यवस्थित र सन्तुलित स्थानीय अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।			
१.१	कृषि तथा पशुपालन व्यवसायीकरण, उत्पादन प्रवर्धन, र उद्यमशीलता प्रोत्साहन गरी कृषकलाई उद्यमी बनाउने ।	१.१.१	तुलनात्मक लाभका अन्न, तरकारी, फलफूल र नगदेवाली तथा पशुपालन, मौरीपालन पकेट क्षेत्रहरु पहिचान तथा निर्धारण गरी मौलिक ज्ञान, नवप्रवर्तन, सीप, क्षमता अभिवृद्धि एवम् व्यवसायिकता विकास तथा सहयोग उपलब्ध गराइनेछ ।
		१.१.२	कृषकहरुमा व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालन सर्शत अनुदान, सरल कर्जा, मलखाद, बीउ तथा बेर्नाको उत्पादन र सहज आपूर्तिका लागि अगुवा कृषक तथा कृषि समुहलाई प्रोत्साहन तथा परिचालन गरिनेछ ।
		१.१.३	बाँझो जमिन राख्ने प्रवृत्तिलाई न्यूनीकरण, बाँझो जमिनको उपयोग गर्न नीजि, तथा समूहगत व्यावसायिक खेतीको व्यवस्था गरिनेछ ।
		१.१.४	स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग स्थापना, उद्यमशीलताका माध्यमबाट रोजगारी सिर्जना गरिनेछ ।
१.२	कृषि र पशुपालन क्षेत्रलाई आत्मनिर्भर एवम् निर्यातमुखी, सुव्यवस्थित र सन्तुलित अर्थतन्त्रको आधार बनाउने ।	१.२.१	स्थानीय भू-उपयोग प्रणालीलाई प्रवर्धन गरी खेतीयोग्य जमीन तथा पशुपालन क्षेत्रको संरक्षण गरिनेछ ।
		१.२.२	कृषि तथा पशुजन्य उपजमा आत्मनिर्भर हुँदै खाद्य सुरक्षाको प्रत्याभूति गराई गरिवी निवारणमा उल्लेख्य सुधार गरिनेछ ।
		१.२.३	गुणस्तरीय सिंचाइ सुविधा, सङ्कलन केन्द्र, कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन मूल्य निर्धारण, बजारीकरण एवम् प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
१.३	जनताको जीवनस्तर तथा आर्थिक उपार्जनका लागि ग्रामिण पर्यटन (Village Tourism) विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	१.३.१	पर्यटकीय स्थलहरुको पहिचान, नक्शाङ्कन, पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा गरी आवश्यकता अनुसार दिगो पर्यटन पूर्वाधार निर्माण, व्यवस्थापन र प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
		१.३.२	पर्यटकको साँस्कृतिक र धार्मिक अभिरुचि सम्बोधन हुने गरी सबै मौसममा चलायमान पर्यटन र मनोरञ्जन स्थल निर्माण तथा विकास गरिनेछ ।
		१.३.३	पर्यटन क्षेत्रको समुचित विकास गर्न पर्यटकीय क्षेत्रहरुलाई वैज्ञानिक र व्यवसायिक बनाई संलग्न मानव स्रोतलाई सक्षम र प्रतिस्पर्धी बनाईनेछ ।
		१.३.४	कृषिलाई पर्यटनसँग आवद्ध गरी कृषि पर्यटनका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी ग्रामिण पर्यटन (Village Tourism) विकास तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
		१.३.५	निजी लगानीकर्तालाई पर्यटकीय वस्तु, कला तथा पर्यटन पूर्वाधार लगानीमा प्रोत्साहित गरिनेछ ।
		१.३.६	पर्यटकीय स्थल ढोरपाटन सिकार आरक्ष क्षेत्र, पिस पाटन, रुद्रताल, दुरलेक, अर्नाकोट, कालापोल, ढोरपाटन देउराली ३ डी वर्ड, धोर्जे, महखोला भरना, स्याउखेति, आलुखेती, भेडा पालन र पर्यटन, घोडाचढी क्षेत्रहरुका पूर्वाधार निर्माणमा प्राथमिकता दिइने छ ।
उद्देश्य २: शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण, खानेपानी, सरसफाइ, स्थानीय भाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धन, रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षाजस्ता आधारभूत सेवाहरुलाई गुणस्तरीय, सर्वसुलभ, समावेशी र विभेदरहित रूपमा विस्तार गरी मानव विकासको उच्च स्तर हासिल गर्नु ।			
२.१	शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई जस्ता आधारभूत सेवाहरुको गुणस्तर र पहुँच	२.१.१	नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, निजी क्षेत्र तथा समुदायसँग सहकार्य गर्दै जीवनोपयोगी, गुणस्तरीय र व्यावसायिक शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा, उच्च शिक्षा, आधारभूत तथा विशिष्टकृत स्वास्थ्य सेवा तथा पोषण सेवामा सबै नागरिकको सहज पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।
		२.१.२	अनिवार्य आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षालाई रोजगार र उद्यमशीलता केन्द्रित बनाइ कार्यान्वयन गरिनेछ ।

रणनीति		प्राथमिकता	
	अभिवृद्धि गर्दै मौलिक हकको प्रत्याभूति गर्ने ।	२.१.३	मानव पूँजी निर्माण तथा सशक्तीकरणका लागि नगरपालिकाका शिक्षित युवाहरूलाई सामाजिक परिचालनमा सक्रिय रूपमा संलग्न गराइनेछ ।
		२.१.४	वडा तहमा स्वच्छ खानेपानीको आपूर्ति, सरसफाई तथा आधारभूत सेवाहरूको दीर्घकालीन योजनासहित व्यवस्थित विकास तथा कार्यान्वयनका लागि संघ, प्रदेश तथा विकास साभेदारहरूसँग समन्वय गरिनेछ ।
		२.१.५	नेपालको संविधान २०७२ मा व्यवस्था गरिएका मौलिक अधिकारहरूको पूर्ण कार्यान्वयन सुनिश्चित गरिनेछ ।
२.२	स्थानीय भाषा, मौलिक संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने ।	२.२.१	स्थानीय भेषभूषा, भाषा, सांस्कृतिक एंवम धार्मिक सम्पदाहरूको संरक्षण तथा संवर्द्धनमा स्थानीयवासिहरूलाई प्रोत्साहन तथा परिचालन गरिने छ ।
		२.२.२	काष्ठकला, हाते उद्योग, पर्यटक स्थानीय मौलिक सामाग्री उत्पादन गर्ने उद्योगलाई प्रवर्द्धन गरिने छ ।
२.३	रोजगार र सामाजिक सुरक्षा एवम् आधारभूत सेवाहरूलाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र समावेशी, विभेद रहित समाज सृजना गर्ने ।	२.३.१	समान तथा सम्मानपूर्ण र अवरोधमुक्त वातावरणमा जीवनयापनका लागि अवसर उपलब्ध गराउने र सेवा सुविधाहरूमा सहज पहुँच बढाइने छ ।
		२.३.२	सबै किसिमका हिंसा, सामाजिक विभेद र बहिष्करण अन्त्यका लागि प्रभाकारी थप कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
		२.३.३	गरिबी न्युनिकरणका लागि लक्षित वर्ग केन्द्रित आयमूलक कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिनुका साथै महिला र विपन्नको सहभागितालाई प्रोत्साहन गरिने छ ।
		२.३.४	सामाजिक सदभाव कायम राखी सन्तुलित एवम् समावेशी विकास, रोजगारी सिर्जना, समन्यायिक तथा लैङ्गिक समता एवम् सामाजिक समावेशीकरणमा विशेष प्राथमिकता दिई स्थानीय स्वामित्वसहित विकासका थप कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
उद्देश्य ३: वातावरणमैत्री तथा दिगो भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्दै सहज, सुरक्षित र व्यवस्थित यातायात प्रणालीको विकासलाई प्राथमिकता दिनु ।			
३.१	भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण दिगो तथा वातावरणमैत्री बनाउने ।	३.१.१	भौतिक पुर्वाधारसहितको ढोरपाटन नगर गुरु योजना (Master Plan) तयार गरि कार्यान्वयन गरिने छ ।
		३.१.२	बुर्तिवाड बजार तथा आसपास क्षेत्रहरूलाई नयाँ सहर निर्माण अवधारणा अनुरूप विकास निरन्तरता दिइने छ ।
		३.१.३	व्यवस्थित वस्ती निर्माण गर्दा जग्गा एकिकरण विधि प्रयोग गरिने छ ।
		३.१.४	मध्य-पहाडी लोकमार्ग र ढोरपाटन सालभण्डी सडक उच्चतम प्रयोग गरिने छ ।
		३.१.५	भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण कार्य गर्दा प्राविधिक डिजाईन अनुरूप विकास निर्माण कार्यलाई प्राथमिकता दिइने छ ।
		३.१.६	भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्य गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ मा व्यवस्था भए अनुसारको वातावरणीय मूल्याङ्कन गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
		३.१.७	नगरपालिकाको विकास सन्तुलनमा योगदान गर्ने आयोजनाहरूलाई नगरका गौरवका आयोजनाका रूपमा छनोट गरि कार्यान्वयन गरिने छ ।
		३.१.८	सबै वडा तथा अधिकांश वस्तीहरूमा सडक पहुँच बढाउन नगरपालिका स्तरीय चक्रपथ –Ring Road निर्माण कार्यलाई अघि बढाइने छ ।
		३.१.९	नगरपालिकाको भौतिक विकासमा उपभोक्ता समितिको लागत, सहभागिता र संलग्नता बढाइने छ ।
३.२	सुरक्षित, सर्वसुलव, सहज तथा व्यवस्थित यातायात सेवा विस्तार गर्ने ।	३.२.१	सडक सञ्जाल (Road Network) को आवश्यकता र प्राथमिकताको आधारमा निर्माण, स्तरोन्नति (Upgrading) तथा मर्मत गर्ने तथा यातायात व्यवस्थालाई व्यवस्थित बनाउँदै लगिने छ ।
		३.२.२	यातायात Coverage बढाइने, सुरक्षित, सर्वसुलव, सहज र भरपर्दो सेवा बनाईने छ ।

रणनीति		प्राथमिकता	
उद्देश्य ४: प्राकृतिक स्रोत-साधनको संरक्षण तथा समुचित उपयोग गर्दै विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनयुक्त समुदाय निर्माण गर्नु ।			
४.१	प्राकृतिक स्रोत साधनहरु जल, जमिन जङ्गल, जैविक विविधता आदिको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने ।	४.१.१	विकास निर्माणका हरेक क्रियाकलापमा प्राकृतिक स्रोत साधनहरुको संरक्षण र सम्बर्द्धन हुने सुनिश्चितता गरिने छ ।
		४.१.२	प्राकृतिक स्रोत साधनहरुमा आधारित उद्यम, पर्यापर्यटन व्यवसाय एवम् अन्य व्यवसायहरुको विकास तथा प्रवर्द्धन गरी व्यावसायिक उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरण गरिने छ ।
		४.१.३	प्राकृतिक स्रोत अतिक्रमण, चोरी निकासी, डढेलोलाई निरुत्साहन र नियन्त्रण गर्न नगरवासी, कर्मचारी, शुरक्षा निकाय र सरोकारवाला संघ संस्थाहरुको परिचालन गरिने छ ।
४.२	विपद्जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु उत्थानशील समुदाय निर्माण गर्ने ।	४.२.१	स्थानीय जनसमुदाय, राजनीतीक अगुवा, सुरक्षा निकाय र अन्य टोलीहरु बिच समन्वय, क्षमता अभिवृद्धि तथा विपद् व्यवस्थापन तालिम एवम् सामाग्रीहरुको व्यवस्था गरी विपद् न्यूनीकरणका तथा जलवायु उत्थानशील कार्यहरु गरिने छ ।
		४.२.२	बाढी, पहिरो, आगलागी, भूकम्प, महामारी लगायतका विपद्को समयमा तत्कालीक राहत र उद्धार तथा दीर्घकालीन सम्बोधनको कार्यक्रम गर्न गठित विपद् व्यवस्थापन शाखालाई क्षमता अभिवृद्धि सहित ज्ञान, सीप, पूर्वाधार, स्रोत र साधन सम्पन्न बनाइने छ ।
उद्देश्य ५: सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी, पारदर्शी र प्रविधिमैत्री बनाउँदै सुशासनयुक्त प्रशासन प्रणाली सुदृढ गर्नु ।			
५.१	सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी शासन प्रणाली र सुशासन कायम राख्ने ।	५.१.१	नगरपालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउन आन्तरिक स्रोतहरुको पहिचान, प्रचलित कर, दस्तुर र सेवा शुल्कको दर र दायरालाई फराकिलो बनाइने छ ।
		५.१.२	विकास निर्माण कार्यमा तथ्याड्कीय प्रणालीको विकास गर्दै समावेशीकरण, सामाजिक न्याय, पारदर्शिता, अनुगनमन तथा मूल्याङ्न प्रकृया प्रभावकारी बनाइने छ ।
		५.१.३	सार्वजनिक सेवाहरुलाई गुणस्तरीय र सर्वसाधारणको पहुँचयोग्य बनाउन संघीय प्रणाली अनुरूप प्रशासन संयन्त्रको व्यवस्थापन गरिने छ ।
		५.१.४	नगरपालिकाको वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा मूलतः आवधिक योजनासँग आवद्ध गरी योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई वैज्ञानिक बनाइने छ ।
		५.१.५	आवधिक विकास योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक स्रोतको सुनिश्चित गर्न नीजि, गैरसरकारी र सहकारी क्षेत्रसँगको साभेदारीलाई विस्तार गरिने छ ।
५.२	असल तथा प्रविधिमैत्री शासन प्रणाली र सुशासनलाई सुदृढी गर्ने ।	५.२.१	जनमूखी असल शासन स्थापित गर्न संघीय र लोकतान्त्रिक सफल राज्यहरुमा अवलम्बन गरिएका असल अभ्यासहरुलाई विशिष्टिकृत परिस्थिति अनुरूप अनुशरण गरिने छ ।
		५.२.२	नगरपालिकाको पञ्जिकरण लगायत जनसाङ्ख्यिक एवम् बस्तुगत विवरण तयार गर्न र स्वतः अद्यावधिक हुने गरी प्रविधिमा आधारित तथ्याङ्क प्रणालीको विकास र प्रयोग गरिने छ ।
		५.२.३	नगरपालिकाको सूचना आम सर्वसाधारण सम्म पुर्‍याउन कम्प्युटर प्रणाली, वेब साइट र मोबाइल एपको विकास तथा थप सुदृढीकरण गरिने छ ।

३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट

३.८.१ वित्तीय व्यवस्थापन स्रोतहरु

नेपालको संविधानको धारा ५९ ले आर्थिक अधिकारको प्रयोगसम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ भने धारा ६० ले राजस्व स्रोतको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था स्पष्ट गरेको छ । धारा ६० को उपधारा (२) अनुसार नेपाल सरकारले सङ्कलन गर्ने राजस्व संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच न्यायोचित वितरण गरिने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्न अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ लागू गरिएको छ । साथै संविधानको धारा २२९ ले स्थानीय सञ्चित कोषको व्यवस्था गर्दै स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने सबै प्रकारका राजस्व, अनुदान तथा आन्तरिक

स्रोतबाट प्राप्त रकम एकीकृत रूपमा सो कोषमा जम्मा हुने व्यवस्था गरेको छ, जसअनुसार स्थानीय तहले आन्तरिक राजस्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान, ऋण तथा अन्य स्रोतहरूको समुचित परिचालन गर्दै विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्दछ। यसै सन्दर्भमा ढोरपाटन नगरपालिकाको आवधिक योजनाअनुसार निर्धारित लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिका लागि पहिचान गरिएका कार्यक्रमहरूको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। जसका लागि आवश्यक स्रोतहरूको व्यवस्थित आकलन, आन्तरिक तथा बाह्य सम्भावित स्रोतहरूको पहिचान तथा नयाँ स्रोतहरूको खोजीमार्फत वित्तीय आधार सुदृढ गर्दै उपलब्ध स्रोतको प्रभावकारी, पारदर्शी र नतिजामूलक उपयोग सुनिश्चित गरिनेछ।

क) वित्तिय हस्तान्तरण

नेपालको संविधान र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनद्वारा व्यवस्था गरिए बमोजिम यस ढोरपाटन नगरपालिकालाई संघ र प्रदेशहरूबाट देहाय बमोजिमका वित्तिय स्रोतहरू हस्तान्तरण हुनेछ।

- संघीय सरकारद्वारा वार्षिक रूपमा उपलब्ध हुने समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान, समपूरक अनुदान र राजस्व बाँडफाँट ,
- प्रदेश सरकारद्वारा वार्षिक रूपमा उपलब्ध हुने समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान, समपूरक अनुदान र राजस्व बाँडफाँट,
- वैदेशिक अनुदानतर्फ अन्तर्राष्ट्रिय विकास सहायता नीति, २०७६ बमोजिम संघीय अर्थ मन्त्रालयको संयोजनमा प्राप्त हुने रकम।

ख) आन्तरिक आय

- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ बमोजिम स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने कर तथा गैरकरका रकमहरू।
- आन्तरिक ऋणबाट प्राप्त रकम

ग) अन्य

- ढोरपाटन नगरपालिकाको बजेट संरचना बाहिर संघद्वारा प्रत्यायोजित कार्यक्रमअन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने रकम
- निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रमबाट प्रवाहित हुने रकम
- संघीय तथा प्रदेश तहबाट कार्यक्रमसहित प्राप्त हुने रकम

घ) राजस्वको बाँडफाँड

मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्कबाट उठेको रकम बाँडफाँड गर्ने व्यवस्था अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा रहेको छ। यी कर तथा शुल्कहरू संघीय विभाज्य कोषमा जम्मा भई कूल रकमको ७० प्रतिशत संघीय सरकारलाई, १५ प्रतिशत प्रदेश सरकारलाई र १५ प्रतिशत स्थानीय सरकारलाई प्राप्त हुन्छ।

प्राकृतिक स्रोत अन्तर्गत विशेष गरी पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रकममध्ये संघीय विभाज्य कोषमा जम्मा भएको कूल रकमको ५० प्रतिशत संघलाई, २५ प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेशलाई र २५ प्रतिशत सम्बन्धित स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन्छ।

ढोरपाटन नगरपालिकाको आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र निर्माण गर्न संविधान तथा कानूनहरूको परिधिभित्र रहेर नगरपालिकाले आन्तरीक स्रोतहरूको पहिचान गरी सोको परिचालन गरेर राजस्वका दायराहरू फराकिलो बनाउँदै वित्त संरचनालाई सुदृढ बनाउन नगरपालिकाको आर्थिक नीति तयार गरी लागु गरिने छ। आर्थिक वर्ष २०८२-८३ लाई आधार वर्ष मानेर प्रत्येक वर्ष ५-७ प्रतिशतका दरले वार्षिक वृद्धि हुने गरी आ.व. २०८७-२०८८ सम्मको राजस्व अनुमान निम्नानुसार गरिएको छ। आम्दानीको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका ३५: आम्दानीको विस्तृत विवरण

आ.व.	आय	शीर्षक				
		संघीय सरकार	प्रदेश सरकार	राजस्व बाडफाड	अन्तरिक श्रोत	जम्मा
२०७९/०४/०१- २०८०/०३/३१	प्रस्तावित आय	४४,२४,६३,०००.००	२,२३,५२,०००.००	११,२२,७३,०००.००	५,५०,००,०००.००	६३,३९,०७,६२२.००
	वास्तविक आय	३९,६६,२२,१०७.९१	१,८८,०८,०००.००	७,७८,१७,३३६.१९	४,४०,६५,५३९.५९	५३,७३,१२,९८३.६९
	आम्दानी(%)	८९.६४	८४.१४	६८.५	७९.४२	८४.७६
२०८०/०४/०१- २०८१/०३/३१	प्रस्तावित आय	३७,२०,३९,०००.००	२,४८,९०,०००.००	११,२२,७३,०००.००	५,५०,००,०००.००	५६,४२,०२,०००.००
	वास्तविक आय	३३,५८,२२,५४०.३४	१,४२,५१,७४७.००	६,८४,४९,७९२.५३	४,५२,०५,९५०.८०	४६,३७,३०,०३०.६७
	आम्दानी(%)	९०.२७	५७.२६	६०.९७	८२.१९	८२.१९
२०८१/०४/०१- २०८२/०३/३२	प्रस्तावित आय	५१,२१,२५,५००.००	२,२४,४३,०००.००	१२,६६,०७,०००.००	३,०५,००,०००.००	६९,१६,७५,५००.००
	वास्तविक आय	३९,६६,२२,१०७.९१	१,७२,४०,३८८.००	११,३३,१९,९९१.३०	२,४६,९६,६०३.२३	५९,७४,४८,५६८.३१
	आम्दानी(%)	८६.३४	७६.८१	८९.५१	८०.९७	८६.३७
२०८२/०४/०१- २०८२/१०/०९	प्रस्तावित आय	४१,५३,००,०००.००	२,२८,३८,०००.००	१३,३६,६२,१८८.००	४,१०,१७,३४१.००	६१,२८,१७,५२९.००
	वास्तविक आय	२२,०१,०३,०००.००	१,१४,१९,०००.००	५,३२,५३,८९०.५७	१,५६,०८,०७१.१५	३०,०३,८३,९६१.७२
	आम्दानी(%)	५३.००	५०.००	३९.८४	३८.०४	४९.०१
२०८३/८४	प्रस्तावित आय	४८,६७,०९,३००	२,५१,२१,८००	१४,२६,४५,०२०	५,५०,००,०००.००	७०,९४,७६,१२०
२०८४/८५	प्रस्तावित आय	५२,५३,८०,२३०	२,८२,३५,६५०	१५,१०,३२,२००	६,००,००,०००	७६,४६,४८,०८०
२०८५/८६	प्रस्तावित आय	५४,८९,१८,२५३	३,५०,४०,३००	१५,८५,७५,४५०	६,००,००,०००	८०,२५,३४,००३
२०८६/८७	प्रस्तावित आय	५६,७८,१०,०७८	३,९०,२३,०००	१६,२०,३५,४५०	६,५०,००,०००	८३,३८,६८,५२८
२०८७/८८	प्रस्तावित आय	५८,२५,९१,०८५	४,२०,५०,८००	१६,५०,४५,०००	६,५०,००,०००	८५,४६,८६,८८५

३.८.२ सार्वजनिक आय तथा खर्च र खर्च बेहोर्ने स्रोतहरू

ढोरपाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना अन्तर्गत प्रक्षेपित खर्च जुटाउन अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका साथै आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू पनि परिचालन गर्नुपर्नेछ। हाल आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरूको सीमितताको कारणले संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने विभिन्न अनुदान लगायतका रकमहरू माथि निर्भर रहनुपर्ने स्थिति विद्यमान रहेको छ। लगभग ८५ प्रतिशत रकम संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट अनुदान र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने यस ढोरपाटन नगरपालिकाले स्थायी रूपमा अन्य स्रोतहरूको पहिचान गर्न पर्ने अवस्था देखिन्छ।

संघीय र प्रदेश सरकार

ढोरपाटन नगरपालिकाको समग्र भौतिक, सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि संघीय सरकारसँगको सहकार्य महत्वपूर्ण एवम् अपरिहार्य छ। आम्दानीको विस्तृत विवरण तालिकामा समेत उल्लेख गरिएको छ।

ढोरपाटन नगरपालिकाको समग्र भौतिक, सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि प्रदेश सरकारसँगको सहकार्य अपरिहार्य छ। आर्थिक वर्ष २०८२-८३ लाई आधार वर्ष मानेर प्रत्येक वर्ष ५-७ प्रतिशतका दरले वार्षिक वृद्धि हुने गरी आ.व. २०८७-२०८८ सम्मको राजस्व अनुमान निम्नानुसार गरिएको छ। आम्दानीको विस्तृत विवरण अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका ३६: राजस्व अनुमान, आम्दानीको विस्तृत विवरण

आ.व. : २०८२/८३ अवधि : २०८२/०४/०१-२०८२/१०/०९			
आय			
शीर्षक	प्रस्तावित आय	वास्तविक आय	आम्दानी(%)
संघीय सरकार	४१,५३,००,०००.००	२२,०१,०३,०००.००	५३
१३३११ समानिकरण अनुदान	१०,६७,००,०००.००	५,३३,५०,०००.००	५०
१३३१२ शसर्त अनुदान चालु	२६,८९,००,०००.००	१५,०७,५३,०००.००	५६.०६
१३३१३ शसर्त अनुदान पुँजीगत	१,२०,००,०००.००	१,२०,००,०००.००	१००
१३३१४ विशेष अनुदान चालु	१,००,००,०००.००	४०,००,०००.००	४०
१३३१५ विशेष अनुदान पुँजीगत	९०,००,०००.००	०	०
१३३१७ समपुरक अनुदान पुँजीगत	८७,००,०००.००	०	०
प्रदेश सरकार	२,२८,३८,०००.००	१,१४,१९,०००.००	५०
१३३११ समानिकरण अनुदान	१,२६,३८,०००.००	६३,१९,०००.००	५०
१३३१३ शसर्त अनुदान पुँजीगत	२,००,०००.००	१,००,०००.००	५०
१३३१५ विशेष अनुदान पुँजीगत	४०,००,०००.००	२०,००,०००.००	५०
१३३१७ समपुरक अनुदान पुँजीगत	६०,००,०००.००	३०,००,०००.००	५०
राजस्व बाडफाँड	१३,३६,६२,१८८.००	५,३२,५३,८९०.५७	३९.८४
११३१५ घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	८०,००,०००.००	१५,८२,००८.५२	१९.७८
११४११ बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर	८,४१,८५,३९१.००	२,९१,९६,२६०.२५	३४.६८
११४२१ बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क	२,८०,६१,७९७.००	१,११,५९,३३६.९४	३९.७७
११४५६ बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	१,१९,१५,०००.००	१,१३,१६,२८४.८६	९४.९८
१४१५७ बाँडफाँड भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको विक्रीबाट प्राप्त हुने आय	१५,००,०००.००	०	०
आन्तरिक श्रोत	४,१०,१७,३४१.००	१,५६,०८,०७१.१५	३८.०४
११३१३ सम्पत्ती कर	४०,००,०००.००	०	०
११३१४ भुमिकर/मालपोत	३०,००,०००.००	०	०

आ.व. : २०८२/८३ अवधी : २०८२/०४/०१-२०८२/१०/०९			
आय			
शीर्षक	प्रस्तावित आय	वास्तविक आय	आम्दानी(%)
११३१७ वहाल कर	४५,००,०००.००	०	०
११३१८ वहाल विटौरी कर	५४,०००.००	०	०
११६९१ अन्य कर	८,००,०००.००	०	०
१४२२४ परीक्षा शुल्क	१,००,०००.००	०	०
१४२२५ यातायात क्षेत्रको आम्दानी	१,००,०००.००	०	०
१४२२९ अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	१५,००,०००.००	०	०
१४२४२ नक्सापास दस्तुर	७,००,०००.००	०	०
१४२४३ सिफारिश दस्तुर	३९,००,०००.००	०	०
१४२४४ व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	६,००,०००.००	०	०
१४२४५ नाता प्रमाणित दस्तुर	१,००,०००.००	०	०
१४२५३ व्यावसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१,००,०००.००	०	०
१४३१२ प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१,००,०००.००	०	०
१४५२१ प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क	५,००,०००.००	०	०
१४५२९ अन्य राजस्व	६,००,०००.००	०	०
१४६११ व्यवसाय कर	३६,००,०००.००	०	०
१५१११ वेरूजू	३,००,०००.००	०	०
३२१२२ बैंक मौज्दात	१,६४,६३,३४१.००	१,५६,०८,०७१.१५	९४.८१
जम्मा	६१,२८,१७,५२९.००	३०,०३,८३,९६१.७२	४९.०१

तालिका ३५ चालु तथा पुँजीगत तर्फ व्यय

आ.व. : २०८२/८३ अवधी : २०८२/०४/०१-२०८२/१०/०९			
व्यय			
शीर्षक	वार्षिक बजेट	खर्च	खर्च(%)
चालु	४५,६२,०१,५२९.००	१६,८३,८०,५४३.०८	३६.९
२११११ पारिश्रमिक कर्मचारी	२७,६१,४७,०००.००	१३,४५,०७,४८२.५८	४८.७१
२१११२ पारिश्रमिक पदाधिकारी	१,२१,००,०००.००	५२,४४,५००.००	४३.३४
२११२१ पोशाक	३०,४०,०००.००	६७,४४५.००	२.२२
२११२२ खाद्यान्न	१,५०,०००.००	०	०
२११३१ स्थानीय भत्ता	२७,५०,०००.००	७,६४,५७२.००	२७.८
२११३२ महंगी भत्ता	२८,५०,०००.००	८,४०,०००.००	२९.४७
२११३३ फिल्ड भत्ता	९,००,०००.००	०	०
२११३४ कर्मचारीको बैठक भत्ता	६,००,०००.००	४२,०००.००	७
२११३५ कर्मचारी प्रोत्साहन तथा पुरस्कार	९,००,०००.००	४९,०००.००	५.४४
२११३९ अन्य भत्ता	७,४०,०००.००	५,०००.००	०.६८
२११४१ पदाधिकारी बैठक भत्ता	६,००,०००.००	०	०
२११४२ पदाधिकारीअन्य सुविधा	६,००,०००.००	४,९०,०००.००	८१.६७

आ.व. : २०८२/८३ अवधी: २०८२/०४/०१-२०८२/१०/०९			
व्यय			
शीर्षक	वार्षिक बजेट	खर्च	खर्च(%)
२१२११ कर्मचारीको सामाजिक सुरक्षा कोष खर्च	१२,००,०००.००	३,५९,४७२.००	२९.९६
२१२१९ अन्य सामाजिक सुरक्षा खर्च	५८,००,०००.००	२५,०९,०००.००	४३.२६
२२१११ पानी तथा बिजुली	३,००,०००.००	१,२७,८७३.५०	४२.६२
२२११२ संचार महसुल	१२,००,०००.००	१,१२,३६६.००	९.३६
२२२११ इन्धन (पदाधिकारी)	४,००,०००.००	०	०
२२२१२ इन्धन (कार्यालय प्रयोजन)	२०,००,०००.००	७,६१,६३१.००	३८.०८
२२२१३ सवारी साधन मर्मत खर्च	१५,००,०००.००	१,३९,९७८.००	९.३३
२२२१४ बिमा तथा नवीकरण खर्च	७,७०,०००.००	२२,०००.००	२.८६
२२२२१ मेशिनरी तथा औजार मर्मत सम्भार तथा सञ्चालन खर्च	२,००,०००.००	०	०
२२२३१ निर्मित सार्वजनिक सम्पत्तिको मर्मत सम्भार खर्च	१,००,०००.००	०	०
२२३११ मसलन्द तथा कार्यालय सामग्री	३१,७५,०००.००	१,६३,५५०.००	५.१५
२२३१३ पुस्तक तथा सामग्री खर्च	१,१०,०००.००	०	०
२२३१४ इन्धन - अन्य प्रयोजन	१,००,०००.००	०	०
२२३१५ पत्रपत्रिका, छपाई तथा सूचना प्रकाशन खर्च	२९,००,०००.००	३०,०००.००	१.०३
२२३१९ अन्य कार्यालय संचालन खर्च	८,००,०००.००	१७,०००.००	२.१३
२२४११ सेवा र परामर्श खर्च	४५,००,०००.००	०	०
२२४१२ सूचना प्रणाली तथा सफ्टवेयर संचालन खर्च	६,००,०००.००	०	०
२२५१२ सीप विकास तथा जनचेतना तालिम तथा गोष्ठी सम्बन्धी खर्च	६०,०००.००	०	०
२२५२२ कार्यक्रम खर्च	११,३७,२९,१८८.००	१,६९,४८,६५५.००	१४.९
२२५२९ विविध कार्यक्रम खर्च	३,५०,०००.००	०	०
२२६११ अनुगमन, मूल्यांकन खर्च	२,००,०००.००	०	०
२२६१२ भ्रमण खर्च	२७,९०,०००.००	५,३९,३८३.००	१९.३२
२२७११ विविध खर्च	४६,२३,३४१.००	९,२३,२२१.००	१९.९७
२२७२१ सभा सञ्चालन खर्च	६,००,०००.००	०	०
२५३१५ अन्य सस्था सहायता	३,००,०००.००	०	०
२७११२ अन्य सामाजिक सुरक्षा	१०,४०,०००.००	५,१५,०००.००	४९.५२
२७२११ छात्रवृत्ति	२,००,०००.००	०	०
२७२१३ औषधीखरिद खर्च	२८,८७,०००.००	२५,७३,३१४.००	८९.१३
२८१४२ घरभाडा	१४,००,०००.००	४,८६,५००.००	३४.७५
२८१४३ सवारी साधन तथा मेशिनर औजार भाडा	४,००,०००.००	१,०५,५००.००	२६.३८

आ.व. : २०८२/८३ अवधी: २०८२/०४/०१-२०८२/१०/०९			
व्यय			
शीर्षक	वार्षिक बजेट	खर्च	खर्च(%)
२८१४९ अन्य भाडा	९५,०००.००	३६,१००.००	३८
२८९११ भैपरी आउने चालु खर्च	४,९५,०००.००	०	०
पूँजीगत	१५,६६,१६,०००.००	२,१४,८५,९९२.००	१३.७२
३११११ आवासीय भवन निर्माण/खरिद	२०,००,०००.००	०	०
३१११२ गैर आवासीय भवन निर्माण/खरिद	१,१३,००,०००.००	८६,६२,४२९.००	७६.६६
३११२१ सवारी साधन	९,००,०००.००	०	०
३११२२ मेशिनरी तथा औजार	७३,९०,०००.००	०	०
३११२३ फर्निचर तथा फिक्चर्स	४१,२५,०००.००	०	०
३११३५ पूँजीगत परामर्श खर्च	३,००,०००.००	०	०
३११५१ सडक तथा पूल निर्माण	३,३६,२६,०००.००	७६,६७,६१५.००	२२.८
३११५३ विद्युत संरचना निर्माण	३,००,०००.००	०	०
३११५४ तटबन्ध तथा बाँधनिर्माण	१,३८,५०,०००.००	०	०
३११५५ सिंचाई संरचना निर्माण	१०,५०,०००.००	०	०
३११५६ खानेपानी संरचना निर्माण	९१,४५,०००.००	४१,३४६.००	०.४५
३११५८ सरसफाई संरचना निर्माण	१,१६,४०,०००.००	१६,०३,६६७.००	१३.७८
३११५९ अन्य सार्वजनिक निर्माण	४,९४,४०,०००.००	२८,७५,०८६.००	५.८२
३११७१ पूँजीगत सुधार खर्च सार्वजनिक निर्माण	३,००,०००.००	१,८८,३४४.००	६२.७८
३११७२ पूँजीगत अनुसन्धान तथा परामर्श	१२,५०,०००.००	०	०
३१४११ जग्गाप्राप्ति खर्च	१,००,००,०००.००	४,४७,५०५.००	४.४८
जम्मा	६१,२८,१७,५२९.००	१८,९८,६६,५३५.०८	३०.९८

३.८.३ बजेटका अन्य स्रोतहरूको परिचालन तथा व्यवस्थापन

ढोरपाटन नगरपालिकाको विकासमा सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनको प्रमुख स्रोत माथि उल्लेखित संघीय सरकारबाट प्राप्त अनुदान भए तापनि प्रत्यक्ष रूपमा निजी क्षेत्र, सहकारी, संघ-संस्था तथा व्यक्तिगत रूपमा सेवा-ग्राहीबाट प्राप्त श्रमदानको योगदान र महत्वलाई समेत उच्च स्थानमा राख्नुपर्ने देखिन्छ। नेपाल सरकारको अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीतिमा तीन खम्बे नीतिलाई विकासको प्रमुख आधार मानिएको सन्दर्भमा नगरपालिकाको विकासमा पनि यसै दृष्टिकोणबाट हुने योगदानलाई केन्द्रमा राख्दै विश्लेषण गरिएको छ। यस अनुसार संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त वित्तीय स्रोतसँगै निजी क्षेत्रको लगानी, सहकारी संस्थाहरूको सहभागिता, नागरिक समाजको सक्रियता तथा स्थानीय समुदायको श्रमदानलाई समेत विकास प्रक्रियाको अभिन्न हिस्सा बनाइनेछ, जसले सीमित सार्वजनिक स्रोतलाई अधिकतम प्रभावकारी रूपमा उपयोग गर्दै दिगो, समावेशी र सहभागितामूलक विकास सुनिश्चित गर्न सहयोग पुर्याउनेछ।

तालिका ३८: चालु तथा पूँजीगततर्फ जम्मा व्यय अनुमान

शीर्षक						
आ.व.	व्यय	चालु	चालु, %	पूँजीगत	पूँजीगत, %	जम्मा
२०७९-२०८०	वार्षिक बजेट	४०,४९,६७,६२२.००	६३.८८	२२,८९,४०,०००.००	३६.१२	६३,३९,०७,६२२

शीर्षक						
आ.व.	व्यय	चालु	चालु, %	पूँजीगत	पूँजीगत, %	जम्मा
	खर्च	३५,२६,३६,९२१.३७	६६.२३	१७,९७,८१,०५४.००	३३.७७	५३,२४,१७,९७५.४
	खर्च(%)	८७.०८		७८.५३		८३.९८
२०८०-२०८१	वार्षिक बजेट	४०,९८,०४,९८७.००	७२.६३	१५,४३,९७,०१३.००	२७.३६	५६,४२,०२,०००.००
	खर्च	३६,७६,७४,८१८.३४	७५.७५	११,७७,१६,१८५.००	२४.२५	४८,५३,९१,००३.३४
	खर्च(%)	८९.७२		७६.२३		८६.०३
२०८१-२०८२	वार्षिक बजेट	४३,४८,२८,३४०.००	६२.८७	२५,६८,४७,१६०.००	३७.१३	६९,१६,७५,५००.००
	खर्च	३७,८२,५८,५७०.८२	६४.६३	२०,७०,१८,९८४.००	३५.३७	५८,५२,७७,५५४.८२
	खर्च(%)	८६.९९		८०.५९		८४.६१
२०८२-२०८२/१०/९	वार्षिक बजेट	४५,६२,०१,५२९.००	७४.४४	१५,६६,१६,०००.००	२५.५६	६१,२८,१७,५२९.००
	खर्च	१६,८३,८०,५४३.०८	८८.६८	२,१४,८५,९९२.००	११.३१	१८,९८,६६,५३५.०८
	खर्च(%)	३६.९		१३.७२		३०.९८
२०८३/८४, पहिलो वर्ष	अनुमानित वार्षिक बजेट	३८,९१,८४,०४४	६१.५	२३,८५,३२,१५६	३८.५	६२,७७,१६,२००
२०८४/८५, दोस्रो वर्ष	अनुमानित वार्षिक बजेट	३८,९०,४५,११७	६०.३५	२५,५६,०२,९६४	३९.६५	६४,४६,४८,०८०
२०८५/८६, तेस्रो वर्ष	अनुमानित वार्षिक बजेट	३८,७५,८२,३९१	५८.५	२७,४९,५१,६११	४१.५	६६,२५,३४,००३
२०८६/८७, चौथो वर्ष	अनुमानित वार्षिक बजेट	३९,६६,४३,७४६	५८.	२८,७२,२४,७८२	४२.	६८,३८,६८,५२८
२०८७/८८, पाँचौ वर्ष	अनुमानित वार्षिक बजेट	४०,८७,१८,३९३	५८.	२९,५९,६८,४९२	४२.	७०,४६,८६,८८५

३.८.४ विषय क्षेत्रगत बजेट बाँडफाँडको विस्तृत विवरण

आधार वर्ष २०८२/०८३ को पूँजीगत खर्चको आधारमा नगरपालिकाको कुल बजेटमध्ये सबैभन्दा बढी अर्थात् ५१.५ प्रतिशत खर्च सामाजिक विकास क्षेत्रमा भएको देखिन्छ। शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सरसफाइ, सामाजिक सुरक्षा तथा समावेशी विकासलाई प्राथमिक प्राथमिकतामा राखिएको छ। पूर्वाधार विकासमा १३.१० प्रतिशत खर्च भएको छ भने संस्थागत विकास र सुशासनमा तथा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासमा ५.७५ प्रतिशत, आर्थिक विकासमा ८.२५ प्रतिशत खर्च हुने गरेको छ। यस आधारमा नगरपालिकाको आवधिक योजनामा विभिन्न क्षेत्रगत आवश्यकताअनुसार बजेटलाई सन्तुलित, प्रभावकारी र नतिजामूलक रूपमा प्राथमिकता दिई बजेट प्रक्षेपण गरिएको छ।

तालिका ३९: बजेट तथा विषयगत खर्चको विवरण

आ.व. : २०८२/८३ अवधी : २०८२/०४/०१-२०८२/१०/११				
क्र.सं.	क्षेत्र/उप क्षेत्र	विनियोजन	खर्च	खर्च (%)
१	आर्थिक विकास	५,०६,८०,०००.००	१६,५३,६०२.००	३.२६
१	कृषि	४,०८,५०,०००.००	१३,४८,२८८.००	३.३
२	उद्योग	१९,००,०००.००	३,०५,३१४.००	१६.०७
३	पर्यटन	५३,००,०००.००	०	०
४	सहकारी	४,००,०००.००	०	०
५	जलश्रोत तथा सिंचाई	२१,३०,०००.००	०	०

आ.व. : २०८२/८३ अवधी : २०८२/०४/०१-२०८२/१०/११				
क्र.सं.	क्षेत्र/उप क्षेत्र	विनियोजन	खर्च	खर्च (%)
६	बन	१,००,०००.००	०	०
२	सामाजिक विकास	३१,४३,६४,०००.००	१२,४५,९६,१४८.७	३९.६३
१	शिक्षा	२३,५५,२०,०००.००	९,५९,७७,४१०.५१	४०.७५
२	स्वास्थ्य	४,९८,३५,०००.००	२,३२,०६,२५५.२०	४६.५७
३	खानेपानी तथा सरसफाई	८९,२९,०००.००	९५,०००.००	१.०६
४	भाषा तथा संस्कृति	२६,००,०००.००	९,८६,००६.००	३७.९२
५	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	७७,५०,०००.००	२५,९२,०००.००	३३.४५
६	युवा तथा खेलकुद	३१,५०,०००.००	१३,००,०००.००	४१.२७
७	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण	६५,८०,०००.००	४,३९,४७७.००	६.६८
३	पूर्वाधार विकास	८,०१,८६,०००.००	१,१३,९५,०५२.००	१४.२१
१	यातयात पूर्वाधार	५,१७,२६,०००.००	९३,१२,६२८.००	१८
२	भवन, आवास तथा सहरी विकास	२,५६,१०,०००.००	५,३५,७२४.००	२.०९
३	उर्जा	४,५०,०००.००	०	०
४	संचार तथा सूचना प्रविधि	२,००,०००.००	०	०
५	सम्पदा पूर्वाधार	५,००,०००.००	०	०
६	पुननिर्माण	१७,००,०००.००	१५,४६,७००.००	९०.९८
४	सुशासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र	३,५२,६८,३४१.००	१७,९३,४९४.००	५.०९
१	विपद व्यवस्थापन	५४,९५,०००.००	०	०
२	शान्ति तथा सुव्यवस्था	३,००,०००.००	०	०
३	कानून तथा न्याय	१०,००,०००.००	३६,०००.००	३.६
४	शासन प्रणाली	२,३९,७३,३४१.००	११,३१,६०६.००	४.७२
५	तथ्यांक प्रणाली	५,००,०००.००	४,७३,४२४.००	९४.६८
६	गरिवी निवारण	११,००,०००.००	१,०५,०००.००	९.५५
७	श्रम तथा रोजगारी	१७,००,०००.००	४७,४६४.००	२.७९
८	वित्तीय सुशासन	१२,००,०००.००	०	०
५	कार्यालय सञ्चालन तथा प्रशासनिक	१३,२३,१९,१८८.००	५,०४,३९,७००.३७	३८.११
१	कार्यालय सञ्चालन तथा प्रशासनिक	१३,२३,१९,१८८.००	५,०४,३९,७००.३७	३८.११
कुल जम्मा		६१,२८,१७,५२९.००	१८,९८,७७,९९७.०	३०.९८
आ.व.	विकास क्षेत्र	विनियोजन	खर्च	खर्च (%)
२०७९/८०	आर्थिक विकास	२,१७,५९,६२२.००	१,६१,३३,३३५.००	७४.१४
	सामाजिक विकास	३८,३४,६१,५६०.००	३३,९१,२९,३३६.९	८८.४४
	पूर्वाधार विकास	११,३१,२०,०००.००	८,३४,२६,४१९.००	७३.७५
	विपद व्यवस्थापन	४,५०,०००.००	०	०
	कार्यालय सञ्चालन तथा प्रशासनिक	९,४९,४३,४४०.००	७,७३,०९,७६५.९३	८१.४३
	सुशासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र			
	जम्मा	६३,३९,०७,६२२.००	५३,२४,१७,९७५.३	८३.९८
२०८०/८१	आर्थिक विकास	२,४५,२३,०००.००	२,०२,५९,३०३.००	८२.६१
	सामाजिक विकास	३१,८४,८४,३३०.००	२८,७९,४५,०८८.३	९०.४१

आ.व.	विकास क्षेत्र	विनियोजन	खर्च	खर्च (%)
	पूर्वाधार विकास	१२,०४,४५,१८३.००	९,४६,८६,०६२.००	७८.६१
	विपद व्यवस्थापन	४५,००,०००.००	४४,९५,६७२.००	९९.९
	कार्यालय सञ्चालन तथा प्रशासनिक	९,४२,९७,४८७.००	७,६१,५६,६३०.००	८०.७६
	सुशासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र			
	जम्मा	५६,४२,०२,०००.००	४८,५३,९१,००३.३	८६.०३
२०८१/८२	आर्थिक विकास	२,३८,२३,०००.००	२,०३,९१,२७४.००	८५.५९
	सामाजिक विकास	४२,५०,४२,८४०.००	३९,०९,५२,०७२.५	९१.९८
	पूर्वाधार विकास	१२,१०,१४,१६०.००	७,६७,०४,४१०.००	६३.३८
	विपद व्यवस्थापन			
	कार्यालय सञ्चालन तथा प्रशासनिक	११,१०,५३,५००.००	८,७३,४०,०६७.२४	७८.६५
	सुशासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र	१,०७,४२,०००.००	९८,८९,७३१.००	९२.०७
	जम्मा	६९,१६,७५,५००.००	५८,५२,७७,५५४.८	८४.६१
२०८२/०४/०१-२०८२/१०/११	आर्थिक विकास	५,०६,८०,०००.००	१६,५३,६०२.००	३.२६
	सामाजिक विकास	३१,४३,६४,०००.००	१२,४५,९६,१४८.७	३९.६३
	पूर्वाधार विकास	८,०१,८६,०००.००	१,१३,९५,०५२.००	१४.२१
	विपद व्यवस्थापन	५४,९५,०००.००	०	०
	कार्यालय सञ्चालन तथा प्रशासनिक	१३,२३,१९,१८८.००	५,०४,३९,७००.३७	३८.११
	सुशासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र	३,५२,६८,३४१.००	१७,९३,४९४.००	५.०९
	जम्मा	६१,२८,१७,५२९.००	१८,९८,७७,९९७.०	३०.९८

तालिका ४०: लगानी र खर्चका शिर्षकहरू

लगानी र खर्चका शिर्षकहरू	५ वर्षको कुल अपेक्षित लगानी, रु , हजारमा	५ वर्षको कुल अपेक्षित लगानी, प्रतिशत
आर्थिक विकास	१७११२०	१२.२१
सामाजिक क्षेत्र	४९७०८५	३५.४७
पूर्वाधार क्षेत्र	५८७५४५	४१.९२
वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन	८४६२०	६.०४
सुशासन तथा संस्थागत विकास	४३२००	३.०८
अन्तरसम्बन्धित विषय	१७९५०	१.२८
जम्मा लगानी	१४०१५२०	१००

तालिका ४१: योजना अवधिको क्षेत्रगत लगानी प्रक्षेपण (चालु र पुंजीगत खर्च)

लगानी र खर्चका शिर्षकहरू	५ वर्षको कुल अपेक्षित लगानी	प्रतिशत वितरण
चालु खर्च	५८.००	प्रतिशत
पुंजीगत खर्च	४२.००	प्रतिशत
जम्मा लगानी	१००	प्रतिशत

परिच्छेद ४ : आर्थिक क्षेत्र

४.१ कृषि तथा पशुपालन

४.१.१ पृष्ठभूमि

ढोरपाटन नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल २२२.८५ वर्ग किलोमिटर मध्ये करिब ४२.३५ प्रतिशत (९४.३७ वर्ग किलोमिटर) भू-भाग कृषि प्रयोजनमा उपयोग भइरहेको छ भने कुल जनसंख्याको करिब ६९.४ प्रतिशत जनसंख्या प्रत्यक्ष रूपमा कृषि तथा पशुपालन पेशामा निर्भर रहेको छ । यद्यपि कृषि प्रणाली अभै पनि निर्वाहमुखी प्रकृतिको रहेकाले वर्षभरि आफ्नै उत्पादनले खाद्य आवश्यकता पूरा गर्न सक्ने परिवारको संख्या करिब २५.८ प्रतिशत मात्र रहेको छ, । खाद्य असुरक्षा तथा बाह्य आपूर्तिमा निर्भरता कायम छ । अधिकांश कृषक परम्परागत प्रविधिबाट खेती तथा पशुपालन गर्दै आएका छन् । उत्पादनलाई मुख्यतः घरेलु उपभोगमा सीमित बनाएको छ । पछिल्ला वर्षहरूमा भने बाखा, भेडा, भैंसी, बंगुर, कुखुरा तथा गाईपालनजस्ता व्यावसायिक पशुपालन विस्तार हुँदै गएको छ । कृषि उत्पादनमा मकै, कोदो, गहुँ, जौ, धान, फापरजस्ता अन्नबाली तथा आलु, काउली, मुला, टमाटर, खुर्सानी, लहरे तरकारी, लसुन, प्याज, अदुवा, बेसार, धनियाँ, टिमुर, काँक्रो, फर्सीलगायतका तरकारी बालीको उल्लेखनीय उत्पादन हुने गरेको छ । त्यसैगरी स्याउ, नासपाती, ओखर, केरा, मेवा तथा अन्य स्थानीय फलफूलको उत्पादनको उच्च सम्भावना रहे पनि व्यावसायिक विकास अभै अपेक्षित स्तरमा पुग्न सकेको छैन । औषधीय तथा जडीबुटीजन्य वनस्पतिको उत्पादन तथा उपयोगको समेत पर्याप्त सम्भावना रहेको छ । कृषि विविधीकरणका अवसरहरू सिर्जना गरेको छ । तथापि जग्गाको खण्डीकरण, सिँचाई सुविधाको अभाव, आधुनिक कृषि प्रविधि तथा प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजार पहुँचको कमजोरी, उत्पादनको उचित मूल्य नपाउनु तथा केही स्थानमा कृषि योग्य जमिन बाँझो रहने प्रवृत्तिजस्ता संरचनागत समस्याले कृषि क्षेत्रको विकासमा चुनौती सिर्जना गरेका छन् । पछिल्ला वर्षहरूमा सिँचाई विस्तार, कृषि यान्त्रीकीकरण, उन्नत बीउ तथा मलखादको प्रयोग र व्यावसायिक कृषि प्रणालीतर्फ क्रमिक सुधार देखिए पनि अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन बाँकी छ ।

समशीतोष्ण तथा शीतोष्ण जलवायु रहेको यस नगरपालिकामा सुन्तलाजात फलफूल, केरा, मेवा, नासपाती, बेलौती, आरु, किवी, ओखर, स्याउ, मसला बाली, औषधीय वनस्पति, मौरीपालन, च्याउ खेतीलगायत उच्च मूल्यका कृषि उद्यम विकास गर्ने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । अधिकांश जनसंख्या कृषि तथा पशुपालनमा संलग्न भएकाले यस क्षेत्रलाई वैज्ञानिक, आधुनिक, व्यावसायिक, प्रतिस्पर्धी तथा बजारमुखी प्रणालीमा रूपान्तरण गरी स्थानीय अर्थतन्त्र सुदृढ बनाउन सकिने बलियो आधार विद्यमान छ । साथै जलवायु परिवर्तन, अनियमित वर्षा, पहिरो, बाढी तथा अन्य प्राकृतिक विपद्का कारण कृषि उत्पादनमा बढ्दो जोखिम र अनिश्चितता देखिएको छ । यी चुनौतीका बाबजुद कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रलाई आधुनिकीकरण, सिँचाई विस्तार, कृषि पूर्वाधार तथा बजार पहुँच सुदृढीकरण, कृषकको क्षमता विकास, अनुदान तथा सहूलियत कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन र जलवायु-अनुकूल कृषि प्रविधिको विस्तारमार्फत उत्पादन, उत्पादकत्व, आय तथा रोजगारी अभिवृद्धि गर्दै नगरपालिकाको दिगो आर्थिक समृद्धिको प्रमुख आधारका रूपमा विकास गर्न सकिने पर्याप्त सम्भावना रहेको छ ।

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू		चुनौती तथा जोखिमहरू
कृषि तथा पशु पालन	♦ निर्वाहमुखी तथा परम्परागत खेती प्रणालीका कारण न्यून उत्पादन तथा उत्पादकत्व।	♦ खेतीयोग्य जमिन घट्दै जानु तथा बाँझो जमिनको क्षेत्रफल बढ्दै जानु।
	♦ व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालनमा कम उद्यमशीलता तथा बजारमुखी सोचको अभाव।	♦ कृषि उत्पादन लागत निरन्तर वृद्धि हुनु।
	♦ खाद्यान्न तथा तरकारी खेतीको व्यावसायीकरणमा कमी।	♦ वास्तविक कृषकको खेतीयोग्य जमिनमा सीमित पहुँच रहनु।
	♦ सिँचाई सुविधाको अपर्याप्तता तथा विस्तारको आवश्यकता।	♦ कृषि पेशाबाट युवा तथा दक्ष श्रमशक्ति पलायन हुनु।
	♦ जङ्गली जनावरबाट बालीमा हुने क्षति।	

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- गुणस्तरीय बीउ, मल, कृषि सामग्री तथा कीटनाशकको अपर्याप्त उपलब्धता। - कृषि उपजको उचित मूल्य निर्धारण तथा बजारीकरण प्रणालीको अभाव। - चिस्यान केन्द्र, कृषि उपज सङ्कलन तथा भण्डारण पूर्वाधारको कमी। - कृषि कर्जा, बीमा तथा वित्तीय सेवामा कृषकको सीमित पहुँच। - आधुनिक प्रविधि, पशु स्वास्थ्य सेवा तथा कृषि-पशु बीमाको अपर्याप्तता।	- परम्परागत स्थानीय बाली तथा जातहरूको लोप हुँदै जानु। - तीव्र बसाइँसराइका कारण कृषि श्रमशक्तिमा कमी आउनु। - कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धी, नाफामूलक, सम्मानजनक तथा व्यावसायिक बनाउन कठिनाई हुनु।

४.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
कृषि तथा पशुपालन - कृषि तथा पशुपालनका लागि उपयुक्त भौगोलिक बनावट तथा हावापानीको अवस्था विद्यमान हुनु। - स्थानीय सरकारबाट कृषि क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राख्ने नीतिगत तथा संस्थागत प्रतिबद्धता हुनु। - करिब ६९.४ प्रतिशत घरपरिवार कृषि क्षेत्रमा संलग्न रहनु, जसले पर्याप्त श्रमशक्ति सुनिश्चित गरेको हुनु। - नगरपालिकाबाट उत्पादित कृषि तथा पशुजन्य वस्तुहरू बागलुङ, बुटवल, पोखरा, काठमाडौँ लगायतका प्रमुख बजारसम्म सडक सञ्जालमार्फत सहज पहुँच हुनु। - कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र निर्माणाधीन अवस्थामा हुनु। - नगरपालिकामा कृषि प्राविधिकहरूको उपलब्धता हुनु। - प्राङ्गारिक मलको प्रयोगबाट अर्गानिक कृषि उत्पादनको सम्भावना बढ्दै जानु। - नगरपालिकाको नीति तथा कार्यक्रममा कृषि क्षेत्रलाई निरन्तर प्राथमिकता दिइनु।	- सम्भावित कृषि तथा पशुपालन क्षेत्र पहिचान गरी कृषि पकेट, सुपर जोन तथा जोन घोषणा गरी उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने। - बाली, मासु, दुग्धजन्य पदार्थ, फलफूल, तरकारी तथा जडीबुटीको उत्पादनलाई प्रमुख बजारसम्म विस्तार गर्न सकिने। - छिमेकी स्थानीय तह तथा क्षेत्रीय बजारसम्म कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको बजार विस्तार गर्न सकिने। - कृषि सडकको विकासमार्फत कृषकको उत्पादनलाई सहज रूपमा बजारसम्म पुऱ्याउन सकिने। - युवालाई कृषि क्षेत्रमा आकर्षित गर्न लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने। - पशुपालन व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि पशु बीमा, गोठ सुधार तथा प्राविधिक सहयोग विस्तार गर्न सकिने। - व्यावसायिक रूपमा बाखा, भेडा, बंगुर, राँगा, भैंसी, गाई तथा कुखुरा पालन विस्तार गर्न सकिने। - व्यावसायिक मौरीपालनमार्फत मह उत्पादन र बजारीकरण विस्तार गर्न सकिने। - व्यावसायिक दुग्ध उत्पादन वृद्धि गरी ठूला बजारमा आपूर्ति गर्न सकिने। - खोला तथा साना जलस्रोतको उपयोग गरी सिँचाई सुविधा विस्तार गर्न सकिने। - आयातित तरकारीको प्रतिस्थापन गर्दै स्थानीय उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने। - जैविक (Organic) कृषि तथा कृषि-वन (Agroforestry) प्रणाली प्रवर्द्धन गर्न सकिने। - कृषि र पर्यटन (Agro-tourism) लाई एकीकृत गरी स्थानीय आर्थिक विकासलाई सुदृढ बनाउन सकिने।

४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

वैज्ञानिक, व्यवसायिक, प्रतिस्पर्धी, उच्च प्रतिफलयुक्त निर्यातमुखी कृषि तथा पशुपालन

लक्ष्य

कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रको आधुनिकीकरण, यान्त्रीकीकरण, व्यवसायीकरण र मूल्य शृङ्खला विकासमार्फत उत्पादकत्व, उत्पादन, आय, रोजगारी तथा कृषकको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- स्थानीय तथा रैथाने बाली, पशु आनुवंशिक स्रोत र जैविक विविधताको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा दिगो उपयोग सुनिश्चित गर्ने ।
- निर्वाहमुखी कृषि तथा पशुपालन प्रणालीलाई आधुनिक, व्यावसायिक, जलवायु-उत्थानशील र बजारमुखी उत्पादन प्रणालीमा रूपान्तरण गर्ने ।

- ३। कृषि उत्पादन, उत्पादकत्व, गुणस्तर र मूल्य अभिवृद्धि गर्दै कृषि उपजमा आत्मनिर्भरता हासिल गरी निर्यात प्रवर्द्धनका लागि आधार तयार गर्ने ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: स्थानीय तथा रैथाने बाली, पशु आनुवंशिक स्रोत र जैविक विविधताको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा दिगो उपयोग सुनिश्चित गर्ने ।			
१.१	कृषकहरूले लाभ लिन सक्ने स्थानीय, रैथाने बाली, जलवायु अनुकूलित बाली कृषि जन्य वस्तुको व्यवसायीकरण गर्ने ।	१.१.१.	लोपोन्मुख र रैथाने बाली बीउ विजन र बालीजन्य जैविक विविधता संरक्षणमा स्थानीय समुदायको अग्रसरतालाई प्रोत्साहन गर्नुका साथै उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै आवश्यक प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		१.१.२.	जैविक औषधी, जैविक मल लगायत जैविक उत्पादन प्रणाली र प्रविधिको व्यवसायीकतामा जोड दिइनेछ ।
		१.१.३.	रैथाने बाली प्रशोधन, ग्रिडिङ, ब्रान्डिङ, प्रोसेसिङ र प्याकेजिङ तथा राष्ट्रिय स्तरमा बजारीकरण गरिनेछ ।
		१.१.४	कृषि जन्य जैविक विविधताको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा सदुपयोग गर्दै माटो सुहाउँदो एवम् जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्न अनुसन्धानमा आधारित वातावरणमैत्री र जलवायु अनुकूलित कृषि प्रविधिको विकास एवम् विस्तार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: निर्वाहमुखी कृषि तथा पशुपालन प्रणालीलाई आधुनिक, व्यावसायिक, जलवायु-उत्थानशील र बजारमुखी उत्पादन प्रणालीमा रूपान्तरण गर्ने ।			
२.१	आधुनिक, व्यवस्थित र व्यवसायिक कृषि प्रणाली विकास गर्ने ।	२.१.१	दिगो कृषि विकासका लागि आवश्यक नीति ऐन र नियमहरू तर्जुमा तथा संशोधन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
		२.१.२.	कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका तथा नीतिहरू समय सापेक्ष रूपमा परिमार्जन गर्दै लगिनेछ ।
		२.१.३	गुणस्तरीय उत्पादन सामग्रीहरू र कृषिको यान्त्रिकरणका लागि कृषकमैत्री औजार एवम् सुलभ कृषि कर्जाकोको व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.१.४.	कृषि तथा पशुपालन पकेट क्षेत्र पहिचान सहितको कृषि प्रोफाइल तयार गरिनेछ ।
		२.१.५	मौसमी तरकारी उत्पादन गर्न नगरपालिकाको कृषि क्षेत्रहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी तरकारी खेतीको व्यवसायिक खेती गरिनेछ ।
		२.१.६	कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र निर्माण थप विस्तार गरिनेछ ।
		२.१.७	नगरपालिकाको कृषि उत्पादन भण्डारीकरण गर्न चिस्यान केन्द्र स्थापना तथा सुदृढ गरिनेछ ।
		२.१.८	कृषि उपज उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण एवम् वितरण प्रणालीमा नयाँ प्रविधिको विकास अनुसरण, अवलम्बन र आधुनिकीकरण गरिनेछ ।
		२.१.८	आवधिक रूपमा माटो परीक्षण तथा शिविर सञ्चालन गर्ने नीति अवलम्बन
		२.१.९	थप ग्लिन हाउस (Tunnel) निर्माणमा अनुदानको व्यवस्था निरन्तर गरिनेछ ।
		२.१.१०	कृषकहरूको लगानी सुनिश्चित गराउन वातावरणीय, प्राविधिक, बजार एवम् जंगली जनावरबाट हुने जोखिम न्यूनीकरणका लागि कृषि बीमा कार्यक्रमलाई प्राथमिकता साथ लागू गरिनेछ ।
२.१.११	उन्नत जातको कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन, जैविक मलको उत्पादन कार्यक्रमलाई प्राथमिकता साथ लागू गरिनेछ ।		
२.२	पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण, प्रवर्धन, विविधिकरण र विशिष्टिकरण गरी उत्पादन र उत्पादकत्वको वृद्धि गर्ने ।	२.२.१	तुलनात्मक लाभका पशुपंक्षीपालन, माछा, मौरीपालन र कृषिका अन्य पकेट क्षेत्रहरू पहिचान तथा निर्धारण गरी सेवा केन्द्र मार्फत तत् सम्बन्धी सेवा, सुविधा र प्रविधि एकीकृत रूपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.२.२	नश्ल सुधारका लागि उन्नत नश्लका प्रजननयोग्य बोका, रागो, साढे वितरण र कृत्रिम गर्भाधान कार्यक्रम सञ्चालन र विस्तार गरिने छ ।
		२.२.३	पशुपालन व्यवस्थापकीय पक्षहरू खोर, गोठ, आहारा, प्रजनन, स्वास्थ्य र विमा व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.२.४	नगरपालिकाभित्रका पशुपंक्षी फर्म, मासु पसल तथा एग्रोभेट पसलहरू दर्ता गरी नियमन गरिनेछ ।
		२.२.५	एक वडा एक पशु प्राविधिकको नीति अवलम्बन गरि नगरपालिकाबाट प्रवाह गरिने पशुपालन सेवाको पहुँच विस्तार गरिनेछ ।
		२.२.६	पशुपंक्षी विशेष उत्पादन क्षेत्र तोकी उन्नत नश्ल, पशु आहारा, पशु सेवा, पशुस्वास्थ्य, सुलभ ऋण सहितको प्राविधिक सेवा प्रदान गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
		२.२.७	पशु विकास पकेट क्षेत्रका सार्वजनिक र निजी जग्गामा भुई तथा डालेघाँसको ब्लक स्थापना गरी पशु आहारको न्यूनतालाई पुरा गरिनेछ ।
		२.२.८	पशुपंक्षीजन्य उत्पादनहरूको स्थानीय एवम् बाह्य बजार प्रवर्द्धन गर्न संकलन केन्द्र, प्रशोधन केन्द्र, चिस्यान केन्द्र, विक्री केन्द्र, मेला प्रदर्शनी व्यवस्था जस्ता पूर्वाधार निर्माण र प्रवर्धनात्मक कार्यहरू एकीकृत रूपमा संचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: कृषि उत्पादन, उत्पादकत्व, गुणस्तर र मूल्य अभिवृद्धि गर्दै कृषि उपजमा आत्मनिर्भरता हासिल गरी निर्यात प्रवर्द्धनका लागि आधार तयार गर्ने।			
३.१	तुलनात्मक लाभ हुन सक्ने स्थानीय बालीनाली र आधारभूत खाद्यवस्तुको उत्पादन तथा उपभोगमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्ने ।	३.१.१	बाँझो जमीन राख्ने प्रवृत्तिलाई न्यूनीकरण गर्न बाँझो जमीनको उपयोग गर्न भूमि वैक तथा नीजि, समूह तथा सहकारी मार्फत व्यावसायिक खेतीमा परिचालन गरिनेछ ।
		३.१.२	बाली उत्पादन क्षमता र स्थानीय सम्भाव्यताको आधारमा विशिष्टीकृत कृषि उत्पादन क्षेत्र (पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोन) र नमुना फार्म (Model Farm), विकास गरी अनुसन्धान र विकास मार्फत कृषिको उच्च उत्पादकत्व हाँसिल गरिनेछ ।
		३.१.३	कृषि उपजको अधिकतम उत्पादन एवम् उत्पादकत्व वृद्धिका लागि स्थानीय साधन स्रोत र जैविक प्रविधिको उपयोग गरिनेछ।
			कृषि उपजको स्वच्छता र गुणस्तर कायम राख्न विविध कार्यक्रम सञ्चालन गरी आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ ।
		३.१.४	एक वडा एक मुख्य उत्पादन पहिचानको अवधारणामा आधारित भै हरेक वडालाई कृषि केन्द्रको रूपमा विकास गरिनेछ ।
३.२	पशुपंक्षीको उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्नु ।	३.२.१	पशुपंक्षीजन्य रोगहरूको परीक्षण तथा निदान गर्न आधारभूत पशुपंक्षी रोग अन्वेषण प्रयोगशाला स्थापना प्रकृया अगाडी बढाइनेछ ।
		३.२.२	मासु, अण्डा तथा दुधजन्य उत्पादकत्वको सुरक्षण, भण्डारण गरी बाह्य बजारसम्मको पहुँच बढाउन सम्बन्धित सबै पक्षको सहभागितामा नगरपालिका स्तरमै दुध चिस्यान केन्द्रस्थापना तथा सञ्चालन प्रकृया अगाडी बढाइनेछ ।
		३.२.३	नगरपालिकामा पशुपालनका उपयुक्त ठाँउहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी पशुपालन पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरिनेछ ।
		३.२.४	पशुपन्छी पालक साना कृषक, विपन्न किसानलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
३.३	युवा पुस्ताको कृषिमा आकर्षण तथा रोजगारी वृद्धि गर्नु ।	३.३.१	कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धा, नाफामूलक, सम्मानजनक र रोजगारमूलक रूपमा स्थापित गर्न आवश्यक सीप, तालिम र अनुदान कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
		३.३.२	निजी क्षेत्रले कृषि फर्म सञ्चालन गर्न चाहेमा पूर्वाधारमा सहयोग गरिने र नीतिगत तथा व्यावसायिक करमा सहूलियत उपलब्ध गरिनेछ ।
		३.३.३	कृषि पेशामा संलग्न कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गर्न तथा सम्मानित बनाउन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		३.३.४	कृषिमा आधारित उद्योगहरू तथा ग्रामीण कृषि पर्यटनको विकासमा युवा तथा कृषक उद्यमीहरूलाई आकर्षित गरिनेछ ।
		३.३.५	युवाको बढ्दो विदेश पलायन रोकन तथा विदेशबाट फर्किएका र बेरोजगार युवालाई पशुपंक्षी पालनमा आकर्षित गर्ने गरी युवालक्षित कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
		३.३.६	वार्षिक कृषि मेलाको आयोजना गरी बजारको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
		३.३.७	कृषि पेशा तथा जैविक र व्यावसायिक उत्पादनमा संलग्न किसानलाई प्रोत्साहित गर्न वार्षिक रूपमा उत्कृष्ट कृषक छनौट गरी पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
		३.३.८	बेरोजगार युवाहरूमा कृषिमा आधारित सीप विकास तालिम प्रदान गरी कृषि मजदुर तथा मानवश्रोतको कमीलाई न्यूनीकरण गर्दै स्थानीय स्तरमा युवाहरूको रोजगारी अवसर सिर्जना गरिनेछ ।
		३.३.९	विद्यालयमा कृषि विषयमा प्राविधिक धार संचालन गरी कृषिको लागि आवश्यक मध्यस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गरी कृषि पेशामा परिचालन गरिनेछ ।

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	कृषक वर्गीकरण तथा परिचयपत्र वितरण	प्रतिसत	०	५४	०	०	२००	१००	१००	४००	SDG 2, SDG 8		
			रैथाने प्रजातिका बालीहरूको पहिचान तथा बीउ बैंक स्थापना	संख्या	१	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 2, SDG 12		
			विउ वितरण कार्यक्रम ढो.न.पा.-१	संख्या	०	१	१७०	०	०	०	०	१७०	SDG 2		
			कृषि प्राविधिकलाई आवश्यक सामग्री तथा परिचालन खर्च	संख्या	०	५	१००	१५०	१५०	१५०	१५०	७००	SDG 2, SDG 4		
			नगरपालिका स्तरीय कृषक सञ्जाल अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 2, SDG 17		
			किसान क्लब गठन	संख्या	०	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 2, SDG 17		
			कोदो, मकै, धान, मुला, अदुवा, बेसार लगायत विउ खरिदमा ५०% अनुदान	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 2		
			आकस्मिक बाली संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	१	३	२००	०	२००	०	२००	६००	SDG 2		
		१.१.२	फलफूल तथा नगदेबाली विशेष नर्सरी स्थापना	संख्या	०	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 2, SDG 8		
			जैविक विषादी तथा जैविक सामग्री वितरण कार्यक्रम	संख्या	०	५	३५०	२५०	२५०	१५०	१५०	११५०	SDG 2, SDG 12		
			जैविक विषादी उत्पादन तथा जैविक प्रविधि सम्बन्धी तालिम	संख्या	०	३	१५०	०	१५०	०	२००	५००	SDG 2, SDG 4		
		१.१.३	अर्गानिक खेती प्रवर्द्धन, उत्पादन, प्रशोधन, प्याकेजिङ, भण्डारण तथा बजारीकरण	संख्या	१	४	०	३००	५००	५००	५००	१८००	SDG 2, SDG 12		
		१.१.४	च्याउ खेती विस्तार कार्यक्रम	संख्या	०	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 2, SDG 8		
			फलफुल प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	०	५	३००	३००	३००	२००	२००	१३००	SDG 2, SDG 8		
			नगरपालिकामा पाइने सबै प्रकारका जडीबुटीहरूको प्रोफाइल तयार	संख्या	०	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 15		
			स्थानीय जडीबुटी पहिचान, उपयोगिता तथा संरक्षण सम्बन्धी जनचेतना र तालिम	संख्या	०	५	०	०	१००	०	०	१००	SDG 15, SDG 4		
२	२.१	२.१.१	सघन कृषि क्षेत्र विशेष मापदण्ड निर्माण	संख्या	०	१	०	०	१५०	०	०	१५०	SDG 2		
		२.१.२	समय सापेक्ष निर्देशिका तथा नीतिहरू परिमार्जन	संख्या	०	१	०	०	१००	०	०	१००	SDG 16		

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
		२.१.३	५०%अनुदानमा कृषकलाई आधुनिक कृषि औजार मिनिटिलर तथा काम्वाइन्ड मिल वितरण	संख्या	०	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 2, SDG 9		
			हाते टयाक्टर खरिद , वडा नं.-७	संख्या	०		१००	०	०	०	०	१००	SDG 2, SDG 9		
		२.१.४	प्रत्येक वडामा बाली विशेष पकेट क्षेत्र निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 2		
			जोन तथा सुपर जोन स्तरीय स्वचालित वार्षिक तथ्यांक प्रणाली निर्माण	संख्या	०	४	०	१००	१००	१००	१००	४००	SDG 2, SDG 9		
			उत्पादनमा आधारित अनुदान/प्रोत्साहन कार्यक्रम (दुध)	संख्या	०	३	२५०	२५०	२५०	०	०	७५०	SDG 2, SDG 8		
		२.१.५	एक गाउँ एक उत्पादन कार्यक्रम (बेसार, अदुवा, लसुन, आलु, प्याज, मौरी, च्याउ आदि)	संख्या	०	२	०	३००	०	५००	०	८००	SDG 2, SDG 8		
			वेमौसमी तरकारी खेति सम्बन्धि कृषकलाई अभिमुखीकरण तालिम	संख्या	१	१०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०	SDG 2, SDG 4		
			वडा स्तरीय कृषि उपज तथा जडीबुटी संकलन केन्द्र निर्माण	संख्या	०	९	०	५००	५००	०	१०००	२०००	SDG 2, SDG 8		
		२.१.६	नगरपालिका स्तरीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र निर्माण	संख्या	०	१	०	५००	०	०	०	५००	SDG 2, SDG 9		
			नगरपालिका स्तरीय शीत भण्डार निर्माण	संख्या	०	१	०	०	१५००	०	०	१५००	SDG 2, SDG 9		
			खाद्य तथा कृषि उपज गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना	संख्या	०	१	०	०	३५०	०	०	३५०	SDG 2, SDG 12		
		२.१.७	नगरपालिका स्तरीय कृषि ऋवर्षी ऋभलतभच स्थापना	संख्या	१	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 2, SDG 9		
		२.१.८	घुम्ती माटो परीक्षण शिविर सञ्चालन	संख्या	०	३	३००	०	३००	०	३५०	९५०	SDG 2, SDG 12		
			माटो व्यवस्थापन तथा बाली संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	०	४	०	२००	२००	२००	२००	८००	SDG 2, SDG 12		
		२.१.९	व्यावसायिक तरकारी खेतीमा प्लास्टिक टनेल तथा इन्सेक्ट नेट वितरणमा ५०% अनुदान	संख्या	१	५	२५०	२००	२००	२००	२००	१०५०	SDG 2, SDG 8		
			टनेल पाल खरिद, वडा नं.-७	संख्या	०	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 2		
		२.१.१०	बाँदर तथा अन्य वन्यजन्तु भगाउने यन्त्र खरिद अनुदान	संख्या	१	१२	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 15		

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
		२.१.११	उन्नत तथा गुणस्तरीय अन्नबाली, दलहन तथा तेलहन बाली विस्तार तथा सुधार कार्यक्रम	संख्या	१	२	०	२००	०	०	२००	४००	SDG 2	
२.२		२.२.१	मौरी प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	०	३	३००	०	१००	०	१५०	५५०	SDG 2, SDG 8	
			पशु कृषक पाठशाला सञ्चालन तथा शिक्षक प्रबन्ध	संख्या	०	१	०	०	०	०	३००	३००	SDG 2, SDG 4	
		२.२.२	उन्नत नश्ल तथा कृत्रिम गर्भाधान सेवा विस्तार	संख्या	१	५	०	१००	१००	१००	१५०	४५०	SDG 2	
			(बृक्ष) कृत्रिम गर्भाधानको लागि नाईट्रोजन खरिद तथा ढुवानी	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 2	
		२.२.३	पशुगोठ व्यवस्थापन तथा खोर सुधार तालिम तथा अनुदान	संख्या	१	५	०	२००	०	२००	०	४००	SDG 2	
			पशुपालन पकेट क्षेत्र स्तरीय घाँस बीउ बैंक स्थापना	संख्या	०	५	०	०	३००	०	०	३००	SDG 2, SDG 15	
		२.२.४	पशुपन्छी तथ्यांक अद्यावधिक प्रणाली निर्माण	संख्या	०	२	०	१५०	०	०	२००	३५०	SDG 2, SDG 9	
		२.२.५	पशुपन्छीको औषधी खरिद	संख्या	०	१	९५०	०	०	०	०	९५०	SDG 2, SDG 3	
			फिल्ड भिजिट, कार्यक्रम अनुगमन, ईपिडिमियोलोजिकल रिपोर्टिङ, सिप विकास	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 2, SDG 3, SDG 4	
			आकस्मिक/महामारी रोग नियन्त्रण तथा रिपोर्टिङ	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 2, SDG 3	
			पशुपन्छी स्वास्थ्य घुम्ती सेवा तथा पशुखोप सञ्चालन	संख्या	१	४	०	२००	२००	२००	२००	८००	SDG 2, SDG 3	
		२.२.६	पशुपन्छीको विमा प्रिमियम शुल्कमा अनुदान कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१५०	१५०	१५०	१५०	७००	SDG 2, SDG 8	
		२.२.७	खेर गइरहेका जमिन तथा वन क्षेत्रलाई लिजमा दिन विवरण संकलन तथा अभिलेखीकरण	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 2, SDG 15	
			निशुल्क हिउँदै तथा बर्षे घाँसको विउ तथा विरुवा वितरण	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 2, SDG 15	
			५०% अनुदानमा घाँस काट्ने मेसिन चापकटर वितरण	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 2	
		२.२.८	कृषि हाटबजार केन्द्र स्थापना	संख्या	१	७	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 2, SDG 8	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
३	३.१	३.१.१	प्रत्येक वडामा बाँफो तथा परती खेतीयोग्य क्षेत्रको पुनःउत्थानका लागि पहिचान, सर्वेक्षण तथा विवरण संकलन	संख्या	०	१	०	०	१५०	०	०	१५०	SDG 2, SDG 15		
		३.१.२	नमुना फार्म Model Farm ० स्थापना	संख्या	०	२	०	३००	०	०	३००	६००	SDG 2, SDG 8		
		३.१.३	कृषि क्षेत्र विशेष अगुवा कृषक अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमण	संख्या	०	२	०	१५०	०	१५०	०	३००	SDG 2, SDG 4		
			कृषि अनुसन्धान विद्यार्थी अनुदान	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 4, SDG 9		
		३.१.४	कृषि सम्बन्धी उपभोग्य वस्तुको वस्तुगत माग सम्बन्धी तथ्यांक संकलन	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 2, SDG 12		
	३.२	३.२.१	पशुपन्छीको प्रयोगशाला ल्याव सामग्री खरिद तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	५	१००	१००	१५०	१५०	१५०	६५०	SDG 2, SDG 3		
		३.२.२	मासु, अण्डा तथा दुग्धजन्य उत्पादनको सुरक्षा तथा भण्डारण केन्द्र स्थापना	संख्या	०	२	०	०	५००	०	५००	१०००	SDG 2, SDG 12		
			पशु बधस्थल निर्माण तथा मासु पसल सुधार कार्यक्रम	संख्या	१	२	३००	२५०	०	०	०	५५०	SDG 2, SDG 12		
		३.२.३	उत्पादनमा आधारित अनुदान/प्रोत्साहन कार्यक्रम (दुध)	संख्या	१	१	२५०	०	०	०	०	०	SDG 2, SDG 8		
			पशुपालन पकेट क्षेत्र विकास	संख्या	०	४	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 2, SDG 8		
		३.२.४	साना कृषक तथा विपन्न किसानलाई पशुपन्छी पालन व्यवसायमार्फत आत्मनिर्भर बनाउने कार्यक्रम	संख्या	०	४	०	२००	२००	०	०	४००	SDG 1, SDG 2, SDG 8		
	३.३	३.३.१	चक्लाबन्दी खेती	संख्या	०	२	०	०	२५०	२५०	०	५००	SDG 2, SDG 8		
		३.३.२	कृषि फर्म सञ्चालन गर्न पूर्वाधार सहयोग, नीतिगत तथा व्यवसाय करमा सहूलियत	संख्या	०	१	०	०	०	२५०	०	२५०	SDG 8		
		३.३.३	बाँफो जग्गा/जमिन उपयोग प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	१	५	२००	२००	१५०	१५०	१५०	८५०	SDG 2, SDG 15		
		३.३.४	बेरोजगार युवालाई पशुपन्छीपालन विशेष छलतगचभ ऋवउप्तर्वा	संख्या	०	२	०	०	५००	०	०	५००	SDG 8		

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
		३.३.५	वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवा तथा परिवारलाई लक्षित कृषि व्यवसायीकरण कार्यक्रम	संख्या	०	३	१५०	२००	०	०	०	३५०	SDG 8, SDG 10		
		३.३.६	वार्षिक कृषि मेलाको आयोजना	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 2, SDG 8, SDG 17		
		३.३.७	एक वडा एक उत्कृष्ट कृषक सम्मान कार्यक्रम	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 2, SDG 8		
		३.३.८	कृषिमा आधारित सीप विकास तालिम	संख्या	०	५	०	१२०	१२०	०	०	२४०	SDG 4, SDG 8		
			सिस्नु पाउडर उत्पादन तालिम	संख्या	१	३	०	०	१००	०	०	१००	SDG 2, SDG 8		
		३.३.९	विद्यालयमा कृषि विषयमा प्राविधिक धार सञ्चालन	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	२००	८००	SDG 2, SDG 4		
जम्मा				-	□	३०५	७४२०	१००७०	१०९७०	६३००	८३५०	४२८६०			

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्माक
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	आधुनिक, व्यवस्थित र व्यवसायिक कृषिको विकासबाट युवा वर्गको रोजगारको प्रमुख आकर्षणको रूपमा विकास भई खाद्य आत्मनिर्भरताको प्रत्याभूति भएको हुने ।									
असर	कृषि र पशुपालन क्षेत्रको विशिष्टिकरण, व्यावसायीकरण, र बजारीकरणबाट उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि भई कृषकको जीवनस्तरमा सुधार हुने ।	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	२३.५	२३.३	२३.०	२२.७	२२.५	२२	२२
		कृषि उपजहरूको वार्षिक मूल्य (एकमुष्ट)	रू. करोड	१०.८	११.५	१२.५	१४.०	१५.०	१६.५	१६.५
		पशुपंक्षी र सो जन्य उत्पादन मूल्य (वार्षिक)	रू. करोड	२.३	३.१	३.५	४.२	४.६	५.०	५.०
		गैर कृषि पेशा (उद्यम, व्यापार र जागिर) मा निर्भर जनसंख्या	प्रतिशत	३१.६	३२.०	३२.३	३२.५	३३.१	३३.५	३३.५
		कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायमा संलग्न परिवार	प्रतिशत	६९.४	६८.०	८७.७	८७.५	७६.९	७६.५	७६.५
प्रतिफल १	स्थानिय तथा रैथाने बाली र पशु संरक्षण र सम्बर्धन हुनेछ ।	कृषक वर्गीकरण तथा परिचय पत्र	प्रतिशत	०	६	८	१०	१५	१५	५४
		कृषि उद्यमी व्यवसायिक विशेष अभिमुखीकरण, तालिम तथा अन्तरक्रिया	पटक	१	२	२	२	२	२	१०
		रैथाने प्रजातिका बालीहरूको पहिचान तथा बीज बैंक स्थापना	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		कृषक पाठशाला तथा शिक्षक	संख्या	०	०	१	०	०	१	२
		किसान क्लव	संख्या	०	०	१	०	०	०	१

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्माक
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		विउ विजन खरिदमा अनुदान	प्रतिशत	५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०
		वडास्तरीय बीज बैंक (Seed Bank)	संख्या	०	१	२	२	२	२	९
		जडीबुटीको Profile	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
प्रतिफल २	एक वडा एक उत्पादनको अवधारणामा आधारित भै हरेक वडालाई कृषि तथा पशुपंछी पालन केन्द्रको रूपमा विकास हुनेछ ।	कृषि निर्देशिका तथा नीति	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		कृषि पकेट क्षेत्र सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		पकेट क्षेत्रस्तरीय शीतभण्डार	संख्या	०	०	१	१	१	१	४
		दूध पकेट क्षेत्र स्तरिय चिस्यान केन्द्र स्थापना	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		जडीबुटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र	संख्या	०	०	०	०	१	०	१
		कृषि अनुसन्धान केन्द्र	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		सामुदायिक कृषि सेवा केन्द्र स्थापना	संख्या	०	१	२	२	२	२	१०
		खाद्य तथा कृषि उपज गुणस्तर मापन केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
		नगरपालिकास्तरीय कृषि Call Center	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		व्यवसायिक उत्पादनमा संलग्न कृषक	संख्या	०	१८	२५	३५	५०	१००	१००
		धान व्यवसायिक उत्पादन प्रति हेक्टर	मे. टन	३.१	३.२	३.३	३.४	३.५	३.५	३.५
		मकै व्यवसायिक उत्पादन प्रति हेक्टर	मे. टन	३.१	३.२	३.५	३.५	३.५	३.५	३.५
		कोदो व्यवसायिक उत्पादन प्रति हेक्टर	मे. टन	१.४	१.५	१.६	१.७	१.८	२	२
		फापर व्यवसायिक उत्पादन प्रति हेक्टर	मे. टन	०.९	१	१.१	१.१५	१.२	१.२५	१.२५
		जौ र गहुँ व्यवसायिक उत्पादन प्रति हेक्टर	मे. टन	२.५	२.८	३.०	३.०	३.१०	३.१०	३.१०
		तरकारी व्यवसायिक उत्पादन प्रति हेक्टर	मे. टन	१८.५	१८.८	१९.१	१९.२	१९.५	२०.०	२०.०
		फलफुल उत्पादन प्रति हेक्टर	मे. टन	७.४	७.६	७.८	८	८.२	८.५	८.५
		मह उत्पादन	के.जि	०	१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	५०००
		च्याउखेती व्यवसायिक उत्पादन	के.जि	०	१५००	१८००	२०००	२५००	३०००	३०००
		आलु व्यवसायिक उत्पादन प्रति हेक्टर	मे. टन	१६.२५	१६.५	१७.०	१७.०	१७.०	१७.०	१७.०
		सुन्तला कागती, व्यवसायिक उत्पादन	मे. टन	११११	१२००	१५००	२०००	२२००	३०००	२५००
		ओखर व्यवसायिक उत्पादन	के.जि		६००	१०००	१२००	१५००	१७००	१७००
		स्याउ , व्यवसायिक उत्पादन	मे. टन	२९.९२	३०.०	५०.०	७०.०	९०.०	१००.०	१००.०
		टिमुर् व्यवसायिक उत्पादन	के.जि		५००	७००	१०००	१२००	१५००	१५००
		किवी व्यवसायिक उत्पादन	मे. टन		४	४.५	५.०	५.५	६	६
		जडिबुटी व्यवसायिक उत्पादन	के.जि		६५०	७००	९००	१०००	१५००	१५००
		अगुवा वा व्यवसायिक कृषक	संख्या	१३१	१५०	२००	२१५	२३०	२५०	२५०
		क्रियाशिल ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता	संख्या	९	१०	१२	१५	१८	१८	१८
		स्थानीय व्यवसायिक कृषि फार्म	संख्या		६०	७५	१००	१५०	१८०	२००
		गोठ तथा (भकारो सुधार	पटक	१	१	१	१	१	१	५

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्माक
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		मासु पसल सुधार	संख्या	०	१	०	१	०	१	३
		पशुपालन तालिम गोष्ठी	पटक	१	२	२	२	२	२	१०
		दुध तथा दुग्धजन्य उत्पादन	लि. (लाखमा)	५.८	६.०	६.५	६.८	७.०	८.०	८.०
		आर्युवेद, प्राकृतिक चिकित्सा, योग प्रशिक्षक विज्ञ तथा कृषक अन्तरक्रिया	पटक	१	१	०	१	०	१	३
		घुम्ती माटो परिक्षण शिविर	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		प्लास्टिक टनेल इन्सेक्ट नेट अनुदान	संख्या	३००	३५०	४००	४२०	४५०	५००	५००
		कृषक बीमा कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	१	१
		बाँदर भगाउने यन्त्र	संख्या	०	१८	०	०	२०	०	३८
		कृषि उपभोक्ता बजारको सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	०	१	०	०	०	०
		स्तरिय घाँस बीज बैङ्क स्थापना	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		पशुपंक्षी उपज संकलन केन्द्र	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		पशुपंक्षी स्वास्थ्य घुम्ती सेवा	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		कृषि हाटबजार केन्द्र	संख्या	०	२	२	१	१	१	७
		कृषि संकलन केन्द्र	संख्या	१	०	०	०	२	०	२
		कृषि मेला	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		नमुना फार्म (Model Farm),	संख्या	०	०	१	०	०	१	२
		कृषि उपज संकलन तथा बजार प्रवर्धन केन्द्र	संख्या	१	१		०	०	०	१
		कृषक अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमण	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		उत्कृष्ट कृषक पुरस्कार	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		व्यवस्थित चरन क्षेत्र	संख्या	०	७	०	०	६	०	१३
कृषिमा रोजगार	संख्या	५०	१००	१६०	२५०	४००	५००	५००		
एग्रो भेट	संख्या	४	५	५	७	८	१०	१०		
प्रतिफल ३	खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता हुनेगरी उत्पादन, भण्डारण र व्यवस्थापन हुनेछ ।	आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	३२.४	३५	४०	४५	४८	५०	५०
		उच्च खाद्य असुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	४४.१	४२	४०	३७	३५	३२	३२
		प्रतिव्यक्ति खाद्य उत्पादन	किलोग्राम	११०	११५	१२०	१२५	१३०	१३५	१३५
पुष्टयाईको आधार		– नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन – नगरपालिकाको पार्श्वचित्र, वडागत विवरण – किसान तथा स्थानीय बजार – कृषि तथा पशुपालन शाखा, नगरपालिका कृषि प्रोफाइल।								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		– कृषि सामग्री समयमा आपूर्ति हुनेछ । – कृषि पूर्वाधार विकासमा अन्तर सरकारी समन्वय भएको हुनेछ।								

४.२ सिंचाई

४.२.१ पृष्ठभूमि

सिंचाई, कृषि उत्पादनका लागि अत्यावश्यक पूर्वाधार भएको हुँदा उच्च प्राथमिकताका साथ कुलो तथा सिंचाई आयोजनाहरू निर्माण गरी बडिगाड खोला, निसी, भुजी खोला, तमान खोला, उत्तर गंगा तथा स-साना खोल्सीहरू लगायतका स्रोतहरूबाट सिंचाई कार्य गर्नु नितान्त जरुरी रहेको छ। नगरपालिकामा रहेका पानीका स्रोतहरू मध्ये निकै कमले मात्रै वर्षेभरी तथा केही कुलाहरूबाट वर्षायाममा मात्र सिंचाई सुविधा उपलब्ध हुने गरेको छ। कृषक परिवारले भोगचलन गरेको जग्गाको कुल क्षेत्रफल २३३०.४ हेक्टर रहेको छ भने करिव १२४ हेक्टरमा क्षेत्रफलमा मात्रै सिंचाई सुविधा उपलब्ध रहेको छ। खेतीयोग्य भूमि कम हुनाका साथै उपलब्ध भूमिमा सिंचाई सुविधा नहुनाले कृषि उत्पादकत्व न्यून छ। हाल वर्षाको भरमा/आकासे पानीको भरमा खेतीपाती हुँदै आएको देखिन्छ। समुदायमा आधारित भएर र सम्भाव्यता अध्ययन गरी सिंचाई सुविधा बढाउन सक्ने देखिन्छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार सा-साना सिंचाई आयोजनाहरूको सञ्चालन, मर्मत सम्भार, रेखदेख, स्तरोन्नति एवम् अनुगमन तथा नियमन गर्न सक्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ। कृषियोग्य भूमिमा नियमित बाढैमहिना सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराई कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सिंचाईको दिगो व्यवस्थापन गर्नुपर्ने, परम्परागत सिंचाई प्रणालीको मर्मत सम्भार एवम् नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई प्रणालीको माध्यमबाट सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्दै सिंचाई पूर्वाधार निर्माण तथा सिंचाई प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४.२.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू		चुनौती तथा जोखिमहरू
सिंचाई	- वर्षाको पानीमा निर्भर रही सिंचाई गर्नुपर्ने, - खेर गएको पानीको उचित व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, - धेरै अग्लो तथा भिरालो भू-भाग हुनु, - परम्परागत प्रविधिमा आधारित कुलोहरूको नियमित मर्मत-सम्भार हुन नसक्नु, - सिंचाई आयोजनाहरू खर्चिलो भएकाले ठूलो बजेटको आवश्यकता पर्नु, - भौतिक पूर्वाधारको तुलनामा सिंचाई पूर्वाधारप्रति स्थानीय निकाय तथा समुदायको कम प्राथमिकता हुनु, - उच्च भू-भागका कृषि योग्य जमिनमा सतही सिंचाईको सम्भावना कम भएकाले लिफ्ट सिंचाई खर्चिलो हुनु।	सम्पूर्ण सिंचाईयोग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा विस्तार गर्नु तथा सिंचाईका लागि जलस्रोतको दिगो र सुनिश्चित व्यवस्थापन गर्नु।

४.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू		सम्भावना र अवसरहरू
सिँचाई	♦ आकाशे पानीलाई सिँचाइको रूपमा भरपूर सदुपयोग भइरहेको, ♦ सबै वडामा सम्भावित सिँचाइ आयोजनाको खोजी कार्य सुरु भएको, ♦ खोला, स-साना खोल्सी तथा पानीका मुहानहरू उपलब्ध रहेका।	♦ सिँचाइको गुरुयोजना तयार गरी योजनाबद्ध रूपमा साना तथा लघु सिँचाइ आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने, ♦ सतही सिँचाइ सम्भव नभएका क्षेत्रमा लिफ्ट सिँचाइ प्रणाली विस्तार गर्न सकिने, ♦ पानी सङ्कलन केन्द्र तथा थोपा सिँचाइजस्ता वैकल्पिक प्रविधिहरू विस्तार गर्न सकिने, ♦ सिँचाइ सुविधा विस्तारसँगै कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरी खाद्य सुरक्षामा सुधार ल्याउन सकिने।

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

दिगो सिंचाईको पूर्वाधार, उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिको मूल आधार

लक्ष्य

सिंचाई प्रणालीको विकास र जलस्रोतको व्यवस्थापनबाट कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि गर्ने।

उद्देश्यहरु

- १। परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।
२। कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।			
१.१.	परम्परागत तथा वैकल्पिक प्रविधिको गरी प्रयोग खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा पुर्याउने ।	१.१.१	आधारभूत सिंचाइको पहुँच बृद्धिकोलागि खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूको पहिचान गरी प्राथमिकताको निर्धारण गरिनेछ ।
		१.१.२.	परम्परागत सिंचाई कुलाहरूको विवरण तयार, मर्मतसम्भार तथा स्तरोन्नति गरी सुविधायुक्त बनाइनेछ ।
		१.१.३.	सतह सिंचाईको सम्भावना नभएका स्थानमा वैकल्पिक तथा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई जस्तै थोपा सिंचाई, फोहोरा सिंचाई, वर्षातको पानी संकलन, प्लास्टिक पोखरीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थान र वडाहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
		१.१.४.	जलपर्यावरण र जलस्रोत संरक्षणका हिसावले अत्यन्त उपयुक्त पोखरीहरूको निर्माण र व्यवस्थापन अभियानका रूपमा सञ्चालन गरी प्रत्येक वडामा बहुउद्देश्यीय नमुना पोखरी निर्माण गरिने साथै पोखरीहरूको पुर्नउत्थानलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
		१.१.५	ग्रामीण क्षेत्रमा कृषि वस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्न कृषि जन्य वस्तुको व्यावसायिक उत्पादन क्षेत्रमा उपयुक्त र दिगो सिंचाइ सुविधा लगायतका आवश्यक पूर्वाधारको पहुँच बढाइनेछ ।
१.२	आधारभूत सिंचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूमा वैकल्पिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गरी सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्ने ।	१.२.१	सिंचाइका वैकल्पिक स्रोतहरूको पहिचान, विज्ञ सम्मिलित टोलीबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
		१.२.२.	सतह सिंचाइको सम्भावना नभएको क्षेत्रमा लिफ्टिङ प्रणालीबाट सिंचाइ गर्ने योजना तथा लागत इष्टिमेट गरिनेछ ।
		१.२.३	संरचना निर्माणको निमित्त निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साभेदारीको प्रयास गरिनेछ ।
		१.२.४	सिंचाइ आयोजनाहरूको मर्मत सम्भारको लागि कृषक तथा समुदायको क्षमता वृद्धि गरिनेछ ।
		१.२.५	प्राथमिकताको आधारमा वैकल्पिक सिंचाइ संरचनाको निर्माण तथा आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।			
२.१	खेतीयोग्य जमिन भएको तर सिंचाइको पहुँच नपुगेको वा अपर्याप्त भएको क्षेत्रमा प्राथमिकताको आधारमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गरिनेछ, गर्नु ।	२.१.१	सिंचाइ नपुगेका अथवा अपर्याप्त खेतीयोग्य जमिनको विवरण तयार पारिनेछ ।
		२.१.२	एक योजनाबाट समुदायमा खानेपानी र सिंचाइको व्यवस्थापन गर्न सम्भव भएको अवस्थामा त्यस्ता योजनालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
		२.१.३	सिंचाइको लागि प्राथमिकताको आधारमा साना जलाशय, पोखरी आदि संरचना तयार गरिनेछ ।
		२.१.४	सिंचाइका संरचनाको मर्मत सम्भारको लागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.१.५	उपभोक्ताहरु मार्फत नजिकको ताल तलैया, सिमसार र जलाधार क्षेत्रहरुको संरक्षण, सुदृढीकरण गरी वरपरका क्षेत्रहरुमा नियमित सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।
२.२	दिगो सिंचाइ प्रणालीको लागि संरचनाको विकास र व्यवस्थापन गर्ने ।	२.१.१	नयाँ सतह र भूमिगत सिंचाईका आयोजना निर्माण गरी थप नयाँ क्षेत्र र आंशिक रुपमा सिंचाइ हुँदै आएका क्षेत्रहरुमा नियमित रुपमा सिंचाइ सुविधाको विस्तार गरिनेछ ।
		२.२.२	सिंचाइ योजनाको सञ्चालन र व्यवस्थापनलाई दिगो बनाउन सिंचाइ सेवा शुल्क निर्धारण गरी सङ्कलन र उपयोग गर्न कानुनी व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.२.३	दिगो सिंचाइको व्यवस्थापनको लागि उपभोक्ता र समुदायको दक्षतामा वृद्धि गरिनेछ ।
		२.२.४	सिंचाइ पुगेका क्षेत्रमा उत्पादकत्व बढाउन सकिने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा खाद्यवस्तुको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
		२.२.५	सिंचाइ आयोजनाका मुहानहरूको संरक्षण गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सिँचाई)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 1, SDG2,SDG10		
		१.१.२.	साना सिचाई पप्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	३	१	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG2,SDG6, SDG8		
		१.१.३.	स्थानमा वैकल्पिक तथा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिँचाइ प्रणाली (थोपा सिँचाइ, फोहोर सिँचाइ, वर्षातको पानी संकलन, प्लास्टिक पोखरी) को सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	१	०	२५०	०	०	०	२५०	SDG2,SDG6, SDG13		
		१.१.४.	मुहान तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	५	०	२००	०	२००	०	४००	SDG 6, SDG 15		
	१.२	१.२.१	सिँचाइका वैकल्पिक स्रोतहरूको पहिचान तथा विज्ञ टोलीबाट सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	१	०	०	१५०	०	०	१५०	SDG 9, SDG 13		
		१.२.२.	सतह सिँचाइको सम्भावना नभएका क्षेत्रमा लिफ्टड प्रणालीबाट सिँचाइ	संख्या	३	१०	०	१०००	१५००	१५००	२५००	६५००	SDG 2, SDG 6		
		१.२.३	निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साभेदारी	संख्या	०	५	०	०	१००	०	०	१००	SDG 17		
		१.२.४	मर्मत सम्भारका लागि कृषक तथा समुदायको क्षमता वृद्धि	संख्या	०	२	०	०	१००	०	०	१००	SDG 4,SDG16		
२	२.१	२.१.१	सिँचाइ नपुगेका अथवा अपर्याप्त खेतीयोग्य जमिनको विवरण तयार	संख्या	०	१	०	०	१००	०	०	१००	SDG2,SDG9		
		२.१.२	प्रत्येक वडामा बहुउद्देश्यीय नमुना पोखरी निर्माण सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	१	०	०	१००	०	०	१००	SDG6,SDG13		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सिँचाई)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
		२.१.३	वर्षात्को पानी संकलन तथा प्लास्टिक पोखरी निर्माण	संख्या	०	५०	१००	२००	२००	३००	३००	११००	SDG 6, SDG 13		
		२.१.४	सिँचाइ संरचनाको मर्मत सम्भारका लागि सामूहिक कोष स्थापना	संख्या	०	१	१५०	०	०	५००	०	६५०	SDG16,SDG17		
		२.१.५	सिँचाइ उपभोक्ता समितिलाई मुहान संरक्षण तथा दिगो सिँचाइ सम्बन्धी तालिम व्यवस्था	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG4,SDG15		
	२.२	२.२.१	नयाँ सतह तथा भूमिगत सिँचाइ आयोजनाको पहिचान तथा निर्माण	संख्या	०	१	०	०	१५०	०	०	१५०	SDG 2, SDG 9, SDG 6		
			सेरा, रिनाम बेशी, भुसवाड कोइराला, बिरौटा माडे बस्ती सिचाइ कुलो मर्मत सम्भार स्तर उन्नति, वडा न २	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG2,SDG6, SDG9		
			घादुर सिचाई को लागि पाईप खरिद	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG2,6		
			चिरवाड सिचाई योजना चिरवाड बस्तीमा पक्की कुलो, वडा न ३	संख्या	१	१	०	२५०	०	०	०	२५०	SDG2,SDG6, SDG9		
			तारी ठुलो खेत सिँचाई तारी बस्ती पाइप मार्फत, वडा न ३	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG2,SDG6, SDG9		
			सिद्रुङ सिचाई सल्लेरी र सिद्रुङ बस्तीमा पाइप मार्फत, वडा न ३	संख्या	१	१	०	०	१५०	०	०	१५०	SDG2,SDG6, SDG9		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सिंचाई)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			भलायोबोट सिचाई घोसा बस्तीमा पाइप मार्फत, वडा न ३	संख्या	१	१	०	१५०	०	१५०	०	३००	SDG2,SDG6, SDG9		
			रिठा खोला सिचाई विजुली कुलो पाइप, वडा न ३	संख्या	१	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG2,SDG6, SDG9		
			छुची सिचाई बिस्मर बस्तीमा पाइप मार्फत, वडा न ३	संख्या	१	१	०	०	२००	०	०	२००	SDG2,SDG6, SDG9		
			पिपलबोट आसिलाल टोल सिचाई मर्मत संभार वडा नं ५	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG2,6		
			घर्तिथोक न्वारा सिंचाई कुलो निर्माण वडा नं ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG2,6		
			घर्तिथोक गैरीखेत कुलो निर्माण वडा नं ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG2,6		
			रहखेत देखि पिपलबोटसम्म सिंचाई कुलो निर्माण वडा नं ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG2,6		
			धुपीबोट देखि भुजेल पधेरा सिंचाई कुलो निर्माण, वडा नं ५	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG2,6		
			सुब्जागाउँ तारि सिचाई, वडा नं ६	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG2,SDG6, SDG14		
			ठोर खोला सिगायो सिचाई कुलो प्रस्ताव, वडा न ७	संख्या	०	१	०	०	०	५००	०	५००	SDG2,SDG6, SDG9		
			पधेरी खोला गौडाबोट सिचाई, वडा न ७	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG2,SDG6, SDG9		
			दोगाडी पावर हाउस भिरकुना कुलो, वडा न ७	संख्या	१	१	०	०	२००	०	०	२००	SDG2,SDG6, SDG9		
			कुलासमोर- ढुकु- तल्लो दोगाडी- पुराने सिचाई कुलो, वडा न ७	संख्या	१	१	०	०	३००	०	०	३००	SDG2,SDG6, SDG9		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सिंचाई)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			ठुलो पधेरा - गाल्डुङ- भुजेल गहिरा - सेरा खोला सिंचाई, वडा न ७	संख्या	१	१	०	०	०	२००	०	२००	SDG2,SDG6, SDG9	
			भुजिखोला ल ज बि - जनवादी - मसल गाउँ सिंचाई, वडा न ८	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG2,SDG6, SDG9	
			बिजौले अर्गानिक उत्पादन कृषि समूह सिंचाई	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG2,6,12	
			सुपराङ - मुगु - सुकुरदुङ - जुरी - मसुरी - मर्मा - मम्ला सिंचाई योजना, वडा न ८	संख्या	१	१	०	०	०	०	५००	५००	SDG2,SDG6, SDG9	
			भूमेस्थान काङ सिंचाई कुलो निर्माण वडा नं ९	संख्या	०	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG2,6	
		२.२.२	सिंचाई सेवा शुल्क निर्धारण तथा संकलन	संख्या	०	१	०	०	५०	०	०	५०	SDG6,SDG16	
		२.२.३	उपभोक्ता तथा समुदायको दक्षतामा वृद्धि	संख्या	०	३	०	१००	०	२००	२००	५००	SDG4,SDG16	
		२.२.५	सिंचाई आयोजनाका मुहानहरूको संरक्षण	संख्या	०	५	१५०	२००	२००	२००	२००	९५०	SDG 6, SDG 15,SDG13	
जम्मा				-	□	११५	२२५०	३८५०	४०००	४४५०	४२००	१८७५०		

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	सिंचाई सुविधाको विस्तार तथा प्रवर्धन भएको हुनेछ ।									
असर	सिंचाइ प्रणालीको विकास र जलस्रोतको व्यवस्थापनबाट	१२ है महिना सिंचाई हुने क्षेत्र	हेक्टर	१२४	१५०	२००	३००	३५०	४००	४००
		खेतियोग्य जमिन मध्ये सिंचित जमिन	हेक्टर	२०७	२५०	३००	३५०	४००	५००	५००

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
	कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि भएको हुने ।	कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि	प्रतिशत	८.०	१०.२	११	१२	१३	१४	१४
प्रतिफल १	परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान हुनेछ ।	प्रयोगमा आएका सिंचाई प्रविधि (सतह, पोखरी आदी)	संख्या	१२	१५	१७	२०	२२	२५	२५
		मुहान तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण	संख्या	३	५	७	१०	१३	१५	१५
		सिंचाइका वैकल्पिक स्रोतहरूको सम्भ्याविता अध्ययन	संख्या	०	१	०	०	०	१	२
		लिफ्टिङ प्रणालीबाट सिंचाइ	संख्या	३	४	५	६	७	१०	१०
प्रतिफल २	कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन हुनेछ ।	वर्षातको पानी संकलन, प्लास्टिक पोखरी	संख्या	०	९	९	९	९	९	४५
		सिंचाइका संरचनाको मर्मत सम्भारको लागि सामूहिक कोष	संख्या	१	१	१	०	०	१	१
		नयाँ सतह र भूमिगत सिंचाईका आयोजना	संख्या	०	५	७	१०	१०	११	११
		उपभोक्ता र समुदायको दक्षतामा वृद्धि	पटक	०	१	१	१	१	१	५
पुष्ट्याईको आधार		–नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन –नगरपालिकाको पार्श्वचित्र –किसान कृषि तथा पशुपालन शाखा, नगरपालिका कृषि प्रोफाइल।								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		–सिंचाइ पुवाधार तथा सेवा विस्तार एवम् निर्माण भई मर्मत सम्भार प्रबन्ध मिलेको हुनेछ । –कृषि पूर्वाधार विकासमा अन्तर सरकारी समन्वय भएको हुनेछ ।								

४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा

४.३.१ पृष्ठभूमि

ढोरपाटन नगरपालिकाको तुलनात्मक र प्रतिस्पर्धात्मक लाभका दृष्टिले नगरपालिकाको आर्थिक विकासमा पर्यटन क्षेत्रको विकासले आय आर्जन, रोजगारी सिर्जना, आर्थिक कृयाकलाप अभिवृद्धि र समग्र आर्थिक विकास र समुन्नतिमा टेवा पुग्ने देखिन्छ। नगरपालिकामा रहेका सम्पूर्ण मूर्त र अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र विकास गरी तिनको आर्थिक उपयोग गर्ने तथा पर्यटनलाई नगरपालिकाको आर्थिक आधारको रूपमा विकास र विस्तार गरी यसको प्रतिफल जनजीवन तहसम्म पुर्याउन संस्कृति र पर्यटन क्षेत्रको विविधिकरण, विस्तार र प्रवर्द्धन गरिनु आवश्यक छ।

ढोरपाटन नगरपालिकाका धार्मिक, भौगोलिक, जैविक विविधता, सामाजिक तथा सांस्कृतिक हिसाबले धनि छ। यस नगरपालिकामा रमणीय ढोरपाटन शिकार आरक्ष, डाँडाकाँडा, सुन्दर हिमालका दृश्य, धार्मिक मठमन्दिर, ताल, तलैया, कला तथा सांस्कृतिक नाँचगान लगायतका सम्पदा छन्। भीरमौरीको मह काढ्ने, तारा हान्ने खेल, भलिबल खेल जस्ता उनीहरूका कतिपय मौलिक संस्कृति यहाँको जनजीवनमा देख्न सकिन्छ। सामान्य सख्यामा आएका आन्तरिक अतिथि बाहेक बाह्य पर्यटकको सख्या शून्य प्राय छ। सेतो मनोरम हिमालको दृश्य, अग्ला उच्चा पहाडहरू, विभिन्न प्रजातिको गुराँससहितको हरियो वनजङ्गल, डाँडाकाँडाबाट देखिने सूर्योदय र सूर्यास्तको आकर्षक दृश्य, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक धरोहर, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा, रीतिरिवाज, भेषभूषा, कलाकौशल र शान्त एवम् स्वच्छ वातावरणको पूर्ण सदुपयोग गरिएमा पर्यटन क्षेत्रको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ। पर्यटकीय स्थलमा होमस्टे, पर्यटकीय स्तरका होटल लज, सडक सुविधाको विस्तार गर्न सके स्थानीय बासिन्दाको भरपर्दो आर्थिक स्रोत पर्यटन व्यवसाय हुन सक्ने देखिन्छ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
पर्यटन, संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य सम्पदा - नगरपालिकाका प्राकृतिक, धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्वका स्थलहरूको पर्याप्त प्रचार-प्रसार हुन नसक्नु, - एकीकृत पर्यटन विकास योजना तयार हुन नसक्नु, - पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पूर्वाधारको विकास हुन नसक्नु, - पर्यटनका विविध सम्भावनाको पर्याप्त अध्ययन तथा प्रचार-प्रसार हुन नसक्नु, - पर्यटकीय स्थलसम्म सहज पैदलमार्ग तथा यातायात सुविधा अभाव हुनु, - स्थानीय उत्पादनसँग पर्यटन व्यवसायको समन्वय हुन नसक्नु, पर्यटकीय गन्तव्य तथा सम्पदाको संरक्षण, - सुरक्षा तथा पूर्वाधारको अभाव हुनु, पर्यटन क्षेत्रमा दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु, - विभिन्न लोकभाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण आवश्यक हुनु	- युवा जनशक्ति विदेशिने क्रम बढ्दै जाँदा पर्यटन विकासका लागि आवश्यक मानव स्रोत व्यवस्थापन गर्न कठिन हुनु, - सामाजिक सञ्जाल तथा सूचना प्रविधिको प्रभावले मौलिक संस्कृति लोप हुने जोखिम रहनु, - पर्यटकहरूको सुरक्षा तथा आपतकालीन उद्धारको प्रभावकारी व्यवस्था गर्नुपर्ने, - पर्यटन गतिविधिका कारण मौलिक संस्कृति तथा सामाजिक मूल्य-मान्यतामा नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्ने जोखिम रहनु, - निजी क्षेत्रलाई स्थानीय पर्यटन विकासमा आकर्षित गर्नुपर्ने, - उद्यमशीलता विकासलाई पर्यटनसँग जोड्न तथा पर्यटकीय स्थलहरूको प्रभावकारी प्रचार-प्रसार र प्रविधिसँग एकीकरण गर्न चुनौती हुनु।

४.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
पर्यटन, संस्कृति, भाषा, कला तथा - धार्मिक, भौगोलिक, जैविक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान हुनु, - नगरपालिकामा ढोरपाटन शिकार आरक्ष क्षेत्र, पिस पाटन, रुद्रताल, दुरलेक, अर्नाकोट, कालापोल, ढोरपाटन देउराली	- पर्यटन गुरुयोजना तयार गरी पैदलमार्ग, यातायात, खानेपानी, होमस्टे तथा अन्य पर्यटन पूर्वाधार र सेवाको विस्तार गर्न सकिने, - हिमाल, गुराँस, हरियो वनजङ्गल, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक सम्पदा, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा, रीतिरिवाज, भेषभूषा, कला, सीप र स्वच्छ वातावरणको सदुपयोग गरी पर्यटन विकास गर्न सकिने, - देशकै एकमात्र ढोरपाटन शिकार आरक्षको लाभ उठाई पर्यटन विस्तार गर्न सकिने,

सबल पक्षहरू		सम्भावना र अवसरहरू
साहित्य सम्पदा	श्री-डी पार्क, धोर्जे, महाखोला भरना, स्याउखेती, आलुखेती, भेडापालन तथा घोडाचढी लगायतका धार्मिक, पर्यावरणीय तथा प्राकृतिक सौन्दर्ययुक्त पर्यटकीय स्थलहरू हुनु, • मिलनसार तथा सहयोगी स्थानीय समुदाय र स्थानीय खानपान उपलब्ध हुनु ।	• कला तथा संस्कृतिलाई आयआर्जनसँग जोड्न सकिने, लोपोन्मुख लोकभाषा, लोकबाजा तथा परम्परागत संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न सकिने, • भीरमौरीको मह सङ्कलन (Honey Hunting) लाई विशेष पर्यटकीय पहिचानका रूपमा विकास गर्न सकिने, • स्थानीय संस्कृति, सम्पदा तथा उत्पादनहरूको बजारीकरण गर्न सकिने, स्थानीय संस्कृतिलाई पर्यटनसँग आवद्ध गर्न सकिने, • वार्षिक पर्यटन महोत्सव आयोजना गरी सांस्कृतिक नृत्य, भेषभूषा, खानपान तथा परम्परागत सीपहरूको प्रदर्शन गर्न सकिने, • सार्वजनिक, निजी, सहकारी तथा सामुदायिक क्षेत्रसँग साभेदारी गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने तथा Eco-tourism, Village Tourism, धार्मिक पर्यटन, सांस्कृतिक पर्यटन, पारिस्थितिक पर्यटन, साहसिक पर्यटन र कृषि पर्यटनको विकास तथा विस्तार गर्न सकिने ।

४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

धार्मिक, साँस्कृतिक, तिर्थाटन तथा पर्या-पर्यटनसहितको पूर्वाधार, दिगो पर्यटन विकासको आधार

लक्ष्य

दिगो पर्यटन विकासबाट उत्पादन र रोजगारी वृद्धि गरी आर्थिक समृद्धि हाँसिल गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक धरोहर, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा, रीतिरिवाज, भेषभूषा, कलाकौशल र शान्त एवम् स्वच्छ वातावरणको पूर्ण सदुपयोग गरि पर्यटन क्षेत्रको विकास गर्नु ।
- पर्यटकीय स्थानहरूको उचित व्यवस्थापन र प्रवर्द्धन गरी नगरपालिकालाई पर्यटनको अग्रणी गन्तव्यका रूपमा स्थापित गर्नु ।
- पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।
- मानव संसाधन विकास तथा स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु ।
- पर्यटनलाई नगरपालिकाको रोजगारी र आर्थिक सुदृढिकरणको आधार बनाउनु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक धरोहर, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा, रीतिरिवाज, भेषभूषा, कलाकौशल र शान्त एवम् स्वच्छ वातावरणको पूर्ण सदुपयोग गरि पर्यटन क्षेत्रको विकास गर्नु ।			
१.१	रीतिरिवाज, संस्कृति एवम् सम्पदाहरूको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	१.१.१	प्राकृतिक, दृश्यावलोकन, धार्मिक, साँस्कृतिक, कृषि र ग्रामीण जनजीवनमा आधारित दिगो पर्यटनको विकास गरिनेछ ।
		१.१.२	Eco-Tourism/Village Tourism मार्फत पर्यटनका विभिन्न आयामहरू जस्तै धार्मिक पर्यटन, सांस्कृतिक पर्यटन, पर्यापर्यटन, साहसिक पर्यटन, कृषि पर्यटनको विकास र विस्तार गरिनेछ ।
		१.१.३	पर्यटन प्रवर्द्धन र पर्यटन विकास गर्न सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रसँग साभेदारी एवम् सहकार्य गरिनेछ ।
		१.१.४	लोपोन्मुख लोकभाषा तथा परम्परागत बाजागाजाको संरक्षण गरी लोक संस्कृतिको उत्थान गरिनेछ ।
		१.१.५	स्थानीय युवालाई कला संस्कृति, सोको मौलिकता, संरक्षण र उपयोग बारे अध्ययन अनुसन्धान गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।
१.२	स्थानीय पहिचान, कायम हुने भाषा, कला, संस्कृति र साहित्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।	१.२.१	नगरपालिकामा पर्यटन विकास तथा साँस्कृतिक संरक्षण समिति गठन गरी पर्यटन विकास, संस्कृति संरक्षण र प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यहरू व्यवस्थित रूपमा संचालन गरिनेछ ।
		१.२.२	स्थानीय मौलिक उत्पादन, चिनो, परिकार आदि निर्माण तथा तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
			हरेक विशेष चाडपर्व मेला र सांस्कृतिक उत्सवलाई भव्य बनाउन सांस्कृतिक समितिहरूलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी कला जीवन्त तुल्याउनेछ ।
			चाडपर्व मेलालाई पालिकास्तरीय महोत्सवको रूपमा मनाउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिईनेछ ।
		१.२.३	परम्परागत पेशा (नाँचगान, हस्तकला, शिकार खेल्ने आदि को सम्मान गर्दै ती पेशाहरूको विकास, संरक्षण र सम्बर्द्धनको लागि विशेष नीति बनाई आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ ।
		१.२.४	भाषा, संस्कृति तथा सम्पदाहरूको अध्ययन अनुसन्धान, संरक्षण र सम्बर्द्धनका निम्ति संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २: पर्यटकीय स्थानहरूको उचित व्यवस्थापन र प्रवर्द्धन गरी नगरपालिकालाई पर्यटनको अग्रणी गन्तव्यका रूपमा स्थापित गर्नु ।			
२.१.	पर्यटकीय स्थानहरूको उचित व्यवस्थापन र प्रवर्द्धन गर्ने ।	२.१.१	पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिनेछ ।
		२.१.२	नगरपालिकाका सबै पर्यटकीय क्षेत्रलाई सडक सञ्जालले जोडिनेछ ।
		२.१.३	नगरपालिकाका पर्यटकीय स्थलहरूको प्रवर्द्धन गर्न प्रचुर रूपले प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
		२.१.४	वार्षिक रूपमा ढोरपाटन पर्यटन महोत्सव आयोजना गरिनेछ ।
		२.१.५	ढोरपाटन सिकार आरक्ष क्षेत्र, पिस पाटन, रुद्रताल, दुरलेक, अर्नाकोट, कालापोल, ढोरपाटन देउराली ३ डी वर्ड, धोर्जे, महखोला भरना, स्याउखेती, आलुखेती, भेडा पालन र पर्यटन, घोडाचढी लगायत क्षेत्रहरू धार्मिक एवम् पर्यावरणीय र प्राकृतिक सौन्दर्य स्थलहरूलाई मनोरम प्राकृतिक दृश्यावलोकनको पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा स्थापित गरिनेछ ।
		२.१.६	प्रत्येक वर्ष पर्यटन महोत्सव आयोजना गरी सांस्कृतिक नाच, भेषभूषा प्रदर्शनी, खानपान तथा परम्परागत सीपहरूको प्रदर्शनी गरिनेछ ।
		२.१.७	नगरपालिकामा साहसिक पर्यटनको सम्भावना बोकेका स्थलहरू पहिचान गरी साहसिक खेलहरूको थालनी गरिनेछ ।
२.२:	नगरपालिकाभित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचारप्रसार गर्ने ।	२.२.१	विभिन्न सञ्चार माध्यमहरू जस्तै वेबसाइट, युट्युब, फेसबुक, ट्वीटर, इन्स्टाग्राम जस्ता सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गरी आवश्यक प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
		२.२.२	स्थानीय संस्कृतिलाई पर्यटन विकाससँग आवद्ध गरिनेछ ।
		२.२.३	पर्यटकीय स्थलहरूको ब्रोस्योर तयार गरी छिमेकी स्थानीय तह तथा जिल्लाहरूमा वितरण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।			
३.१	आकर्षक पर्यटकीय गन्तव्यहरूमा बाह्रै महिना पर्यटक जान सक्नेगरी आवश्यक पूर्वाधारका विकास गर्ने ।	३.१.१	कृषि, उद्यम र सडक तथा यातायात पूर्वाधार विकाससँग एकीकृत गरी पर्यटन विकासको कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।
		३.१.२	पूर्वाधार विकास जस्तै (पैदल मार्ग, यातायात, भोलुङ्गे पुल, खानेपानी तथा बासस्थान /Homestay) र अन्य सेवा, सुविधाहरू निर्माण एवम् स्तरोन्नति गरिनेछ ।
		३.१.३	ग्रामीण क्षेत्रमा आवश्यकताका आधारमा होमस्टेको संख्या विस्तार गर्न स्थानीयवासीहरूलाई प्रोत्साहन र सञ्चालनमा रहेका होमस्टेहरूको गुणस्तर वृद्धि गरिनेछ ।
		३.१.४	प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक पर्यटकीय गन्तव्य र उपजहरूको दिगो उपयोग र संरक्षण गरिनेछ ।
		३.१.५	ग्रामीण भेगमा रहेका आकर्षक पर्यटक गन्तव्यमा पुग्ने सडक तथा पदमार्गहरू बाह्रै महिना सञ्चालन हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
		३.१.६	पर्यटकीय पूर्वाधारहरू निर्माण गर्दा स्थानीय संस्कृति र मौलिकता प्रवर्द्धन गर्ने वातावरण निर्माण गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: मानव संसाधन विकास तथा स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु ।			
४.१	नगरपालिकाभित्रका युवायुवतीलाई पर्यटन	४.१.१	पर्यटन व्यवसायप्रति युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई पर्यटन तथा अतिथि सत्कार विषयमा ब्याचलर्स डिग्रीमा अध्ययन गर्न पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
	विषयको शिक्षा प्रदान गर्ने ।	४.१.२	आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक युवायुवतीलाई नेपाल पर्यटन तथा होटेल व्यवस्थापन एकेडेमीबाट दिने गरिएका Food Preparation and Control, Tourist Guide, Trekking Guide लगायतका छोटो अवधिका तालिममा पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ ।
४.२	बाह्य तथा आन्तरिक स्रोत साधनको खोज एवम् परिचालन गर्ने ।	४.२.१	नगरपालिकामा आउने गैरसरकारी संस्थाहरूलाई यस योजनामा समावेश भएका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ ।
		४.२.२	निजी लगानीकर्तालाई पर्यटकीय वस्तु, कला तथा पर्यटन पूर्वाधार लगानीमा प्रोत्साहित गर्न ।
उद्देश्य ५: पर्यटनलाई नगरपालिकाको रोजगारी र आर्थिक सुदृढिकरणको आधार बनाउनु ।			
५.१	पर्यटनलाई रोजगारी र आर्थिक सुदृढिकरणको आधार बनाउने ।	५.१.१	रोजगारी गुमेका तथा बेरोजगारी , विदेशबाट फर्किएका युवाहरूलाई तथा पर्यटन क्षेत्रतर्फ रुची राख्नेहरूलाई पर्यटनसँग सम्बन्धित उचित प्रकारको तालिम तथा अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।
		५.१.२	आरन, भाडावर्तन, हाते सामान निर्माण, सिलाईबुनाई जस्ता परम्परागत सिल्पी पेशालाई नयाँ प्रविधि हस्तान्तरण गरी व्यावसायिक बनाइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (पर्यटन, सँस्कृति तथा सम्पदा)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एका इ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७				
१	१.१	१.१.१	पर्यटन प्रोफाइल, धार्मिक तथा अन्य पर्यटकीय क्षेत्र समेटेर वृत्तचित्र (Documentary) तथा गाइड पुस्तिका निर्माण	संख्या	१	१	०	०	०	२००	०	२००	SDG8,SDG11		
			नगरपालिकाका सांस्कृतिक तथा धार्मिक स्थलहरूको गुरुयोजना तथा DPR निर्माण	संख्या	०	१	०	०	३००	०	०	३००	SDG 11, SDG 9		
			वडा स्तरीय धार्मिक स्थलहरूको व्यवस्थापन योजना	संख्या	०	२	०	१५०	०	१५०	०	३००	SDG 11, SDG 16		
			वयरचौर पार्क तथा भवन निर्माण वडा नं २	संख्या	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	SDG11,9		
			पाखाथर पार्क निर्माण ढोरपा ९	संख्या	१	१	१०००	०	०	०	०	१०००	SDG11,15		
		१.१.२	Eco-Tourism/Village Tourism प्रवर्द्धन	संख्या	२	२०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 8, SDG 12,SDG15		
			साहसिक पर्यटन (Adventure Tourism) सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 8, SDG 9		
		१.१.३	होमस्टे प्रवर्द्धन तथा तालिम	संख्या	१	५	१००	१००	०	०	१५०	३५०	SDG 8, SDG 4		
			राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक स्तरको सांस्कृतिक प्रतियोगिता तयारी कोष	संख्या	०	१	०	२००	०	२००	०	४००	SDG 11, SDG 8		
			वडा स्तरीय सांस्कृतिक समितिमार्फत कार्यक्रम सञ्चालनका लागि प्रोत्साहन अनुदान	संख्या	१	३	०	१५०	०	१५०	१५०	४५०	SDG 11, SDG 16		
		१.१.४	वडा १ मा साँस्कृतिक केन्द्रमा रहने एक कला संग्रहालयको निर्माण	संख्या	०	१	०	०	१०००	५००	०	१५००	SDG 11, SDG 4		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (पर्यटन, साँस्कृतिक तथा सम्पदा)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एका इ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७			
			नियमित साँस्कृतिक गतिविधि तथा उत्सव (सोरठी, भाँकी, नाचगान आदि) सञ्चालन	संख्या	१	४	०	३००	३००	३००	३००	१२००	SDG 11, SDG 8	
			मेलापर्व	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG8,11,17	
			कला, साहित्य तथा साँस्कृतिक सर्जक तथा कलाकारहरूसँग अन्तरक्रिया	संख्या	१	२	०	०	१००	०	१००	२००	SDG11	
			मौलिक भेषभूषा तथा भाषा संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG4,SDG11	
			लोपोन्मुख साँस्कृतिक गाथा संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	१	५	०	१५०	०	०	२००	३५०	SDG 11, SDG 4	
		१.१.५	कला साँस्कृतिको मौलिकता, संरक्षण र उपयोग सम्बन्धी अध्ययन	संख्या	०	१	०	०	२००	०	०	२००	SDG 4, SDG 11	
			पर्यटन व्यवसायमा व्यवसायिक रूपमा लाग्न चाहने उद्यमीसँग अन्तरक्रिया	संख्या	०	३	०	१००	०	०	१००	२००	SDG 8	
	१.२	१.२.१	पर्यटन विकास तथा साँस्कृतिक संरक्षण समिति गठन	संख्या	०	१	०	५०	०	०	०	५०	SDG 16	
		१.२.२	पर्यटन साभेदारी	संख्या	१	५	२५००	०	०	०	०	२५००	SDG8,11,17	
			घरबास तथा अन्य पर्यटन सम्बन्धी आतिथ्य सत्कार तालिम	संख्या	०	४	१५०	०	१५०	०	१५०	४५०	SDG 8, SDG 4	
			स्थानीय मौलिक उत्पादन, चिनारी तथा परिकार निर्माण तालिम	संख्या	१	५	१५०	०	१५०	१५०	०	४५०	SDG 8, SDG 12	
			राडी पाखी भाङ्गा काम्लो हस्तकला तालिम	संख्या	१	३	१००	१००	१००	०	०	३००	SDG 8, SDG 9	
			वार्षिक पर्यटन पात्रो निर्माण	संख्या	०	४	०	१००	१००	१००	१००	४००	SDG 8, SDG 11	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एका इ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७				
			प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रमा ज्यतकउयत सेवा व्यवस्थापन	संख्या	०	१०	०	१००	१००	१००	१००	४००	SDG 9, SDG 8		
		१.२.३	कलाकार, सर्जक तथा पत्रकार सम्मान कार्यक्रम	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 11, SDG 8		
		१.२.४	बहुसांस्कृतिक संग्रहालय निर्माण	संख्या	०	१	०	०	१०००	५००	०	१५००	SDG 11, SDG 4		
			सांस्कृतिक सम्पदा सम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्माण	संख्या	०	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 4, SDG 11		
२	२.१	२.१.१	पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण	संख्या	०	१	०	०	५००	०	०	५००	SDG 8, SDG 9, SDG 11		
		२.१.२	परम्परागत पदमार्ग स्तरोन्नति	संख्या	०	५	३००	५००	५००	१०००	१०००	३३००	SDG 9, SDG 11		
		२.१.३	सांस्कृतिक गतिविधि प्रचार-प्रसार गरी पर्यटन प्रवर्द्धन	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 11, SDG 8		
			भ्यालखर्क मन्दिर घेरावार तथा सिढी निर्माण	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG11,15		
			गैरसरकारी साभेदारीमा तुरतुरे ढोरपाटन गेट निर्माण	संख्या	०	१	६००	०	०	०	०	६००	SDG8,11,17		
			बोबाड स्वागत गेट निर्माण ढोनपा ७	संख्या	०	१	१०००	०	०	०	०	१०००	SDG11		
			पाखाथर बुकी जाने स्वागत गेट निर्माण ढोनपा ९	संख्या	०	१	८००	०	०	०	०	८००	SDG11,18		
			साइनबोर्ड / होडिडबोर्ड	संख्या	०	१	२५०	०	०	०	०	२५०	SDG11,16		
			पर्यटन सूचना तथा उद्यम - Information & Enterprise केन्द्र स्थापना	संख्या	०	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 9, SDG 8		
		२.१.४	ढोरपाटन आलु महोत्सव	संख्या	०	५	२५००	२५००	२५००	२५००	२५००	१२५००	SDG8,11,12		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एका इ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७				
			वार्षिक ढोरपाटन पर्यटन महोत्सव आयोजना	संख्या	०	५	३००	३००	३००	५००	५००	१९००	SDG 8, SDG 11		
		२.१.५	ढोरपाटन सिकार आरक्ष क्षेत्र, पिस पाटन, रुद्रताल, दुरलेक, अर्नाकोट, कालापोल, ढोरपाटन देउराली ३ डी वर्ड, धोर्जे, महखोला भरना, स्याउखेति, आलुखेती, भेडा पालन र पर्यटन, घोडाचढी लगायत क्षेत्रहरु धार्मिक एवम् पर्यावरणीय र प्राकृतिक सौन्दर्य स्थलहरुलाई मनोरम प्राकृतिक दृश्यावलोकनको पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा स्थापित	संख्या	१	१५	२०००	३०००	३०००	३०००	५०००	१६०००	SDG11,SDG 15		
		२.१.६	साहसिक खेलकुद (ट्रेकिङ, साइक्लिङ, पर्वतारोहण आदि) सञ्चालन	संख्या	१	२	०	३००	५००	०	०	८००	SDG3,SDG8		
	२.२	२.२.१	विभिन्न सामाजिक सञ्जाल (वेबसाइट, YouTube, Facebook, Twitter, Instagram आदि) प्रयोग गरी पर्यटन प्रवर्द्धन तथा प्रचार-प्रसार	संख्या	१	४	०	२००	२००	२००	२००	८००	SDG8,SDG9		
		२.२.२	स्थानीय संस्कृति तथा मौलिकताको प्रवर्द्धन	संख्या	०	४	०	१५०	१५०	१५०	१५०	६००	SDG11		
		२.२.३	पर्यटन सम्बन्धी समग्र जानकारी समेटिएको ब्रसुर निर्माण	संख्या	०	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 9, SDG 8		
३	३.१	३.१.१	कृषि, उद्यम र पूर्वाधार विकाससँग एकीकृत पर्यटन विकास कार्यक्रम	संख्या	१	१	०	०	१५०	०	०	१५०	SDG 8, SDG 9, SDG 11		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एका इ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					जम्मा	सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				
							२०८३-०८४	२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७				
		३.१.२	होमस्टे तथा अन्य सेवा (लज, गेस्टहाउस आदि) स्थापना तथा स्तरोन्नति	संख्या	१	५	२००	५००	५००	५००	५००	२२००	SDG8,SDG11		
		३.१.३	सञ्चालनमा रहेका होमस्टेहरूको गुणस्तर वृद्धि	संख्या	१	३	५००	८००	१०००	०	०	२३००	SDG 8, SDG 12		
		३.१.४	आकर्षक पर्यटकीय गन्तव्य जोड्ने सडक तथा पदमार्ग स्तरोन्नति	संख्या	१	४	०	१०००	५००	५००	५००	२५००	SDG9,SDG11		
		३.१.५	स्थानीय संस्कृति र मौलिकता प्रवर्द्धन	संख्या	१	५	१५०	२००	२००	२००	२००	९५०	SDG 11, SDG 4		
४	४.१	४.१.१	इच्छुक विद्यार्थीलाई पर्यटन तथा आतिथ्य सेवा विषयमा Bachelor अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति/आर्थिक सहयोग	संख्या	०	४	०	२५०	२५०	२५०	३००	१०५०	SDG 4, SDG 8		
		४.१.२	Food Preparation, Tourist Guide, Trekking Guide लगायतका छोटो अवधिका तालिम सञ्चालन तथा आर्थिक सहयोग	संख्या	१	३	१००	१५०	१००	०	०	३५०	SDG4,SDG8		
	४.२	४.२.१	गैरसरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई पर्यटन कार्यक्रमहरूमा लगानीका लागि आह्वान	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 17		
		४.२.२	निजी लगानीकर्तालाई पर्यटन, कला तथा पूर्वाधारमा लगानी गर्न प्रोत्साहन	संख्या	०	१	०	०	१००	०	०	१००	SDG8,SDG9		
	५	५.१	५.१.१	रोजगारी गुमेका तथा बेरोजगार, विदेशबाट फर्केका युवालाई पर्यटन सम्बन्धी तालिम तथा सीप विकास	संख्या	०	१	०	१००	१००	१००	१००	४००	SDG4,SDG8	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (पर्यटन, साँस्कृतिक तथा सम्पदा)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७				
		५.१.२	स्थानीय हस्तकला (आरन, भाँडावर्तन, ढाका, सिलाई, बुनाई आदि) आधुनिकीकरण	संख्या	०	५	१००	१५०	१५०	१५०	१५०	७००	SDG8,SDG12		
जम्मा				-	२४	१८३	१५८००	१३०५०	१४७००	११९००	१२९५०	६८४००			

४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	साँस्कृतिक, भाषा, कला तथा साहित्य सम्पदा र पर्यटकीय स्थल र सेवाको अध्ययन, विकास र प्रवर्धन भएको हुनेछ ।									
असर	धार्मिक, साँस्कृतिक तथा पर्या-पर्यटनसहितको दिगो पर्यटन विकासबाट उत्पादन र रोजगारी वृद्धि गरी आर्थिक समृद्धि हाँसिल हुने ।	मुख्य पर्यटन क्षेत्र	संख्या	१५	१५	१६	१७	१७	१७	१७
		पर्यटन व्यवसायबाट प्रत्यक्ष रोजगारी पाउनेको संख्या	संख्या	५०	१००	१५०	१७०	२००	२५०	२५०
		पर्यटक सङ्ख्यामा वृद्धि दर (बाह्य)	प्रतिशत	५	७	१०	१५	२०	२५	२५
		पालिकामा भ्रमण गर्न आएका पर्यटकहरूको वार्षिक संख्या	संख्या	२००००	३००००	४००००	५००००	६००००	१०००००	१०००००
प्रतिफल १	प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा, रीतिरिवाज, भेषभुषा, कलाकौशल र शान्त एवम् स्वच्छ वातावरणको पूर्ण सदुपयोग गरि पर्यटन क्षेत्रको विकास हुनेछ ।	पर्यटन Profile and Master Plan	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		Eco-Tourism/Village Tourism	संख्या	२	५	१०	१५	१७	२०	२०
		साँस्कृतिक केन्द्र तथा कला संग्रहालय	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		सोरठी, टप्पा, भ्याउरे नाचहरू प्रदर्शन	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		साँस्कृतिक भाँकी	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		साँस्कृतिक कोष	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		मौलिक भेषभुषा, भाषा संरक्षण	संख्या	१	निरन्तरता					
		तारा खेल आयोजना	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		पालिकास्तरीय चाडपर्व मेला तथा महोत्सव	संख्या	१	१	१	११	१	१	५
		कलाकार, सर्जक तथा कला-पत्रकार सम्मान	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
नयाँ पदमार्ग	संख्या	०	३	५	७	८	१०	१०		

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रतिफल २	पर्यटन क्षेत्रको विकासबाट नगरबासीका युवाहरूलाई पर्यटन व्यवसायमा नयाँ रोजगारी, आर्थिक स्थितिमा र जीवनस्तरमा सुधार हुने ।	होमस्टे प्रवर्द्धन तथा तालिम प्राप्त जनशक्ति	संख्या	५	१०	१३	१६	१८	२०	२०
		खुकुरी तथा हातहतियार बनाउने तालिम प्राप्त जनशक्ति	संख्या	५	८	०	०	१०	०	१०
		<i>Tourist Guide, Trekking Guide</i> तालिम प्राप्त जनशक्ति	संख्या	०	३	५	१०	१३	१५	१५
		पर्यटन सुचना केन्द्र स्थापना	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		पर्यटकीय स्तरका होटल तथा बेड	संख्या	६०	७०	८०	१००	११०	१५०	१५०
		होमस्टे संख्या तथा बेड	संख्या	५०	१००	१५०	१८०	१९०	२००	२००
		स्थानीय स्रोतमा आधारित कोशेली घर संचालन	संख्या	१	०	०	१	०	०	२
		पर्यटक प्रति दिन खर्च, औषत	रु	१५००	२५००	२५००	३०००	३०००	३०००	३०००
		पर्यटकको औषत बसाई	दिन	२	३	३	४	४	५	५
		व्यवस्थित पर्यटकीय स्थान तथा स्थल	संख्या	३	५	६	८	१०	११५	१५
		व्यवस्थित होमस्टे र ग्रामीण पर्यटकीय गाउँ	संख्या	५	०	०	६	०	०	६
		कृषि पर्यटन संचालन स्थान	संख्या	०	०	१	०	०	१	२
		व्यवस्थित वनभोज तथा पार्क	संख्या	५	७	८	१०	१०	१०	१०
		स्तरोन्नति गरिएका पर्यटकीय सम्पदा	संख्या	६	७	८	९	१०	१०	१०
स्थानीय संस्कृति, कला, सम्पदार साहित्यसंबन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान	संख्या	०	१	०	२	०	३	३		
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-निजी क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ । -अन्तरसरकारी समन्वय भएको हुनेछ । -पर्यटन बोर्डको क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाको ऋण लगानी भएको हुनेछ ।								

४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति

४.४.१ पृष्ठभूमि

ढोरपाटन नगरपालिकामा अधिकांश घरपरिवार कृषि तथा पशुपालन पेशामा संलग्न रहेको र बस्तीहरू मुख्यतः ग्रामीण प्रकृतिका भएकाले बुर्तिवाड बजार बाहेक अन्य स्थानमा मध्यम तथा ठूला स्तरका बजारहरूको अपेक्षित विकास हुन सकेको छैन । फलस्वरूप उद्योग, व्यापार तथा वाणिज्य क्षेत्र अझै प्रारम्भिक अवस्थामै रहेको छ र स्थानीय अर्थतन्त्र मुख्यतः कृषि तथा वैदेशिक रोजगारीमा निर्भर छ। नगरपालिकामा उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्ने उद्यमीको संख्या न्यून रहे पनि घरेलु तथा साना उद्योगअन्तर्गत निर्माण सामग्री, कुटानी-पिसानी मिल, फर्निचर, बाँस तथा निगालोका सामग्री, बेकरी, ढुवानी सेवा, मौलिक पोशाक तथा सिलाइ-कटाइ, दुग्धजन्य उत्पादन, होटल तथा रेस्टुरेन्ट, होमस्टे, सिस्नु पाउडर, मह उत्पादन तथा प्रशोधन, अर्गानिक तरकारी तथा फलफूल उत्पादनलगायतका उद्योग सञ्चालनमा रहेका छन् । त्यसैगरी व्यावसायिक रूपमा कुखुरा, बाख्रा, भेडा तथा अन्य पशुपालन व्यवसाय विस्तार हुँदै गएको छ । नगरपालिकाका करिब ७,४८५ घरपरिवार मध्ये १३.३ प्रतिशत घरपरिवार कृषि बाहेक कुनै न कुनै साना उद्योग वा व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् भने १०.३ प्रतिशत घरपरिवारले उद्यम तथा थोक व्यापार र २.७ प्रतिशत घरपरिवारले सेवामूलक व्यवसाय सञ्चालन गरेका छन् । प्राकृतिक स्रोतका दृष्टिले यस क्षेत्रमा प्रशस्त ढुङ्गाखानी तथा तामाखानी, फलामखानीजस्ता खनिज स्रोत उपलब्ध भएकाले स्थानीय प्रविधि र सीपको प्रयोगमार्फत उत्खनन, प्रशोधन, मूल्य अभिवृद्धि तथा बजारीकरण गरी आयआर्जन वृद्धि गर्ने उल्लेखनीय सम्भावना रहेको छ । साथै फर्निचर उद्योग, बेकरी, सिस्नु पाउडर, ढुङ्गाखानी, क्रसर उद्योग, वनमाराबाट ब्रिकेट उत्पादन, निगालोजन्य सामग्री, पशुपालन, केराखेती, आलु चिप्स, जडीबुटी प्रशोधन, च्याउ खेतीलगायत कृषि तथा गैरकृषिमा आधारित लघु, साना तथा मझौला उद्योग विकासका पर्याप्त अवसर रहेका छन् । व्यापारिक गतिविधिको मुख्य केन्द्र बुर्तिवाड बजार भए पनि पछिल्ला वर्षहरूमा प्रत्येक वडा केन्द्रमा स्थानीय आवश्यकताअनुसार साना बजार केन्द्रहरूको क्रमिक विस्तार हुँदै गएको छ । जसले स्थानीय आर्थिक गतिविधि, रोजगारी तथा आयआर्जनका अवसरहरू वृद्धि गर्न सहयोग पुर्याएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय बजार व्यवस्थापन, स्थानीय वस्तुको उत्पादन तथा आपूर्ति, व्यापार प्रवर्द्धन, स्थानीय बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण, स्थानीय उत्पादनको गुणस्तर परीक्षण तथा व्यापारिक पूर्वाधार विकासको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । यद्यपि ठूला उद्योग तथा उत्पादनमूलक कारखानाको अभाव, स्थानीय उत्पादनको सीमित प्रशोधन क्षमता, बजार पहुँचको कमजोरी, मूल्य शृङ्खलाको अपर्याप्त विकास तथा बाह्य बजारबाट आयातित वस्तुमाथिको उच्च निर्भरताले स्थानीय उद्योग तथा व्यापार क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता कमजोर बनाएको छ । त्यसैले स्थानीय कच्चा पदार्थ, कृषि उपज, जडीबुटी तथा खनिज स्रोतमा आधारित लघु, साना तथा मझौला उद्योगहरूको स्थापना, आधुनिकीकरण र प्रवर्द्धन, स्थानीय उत्पादनको ब्रान्डिङ, प्रशोधन, भण्डारण, बजारीकरण तथा उद्यमशीलता विकास कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्दै नियमित, सर्वसुलभ र गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवाको आपूर्ति सुनिश्चित गर्नु नगरपालिकाको दिगो आर्थिक समृद्धिका लागि अपरिहार्य देखिन्छ ।

४.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति - उद्योग स्थापनाका लागि पूँजी तथा आधारभूत पूर्वाधारको अभाव, यातायात, सञ्चार र विद्युत् सुविधाको कमी, - स्थानीय उत्पादनको मूल्य सुनिश्चित हुन नसक्नु, दक्ष जनशक्तिको अभाव, खानी तथा प्राकृतिक स्रोतको पर्याप्त उपयोग हुन नसक्नु, - आयात प्रतिस्थापन गर्ने उत्पादनको कमी, प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता कमजोर हुनु,	- युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुनु, - निर्यात तथा नयाँ बजार विस्तार गर्न स्रोत-साधनको अभाव, - आयातित वस्तुसँग प्रतिस्पर्धा गर्न कठिन हुनु, - स्थानीय उत्पादनप्रति उपभोक्ताको विश्वास कम हुनु, - औद्योगिक प्रदूषण बढ्ने जोखिम, वित्तीय स्रोत तथा लगानीको कमी, - आर्थिक गतिविधि शहरी क्षेत्रमा केन्द्रित हुनु,

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- उद्योगमैत्री श्रम नीति तथा स्थानीय कच्चा पदार्थको न्यून उपयोग, उद्यमशीलता विकासका लागि तालिम तथा प्रविधिको अभाव, - उद्योगप्रति सकारात्मक व्यावसायिक सोचको कमी।	वित्तीय सुरक्षा कमजोर हुनु तथा राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय बजारका लागि प्रतिस्पर्धी उत्पादन विकास गर्न चुनौती हुनु ।

४.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति - स्थानीय तहमा घरेलु तथा साना उद्योग (कुटानी-पिसानी, फर्निचर, बाँसजन्य सामग्री, बेकरी, दुग्ध, हस्तकला, होटल/होमस्टे, मह, सिस्नु, अर्गानिक कृषि आदि) सञ्चालनमा रहेका - सडक, विद्युत् तथा सञ्चार पूर्वाधार क्रमशः विस्तार भइरहेको - स्थानीय तथा क्षेत्रीय बजारसँग सडक पहुँच उपलब्ध - स्थानीय आवश्यकताअनुसार व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम सञ्चालन भइरहेको	- युवामा उद्यमशीलता विकास गरी नयाँ उद्योग स्थापना गर्न सकिने। - कृषि, पशुपालन, जलस्रोत, खानी तथा जडीबुटीमा आधारित उद्योग विस्तार गर्न सकिने। - स्थानीय उत्पादनको ब्रान्डिङ, प्रशोधन, प्याकेजिङ तथा गुणस्तर अभिवृद्धि गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रवर्द्धन गर्न सकिने। - उद्योग विस्तारबाट रोजगारी, आयआर्जन तथा स्थानीय आर्थिक विकासमा योगदान पुग्ने। - वनजन्य तथा जडीबुटीजन्य प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्न सकिने। - युवा तथा दक्ष जनशक्तिलाई स्थानीय उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्न सकिने। - डेरी, हस्तकला तथा घरेलु उद्योग विस्तारको सम्भावना रहेको। - जल, जमिन तथा वन स्रोतको उपयोग गरी कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग विकास गर्न सकिने। - प्रदेश तथा संघीय कार्यक्रममार्फत उद्योग प्रवर्द्धनका अवसर उपलब्ध छन्। - बेरोजगार युवालाई कृषि, पशुपालन, उद्योग तथा उद्यम क्षेत्रमा सहूलियतपूर्ण वित्तीय पहुँच उपलब्ध गराउन सकिने।

४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसाय र व्यापार; आर्थिक समृद्धिको आधार

लक्ष्य

घरेलु तथा साना उद्योगको विकास र आयात गर्नु पर्ने वस्तुमा आत्मनिर्भर भई निर्यातको अवस्था सिर्जना तथा रोजगारी वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- स्थानीय श्रोत साधनको उपभोग हुने उद्योगहरूको स्थापना गरी उत्पादनमा वृद्धि गरेर नगरपालिकाको ग्राहस्थ उत्पादन बढाउनु ।
- उद्यमको प्रवर्द्धन तथा युवा वर्गहरूको आकर्षण वृद्धि गरी स्वरोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्नु ।
- स्थानीय बजार प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन मार्फत वाणिज्य, मध्यपहाड राजमार्ग अन्तरगत बुत्तिबाङ्ग बजार र आपूर्ति प्रणाली सुदृढ गर्ने ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: स्थानीय श्रोत साधनको उपभोग हुने उद्योगहरूको स्थापना गरी उत्पादनमा वृद्धि गरेर नगरपालिकाको ग्राहस्थ उत्पादन बढाउनु ।	
१.१. साना तथा घरेलु उद्योगहरू सञ्चालन र प्रवर्द्धन गर्ने ।	१.१.१ नगरपालिकामा उद्योग विकासको शरलीकरण र मार्गनिर्देशनको लागि औद्योगिक नीति तर्जुमा गरिनेछ ।
	१.१.२ नगरपालिकाको वडा ८ मा आलु उद्योगग्राम स्थापना गरिनेछ ।
	१.१.३ उत्पादित वस्तुहरूको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्न संस्थागत संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।
	१.१.४ नगरपालिकाभित्रको सम्पूर्ण आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन उच्चस्तरीय बजार अनुगमनको संयन्त्र परिचालित गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
१.२	स्थानीय स्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्न तथा उद्योग सञ्चालन गर्न सहजिकरण एवम् प्रोत्साहन गर्ने ।	१.२.१	स्थानीय कच्चा पदार्थमा (कोदो, मकै, जौ, गहुँ आदि) वाइन डिस्टिलरी स्थापना र व्यवसायिक उत्पादन गरी वाइन उद्योग सञ्चालनमा थप तालिम तथा प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		१.२.२	फर्निचर, बाँस निगालो सामान तयार गर्ने, पाउरोटी उद्योग, मौलिक पोशाक, कपडा सिलाई कटाई, दुग्धपदार्थ उत्पादन, होटल व्यवसाय तथा होमस्टे, सिस्नु पाउडर, मह उत्पादन तथा प्रशोधन, अर्गानिक तरकारी उत्पादन, फलफूल उत्पादन जस्ता उद्योगहरूलाई सञ्चालनमा थप तालिम तथा प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		१.२.३	स्थानीय स्रोतमा आधारित हस्तकला उद्योगहरूको स्थापनाद्वारा परम्परागत सीप तथा प्रविधिको संरक्षण र विकास गरिनेछ ।
		१.२.४	औद्योगिक उत्पादनको गुणस्तरमा सुधार गर्न गुणस्तर परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था गरिनेछ ।
		१.२.५	कृषि उद्योगबाट उत्पादित उत्पादनहरूको प्रशोधन उद्योगबाट उत्पादित प्याकेजिङ लेबलिङ, गुणस्तर तथा ब्रान्डिङ गर्नका लागि सामग्रीको ब्रान्डिङ गर्ने विशेष अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गरिनेछ ।
		१.२.६	उद्योगमा लगानीमैत्री वातावरण निर्माण गर्न उद्योगका लागि लगानी मैत्री जग्गा, रजिष्ट्रेशन, करारमा लिन विशेष सहूलियत र छुट वातावरण निर्माण गर्ने नीति तथा मापदण्ड निर्माण गरिनेछ ।
१.३	खानी तथा खनिज नियम र मापदण्डको निर्माण गर्ने ।	१.३.१	संघ र प्रदेशसँगको समन्वयमा स्थानीय खानी तथा क्षेत्रको अन्वेषण, उत्खनन् खनिज अन्वेषण र उत्खननका लागि आवश्यक नीति, ऐन, तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
		१.३.२	नगरपालिकाभर रहेका वा हुनसक्ने खानी तथा खनिजको अन्वेषण गर्न खानी तथा भू-गर्भ विभागसँग समन्वय गरी विज्ञसँग परामर्श लिइनेछ ।
		१.३.३	नदीबाट उत्खनन् हुने गिट्टी, बालुवा र बेसमाटोको उत्खनन प्रक्रिया लाई वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गरी सुव्यवस्थित गर्न मापदण्ड बनाई लागू गरिनेछ ।
उद्देश्य २: उद्यमको प्रवर्द्धन तथा युवा वर्गहरूको आकर्षण वृद्धि गरी स्वरोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्नु ।			
२.१	स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित थोरै पुँजीबाट छिटो प्रतिफल प्राप्त हुने लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको प्रवर्द्धन गर्ने ।	२.१.१	एक वडा एक औद्योगिक उत्पादन सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.१.२	प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा घरेलु तथा साना उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गरिनेछ ।
		२.१.३	नीज क्षेत्रसँगको सहकार्यमा सार्वजनिक निजी साभेदारीको प्रवर्द्धन गर्न व्यवसाय मञ्चको स्थापना गरिनेछ ।
		२.१.४	औद्योगिक तथ्याङ्कलाई डिजिटाइजेशन गर्दै उद्योग प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाईनेछ ।
		२.१.५	स्थानीय औद्योगिक श्रमिकहरूको उपलब्धताका लागि आवश्यक तालिम तथा प्राथमिकता दिईनेछ ।
उद्देश्य ३: स्थानीय बजार प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन मार्फत वाणिज्य, मध्यपहाड राजमार्ग अन्तरगत बुत्तिवाङ्ग बजार र आपूर्ति प्रणाली सुदृढ गर्ने ।			
३.१	स्थानीय बजार प्रवर्द्धन कार्ययोजना	३.१.१	स्थानीय व्यापारिक फर्म तथा व्यवसायको दर्ता प्रवर्द्धन कार्ययोजना अनुमति नवीकरण, खारेजी, बजार तथा गुणस्तर अनुगमन र निर्माण गरी कार्यान्वयन नियमन गर्न संयन्त्र र नियमित कार्यतालिका बनाइनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
	निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने	३.१.२.	तुलनात्मक लाभका वस्तुहरूको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
		३.१.३.	साना, घरेलु तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्पादन तथा आपूर्ति सञ्जालमा आवद्ध गर्दै माग बमोजिमका वस्तु तथा सेवाहरूको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
		३.१.४	प्रत्येक वर्ष नियमित आम उपभोक्ता हित अधिकार साथै खाद्य गुणस्तर सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		३.१.५	नगरपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्रहरूमा विक्री कक्ष, प्रदर्शनी कक्ष स्थापना गर्दै स्थानीय उत्पादनहरूको बजार प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
		३.१.६	औद्योगिक तथा व्यापारिकमा पर्ने बजार क्षेत्रहरूमा क्रमशः भौतिक पूर्वाधार, सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराउँदै साना, मझौला र ठूला व्यापारिक केन्द्रको रूपमा विकास गर्दै बजारीकरण गरिनेछ ।
		३.१.७	स्थानीय उत्पादनलाई वाह्य बजारसम्म पुर्याउन बजार सूचना तथा सञ्जाल संयन्त्र तयार गरी प्रभावकारी बनाइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
१	१.१	१.१.१	उद्योग विकासलाई सरलिकरण र मार्गदर्शनका लागि औद्योगिक नीति तर्जुमा	संख्या	०	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG8,SDG9	
		१.१.२	वडा नं. ७ मा आलु उद्योगग्राम स्थापना	संख्या	१	१	०	५००	०	०	०	५००	SDG2,SDG8	
			वडा नं. ७ मा अल्लो प्रशोधन केन्द्र स्थापना	संख्या	०	१	०	०	०	५००	०	५००	SDG2,SDG8	
			लघु उद्यम विकास मोडेलमा नयाँ लघु उद्यमी सिर्जना गर्ने	संख्या	०	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG8,9,10	
		१.१.३	उद्योगका लागि करारमा जग्गा उपलब्धता अध्ययन तथा पहिचान	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 9, SDG 11	
			निजी क्षेत्रको सहभागितामा ठूला जडीबुटी प्रशोधन उद्योग स्थापना	संख्या	०	१	०	०	५००	०	०	५००	SDG 17, SDG9	
		१.१.४	उत्पादित वस्तुको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्न संस्थागत संयन्त्र विकास	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 12	
			आपूर्ति श्रृंखला र निर्यात सूचना प्रणाली विकास	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 9, SDG 8	
	१.२	१.१.५	अनुगमन खाजा खर्च	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG16	
			उपभोक्ता हितसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	५	०	१००	१००	१००	१००	४००	SDG12	
		१.२.१	स्थानीय कच्चा पदार्थ (कोदो, मकै, जौ, गहुँ आदि) आधारित वाइन डिस्टिलरी स्थापना	संख्या	०	१	०	५००	५००	०	०	१०००	SDG8,SDG9	
			व्यावसायिक उत्पादन गरी वाइन उद्योग सञ्चालनका लागि थप तालिम तथा प्रोत्साहन	संख्या	०	३	०	०	२००	२००	२००	६००	SDG8,SDG9	
		१.२.२	फर्निचर तथा बाँसजन्य सामग्री उत्पादनका लागि तालिम र प्रोत्साहन	संख्या	०	३	०	०	२००	०	२००	४००	SDG 8, SDG 12	
			मौलिक पोशाक (ढाका/कपडा) सिलाई-कटाई तालिम तथा उत्पादन प्रवर्द्धन	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 8, SDG 5	
		१.२.३	महिला तथा युवा उद्यमी पहिचान, सहूलियत र अनुदान	संख्या	०	५	२००	२००	२००	३००	३००	१२००	SDG5,SDG8	
		१.२.४	नगरपालिका स्तरीय खाद्य गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना	संख्या	०	१	०	०	५००	०	०	५००	SDG3,SDG1 2	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
		१.२.५	स्थानीय औद्योगिक उत्पादन प्रशोधन, प्याकेजिङ, लेबलिङ, ब्रान्डिङ तालिम	संख्या	०	३	१००	०	१००	०	१००	३००	SDG 9, SDG 12		
		१.२.६	ठूलो लगानी भित्र्याउन बाह्य लगानीकर्तासँग लगानी सम्मेलन	संख्या	०	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 17		
			५ लाखसम्मको उद्योग लगानी प्रस्तावका लागि ब्याज अनुदान	संख्या	०	५	३००	३००	५००	५००	१०००	२६००	SDG 8		
	१.३	१.३.१	संघ र प्रदेशसँग समन्वयमा स्थानीय खानी तथा खनिज सम्बन्धी नीति, ऐन र मापदण्ड निर्माण	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 9, SDG 16		
		१.३.२	खानी तथा खनिज अन्वेषण परामर्श सेवा	संख्या	०	१	०	०	५००	०	०	५००	SDG 9		
		१.३.३	नदीजन्य पदार्थ, बालुवा र ढुंगा उत्खननका लागि मापदण्ड निर्माण	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG12,SDG 15		
			उत्खनन प्रक्रियाबाट हुने वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन	संख्या	१	१	०	०	५००	०	०	५००	SDG13,SDG 15		
	२	२.१	२.१.१	एक वडा एक औद्योगिक उत्पादन कार्यक्रम	संख्या	०	४	०	३००	३००	३००	३००	१२००	SDG8,SDG9	
२.१.२			प्रदेश सरकारसँग सहकार्यमा घरेलु तथा साना उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि	संख्या	१	५	२००	२००	२००	३००	३००	१२००	SDG 8, SDG 17		
२.१.३			निजी क्षेत्रसँग सहकार्यमा सार्वजनिक-निजी साझेदारी (PPP) प्रवर्द्धन	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 17		
२.१.४			औद्योगिक तथ्याङ्कलाई डिजिटलाइजेसन (Digitalization)	संख्या	०	१	०	०	०	०	३००	३००	SDG 9, SDG 16		
२.१.५			स्थानीय औद्योगिक श्रमिकहरूका लागि क्षमता विकास तालिम	संख्या	०	१	०	०	०	१५०	०	१५०	SDG 4,SDG8		
३	३.१	३.१.१	व्यवसाय तथा व्यावसायिक फर्मको दर्ता प्रवर्द्धन, नविकरण, खारेजी, बजार तथा गुणस्तर अनुगमनका लागि संयन्त्र र नियमित कार्यतालिका	संख्या	०	२	०	०	१५०	०	२००	३५०	SDG8,SDG1 2,16		
		३.१.२	उपयुक्त स्थानमा प्रदेश सरकारसँग सहकार्यमा हाटबजार पूर्वाधार निर्माण	संख्या	०	३	०	५००	०	५००	५००	१५००	SDG 9, SDG 11		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
		३.१.३	साना, घरेलु तथा मझौला उद्योगलाई उत्पादन तथा आपूर्ति सञ्जालमा जोड्ने कार्यक्रम	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 8, SDG 9	
		३.१.४	खाद्य गुणस्तर सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१५०	१५०	६००	SDG3,SDG1 2	
		३.१.५	नगरपालिका प्रमुख बजार क्षेत्रमा विक्री कक्ष (Sales Section) र प्रदर्शन कक्ष (Display Section) स्थापना गरी स्थानीय उत्पादनको बजार प्रवर्द्धन	संख्या	०	४	०	२००	३००	२००	३००	१०००	SDG 8, SDG 9	
		३.१.६	साना, मझौला र ठूला व्यावसायिक केन्द्रको रूपमा बजार विकास तथा व्यवस्थापन	संख्या	०	५	१००	२५०	३००	३००	३००	१२५०	SDG8,SDG1 1	
		३.१.७	स्थानीय उत्पादनलाई बाध्य बजारसम्म पुऱ्याउन बजार सूचना तथा सञ्जाल प्रणाली निर्माण	संख्या	०	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG9,SDG1 2	
जम्मा				-		८६	१४५०	४८५०	५६००	३९५०	४७००	२०५५०		

४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	घरेलु तथा साना उद्योगको विकास र आयात गर्नु पर्ने वस्तुमा आत्मनिर्भर भई निर्यातको अवस्था सिर्जना तथा रोजगारी वृद्धि भएको हुने ।									
असर	उद्योग व्यवसाय क्षेत्रमा लगानी आकर्षित भई उद्यमशीलताको विकास हुने ।	उद्योग, व्यापार, व्यवसायमा संलग्न जनसंख्या	प्रतिशत	१०.३	११.१	११.२	११.३	११.४	१२	१२
		कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा साना तथा लघु कृषि उद्योग क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	९.८	१०	१०.५	११	११.५	१२.५	१२.५
		कुल आर्थिक प्रतिष्ठान मध्ये औद्योगिक प्रतिष्ठानको अनुपात	प्रतिशत	१३	१५	१७	१८	२०	२५	२५
		कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा बाणिज्य क्षेत्र (थोक तथा खुद्रा व्यापार) को हिस्सा	प्रतिशत	१२	१५	१७.५	१९	२१.५	२२	२२
		गरिवि दर	प्रतिशत	२५	२३	२२	१७	१५	१२	१२

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रतिफल १	नगरपालिका क्षेत्रमा स्थापना हुने मझौला, घरेलु तथा साना एवम् लघु उद्योगबाट रोजगारी सिर्जना भई वैदेशिक रोजगारीमा जानुपर्ने बाध्यात्मक अवस्थामा कमी हुनेछ ।	उद्योग तथा व्यापारबाट रोजगारी प्राप्त गर्नेको संख्या (थप)	संख्या	१५०	१७०	२००	२५०	३००	३५०	३५०
		प्रत्यक्ष रोजगारीमा वृद्धि (वार्षिक)	प्रतिशत	०	७	७	७	१०	१२	१२
		उद्यम सृजना र विकास सम्बन्धी तालिम प्राप्त उद्यमी	संख्या	१५०	१८०	२००	२४०	२६०	३००	३००
		व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त व्यक्ति	संख्या	१००	१२०	१३०	१४०	१६०	२००	२००
		उद्यमी प्रोत्साहन तथा सम्मान	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		बजार तथा गुणस्तर अनुगमन	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
प्रतिफल २	उद्योग व्यवसायको स्थापना, दर्ता तथा सञ्चालन प्रक्रियामा सहजता उत्पन्न भई बजार सम्बन्धको विस्तार र औद्योगिक क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधिसहितको लघु उद्यमीको वृद्धि तथा स्तरोन्नति भएको हुनेछ ।	उत्पादन र बजारीकरण सहकारी संस्था	संख्या	५	०	०	०	०	०	५
		स्लेट तथा ढुंगा खानी	संख्या	०	०	१	०	१	०	२
		घरेलु तथा साना उद्योग दर्ता	संख्या	३५०	४००	४२०	४५०	५००	६००	६००
		स्थानीय सीप तथा स्रोत साधनमा आधारित उद्योग	संख्या	२५	३०	३४	३८	४३	५०	५०
		आलु उद्योगग्राम	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		फर्निचर उद्योग	संख्या	५	०	०	०	०	६	६
		हातेकागज उद्योग	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
		फर्निचर, बाँस निगालो उद्योग	संख्या	३	०	४	०	५	०	५
		हस्तकला ग्राम	संख्या	१	०	०	०	०	२	२
		(कोदो, मकै, जौ, गहुँ,स्याउ आदि) वाइन डिस्टीलरी	संख्या	०	१	०	०	०	२	२
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र -उपभोक्ता तथा स्थानीय बजार								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-निजी क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ । -अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ ।								

४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ को धारा ३३ ले श्रम तथा रोजगारीलाई मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गरेको छ भने सोही संविधानले प्रत्येक श्रमिकलाई उचित श्रम अभ्यास, सम्मानजनक पारिश्रमिक, सामाजिक सुरक्षा तथा स्वदेश वा वैदेशिक रोजगारी छनोट गर्ने अधिकारको प्रत्याभूति गरेको छ । साथै, सोही राष्ट्रिय योजनाले गुणस्तरीय मानव पुँजी निर्माणलाई रूपान्तरणकारी विकासको प्रमुख आधारका रूपमा आत्मसात् गरेको छ । यस सन्दर्भमा ढोरपाटन नगरपालिकामा १४ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका करिब ५६.८६ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिक रूपमा सक्रिय रहेकाले युवा जनशक्तिलाई उत्पादनशील रोजगारी, उद्यमशीलता तथा सीप विकाससँग आबद्ध गर्न सकेमा नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धिमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने सम्भावना रहेको छ । यद्यपि स्थानीय स्तरमा पर्याप्त रोजगारीका अवसरको अभाव, सीमित औद्योगिक तथा व्यावसायिक गतिविधि, दक्ष जनशक्तिको पलायन तथा वैदेशिक रोजगारीमा उच्च निर्भरताका कारण स्थानीय श्रमशक्ति पूर्ण रूपमा परिचालन हुन सकेको छैन । नगरपालिकाले न्यून आय भएका तथा रोजगारीबाट वञ्चित नागरिकको आयआर्जन वृद्धि गर्ने उद्देश्यले लघु उद्यम विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै सिलाइ-कटाइ, होटल व्यवस्थापन, विभिन्न सीपमूलक तालिम, कुखुरापालन, बाख्रापालनलगायत कृषि तथा गैरकृषिमा आधारित उद्यमशीलता तालिम सञ्चालन गरेको छ, जसबाट हालसम्म २०० भन्दा बढी विपन्न नागरिक, विशेष गरी महिलाहरू लाभान्वित भएका छन् । त्यसैगरी प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रममार्फत सूचीकृत बेरोजगारमध्ये केही व्यक्तिले निश्चित अवधिका लागि रोजगारी प्राप्त गरेका छन् । तथापि रोजगारी सिर्जनाको दायरा अझै सीमित रहेकाले स्थानीय स्रोत, साधन र सम्भावनामा आधारित उत्पादनमूलक उद्यम, पर्यटन, कृषि तथा सेवा क्षेत्रमा दीगो रोजगारी विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । साथै सुरक्षित वैदेशिक रोजगारी प्रवर्द्धन, सीप विकास, गन्तव्य मुलुकसम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त सीप, ज्ञान, प्रविधि र पुँजीलाई स्थानीय उत्पादन तथा उद्यममा परिचालन गर्ने कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक देखिन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना, श्रमशक्तिसम्बन्धी तथ्याङ्क व्यवस्थापन, सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धिसम्बन्धी जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा श्रम बजारको मागअनुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालन, उद्यमशीलता प्रवर्द्धन तथा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमार्फत दिगो रोजगारी सिर्जना गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । त्यसैगरी नेपालको संविधानको धारा ४३ ले आर्थिक रूपमा विपन्न, अशक्त, असहाय, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक तथा लोपोन्मुख समुदायलाई सामाजिक सुरक्षाको मौलिक हक सुनिश्चित गरेको छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयन, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई दिएको छ । त्यसैले लक्षित वर्गकेन्द्रित कार्यक्रम, सामाजिक सुरक्षा, सीप विकास, स्वरोजगार तथा आयआर्जनका अवसरको विस्तारमार्फत गरिवी न्यूनीकरण, सामाजिक समावेशीकरण, समान अवसरको सुनिश्चितता तथा पछाडि परेका वर्ग र क्षेत्रलाई विकासको मूल प्रवाहमा समेट्दै समावेशी, न्यायपूर्ण र दिगो स्थानीय विकास हासिल गर्नु नगरपालिकाको प्रमुख प्राथमिकता हुनुपर्ने देखिन्छ ।

४.५.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा - स्वदेशमा सीमित रोजगारीका अवसर - आन्तरिक तथा वैदेशिक रोजगारीसम्बन्धी अद्यावधिक तथ्यांक तथा डाटावेसको अभाव - सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणसम्बन्धी एकीकृत तथ्यांकको अभाव	- श्रमलाई सीप, प्रविधि, उत्पादन र बजारसँग जोड्नु - प्रतिस्पर्धी तथा दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्नु - आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्याका लागि स्थानीय स्तरमै रोजगारी सिर्जना गर्नु - वैदेशिक रोजगारीमा जाने श्रमिकलाई आवश्यक परामर्श तथा अभिमुखीकरण सेवा उपलब्ध गराउनु - वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, व्यवस्थित र मर्यादित बनाउनु - योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्नु

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- स्थानीय स्तरमा दक्ष जनशक्तिको कमी तथा पारिवारिक र सामाजिक निर्भरता वृद्धि - वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषण (Remittance) उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी हुन नसक्नु - श्रमप्रति सम्मान र आकर्षणको कमी - युवा लक्षित कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्नु - प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमबाट अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन नसक्नु	- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारी समन्वय गर्नु - सीमित स्रोतका कारण पर्याप्त रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कठिनाई हुनु - युवा जनशक्ति शिक्षा तथा रोजगारीका लागि शहर र विदेश पलायन हुनु - पलायनका कारण स्थानीय स्तरमा दक्ष जनशक्तिको अभाव बढ्नु - युवामा बेरोजगारी, निराशा तथा सूचना प्रविधिमा अत्यधिक निर्भरता बढ्नु - लागुऔषध दुर्व्यसन, कुलत तथा सामाजिक विकृतिमा युवाको संलग्नता बढ्ने जोखिम हुनु

४.५.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा - युवा जनशक्तिको उच्च उपलब्धता - श्रम अधिकारसम्बन्धी संवैधानिक व्यवस्था रहेको - स्वरोजगार तथा वैदेशिक रोजगारी प्रवर्द्धनमा संघ र प्रदेश सरकारको प्राथमिकता रहेको - सुरक्षित वैदेशिक रोजगारीका क्षेत्रमा गैरसरकारी संस्थाहरू सक्रिय रहेका - सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण कार्यान्वयनका लागि कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था रहेको - लघु उद्यम तथा स्वरोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका - नगरपालिकामा युवा क्लब, खेलकुद मैदान तथा सांस्कृतिक समूह सक्रिय रहेका - रोजगार कार्यक्रममार्फत स्थानीय विकाससँगै रोजगारीका अवसर सिर्जना भएका - युवाका लागि सीपमूलक तथा व्यवसायिक तालिम सञ्चालन गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको - सामाजिक सुरक्षा भत्ता तथा व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणाली अनलाइनमार्फत सञ्चालन गर्ने व्यवस्था रहेको	- स्थानीय उत्पादनमा आधारित उद्योग स्थापना गरी रोजगारी तथा आयआर्जन वृद्धि गर्न सकिने - वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त सीप, अनुभव र विप्रेषणलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्न सकिने - स्थानीय विकास निर्माणका श्रममूलक कार्यमा सूचीकृत बेरोजगारलाई परिचालन गर्न सकिने - गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी सीप, तालिम, गोष्ठी तथा उद्यमशीलता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने - युवालाई आयआर्जनमूलक गतिविधिमा संलग्न गराउन सकिने - पर्यटन क्षेत्रमा रोजगारी सिर्जना गर्न सकिने - कृषि तथा पशुपालनमार्फत स्थानीय रोजगारी विस्तार गरी रोजगार सेवा केन्द्रमार्फत बेरोजगार व्यवस्थापन गर्न सकिने

४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सामाजिक सुरक्षा, अनुशासित, श्रमशिल, कर्मठ र दक्ष युवा मानव संसाधन निर्माण मार्फत रोजगारी सिर्जना

लक्ष्य

रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी बेरोजगारी तथा अर्धबेरोजगारी न्यूनीकरण गर्दै रोजगारीको हकलाई सुनिश्चित गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- १। श्रमशिल र सक्रिय युवा जनशक्तिलाई दक्ष बनाई उनीहरूको श्रमशक्ति र उर्जाको सही सदुपयोग गर्नु
- २। वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउनु ।
- ३। सामाजिक सुरक्षा र समावेशीकरणमा थप प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: श्रमशिल र सक्रिय युवा जनशक्तिलाई दक्ष बनाई उनीहरूको श्रमशक्ति र उर्जाको सही सदुपयोग गर्नु	
१.१. युवाहरूमा व्यावसायिक सीप तथा	१.१.१ नगरपालिकामा रोजगारी सूचना केन्द्र स्थापना गरी बेरोजगार तथा अर्ध बेरोजगार श्रमशक्ति एवम् रोजगारदाताको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अद्यावधिक गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
	क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	१.१.२	बेरोजगार युवालाई प्राविधिक, सीपमूलक तथा व्यावसायिक तालिम प्रदान गरिनेछ ।
		१.१.३	कृषि, पशुपंक्षी पालन, एवम् बहुमूल्य जडीबुटीका क्षेत्रमा बेरोजगार युवाहरूलाई प्राविधिक ज्ञान तथा व्यावसायिक खेती सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम तथा प्रशिक्षणहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.४	रोजगार सूचना केन्द्र (स्वदेश तथा वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी) व्यवस्थापन तथा सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.५	रोजगार कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.६	गायन, वाद्यवाधन, नृत्य, कला, अभिनय आदिमा विशेष रुचि भएका युवाको पहिचान गरी वडास्तरीय सांस्कृतिक समितिमा आवद्ध गराई उनीहरूलाई विशेष तालिम प्रदान गरिनेछ ।
		१.१.७	स्थानीय श्रमीकहरूलाई दक्ष शिल्पी वा मिस्त्री बनाउन बजारको माग अनुसार तालिम र प्रविधि हस्तान्तरण गरिनेछ ।
		१.१.८	बेरोजगार युवालाई प्राथमिकता दिई कृषि, पशुपालन, उद्योग, पर्यटन, निर्माण व्यवसायमा आधारित उद्यम, व्यवसाय संचालनमा प्रोत्साहित गरिनेछ ।
१.२	निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने ।	१.२.१	गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्र संग समन्वय गरी युवामैत्री तालिम, गोष्ठी तथा सेमिनार आयोजना गरी आय आर्जनका गतिविधिमा आवद्ध गरिनेछ ।
		१.२.२	बैंक, वित्तीय संस्थासँग सहकार्य गर्दै स्व-रोजगारीताका लागि स्टार्टअप लोन तथा बैंक कर्जाका लागि सहजीकरण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउनु ।			
२.१	वैदेशिक रोजगारीलाई श्रमिकको हित अनुकूल सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउने	२.१.१	वैदेशिक रोजगारीमा रहेका परिवार, फर्केका र जान लागेका युवालाई कृषि, पशुपालन, वन, र पर्यटनमा आधारित उत्पादन, प्रसोधन र बजारीकरण सम्बन्धी उद्योग व्यवसाय संचालनको लागि उद्यमशिलता, सीप विकास तालिम, परामर्श सेवा र सहयोगको एकीकृत प्याकेज कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
		२.१.२	वैदेशिक रोजगारलाई सुरक्षित र व्यवस्थित गर्न सहायता कक्ष सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।
		२.१.३	गन्तव्य मुलुकका बारेमा भाषा, संस्कृति, रहनसहन जस्ता सामाजिक पक्ष, सुरक्षा व्यवस्था, नीति नियम तथा दण्ड सजाय जस्ता विषयहरूमा अभिमुखीकरण एवम् प्रशिक्षण गरिनेछ ।
		२.१.४	गन्तव्य क्षेत्रमा हुन सक्ने चोरी, ठगी, नोक्सानी, सम्भौता उल्लङ्घन, जालसाजी जस्ता विषयहरूमा पीडित पक्षलाई कानुनी सहायता उपलब्ध गराई अनावश्यक तनावबाट मुक्त गराइनेछ ।
२.२	विप्रेषणलाई पूँजी उत्पादन क्षेत्रमा लगानी गर्ने ।	२.२.१	सम्बन्धित परिवारहरूलाई वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी विप्रेषणलाई सुरक्षित क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		२.२.२	सम्बन्धित परिवारमा छिटो प्रतिफल प्राप्त हुने क्षेत्रहरू (तरकारी उत्पादन लगायत नगदे बालीहरू) मा लगानी गर्न वा सो क्षेत्रमा व्यावसायिकता विकास गर्न उद्यमशीलता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.२.३	वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त ज्ञान, सीप, अनुभव एवम् पूँजीलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: सामाजिक सुरक्षा र समावेशिकरणलाई थप प्रभावकारि बनाउनु ।			
३.१	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको विषय तीनै तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने ।	३.१.१	सामाजिक सुरक्षा भत्ता र व्यक्तिगत घटना दर्ता वितरणका सम्पूर्ण कार्य प्रभावकारी बनाउन अनलाइन प्रणाली थप सुदृढ गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधा र वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
१	१.१	१.१.१	गरिब परिवार पहिचान, सूचना संकलन तथा अद्यावधिक प्रणाली	संख्या	०	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG1,SDG 16	
			बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका व्यक्तिहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	२	३००	३००	०	०	०	६००	SDG8,10,17	
			बेरोजगार तथा अर्ध-बेरोजगार श्रमशक्ति र रोजगारदाताको तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक	संख्या	०	२	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG8	
		१.१.२	बेरोजगारलाई रुचिअनुसार तालिम सञ्चालन	संख्या	०	३	०	१२०	१२०	१००	०	३४०	SDG4,SDG 8	
		१.१.३	Job Information Software (रोजगार सूचना प्रणाली) निर्माण	संख्या	०	१	०	०	०	२००	०	२००	SDG 8, SDG 9, SDG 16	
			सिप परिक्षण साभेदारी	संख्या	०	५	६०	६०	१००	१००	१००	४२०	SDG4,SDG 8	
		१.१.४	रोजगारी सूचना केन्द्र स्थापना	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 8, SDG 9	
		१.१.५	विभिन्न आर्थिक क्षेत्रका लागि लघु बैंक स्थापना	संख्या	०	१	०	०	०	०	२५०	२५०	SDG 8, SDG 9	
			स्थानीय श्रम बजार र आन्तरिक रोजगारी सिर्जना सम्बन्धी निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	१	२	४२	०	५०	०	०	९२	SDG8,17	
			उत्पादन र उद्यमशिलता मार्फत रोजगारी सिर्जना तथा न्युनतम रोजगारी प्रत्यभुति, सीप विकास, उद्यमशिलता प्रवर्द्धन र पुनः एकीकरण सम्बन्धी क्रियाकलाप सञ्चालन साभेदारी	संख्या	१	५	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	SDG8,9,17	
			स्थानीय आर्थिक विकास सम्बन्धमा सरोकारवालासँग छलफल कार्यक्रम	संख्या	१	३	४५	०	५०	०	५०	१४५	SDG8,11,17	
			एक घर एक रोजगार कार्यक्रम	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 1, SDG 8	
			गायक, वाद्यवादन, नृत्य, कला आदि प्रतिभा पहिचान र तालिम	संख्या	०	३	१००	०	१५०	०	१५०	४००	SDG 4, SDG 8, SDG 11	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधा र वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
१.२		१.१.७	स्थानीय श्रमिकलाई दक्ष सीप, मास्टर र प्रविधि हस्तान्तरण तालिम	संख्या	०	५	४१८	४५०	४५०	४५०	४५०	२२१८	SDG 4, SDG 8, SDG 9	
		१.१.८	अति विपन्न परिवार लक्षित उद्यमी अनुदान कार्यक्रम	संख्या	०	३	२००	०	२००	०	२००	६००	SDG1,SDG 8	
	१.२	१.२.१	सरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वयमा युवा मैत्री तालिम, गोष्ठी र सेमिनार आयोजना	संख्या	०	३	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG4,SDG 8	
		१.२.२	वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी कार्यक्रम	संख्या	१	५	४५	५०	५०	५०	५०	२४५	SDG4,8,10	
			कोपोमिस सञ्चालन सम्बन्धी पुनर्ताजगी तालिम	संख्या	१	३	६५	०	६५	०	६५	१९५	SDG8,16	
			सहकारी व्यवस्थापन तालिम	संख्या	१	३	७५	०	७५	०	०	१५०	SDG4,8,10	
			सहकारी संस्थाको अनुगमन र मूल्याङ्कन	संख्या	१	३	७५	७५	७५	०	०	२२५	SDG8,16	
			सहकारी संस्थाको प्रवर्द्धन तथा दिवस	संख्या	१	५	४०	५०	५०	५०	५०	२४०	SDG8,17	
			बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग सहकार्य गरी स्वरोजगारका लागि स्टार्टअप लोन तथा बैंक ऋणमा सहजीकरण	संख्या	०	४	०	५००	५००	५००	६००	२१००	SDG8,SDG 9	
			श्रम बैंक स्थापना	संख्या	०	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG8,SDG 1	
२	२.१	२.१.१	एकीकृत प्याकेजसहित वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका तथा जान चाहने युवालाई कृषि, पशुपालन, वन र पर्यटनमा आधारित उद्यम विकास	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG4,SDG 8, SDG 9	
		२.१.२	वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउन सहायता कक्ष सञ्चालन	संख्या	०	२	०	२००	०	२००	०	४००	SDG 8, SDG 10	
		२.१.३	गन्तव्य मुलुकका भाषा, संस्कृति, रहनसहन, सुरक्षा व्यवस्था, नीति-नियम र दण्ड-सजाय सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा प्रशिक्षण	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG4,SDG 8	
		२.१.४	गन्तव्य क्षेत्रमा हुन सक्ने चोरी, ठगी, भुटा सम्भौता उल्लङ्घन, दलाली जस्ता समस्याबाट पीडितहरूलाई कानुनी सहायता उपलब्ध गराउने व्यवस्था	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG8,SDG 16	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधा र वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
	२.२	२.२.१	वैदेशिक रोजगारीमा रहेका परिवारका लागि वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	२	०	१५०	०	०	१५०	३००	SDG1,SDG 8		
		२.२.२	उद्यमशीलता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	२	०	२५०	०	२५०	०	५००	SDG 8, SDG 9		
		२.२.३	आन्तरिक रोजगारी सृजनामा योगदान गर्ने व्यक्ति तथा संस्थासँग अनुभव आदान प्रदान तथा सम्मान कार्यक्रम	संख्या	१	३	३०	०	३०	०	३०	९०	SDG8,17		
			वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त ज्ञान, सीप र अनुभवलाई स्थानीय उद्यममा उपयोग गर्ने कार्यक्रम	संख्या	०	५	०	१५०	०	१५०	०	३००	SDG 8, SDG 9		
३	३.१	३.१.१	गरिब लक्षित पोषण तथा खाद्य सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	५	५००	५००	७००	७००	५००	२९००	SDG2,SDG 3		
			बडा कार्यालयहरुमा सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण/नविकरण तथा घटना दर्ता संबन्धि अन्य कार्यक्रम अनुगमन खर्च	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG1,SDG 10,SDG16		
			जम्मा	-	□	१०८	३४४५	४९०५	३९६५	४०५०	३९४५	२०३१०			

४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी सामाजिक सुरक्षा सहितको कल्याणकारी नगरपालिकाको रुपमा स्थापित भएको हुने ।									
असर १	सीपमूलक तालिम लिएर वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भई आयमूलक क्षेत्रमा विप्रेषणको परिचालन हुनेछ ।	सीपमूलक तालिम लिएर वैदेशिक रोजगारीमा जाने	संख्या	०	२०	५०	१००	२००	५००	५००
		विप्रेषणलाई उद्यम विकास र आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन	प्रतिशत	५	७	१०	१०	१०	१५	१५
प्रतिफल १	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारमा वैदेशिक रोजगारबाट आर्थिक लाभ वृद्धि हुनेछ ।	विप्रेषणलाई उद्यम विकास र आयमूलक क्षेत्रमा परिचालनका लागि वित्तीय साक्षरता	संख्या	३०	३३	३५	४०	४५	५०	५०
		वैदेशिक रोजगारी संलग्न घरपरिवारहरूलाई उद्यम विकास सहयोग	संख्या	१	२	३	४	५	६	६

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रतिफल २	समाजमा वैदेशिक रोजगारबाट उत्पन्न नकारात्मक प्रभावह रू न्यूनिकरण हुनेछ ।	सुरक्षित वैदेशिक रोजगारका लागि सूचना प्रवाह	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		वैदेशिक रोजगारका कारण उत्पन्न मानसिक समस्याह रूमा मनोसमाजिक परामर्श सेवा प्रदान	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
असर २	समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापित भएको हुनेछ ।	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसङ्ख्या (कुल लाभ ग्राही मध्ये) कृषि तथा पशु बिमामा आवद्ध परिवार	प्रतिशत	९८	१००	१००	१००	१००	१००	१००
प्रतिफल १	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी कानुनी दस्तावेज तयार भई कार्यान्वयनमा आएका हुनेछ ।	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी आवश्यक कानुन निर्माण	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		एकीकृत सूचना प्रणाली	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , -वडागत विवरण -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम -सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-नगरपालिका भित्र थप रोजगार सृजना भइ सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति भएको हुने								

परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३५ मा स्वास्थ्य सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरिएको छ । उपधारा १ मा प्रत्येक “नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन” भनि उल्लेख गरिएको छ । स्वास्थ्य सम्बन्धी हकको कार्यान्वयन गराउने दायित्व स्थानीय सरकारको भएकोले नगरपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार र सेवाहरूको प्रबन्ध हुन अपरिहार्य छ । गुणस्तरीय र सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु नगरपालिकाको दायित्व हो । यसै अनुरूप पछिल्ला वर्षहरूमा आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा सुविधा केही सुधारको अवस्था संकेत गरेता पनि ग्रामीण बस्तिहरू आधारभूत स्वास्थ्यको अवस्था दयनीय नै छ । निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच विस्तार गर्दै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा मार्फत् उत्पादनशील र स्तरीय जीवनयापनको वातावरण तयार गर्ने उद्देश्य अनुरूप स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइ आएका छन् । नगरपालिकाका स्वास्थ्य संस्थामा हाल जम्मा ८५ जना स्वास्थ्य कर्मी/कर्मचारी कार्यरत रहेका छन् । कूल जनसंख्या स्वास्थ्यकर्मीहरूको अनुपात समेत ज्यादै न्यून रहेको छ । १ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, बुर्तिवाड अस्पताल, ३ वटा स्वास्थ्य चौकी, ५ आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, २ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, २० गाउँघर क्लिनिक (७ नियमित सञ्चालन हुने गाउँघर क्लिनिक), २१ वटा खोप क्लिनिक लगायतका लगायतका स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट स्वास्थ्य सेवा प्रवाह हुने गरेको छ । नगरपालिकाभित्र जम्मा १७९ जना महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू परिचालित छन् भने १ ओटा मात्र एम्बुलेन्स सञ्चालनमा रहेका छ जसले गर्दा विरामीहरूलाई छिटो छरितो स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्नका लागि असुविधा भैरहेको छ र रिफर गर्नुपर्ने विरामीहरूलाई स्वास्थ्य जोखिम पनि बढी हुने गरेको छ । यी बाहेक नीजि क्षेत्रको पहलमा १०-१२ ओटा साना नीजि स्वास्थ्य संस्थाहरू बुर्तिवाडमा सञ्चालनमा रहेका छन् । यी स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा बाहेक चिकित्सकीय सेवा भने उपलब्ध गराउन सकिएको छैन । स्वास्थ्य संस्थाहरूमा तहगत रूपमा आवश्यक भौतिक सामग्रीको अभाव , आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीहरूको कमी रहेको छ । स्वास्थ्य चौकीमा प्रसुती सेवा, परिवार नियोजन सेवा, खोप सेवा, परामर्श सेवा, सुरक्षित मातृत्व सेवा उपलब्ध छ तर ल्याव, एक्सरे, रक्त सञ्चारलगायत अन्य आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा, IUCD सेवा बुर्तिवाड अस्पताल बाहेक अन्यमा रहेको देखिँदैन । ग्रामीण क्षेत्र भएकोले आवश्यक पोषणको व्यवस्था हुन सकेको छैन । नगरपालिकामा देखा पर्ने रोगहरूमा निमोनिया, भाडापखाला, दम, ग्याष्ट्रिक, टाईफाइड, जुका, आउँ मुख्य छन् । स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई भौतिक उपकरण सम्पन्न गर्नपर्ने, आवश्यक जनशक्तिको आपूर्ति गर्नपर्ने, र जनशक्तिलाई तालिमप्राप्त, दक्ष बनाउनुपर्ने खाँचो देखिन्छ । नगरपालिका क्षेत्रमा बसोवास गर्ने नागरिकहरूमा दिर्ग रोग जस्तै क्यान्सर, मधुमेय, रक्तचाप, मुटु रोग, मृगौलाको रोग तथा क्षयरोग जस्ता जटिल प्रकृतिका रोगहरू देखिए पनि यहाँका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा त्यसको सामना गर्नसक्ने पर्याप्त क्षमता देखिँदैन । बुर्तिवाड अस्पताललाई विशेषज्ञ सेवासहितको सुविधा सम्पन्न अस्पतालको रूपमा सञ्चालनमा ल्याई आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई निःशुल्क र प्रभावकारी बनाउने तथा स्वास्थ्य सेवामा नागरिकहरूको सहज पहुँच वृद्धि गर्ने विषयलाई नगरपालिकाले प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
स्वास्थ्य तथा पोषण - आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा पोषणसम्बन्धी जनचेतनाको कमी - स्वास्थ्य संस्थामा पर्याप्त जनशक्ति, उपकरण, औषधि, एम्बुलेन्स तथा पूर्वाधारको अभाव	- ग्रामीण क्षेत्र र भौगोलिक विकटता कारण स्वास्थ्य संस्था पुग्न लाग्ने समय अधिक लाग्ने, - स्वास्थ्य प्रयोगशाला र सबै खालका परीक्षण र सघन उपचारको व्यवस्था गर्न , - दुर्गम भौगोलिक अवस्थाका कारण स्वास्थ्य संस्थामा समयमै पहुँच पुऱ्याउन कठिनाई हुनु

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- निःशुल्क औषधि, प्रयोगशाला, चिकित्सकीय सेवा तथा स्वास्थ्य सामग्रीको अभाव - स्वच्छ तथा पोषणयुक्त खानपानको कमी - विशेषज्ञ सेवासहितको अस्पतालको अभाव - स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्कने फोहोर व्यवस्थापनका लागि इन्सिनरेटरको अभाव - सरुवा तथा नसर्ने रोग, कुपोषण, दुर्घटना तथा विपद्जन्य स्वास्थ्य समस्याको वृद्धि २४ सै घण्टा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको अभाव - दरबन्दीअनुसार स्वास्थ्यकर्मी व्यवस्थापन हुन नसक्नु - प्रविधिमैत्री तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सञ्चालनमा कमजोरी - भौगोलिक विकटताका कारण अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक तथा दुर्गम बस्तीमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच कठिन हुनु	- प्रयोगशाला तथा सबै प्रकारका परीक्षण र विशेषज्ञ उपचार सेवाको विस्तार गर्नु - विशेषज्ञ उपचारका लागि बाहिरी शहरमा जानुपर्ने बाध्यता कायम रहनु - स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढाउनु - बदलिंदो जीवनशैली तथा खानपानका कारण नसर्ने रोगको जोखिम बढ्नु - औषधिको नियमित उपलब्धता तथा व्यवस्थित भण्डारण सुनिश्चित गर्नु - गुणस्तरीय, समावेशी तथा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तार गर्नु - स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधि तथा एकीकृत सूचना प्रणालीको विकास गर्नु - सरुवा रोग, महामारी, प्राकृतिक विपद्, प्रदूषण, जलवायु परिवर्तन तथा सडक दुर्घटनाबाट हुने स्वास्थ्य जोखिम व्यवस्थापन गर्नु - खोप सेवाका लागि कोल्ड चेन प्रणाली सुदृढ गर्नु - सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवरोध न्यूनीकरण गर्नु - स्वास्थ्य क्षेत्र सुधारका लागि पर्याप्त बजेट, जनशक्ति तथा विशेषज्ञ व्यवस्थापन गर्नु - नियमित स्वास्थ्य सेवा उपयोग गर्न नागरिकलाई प्रोत्साहित गर्नु - अस्वस्थकर खानपान, तनावपूर्ण जीवनशैली, जंक फुड, सुर्तीजन्य पदार्थ तथा मदिराको बढ्दो प्रयोग नियन्त्रण गर्नु - विकट तथा भिरालो भूभागमा स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण गर्न कठिनाई हुनु

५.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
स्वास्थ्य तथा पोषण - सबै वडामा स्वास्थ्य संस्था स्थापना भएका छन्। - विपन्न वर्गको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच विस्तार भएको छ। - नागरिकमा स्वास्थ्यसम्बन्धी चेतना बढ्दै गएको छ। - स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरण उपलब्ध छ। - स्वास्थ्य क्षेत्र स्थानीय सरकारको प्राथमिकतामा रहेको छ। - दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको उपलब्धता क्रमशः बढ्दै गएको छ। - स्वास्थ्य बीमा तथा आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको विस्तार भइरहेको छ।	- वन तथा जडीबुटी स्रोतको उपयोग गरी आयुर्वेदिक स्वास्थ्य सेवा विस्तार गर्न सकिने। - स्थानीय रूपमा उत्पादित पोषणयुक्त खाद्यवस्तुको उपभोग वृद्धि गर्न सकिने। - एकीकृत स्वास्थ्य सूचना प्रणाली स्थापना गरी सेवा व्यवस्थापन सुदृढ गर्न सकिने। - सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमार्फत स्वास्थ्य सेवा प्रभावकारी बनाउन सकिने। - स्वास्थ्य आपत्कालीन अवस्था तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि स्थानीय स्रोत-साधन परिचालन गर्न सकिने। - महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकालाई थप सशक्त बनाई समुदायमा स्वास्थ्य सेवा विस्तार गर्न सकिने। - जडीबुटी, होमियोप्याथी, प्राकृतिक चिकित्सा, योग तथा ध्यानजस्ता वैकल्पिक उपचार पद्धति प्रवर्द्धन गर्न सकिने। - एम्बुलेन्स सेवा विस्तार गरी ज्येष्ठ नागरिक, गर्भवती तथा सुत्केरी महिलालाई निःशुल्क वा सहज पहुँचयुक्त सेवा उपलब्ध गराउन सकिने।

५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सबैका लागि गुणस्तरीय, सर्वसुलभ आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता

लक्ष्य

निदानात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, पुनःस्थापनात्मक र प्रतिरोधात्मक उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाहरूको सर्वसुलभ निःशुल्क र गुणस्तरीय सुनिश्चित सहित पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- १। सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।
- २। स्वास्थ्य सेवा सुधारका लागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।
- ३। गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- ४। स्थानीय खाद्य उत्पादनको प्रयोग गरी पोषणको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।			
१.१.	स्थानीय वासीको आधारभूत स्वास्थ्य सुविधाको पहुँच वृद्धि तथा गुणस्तरमा सुधार गर्ने ।	१.१.१	मातृ शिशु, नवशिशु, खोप, पोषण र प्रजनन स्वास्थ्य सेवालाई निरन्तरता दिदै आधारभूत तथा आकस्मिक सेवा उपलब्ध गराइनेछ ।
		१.१.२	आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय सेवाको मापदण्ड अनुसार आम नागरिक र लक्षित वर्ग, बालबालिका र आमाहरूलाई प्रभावकारी रूपमा उपलब्ध गराइनेछ ।
		१.१.३	गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा नगरपालिकाबासीको पहुँच विस्तार गरिनेछ ।
		१.१.४	गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक निर्माण, स्तरोन्नती तथा संस्थागत विकास एवम् स्वास्थ्य कर्मीहरूको क्षमता विकास गरिनेछ ।
		१.१.५	हेलो महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.६	नगर प्रमुख जनता स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२	स्वास्थ्य संस्थाको संरचना, सामाग्री र श्रोत साधन व्यवस्थापन गर्ने ।	१.२.१	विद्यमान स्वास्थ्य केन्द्रहरूको भौतिक संरचना सुधार, आवश्यक उपकरण तथा औजार व्यवस्थापन गरिनेछ ।
		१.२.२	नगरपालिकामा विशेषज्ञसहितको २४ घण्टा सेवा दिने सुविधासहितको अस्पताल निर्माण गरिनेछ ।
		१.२.३	स्वास्थ्य संस्थाको स्तर अनुसार भिडियो-एक्सरे, ल्याव लगायतका न्यूनतम उपकरणको व्यवस्था गरिनेछ ।
		१.२.४	आधारभुत स्वास्थ्य सेवाका सामाग्री तथा औषधीको उचित व्यवस्थापन गरिनेछ ।
		१.२.५	नगरपालिकाको जिर्ण भएका स्वास्थ्य निकायका संरचना मर्मत गरिनेछ ।
		१.२.६	एक स्वास्थ्यकर्मी एक स्वास्थ्य उपकरणसहितको भोला उपलब्ध गरिनेछ ।
		१.२.७	स्वास्थ्य आपतकाल एवम् विपद्प्रति कार्य तथा पूर्व तयारीका लागि स्थानीय स्रोत साधनको अधिकतम व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२.८	एम्बुलेन्स सेवा थप गरी जेष्ठ नागरिक, गर्भवती तथा सुत्केरी महिला लगायत सबै नागरिकलाई निःशुल्क एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गरिनेछ ।		
उद्देश्य २: स्वास्थ्य सेवा सुधारका लागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।			
२.१	नगरपालिका मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा तोकिएका सङ्ख्यामा स्वीकृत जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाहको क्षमता र पहुँच विस्तार गर्ने ।	२.१.१	आवश्यक एम्बुलेन्स, औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवम् जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
		२.१.२	स्वास्थ्यको सहज पहुँचका लागि आधुनिक सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ ।
		२.१.३	बैकल्पिक चिकित्सा पद्धति जस्तै जडीबुटी, होमियोप्याथी, प्राकृतिक चिकित्सा तथा योग तथा ध्यान केन्द्रको व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.१.४	नीजि र गैरसरकारी क्षेत्रमा स्थापित स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवसायिक सङ्घ-संस्थाहरूबीच स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, अध्ययन, अनुसन्धान कार्यमा सहकार्यलाई बढवा दिइनेछ ।
उद्देश्य ३: गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।			
३.१	आम नागरिकहरूमा	३.१.१	पाठेघर खस्ने, पाठेघर तथा स्तन क्यान्सर, महिनावारी समस्या लगायतका महिला रोग सम्बन्धी रोग पहिचान र उपचार सम्बन्धी छुट्टै स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
	स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्नु ।	३.१.२	गर्भवती पोषिलो भोला उपलब्ध गरिनेछ ।
		३.१.३	स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रभावकारी जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्न महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविका, किशोर किशोरी तथा युवाहरूलाई परिचालन गरिनेछ ।
		३.१.४	महामारीको संक्रमण नियन्त्रण तथा सुरक्षाका उपाय अवलम्बन तथा उपचारका सम्बन्धमा विभिन्न माध्यमबाट व्यापक रुपमा सूचना संप्रेषण गरिने छ ।
३.२	आधारभूत स्वास्थ्य सेवाबाट अति विपन्न र आम नागरिकलाई बञ्चित नदिने	३.२.१	वडास्तरमा नियमित निशुल्क स्वास्थ्य जाँच घुम्ती शिविर विपन्न र आम नागरिकलाई सञ्चालन गरिनेछ ।
		३.२.२	अति विपन्न नागरिकको आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य बीमामा मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गरिनेछ ।
		३.२.३	नगरपालिकाको पहुँचमा रहने गरी नजिकको मोटर बाटोसम्म एम्बुलेन्स सेवा उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: स्थानीय खाद्य उत्पादनको प्रयोग गरी पोषणको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्नु ।			
४.१	स्थानीय खाद्य उत्पादनको प्रयोग गरी पोषणको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने ।	४.१.१	स्वास्थ्य संस्था र समुदायस्तरमा नियमित रूपले विशेष कार्यक्रम मार्फत कुपोषित बालबालिकाहरूको पहिचान र उपयुक्त व्यवस्थापन गरिनेछ ।
		४.१.२	जंकफुडको दुरुत्साहन र स्थानीय उत्पादनमा आधारित पोषणयुक्त सन्तुलित भोजनको सम्बन्धमा संचार माध्यम मार्फत सुसुचित गरिनेछ ।
		४.१.३	पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकालाई कम तौल हुन नदिन पोषण सुधारका गतिविधिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
		४.१.४	महिला तथा बालबालिकाको कुपोषण न्यूनीकरण, रोकथाम र नियन्त्रणका लागि चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ, बहुक्षेत्रीय पोषण योजनालाई समन्वय र साभेदारी मार्फत अभिवृद्धि गरिनेछ ।
		४.१.५	खाद्य र पोषणको महत्वबारे सबै सरोकारवाला संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी सचेतना अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
		४.१.६	स्वास्थ्य स्वयंसेविका, आमा समूह, समुदायमा आधारित संघ संस्था, क्लव तथा गैर सरकारी संस्थाको सहकार्यमा खाद्य आहार व्यवहार सुधार, पोषण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी विद्यालय तहमा विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
१	१.१	१.१.१	मातृ, शिशु, नवशिशु, खोप, पोषण र प्रजनन स्वास्थ्य निरन्तर सेवा	संख्या	१	५	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	४५००	SDG3	
			सुविधा सम्पन्न आकस्मिक उपचार कक्ष (Emergency Care Unit) निर्माण	संख्या	१	२	२००	२०००	०	०	०	२२००	SDG3	
			यौन प्रसारित रोग नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG3	
			प्रसूति सेवा कक्ष स्थापना तथा स्तरोन्नति	संख्या	१	५	२००	५००	५००	५००	५००	२२००	SDG3,5	
			बाल उपचार इकाई स्थापना	संख्या	१	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG3	
			वार्षिक स्वास्थ्य क्यालेनडर प्रकाशन	संख्या	१	५	६०	६०	६०	६०	६०	३००	SDG3,4,16	
			नगरपालिका स्तरीय ECG सेवा इकाई स्थापना	संख्या	१	२	१५०	५००	०	०	०	६५०	SDG3	
			प्रजनन सेवा, परिवार नियोजन तथा सुरक्षित गर्भपतन सेवा इकाई स्थापना	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 3	
		१.१.२	अशक्त, असहाय, बेवारिसे, अनाथ तथा ज्येष्ठ नागरिकको आधारभूत स्वास्थ्य सुनिश्चितताका लागि तथ्याङ्क संकलन	संख्या	०	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 3, SDG 10	
			मनोपरामर्श सेवा केन्द्र स्थापना	संख्या	०	२	०	१०००	५००	०	०	१५००	SDG 3, SDG 5	
		१.१.३	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम विस्तारका लागि स्वास्थ्य विमा कार्यक्रममा नगरपालिकाबाट लक्षित बर्ग (विपन्न नागरिक तथा महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविका) को निशुल्क स्वास्थ्य विमा ।	संख्या	१	५	४००	५००	५००	५००	५००	२४००	SDG 3, SDG 1	
		१.१.४	वडा स्तरीय स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तरोन्नति	संख्या	१	४	०	५०००	५०००	३०००	३०००	१६०००	SDG 3	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			चामिदुवार गाउँघर किलनिक व्यवस्थापन तथा मर्मत	संख्या	१	१	१६०	०	०	०	०	१६०	SDG 3	
			स्वास्थ्य संस्थाहरुको न्युनतम सेवा मापदण्ड सुदृढीकरण, सामग्री खरिद तथा स्टोर व्यवस्थापन	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 3	
			बोवाड स्वास्थ्य चौकीमा प्रसुति प्रतिका घर स्थापना	संख्या	१	१	४००	०	०	०	०	४००	SDG 3, SDG 5	
			आधिकारिचौर स्वास्थ्य चौकीमा प्रसुति प्रतिका घर स्थापना	संख्या	१	१	४००	०	०	०	०	४००	SDG 3, SDG 5	
			कुदुम गाउँघर लिक्नीक बर्थिङ सेन्टर भवन निर्माण	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 3	
			खुंगा स्वास्थ्य चौकि मर्मत वडा नं ४	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 3	
			अधिकारीचौर स्वास्थ्यचौकी व्यवस्थापन तथा प्रोजेक्टर खरिद, वडा नं ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 3, SDG 9	
			वडा नं.२ स्वास्थ्य केन्द्र भवन मर्मत तथा सामग्री खरिद	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 3	
			वडा अध्यक्षसंग आमा सुरक्षा कार्यक्रम, वडा न. ६	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 3, SDG 5	
			सामा स्वास्थ्य संस्था सन्चालन तथा मसलन्द खर्च	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG 3	
			लाकुरीबोट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र ट्रेस निर्माण ढोनपा ९	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG 3	
			बोवाड स्वास्थ्य चौकी व्यवस्थापन, वडा ७	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG 3	
			शेरावाड आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र घेरावार तथा फिलिड, वडा ८	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 3	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			ढोरपाटन नवि शहरी स्वास्थ्य क्लिनिक घेरावार, ढोनपा ८	संख्या	१	१	१२५	०	०	०	०	१२५	SDG 3	
			ढोरपाटन नवि शहरी स्वास्थ्य क्लिनिक व्यवस्थापन, ढोनपा ८	संख्या	१	१	२०	०	०	०	०	२०	SDG 3	
			सुप्राड बर्थिङ सेन्टर ल्याप्टप र प्रिन्ट खरिद, वडा न. ९	संख्या	१	१	८०	०	०	०	०	८०	SDG 3, SDG 9	
			सेरावाड आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र साल तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	संख्या	१	१	८०	०	०	०	०	८०	SDG 3, SDG 11	
			वडा ८ स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	संख्या	१	२	०	२०००	३०००	०	०	५०००	SDG 3	
		१.१.५	हेलो महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कार्यक्रम	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 3, SDG 5	
		१.१.६	नगर प्रमुख जनता स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 3	
	१.२	१.२.१	स्वास्थ्य संस्था,शाखाको मसलन्द, ढुवानी,संचार, स्वास्थ्य सुचना छपाई,ईन्धन तथा मर्मत	संख्या	१	५	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	१७५०	SDG3,16	
			स्वास्थ्य संस्थाहरुको इन्टरनेट	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG3,9	
			स्वास्थ्य शाखा तथा संस्थाको सुचना आइएमयु सुदृढिकरण अन्तरगत ल्यापटप, डेक्सटप, प्रिन्टर तथा ट्याब खरिद	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG3,9	
			नियमित तथा आकस्मिक औषधि खरिद	संख्या	१	५	८००	१०००	१५००	१५००	१५००	६३००	SDG3	
		१.२.२	२४ घण्टा विशेषज्ञ सहितको सेवा दिने अस्पताल/सेवा केन्द्र निर्माण तथा स्तरोन्नति	संख्या	१	१	५००	२५००	२०००	२०००	२०००	९०००	SDG 3	
		१.२.३	नगर स्तरीय नाक, कान, घाँटी (ENT) उपचार इकाई स्थापना	संख्या	०	१	०	०	०	२०००	०	२०००	SDG 3	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			नगर स्तरीय दन्त उपचार इकाई स्थापना	संख्या	०	१	०	२०००	०	०	०	२०००	SDG 3	
		१.२.४	आधारभूत स्वास्थ्य सेवाका सामग्री तथा औषधिको उचित व्यवस्थापन	संख्या	१	५	३००	१०००	१०००	१०००	१०००	४३००	SDG 3	
		१.२.५	जिर्ण भएका स्वास्थ्य संस्थाहरूको संरचना मर्मत	संख्या	१	५	३००	१०००	१०००	१५००	२०००	५८००	SDG 3	
		१.२.६	एक स्वास्थ्यकर्मी एक स्वास्थ्य उपकरण सहितको भोला व्यवस्था	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२५०	२५०	११००	SDG 3	
		१.२.७	महामारी/महाविपद् व्यवस्थापन योजना	संख्या	१	५	३००	१०००	१०००	१०००	१०००	४३००	SDG 3, SDG 11	
		१.२.८	एम्बुलेन्स खरिद तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	२	०	२५००	०	०	२५००	५०००	SDG 3	
		२.१.२	स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई eTB, eHMIS, DHIS-२ सम्बन्धि तालिम तथा अनसाईट कोचिङ	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG 3, SDG 4, SDG 9	
			नर्सिङ कर्मचारीहरूको लागि त्रैमासिक मातृशिशु कार्यक्रमको समिक्षा तथा अन्तर्कृया कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 3, SDG 5, SDG 16	
		२.१.३	स्वास्थ्यकर्मी तालिम तथा अनुसन्धान	संख्या	१	५	३००	३००	३००	५००	५००	१९००	SDG 3, SDG 4	
		२.१.५	स्वास्थ्यमा आधुनिक सूचना प्रविधि	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 3, SDG 9	
		२.१.६	निःशुल्क वितरण हुने औषधिको आपूर्ति र भण्डारण प्रणाली	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 3	
		२.१.७	योग साधना प्रवर्द्धन केन्द्र स्थापना (वडास्तरीय)	संख्या	०	१	०	५००	०	०	०	५००	SDG 3	
			योगा शिविर	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG3	
			गाउँघर क्लिनिक कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१५०	१५०	१५०	१५०	७००	SDG3	
			अत्यावश्यक आयुर्वेद औषधि खरिद	संख्या	१	५	१००	३००	३००	३००	३००	१३००	SDG3	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्वाह	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
३	३.१	२.१.८	शारीरिक व्यायाम तथा श्रमको महत्व सम्बन्धी सूचना प्रसार	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 3, SDG 4	
			नगर स्तरीय प्राकृतिक चिकित्सालय तथा आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना	संख्या	०	१	०	०	१०००	०	०	१०००	SDG 3	
			वडास्तरीय निःशुल्क ३६५ दिने स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२५०	२५०	११००	SDG 3	
		३.१.३	वडास्तरीय महिला प्रजनन स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	२००	२००	८५०	SDG 3, SDG 5	
			गर्भवती पोषण भोला कार्यक्रम	संख्या	१	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 3, SDG 2	
			राष्ट्रिय महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयम सेविका कार्यक्रम (पोसाक प्रोत्साहन, यातायात खर्च तथा दिवश) थप बजेट	संख्या	१	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 3, SDG 5	
			महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविकाहरुको लागि स्वास्थ्य आमा समुहको बैठक बापत संचार खर्च	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 3, SDG 5	
			महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविकाहरुलाई सम्मानजनक विदाई, नयाँ स्वयमसेविका भर्ना गरी आधारभूत तथा पुनर्ताजगि तालिम	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 3, SDG 5	
			स्वास्थ्य स्वयम सेविका उत्प्रेरना कार्यक्रम, वडा नं. ९	संख्या	१	१	३०	०	०	०	०	३०	SDG 3, SDG 5	
			आमा सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत प्रजनन सेवा, परीक्षण र सुत्केरी पोषण कार्यक्रम	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 3, SDG 5	
			प्रसुति उत्प्रेरना र जनस्वास्थ्य कार्यक्रम, वडा नं. ९	संख्या	१	२	९०	१००	०	०	०	१९०	SDG 3, SDG 5	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			वर्षको १ पटक स्वस्थ बच्चा प्रतियोगिता/स्वास्थ्य परीक्षण कार्यक्रम	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 3	
			धुम्रपान र मद्यपान नियन्त्रण सम्बन्धी जनचेतना अभियान	संख्या	१	५	१००	१००	५०	५०	५०	३५०	SDG 3	
			वडा नं. ९ सरसाफई तथा जनचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 3, SDG 6, SDG 11	
			जनताको स्वास्थ्यसंग नगर उप प्रमुख कार्यक्रम	संख्या	१	५	९००	१०००	१०००	१०००	१०००	४९००	SDG 3, SDG 16	
			भाडापखाला, हैजा जस्ता रोग सम्बन्धी तालिम/जनचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	२	०	५०	०	५०	०	१००	SDG 3	
	३.१.४	स्वास्थ्य शिक्षा/सञ्चार कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	२	०	१००	०	१००	०	२००	२००	SDG 3, SDG 4	
		व्यक्तिगत तथा सामुदायिक स्वास्थ्य सम्बन्धी विद्यालय पाठ्यक्रम विकास/सञ्चालन	संख्या	०	१	०	३००	०	०	०	३००	३००	SDG 3, SDG 4	
	३.२	३.२.१	ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य रक्षा कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१५०	१५०	१५०	१५०	७००	SDG3,10	
			वडास्तरमा नियमित निःशुल्क स्वास्थ्य जाँच/घुम्ती शिविर सञ्चालन	संख्या	०	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 3	
		३.२.२	हजार दिने आमा लाई पोषण सामग्री खरिद वितरण, वडा ३	संख्या	०	३	१००	१००	१००	०	०	३००	SDG2,3	
			विपन्न नागरिकलाई “सुन्नौलो १००० दिन” पोषण व्यवस्था	संख्या	१	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 2, SDG 3	
		३.२.३	चउष्म Response ग्लप्त (RRU) व्यवस्था	संख्या	१	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 3	
४	४.१	४.१.१	महिला तथा बालबालिकाको कुपोषण न्यूनीकरण, रोकथाम र नियन्त्रण जनचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 2, SDG 3	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			शेराबाड आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्रमा संस्थागत सुत्करी प्रोत्साहन,स्वास्थ्य शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम, वडा नं. ८	संख्या	१	२	८०	१००	०	०	०	१८०	SDG3,5	
			लायन्स क्लब अफ ढोरपाटन आँखा शिविर संचालन	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,17	
			एकिकृत स्वास्थ्य परिक्षण: नसर्ने रोगहरु (जस्तै मधुमेह, उच्च रक्तचाप, दम, मृगौला फेल) , क्षयरोग स्कृनिङ, रक्तअलपता स्कृनिङ कार्यक्रम	संख्या	१	५	४००	५००	५००	५००	५००	२४००	SDG3	
		४.१.२	“सन्तुलित र पोषिलो भोजन रोजौ, घर आँगनमै खोजौ” अभियान	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 2, SDG 12	
			जंक फूड उन्मूलन विद्यालय अभियान	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 3, SDG 4	
			स्थानीय उत्पादनमा आधारित पोषणयुक्त सन्तुलित भोजन कार्यक्रम	संख्या	१	३	३५०	३५०	३५०	०	०	१०५०	SDG 2, SDG 12	
		४.१.३	बालबालिकाको नियमित तौल र उचाइ जाँच व्यवस्था	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 3	
		४.१.४	पोषण योजना (Nutrition Plan) कार्यान्वयन	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 2	
		४.१.५	खाद्य तथा पोषण सम्बन्धी सरोकारवाला संस्थासँग सहकार्य जनचेतना अभियान	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 2, SDG 17	
		४.१.६	विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको आखाँ, नाक, कान तथा घाटी परिक्षण कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG3,4, 16	
			विद्यालय तहमा स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 3, SDG 4	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्वास्थ्य तथा पोषण)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
जम्मा				-	७३	२८८	१५७२५	३४७६०	२७६१०	२३७६०	२४५१०	१२६३६५			

५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि भएको हुने ।									
असर	समुदायमा न्युनतम स्वास्थ्य सुविधाको पहुँच तथा कम खर्चिलो भएको हुने ।	३० मिनेट भित्र अस्पतालको पहुँचमा भएको जनसंख्या	प्रतिशत	३०	३५	३८	४०	४५	५०	५०
		अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७३	७४	७५	७५	७६	७६	७६
		दक्ष प्रसूतीबाट गराईएको जन्म	प्रतिशत	९८	१००	१००	१००	१००	१००	१००
		स्वास्थ्य विमा गर्ने घर संख्या	प्रतिशत		३०	३५	४०	४५	५०	५०
		दुई वर्ष मुनिका कम तौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	२.५	२	१.८	१.५	१.४	१	१
		सबै खोप लिएका बालबालिका	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००
		स्वास्थ्य शिविर	संख्या	१	२	४	६	८	१०	१०
		पहिला सरकारी स्वास्थ्य संस्था/(अस्पताल) रोज्ने	प्रतिशत	९२.०१	९५	९५.५	९६	९८	९८	९८
		सुविधा सम्पन्न अस्पताल	संख्या	१	०	०	०	०	१	
प्रतिफल १	आधारभूत स्वास्थ्यसेवा नगरपालिकावासीहरूको लागि सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध हुनेछ ।	आधारभूत सुविधा (खानेपानि,शौचालय,बर्थिंग वार्ड र परामर्श केन्द्र) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	प्रतिशत	४०	४५	५०	५३	५५	६०	६०
		गाउँघर क्लिनिक	संख्या	२०	२०	२०	२२	२२	२५	२५
		सक्रिय म.स्वा.स्व.से	संख्या	७९	८०	८२	८५	९०	१००	१००
		निजि तथा समुदायमा आधारित स्वास्थ्यसंस्था (आयुर्वेद सहित)	संख्या	१	०	२	०	०	३	३
		एम्बुलेन्स संचालन	संख्या	१	०	२	०	०	३	३
		मनोपरामर्श सेवा केन्द्र	प्रतिशत	०	०	१	०	०	०	१
		प्रसुति सेवा तथा Birthing Center	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०
		योग साधना प्रवचन केन्द्र स्थापना	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
		भाँक्री, वैद्य तालिम	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		यापिड रेस्पोन्स इकाई	संख्या	१	०	०	०	०	१	

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रतिफल २	बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदर, र कुपोषणको अवस्थामा सुधार हुनेछ ।	५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर	१	०	०	०	०	०	०
		६ महिना सम्म स्तनपान मात्र गराउने आमा	प्रतिशत	९५	९८	१००	१००	१००	१००	१००
प्रतिफल ३	महिला, अपाङ्ग र अल्पसङ्ख्यक समुदाय लगायतको स्वास्थ्य सेवा र सुविधाको पहुँचमा बृद्धि हुनेछ ।	सुत्केरी जाँच गराउने महिला	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००
		स्वास्थ्य संस्थामा प्रसूती गराउने गर्भवती महिला	प्रतिशत	८५.६	८७	९०	९५	९८	१००	१००
		पहिलो बच्चा जन्माउने औषत उमेर (प्रजननयोग्य उमेरका महिला)	औषत	२१	२१	२२	२२	२३	२३	२३
		परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर	प्रतिशत	३४	३५	४०	४०	४५	४५	५०
		कुल प्रजनन दर	शिशु/ प्रति महिला	१.९	२	३	३	३	३	३
		गर्भवती पोषिलो भोला	संख्या	१	१	१	१	१	१	१
प्रतिफल ४	तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीबाट स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुनेछ ।	स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी	संख्या	५५	५७	६०	६५	६७	७०	७०
		दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूति सेवा लिएका महिला	प्रतिशत	८५.६	८७	९०	९५	९८	१००	१००
		दक्ष प्रसूतिकर्मी, तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी	संख्या	३१	३५	३५	३५	३५	३५	३५
		स्वास्थ्यकर्मी तालिम तथा अनुसन्धान	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		विद्यालयमा नर्स उपलब्ध विद्यालय	संख्या	०	१	२	२	२	२	९
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम -सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन, HIMS								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-सरकारी स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह हुने सेवा थप प्रभावकारी अर्थात भरपर्दो सहजहुने, -बाल पोषणमा भएको लगानी थप प्रभावकारी भएको हुने, -स्वास्थ्य सेवा थप प्रभावकारी भएको हुने, -स्वास्थ्य पूर्वाधारमा नगरपालिकाको लगानी वृद्धि भएको हुने								

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन

५.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ धारा ३१ ले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ। विशेषगरी आधारभूत शिक्षामा पहुँच, आधारभूत तहसम्मको अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क गरेको छ। नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी दिएको छ। अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक प्रत्याभूत गरेको छ। नगरपालिकावासीलाई उत्पादनशील जीवन बिताउन आवश्यक पर्ने जीवनोपयोगी सीपको विकास र सिकाइको अवसर प्रदान गर्दै सक्षम र समावेशी जनशक्तिको विकासद्वारा नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा सहयोग पुर्याउनु पर्दछ। सभ्य र सुसंस्कृत समाजको निर्माणमा शिक्षाको सर्वोपरी भूमिका रहेको हुन्छ। विज्ञान तथा प्रविधिमैत्री शिक्षा प्रदान गर्न सकेमात्र सक्षम मानव संसाधन तयार हुन्छ। समाजमा रहेका सम्पूर्ण विभेदहरूलाई हटाई समतामूलक र उन्नत समाजको निर्माण गर्ने पहिलो साधन भनेको नै शिक्षा हो। ग्रामीण परिवेशको क्षेत्र भएकोले शिक्षाका आधारभूत पूर्वाधारहरूको पर्याप्त विकास हुन नसकेता पनि निजी क्षेत्रका सहित ९५ वटा आधारभूत तह देखि उच्च मा वि सम्मका सार्वजनिक र निजी विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। नगरपालिकामा ७९.९८ प्रतिशत जनता साक्षर रहेकोमा ८६.९६ प्रतिशत पुरुष र ७४.१० प्रतिशत महिला रहेका छन्। शिक्षा प्रणालीलाई आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणको संवाहकका रूपमा विकास गर्ने, सबै तह एवम् विधाको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने, शिक्षालाई रोजगारी उन्मुख बनाउने, गुणस्तरमा सुधार एवम् व्यवस्थापकीय क्षमता अभिवृद्धि गरी आर्थिक सामाजिक विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्नेतर्फ शिक्षा क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रमहरू उन्मुख रहेका छन्। साथै शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउँदै शिक्षामा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै निजी क्षेत्रको लागीनलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ। ढोरपाटन नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई विशेष जोड दिई शैक्षिक क्षेत्र विकास गर्न अग्रसर रहेको छ। यसका निम्ति आवश्यक पूर्वाधार, स्रोत, जनशक्ति र प्रविधिको अध्ययन गरि शैक्षिक क्षेत्रको नतिजामूलक विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ। शैक्षिक सुधारका कार्यक्रम अन्तर्गत नगरपालिकाले शिक्षाको गुणस्तर विकास र पहुँच विस्तारका कार्यक्रमहरू जस्तै शिक्षक दरबन्दी मिलान, शैक्षिक व्यवस्थापन सुधार, छात्रवृत्ति व्यवस्थापन, शिक्षक अनुदान, शिक्षक तालिम तथा क्षमता विकास, पुस्तकालय विस्तार, नमुना विद्यालय विकास, प्रविधिमैत्री शैक्षिक प्रशासनलाई प्राथमिकतामा राखेको छ। नगरपालिकाले स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरी आधारभूत तहमा लागु गरिरहेको छ भने प्राविधिक तथा जिवनोपयोगि शिक्षालाई जोड दिएको छ।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन - सामुदायिक विद्यालयको प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा शैक्षिक गुणस्तरमा कमी - पर्याप्त शिक्षक, शैक्षिक सामग्री, पूर्वाधार तथा बालमैत्री/अपाङ्गमैत्री सुविधा अभाव - आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा भर्ना, निरन्तरता र सिकाइ उपलब्धतामा कमी - सीप, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन तथा व्यावहारिक शिक्षामा कमजोरी - प्राविधिक तथा दक्ष शिक्षकको अभाव - सामुदायिक विद्यालयप्रति विश्वास घट्दै जानु तथा शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात असन्तुलित हुनु	- शैक्षिक गुणस्तर सुधार तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु - समावेशी, बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री शैक्षिक पूर्वाधार विकास गर्नु - प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विस्तार गर्नु - दक्ष शिक्षक तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु - जीवनोपयोगी, रोजगारमूलक तथा बजारमुखी शिक्षा प्रणाली विकास गर्नु - जनसंख्याअनुसार विद्यालयको समायोजन तथा व्यवस्थापन गर्नु - छात्रामैत्री शौचालय, सेनेटरी प्याड तथा आवश्यक सुविधा विस्तार गर्नु - विद्यार्थी, अभिभावक तथा समुदायको शैक्षिक सहभागिता बढाउनु - प्रयोगशाला, कम्प्युटर, पुस्तकालय तथा सूचना प्रविधिको पहुँच विस्तार गर्नु - विद्यालय समायोजन तथा शैक्षिक स्रोतको प्रभावकारी उपयोग गर्नु

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- पुस्तकालय, प्रयोगशाला, सूचना प्रविधि तथा शैक्षिक सामग्रीको अभाव - उत्तीर्णदर, टिकाउदर तथा शैक्षिक उपलब्धि कमजोर हुनु - बालमैत्री खेलकुद तथा मनोरञ्जन पूर्वाधारको कमी - सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अभाव - विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षकबीच समन्वय कमजोर हुनु - विद्यालयमा यातायात पहुँचको कमी - स्थानीय आवश्यकताअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन हुन नसक्नु - शिक्षा र रोजगारीबीच समन्वयको अभाव - समयमै पाठ्यपुस्तक उपलब्ध नहुनु - अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली कमजोर हुनु	- दलित, विपन्न तथा सीमान्तकृत बालबालिकाको विद्यालय पहुँच र निरन्तरता सुनिश्चित गर्नु - शिक्षा क्षेत्रमा राजनीतिक हस्तक्षेप न्यूनीकरण गर्नु - स्थानीय शैक्षिक प्रशासन सुदृढ गर्नु - भौगोलिक विकटता तथा मौसमजन्य समस्याबाट शिक्षामा पर्ने असर न्यूनीकरण गर्नु - निजी विद्यालयतर्फ विद्यार्थी पलायन रोक्दै सामुदायिक विद्यालयको आकर्षण बढाउनु - शिक्षित बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्न सीपमूलक शिक्षा विस्तार गर्नु - डिजिटल साक्षरता तथा सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षाको विकास गर्नु - प्राविधिक विद्यालय स्थापना तथा सञ्चालन गर्नु - शैक्षिक ऋण तथा छात्रवृत्ति प्रणाली प्रभावकारी बनाउनु - अंग्रेजी माध्यम तथा गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सामुदायिक विद्यालयमा विस्तार गर्नु

५.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन - शिक्षालाई मौलिक हकका रूपमा संवैधानिक व्यवस्था गरिएको - जनप्रतिनिधिहरू शिक्षा क्षेत्रप्रति प्रतिबद्ध - संघ तथा प्रदेश सरकारबाट शिक्षा क्षेत्रमा सहयोग प्राप्त भइरहेको - सामुदायिक, संस्थागत विद्यालय, बालविकास केन्द्र तथा क्याम्पस सञ्चालनमा रहेका - गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति व्यवस्था गरिएको - असहाय, अनाथ तथा अभिभावकविहीन बालबालिकाको शिक्षामा विशेष सहयोग गर्ने नीति रहेको - बालमैत्री विद्यालय, बालविकास केन्द्र व्यवस्थापन तथा शिक्षक प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका - विद्यालय सुधार, सुशासन तथा प्राविधिक शिक्षा प्रणालीको विकास भइरहेको - शिक्षामा नागरिकको पहुँच विस्तार हुँदै गएको - प्राविधिक शिक्षाप्रति समुदायको आकर्षण बढ्दै गएको - महिला, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका तथा सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि समावेशी कार्यक्रम सञ्चालनमा - शैक्षिक पूर्वाधार तथा सूचना प्रविधिको पहुँच विस्तार भइरहेको छ - स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरी आधारभूत तहमा कार्यान्वयन गरिएको - प्राविधिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षालाई प्राथमिकता दिइएको	- आवश्यकताअनुसार विद्यालय समायोजन तथा व्यवस्थापन गर्न सकिने - घुम्ती विद्यालय तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने - प्राविधिक शिक्षा तथा २१औँ शताब्दीको जीवनोपयोगी शिक्षा प्रणाली लागू गर्न सकिने - बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा समावेशी विद्यालय विकास गर्न सकिने - अतिरिक्त क्रियाकलाप, खेलकुद तथा कार्यशाला पूर्वाधार विस्तार गर्न सकिने - पाठ्यपुस्तक, शैक्षिक सामग्री, पुस्तकालय, खेलकुद, विद्यालय व्यवस्थापन, अनुगमन तथा निरीक्षणलाई थप प्रभावकारी बनाउन सकिने - शैक्षिक क्यालेन्डरलाई नियमित तथा व्यवस्थित रूपमा कार्यान्वयन गर्न सकिने - शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि नियमित तालिम सञ्चालन गर्न सकिने - प्रत्येक विद्यालयलाई सूचना प्रविधियुक्त तथा गुणस्तरीय विद्यालयका रूपमा विकास गर्न सकिने “एक वडा-एक नमुना विद्यालय” कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सकिने

५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सामाजिक आर्थिक रुपमान्तरणका लागि शैक्षिक मानव संसाधनको विकास

लक्ष्य

गुणस्तरीय र प्रयोगात्मक शिक्षा मार्फत दक्ष, प्रतिस्पर्धी, क्षमतामूलक, सिर्जनशील, उत्पादनशील तथा सचेत मानव श्रोत विकास गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- १। आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी बनाउनु ।
- २। शिक्षामा हरेक वर्ग, सम्प्रदाय र जातीको पहुँच सुनिश्चित गरी पूर्ण साक्षर नगरपालिका घोषणा गर्नु ।
- ३। शिक्षण संस्थाहरूमा संरचना र सुविधा उपलब्ध गरी आधुनिकिकरण गर्नु ।
- ४। प्राविधिक शिक्षामा जोड दिँदै शिक्षालाई व्यवसायिक, व्यवहारिक र प्रविधि मैत्री बनाउनु ।
- ५। स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी बनाउनु ।			
१.१.	समावेशी र समतामूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्ने ।	१.१.१	शिक्षामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन र सबैमा शिक्षित हुने अवसर सिर्जना गर्न जनचेतनाका कार्यक्रम गरिनेछ ।
		१.१.२	अति गरिब, दलित, तथा असहाय बालबालिकालाई पढ्न पाउने हकको सुनिश्चितताको लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने वातावरण मिलाइनेछ ।
		१.१.३	स्थानीय भेषभुषा र संस्कृतिसहितको पाठ्यक्रम प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
		१.१.४	नगरपालिकाका वृद्ध र निरक्षर जनसंख्यालाई लक्षित गरेर प्रौढ शिक्षा कार्यक्रम गरिनेछ ।
		१.१.५	नगरपालिका स्तरीय शिक्षा नीति, कानून र नगर शिक्षा योजना तयार ,नगर प्रमुख शैक्षिक सुधारका कार्यक्रम सञ्चालन एवम् थप सुदृढ गरिनेछ ।
		१.१.६	स्थानीय शैक्षिक सामग्री प्रदर्शनी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.७	सबै विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकालाई अनिवार्य विद्यालय भर्ना अभियान सञ्चालन गरिनेछ । सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन आमा समूह, सामुदायिक वन समिती, क्लव तथा स्थानीय गैससलाई परिचालन गरिनेछ ।
१.२	विद्यालय शिक्षाको सबै तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चितता गर्ने	१.२.१	शिक्षण सिकाइमा टेवा पुऱ्याउने डिजिटल पाठ्यसामाग्रीको व्यवस्था गरी पठनपाठनको प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
		१.२.२	प्रत्येक वडामा विद्यालय स्वास्थ्य सेवा एवम् स्वास्थ्य शिक्षाका लागि १ जना नर्सको व्यवस्था गरिनेछ ।
		१.२.३	खेलकुद मैदानको निर्माण तथा व्यवस्थापन गरी विद्यार्थीको सिर्जनशिलता र खेलकुद प्रवर्धनको व्यवस्था गरिनेछ ।
		१.२.४	विद्यालयमा खेलकुदलाई प्रवर्द्धन गर्न पर्याप्त मात्रामा खेलकुदका सामाग्री व्यवस्था गरिनुका साथै बालबालिकाहरुको प्रतिभा पहिचान र प्रोत्साहनका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन र पुरस्कारको प्रबन्ध गरिनेछ ।
		१.२.५	समय सापेक्ष शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न शिक्षकलाई पेशागत दक्षता एवम् क्षमता वृद्धि गर्न तालिम र प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिने छ ।
		१.२.६	सामुदायिक शिक्षामा अभिभावकको सहभागिता बढाउन अभिभावक शिक्षा संचालन गरिने छ ।
उद्देश्य २: शिक्षामा हरेक वर्ग, सम्प्रदाय र जातीको पहुँच सुनिश्चित गरी पूर्ण साक्षर नगरपालिका घोषणा गर्नु			
२.१	शिक्षाको मापदण्ड अनुसार आधारभूत शिक्षाको अनिवार्य र निःशुल्क पहुँच पुऱ्याउने ।	२.१.१	बीचैमा विद्यालय छाड्ने समस्यालाई समाधान गर्न, विद्यालयमा टिकाई राख्नका लागि आधारभूत शिक्षाका विद्यार्थीहरुका लागि दिवा खाजा, छात्रवृत्ति र पुरस्कारको व्यवस्था, अपाङ्गमैत्री वातावरण सृजना गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: शिक्षण संस्थाहरूमा संरचना र सुविधा उपलब्ध गरी आधुनिकिकरण गर्नु ।			
३.१	प्रविधि मैत्री तथा भौतिक सुविधा सम्पन्न बनाउन पहल गर्ने तथा कार्यान्वयन गर्ने ।	३.१.१	शैक्षिक सुधारका लागि नगरपालिकाभित्र रहेका विद्यालयमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, आधुनिक प्रविधिको सुविधाहरू उपलब्ध गराइनेछ ।
		३.१.२	जनसंख्या तथा भौगोलिक अवस्थाको आधारमा विद्यालयको स्थान र संख्या निर्धारण गरी सञ्चालन गरिनेछ ।
		३.१.३	गुणस्तरीय शैक्षिक विकासका लागि विद्यालयहरूको संस्थागत विकास तथा शिक्षकहरूको क्षमता विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
			प्रविधिमा आधारित शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्न सवै विद्यालयहरुमा सुविधा सम्पन्न सूचना संचार प्रविधि (ICT) ल्याव स्थापना गर्दै लगिने छ । विद्यालय सम्बन्धी तथ्याङ्क र विद्यालय सुधार योजना अध्यावधिक गरिनेछ ।
३.२	विद्यालयको संस्थागत सक्षमता वृद्धि गर्ने ।	३.२.१	नतिजामा आधारित विद्यालय सुधार कार्ययोजना (SIP) निर्माण र कार्यान्वयनलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
		३.२.२	विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन, पुनःगठनमा सहजीकरण गरी विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापनका वातावरण तयार गर्न क्रियाशिल गरिनेछ ।
		३.२.३	विद्यालयमा बालकलब, इकोक्लब र बाल सहभागिता अभिवृद्धिको प्रयासलाई संस्थागत गरिनेछ । जनसंख्या, वस्तीको अवस्थिति, विद्यालयहरुबीचको भौगोलिक दुरी तथा बाटोघाटोको अवस्था, विद्यमान विद्यार्थी संख्या र भावी दिनमा हुन सक्ने विद्यार्थी संख्या समेतको आंकलनको आधारमा सामुदायिक विद्यालयहरुको अवस्थिति पुनरावलोकन गरी विद्यालय समायोजन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: प्राविधिक शिक्षामा जोड दिँदै शिक्षालाई व्यवसायिक, व्यवहारिक र प्राविधिमा आधारित बनाउनु ।			
४.१	गुणस्तरीय, व्यावसायिक तथा जीवनपयोगी शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने ।	४.१.१	विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय पाठ्यक्रममा कृषि अभ्यासका लागि नर्सरी, फलफूल, तरकारी खेती, जडिबुटी र मौरीपालनको व्यवहारिक ज्ञान समावेश गरी पठनपाठनका साथै र प्रयोगात्मक अभ्यासको व्यवस्था गरिनेछ ।
		४.१.२	स्थानीय कृषि विकासका लागि माध्यमिक विद्यालयमा कृषि अभ्यास केन्द्र स्थापना गरी वेर्ना उत्पादन, फलफूल तथा तरकारी खेती र मौरीपालन सम्बन्धमा व्यवहारिक ज्ञान तथा सीप विकास गरिनेछ ।
		४.१.३	
		४.१.४	शिक्षण सिकाई तथा हाजिरीमा सूचना तथा संचार प्रविधि प्रयोग गरिनेछ ।
		४.१.५	नियमित रुपमा अतिरिक्त क्रियाकलाप, सेवा आयोग कक्षा संचालन, कृषि उद्यम विकास लगायत रचनात्मक कार्यहरु संचालनको व्यवस्था गरिनेछ ।
		४.१.६	श्रम बजारमा माग अनुसारको विषयवस्तुलाई पाठ्यक्रम र पठनपाठनमा समावेश गर्दै लगिनेछ । व्यवसायिक सीपयुक्त, दक्ष, मागयोग्य जनशक्ति उत्पादनको लागि प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम निरन्तर सञ्चालन गरिनेछ ।
		४.१.७	एक बडा एक नमूना विद्यालय कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
		४.१.८	पहूँदै कमाउँदै कार्यक्रमलाई जमिन भएका सामुदायिक मा वि मा परिक्षणका रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
४.२	मानव संसाधन, पूर्वाधार तथा प्रविधिको विकास गरी प्राथमिक तहदेखि माध्यमिक तहको शिक्षामा गुणस्तर सुधार गर्ने ।	४.२.१	शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका विद्यार्थी केन्द्रित, अभिभावक केन्द्रित तथा शिक्षक केन्द्रित थप रचनात्मक गतिविधिसहित अतिरिक्त क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
		४.२.२	नतिजामा आधारित विद्यालय सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा ल्याइने छ, र कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षण सिकाइमा टेवा पुऱ्याउने, स्थानीय तथा डिजिटल पाठ्य सामाग्रीको विकास गरिनेछ ।
		४.२.३	पर्यटन, सूचना प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कृषि तथा पशुसम्बन्धी प्राविधिक शिक्षामा थप छात्रवृत्तिको व्यवस्था साथै विस्तार गरिनेछ ।
		४.२.४	विद्यालय शिक्षालाई जीवन उपयोगी तथा अनुसन्धानमा आधारित शिक्षण प्रणाली बनाउन जोड दिइने छ ।
उद्देश्य ५: स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।			
५.१	कृषिलाई व्यवसायिकरण गर्ने खालको शिक्षा लाई प्रोत्साहन गर्ने ।	५.१.१	कृषि सम्बन्धी प्राविधिक शिक्षाको सुरुवात गरिनेछ ।
		५.१.२	नगरपालिका क्षेत्रभित्रै प्रांगारिक मल तथा फलफूल र विभिन्न तरकारीको बिउ उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्न तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
		५.१.३	कृषि र दुग्ध पदार्थमा आधारित उत्पादन, प्याकिङ र स्टोरेजको लागि तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
		५.१.४	कृषकसँग कृषि विद्यार्थी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्वाह	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१. १	१.१.१	अति विपन्न, सिमान्तकृत, विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाको विवरण संकलन	संख्या	०	२	१००	०	०	१००	०	२००	SDG 4, SDG 10		
			शिक्षक पात्रो निर्माण र वितरण	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG4,9,16		
			घुम्ती भर्ना अभियान सञ्चालन	संख्या	१	५	०	१००	१००	१००	१००	४००	SDG 4		
			घुम्ति विद्यालय संचालन र व्यवस्थापन अनुदान	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG4,10		
			विषयगत शिक्षक क्षमता विकाश तालिम	संख्या	१	३	१८७	०	२००	०	२००	५८७	SDG4,8		
			शिक्षक-विद्यार्थी-अभिभावक नियमित अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	१	५	०	१५०	१५०	१५०	१५०	६००	SDG 4, SDG 16		
		१.१.२	जेहेन्दार छात्र/छात्रा छात्रवृत्ति कोष	संख्या	१	५	१००	२००	२००	२००	५००	१२००	SDG 4		
			वडा स्तरीय बाल बिकास व्यवस्थापन, वडा नं. ८	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG3,4,10		
			गरिब विपन्न छात्रछात्राहरुलाई सामाग्री वितरण	संख्या	१	५	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	SDG1,4,10		
			वडा नं. १ बाट निसिभुजी जनता क्याम्पसमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुलाई छात्रवृत्ति वितरण	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG4,10,11		
			जेहेन्दार विद्यार्थी उच्च अध्ययन कोष स्थापना	संख्या	१	५	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	४५००	SDG 4, SDG 8		
		१.१.३	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 4		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
			निरक्षरहरूको विस्तृत विवरण संकलन	संख्या	०	१	०	०	०	१५०	०	१५०	SDG 4	
			अनौपचारिक प्रौढ शिक्षा (प्रत्येक वडा) सञ्चालन	संख्या	०	२	०	१५०	१५०	०	०	३००	SDG 4	
			पुर्कोट देउराली आवि गेटसहित घेरावार वडा नं ३	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG 4, SDG 9	
			नवज्योति आवि मर्मत ढोनपा ६	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 4, SDG 9	
			गंगा प्रावि व्यवस्थापन ढोनपा १	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 4, SDG 16	
		१.१.४	जनजागृति आवि कक्षाकोठा व्यवस्थापन ढोनपा २	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 4, SDG 9	
			हिमालय आवि शौचालय निर्माण ढोनपा ४	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG 4, SDG 6	
			उत्तरगंगा मावि शौचालय थप निर्माण वडा नं १	संख्या	१	१	६००	०	०	०	०	६००	SDG 4, SDG 6	
			विद्या विकास मावि मर्मत तथा रङरोगन ढोनपा ६	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 4, SDG 9	
			ज्योति विकास मा.वि. होस्टेल संचालन तथा व्यवस्थापन ढोनपा ९	संख्या	१	१	२५०	०	०	०	०	२५०	SDG 4, SDG 10	
			तिर्थ ज्योति आवि घेरावार ढोनपा ७	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 4, SDG 9	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			सरस्वति मावि तटबन्धन ढोनपा ९	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG 4, SDG 11, SDG 13		
			सरस्वती आ.वि. तला थप ढो.न.पा.-१	संख्या	१	१	१०००	०	०	०	०	१०००	SDG 4, SDG 9		
			सरस्वती आ.वि. चौपारी निर्माण	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 4, SDG 11		
			गंगा आ.वि. मर्मत तथा भित्ति लेखन	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 4, SDG 9		
			श्री जनकल्याण आवि छाना मर्मत ढोनपा ३	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG 4, SDG 9		
			माडे बालशिक्षा घेराबार, वडा नं.२	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 4, SDG 9		
			श्री अर्नाकोट मा.वि.व्यावस्थापन, वडा नं.२	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 4, SDG 16		
			श्री जनचेतना आ.वि.घेराबार, वडा नं.२	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 4, SDG 9		
			तारिखेत बाल विकास मर्मत वडा नं २	संख्या	१	१	४००	०	०	०	०	४००	SDG 4, SDG 9		
			जनकल्याण आ.वि.भवन मर्मत, ढोनपा ३	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 4, SDG 9		
			घोसाखानी मा.वि फर्निचर व्यवस्थापन	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 4, SDG 9		
			बिद्यालय सुधार कार्यक्रम, वडा नं. ४	संख्या	१	१	७००	०	०	०	०	७००	SDG 4, SDG 9		
			भुजि मा.वि. कार्यालय व्यवस्थापन तथा रंगरोहन, वडा नं. ५	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 4, SDG 9		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			सरस्वती आ.वि. कार्यालय व्यवस्थापन तथा खानेपानी मर्मत, वडा नं. ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 4, SDG 6, SDG 9		
			श्री शिवालय मा.वि. सहिखोला रंगरोहन, वडा नं. ५	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG 4, SDG 9		
			जनसेवा आ.वि. प्याङखोला बेन्च निर्माण, वडा नं. ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 4, SDG 9		
			भुजि महाविर आ.वि. चौर विद्यालय घेरावार, वडा नं. ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 4, SDG 9		
			भक आवि भवन निर्माण, वडा नं. ६	संख्या	१	१	६००	०	०	०	०	६००	SDG 4, SDG 9		
			जनचाहाना आवि घेरावार , वडा नं. ६	संख्या	१	१	२४०	०	०	०	०	२४०	SDG 4, SDG 9		
			जनता आवि घेरावार तथा व्यवस्थापन , वडा नं. ६	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG 4, SDG 9		
			ज्ञानोदय माविको कक्षा व्यवस्थापन, वडा नं. ६	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG 4, SDG 9		
			नमुना बालविकास केन्द्र कक्षा व्यवस्थापन , वडा नं. ७	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG 4, SDG 9		
			ढोरपाटन जनवादी आवि घेरावार निर्माण, , वडा नं. ८	संख्या	१	१	३७५	०	०	०	०	३७५	SDG 4, SDG 9		
			अहले सुन्न गुलसने रजा आ.वि मदरसा घर भाडा	संख्या	१	१	१८०	१८०	०	०	०	३६०	SDG 4, SDG 10		
			प्रकाश मा.वि. चर्पी निर्माण वडा नं ४	संख्या	०	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG 4, SDG 6		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			गाईथरी गोरेटोबाटो निर्माण तथा रुद्रताल स्कुल व्यवस्थापन, ढोनपा ९	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 4, SDG 9, SDG 11		
		१.१.५	शिक्षा गुरुयोजना निर्माण	संख्या	१	२	०	०	०	०	३००	३००	SDG 4		
		१.१.६	स्थानीय शैक्षिक सामग्री प्रदर्शन कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	५	२००	२००	२५०	२५०	३००	१२००	SDG 4		
			पालिका स्तरीय विज्ञान प्रदर्शनी आयोजना	संख्या	०	३	०	१५०	१५०	०	१५०	४५०	SDG 4, SDG 9		
		१.१.८	बालविकास केन्द्रहरुका शिक्षकहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	संख्या	१	३	१५०	१५०	१५०	०	०	४५०			
			बालबालिकालाई विद्यालय ल्याउन तथा टिकाउन अभिभावक, आमा समूह, सामुदायिक वन समिति, क्लबसँग समन्वय	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 4, SDG 17		
	१.२.१		इन्टरनेट सेवा विस्तार सबै विद्यालयमा	संख्या	१	५	५००	५००	४००	३००	२००	१९००	SDG 4, SDG 9		
			ई-लर्निङ पूर्वाधार निर्माण	संख्या	१	५	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	SDG 4, SDG 9		
			निसीभुजि क्याम्पस उपकरण खरिद	संख्या	१	१	८००	०	०	०	०	८००	SDG4,9,16		
			सबै कक्षामा क्षत्रुट (कबचत द्ययवचम) खरिद	संख्या	०	५	१०००	२०००	२०००	२०००	२०००	९०००	SDG 4, SDG 9		
			ई-हाजिरी व्यवस्थापन (E-attendance)	संख्या	१	१	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	SDG 4, SDG 16		
			विद्यालयहरुलाई ICT तालिम र लेखा व्यवस्थापन तालिम साभेदारी	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG4		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्वाह	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
			नवप्रवेशी शिक्षक तथा विषयगत तालिम	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG4	
			डेक्सटप र प्रिन्टर नभएका विद्यालयहरूलाई डेक्सटप/ल्यापटप र प्रिन्टर खरिद तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG4,9,16	
			विद्यालय स्तरिय प्रश्नपत्र निर्माण कार्यशाला	संख्या	१	२	१००	०	०	०	१५०	२५०	SDG4	
			शिक्षकहरूलाई नवीनतम शिक्षण सिकाइ तालिम	संख्या	०	५	०	२००	२००	२००	२००	८००	SDG 4	
		१.२.२	प्रत्येक वडामा विद्यालय स्वास्थ्य सेवा तथा स्वास्थ्य शिक्षक कार्यक्रम	संख्या	०	९	२५०	२५०	२५०	५००	५००	१७५०	SDG 3, SDG 4	
		१.२.३	एक विद्यालय-एक खेलमैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	१	०	१५००	१५००	१५००	२०००	६५००	SDG 3, SDG 4	
		१.२.४	खेलकुद सामग्री व्यवस्थापन	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 3, SDG 4	
			प्रारम्भिक बालविकास कक्षा कोठाहरूमा न्यूनतम सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन अनुदान	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG4	
			बालबालिकाको प्रतिभा पहिचान र प्रोत्साहनका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 4, SDG 8	
		१.२.५	अपांग जनशक्ति पूर्ति गर्न मोबाइल शिक्षक परिचालन	संख्या	०	२	०	०	०	३००	३००	६००	SDG 4, SDG 10	
			विद्यार्थी र शिक्षक प्रतिभा पहिचान कार्यक्रम र कार्यक्रम सहभागिता	संख्या	१	१	२५०	०	०	०	०	२५०	SDG4	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			प्रत्येक विद्यालयमा उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार कोष स्थापना	संख्या	०	५	०	१५०	१५०	१५०	१५०	६००	SDG 4		
			विद्यालय अनुगमन, निरीक्षण तथा शिक्षा शाखाको कामकाज	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG4,16		
		१.२.६	अभिभावक अभिमुखीकरण तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 4, SDG 16		

५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	गुणस्तरीय र प्रयोगात्मक शिक्षा मार्फत दक्ष, प्रतिस्पर्धी, क्षमतामूलक, सिर्जनशील, उत्पादनशील तथा सचेत मानव श्रोत विकास भएको हुने ।									
असर	गुणस्तरीय शिक्षा तथा सीप विकासमा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्दै पूर्ण साक्षर नगरपालिका हुने ।	कुल साक्षरता	प्रतिशत	७९.९८	८०	८१	८२	८३	८५	८५
		युवा साक्षरता दर (१५ - २४ वर्ष)	प्रतिशत	९८.५	१००	१००	१००	१००	१००	१००
		शिक्षक विधार्थी अनुपात	अनुपात	१:२७.५	१:२७	१:२७	१:२६	१:२६	१:२५	१:२५
प्रतिफल १	प्रारम्भिक, आधारभूत तथा विद्यालय शिक्षामा पहुँच र गुणस्तर तथा प्राविधिक एवं उच्च शिक्षामा लक्षित वर्ग र क्षेत्रको पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ ।	विद्यालय बाहिर रहेका (५-१५ वर्ष)बालबालिका	प्रतिशत	११.७	११	१०	९	८.५	८	८
		प्रारम्भिक बाल कक्षामा अध्ययनरत ४-५ वर्ष सम्मका बालबालिका	प्रतिशत	९१.७	९२	९३	९४	९५	९७	९७
		बाल कक्षा/पूर्व प्राथमिक तहको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना दर	प्रतिशत	९५.९	९६	९६.५	९७	९७.५	९८	९८
		उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत	२०	२५	२८	३०	३४	३५	३५
		आधारभूत तह (१ -८) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	९२.५	९३	९४	९५	९६	९७	९७
		विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको दर - Dropout Rate	प्रतिशत	१२	१०	८	७	५	०	०
		प्राविधिक धारको विद्यालय संचालन	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		नमुना बाल विकास केन्द्र	संख्या	४२	४२	४२	४२	४५	४५	४५

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		कक्षा ८ को उतिर्ण दर	प्रतिशत	२५	३०	३५	४०	४५	५५	५५
		कक्षा १० को उतिर्ण दर	प्रतिशत	५५	६०	६५	७०	७५	८०	८०
		कक्षा १२ को उतिर्ण दर	प्रतिशत	६२	६५	७०	७४	७८	८३	८३
		बालमैत्री सिकाइ विधि अवलम्बल गर्ने विद्यालय	संख्या	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६
		बालमैत्री आधारभूत पूर्वाधार र सुविधा (भवन, चर्पी, खानेपानी, खेलकुद मैदान, घेरावार, फर्निचर) उपलब्ध	संख्या	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६
		छात्रवृत्ती पाउने विद्यार्थी	प्रतिशत	१४.१६	१४.५	१५	२०	२०	३०	३०
		बालक्लव गठन भएका विद्यालय	संख्या	४८	४८	४८	४८	४८	४८	४८
		व्यवस्थित विज्ञान प्रयोगशाला भएका	प्रतिशत	४०	४०	४५	५०	५०	५५	५५
		उच्च शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	प्रतिशत	१६.७०	१७	१७	१७.५	१८.५	२०	१९
		कम्प्युटर प्रयोगशाला भएका विद्यालय	संख्या	१०	१५	१७	२०	२५	३०	३०
		ईन्टरनेट तथा ई - शिक्षा सुविधा भएका विद्यालय	संख्या	४९	५०	५२	५३	५४	५६	५६
		सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	संख्या	३	४	०	६	०	९	९
		प्रौढ शिक्षा	प्रतिशत	०	५	५	५	५	५	२५
		शिक्षा गुरुयोजना	संख्या	१	०	०	२	०	३	३
		कक्षामा सूचना प्रविधिमैत्री स्मार्ट बोर्ड	प्रतिशत	१७	२३	२५	२६	२८	३०	३०
		ई-हाजिरी र सिसि क्यामेरा	संख्या		९	१८	२२	२५	३०	३०
		छात्रावास विद्यालय	संख्या	२	४	०	५	०	६	६
		विद्यालय (सामुदायिक)	संख्या	४८	४८	४८	४८	४८	४८	४८
		जेहेन्दार छात्र/छात्रा छात्रवृत्ति कोष	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		विद्यालय खेलमैदान	संख्या	४८	४८	४८	४८	४८	४८	४८
		उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार	संख्या	१	१	१	१	२	२	२
		निशुल्क स्यानिटरी प्याड	छ, छैन	छ,	छ,					
		सेवा आयोग कक्षा	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		सुविधासम्पन्न पुस्तकालय	प्रतिशत	३०	३४	३८	४०	४५	४८	४८
		विद्यालय अनुगमन तथा निरीक्षण	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		उत्कृष्ट विद्यालय पुरस्कार	संख्या	०	१	१	१	१	१	५

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		शैक्षिक तालिम	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		कृषकसँग कृषि विद्यार्थी कार्यक्रम	संख्या	०	२	२	२	२	२	१०
	पुष्टयाईको आधार	-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम -सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन, EMIS								
	अनुमान तथा जोखिम पक्ष	-शैक्षिक वातावरणमा सुधार भएको हुने, -शिक्षामा लगानी वृद्धि र अनुगमन तथा निरीक्षण थप प्रभावकारी भएको हुने -सामुदायिक विद्यालयहरूमा शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार भएको हुने								

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

५.३.१ पृष्ठभूमि

सफा सुन्दर र स्वच्छ नगरपालिका सभ्यताको प्रमुख परिचायक हो भने स्वस्थ जीवन जिउन वरपरको जनजीवन र सेरोफेरो सफा हुनु जरुरी छ । नेपालको संविधान २०७२ धारा (३५), उपधारा (४) ले खानेपानी तथा सरसफाई सुविधालाई नागरिकको मौलिक हकको रूपमा व्याख्या गरेको हुनाले स्वस्थ नागरिक उत्पादनमा योगदान पुऱ्याउन गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी थप खानेपानी आयोजनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने साथै वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्य (६) मा सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाईको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न, स्वच्छ खानेपानी र सरसफाईलाई एक महत्वपूर्ण लक्ष्य सूचकको रूपमा व्यवस्था गरिएको छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय खानेपानी व्यवस्थापन गर्ने, त्यसका लागि नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजना कार्यान्वयन, नियमन गर्ने, महसुल निर्धारण गर्ने जस्ता जिम्मेवारीहरू स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ । नगरपालिका प्रचुर जलाधारयुक्त, पानीको पर्याप्त स्रोत उपलब्ध भएको अवस्थामा पनि भौगोलिक विकटता, प्राविधिक अध्ययनको कमी, लागतको समस्या एवम् छरिएको वस्ती भएको कारणले खानेपानीको सहज पहुँच भएको अवस्था छैन भने सरसफाईको लागि समेत पानीको प्रचुरता आवश्यक पर्ने सन्दर्भमा पूर्ण सरसफाईमा समस्या देखिनु स्वभाविक नै हो । पिउने पानीका स्रोतहरूमा मुल, धारा, खोला र पाइपबाट वितरण गरिएको छ । नगरपालिकामा ७,४८५ कुल परिवार सङ्ख्या मध्ये अधिकांश घर परिवार (९३.३८ %) प्रतिशत परिवारले पाइप/धारा को खानेपानी प्रयोग गर्दै आइरहेका छन् । जनअपेक्षा अनुसार खानेपानी सेवालाई सुरक्षित, भरपर्दो र दिगो बनाउन अभैँ सकिएको अवस्था छैन । नगरपालिकाले एक घर एक धाराको नीति समेत लिएको छ र पाइप धाराको विस्तार समेत भइरहेको छ । यो अभियानलाई प्रत्येक टोल र वार्डहरूमा विस्तार गर्दै जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्यलाई तीव्रता दिइरहेको छ ।

सरसफाईतर्फ हालका वर्षहरूमा उल्लेख्य प्रगति भई ९५.९५ प्रतिशत घरधुरीले आधारभूत स्तरको सरसफाई सेवा उपभोग गरेको अवस्था छ । यसबाट बाल मृत्युदर कम गर्न तथा सरदर आयु वृद्धि गर्न सहयोग पुगेको, नागरिकको समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भई उत्पादनशील समयमा वृद्धि भएको तथा सामाजिक रहन सहन र बालबालिकाको विद्यालय उपस्थितिको दरमा समेत अनुकूल सुधार गर्न योगदान पुगेको देखिन्छ । फोहोरमैला व्यवस्थापनमा पनि पछिल्ला प्रयास र उपलब्धि उल्लेखनीय छन् । फोहोरमैला जथाभावी फालिने समस्याले प्राकृतिक खोला तथा खोल्सीहरू दिनानुदिन प्रदूषित भइरहेको अवस्था छ ।

गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी थप खानेपानी आयोजनाहरू निर्माण गरी स्वस्थ नागरिक उत्पादनमा योगदान पुऱ्याउदै वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोगद्वारा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । केहि खानेपानी आयोजना निर्माणाधीन छन् । यद्यपि हाल चालु रहेका आयोजनाहरूले सबै समुदायमा पर्याप्त खानेपानीको आपूर्ति गर्न सकिरहेका छैनन् । नगरपालिकामा अभैँ पनि स्वच्छ र पर्याप्त पिउने पानीको अवस्था कमजोर रहनुले पानीजन्य रोगहरू जस्तै टाईफाइड, भुडोपखाला, आउँ जस्ता रोगहरूको संक्रमण हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ । यहाँ रहेका ठुला खानेपानी योजनाको पर्याप्तता नभएकोले विभिन्न वडा क्षेत्रहरूमा अभैँ पनि खानेपानीको समस्या रहेको पाइन्छ । सबै घरधुरीले स्वच्छ पिउने पानीको उपभोग गर्न पाउने अवस्था सिर्जना गर्न नगरपालिकाले विशेष कार्यक्रमहरू योजनाबद्ध रूपमा ल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू		चुनौती तथा जोखिमहरू
खानेपानी तथा सरसफाई	- खानेपानी तथा सरसफाई सेवाको पहुँच बढे पनि सुरक्षित खानेपानीको उपलब्धता र प्रणाली व्यवस्थापन कमजोर हुनु - पानी शुद्धीकरण सामग्रीको सहज उपलब्धता नहुनु	उच्च पहाडी तथा दुर्गम बस्तीमा खानेपानी सेवा विस्तार गर्न कठिनाई हुनु

समस्याहरु	चुनौती तथा जोखिमहरु
- खुला दिसामुक्त घोषणा भए पनि पूर्ण कार्यान्वयनमा कमी हुनु - सार्वजनिक शौचालयको अभाव हुनु - सञ्चालित खानेपानी आयोजनाको नियमित मर्मत, सम्भार तथा दिगोपनको कमी हुनु - फोहोर जलाउनेजस्ता वातावरणीय दृष्टिले अनुपयुक्त अभ्यास कायम रहनु - प्लास्टिक तथा अन्य ठोस फोहोरको मात्रा बढ्दै जानु - खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण नियमित नहुनु - वैज्ञानिक फोहोरमैला व्यवस्थापनको अभाव हुनु - कच्ची सडकका कारण धुलोबाट वायु प्रदूषण बढ्नु - स्वच्छ, खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाई पूर्वाधारको कमी हुनु - सडक तथा बस्तीमा नाली व्यवस्थापनको अभाव हुनु - परम्परागत चुलोका कारण घरभित्र धुवाँको समस्या हुनु	- घरधुरी तथा संस्थागत स्तरमा फोहोर वर्गीकरण, पुनःप्रयोग, कम्पोस्ट तथा ल्यान्डफिल व्यवस्थापन विस्तार गर्नु - प्लास्टिक, स्वास्थ्य संस्थाजन्य तथा जोखिमयुक्त फोहोरको सुरक्षित व्यवस्थापन गर्नु - भौगोलिक जटिलताका कारण पूर्ण सरसफाई तथा ढल निकास प्रणाली विकास गर्न कठिनाई हुनु - खानेपानी आयोजनाको मर्मत तथा व्यवस्थापनका लागि दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु - पहाडी भूगोल तथा छरिएको बस्तीका कारण प्रत्येक घरधुरीमा खानेपानी सेवा पुर्‍याउन कठिनाई हुनु - अस्वच्छ पानी तथा सरसफाईका कारण सरुवा रोग फैलिने जोखिम रहनु - जलवायु परिवर्तनका कारण पानीका मुहान सुक्ने तथा खानेपानी अभाव हुने जोखिम बढ्नु

५.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरु	सम्भावना र अवसरहरु
- खानेपानीका पर्याप्त मुहानहरु उपलब्ध 'एक घर-एक धारा' अवधारणाअनुसार खानेपानी विस्तारको नीति अवलम्बन गरिएको - अधिकांश घरपरिवारमा पाइप/धारामार्फत खानेपानीको पहुँच पुगेको - प्रत्येक घरमा धारा तथा शौचालय निर्माण अभियान सञ्चालनमा रहेको - नागरिकमा व्यक्तिगत सरसफाईसम्बन्धी चेतना बढ्दै गएको - पूर्ण सरसफाईयुक्त नगरपालिका घोषणा गर्ने नीति रहेको - WASH Plan तयार भई कार्यान्वयनको चरणमा रहेको	- खानेपानी, स्वच्छता तथा सरसफाई गुरुयोजना तयार गरी दीगो व्यवस्थापन गर्न सकिने - थप खानेपानी स्रोतको पहिचान तथा उपयोग गरी नयाँ आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने - खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रमा निजी तथा विकास साझेदारको लगानी आकर्षित गर्न सकिने - आयोजनाको छनोट, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा उपभोक्ता तथा समुदायको स्वामित्व अभिवृद्धि गर्न सकिने - फोहोरमैला व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रको सहभागिता विस्तार गर्न सकिने - खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छतासम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरी सुरक्षित खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्न सकिने - उच्च पहाडी क्षेत्रमा लिफ्ट खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने - व्यक्तिगत तथा सामुदायिक सरसफाईलाई प्रवर्द्धन गर्दै टोल तथा वडा स्तरमा सरसफाई व्यवस्थापन समिति गठन गर्न सकिने

५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सर्वसुलभ तथा शुद्ध पिउने पानीको उपलब्धता, स्वस्थ जीवनको आधार

लक्ष्य

स्वच्छ, सफा, सुरक्षित खानेपानीको वितरण तथा सरसफाईको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने

उद्देश्यहरु

१। आधारभूत स्वच्छ र गुणस्तरयुक्त खानेपानी सुविधा र सरसफाई सुविधा शतप्रतिशत घर परिवारमा पुर्‍याउनु ।

२। पूर्ण सरसफाई उन्मुख नगरपालिका बनाउने ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: आधारभूत स्वच्छ र गुणस्तरयुक्त खानेपानी सुविधा र सरसफाई सुविधा शतप्रतिशत घर परिवारमा पुर्‍याउनु ।	
१.१. आधारभूत खानेपानी सुविधा नपुगेका घरपरिवारमा खानेपानी सुविधा	१.१.१ आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाई सेवाबाट वञ्चित घरपरिवारको पहिचान र नक्साङ्कन गरिनेछ ।
	१.१.२ विद्यमान खानेपानीका संरचनाको क्षमता मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
	१.१.३ एक घर एक धारा अभियानलाई निरन्तरता दिईनेछ ।
	१.१.४ सम्भाव्य खानेपानी आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	१.१.५ उच्च पहाडी क्षेत्रमा लिफ्ट खानेपानी योजना सञ्चालन सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
	विस्तारका लागि प्राथमिकता दिने ।	१.१.६	क्षति भएका र पुराना पाईपलाईनको नियमित मर्मत सम्भारको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
			वडास्तरीय खानेपानी योजनालाई निरन्तरता दिइने छ ।
		१.१.७	आवश्यकता अनुसार पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाको लागि संरचना निर्माण गरिनेछ ।
		१.१.८	सुख्खा क्षेत्रमा कृत्रिम पोखरी निर्माण गरी अन्य प्रयोजनको पानीको आपूर्तिलाई सहज बनाइनेछ ।
१.२	खानेपानीका मुहान तथा स्रोतहरूको संरक्षण तथा संवर्द्धन गर्ने ।	१.२.१	स्वच्छ र गुणस्तरीय खानेपानी वितरणको लागि संकलन ट्याङ्की तथा वितरण पाईपहरूको नियमित सरसफाई, मर्मत तथा आवश्यक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: पुर्ण सरसफाई उन्मुख नगरपालिका बनाउने ।			
२.१	हरेक घरपरिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाई सुविधाको व्यवस्था गर्ने ।	२.१.१	प्रत्येक घरमा अनिवार्य शौचालयको प्रावधान लागू गरी शौचालय नभएका विपन्न घरपरिवारमा शौचालय निर्माणका लागि प्रोत्साहन गर्न मापदण्डका आधारमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिइनेछ ।
		२.१.२	घर घरबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने फोहोरलाई कम्पोस्ट मलमा परिणत गर्न समुदायलाई विशेष तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.१.३	सबै घरपरिवारमा व्यवस्थित शौचालय, स्वच्छ खानेपानी र व्यक्तिगत सरसफाईका अभ्यासलाई प्रभावकारी गराइनेछ ।
		२.१.४	स्वास्थ्य आहारविहार र पूर्ण सरसफाईका लागि व्यक्तिगत बानी र व्यवहारमा परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना प्रदान गरिनेछ ।
		२.१.५	फोहोरमैला संकलन र व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन Public Private Partnership अन्तरगत सम्बन्धी सरोकार पक्षसँग समन्वय गरिने छ ।
		२.१.६	हरेक घरधुरीमा डस्टबीन तथा कम्पोस्टबीन उपलब्ध गराई वितरण कुहिने र नकुहिने फोहोरको वर्गीकरण गरिनेछ ।
		२.१.७	समुदायका केही सार्वजनिक ठाउँहरूमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।
२.२	सार्वजनिक स्थल तथा बजार क्षेत्र, वातावरणीय स्वच्छता र सरसफाई प्रभावकारी बनाउने ।	२.२.१	प्रत्येक सार्वजनिक स्थल, विद्यालय, सामुदायिक भवन, स्वास्थ्य चौकी, बजार केन्द्र जस्ता क्षेत्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरी समुदायलाई सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइनेछ ।
		२.२.२	मुख्य बजार, गाउँ क्षेत्रका र सडक वरपर नियमित सफाई गरिने छ ।
		२.२.३	पानीको मुहान वरपर फोहोर गर्नेलाई जरिवाना गरिने छ साथै नदीनाला, तथा तालतलैयाको पर्यावरणीय स्वच्छता कायम गरिनेछ ।
			स्थानीय सञ्चारमाध्यमको सहयोगमा सरसफाई सम्बन्धी नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.२.४	४० माइक्रोन भन्दा पातलो प्लास्टिकको प्रयोगलाई वर्जित गरि वैकल्पिक भोलाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		२.२.५	कपडा भोला प्रवर्धन गरी प्लाष्टिकजन्य भोलाको प्रयोगलाई विस्थापन गर्दै लगिनेछ ।
		२.२.६	घरघरमा निस्कने फोहोरलाई कम गर्न, फोहोरलाई वर्गीकरण गर्न, कम्पोस्ट मल बनाउन र पुर्नप्रयोग गर्न प्रेरित गर्नका लागि जनस्तरमा नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.२.७	प्रदूषणको न्यूनीकरणका लागि 3R (Reuse, Recycle, Reduce) प्रक्रियाबाट फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		२.२.८	हरेक घरको भान्साबाट निस्कने फोहोरलाई घरभित्रै व्यवस्थापन गर्न सामुदायिक संस्थाहरु, आमा समूहहरु, टोल विकास संस्था, निजी साभेदारी अवधारणा अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.२.९	फोहोरमैला सङ्कलन र व्यवस्थापनको लागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन कार्यलाई दिगो बनाइनेछ ।
		२.२.१०	समुदायका फोहोरमैलालाई जम्मा गर्ने, प्रशोधन गर्ने र डिस्पोज गर्ने पूर्वाधारहरू बनाइनेछ ।
		२.२.११	प्रत्येक घनावस्ती, बजार र बजारोन्मुख ठाउँहरूमा डम्पिङ साइटको व्यवस्था गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (खानेपानी तथा सरसफाई)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (खानेपानी तथा सरसफाई)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१. १	१.१.१	आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाई सेवा घरपरिवारको पहिचान र नक्साङ्कन	संख्या	०	१	०	०	२५०	०	०	२५०	SDG 6		
		१.१.२	विद्यमान खानेपानी संरचनाहरूको क्षमता मूल्याङ्कन	संख्या	०	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 6		
		१.१.३	एक घर एक धारा अभियानलाई निरन्तरता	संख्या	१	५	१०००	१०००	१५००	१५००	२०००	७०००	SDG 6		
		१.१.४	सम्भाव्य खानेपानी आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 6, SDG 9		
		१.१.५	उच्च पहाडी क्षेत्रमा लिफ्टड खानेपानी योजना सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	१	०	०	५००	०	०	५००	SDG 6, SDG 11		
			वडा नं ८, अर्गेजा टोल, नौघर टोल,मसाल गाउ,बिजौले, खोरिया लिफ्टड खानेपानी	संख्या	०	१	०	८००	०	०	०	८००	SDG 6, SDG 12		
		१.१.६	क्षतिग्रस्त र पुराना पाइपलाइनको नियमित मर्मत सम्भार	संख्या	१	५	३००	५००	५००	१०००	१०००	३३००	SDG 6		
			कुनते पानी, जुगे पानी, पाखापानी, पेंगखोला ठुलोपधेरा, कालीमाटी , दुरेखानी, एराखर्क, वसुन्धरा, खानेपानी मर्मत सम्भार, वडा ५	संख्या	१	६	०	३००	३००	०	०	६००	SDG 7		
			खानेपानी आपूर्ति पाइपलाइन विस्तार	संख्या	१	५	५००	१०००	१५००	१५००	२०००	६५००	SDG 6		
		१.१.७	बुर्तिवाड खानेपानी उ.स. मर्मत समेत अनुदान	संख्या	१	२	६००	४००	०	०	०	१०००	SDG3,6,9,11 ,17		
			खानेपानी निर्माण, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन	संख्या	०	४	०	१५००	१५००	१५००	१५००	६०००	SDG 6		
			वडा नं ९, डिजा, मस, थास्पुर खानेपानी योजना, नयाँ प्रस्ताव	संख्या	०	२	०	३००	२००	०	०	५००	SDG 7		
			बाघखोर खानेपानी ट्याङ्की निर्माण वडा नं ३	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG3,6,9,11		
			नौबिसे खानेपानी वडा नं ५	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG3,6,9,11		
			तल्लो बिजौले खानेपानी तथा ढल निकास ढोनपा ८	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG3,6,9,11		
			ओखरबोट खानेपानी ट्याङ्की तथा धारा निर्माण ढोनपा ३	संख्या	१	१	३५०	०	०	०	०	३५०	SDG3,6,9,11		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (खानेपानी तथा सरसफाई)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
											जम्मा			
			तारिखेट गाडिना खानेपानी ट्याङ्की निर्माण ढोनापा २	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG3,6,9,11	
			पाखापानी खोल्सा देखि पल्लाचौर खानेपानी मर्मत वडा नं ५	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG3,6,9,11	
			सोखोला ओखरबोट खानेपानी घोसा वडा नं ३	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11	
			सानो पधेरा र रिखुवा मुहान मर्मत तथा व्यवस्थापन, वडा नं. १	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG3,6,9,11	
			सोरबोट पुरानो खानेपानी ट्याङ्की मर्मत तथा व्यवस्थापन, वडा नं. १	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11	
			अर्नाक खानेपानी ट्याङ्की निर्माण, वडा नं.२	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG3,6,9,11	
			सिद्रुङ खानेपानी मर्मत वडा नं ३	संख्या	१	१	७५	०	०	०	०	७५	SDG3,6,9,11	
			चुरेलाबास जरुवापानि ट्याङ्की निर्माण वडा नं ३	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG3,6,9,11	
			गुजा खानेपानी चेम्बर तथा ट्याङ्की निर्माण, वडा नं ३	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11	
			वडा ४ को खानेपानी पानी पूर्वाधार सुधार कार्यक्रम	संख्या	१	५	५००	६००	५००	५००	५००	२६००	SDG3,6,9,11	
			लामतारा देखि नौविसे खानेपानी निर्माण, वडा नं.-५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11	
			ठूलचौरी नाथुरी पानी ट्याङ्की निर्माण, वडा नं.-५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11	
			पाखा पधेरा र खोरबोट पानी ट्याङ्की मर्मत, वडा नं.-५	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG3,6,9,11	
			बाहुनगाउँ खानेपानी पाईप खरिद, वडा नं.-५	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG3,6,9,11	
			सहिखोला खानेपानी रिजर्भ ट्याङ्की निर्माण, वडा नं.-५	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG3,6,9,11	
			मस्ति पानीखर्क पधेरा मर्मत तथा तरस निर्माण, वडा नं.-५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11	
			सुब्जागाउँ खानेपानी मर्मत , वडा नं ६	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (खानेपानी तथा सरसफाई)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (खानेपानी तथा सरसफाई)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
२	१.१		छहरे खानेपानी निर्माण, वडा नं. ६	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG3,6,9,11		
			पाइप खरिद, वडा नं.-७	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11		
			खानेपानि व्यवस्थापन बोवाड, , वडा नं.-७	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,6,9,11		
			वडा ५, लाम्तारा पुछार नौबिसे नया खाने पानी योजना नया प्रस्ताव	संख्या	०	१	०	४००	०	०	०	४००	SDG 8		
		१.१.८	वडास्तरीय विद्यमान खानेपानी योजना शुद्धिकरण	संख्या	१	५	१५०	३००	३००	३००	३००	१३५०	SDG 6		
		१.१.९	खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 6, SDG 3		
		१.१.१०	सुख्खा क्षेत्रमा कृत्रिम पोखरी निर्माण	संख्या	०	३६	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०	SDG 6, SDG 13		
	१.२	१.२.१	स्वच्छ र गुणस्तरीय खानेपानी वितरणका लागि ट्याङ्की तथा पाइपलाइन मर्मत	संख्या	०	४	०	१०००	१०००	१५००	१५००	५०००	SDG 6		
	२.१	२.१.१	प्रत्येक घरमा अनिवार्य शौचालय निर्माण तथा शौचालय नभएका घरमा निर्माण प्रोत्साहन	संख्या	०	३	१५०	२००	१००	०	०	४५०	SDG 6, SDG 3		
			छेन्तुङ गुम्बा शौचालय निर्माण ढोनपा ६	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG3,6,9,11		
			शौचालय निर्माणका लागि अनुदान व्यवस्था	संख्या	०	२	०	३००	२५०	०	०	५५०	SDG 6		
		२.१.२	घरबाट निस्कने फोहोरको वर्गीकरण र कम्पोस्ट मल उत्पादन तालिम	संख्या	१	२	०	१५०	०	१५०	०	३००	SDG 6, SDG 12, SDG 11		
		२.१.३	सबै घरपरिवारमा व्यवस्थित शौचालय, स्वच्छ खानेपानी र व्यक्तिगत सरसफाइको अभ्यास	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 6, SDG 3		
		२.१.४	स्वास्थ्य आहार-व्यवहार र व्यक्तिगत स्वच्छता सम्बन्धी जनचेतना	संख्या	१	५	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	६००	SDG 3, SDG 6		
		२.१.५	विभिन्न संघ-संस्था समन्वयमा साप्ताहिक सरसफाइ कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 6, SDG 11		
		२.१.६	डस्टबिन र कम्पोस्ट डस्टबिन वितरण तथा फोहोर वर्गीकरण	संख्या	१	५	१००	१५०	२००	२००	२००	८५०	SDG 6, SDG 12, SDG 11		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (खानेपानी तथा सरसफाई)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (खानेपानी तथा सरसफाई)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
२.२		२.१.७	सार्वजनिक स्थानहरूमा अपांगमैत्री र बालमैत्री शौचालय निर्माण	संख्या	१	९	५००	१०००	१५००	१५००	१५००	६०००	SDG 6, SDG 10, SDG 11		
		२.२.१	बजार क्षेत्र तथा सार्वजनिक स्थलमा शौचालय निर्माण	संख्या	०	९	५००	१०००	१०००	१५००	१५००	५५००	SDG 6, SDG 11		
		२.२.२	मुख्य सडक, बजार क्षेत्र तथा गाउँमा नियमित सरसफाई अभियान	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 6, SDG 11		
			सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्रमा फोहोर संकलन डस्टबिन र कन्टेनर व्यवस्था	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	२००	२००	८५०	SDG 11, SDG 12		
		२.२.३	सरसफाई सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट प्रसार	संख्या	०	३	५०	५०	५०	०	०	१५०	SDG 3, SDG 11, SDG 12		
		२.२.४	४० माइक्रोन भन्दा पातलो प्लास्टिकको प्रयोगलाई वर्जित गरि वैकल्पिक भोलाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 12, SDG 14, SDG 15		
		२.२.५	कपडा भोला (<i>Reusable bag</i>) प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	२००	२००	२५०	२५०	१०००	SDG 12, SDG 13		
		२.२.६	वडास्तरमा सरसफाइमा उत्कृष्ट विद्यालय तथा घरलाई पुरस्कार	संख्या	०	५	५०	१००	१००	१००	१००	४५०	SDG 4, SDG 11		
		२.२.७	फोहोर पुनःप्रयोग सम्बन्धी तालिम	संख्या	१	४	०	१००	१००	१००	१००	४००	SDG 4, SDG 12		
		२.२.८	फोहोर व्यवस्थापनका लागि टोल विकास संस्था र निजी क्षेत्रसँग सहकार्यमा कार्य योजना निर्माण	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 11, SDG 17		
		२.२.९	नगरपालिकाद्वारा सम्भावित स्थानमा ल्याण्डफिल साइट निर्माण	संख्या	०	१	१०००	१०००	२०००	०	०	४०००	SDG 11, SDG 12		
			घना बस्ती क्षेत्रहरूमा ढल (<i>Drainage</i>) निर्माण	संख्या	१	५	५००	२०००	२०००	२०००	२०००	८५००	SDG 6, SDG 11		
		२.२.१०	बजार तथा भीडभाड क्षेत्रहरूमा डम्पिङ साइट व्यवस्थापन	संख्या	०	४	०	५००	१०००	५००	५००	२५००	SDG 11, SDG 12		
जम्मा				-	४२	१९९	१०७९५	१६३७०	१७५२०	१५२२०	१५९७०	७५८७५			

५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	सर्वसुलभ तथा शुद्ध पिउने पानीको उपलब्धता तथा पूर्ण सरसफाई भएको हुने ।									
असर	नगरपालिकाभित्रका सबै नागरिकलाई गुणस्तरीय तथा सफा, स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानीको (एकघर एक धारा) र सरसफाई सेवा पुर्याउने ।	सुधारिएको सरसफाई सुविधा प्राप्त गर्ने परिवार	प्रतिशत	७८	८०	८४	८६	८७	९०	९०
		आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेको परिवार, पाईपद्वारा	प्रतिशत	९३.३८	९४	९५	९६	९७	९८	९८
		सक्रिय खानेपानी र सरसफाई उपभोक्ता समिति	संख्या	३४	३५	३८	४०	४५	५०	५०
प्रतिफल	खानेपानी तथा सरसफाई सेवा सुविधाको उपलब्धता र गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	खानेपानी योजनाहरू	संख्या	६८	७०	७१	७५	७६	७८	७८
		खानेपानीको मूहान संरक्षण	संख्या	६८	७०	७१	७५	७६	७८	७८
		साधारण शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत	९५.९५	९६	९७	९८	९९	१००	१००
		स्वच्छ (प्यान भएको) शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	७८.००	८०	८३	८४	८६	८८	८८
		सार्वजनिक शौचालय	संख्या	७	१०	१३	१५	१७	१८	१८
		फोहोरमैला बिसर्जन केन्द्र	संख्या	०	०	१	१	१	१	१
		lpcd	लि.पर हेड	३५	४०	४५	५०	५५	६०	६०
		लिफ्टड खानेपानी योजना	संख्या	५	०	७	०	९	१०	१०
		खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		सुख्खा क्षेत्रमा कृत्रिम पोखरी	संख्या	०	१२	१८	२४	२७	३६	३६
		सरसफाई कार्यक्रम तथा जनचेतना	संख्या	१	१	०	१	०	१	३
		सरसफाई कर्मचारी	संख्या	०	२	०	१	०	१	४
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-खानेपानीको स्रोतहरूमा वृद्धि भएको हुने, -फोहोरमैला र वातावरण प्रति जनचेतना वृद्धिभएको हुने, सरसफाई जनचेतनामा वृद्धि भएको हुने, -फोहोरमैला व्यवस्थापनमा नगरपालिकाले थप लगानी गरेको हुने								

५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले समानुपातिक, समावेशी तथा सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाज निर्माणलाई राज्यको मार्गदर्शक सिद्धान्त तथा नीतिका रूपमा आत्मसात् गरेको छ। यस संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहले लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा लक्षित वर्गको सशक्तीकरणलाई विकास नीतिको मूल आधारका रूपमा अंगीकार गर्दै आएका छन्। ढोरपाटन नगरपालिकामा महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, आदिवासी जनजाति, द्वन्द्वपीडित, विपन्न तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायको सामाजिक न्याय, समान अवसर, अधिकार संरक्षण तथा सशक्तीकरणका लागि विभिन्न नीति, कार्यक्रम तथा संस्थागत पहलहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अभिलेखीकरण, परिचयपत्र वितरण, सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन, आश्रय तथा पुनःस्थापना सेवा व्यवस्थापनलगायतका जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। सोहीअनुसार नगरपालिकाले सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन, लक्षित वर्गको सेवा पहुँच विस्तार तथा अधिकारमुखी कार्यक्रम सञ्चालनमा निरन्तर प्रयास गर्दै आएको छ। नगरपालिकामा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघ-संस्थाहरू सक्रिय रही स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी तथा सरसफाइ, प्राकृतिक स्रोत तथा वातावरण संरक्षण, सामाजिक परिचालन, नेतृत्व विकास, मानवअधिकार, सुशासन तथा सहकारी विकासलगायत विषयमा जनचेतनामूलक तथा क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेका छन्। स्थानीय विकास निर्माण, सामाजिक परिचालन तथा विकास कार्यक्रमको अनुगमनमा टोल विकास संस्था, युवा क्लब, आमा समूह, सहकारी संस्था तथा अन्य सामुदायिक संस्थाहरूको सक्रिय सहभागिता रहेको छ। बालअधिकार, बाल संरक्षण, बाल विकास तथा बाल सहभागिता अभिवृद्धिका क्षेत्रमा समेत विभिन्न संस्थाहरूले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरिरहेका छन्। यद्यपि महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, दलित तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायको निर्णय प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागिता, आर्थिक सशक्तीकरण, गुणस्तरीय सेवा पहुँच, नेतृत्व विकास तथा अवसरमा समान पहुँच अभै अपेक्षित स्तरमा पुग्न सकेको छैन। लैङ्गिक हिंसा, बालविवाह, विभेद, सामाजिक बहिष्करण तथा विभिन्न प्रकारका हिंसाजन्य घटनाहरू पूर्ण रूपमा अन्त्य हुन नसक्नु पनि चुनौतीका रूपमा रहेको छ। त्यसैले नगरपालिकाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई विकासका सबै क्षेत्र र कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण गर्दै आवश्यक नीतिगत, संस्थागत तथा वित्तीय व्यवस्था सुदृढ गर्नु, लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनु, लक्षित वर्गको क्षमता विकास, नेतृत्व प्रवर्द्धन, आर्थिक सशक्तीकरण, सामाजिक सुरक्षा तथा अधिकार संरक्षणसम्बन्धी कार्यक्रम विस्तार गर्नु, साथै महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अन्य लक्षित समुदायमाथि हुने सबै प्रकारका हिंसा, विभेद र बहिष्करणको रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि प्रभावकारी संयन्त्र विकास गर्नु आवश्यक देखिन्छ। यस आवधिक योजनाले समावेशी, न्यायपूर्ण, लैङ्गिक उत्तरदायी तथा मानवअधिकारमा आधारित स्थानीय विकासलाई संस्थागत गर्दै सबै नागरिकलाई विकासको मूल प्रवाहमा समेट्ने नीति तथा कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता प्रदान गरेको छ।

५.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू		चुनौती तथा जोखिमहरू	
महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	♦ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गमैत्री पूर्वाधार, नीति, नियम र संरचनाको कमी;	♦ महिला तथा सीमान्तकृत समूहको राज्य संरचनामा प्रतिनिधित्व वृद्धि गर्नु;	
	♦ लक्षित वर्गमा अधिकार र कर्तव्य सम्बन्धी सचेतनाको कमी; महिलामा बहुकार्य बोभको अवस्था कायम;	♦ जातीय तथा वर्गीय विभेद अन्त्य गर्नु;	
	♦ लक्षित वर्ग सशक्तीकरण सम्बन्धी तालिम प्रभावकारी हुन नसक्नु;	♦ लैङ्गिक तथा घरेलु हिंसा अन्त्य गर्नु;	
	♦ बालश्रम तथा हिंसा उन्मूलन हुन नसक्नु;	♦ लैङ्गिक समानता र लैङ्गिक उत्तरदायी सोच व्यवहारमा लागू गर्नु;	
		♦ सामाजिक विकृति तथा विसङ्गति न्यूनीकरण गर्नु;	

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- लक्षित वर्गमा आत्मविश्वासको कमी; - सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरणमा समस्या तथा गुनासो; - महिलामाथि घरेलु, यौनजन्य तथा लैङ्गिक हिंसा; - भाषिक तथा सचेतनाको कमीका कारण सेवा, सुविधा र अधिकारमा पहुँच कमजोर; - ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग तथा पुस्तान्तरण हुन नसक्नु; - ज्येष्ठ नागरिकले उचित सम्मान नपाउनु; अपाङ्गमैत्री शिक्षा, रोजगारी, सामाजिक सहभागिता तथा सेवामा समान पहुँचको अभाव	- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सुदृढ गर्नु; - अन्धविश्वास तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्नु; - कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नु; - पुनर्स्थापना, सशक्तीकरण तथा आत्मनिर्भरता अभिवृद्धि गर्नु; - दुर्गम भौगोलिक अवस्थाका कारण शिक्षा र स्वास्थ्य सेवामा पहुँच विस्तार गर्नु; - महिलाको पछाडि परेको अवस्थाले परिवार तथा समाजको समग्र विकासमा पर्ने असर न्यूनीकरण गर्नु

५.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग - लैङ्गिकमैत्री संविधान तथा तीनै तहका सरकारमा महिलाको राजनीतिक सहभागिता वृद्धि; - छोरीलाई समान अवसर प्रदान गर्ने नीति; - लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणमा सकारात्मक प्रगति; - एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, ज्येष्ठ नागरिक तथा महिलाप्रति सकारात्मक सोचको विकास; - आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक अवसरमा वृद्धि; महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक तथा लक्षित वर्गमा अधिकार सम्बन्धी सचेतना बढ्दै जानु; - स्थानीय विकास तथा सामाजिक परिचालनमा टोल विकास संस्था, युवा क्लब तथा सामुदायिक संस्थाहरूको सक्रियता; - बाल संरक्षण, विकास तथा सहभागितामा कार्यरत संघ-संस्थाहरूको सक्रिय भूमिका; - लैङ्गिक समानता सम्बन्धी स्पष्ट संवैधानिक व्यवस्था, नीति तथा रणनीति; लैङ्गिक हिंसा निवारण तथा एकल महिला सुरक्षा कोषको स्थापना; - छुवाछुत तथा भेदभाव न्यूनीकरणका प्रयास; - सामाजिक सहिष्णुताको विकास; लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरणका पहल; - समावेशी वातावरण निर्माण; सबै जातजातिको समावेशी सहभागिता; - दलित समुदायको परम्परागत ज्ञान र सीपको व्यवसायीकरणका प्रयास; - लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरण तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	- ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवको पुस्तान्तरण; - निर्वाचित जनप्रतिनिधिको विकासप्रति प्रतिबद्धता; - लक्षित वर्गमा अधिकारप्रति सचेतना वृद्धि; - महिलाको सीप तथा दक्षता अभिवृद्धिमार्फत आयआर्जनका अवसर विस्तार; - महिला सशक्तीकरणमार्फत सामाजिक विभेद न्यूनीकरण; - बाल विकास कार्यक्रममार्फत बालबालिकाको व्यक्तित्व विकास; - ज्येष्ठ नागरिकको अनुभव उपयोग गरी नयाँ अवसर सिर्जना; - समावेशी सोच तथा व्यवहारको विकास; - प्रत्येक टोलमा महिला तथा आमा समूह गठन गरी हिंसा न्यूनीकरण, क्षमता विकास तथा मूलप्रवाहीकरण; - हिंसापीडित तथा अभिभावकविहीन बालबालिकाका लागि बाल कोष स्थापना; - नगरपालिकामा ठूलो बाल जनसंख्या भएकाले भविष्यका लागि सक्षम नागरिक निर्माण गर्ने अवसर

५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सभ्यता, न्यायपूर्ण समाज र सामाजिक सौहार्दता

लक्ष्य

सामाजिक न्यायमा आधारित सभ्य समाजको निर्माण तथा न्यायोचित, समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु

उद्देश्यहरू

- सबै प्रकारका विभेद र हिंसाको शुन्य सहनशीलता कायम गर्नु ।
- बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु ।
- ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु ।

४। अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: सबै प्रकारका विभेद र हिंसाको शुन्य सहनशीलता कायम गर्नु ।			
१.१.	सबै प्रकारका हिंसा, शोषण र भेदभाव अन्त्य गर्न निरोधात्मक, संरक्षणात्मक उपाय अपनाई न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।	१.१.१	लैससास सम्बन्धी क्षेत्रगत नीति, कानुन तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटलाई वृद्धि गर्दै लैङ्गिक लैससास परीक्षण पद्धति लागू गरिनेछ ।
		१.१.२	महिला, बालबालिका र किशोर किशोरी उपर हुने सबै प्रकारका भेदभाव, बालविवाह, शोषण, दुर्व्यवहार र हिंसा अन्त्यका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.३	छुवाछुत र सबै प्रकारका सामाजिक भेदभाव अन्त्य गर्न राज्यको मूल कानुनको अधिनमा रही त्यस्ता कार्यलाई दण्डित गर्न स्थानीय कानुन निर्माण गर्दै न्यायिक समितिलाई सक्रिय तुल्याइने छ ।
		१.१.४	जातीय भेदभाव अन्त्यका लागि नागरिक समाज, गैर सरकारी सङ्घसंस्था र नगरपालिकामा सक्रिय रहेका सरोकारवाला निकायहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ।
		१.१.५	सामाजिक सांस्कृतिक मूल्य, मान्यता, संस्कार, व्यवहारमा सुधार गर्दै अन्धविश्वास, रुढीवादी परम्परागत विभेद हटाई समतामूलक समाज निर्माण गरिनेछ ।
		१.१.६	दलित विशेष परम्परागत सीपलाई व्यावसायिकता प्रदान गर्न विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
			नगरपालिकाभर रहेका महिला उद्यमीहरूको अभिलेख तयार गरी सफल महिला उद्यमीहरूसँग वर्षमा एक पटक साक्षात्कार गराइने छ ।
		१.१.७	मापदण्डका आधारमा महिला उद्यमीहरूलाई उनीहरूको नाममा दर्ता भई सञ्चालन हुने साना तथा घरेलु उद्योगमा व्याजमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।
		१.१.८	“एकल महिला आत्मनिर्भर कार्यक्रम” सञ्चालन गर्न व्याज अनुदान कोष निर्माण गरिने छ ।
			हरेक वडामा एक महिला उद्यमी वस्तु बिक्री केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
		१.१.९	नगरपालिका एक घर एक महिला रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.१०	उप-प्रमुखसँग महिला शसक्तिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.१.११	एक टोल एक उत्पादन, एक घर एक रोजगार, टोल टोलमा सहकारी घर घरमा रोजगारी, एक गाउँ एक पुस्तकालय, एक खेलकुद मैदान, एक विद्यालय कार्यक्रम मार्फत दलित जाति उत्थान तथा गरिब घरधुरी सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।		
१.१.१२	महिला र पुरुषबीचको ज्यालामा भएका विभेदको अन्त्य गरिनेछ ।		
उद्देश्य २: बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु ।			
२.१	बालबालिकाको संरक्षण गर्ने र सार्वजनिक निकायलाई बालमैत्री बनाउने ।	२.१.१	बालबालिका Profile विवरण तयार गरिनेछ ।
		२.१.२.	नगरपालिका तथा वडास्तरीय बालक्लब स्थापना र तीनको प्रभावकारीता वृद्धि गर्न बालबालिकालाई Motivation तथा नेतृत्व विकास तालिम प्रदान गरिनेछ ।
		२.१.३	बालबालिकासँग स्थानीय सरकार कार्यक्रम अन्तर्गत हरेक महिनाको एक पटक नगर प्रमुखसँग बालबालिकाको सरोकार सम्बन्धी बालबालिकासँग प्रत्यक्ष अर्न्तकृया आयोजना गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु ।			
३.१	जेष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षा र आत्मसम्मान कायम हुने कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिई सञ्चालन गर्ने	३.१.१	ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मानजनक ढंगले जीवनयापन गर्ने वातावरण सृजना गरिनेछ ।
		३.१.२	संविधान र नेपाल सरकारले घोषणा गरेका जेष्ठ नागरिक सामाजिक सुरक्षा अन्तर्गतका सबै कार्यक्रम चुस्त दुरुस्त रुपमा प्रभावकारी बनाईने ।
		३.१.३	वडास्तरीय जेष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन गरिने छ ।
		३.१.४	एक वडा एक जेष्ठ नागरिक सत्संग केन्द्र निर्माण गरिने छ ।

रणनीति		कार्यनीति	
		३.१.५	स्थानीय सञ्चार माध्यमसँगको सहकार्यमा जेष्ठ नागरिकहरूका जीवन अनुभव साट्न र सुन्न “नगरपालिका जेष्ठ नागरिक आवाज” कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
		३.१.६	१०० वर्ष पूरा गरेका बुवाआमालाई अभिनन्दन तथा भेटघाट कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
		३.१.७	जेष्ठ नागरिकहरूमा रहेको ज्ञान, सीप नयाँ पीढीमा हस्तान्तरण गर्न पहल गर्ने र उनीहरूको अनुभव आदान प्रदानको अवसर सिर्जना गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।			
४.१	अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको कठिनाई न्यूनिकरण गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन गरी उनीहरूको आत्मबल बढाउने र आत्मसम्मान जगाउने ।	४.१.१	सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा दलित जनजाती र अपाङ्ग अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको पहिचान गरी उनीहरूको क्षमता विकास, आर्थिक, सामाजिक सशक्तीकरण र पुनर्स्थापना गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
		४.१.२	अपाङ्गता भएका विद्यालय जाने बालबालिकाको विवरण तयार पारी उनीहरूको शिक्षा आर्जनमा भएका कठिनाई सम्बोधन गर्न विशेष अध्ययन पश्चात कार्ययोजना निर्माण गरिने छ ।
		४.१.३	विशेष क्षमता भएका अपाङ्गहरूको वृत्ति विकास कार्यक्रम अन्तर्गत कलाकारिता सिप विकास तथा आय आर्जन तालिम नियमित सञ्चालन गरिने छ ।
		४.१.४	जटिल प्रकारको अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले जीवन निर्वाह व्यवसाय गर्न चाहेमा रु. १ लाख बराबरको व्यवसायमा सत प्रतिशत व्याजमा अनुदान प्रदान गरिनेछ ।
		४.१.५	पूर्ण अपाङ्ग परिवारका लागि प्रोत्साहन तथा भेटघाट कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१.१	१.१.१	महिला सेलमार्फत वडा स्तरिय महिला सेल अभिमुखीकरण	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 5		
			महिला समूह सिपमुलक तालिम तथा सामाग्री खरिद तथा अनुदान	संख्या	१	५	१०००	१०००	१०००	१५००	१५००	६०००	SDG5,8,1, 10		
			आर्थिक सहायता	संख्या	१	५	३०००	३०००	३०००	५०००	५०००	१९०००	SDG1,10, 5		
			व्यवसायिक अचार तालिम	संख्या	१	२	२००	१५०	०	०	०	३५०	SDG8,SD G9,SDG5		
			महिलाहरूका लागि मुढा बनाउने तालिम	संख्या	०	५	२००	२००	२५०	२५०	२५०	११५०	SDG 3, SDG 5		
			महिला लक्षित कार्यक्रम, वडा न. २	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG5,1,1 0,16		
		१.१.२	दिवशिय तथा लैंगिक हिंसा कार्यक्रम	संख्या	१	१	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 5, SDG 16		
		१.१.३	बालविवाहमुक्त नगरपालिका घोषणा अभियान	संख्या	०	३	५०	५०	१००	०	०	२००	SDG 5, SDG 16		
			बालशोषण र बाल हिंसा विरुद्ध जनचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 16		
			सामाजिक शिक्षामा लैङ्गिक हिंसा र दुर्व्यवहार सम्बन्धी अभिमुखीकरण	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 4, SDG 5		
		१.१.४	न्यायिक समिति खर्च	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG5,10, 16		
			छुवाछुत र सामाजिक भेदभाव न्यूनीकरण विशेष न्यायिक समिति तालिम	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 10, SDG 16		
		१.१.५	जातीय भेदभाव अन्त्यका लागि नागरिक समाज, गैरसरकारी संस्था र सरोकारवालासँग सहकार्य	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 10, SDG 16		
		१.१.६	अन्धविश्वास, रूढीवादी परम्परागत विभेद हटाउने सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	०	५	५०	१००	१००	१००	१००	४५०	SDG 16		
		१.१.८	दलित समुदायको परम्परागत सीपलाई व्यवसायिकता दिने अभिमुखीकरण	संख्या	१	३	०	२००	२००	२००	०	६००	SDG 8, SDG 10		
		१.१.९	लक्षित वर्गका लागि आयआर्जन तालिम	संख्या	१	३	०	०	१५०	१५०	०	३००	SDG 1, SDG 8		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवा र निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
		१.१.१०	महिला उद्यमीलाई दर्ता प्रक्रिया र घरेलु व्यवसायमा कर/व्याज अनुदान सहयोग	संख्या	१	४	०	५००	५००	५००	५००	२०००	SDG 5, SDG 8	
		१.१.११	“एकल महिला आत्मनिर्भर” कार्यक्रम (व्याज अनुदान सहित)	संख्या	१	५	१००	२००	२००	२००	२००	९००	SDG 5, SDG 8	
		१.१.१२	चामिद्वार मगर महिला आमा समुह भवन ढोनपा ६	संख्या	१	१	३५०	०	०	०	०	३५०	SDG5,10, 11,16	
			पाखापानी परिवर्तनशिल आमा समुह भवन मर्मत, वडा नं. ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG5,10, 11,16	
			चौर आमा समुह भवन घेरावार, वडा नं. ५	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG5,10, 11,16	
			छाहलाला महिला समुह भवन मर्मत, , वडा नं. ६	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG5,10, 11,16	
			महिला उद्यमी वस्तु विक्री केन्द्र स्थापना	संख्या	१	१	०	०	३००	०	०	३००	SDG 5, SDG 8, SDG 9	
		१.१.१३	नगरपालिका “एक घर एक महिला रोजगारी” कार्यक्रम	संख्या	१	४	०	१५०	१५०	१५०	१५०	६००	SDG 5, SDG 8	
		१.१.१४	महिला सशक्तिकरण कार्यक्रम	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 5	
			विद्यालयमा लागु औषध दुर्व्यसनी तथा मानव बेचबिखन कार्यक्रम	संख्या	१	५	२५०	२५०	२५०	३००	३००	१३५०	SDG3,4,5, 8,16	
			उच्च शिक्षा बालिका बीमा कार्यक्रम	संख्या	०	५	३००	३००	३००	५००	५००	१९००	SDG 4, SDG 5	
			लक्षित वर्ग अभिभावक शिक्षा तथा शैक्षिक सामग्री वितरण	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 4	
			न्यायिक समिति लैङ्गिक भेदभाव विरुद्ध न्याय सम्पादन तालिम	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 5, SDG 16	
			महिला जनप्रतिनिधि विशेष तालिम सञ्चालन	संख्या	१	२	०	१५०	०	०	१५०	३००	SDG 5, SDG 16	
			अनिवार्य बुहारी शिक्षा कार्यक्रम	संख्या	०	५	१००	२००	२००	२००	२००	९००	SDG 4, SDG 5	
		१.१.१५	जनजाती कार्यक्रम	संख्या	१	५	३००	३००	३००	४००	४००	१७००	SDG1,4,5, 10,11,16	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब. २०८३-०८४	आ.ब. २०८४-०८५	आ.ब. २०८५-०८६	आ.ब. २०८६-०८७	आ.ब. २०८७-८८				जम्मा
			दलित कार्यक्रम	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG1,4,5, 8,10,16		
			दलित /जनजाति सचेतना, वडा नं. ७	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG4,5,1 0,11,16		
			लैङ्गिकता र महिला जागरण सञ्चार कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 5, SDG 16		
			सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत महिला साक्षरता तथा सीप विकास तालिम	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 4, SDG 5		
			सफल महिला उद्यमी सम्मान तथा प्रेरणा कार्यक्रम	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 5, SDG 8		
२	२.१	२.१.१	बालबालिकाको विस्तृत प्रोफाइल (स्थिति पत्र) तयारी	संख्या	०	१	०	४००	०	०	०	४००	SDG 4, SDG 16		
		२.१.२	बालबालिकालाई Motivation तथा नेतृत्व विकास तालिम	संख्या	०	२	०	१००	०	०	१२०	२२०	SDG 4, SDG 16		
			बाल क्लबमार्फत बालबालिकाको नेतृत्व विकास तालिम	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 4, SDG 16		
			बाल कल्याण/बाल क्लब	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG3,4,5, 10,16		
			बाल हेल्पलाइन सञ्चालन	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 16		
		२.१.३	हरेक महिनामा नगरपालिका प्रमुखसँग बालबालिकाको प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 16		
			बालबालिका लक्षित कार्यक्रम, वडा नं. १	संख्या	०	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG3,,4,5 ,10,16		
			बाल अधिकार सम्बन्धी अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 4, SDG 16		
३	३.१	३.१.१	ज्येष्ठ नागरिक क्लब गठन तथा मनोरञ्जन मण्डली र वाद्ययन्त्र अनुदान	संख्या	०	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 3, SDG 10		
			“जेष्ठ नागरिक सहायता कक्ष” गठन	संख्या	०	१	०	१००	५०	०	०	१५०	SDG 10, SDG 3		
		३.१.२	८० वर्ष माथिका ज्येष्ठ नागरिकलाई स-आहार कार्यक्रम	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 2, SDG 3		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रममा अनुदान	संख्या	१	५	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	१७५०	SDG 3, SDG 10		
			जेष्ठ नागरिक एकल महिला सचेतना, वडा नं.-७	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG1,3,5, 10,16		
			७० वर्षमाधिका ज्येष्ठ नागरिकलाई घरघरमै परिचयपत्र तथा ८० वर्षमाधिकालाई घरमै भत्ता वितरण	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 1, SDG 10		
		३.१.३	वडा स्तरीय ज्येष्ठ नागरिक निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 3		
		३.१.४	वडा स्तरीय ज्येष्ठ नागरिक सत्सङ्ग केन्द्र निर्माण	संख्या	०	१	०	०	०	१५०	०	१५०	SDG 3, SDG 10		
			ज्येष्ठ नागरिक योग तथा ध्यान केन्द्र सञ्चालन	संख्या	०	१	०	०	१५०	०	०	१५०	SDG 3		
		३.१.५	ज्येष्ठ नागरिक आवाज कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 10, SDG 16		
			ज्येष्ठ नागरिक तीर्थयात्रा/यात्रा अनुदान	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 3, SDG 10		
		३.१.६	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 10		
		३.१.७	ज्येष्ठ नागरिकमा रहेको ज्ञान, सीप नयाँ पुस्तामा हस्तान्तरण तथा अनुभव आदान-प्रदान कार्यक्रम	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 4, SDG 11		
४	४.१	४.१.१	सम्पूर्ण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत विवरण संकलन	संख्या	१	१	०	५०	०	०	०	५०	SDG 10		
			अपाङ्ग कार्यक्रम	संख्या	०	५	३००	३००	३००	५००	५००	१९००	SDG 10, SDG 16		
		४.१.२	अपाङ्गता भएका बालबालिकाको समस्या बुझ्ने अध्ययन	संख्या	०	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG 4, SDG 10		
			महिला,बालबालिका तथा अपाङ्ग संचालन खर्च	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG1,3,4, 5,10,16		
		४.१.३	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि सीप, आयआर्जन र कला विकास तालिम	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 8, SDG 10		
		४.१.४	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि १ लाख बराबर व्यवसायमा ७०% अनुदान कार्यक्रम	संख्या	०	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 8, SDG 10		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			जटिल अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति अनुदान	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 4, SDG 10		
		४.१.५	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि ह्विलचेयर उपलब्ध गराउने कार्यक्रम	संख्या	१	३	५००	३००	०	४००	०	१२००	SDG 3, SDG 10		
			अपाङ्गता भएका कलाकारलाई विशेष प्रोत्साहन अनुदान	संख्या	०	२	०	१००	०	२००	०	३००	SDG 8, SDG 10		
जम्मा				-	३९	२४६	११६५०	१२७५०	११८५०	१५१५०	१४२२०	६५६२०			

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	महिला र पछाडी पारिएका वर्गको क्षमता अभिवृद्धि, आत्मा सम्मान, समतामुलक, सार्वजनिक सेवा सुविधामा तथा लाभको न्यायोजित वितरण र उनीहरुको नेतृत्व विकास मार्फत निर्णय गर्न सक्ने क्षमता वृद्धि भएको हुने ।									
असर	लैसास अवधारणा अनुसार विकासका सबै अवसरहरूमा समतामुलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित हुने ।	नेतृत्वदायी पदमा महिला तथा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३३	३५	३७	४०	४२	४५	४५
		महिलाको नाममा जग्गा जमिन	संख्या	१३.६०	१५	१७	१८	२०	२५	२५
		महिला घरमुली भएको घरपरिवार	प्रतिशत	३४.४४	३५	३६	३७	३९	४३	४३
		बालबालिकाको वस्तुगत Profile स्थितिपत्र	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
प्रतिफल	विपन्न तथा लक्षित वर्गको क्षमता, सहभागिता र आधारभूत सेवा तथा सुविधाको पहुँचमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	परिवर्तित स्थानीय संरचना तथा कानून अनुसार समावेशी (महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अन्य पिछडिएको वर्ग) समिति, संयन्त्र र संजाल	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		लैंगिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी घटना (वार्षिक)	संख्या	५	३	२	१	०	०	०
		व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	संख्या	९८	१००	१५०	२००	२५०	४००	४००
		बैंक खाता भएका महिला	प्रतिशत	५०	५५	६०	६७	७१	७५	७५
		महिला साक्षरता	संख्या	७४.१०	७५	७६	७८	८०	८५	८५
		लक्षित तथा पिछडिएका वर्गलाई क्षमता विकास तालिम	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		महिला तथा ज्येष्ठ नागरिक लक्षित स्वास्थ्य घुम्ति शिविर	संख्या	१	२	२	२	२	२	१०
		कुनैपनि प्रकारको अपाङ्गता हुने जनसङ्ख्या	संख्या	३.२६	३	२.८	२.७	२.७	२.५	२.५

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		अपाङ्ग बालबालिकालाई विशेष शिक्षा प्रदान	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		तालिम प्राप्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	संख्या	१०	१२	१५	२०	२५	२७	२७
		बाल क्लव	संख्या	४८	४८	४८	४८	४८	५०	५०
		जेष्ठ नागरिक सम्मान	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		जनसङ्ख्यामा लैंगिक अनुपात	संख्या	८६.०३	८७	८७	८८	८९	९२	९२
		जेष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
		पिडित महिलाहरूको लागि सुरक्षित आवास गृह	संख्या	०	०	०	०	१	०	१
		बाल हेल्पलाइन सञ्चालन	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		अपांगता सम्बन्धि हेल्प डेक्स संचालन	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसंख्या	संख्या							
		रोजगार महिला र पुरुषको मासिक आम्दानिको अनुपात (मुख्य कामबाट)	संख्या	०.६६	०.७	०.८	०.९	१	१	१
		लैंगिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		जेष्ठ नागरिक ज्ञान केन्द्र (अन्तरपुस्ता सीप हस्तान्तरण)	संख्या	०	०	०	०	०	१	१
		बालविवाह	प्रतिशत	२१.२२	२०	१५	१०	५	०	०
		दलित विद्यार्थी विशेष छात्रवृत्ति कोष	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		नगर प्रमुखसँग बालबालिका प्रत्यक्ष अर्न्तक्रिया	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		बाल पुनर्स्थापना केन्द्र तथा आश्रम व्यवस्थापन	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
पुष्टयाईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम -सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-नर्माण हुने संरचनाहरू लैंगिक सम्बेदनशील भएको हुने, -योजना तथा कार्यक्रमहरू लैंगिकमैत्री हुनुको साथै बजेटको परिमाणमा पनि वृद्धि भएको हुने,								

५.५ युवा तथा खेलकुद

५.५.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार युवाहरूको व्यक्तित्व विकास गर्ने र राज्यका सर्वाङ्गीण विकासमा युवाहरूलाई उपयुक्त अवसरहरू प्रदान गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ । नगरपालिका विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने, राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक एवम् सांस्कृतिक अधिकारहरूको पूर्ण उपयोगको वातावरण सिर्जना गर्ने, युवाको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रहरूमा विशेष अवसर प्रदान गर्ने नीति लिइएको छ । त्यसै गरी खेलकुदमार्फत स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्ने, खेलकुद र खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने, खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता रूपमा सुदृढ गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रिय सम्मान अभिवृद्धि गर्ने नीति पनि राज्यबाट अवलम्बन गरिएको छ भने स्थानीय स्तरका खेलकुदका पूर्वाधार निर्माण गर्ने, सञ्चालन, विकास एवम् प्रवर्द्धन गर्ने, खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ । राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ अनुसार १६ देखि ४० वर्ष उमेर समुहको जनसंख्यालाई युवा समूहमा राखिएको छ । नगरपालिकाको कूल जनसंख्याको ४९.५७ प्रतिशत (१५-३९ वर्ष उमेर समूह) युवा जनसंख्या रहेको छ । त्यस्तै आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको करिब ४२.७६ प्रतिशत जनसंख्या रोजगारीका लागि विदेशिएको देखिन्छ । स्वदेशमा रोजगारका अवसरहरूको अभाव, कृषि तथा पशुपंक्षी पालनका क्षेत्रमा कम आकर्षणको कारणले युवाहरूको विदेश पलायन बढ्दो क्रममा छ । विदेशमा जाने युवाहरू पनि कुनै सिप सिकेर दक्ष कामदारका रूपमा जाने भन्दा पनि काम गर्न जाने कम्पनी, काम, सेवा सुविधाका बारेमा पर्याप्त जानकारी नलिई अदक्ष कामदारका रूपमा जादा जोखिमयुक्त तथा न्यून आय हुने क्षेत्रमा काम गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । तथापी युवाहरूको वैदेशिक रोजगारमा जानेहरूको संख्या दिनानुदिन वृद्धि भइरहेको छ । युवा शक्तिलाई कृषि, पशुपंक्षी पालन, उद्योग क्षेत्र आदिमा लगाउन सकियो भने नगरपालिकाको विकासमा प्रत्यक्ष टेवा पुग्ने देखिन्छ । जनसाङ्ख्यिक पूँजीको रूपमा रहेका युवाहरूको विदेश पलायन रोक्दै विकासको हरेक क्षेत्रमा युवाहरूको पहुँच बढाउने र सामाजिक, आर्थिक रूपान्तरणमा युवाहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गर्दै शिक्षित, दक्ष, लगनशील, अनुशासित युवाहरूबाट नगरपालिकाको विकासमा योगदानको वातावरण सिर्जना गर्नु पर्ने भएको छ । “सबैका लागि खेलकुद” भन्ने अभियान सञ्चालन गरी समाजमा रहेका खेलाडी, खेल प्रशिक्षक, बालबालिका, युवा, ज्येष्ठ नागरिक, फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरू सबैलाई खेलकुदको माध्यमबाट निरोगी एवम् अनुशासित तुल्याई नगरपालिका विकासको पथमा संलग्न गराउनु अहिलेको प्रमुख आवश्यकता भैसकेको छ । नागरिकलाई रोजगारको अवसर सिर्जना गर्न, खेल पर्यटनको माध्यमबाट दिगो विकासका शिक्षा, स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता तथा आर्थिक वृद्धि लगायतका लक्ष्यहरू हासिल गर्न नगरपालिका स्तरमा खेलकुदको संस्थागत विकास एवम् पूर्वाधार निर्माण गर्नु देखिन्छ । नगरपालिकाले खेलकुदको माध्यमबाट सबै वडाहरूबीच भाइचारा सम्बन्ध राख्ने उद्देश्य लिइने छ । विशेष गरी भलिबल, तारा खेल, मार्सलआर्ट, अन्य एथलेटिक्स खेल खेल्ने यस नगरपालिकामा खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलापले युवा विकास कार्यक्रमहरूलाई लक्षित गरी स्थानीय देखि राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरसम्मका प्रतिस्पर्धी खेलाडी उत्पादन गर्न सक्छ ।

५.५.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
युवा तथा खेलकुद मनोरञ्जन - बेरोजगारीको समस्या; युवा लक्षित विकास कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको कमी; - प्राविधिक तथा दक्ष युवा जनशक्तिको अभाव; युवालाई उद्यमशीलतातर्फ आकर्षित गर्न नसक्नु; - सीप तथा तालिमविहीन युवा वैदेशिक रोजगारीमा जानु; युवा तथा खेलकुद पूर्वाधारको अभाव; - उच्च शिक्षा दिने शैक्षिक संस्थाको कमी; - खेलकुद पूर्वाधार गुणस्तरीय तथा आधुनिक नहुनु; - खेलकुद प्रशिक्षण तथा खेलाडी उत्पादनमा कमी;	- युवाको विदेश पलायन रोक्नु; - श्रम बजारमा प्रवेश गर्ने युवालाई सीप, तालिम तथा रोजगारीसँग जोड्नु; - उद्यमशीलता तथा स्वरोजगारका अवसर विस्तार गर्नु; - स्थानीय स्तरमा रोजगारी सिर्जना गर्नु; - दक्ष जनशक्ति पलायन न्यूनीकरण गर्नु; - सामाजिक कार्यमा युवाको सहभागिता बढाउनु; - खेलकुद प्रशिक्षण तथा प्रतियोगिता सञ्चालन गरी प्रतिस्पर्धी खेलाडी उत्पादन गर्नु;

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- युवा तथा खेलकुद क्लबहरूको संस्थागत सुदृढीकरण नहुनु; - खेल मैदान, पार्क तथा मनोरञ्जन स्थलको अभाव; स्थानीय स्तरमा खेल प्रशिक्षकको कमी; - सार्वजनिक पुस्तकालय, नाट्यशाला तथा व्यायामशालाको अभाव; - खेलाडी सम्मान तथा नियमित प्रतियोगिताको कमी; खेलकुद सम्बन्धी कार्यक्रमको न्यून आयोजना; - खेल सामग्री तथा पूर्वाधारको कमी; - खेल क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्न नसक्नु; - मनोरञ्जनस्थल तथा खुला क्षेत्रको अपर्याप्त विकास	- व्यावसायिक प्रशिक्षक तथा प्रशिक्षण प्रणाली विकास गर्नु; - बेरोजगार युवालाई सिर्जनात्मक तथा उत्पादनशील कार्यमा संलग्न गराउनु; - बजारको मागअनुसार जनशक्ति उत्पादन गर्नु; - खेलकुदलाई व्यावसायिक क्षेत्रका रूपमा विकास गर्नु; प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामार्फत दक्ष युवा जनशक्ति विकास गर्नु; - खेलकुद पूर्वाधारको योजनाबद्ध विस्तार गर्नु; - कुलतमा फसेका तथा जोखिममा रहेका युवालाई संरक्षण गर्नु; खेल मैदान, - क्लब तथा मनोरञ्जनस्थलको स्तरोन्नति गर्नु

५.५.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
युवा तथा खेलकुद मनोरञ्जन - संविधानमै युवा विकास सम्बन्धी व्यवस्था; - विकास आयोजना तथा उद्योग सञ्चालनका लागि प्रशस्त युवा जनशक्ति उपलब्ध; - खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता तथा अन्तर्राष्ट्रिय पहिचानको माध्यमका रूपमा स्वीकार गरिएको; - वडास्तरबाट खेलाडी विकास हुँदै गएको; - टोल तथा बस्ती स्तरमा युवा क्लबहरूको सक्रियता; - ब्याडमिन्टन, भलिबल, फुटबल तथा अन्य खेलप्रति युवाको बढ्दो आकर्षण; - विद्यालय स्तरमा राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड तथा विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिताको नियमित सञ्चालन; - स्थानीय क्लबहरूको खेल पूर्वाधार विकास तथा प्रतियोगिता आयोजनामा योगदान; - विद्यालय पाठ्यक्रममा खेलकुदलाई समावेश गरिएको	- वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवाको सीप तथा श्रमलाई उच्चमशीलता र उत्पादनमा उपयोग गर्ने अवसर; - बढ्दो युवा जनसंख्यालाई सीप तथा उच्चमशीलतामार्फत जनसांख्यिक लाभमा रूपान्तरण गर्ने सम्भावना; - खेलकुद तथा मनोरञ्जन गतिविधि विस्तारका लागि अनुकूल वातावरण; - युवालाई विकासका कार्यमा सक्रिय सहभागिता गराउने अवसर; युवा आकर्षण कार्यक्रममार्फत पलायन भएका युवालाई फर्काउने सम्भावना; - प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम विस्तार गर्ने अवसर; - विद्यालयस्तरबाट प्रतिभावान खेलाडी पहिचान गरी व्यावसायिक खेलाडी विकास गर्ने सम्भावना; - नगरस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिताको विस्तार; दक्ष प्रशिक्षकको व्यवस्था गरी खेलकुद विकास; “एक वडा-एक खेलमैदान” वा “एक विद्यालय-एक खेलमैदान” कार्यक्रम कार्यान्वयन; - नगरस्तरीय खेल पूर्वाधार विकास; खेल पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न प्रतियोगिता आयोजना; - नगरस्तरीय खेल मैदान निर्माण गर्ने अवसर

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

स्वस्थ, सिर्जनशील, सक्षम तथा नैतिकवान युवा र व्यवस्थित खेलकुद पूर्वाधार, सहभागितामूलक विकासको आधार

लक्ष्य

व्यवस्थित खेलकुद पूर्वाधार निर्माण र युवा वर्गको सीप तथा क्षमता अभिवृद्धि गरी समुन्नत समाजको निर्माण गर्ने ।

उद्देश्यहरू

१। सीप, दक्षता र कार्यकुशलताको विकास गरी युवा वर्गको परिचालन गर्नु ।

२। खेलकुद जनशक्ति र पूर्वाधारको विकास गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सीप, दक्षता र कार्यकुशलताको विकास गरी युवा वर्गको परिचालन गर्नु ।	

रणनीति		कार्यनीति	
१.१.	उद्यमशीलता र व्यवसायीकतामा वृद्धि , आत्मनिर्भर तथा क्षमता विकास गरी रोजगारी बढाउने ।	१.१.१	विकास निर्माणमा युवाहरूलाई परिचालन गर्न युवा स्वयंसेवा कार्यक्रम सञ्चालन, स्थानीय उपभोक्ता समिति, टोल विकास संस्था आदिमा युवा (अभ युवती) लाई नेतृत्व गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		१.१.२	युवाहरूलाई उनीहरूको रुची अनुसारको सीप विकास तालिम उपलब्ध गराइनेछ ।
		१.१.३	युवाहरूलाई पर्यटन, लघु तथा घरेलु उद्योग, प्राकृतिक श्रोत उपयोग र व्यवस्थापन, कृषि जस्ता स्थानीय सम्भाव्यतामा आधारित आयमूलक तथा रोजगारीका क्षेत्रमा लगानी गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग सहजीकरण गरिनेछ ।
		१.१.४	वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवालाई लक्षित गरी तिनको सीप, ज्ञान, अनुभव र रकमलाई सम्भाव्य क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
		१.१.५	बेरोजगार युवाहरूलाई लक्षित गरी स्वरोजगारमूलक प्राविधिक शिक्षालय (भेटनरी, कृषि, विजुली, डकमी, सिकमी, धारा मिस्त्री) सञ्चालन गर्न संघीय सरकार र सिटीईभिटी संग समन्वय गरिनेछ ।
		१.१.६	परम्परागत पेशा र व्यवसायको जगेर्ना, आधुनिकीकरण, र व्यवसायीकरण गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		१.१.७	युवाहरूलाई परिवार र समाजप्रति जिम्मेवारी गराइनेछ ।
		१.१.८	वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
उद्देश्य २: खेलकुद जनशक्ति र पूर्वाधारको विकास गर्नु ।			
२.१	नगरपालिकामा खेलकुद पूर्वाधार विकास गर्ने ।	२.१.१	प्रत्येक वडामा खेल मैदानको विकास गरिनेछ ।
		२.१.२.	विद्यालय तहमा खेल मैदानको निर्माण गरी अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिताको वार्षिक रुपमा आयोजना गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		२.१.३	नगरपालिकामा कम्तिमा एउटा न्युनतम सुविधा सम्पन्न कभर्डहल तथा आवश्यक खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.१.४	खेल पूर्वाधारको विकास मार्फत विभिन्न खेल प्रतियोगिताहरू आयोजना गरी खेलकुद पर्यटनको विकास गरिनेछ ।
		२.१.५	बुर्तिवाडमा नगर स्तरिय खेल मैदानको निर्माण गरिनेछ ।
२.२	खेलाडी पहिचान तथा प्रशिक्षण गर्ने ।	२.२.१	खेल अनुसार खेलाडी समूह छुट्याई वडास्तरीय खेलकुद समिति मार्फत प्रशिक्षण तालिम प्रदान गरिनेछ ।
		२.२.२	खेल प्रशिक्षकको व्यवस्था गरिनुका साथै खेल सामाग्रीको व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.२.३	देश तथा संघीय स्तरमा उत्कृष्टता हाँसिल गरी पदक प्राप्त गर्ने खेलाडीलाई पुरस्कारको व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.२.४	प्रत्येक वर्ष भलिबल, फुटबल, तारा खेल जस्ता खेल एकेडेमिमा जानको लागि नगरपालिकाबाट खेलाडी छनोट गरी छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ ।
		२.२.५	स्थानीय तह र प्रदेशस्तरमा आयोजना हुने खेलहरूमा सहभागि हुन खेलाडी प्रशिक्षण सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.२.६	नगरपालिका स्तरीय उत्कृष्ट खेलाडीहरूलाई जिल्ला, प्रदेश तथा संघीय स्तरमा आयोजना हुने खेलकुदमा भाग लिन प्रोत्साहित गरिनेछ ।
२.३	नियमित खेलकुद ,मनोरञ्जनात्मक र व्यवसायिक खेलहरूलाई प्रवर्द्धन र संवर्द्धन गर्ने ।	२.३.१	युवाहरूमा लोक संस्कृतिको विकास गर्न क्लबहरु मार्फत लोक कार्यक्रमको आयोजना गरिनेछ ।
		२.३.२	साहसिक, पर्यटकीय, मनोरञ्जनात्मक र व्यवसायिक खेलहरूलाई प्रवर्द्धन र संवर्द्धन गरिनेछ ।
		२.३.३	वडास्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.३.४	नगरपालिकास्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.३.५	अन्तर विद्यालय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिने छ ।
		२.३.६	नगरपालिका स्तरिय तारा खेल पूर्वाधार विकास तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
		२.३.७	खेलकुदमा युवाहरूको सहभागिता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (युवा तथा खेलकुद)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (युवा तथा खेलकुद)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	युवा स्थिति पत्र (थ्यगतज एचयार्पभि) तयार गर्ने	संख्या	०	१	०	०	१८०	०	०	१८०	SDG 16		
		१.१.२	रोजगारीमुखी तथा युवा अभिमुखीकरण तालिम	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 8		
			युवा स्वयंसेवा दस्ता तालिम	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 16		
		१.१.३	वडा स्तरमा युवा विवरण संकलन गरी नेतृत्व तथा उद्यमशीलता तालिम सञ्चालन	संख्या	०	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 8, SDG 16		
		१.१.४	बेरोजगार तथा अर्धबेरोजगार युवालाई सीपयुक्त बनाउन युवा उत्पादन तथा सबलीकरण कार्यक्रम	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 8		
		१.१.५	रोजगारीका लागि बाहिरिने युवाहरूको विस्तृत विवरण तयार गर्ने	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 8, SDG 10		
			वैदेशिक रोजगारबाट फर्केका युवालाई सीप, ज्ञान, अनुभव र पूँजीलाई स्थानीय क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन	संख्या	०	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 8, SDG 9		
		१.१.६	नगरस्तरीय युवा सम्मेलन आयोजना	संख्या	०	३	२५०	०	३००	०	३००	८५०	SDG 16		
			परम्परागत पेशा तथा व्यवसायको आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण	संख्या	१	५	५००	५००	५००	३००	३००	२१००	SDG 8		
		१.१.७	युवालाई परिवार र समाजप्रति जिम्मेवार बनाउने अभिमुखीकरण कार्यक्रम	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 4, SDG 16		
	१.१.८	वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागिता	संख्या	१	५	५०	२६०	३४०	३५०	३५०	१३५०	SDG 9			
२	२.१	२.१.१	वडा स्तरीय खेल मैदान निर्माण	संख्या	१	५	५००	१०००	१५००	१५००	२०००	६५००	SDG 3, SDG 11		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (युवा तथा खेलकुद)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (युवा तथा खेलकुद)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			चिसापानी मन्दिर निर्माण ढोनपा ९	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG11,16		
			सोलार स्ट्रेट पार्कलाईट ढोनपा ९	संख्या	१	१	९५०	०	०	०	०	९५०	SDG7,11,13		
			गहुँखेत बराहथान प्रतिक्षालय ढोनपा ९	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG9,11		
			सेरा खेलकुद मैदान घेरावार तथा ढल व्यवस्थापन	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG3,9,11		
			ताकलना पार्क तथा खेल मैदान	संख्या	०	१	०	०	०	५००	०	५००	SDG3,9,11		
		२.१.२	विद्यालय स्तरीय खेल मैदान मर्मत सम्भार	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 4, SDG 3		
		२.१.३	विद्यालय खेल सामग्री खरिद	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 4, SDG 3		
		२.१.४	अन्तरविद्यालय वार्षिक खेलकुद टुर्नामेन्ट सञ्चालन	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 3, SDG 4		
			नगरपालिका स्तरीय खेलकुद प्रतिस्पर्धा सञ्चालन	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 3, SDG 4		
			वडा स्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 3, SDG 4		
		२.१.५	दुनापधेरा खेलकुद मैदान व्यवस्थापन ढोनपा ९	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG 11, SDG 3		
			निल्लेचौर खेल मैदान व्यवस्थापन ढोनपा ५	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 11, SDG 3		
			दोगाडी खेल मैदान घेरवार ढोनपा ७	संख्या	१	१	२५०	०	०	०	०	२५०	SDG 11, SDG 3		
			नगरपालिका स्तरीय खेल मैदान निर्माण	संख्या	१	३	३००	१५००	१५००	०	०	३३००	SDG 11, SDG 3		
		२.२	२.२.१	खेलाडीको व्यक्तिगत विवरण तयार गर्ने	संख्या	०	१	०	५०	०	०	०	५०	SDG 16	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (युवा तथा खेलकुद)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (युवा तथा खेलकुद)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			खेलाडी प्रशिक्षण (वडा स्तरीय नियमित)	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 4, SDG 3		
		२.२.२	खेल प्रशिक्षकको व्यवस्था	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 4		
		२.२.३	राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा उत्कृष्ट प्रदर्शन गर्ने खेलाडीलाई सम्मान/पुरस्कार	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	२००	२००	८५०	SDG 3, SDG 4		
		२.२.४	प्रत्येक वर्ष भलिबल, फुटबल, तारा खेलजस्ता खेलका लागि खेलाडी छनोट गरी छात्रवृत्ति प्रदान	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 4, SDG 8		
		२.२.५	खेलाडी प्रशिक्षण (प्रादेशिक तथा स्थानीय स्तर)	संख्या	०	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 4, SDG 3		
		२.२.६	खेलाडी प्रशिक्षण (राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागिता)	संख्या	०	५	६००	६००	६००	५००	५००	२८००	SDG 4, SDG 3		
	२.३	२.३.१	परम्परागत मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलाप संस्थागत गर्ने कार्यक्रम	संख्या	१	२	०	२००	०	०	१५०	३५०	SDG 11, SDG 8		
			मौलिक परम्परागत जातिहरू रहेको घना बस्ती क्षेत्रमा वार्षिक तथा नियमित सांस्कृतिक कार्यक्रम योजना निर्माण	संख्या	०	२	०	३००	०	३००	०	६००	SDG 11		
		२.३.२	साहसिक, पर्यटन, मनोरञ्जनात्मक र व्यावसायिक खेल प्रवर्द्धन	संख्या	०	५	५००	५००	५००	३००	३००	२१००	SDG 8, SDG 11		
		२.३.३	खेलकुद विविध	संख्या	१	५	१००	२५०	२५०	२५०	२५०	११००	SDG3,4,5, 10,11,16		
			वडा स्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 3, SDG 4		
			बुर्तिबाड फुटबल क्लब	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG3,4,1 1,16		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (युवा तथा खेलकुद)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
		२.३.४	पुर्कोट युवा ब्लब	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG3,4,1 1,16		
			विभिन्न खेलकुद प्रोत्साहन	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG3,4,5, 10,11,16		
			युवा तथा खेलकुद कार्यक्रम, वडा नं.-८				५०	०	०	०	०	५०	SDG3,4,5, 10,11,16		
			राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड प्रतियोगिता	संख्या	१	५	८००	८००	८००	८००	८००	४०००	SDG 3, SDG 4, SDG 8		
			सितेरियो कराते प्रतियोगिता कार्यक्रम	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG3,4,5, 10,16		
			आई टि एफ टेक्वान्डो प्रतियोगिता	संख्या	१	५	८००	१०००	१०००	१०००	१०००	४८००	SDG3,4,5, 10,16		
			कुदुम डोजो एक सेट म्याट ढोनापा ६	संख्या	१	५	२००	०	०	०	०	२००	SDG3,4,5, 10,16		
			बसन्धारा युवा क्लवको खेल मैदान घेरावार, वडा नं. ५	संख्या	१	१	८००	०	०	०	०	८००	SDg3,9,11		
			सिमलचौर मिलीजुली युवा क्लव खेलमैदान घेरावार, वडा नं.२	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG3,4,9		
			बसन्धारा युवा क्लवको खेल मैदान घेरावार, वडा नं. ५	संख्या	१	१	२५०	०	०	०	०	२५०	SDG 3, SDG 9, SDG 11		
			खेलकुद ग्राउण्ड निर्माण	संख्या	१	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 3, SDG 9, SDG 11		
			घैयाखानी खेलकुद मैदान व्यवस्थापन , वडा नं ६	संख्या	१	१	६०	०	०	०	०	६०	SDG 3, SDG 9, SDG 11		
			खेलकुद ग्राउण्ड निर्माण, वडा नं ९	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 3, SDG 9, SDG 11		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (युवा तथा खेलकुद)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			नगरपालिका स्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता	संख्या	०	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 3, SDG 4		
			मेयर कप तथा पुर्णिमा मेला	संख्या	१	५	१०००	१२००	१२००	१२००	१२००	५८००	SDG 3, SDG 4		
		२.३.५	अन्तर विद्यालय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 4, SDG 3		
		२.३.६	नगरपालिका स्तरीय तारा खेल पूर्वाधार विकास तथा प्रवर्द्धन	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 9, SDG 3		
		२.३.७	स्थानीय स्तरमा मनोरञ्जनात्मक गतिविधिको विवरण तयार गर्ने	संख्या	०	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 16		
			लागुऔसधि सचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	३	५०	०	५०	५०	०	१५०	SDG3		
			युवा कलाकार तालिम सञ्चालन	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 4, SDG 8		
		जम्मा				-	३९	२१४	१७३१०	१५७१०	१६१२०	१४५००	१४६००	७८२४०	

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	स्वस्थ्य, सिर्जनशिल, सक्षम तथा नैतिकवान युवा व्यवस्थित खेलकुद पूर्वाधार सहितको सीप तथा क्षमता अभिवृद्धि गरी समुन्नत समाजका भएको हुने ।									
असर	युवाहरूको सर्वाङ्गिक विकासका लागि उद्यमशीलता, रोजगारीता, शिक्षित, एवम् सिर्जनशीलता विकास हुनुका साथै खेलकुद क्षेत्रमा प्रतिभाशाली खेलाडीहरूको प्रतिनिधित्व हुने ।	बेरोजगारी	प्रतिशत	२५.३७	२५	२२	२०	१८.५	१५	१५
		राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय खेलाडी संख्या	संख्या		१०	१४	२०	२४	२५	२५
		प्रदेश तथा जिल्लास्तरीय खेलाडी	संख्या	२५	२६	२८	३०	३५	४०	४०
प्रतिफल	सु-संस्कृत, सिर्जनशील र व्यवसायिक युवाशक्तिको विकास भएको हुनेछ ।	वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	संख्या	४२	४०	३८	३७	३६	३५	३५
		युवाक्लब, संजाल तथा संस्था	संख्या	९	९	९	९	९	९	९
		उद्यम, व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा	प्रतिशत	३७.५४	३८	३९	४०	४१	४५	४५

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		नगरपालिका स्तरमा संचालित खेलकुद प्रतियोगिता (वार्षिक)	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		युवा व्यवसायीहरूबाट सञ्चालन भएका व्यवसायको संख्या	संख्या	७८	८०	८५	९०	९५	१००	१००
		उद्यमशीलता तालिम प्राप्त युवाहरूको वार्षिक संख्या	संख्या	४०	४४	५०	५०	५०	५०	५०
		लागु औषध प्रयोग गर्ने युवाहरूको पुनर्स्थापना केन्द्र	संख्या	०	०	०	०	१	०	१
		सफल एवम् क्षमतावान खेलाडी प्रोत्साहन तथा सम्मान	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		अन्तर विद्यालय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		खेलाडी प्रशिक्षण कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		नगरपालिकास्तरीय खेलमैदान	संख्या	१	१	१	१	१	१	१
		कवर्डहल तथा खेलकुद मैदान	संख्या	२	०	०	०	३	०	३
		युवा स्वयंसेवा	संख्या	०	१८	०	०	०	१८	३६
		प्रधानमन्त्री रोजगार,	संख्या	१	१	१	१	१	१	१
		प्राविधिक शिक्षालय (भेटनरी, कृषि, विजुली, डकर्मी, सिकर्मी, धारा मिस्त्री) तालिम	संख्या	०	१	१	०	१	१	४
		युवा सम्मेलन	संख्या	०	१	०	१	०	१	३
		वडास्तरीय खेल मैदान	संख्या	९	०	०	०	०	०	९
		खेल प्रशिक्षक	संख्या	५	६	७	७	८	१०	१०
		तारा खेल पूर्वाधार	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-युवाहरूका लागि भएको लगानीमा वृद्धि भएको हुन, -खेल पूर्वाधारमा लगानी वृद्धि हुने								

परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र

६.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ धारा ३७ मा प्रत्येक नागरीकलाई उपयुक्त, सुरक्षित तथा वातावरण मैत्री आवासको हकलाई प्रत्याभूति गरेको छ। स्रोत र साधनको हिसाबले प्राय सबै क्षेत्र ग्रामिण परिवेशको भए पनि केही भूभागहरू भने बजार उन्मुख हुन थालेका छन्। समयको गति सँगै बजारीकरणको भूभल्को भने देखिन थालेको छ। ढोरपाटन नगरपालिकाको केन्द्र रहेको बर्तिवाड बजार क्षेत्र नयाँ सहर निर्माण अवधारणा अनुरूप विकास भैरहेको छ। हाल रहेका साना व्यापारिक केन्द्रहरूमा योजनाबद्ध किसिमले वस्तीहरूको विकास एवम् संरक्षण गर्दै जानुपर्ने छ। वर्तमान अवस्थामा विद्यमान भवनहरू ७८.३४ % माटोले बाँधिएको/ढुङ्गाद्वारा निर्मित छन्। नगरपालिकाका घरहरू कच्ची तथा विपन्न अवस्थामा रहनुले यस नगरपालिकाका घरहरू भूकम्पीय तथा अन्य प्रकोप सुरक्षाको दृष्टिकोणले अत्यन्त असुरक्षित तथा जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेको स्पष्ट हुन्छ। भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेका घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ। भौगोलिक विकटताका कारण भवन तथा शहरी विकासको क्षेत्रमा धेरै प्रगति हुन सकेको छैन। व्यवस्थित वस्ती विकासको लागि नगरपालिकाले उपयुक्त नीति तयार गरेर प्राविधिक विज्ञहरूको सहयोगमा उक्त कार्य गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता देखिन्छ। अपेक्षाकृत उच्च जनघनत्व र जनसंख्यामा विविधता, श्रमको विशिष्ट विभाजन, सडक तथा चुस्त यातायात सुविधा उपलब्ध, पर्याप्त खानेपानी, बिजुली तथा सूचना प्रणालीको व्यवस्था, सबै नागरिकको शिक्षा स्वास्थ्य तथा रोजगारमा पहुँच, पर्याप्त सुविधा सहितको आवासको व्यवस्था, प्रविधिमा आधारित उत्पादन प्रणाली र गतिशील आर्थिक गतिविधि, सुरक्षा, प्रदूषणमुक्त र उपलब्ध साधन स्रोतहरूको उचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापन, आदि शहरी व्यवस्थापनका आधारभूत सिद्धान्तहरूलाई ख्याल गर्दै दिगो विकास लक्ष्य ११ हासिल गर्न तथा गरिबी कम गर्दै नगरपालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउन वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण विकास क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। नगरपालिकाले सार्वजनिक निर्माण, मनोरन्जन पार्क, बालउद्यान, शौचालय, बसपार्क, विश्राम स्थल एवम् बस प्रतिकालय, खेल मैदान निर्माण, भू-उपयोग सम्बन्धी विस्तृत अध्ययन, नीति एवम् मापदण्ड, भवन निर्माण मापदण्ड, साना शहर तथा ग्रामिण वस्ती विकास, सुरक्षित आवास तथा वस्ती विकास एवम् औद्योगिक क्षेत्र पहिचान एवम् पूर्वाधार निर्माण जस्ता पक्षहरूलाई व्यवस्थापन गर्न सकेको खण्डमा मात्र दिगो विकासको आधारशिला निर्माण हुन्छ। वातावरणीय संवेदनशीलताको हिसाबले वैज्ञानिक र व्यवस्थित भू-उपयोग योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न सके भूमिको पूर्ण सदुपयोग मार्फत मात्र यस नगरपालिकाको दीर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्न सकिने छ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण - भवन निर्माण मापदण्डको अभाव; - मापदण्डविपरीत आवास निर्माण तथा प्रभावकारी अनुगमनको कमी; - ग्रामीण क्षेत्रमा प्राविधिक परामर्शविनै घर निर्माण; - निम्न गुणस्तरका निर्माण सामग्री; - सुरक्षित, स्वास्थ्यकर तथा सुविधायुक्त आवासको अभाव; - सार्वजनिक भवनको अपर्याप्तता;	- भौगोलिक विकटताका कारण गुणस्तरीय पूर्वाधार तथा प्राविधिक जनशक्ति व्यवस्थापन; - योजनाबद्ध वस्ती तथा पूर्वाधार विकास; - भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन; कच्ची वस्तीलाई सुरक्षित तथा व्यवस्थित बनाउनु; - आवास, वृद्धाश्रम, धर्मशाला तथा सामुदायिक भवन निर्माणका लागि पर्याप्त बजेट व्यवस्था; - आधारभूत पूर्वाधार (सडक, यातायात, खानेपानी, विद्युत् तथा सञ्चार) विस्तार; - स्थानीय रोजगारी सिर्जना गरी बसाइँसराइ न्यूनीकरण; विपन्न, दलित, सीमान्तकृत तथा जोखिमयुक्त समुदायका लागि सुरक्षित र किफायती आवास व्यवस्था; - वातावरणमैत्री तथा दिगो वस्ती विकास;

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
अधिकांश घर कच्ची, अर्धपक्की तथा टिनले छाएका भएकाले असुरक्षित हुनु	- मौलिक संस्कृति तथा वास्तुकलाको संरक्षण; विकास आयोजनाका लागि जग्गा व्यवस्थापन तथा अधिग्रहण; - भवन निर्माणमा Right of Way (RoW) मापदण्डको पालना; - पहिरो, भूकम्प, बाढी तथा अन्य प्राकृतिक प्रकोपबाट बस्ती सुरक्षित बनाउनु

६.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण - बुर्तिवाड बजार क्षेत्र नयाँ सहर निर्माण अवधारणा अनुरूप विकास भैरहेका, - सार्वजनिक भवन निर्माणमा स्थानीयको सक्रिय सहभागिता; - सुरक्षित आवास निर्माणप्रति जनचेतना वृद्धि; स्थानीय स्तरमा निर्माण सामग्री (गिट्टी, बालुवा आदि) को उपलब्धता; - भूकम्प प्रतिरोधी, वातावरणमैत्री तथा सुरक्षित भवन निर्माणप्रति जनचासो बढ्दै गएको; - स्थानीय पहिचान भल्किने मापदण्डअनुसार पूर्वाधार निर्माणमा प्रोत्साहन	- ग्रामीण क्षेत्रमा योजनाबद्ध बस्ती तथा आवास विकास; - स्थानीय पहिचानयुक्त गाउँ तथा बस्ती निर्माण; - सडक सञ्जाल विस्तारसँगै आर्थिक गतिविधि वृद्धि; - सार्वजनिक निर्माणमा स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम उपयोग; - सार्वजनिक निर्माणमा स्थानीय श्रमशक्तिको उपयोग; - भौगोलिक अवस्था र बस्तीअनुसार एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम सञ्चालन; - विपन्न तथा न्यून आय भएका परिवारका लागि सुरक्षित आवास कार्यक्रम विस्तार; - योजनाबद्ध शहरी तथा ग्रामीण बस्ती विकास; - सुरक्षित, वातावरणमैत्री तथा दिगो निर्माण व्यवस्थापन; - स्थानीय स्रोत-साधनको उपयोगमार्फत निर्माण कार्य प्रवर्द्धन; - वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना तथा नीतिको निर्माण र कार्यान्वयन

६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सवैलाई पूर्ण सुरक्षित तथा आधारभूत सुविधा सम्पन्न सहितको पहिचानयुक्त वस्ती र आवासको प्रत्याभूति

लक्ष्य

सुरक्षित र न्यूनतम सुविधायुक्त आवास तथा वस्ती विकास गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- न्यूनतम सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको विकास गर्नु ।
- स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: न्यूनतम सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको विकास गर्नु ।	
१.१. छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा परेका वस्तीहरूलाई एकीकृत वस्तीको निर्माण गरी स्थानान्तरण गर्दै लैजाने ।	१.१.१ विपद्को जोखिममा परेका वस्तीहरू पहिचान तथा नक्साङ्कन गरिनेछ ।
	१.१.२ भौगोलिक हिसाबले विकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका घर परिवारका लागि सुरक्षित, वातावरणमैत्री, सुलभ, आधारभूत सुविधायुक्त र मौलिक पहिचान बोकेको एकीकृत वस्ती निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.३ अव्यविस्थित बसोबास कायर्लाई नियन्त्रण गर्न भू-उपयोग नीति तथा मापदण्ड तयार गरि कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
	१.१.४ मुख्य सडकसँग जोडिएका मुख्य बजार तथा वस्ती क्षेत्रहरूलाई स्मार्ट Village रुपमा विकास गरिनेछ ।
१.२. घना वस्ती रहेका ग्रामीण क्षेत्र तथा सडक क्षेत्रको वस्ती व्यवस्थित गर्ने।	१.२.१ भू-उपयोग नीति अनुरूप वस्ती विकास तथा योजना निर्माण गरिनेछ ।
	१.२.२ हाल घनावस्ती रहेका स्थानमा भौतिक पूर्वाधार विकास गरी वस्ती वरपर थप आवास विस्तार कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
	१.२.३ व्यवस्थित वस्ती विकास र बजार व्यवस्थापनका लागि आधारभूत पूर्वाधारहरूको निर्माण गरी नमूना वस्ती र बजारको विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।	
२.१	२.१.१ भवन निर्माण मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
	एकीकृत सेवा प्रदायक बहुउपयोगी तथा बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गर्ने ।	२.१.२.	सरकारी भवनहरू निर्माण गर्दा सकेसम्म एकै स्थानमा र एकरूपता ल्याउन एकै किसिमका भवनहरूको डिजाइन र निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ ।
		२.१.३.	सरकारी तथा सार्वजनिक भवनहरू अपाङ्ग मैत्री बनाइनेछ ।
२.२	आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग गर्ने ।	२.२.१	आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्तरमा उपलब्धता भएका निर्माण सामग्रीको उच्चतम प्रयोग गरिनेछ ।
		२.२.२	आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग हुने प्रविधि विकास गर्न विज्ञहरूको सहयोग लिई निर्माण मजदुरहरूका लागि नियमित तालिम संचालन गरिनेछ ।
		२.२.३	स्थानीय मौलिकताको जर्गेना गर्ने, वास्तुकला तथा सौन्दर्य कायम हुने संरचना निर्माण गर्दा नगरपालिकाले प्रोत्साहन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
		२.२.४	खरको छानामुक्त नगरपालिका बनाउने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
		२.२.५	एकीकृत सेवा प्रदायक बहुउपयोगी र बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधा र वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
१	१.१	१.१.१	विपद्को जोखिममा परेका वस्तीहरू पहिचान तथा नक्साङ्कन	संख्या	०	२	०	२००	०	०	३००	५००	SDG 11, SDG 13	
		१.१.२	एकीकृत आवास निर्माणका लागि सम्भावित स्थान पहिचान	संख्या	०	२	०	३००	०	३००	०	६००	SDG 11	
			नवि एकीकृत बस्ति विकास	संख्या	०	२	०	३००	५००	०	०	८००	SDG 11	
			भुजी मस कांग स्यालपाखे डिजा एकीकृत बस्ति विकास	संख्या	०	१	०	०	०	५००	०	५००	SDG 11	
			House Numbering/Metric Addressing System तयार	संख्या	०	१	०	०	१५००	०	०	१५००	SDG 11, SDG 9	
			जग्गा खरिद	संख्या	०	५	१५००	२०००	२०००	२०००	२०००	९५००	SDG9,11,16,17	
			बस्ती विकास गुरुयोजना (Settlement Development Plan)	संख्या	०	१	०	०	०	१०००	०	१०००	SDG 11	
		१.१.३	भू-उपयोग नीति तथा मापदण्ड तयार	संख्या	०	१	०	५००	०	०	०	५००	SDG 11, SDG 15	
	१.२	१.१.४	मुख्य सडकसँग जोडिएका बजार र वस्ती क्षेत्रलाई स्मार्ट भिलेज बनाउने	संख्या	०	९	५००	१०००	१५००	१५००	१५००	६०००	SDG 9, SDG 11	
		१.२.१	भू-उपयोग नीति अनुसार बस्ती विकास तथा योजना निर्माण	संख्या	०	१	०	२५०	०	०	०	२५०	SDG 11, SDG 15	
		१.२.२	सुकुम्बासी र अव्यवस्थित जग्गा व्यवस्थापन	संख्या	०	३	७००	७००	७००	०	०	२१००	SDG1,10,11,16,17	
			आर्थिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका लागि आवास निर्माण	संख्या	०	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 11, SDG 1	
		१.२.३	नमूना बस्ती तथा बजार विकास	संख्या	०	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 11	
			स्थानीय सामग्री प्रयोग गरी संरचना निर्माणमा प्रोत्साहन	संख्या	१	४	०	५००	५००	५००	५००	२०००	SDG 9, SDG 12	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधा र वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			एकीकृत वस्ती निर्माण (Integrated Settlement)	संख्या	०	१	०	०	०	२०००	१०००	३०००	SDG 11	
२	२.१	२.१.१	भवन निर्माण मापदण्ड तयार	संख्या	१	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 11, SDG 16	
			घर नक्सा, व्यवसाय र विज्ञापन कर अभिलेखिकरण	संख्या	१	५	४००	५००	५००	५००	५००	२४००	SDG11,16,17	
		२.१.२	भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन, जोखिमयुक्त क्षेत्र (Hazard Risk Zone) पहिचान	संख्या	०	५	६०	१००	१००	१००	१००	४६०	SDG9,11,13,15	
		२.१.३	अपाङ्गमैत्री भवन निर्माण	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	२००	२००	८५०	SDG10,11,9	
	२.२	२.२.१	भवन निर्माणमा स्थानीय सामग्रीको प्रयोग प्रवर्द्धन	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 9, SDG 12	
		२.२.२	सुरक्षित आवास निर्माण क्षमता विकास (डकमी तालिम)	संख्या	०	२	०	१५०	०	०	१५०	३००	SDG 8, SDG 11	
		२.२.३	स्थानीय मौलिकता भल्किने घर तथा संरचना निर्माण (हेरिटेज/कल्चर संरक्षण)	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 11	
		२.२.४	खरको छाना मुक्त नगरपालिका अभियान	संख्या	०	३	३००	३००	३००	०	०	९००	SDG 1, SDG 11	
		२.२.५	एकीकृत सेवा प्रदायक बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण	संख्या	०	२	०	०	२०००	२०००	०	४०००	SDG 9, SDG 16	
			खोलाखर्क छोटादेउराली भवन निर्माण वडा नं ६	संख्या	०	१	१५००	०	०	०	०	१५००	SDG9,11,16,17	
			वडा नं ७ वडा भवन मर्मत	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG9,11,16,17	
			कार्यालय रङरोगन , वडा नं ७	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG9,11,16,17	
			माते टोल समाज भवन निर्माण ढोनपा ७	संख्या	१	१	८००	०	०	०	०	८००	SDG9,11,16,17	
			कुमाल समाज भवन व्यवस्थापन ढोनपा १	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG9,11,16,17	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधा र वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			विश्वकर्मा एकता समाज ढारभोट घेरावार तथा मर्मत ढोनपा ७	संख्या	१	१	३५०	०	०	०	०	३५०	SDG9,11,16,17	
			कायत समाज अपुरो भवन निर्माण ढोनपा ९	संख्या	१	१	१२००	०	०	०	०	१२००	SDG9,11,16,17	
			मटिखरा घेरावार निर्माण ढोनपा १	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG9,11,16,17	
			पानीपोखरा समाज घर मर्मत ढोनपा ६	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG9,11,16,17	
			रसाईली भवन निर्माण चामिद्धवार ढोनपा ६	संख्या	१	१	५५०	०	०	०	०	५५०	SDG9,11,16,17	
			बगाले पुन मगर भवन निर्माण ढोनपा ९	संख्या	१	१	५००	०	०	०	०	५००	SDG9,11,16,17	
			दलित भवन निर्माण घोसा वडा नं ३	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG9,11,16,17	
			उपल्लो घोसा सामुदायिक भवन मर्मत, वडा नं ३	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG9,11,16,17	
			चित्रेघाट ट्रष्ट निर्माण, वडा नं ३	संख्या	०	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG9,11,16,17	
			दोगाडी सामुदायिक भवन प्लाष्टर तथा रंगरोहन, वडा नं ४	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG9,11,16,17	
			तल्लो घोसा सामुदायिक ट्रष्ट भवन निर्माण, वडा नं ३	संख्या	१	१	४००	०	०	०	०	४००	SDG9,11,16,17	
			ढोरपाटन उपत्यका मगर विश्वकर्मा नौथर संग्रालय	संख्या	०	१	०	५००	५००	०	०	१०००	SDG 11	
			मस संस्सानघाट निर्माण ढोनपा ९	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG3,6,11,16	
			ओखेनी शव गृह भवन मर्मत, वडा नं ६	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG3,9,11	
			सतिपोलना समसान घाट निर्माण	संख्या	०	१	०	५००	०	०	०	५००	SDG 11	
			शवदाह स्थल तथा किरियापुत्री घर निर्माण	संख्या	०	९	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	४५००	SDG 11	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधा र वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३- ०८४	२०८४- ०८५	२०८५- ०८६	२०८६- ८७	२०८७- ८८				
			भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता विकास	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१००	१००	६५०	SDG 8, SDG 11		
जम्मा				-	२२	११०	१३२१०	१०९००	१२९००	१३२००	८८५०	५९०६०			

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	पूर्ण सुरक्षित तथा आधारभूत सुविधा सम्पन्नसहितको पहिचानयुक्त आवास र वस्ती विकास भएको हुने ।									
असर	आधारभूत सबै प्रकारका शहरी सुविधाहरूको व्यवस्था गर्दै आवास, वस्ती विकास एवम् सार्वजनिक निर्माणहरू व्यवस्थित र सुरक्षित भएको हुने ।	वस्ती देखी नजिक सडक	प्रतिशत	६८.६०	७०	७५	७८	८२	८५	८५
		३० मिनेटको पैदल दूरीमा बजार केन्द्रको पहुँच पुगेको परिवार	प्रतिशत	४८	५०	५३	५५	५८	६०	६०
		सुरक्षित भवन आचार संहिताको मापदण्ड अनुसार निर्मित)	प्रतिशत	१७.१०	२०	२५	३०	३५	४०	४०
		आवासमा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत	९८.३०	९९	९९.५	१००	१००	१००	१००
		आफ्नै स्वामित्वको आवासमा बसोबास गर्ने परिवार	प्रतिशत	१.३०	१	०.५	०	०	०	०
		सुकुम्बासी (भूमिहीन)	प्रतिशत	१.३०	१	०.५	०	०	०	०
		आधारभूत पूर्वाधारयुक्त तथा व्यवस्थित बजार	संख्या	३	५	६	७	८	९	९
		उर्जा तथा सूचना र सुरक्षित घरमा बसोबास गर्ने परिवार	प्रतिशत	८१	८१.५	८२	८५	८७	९०	९०
प्रतिफल १	आवास, वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना एवम् एकीकृत जग्गा विकास आयोजना कार्यान्वयनबाट व्यवस्थित एवम् नमूना नगरपालिकाको रूपमा विकास भएको हुनेछ ।	जनसङ्ख्या वृद्धिदर (बसाई सरेर जाने उच्चदर)	प्रतिशत	१.५	१.६	१.६	१.७	१.७	२	२
		वस्ती विकास सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	१०	११	११	११	११	११	११
		भूउपयोग नीति निर्माण	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		भवन निर्माण मापदण्ड	संख्या	१	०	१	०	०	०	१
		भवनहरूको अभिलेख अद्यावधिक र व्यवस्थापन	संख्या	१	०	०	२	०	०	२
		भवन तथा आवास निर्माणकालागि वातावरणीय प्रभाव अध्ययन	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		प्रवर्धित तथा सुरक्षित आवास क्षेत्र	प्रतिशत	६४.७	६५	७०	७५	८०	८५	८५
		भूकम्पत प्रतिरोधी भवन निर्माण सबन्धी दक्ष व्यक्ति	संख्या	९	१५	१५	१५	२०	२०	२०
		भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका	संख्या	७४	८०	८४	८८	९०	१००	१००
		सार्वजनिक भवन तथा संरचना	संख्या	१	०	२	०	३	०	३
		वस्ती विकास गुरुयोजना	संख्या	१	०	२	०	३	०	३
		स्मार्ट Village	संख्या	०	३	५	७	८	९	९
		नमूना वस्ती र बजार	संख्या	१	२	३	४	५	९	९
		स्थानिय मौलिक वास्तुकला भल्कने घर	संख्या	१	१	२	२	३	३	३

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		खरको छाना आवास	संख्या	०	०	०	०	०	०	०
		भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरिवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास	संख्या	३	३	५	५	५	५	५
प्रतिफल २	आवास, वस्ती र सार्वजनिक निर्माण एकीकृत, व्यवस्थित र सुरक्षित भएको हुनेछ ।	वस्तीले ओगटेको क्षेत्रफल	प्रतिशत	१.२८	१.३०	१.३३	१.३५	१.३७	१.५	१.५
		विकसित हुदै गरेको नया क्षेत्र	संख्या	५	१०	१०	१०	१०	१०	१०
		सुरक्षित घर आवास	प्रतिशत	९७.२०	९७.५	९८	९८.५	९९	९९	९९
		जोखिमयुक्त वस्तीको स्थानान्तरण	संख्या	८	७	६	५	४	०	०
		मेट्रिक ठेगाना लागु	प्रतिशत	०	०	१	०	०	०	१
प्रतिफल ३	सुरक्षित आश्रय स्थल, तथा सार्वजनिक संरचनाहरू बालमैत्री, आपङ्गतामैत्री, महिलामैत्री एवम् वातावरणमैत्री निर्माण हुनेछन् ।	व्यवस्थित वडा कार्यालय भवन	संख्या	५	७	९	९	९	९	९
		बहुउद्देश्यीय भवन	संख्या	२	२	३	३	३	४	४
		कर्मचारी आवास	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
पुष्ट्याईको आधार		–नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन –नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय –वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम –प्राविधिक शाखा								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		–भवन आचार संहिता सम्बन्धी चेतनामा वृद्धि र नगरपालिकाबाट हुने –कार्यान्वयन र अनुगमन थप प्रभावकारी भएको हुन								

६.२ सडक, पुल तथा यातायात

६.२.१ पृष्ठभूमि

पूर्वाधारको विकासमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय निकायलाई जिम्मेवार बनाएको छ । सडक, पुल तथा यातायात नगरपालिकाको आर्थिक विकास एवम् सामाजिक समृद्धिका आधारहरू हुन् । पूर्वाधार निर्माणका लागि स्थानीय निकायलाई प्रदेश एवम् संघीय सरकारबाट समेत आर्थिक एवम् प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने व्यवस्था गरिएको छ । सडक संरचनालाई दिगो तथा समावेशी बनाउनु नगरपालिकाको प्रमुख दायित्व हुन्छ । ढोरपाटन नगरपालिकाले पूर्वाधार विकासमा समावेशी, वातावरणमैत्री, गुणस्तरीय पूर्वाधार भन्ने अभियानका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाएको छ । नगरपालिका अन्तर्गतका सबै वडाहरूमा विगतदेखि नै मोटरबाटो खनन सुरु गरिएको र हाल सबै वडाहरूमा ग्रामीण सडक खनिएका छन् । नगरपालिकाभित्र सबै वडाहरूमा सडकको पहुँचभित्र भए पनि हालसम्म व्यवस्थित आवश्यक पर्ने सामान्य पूर्वाधारको व्यवस्था छैन । धेरैजसो सडकहरू साँघुरा र जोखिमयुक्त रहेका छन् भने हरेक वर्ष सडक मर्मतमा धेरै लागत खर्च हुने अवस्था छ । यसका अतिरिक्त भिरालो भूभागमा रहेका यस्ता सडकहरूले भूक्षय, पहिरो जस्ता वातावरणीय समस्याहरू समेत निम्त्याएका छन् । अर्को तर्फ नगरपालिकाभित्रका सबै सडकहरू कच्ची अवस्थामा रहेका हुनाले वर्षातमा हिलो र खाल्डाखुलिड बढ्ने साथै हिउँदमा धुलो हुने हुँदा आवागमनमा नै अवरुद्ध हुने समस्याहरू रहेका छन् । भएका सडकहरूको चौडाइ, र ग्रेड व्यवस्थित नभएको कारण ग्रामीण क्षेत्रमा धेरै दुर्घटनाहरू हुने गरेका छन् । यद्यपि हाल नगरपालिका भित्रका केही सडकहरू विस्तार तथा स्तरोन्नति भइरहेका छन् । मुख्यतया यस नगरपालिकाकाभित्र जीप, ट्याक्सी/भ्यान, मोटरसाइकल, पिकअप, बजार क्षेत्रमा बसहरू, माइक्रोबस, ई-भ्यान र मालवाहक यातायात साधनहरू truck, tractor चल्ने गरेको छ भने प्राय जसो मानिसले दैनिक कामकाजका लागि पिकअप, मोटरसाइकलको प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । रणनीतिक मध्य-पहाडी लोकमार्ग, ढोरपाटन सालझण्डी सडक सहित यस नगरपालिकामा कुल ३४०.९५ कि.मि.सडक रहेको र सबै सडकहरूको स्तरोन्नतिलाई प्राथमिकताका साथ अगाडी बढाइएको छ । मुख्य तथा सहायक सडकहरू राष्ट्रिय एवम् जिल्ला सडकहरूसँग जोड्ने, ऐतिहासिक एवम् पर्यटन स्थलहरू, बजार केन्द्र, वस्ती- वस्तीहरू बीच सडक संजाल विकास एवम् कृषि सडक आवश्यकता अनुसार भोलुङ्गे पुल, मोटरेवल पुल निर्माण, आवधिक एवम् नियमित रूपमा सडक मर्मत, स्तरोन्नती एवम् ढल निर्माणमा स्थानीय बासिन्दाहरू सहभागिता एवम् परिचालन, सार्वजनिक यातायातहरूको सञ्चालन एवम् व्यवस्थापन र निजी क्षेत्रको संलग्नता, सडक करिडोर आसपासमा आयमुलक एवम् उत्पादनमुलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन जस्ता पक्षहरूलाई पनि नगरपालिकाले एकीकृत रूपमा सम्बोधन गर्नु पर्ने हुन्छ । भविष्यको आवश्यकता र वातावरणीय जोखिमलाई दृष्टिगत गर्दै सडकहरूको मापदण्ड निर्धारण गरी स्तरोन्नति गर्नु र सार्वजनिक यातायातलाई सहज र सुलभ बनाउनु यस नगरपालिकाको यातायात क्षेत्रमा गर्नुपर्ने मुख्य कार्य हो । नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुर्याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल निर्माण गर्नु पर्नेछ । प्रत्येक सरकारी भवनहरूमा आवतजावतको पहुँच पुऱ्याउन व्यवस्थित सडक निर्माण गरी सडक सञ्जाल नपुगेका ठाउँहरूमा सम्भाव्यताको आधारमा छोटो सडक निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

	समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
सडक, पुल तथा यातायात	- योजनाबद्ध तथा दिगो मापदण्डअनुसार सडक सञ्जाल विस्तार हुन नसक्नु; - अधिकांश सडक कच्ची तथा साँघुरा हुनु; - निर्माण भएका सडकमा नाली तथा फोहोर व्यवस्थापनको अभाव; - आवश्यक स्थानमा पुल, भोलुङ्गे पुल तथा कल्भर्टको कमी;	- सडक सुरक्षा संकेतको अभावका कारण दुर्घटनाको जोखिम; - सबै वडा केन्द्रलाई पक्की सडक सञ्जालसँग जोड्नु; - वर्षायाममा हिलो तथा हिउँदमा धुलोका कारण आवागमन कठिन हुनु; - सडक पूर्वाधारका लागि पर्याप्त बजेट व्यवस्थापन गर्नु; - कठिन भौगोलिक अवस्थाका कारण सडक विस्तार तथा स्तरोन्नतिमा उच्च लागत;

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- कमजोर सडक अवस्थाका कारण उद्योग, व्यापार, कृषि तथा पर्यटनमा असर; - सडक तथा यातायात पूर्वाधार निर्माणमा वातावरणीय मापदण्डको पूर्ण पालना हुन नसक्नु; - सडक तथा पुल विकाससँग अन्य विकास गतिविधिको समन्वय हुन नसक्नु; - सार्वजनिक यातायात सेवाको अभाव; - यातायात सञ्जाल सीमित हुनु; - कच्ची सडकका कारण यातायात खर्च उच्च हुनु; - निर्माण भएका सडकको मर्मत तथा संरक्षणको कमी; - बजेट अभावका कारण सडक निर्माण सुस्त हुनु; - सडक वरपर प्रदूषणका कारण वातावरण तथा जनस्वास्थ्यमा असर	- पहाडी भू-भागमा सडक निर्माण गर्दा पहिरो, भूक्षय तथा बाढीको जोखिम; प्राविधिक तथा भौतिक स्रोतको अभाव; - पुल संरक्षण चुनौतीपूर्ण हुनु; - बाढी महिना सञ्चालनयोग्य यातायात पूर्वाधार विकास गर्नु; - सडक मापदण्ड कार्यान्वयन गर्नु; - सुरक्षित तथा भरपर्दो सडक संरचना निर्माण गर्नु; - छरिएका बस्तीमा सडक पहुँच विस्तार गर्नु; - प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तनलाई ध्यानमा राखी सडक निर्माण गर्नु; - सडक विस्तारका क्रममा जग्गा तथा संरचनाको क्षतिपूर्ति व्यवस्थापन गर्नु; EIA/IEE तथा DPR का सिफारिसअनुसार वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गर्नु; - क्षमताभन्दा बढी यात्रु बोक्ने जोखिमपूर्ण यातायात प्रवृत्ति नियन्त्रण गर्नु

६.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
सडक, पुल तथा यातायात - ढोरपाटन नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना तथा मापदण्ड तयार भएको; - रणनीतिक सडक, मध्यपहाडी लोकमार्ग तथा ढोरपाटन-सल्फण्डी सडकको पहुँच; २९.९० कि. मि. कालोपत्रे सडक; - सबै वडा तथा अधिकांश बस्तीमा सडक पहुँच विस्तार गर्ने चक्रीय सडक अवधारणा; - बस, ट्याक्सी/भ्यान, टेम्पो, साइकल तथा विद्युतीय सवारीसाधनको सञ्चालन; - सबै वडाहरू सडक सञ्जालसँग जोडिएका; - भोलुङ्गे पुल, मोटरबल पुल तथा पैदलमार्ग निर्माण तथा संरक्षण कार्य भइरहेको; - सडक, पुल तथा यातायात क्षेत्रलाई तीनै तहका सरकारले उच्च प्राथमिकता दिएको; - विकास साझेदारहरूको सहयोग; सडक तथा शाखा सडक निर्माणाधीन; - सडक विकासप्रति जनचेतना तथा स्थानीय प्राथमिकता; - सडक निर्माणमा जनश्रमदानको परम्परा	- सडक सञ्जालमार्फत नजिकका स्थानीय तह, बजार केन्द्र तथा ढोरपाटन क्षेत्रसँग थप सम्पर्क विस्तार गर्ने अवसर; - गुरुयोजनाअनुसार दिगो सडक पूर्वाधार निर्माण; - सडक पूर्वाधार विकासबाट आर्थिक तथा सामाजिक विकास, लगानी र रोजगारी सिर्जना; - स्थानीय स्रोत-साधनको संरक्षण तथा दिगो उपयोग; - स्थानीय स्तरमा औद्योगिकीकरणलाई सहज बनाउने अवसर; - भित्री सडक विस्तारमार्फत कृषि, पर्यटन तथा उद्योग क्षेत्रको विकास गर्ने उच्च सम्भावना

६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सहज, सुरक्षित र भरपर्दो सडक तथा यातायात सेवाको सुनिश्चितता

लक्ष्य

सडक सञ्जाल स्तरोन्नति गरी यातायातलाई सुरक्षित, सहज र भरपर्दो बनाउने ।

उद्देश्यहरू

- दिगो, भरपर्दो, सुरक्षित र वातावरणमैत्री सडक सञ्जाल, पुल तथा पदमार्गहरूको विस्तार गर्नु ।
- सडक तथा यातायात सेवाको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: दिगो, भरपर्दो, सुरक्षित र वातावरणमैत्री सडक सञ्जाल, पुल तथा पदमार्गहरूको विस्तार गर्नु ।	
१.१. गुणस्तरीय सडक पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१.१.१ स्थानीय, ग्रामीण तथा कृषि सडक एवम् यातायात व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड तथा सो सम्बन्धी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
		१.१.२	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना अनुसारको कार्यक्रमहरु प्रयोगमा ल्याइनेछ ।
		१.१.३	वडा कार्यलय जोड्ने सडकलाई बाह्र महिना चल्ने र सार्वजनिक यातायात सुचारु गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
		१.१.४	नगरपालिकाका विभिन्न वडामा आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसार पक्की पुल र भोलुङ्गे पुलको निर्माण गरिनेछ ।
		१.१.५	सडक बनाउँदा नाली अनिवार्य रुपमा निर्माण गर्ने र आवश्यकता अनुसार पानीको निकासको व्यवस्था गरिनेछ ।
		१.१.६	सडकका मुख्य गन्तव्यहरुमा यात्रु प्रतिकालको रुपमा वर, पिपल वा समीका बोटहरु वृक्षारोपण गरी परम्परागत ढुंगे चौताराहरु निर्माण गरिनेछ ।
		१.१.७	रु. १० लाख भन्दा बढी लागतका सडक तथा पुल निर्माण गर्नु पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन तथा आयोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (डिपिआर) तयार गरी आयोजना स्वीकृत गरिनेछ ।
१.२	नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पु-याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल सुदृढ गर्ने ।	१.२.१	प्राथमिकता प्राप्त नगरपालिकाको रणनीतिक सडक सञ्जालको निर्माणमा तीव्रता दिइनेछ । प्रमुख ग्रामीण वस्तीहरु र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गरिनेछ ।
		१.२.२	सबै वडा तथा अधिकांश वस्तीहरुमा सडक पहुँच बढाउन पालिका स्तरीय चक्रीय सडक विकासको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
		१.२.३	सडक सुरक्षा तालिम तथा जनचेतना कार्यक्रम विस्तार गरिनेछ ।
१.३	छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरु अवलम्बन गर्ने ।	१.३.१	सडक छेउछाउका पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रण गर्न भौतिक संरचनाका साथसाथै बायोइन्जिनियरिङ लगायतका गैरसंरचनात्मक वातावरण मैत्री प्रविधिहरुको प्रयोग गरिनेछ ।
		१.३.२	योजनाहरुको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत डिजाइन र लागत अनुमान गरेर मात्र वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ, र स्थानीय तहको श्रम एवम् सीपलाई केन्द्रबिन्दुमा राखिनेछ ।
उद्देश्य २: सडक तथा यातायात सेवाको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु ।			
२.१	सार्वजनिक यातायात प्रणालीको विकास गर्ने ।	२.१.१	यातायात व्यवसायी तथा सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया गरी सार्वजनिक सवारी साधन चल्ने रूटहरु तय गरिनेछ ।
		२.१.२	प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा हेलिप्याड निर्माण गरिनेछ ।
		२.१.३	अन्तर वडा र नगरपालिका नाका र यातायात सञ्जाल जोड्ने सडकहरुको विकास, विस्तार र सुदृढीकरण गरिनेछ ।
२.२	दिगो तथा वातावरण मैत्री प्रविधिमा जोड दिने ।	२.२.१	सडकको नियमित मर्मत सम्भारका लागि आधुनिक प्रविधिको उपयोग तथा यान्त्रीकरणमा जोड दिइनेछ ।
२.३	पर्यटकीय पदमार्गहरुको पहिचान तथा निर्माण कार्यलाई अभियानका रुपमा सञ्चालन गर्ने ।	२.३.१	प्राथमिकताका आधारमा पदमार्गको विस्तार तथा स्तरोन्नती गरिनेछ ।
		२.३.२	नयाँ पर्यटक पदमार्ग सञ्चालन र सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
१	१.१	१.१.१	स्थानीय, ग्रामीण तथा कृषि सडक सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन	संख्या	१	३	१५०	१५०	१५०	०	०	४५०	SDG 9, SDG 11	
		१.१.२	विभिन्न डिपिआर निर्माण (आवश्यकतानुसार)	संख्या	०	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG9,11,16,17	
			ढोरपाटन देउराली देखि पिसपाटन मिनि ग्रेटवाल डिपिआर तथा निर्माण	संख्या	०	१	१५००	५०००	५०००	५०००	१००००	२६५००	SDG9,11,13,15	
			नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना अधावधिक	संख्या	१	१	०	०	०	०	५००	५००	SDG 9, SDG 11	
			सडक मर्मत पालिका सबै	कि.मी			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	SDG 9, SDG 11	
			पालिका रिभरहेड मोटरबाटो सम्पन्न वडा नं १	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		
			देउराली छेन्तुड मोटरबाटो वडा नं ६	कि.मी			१०००	०	०	०	०	१०००		
			एयरपोर्ट ग्राउण्डदेखि भोलुङ्गे पुल हुँदै गुइएखोली ग्राभेल ढोनपा ९	कि.मी			१०००	०	०	०	०	१०००		
			पाखाथर सडक विस्तार तथा ग्राभेल ढोनपा ९	कि.मी			१०००	०	०	०	०	१०००		
			नवि गाउँ सडक विस्तार तथा ग्राभेल ढोनपा ९	कि.मी			८००	०	०	०	०	८००		
			हुकट हुँदै जनवादी विद्यालय मोटरबाटो निर्माण ढोनपा ८	कि.मी			२५०	०	०	०	०	२५०		
			तल्लो चौर भित्रीसडक विस्तार तथा ग्राभेल ढोनपा ९	कि.मी			५५०	०	०	०	०	५५०		
			हेल्थ पोष्ट पल्लारे टोल सडक स्तरउन्नति ढोनपा २	कि.मी			३००	०	०	०	०	३००		
			सानो मसुरी मोटरबाटो निर्माण ढोनपा ९	कि.मी			२५०	०	०	०	०	२५०		
			मोम्ला देखि डाडागाउँ मोटरबाटो निर्माण ढोनपा ९	कि.मी			३००	०	०	०	०	३००		
			एयरपोर्ट सेलपाखे भुजि ग्राभेल तथा सडक स्तरउन्नति वडा नं ९	कि.मी			१०००	०	०	०	०	१०००		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			उत्तरगंगा बराहथान देखि असौजे बस्ति सडक स्तर उन्नति ढोनपा ९	कि.मी			२५०	०	०	०	०	२५०		
			लाटाभुत चिसापानी ग्राभेल ढोनपा ९	कि.मी			३००	०	०	०	०	३००		
			प्याङखोला सडक स्तरोन्नति वडा नं ५	कि.मी			४००	०	०	०	०	४००		
			मसुरी सडक स्तरोन्नति वडा नं ९	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		
			लाकुरीबोट देखि पोखरा जाने मोटरबाटो निर्माण वडा नं ५	कि.मी			४००	०	०	०	०	४००		
			उस्वाङ नौबिसे बाटो स्तरउन्नति वडा नं ५	कि.मी			५००	०	०	०	०	५००		
			गुजा भिरपानी सडक वडा नं ३	कि.मी			५००	०	०	०	०	५००		
			तारखेत देखि पुरानो गाउँ हुँदै मवाङ जोड्न मोटरबाटो वडा नं ४	कि.मी			६००	०	०	०	०	६००		
			वडा नं. १ अन्तर्गतका मोटरबाटो तथा ढल सरसफाई कार्यक्रम	कि.मी			३५०	५००	५००	५००	५००	२३५०		
			फुलबारी रोड स्तरोन्नति तथा सिडी निर्माण, वडा नं. १	कि.मी			१००	०	०	०	०	१००		
			बर्गर हाउस देखि बान्डाखोला टारिखेत जाने भोलुङ्गे पुल सम्म ढल विस्तार	कि.मी			१०००	०	०	०	०	१०००		
			सिमसार चोक देखि जनता बोर्डिङ्ग सम्म बाटो स्तरोन्नति, वडा नं. १	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		
			खाराखेत उपल्लो बस्तीको बाटो ढलान, वडा नं. १	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		
			वडा नं.२ अन्तर्गत मोटर बाटो सरसफाई	कि.मी			१२००	१५००	१५००	१५००	१५००	७२००		
			खल्वाङ गैरा बाटो निर्माण, वडा नं.२	कि.मी			३००	०	०	०	०	३००		
			वडा नं.३ अन्तर्गत मोटर बाटो सरसफाई	कि.मी			०	१०००	१५००	१५००	१५००	५५००		
			तुल्जा तेर्सो गोरेटो बाटो निर्माण, वडा नं.३	कि.मी			७५	०	०	०	०	७५		
			मालारानी साभाखेत घुम्ती स्तरोन्नति , वडा नं.३	कि.मी			५०	०	०	०	०	५०		
			रुइडाँडा देखि खालीखोला मोटरबाटो निर्माण, वडा नं.३	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			चुरेलावास देखी उपल्लो पावर हाउस बाटो ढलान , वडा नं.३	कि.मी			१००	०	०	०	०	१००		
			एक खुट्टे कृषि सडक निर्माण , वडा नं.३	कि.मी			५००	०	०	०	०	५००		
			वडा नं.३ घाट तथा मोटरबाटो सरसफाई तथा स्तरोन्नती	कि.मी			९००	०	०	०	०	९००		
			वडा नं.३ पुर्कोट मोटरबाटो सरसफाई तथा स्तरोन्नती	कि.मी			२५०	०	०	०	०	२५०		
			वडा नं. ४ को सम्पूर्ण मोटर बाटो सरसफाई	कि.मी			२०००	२५००	२५००	२५००	२५००	१२०००		
			वडा नं. ५ को सम्पूर्ण मोटर बाटो सरसफाई	कि.मी			८००	१०००	१०००	१५००	१५००	५८००		
			दल्लेवारी देखि बाखाखोर सम्म मेटर बाटो नर्माण, वडा नं. ५	कि.मी			१००	०	०	०	०	१००		
			असारेधारा देखि सोखोला मोटर बाटो निर्माण, वडा नं. ५	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		
			पिपल डाँडा देखि कुईने मोटर बाटो निर्माण, वडा नं. ५	कि.मी			१००	०	०	०	०	१००		
			वडा नं ६ अन्तर्गत मोटरबाटो सरसफाई	कि.मी			५७०	१०००	१०००	१०००	१०००	४५७०		
			ढुङ्गा लोड्ने पुल जाने बाटो पि सि सि ढलान, वडा नं ६	कि.मी			१००	०	०	०	०	१००		
			धुपिचौर बस्ती पि सि सि ढलान, वडा नं ६	कि.मी			१४०	०	०	०	०	१४०		
			भोपु देखि नरि साईलिको घर हुँदै सिम्बरा मन्दिर ग्राभेल, वडा नं ६	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		
			बाहुनीखोला मोटरबाटो मर्मत, वडा नं ६	कि.मी			४८०	०	०	०	०	४८०		
			वडा नं.७ अन्तर्गत मोटर बाटो सरसफाई	कि.मी			०	१०००	१०००	१०००	१०००	४०००		
			तिनघरटोल पि.सि.सि बाटो , वडा नं ७	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		
			गैरा बाटो वाल पि.सि.सि , वडा नं ७	कि.मी			३००	०	०	०	०	३००		
			छोटा गाउ पि सि सि बाटो , वडा नं ७	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००		
			अन्तर कटुवाल मुख्य टोल पि सि सि बाटो निर्माण, वडा नं ७	कि.मी			२५०	०	०	०	०	२५०		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)															
उपक्षेत्र	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			सिंगाथो पि सि सि बाटो विस्तार , वडा नं ७	कि.मी			२५०	०	०	०	०	२५०	SDG 9, SDG 11		
			सल्लाबोट खापा विस्तार , वडा नं ७	कि.मी			१००	०	०	०	०	१००			
			जमुनाबोट पि सि सि बाटो निर्माण , वडा नं ७	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००			
			कल्भर्ट पुल पि सि सि रेलिङ निर्माण, वडा नं ७	कि.मी			३००	०	०	०	०	३००			
			मिलनचोक बाटो निर्माण , वडा नं ७	कि.मी			३००	०	०	०	०	३००			
			खोरिया पि.सि.सि बाटो निर्माण , वडा नं ७	कि.मी			१००	०	०	०	०	१००			
			वडा नं.८ अन्तर्गत मोटर बाटो सरसफाई	कि.मी			०	१०००	१५००	१५००	१५००	५५००			
			बिजौले चान सिढी बालविकास जाने बाटो निर्माण, वडा नं ८	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००			
			सुनारथोक पि सि सि ढलान ढोनपा ८	कि.मी			१००	०	०	०	०	१००			
			पैया बोट ढलान बाटो निर्माण, ढोनपा ८	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००			
			वडा नं.९ अन्तर्गत मोटर बाटो सरसफाई	कि.मी			०	१०००	१२००	१२००	१२००	४६००			
			हालबोट जुरी मोटरबाटो निर्माण , वडा नं ९	कि.मी			५००	०	०	०	०	५००			
			ढो.न.पा.-९ को शाखा मोटर बाटो सरसफाई , वडा नं ९	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००			
			रासिवाड,काङ्गा, बारे, कासपुर हुदै फोक्सेरे मोटर बाटो निर्माण, वडा नं ९	कि.मी			३००	०	०	०	०	३००			
			पैया बोट ढलान बाटो निर्माण, वडा नं ९	कि.मी			२००	०	०	०	०	२००			
			ट्राफिक सुरक्षा र उपकरण	संख्या	०	५	२००	२५०	२५०	२५०	२५०	१२००			
		१.१.३	वडा केन्द्रलाई नगरपालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य सडकको स्तरोन्नति	कि.मी	०		०	१०००	१०००	१०००	१०००	४०००	SDG 9, SDG 11		
			वडा १, बुर्तिवाङ्ग रातामाटा भब्रेटा बोहोराथरी पोखरीधाम पक्कि सडक निर्माण	कि.मी	१०		०	५००	१०००	२०००	५०००	८५००			
			बुर्तिवाङ-भब्रेटा-छरछरे-खप्तरीवाङ सडक	कि.मी	३		०	०	०	५००	०	५००			
			अस्पताल-धर्मसिन सडक	कि.मी	१		०	०	५००	०	०	५००			

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			बसपार्क-तुल्सीगाड-खप्तरीवाड सडक	कि.मी	२		०	३००	०	०	०	३००		
			बसपार्क-धौलागिरी चोक-स्वामीबोट-दुले सडक	कि.मी	२		०	३००	०	०	०	३००		
			बुद्धचोक-स्वामीबोट टोल-खातखेत सडक	कि.मी	१		०	०	२५०	०	०	२५०		
			भगवती मन्दिर-भगवती टोलचोक सडक	कि.मी	४		०	०	३००	०	०	३००		
			लक्ष्मीकुण्ड पुल-न्यूरोड-सिमसार चोक सडक	कि.मी	२		०	०	०	१५०	०	१५०		
			नगरपालिका-खप्तरीवाड सडक (नयाँ प्रस्ताव)	कि.मी			०	३००	२५०	०	०	५५०		
			बुकाखोल्सा-बुर्तिवाड करिडोर-दुलेखेत सडक	कि.मी	४									
			भगवती मन्दिर-भूमलाबासी-कवर्डहल सडक, (नयाँ प्रस्ताव)	कि.मी	५									
			वडा २, तारीखेत सलामकोट अर्नाकोट स्तर उन्नती	कि.मी	१०									
			सोरबोट रिनाम भीगालखर्क स्तर उन्नती	कि.मी	३									
			भल्कोटीबाङ्ग नरेडाँडा स्तर उन्नती	कि.मी	३									
			टारीखेत कुत्थाप्ला अर्नाक खल्वांग स्तर उन्नती	कि.मी	७									
			भैसेघाट चिबेखर्क सिमलचौर आधारभूत विद्यालय सम्म स्तर उन्नती	कि.मी	७	५	५०००	१५०००	२२०००	३५०००	३५०००	११२०००		
			खल्टु बोट रिनाम बेशी स्तर उन्नती	कि.मी	२									
			रिनाम नयाँपानी भीगालखर्क स्तर उन्नती	कि.मी	१									
			सलामकोट मस्ती खल्वाङ्ग स्तर उन्नती	कि.मी	४									
			सेरा पाखुते माडे कल्लेरीखोला स्तर उन्नती	कि.मी	६									
			वडा ५, पेंगखोला लखुरिबोट चौर निनेचौर भाल्केरीगाउ बाले स्तर उन्नती	कि.मी										
			ओडरबोट अधिकारीचौर पिनालबारी भैसीखर्क नाठुरी स्तर उन्नती	कि.मी										
			भूमेथान असारेधारा नाठुरी स्तर उन्नती	कि.मी										

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			एकवाले घाट नौबिसे बाहुनगाउ लामाटार भैसेखर्क स्तर उन्नती	कि.मी										
			तारीखेत मस्ती चौर स्तर उन्नती	कि.मी										
			पाखापानी लाम्मेला भिमकोट गाल्डुङ्ग	कि.मी										
			एकवाले घाट भुजी मा वि	कि.मी										
			पाखापानी जुरदुंगा लाम्मेला	कि.मी										
			वडा न ६, दोगाडि ओखरेनी गाडिखोला चामिदुवार खानी ढोरपाटन छेण्टुङ्ग रणनीतिक सडक	कि.मी	१७									
			लाकुरिवोट सुब्जा गाउ घैया खानी हाडिगाउ छाप डांडा भित्रिवन कृषि सडक	कि.मी										
			खारा मोराङ्ग पुरानागाउ छहरा वाघदुर कृषि सडक	कि.मी										
			ओखरेनी भण्डारी गाउ कुदुम बराहताल कृषि सडक	कि.मी										
			वडा न ७, सिगायो थोरखोला नुनथला सडक	कि.मी										
			भिरकुना दोगाडि पानीपोखरी सडक	कि.मी										
			दोगाडि दाड सिगायो सडक	कि.मी										
			कुलाशमोड गाडिलुङ्ग तिर्थज्योती स्कूल सडक	कि.मी										
			गाडिलुङ्ग तिर्थज्योति स्कूल गलेप घम्पू सडक	कि.मी										
			वडा न ८, नौघर टोल पधेरीखोला बोवांग स्वास्थ्य चौकी सडक	कि.मी										
			भाटिवोट नुनथला तल्लो बिजौले नयाँ प्रस्ताव सडक	कि.मी										
			नुनथला धैतानी गाउ नयाँ प्रस्ताव सडक	कि.मी										
			शेरावांग ओडा कार्यालय नयाँ प्रस्ताव सडक	कि.मी										

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			मोम्ला चाम उपल्लो बिजौले सडक	कि.मी										
			नुनथला ढोरपाटन जनवादी आ वि सडक	कि.मी										
			नुनथला थामका कालाकोल सडक	कि.मी										
			वडा नं ९, ढोरपाटन सालभण्डी सडक (केन्द्र सडक) मोम्ला दुनापधेरा लाकुरिबोट घुसुण्डे सुपरांग दुवाल फल्लेघर देउराली नवी स्तर उन्नती	कि.मी										
			लाकुरिबोट पहिरा मोम्ला पहिरा मसुरी स्तर उन्नती	कि.मी										
			दुनापधेरा सुकुरडुंग जुरी नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			सानोकुगु ठुलो कुगु नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			सुपरांग हालबोटनयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			कुगु निसिखोला ५ (मसाल गाउ) नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			जुरी हालबोट खावे दुवाल नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			मोम्ला बिजौले चाम्म नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			भुसुण्डे जुरी नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			दुवाल खावे नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			लाकुरिबोट गजरबोट सुकुरडुंग नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			(नवि रिङ्ग रोड) सतिपोल्न खुंगखोला धारबोट कालीमाटी छरछरे नवि पुलचोक तल्लो खण्ड किरौलीकालिमाटी सतिपोलना	कि.मी										
			रारिबांग डिजा नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			नुनथला थामका कलाकोल फुलवारी नयाँ प्रस्ताव	कि.मी										
			वडा ३, बगर तल्लोघोसा उपल्लोघोसा सामा कालपोल सडक मर्मत	कि.मी										
			वडा ३, बगर बिस्मर देउराली धोर्जे सडक मर्मत	कि.मी										

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			वडा ३, तल्लोघोसा रुन्जा गुन्जा देविथान सडक मर्मत	कि.मी										
			वडा ३, चाचल तल्लोघोसा फुलवारी सामा गुजा तमानखोला सिमाना सडक मर्मत	कि.मी										
			वडा ३, चित्रघाट तारी सिद्धुंग सल्लेरी सामास्कूल सडक मर्मत	कि.मी										
			वडा ३, उपल्लोघोसा सामा देउराली सडक मर्मत	कि.मी										
		१.१.४	अत्यावश्यक पुलहरूको सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 9, 13	
			भोलुङ्गे पुल साभेदारी	संख्या	०	१	१०००	१५००	१५००	२०००	२०००	८०००	SDG8,9,11	
			ढोरपाटन नदी बेलिब्रिज पुल निर्माण, वडा नं ९ साभेदारी	संख्या	०	१	३०००	०	०	०	०	३०००	SDG 9, 11, 8	
			एकवाले बेलिब्रिज मोटरवेवल पुल वडा नं ५	संख्या	०	१	५०००	०	०	०	०	५०००	SDG 9, 11, 8	
			सुकुरदुड पक्की कलभर्ट पुल निर्माण वडा नं ९	संख्या	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	SDG9,11,13	
			दोगाडी पक्की कलभर्ट पुल निर्माण वडा नं ७	संख्या	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	SDG 9,11, 13	
			भण्डारी गाउँ सिमधारा ह्युम पाइप व्यवस्थापन वडा नं ६	संख्या	०	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG6,9,11	
			दिजा कलभर्ट निर्माण ढोनपा ९	संख्या	०	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG 9, 11, 13	
			दुवालखोला पुरानो बाटो कलभर्ट निर्माण ढोनपा ९	संख्या	०	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG 9, 11, 13	
			मासघाट कलभर्ट ढोनपा ७	संख्या	०	१	२५०	०	०	०	०	२५०	SDG 9, 11, 13	
			भलवारी कलभर्ट पुल निर्माण ढोरपाटन नपा ९ नवि	संख्या	०	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 9, 11, 13	
			मस कलभर्ट निर्माण, ढोनपा ९	संख्या	०	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG 9, 11, 13	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			दिजा कलभर्ट निर्माण, ढोनपा ९	संख्या	०	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 9, 11, 13	
			कालिमाथि कलभर्ट निर्माण, ढोनपा ९	संख्या	०	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG 9, 11, 13	
			सानो कुगु, ठुलो कुगु कलभर्ट निर्माण	संख्या	०	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 9, 11, 13	
			नौघर टोल कलभर्ट निर्माण, ढोनपा ९	संख्या	०	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 9, 11, 13	
			जनवादी आ.वि. नजिक ह्युम पाइप निर्माण, ढोनपा ९	संख्या	०	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG9,11,13	
			चित्रघाट, चिरबांग, पक्की पुल निर्माण	संख्या	०	२	०	३०००	३०००	०	०	६०००	SDG 9, 11	
			वडा ५, शिवालय भोलुङ्ग पुल, भूमेथान भोलुङ्ग पुल निर्माण	संख्या	०	२	०	०	०	२०००	२०००	४०००	SDG 9,11	
			वडा ८, बिजौले डेम्पर खोला, बिजौले, सुनारथोक, होकट, सातघर भोलुङ्ग पुल निर्माण	संख्या	०	३	०	०	२०००	२०००	२०००	६०००	SDG 9, 11	
		१.१.५	सडक नाला निर्माण तथा पानीको निकास व्यवस्थापन	संख्या	१	५	५००	१०००	१०००	१५००	१५००	५५००	SDG 6,11	
		१.१.६	सडकको मुख्य गन्तव्यमा यातायात सुविधाका लागि वर्षा/बाढी नियन्त्रण तथा संरक्षण (रिटोनिड वाल, बोट/बोटे वृक्षारोपण)	संख्या	०	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 11, 13	
		१.१.७	रणनीतिक सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) निर्माण	संख्या	१	३	५००	०	५००	०	५००	१५००	SDG 9, 11	
	१.२	१.२.१	प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरूलाई प्रमुख पर्यटकीय केन्द्रसँग जोड्ने सडक विस्तार	कि.मी.	१५	३०	३०००	५०००	५०००	५०००	५०००	२३०००	SDG 9,11, 8	
			स्थानीय तह, बजार केन्द्र र ढोरपाटन क्षेत्रसँग सडक विस्तार	कि.मी.	१५	२०	१०००	२०००	१०००	५००	५००	५०००	SDG 8, 9, 11	
		१.२.२	पालिका स्तरीय चकीय सडक विकासको सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण	संख्या	१	५	१०००	५०००	५०००	१००००	१००००	३१०००	SDG 9, 11	
		१.२.३	सडक सुरक्षा तालिम तथा जनचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 9, 11	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
१.३	१.३.१	सडक छेउछाउको संरक्षण तथा भू-क्षय नियन्त्रण (<i>retaining wall</i> , वृक्षारोपण)	संख्या	१	५	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	४५००	SDG 13, SDG 15		
		स्थानीय तहमा श्रम तथा सीप विकास प्रवर्द्धन	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 8		
२	२.१	सार्वजनिक सवारी साधन सञ्चालनका रुटहरू निर्धारण	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 11, SDG 3		
		प्रत्येक वडामा न्यूनतम एक हेलिप्याड निर्माण	संख्या	२	९	५००	५००	१०००	५००	५००	३०००	SDG 11, SDG 3		
		अन्तरवडा तथा नगरपालिका जोड्ने सडक सञ्जाल विस्तार	संख्या	९	९	०	५००	१५००	१५००	१५००	५०००	SDG 9, SDG 11		
	२.२	सडकको नियमित मर्मत सम्भारका लागि आधुनिक प्रविधिको प्रयोग (<i>Machinery/Technology-based maintenance</i>) तथा उपकरण खरिद	संख्या	१	३	०	३०००	०	३०००	०	६०००	SDG 9, SDG 11		
	२.३	पर्यटकीय पदमार्ग विकास गुरुयोजना (<i>Tourism Trail Development Plan</i>)	संख्या	१	१	०	५००	०	०	०	५००	SDG 8, SDG 11		
		मोराङ गाउँ सिँधी निर्माण ढोना ६	कि.मी.			१०००	०	०	०	०	१०००	SDG 9, SDG 11		
		कुदुम प्रगतिशिल देखि बउचेधारा सिँधी निर्माण ढोना ६	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००			
		सोरबोट देखि रिनाम जाने पदमार्ग ढोना १	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००			
		मातेगाउँ सिँधी निर्माण ढोना ७	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००			
		गाडिखोला जिम्माल टोल सिँधी निर्माण ढोना ६	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००			
		बासबोट देखि सेराखोला पदमार्ग ढोना ७	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००			
		घट्टबोट देखि थाम्का सिँधी निर्माण ढोना ८	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००			
		विजौले चान सिँधी निर्माण ढोना ८	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००			
		मसिन्द्र देखि आरनेधिक सिमलचौर गोरेटोवा वडा नं २	कि.मी.			३००	०	०	०	०	३००			

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			छपाते देखि देउराली तोस्वाडसम्म गोरेटोबाटो वडा नं ४	कि.मी.			३००	०	०	०	०	३००		
			सुब्जागाउँ देखि छरिखोला चामिदुवारे टोल गोरेटोबाटो वडा नं ६	कि.मी.			१५०	०	०	०	०	१५०		
			रातामाटा देखि डाँडा सम्म सिडी निर्माण, ढोनपा १	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००		
			कैनेपानी जाने मोटर बाटो देखि देविथान सिडी निर्माण, वडा नं २	कि.मी.			१००	०	०	०	०	१००		
			भ्यालखर्क मन्दिर घेरावार तथा सिडी निर्माण, वडा नं २	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००		
			वडा कार्यालय जाने बाटो रेलिङ सहित सिडि निर्माण, वडा नं ३	कि.मी.			१००	०	०	०	०	१००		
			मतिखारा देखि मन्देउखर्क सम्म गोरेटो बाटो निर्माण, वडा नं ५	कि.मी.			५०	०	०	०	०	५०		
			ढेङ्गे सिडि निर्माण, वडा नं ६	कि.मी.			३९०	०	०	०	०	३९०		
			समानता महिला समूह भवन जाने सिडि निर्माण तथा व्यवस्थापन, वडा नं ६	कि.मी.			४४०	०	०	०	०	४४०		
			काम्लोपाते गोरेटोबाटो निर्माण, वडा नं ६	कि.मी.			१००	०	०	०	०	१००		
			चेनडाँडा घैयाखानी गोरेटोबाटो निर्माण, वडा नं ६	कि.मी.			१००	०	०	०	०	१००		
			डाडाघर छोटा टोल सिडि निर्माण, वडा नं ६	कि.मी.			२४०	०	०	०	०	२४०		
			ढारबोट रेलिङ सहित बाटो पि सि सि निर्माण, वडा नं ८	कि.मी.			४००	०	०	०	०	४००		
			काला कोल सिडि निर्माण, वडा नं ८	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००		
			मसाल गाउँ सिडि निर्माण, वडा नं ८	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००		
			धारो वट देखि उपल्लो धारो सम्म सिडि निर्माण, वडा नं ८	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००		
			जनवादी आ.वि. देखि घैतानी गाउँ सिडि निर्माण, वडा नं ८	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००		
			ठूलो मसूरी सिडि निर्माण, वडा नं ८	कि.मी.			१००	०	०	०	०	१००		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उपभूत	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			सानो मसुरी सिढी निर्माण, वडा नं ८	कि.मी.			१००	०	०	०	०	१००		
			सिद्ध घट्टेचौर सिडि ढलान निर्माण, वडा नं ९	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००		
			सुकर्दुङ गोरेटो बाटो मर्मट, वडा नं ९	कि.मी.			१००	०	०	०	०	१००		
			पैरा रेलिङ्ग सहिद सिडि निर्माण, वडा नं ९	कि.मी.			२००	०	०	०	०	२००		
			मर्मा सुनार टोल गोरेटो बाटो मर्मट, वडा नं ९	कि.मी.			१५०	०	०	०	०	१५०		
			सानो मसुरी गोरेटो बाटो निर्माण, वडा नं ९	कि.मी.			५०	०	०	०	०	५०		
			वडा न १, भन्नेटा भयालखर्क धोजै धुरी पद मार्ग (पैदल) नयाँ पदमार्ग	कि.मी.	१०	५	५०००	१००००	१५०००	२००००	२५०००	७५०००		
			डाडा भन्नेटा पोखरीधारा पद मार्ग (पैदल) नयाँ पदमार्ग	कि.मी.	१।५									
			सल्लेरी रिनाम पद मार्ग (पैदल) नयाँ पदमार्ग	कि.मी.	२									
			रिमरहेड क्याम्पसरोड पदमार्ग पद मार्ग (पैदल) नयाँ पदमार्ग	कि.मी.	१									
			वडा न २, सेरा कुत्याप्ला खल्वाङ्ग अर्नाकोट पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.	८									
			टारीखेत बर्नापिपल पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.	१									
			खोल्टुरुख रिनाम मिमालखर्क पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.	५									
			खोल्टुरुख नरेडाँडा पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.	२									
			उपाल्लो बगर सलामकोट तुसारे खाल्वाङ्ग अर्नाकोट पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.	८									
			वडा न ५, पेंगखोला लखुरिबोट चौर निनेचौर अर्नाकोट पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.										
			ओडरबोट अधिकारीचौर भूमेथान नाठुरी पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.										

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)

उच्चभरत	रणनिति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
			बुढाथोक पोखरा चौर निनेचौर भकोटि टोल वालेटोल पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.										
			सहिखोला जुगेपानी चौर निनेचौर अर्नाकोट पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.										
			भूमेथान नौबिसे वाहुनगाउ छापडांडा पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.										
			धो खोला पाखापानी लाम्मेला पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.										
			सहिखोला भक्रेधारा लाम्मेला पद मार्ग स्तर उन्नती	कि.मी.										
			वडा न ६, भालने चित्रे देउराली ढोरपाटन पद मार्ग	कि.मी.										
			कुदुम घादी बराह ताल पद मार्ग	कि.मी.										
			हादीखानी गाइचरण सेतीभिर बराहताल पद मार्ग	कि.मी.										
			वडा न ७, गाडिलुङ्ग गलेप घम्पू पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.										
			ज्ञानोदय भेडिगोठ भाटा बिसौना माभकटेरि रेलिङ्ग सहित पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.										
			तुनीखोला धनपुरा रेलिङ्ग सहित पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.										
			ज्ञानोदय चौरिला सिरखर्क भिम्पा पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.										
			वडा न ९, कालिमाटी हल्हले चरीखर्क सुर्तिबांग पद मार्ग नयाँ प्रस्ताव	कि.मी.										
			पाखाथर गर्पा डांडा फुस्रे देउराली टिकाढारा पद मार्ग नयाँ प्रस्ताव	कि.मी.										
			खुगखोला रुगनवा सेनवुकी सुर्तिबांग पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.										
			ढोरपाटन देउराली सुर्तिबांग पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.										

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सडक, पुल तथा यातायात)															
उच्चभरत	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			जउले बिसौना फागुने जल्या ताल पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.											
			ठस्मुर डिजा दैत्य ओडार पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.											
			डिजा मसिना निसेल देउराली पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.											
			कालिमाटी हलहले खर्क चरी खर्क सुर्तिबांग पद मार्ग मर्मत सम्भार	कि.मी.											
			भुजी बसपार्क निर्माण	संख्या	०	२	०	०	५००	१५००	०	२०००			
	२.३.२		नयाँ पर्यटकीय पदमार्ग सञ्चालन तथा सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	५	२०००	२०००	२०००	३०००	३०००	१२०००	SDG 8, 12, 15		
जम्मा				-	-	१६२	६९४३५	७१०००	८५०००	११२२००	१२१०५०	४५८६८५			

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	
					२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	
प्रभाव	सहज, सुरक्षित र भरपर्दो सडक तथा यातायात सेवा सडक सञ्जाल स्तरोन्नति तथा सञ्जाल विकास भएको हुने ।									
असर	नगरपालिकाको सवै वडा केन्द्र, प्रमुख वजार केन्द्र र पर्यटक स्थलहरू तथा छिमेकी स्थानीय तह र ढोरपाटन क्षेत्र सम्म बाढे महिना संचालन हुने सडक तथा यातायात पूर्वाधार विकास हुने ।	३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत	४०	४५	५०	५७	६३	६५	६५
		सर्वयाम सडक	प्रतिशत	११.८०	१५	२०	३०	४०	५०	५०
		सडक घनत्व (कि.मी. /वर्ग कि.मी.)	-	१.५३	१.६	१.६५	१.७०	१.७०	१.७५	१.७५
		यातायात सुचारु सडक लम्बाइ	कि.मि.	१००	१२०	१५०	१८०	२००	२३०	२३०
		रणनीतिक सडक कालोपत्रे	प्रतिशत	३५	५०	६०	७०	८५	१००	१००
प्रतिफल १	सडक निर्माण कार्यमा स्तरोन्नति तथा मर्मत सम्भारमा प्राथमिकता दिइ कोर नेटवर्कका मुख्य सडकहरूमा बाढे महिना यातायात सञ्चालन भएको हुनेछ ।	कालो पत्रे सडक	कि.मी	३०	१००					१००
		ग्राभेल सडक	कि.मी.	०	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना वमोजिम					१००
		कच्ची सडक	कि.मी.	३११	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना वमोजिम					१५०
		सडक पुल	संख्या	८	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना वमोजिम					२०
		भोलुङ्गे पुल	संख्या	४२	४५	५०	५३	५५	६०	६०
		सडक नाली	कि.मी.	५०	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना वमोजिम					१५०
		सवै वडा समेट्ने चक्रपथ निर्माण	कि.मी.	७०	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना वमोजिम					७०

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		अन्तर पालिका सडक सञ्जाल विस्तार	कि.मी	०	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना बमोजिम					
		नयाँ सडक	कि.मी	०	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना बमोजिम					
		नयाँ पदमार्गको निर्माण	कि.मी	११०	नगरपालिकाको यातायात गुरुयोजना बमोजिम					
		वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन/ प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण भएका सडकहरू, प्याकेजमा	संख्या	०	०	१	०	०	१	२
		विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) तयार भएका सडकहरू	संख्या	१०	१२	१५	१८	२०	२५	२५
		वायोइञ्जिनिरिङ्ग प्रविधि (ग्याभिन) र सडक साइड वृक्षारोपण	प्रतिशत	१५	२०	२५	३०	३५	४०	४०
		यात्रु प्रतिकालको रुपमा वर, पिपल वा समीका बोटहरू वृक्षारोपण	संख्या	५	१०	२०	२८	३५	५०	५०
		परम्परागत ढुंगे चौताराहरू	संख्या	१८	२५	३०	३६	४०	५०	५०
		नियमित मर्मत संभार भएको सडकको लम्बाइ	कि.मी	८०	१००	१५०	२००	२५०	३५०	३५०
		पालिकामा संचालित ४ पाङ्गे यातायातका साधन	संख्या	६०	६५	८०	९०	९५	१००	१००
		बस तथा प्रतिकाल	संख्या	२	९	१५	२५	३०	४०	४०
		बस तथा जिप पार्क	संख्या	१	१	१	२	२	२	२
		हेलिप्याड निर्माण	संख्या	२	५	७	८	९	१०	१०
		ग्यारेज	संख्या	१०	१२	१३	१३	१४	१५	१५
	पुष्ट्याईको आधार	-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र, वडा कार्यालय, प्राविधिक शाखा -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम								
	अनुमान तथा जोखिम पक्ष	-जनताको माग अनुसार यातायातको व्यवस्थापन भएको हुने, -सडक पूर्वाधारमा लगानी वृद्धि हुने								

६.३ जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

दिगो विकास लक्ष्यले नवीकरणीय उर्जाको विकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि सुपथ र सुलभ रूपमा भरपर्दो उर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ । विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाको व्यवस्थापन स्थानीय तहको आर्थिक वृद्धि र आर्थिक रुपान्तरणको लागि महत्वपूर्ण पूर्वाधारका रुपमा रहेको छ । ढोरपाटन नगरपालिका क्षेत्रका सबै वडा र वस्तीहरूमा ९५.३८ % घर परिवारमा विद्युत सेवा उपलब्ध रहेको छ भने हाल केन्द्रीय प्रसारण लाइनको विद्युत सेवा बिस्तारको काम भईरहेको छ । नवीकरणीय उर्जा क्षेत्रमा भैरहेका कार्यहरूमा लघु जलविद्युत्, सुधारिएको पानी घट्ट, सौर्य उर्जा, सुधारिएको चुलो आदि रहेका छन् । ७०.८६ प्रतिशत घर परिवारले खाना पकाउन दाउराको प्रयोग गर्दछन् । काठ दाउराको स्रोत सामुदायिक वन तथा निजी वन रहेका छन् । काठ दाउराको प्रयोगका थुप्रै नकारात्मक पक्षहरू मध्ये स्वास्थ्यमा पर्ने असर र वन जङ्गलको विनाश प्रमुख हुन् । दाउराको खपत घटाउँदै विद्युत तथा नवीकरणीय उर्जाको प्रयोग बढाउँदै लग्नुपर्ने देखिन्छ । वित्तीय उत्प्रेरणा सहितको लगानी नीतिको प्रभावकारी समन्वय र निर्माण क्षमताको अभावले सम्भावित क्षमताको न्यून मात्रामा उत्पादन सम्भव हुन सकेको छ । राष्ट्रिय प्रसारण लाइन पुर्‍याउन सम्भाव्यता नभएका तथा छरिएर रहेका वस्तीहरूमा आधुनिक उर्जाको पहुँच पुर्‍याउन, गाउँ वस्तीहरूमा बढ्दो उर्जा मागको व्यवस्थापन गर्न र परम्परागत तथा आयातित उर्जा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न विभिन्न किसिमका नवीकरणीय उर्जाको प्रवर्द्धन, विकास तथा दिगो व्यवस्थापन गरी ढोरपाटन नगरपालिकालाई मूल प्रवाहमा ल्याउन जरुरी छ । ढोरपाटन नगरपालिकामा थप लघु जलविद्युतका परियोजना त सम्भावना रहेको र उत्तर गंगा जलाशय जलविद्युतका परियोजना नेपाल सरकारको २०८३-२०८४ सालको नीति तथा कार्यक्रममा समावेश समेत रहेको छ । विद्युत् उत्पादन बाहेक वायोग्याँस, वायोमास, वायोइन्धन जस्ता क्षेत्रमा पछिल्ला वर्षहरूमा भएका अध्ययनले निकै उर्जादक्ष र प्रयोगकर्ता मैत्री प्रविधिहरू विकास भैरहेका छन् ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा - सुधारिएको चुल्हो तथा स्वच्छ ऊर्जाको न्यून प्रयोग; - ग्रामीण क्षेत्रमा उद्योग, व्यवसाय तथा सिँचाइका लागि आवश्यक विद्युत् प्रसारण लाइनको कमी; - पहिरोका कारण विद्युत् लाइन तथा पाइपमा क्षति; - बाढी तथा पहिरोको उच्च जोखिम; - जीर्ण तथा असुरक्षित विद्युत् पोल; - वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको न्यून लगानी; - वैकल्पिक ऊर्जाको सीमित प्रयोग; - जलस्रोतको संरक्षण तथा व्यवस्थापनको कमी; - काठ तथा बाँसका पोल विस्थापन हुन नसक्नु;	७०.८६ प्रतिशत घरघुरीले खाना पकाउन मुख्य इन्धनको रुपमा दाउराको प्रयोग गर्ने गरेका, - वर्षायाममा बाढी तथा पहिरोबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्नु; - चट्याडबाट विद्युत् संरचनामा हुने क्षति नियन्त्रण गर्नु; - दुर्गम वस्तीमा राष्ट्रिय विद्युत् सेवा विस्तार गर्नु; - वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु; - गुणस्तरीय तथा भरपर्दो विद्युत् आपूर्ति सुनिश्चित गर्नु; - जलस्रोत उपयोगसँग सम्बन्धित नदी कटान तथा पहिरो जोखिम व्यवस्थापन गर्नु; - वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धनका लागि सहूलियत ऋण तथा जोखिम व्यवस्थापन व्यवस्था गर्नु; - बढ्दो विद्युत् माग पूरा गर्नु; परम्परागत ऊर्जाको सट्टा स्वच्छ तथा आधुनिक ऊर्जाको प्रयोग विस्तार गर्नु

६.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा - नगरपालिकामा केन्द्रीय प्रसारण लाइनको विद्युत सेवा विस्तारको काम भईरहेको, - नेपाल विद्युत् प्राधिकरण, बुर्तिवाड-पौदीअमराई-तम्घास-सन्धिखर्क-गोरुसिँहे सब-स्टेशन निर्माणधिन, - नगरपालिकामा केन्द्रीय प्रसारण लाइनमार्फत विद्युत् सेवा विस्तार भईरहेको;	- समग्र जलस्रोत तथा नदी व्यवस्थापनको गुरुयोजना तयार गरी योजनाबद्ध विकास गर्ने; - ऊर्जा विकासमार्फत घरेलु तथा साना उद्योग विस्तार गर्ने; - दाउराको प्रयोग घटाई वन संरक्षणमा योगदान पुर्‍याउने; - वैकल्पिक ऊर्जामार्फत धुवोरहित भान्साको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने; - सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गरी लिफ्ट खानेपानी तथा सिँचाइ प्रणाली विस्तार गर्ने;

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
- नगरपालिकामा उज्यालोको लागि १५.३८ % घर परिवारले विद्युतको प्रयोग गर्न गरेको, - नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको सब-स्टेशन निर्माणाधीन; - विद्युत् उपलब्धताले घरेलु तथा साना उद्योग स्थापना सहज भएको; - ऊर्जा सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि; - सुधारिएको चुलो प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या बढ्दै गएको; - प्रशस्त जलस्रोतको उपलब्धता	- दुर्गम क्षेत्रमा वैकल्पिक ऊर्जा प्रविधिको विस्तार गर्ने; - परम्परागत ऊर्जालाई स्वच्छ तथा आधुनिक ऊर्जाले प्रतिस्थापन गर्ने; - नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रभावकारी उपयोग गर्ने; - सुधारिएको चुलोको प्रयोग विस्तार गर्ने; - ऊर्जा विकासमार्फत आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक विकासलाई गति दिने; - ऊर्जा उपलब्धताका आधारमा घरेलु, साना तथा ठूला उद्योगको विकास गर्ने; - परम्परागत इन्धनको प्रयोग घटाई वातावरण संरक्षणमा योगदान पुऱ्याउने

६.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

उज्यालो ढोरपाटन

लक्ष्य

दिगो, वातावरण मैत्री ऊर्जामा पूर्ण पहुँच स्थापित गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण-मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
- परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण-मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।	
१.१. ऊर्जाको प्रयोगलाई दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहुउपयोगी बनाउने ।	१.१.१ विद्युत्सेवा नपुगेका वस्तीहरूमा विद्युतीकरणका लागि थप कार्य अगाडि बढाइनेछ ।
	१.१.२ तत्काल विद्युतीकरण उपलब्ध हुन नसक्ने घरधुरी र काठ दाउराको प्रयोगलाई पूर्णरूपले विस्थापित गर्न वैकल्पिक ऊर्जा जस्तै सौर्य ऊर्जा तथा बायोग्याँस प्रयोग गर्न प्रोत्साहन स्वरूप अनुदान प्रदान गरिनेछ ।
	१.१.३ मागअनुसार आवश्यक voltage परिपूर्ति गर्न ट्रान्सफर्मर जडान तथा क्षमता वृद्धि गरिनेछ ।
	१.१.४ विद्युत प्रसारण लाइन विस्तार गर्न विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय निरन्तरता दिईनेछ ।
	१.१.५ सार्वजनिक संस्था वा स्थानहरू जस्तै अस्पताल, विद्यालय, धार्मिकस्थल, सडक, पर्यटक्य स्थल, आदिमा आधारभूत ऊर्जाको नियमित आपूर्ति गर्न सौर्य ऊर्जा जडान गरिनेछ ।
	१.१.६ संगठनात्मक संरचना अनुसार विद्युत जडान गर्ने र मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
	निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा रहेका लघु तथा साना जलविद्युत आयोजनाको मर्मत सम्भार र संस्थागत विकास गरिनेछ ।
१.२ केन्द्रिय विद्युत प्रसारण लाइन	१.१.८ विद्युतको पहुँच सबै घरपरिवारमा सुनिश्चित गर्ने र काठेपोल विस्थापन कार्यक्रम निरन्तरता दिईनेछ ।
	१.२.१ नगरपालिकाका सबै घरधुरीलाई केन्द्रिय विद्युत प्रसारण लाइनमा आवद्ध गरिनेछ । केन्द्रिय विद्युत प्रसारण लाइनमा जोडिए पछि माइक्रो हाइड्रोबाट उत्पादित विद्युतलाई मिनि ग्रिड निर्माण गरी केन्द्रिय प्रणालीमा जोडिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
	विस्तारमा जोड दिने ।	१.२.२	क्षतिग्रस्त र जिर्ण माइक्रो हाइड्रो पुनः निर्माण गरिनेछ । विद्युतको प्रयोगलाई बढाउने तथा परम्परागत इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने दाउराको निर्भरता घटाइनेछ ।
		उद्देश्य २: परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु ।	
२.१	वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन गर्ने ।	२.१.१	खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रूपमा काठदाउरा प्रयोग गर्ने घरधुरीहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा धुवाँ रहित सुधारिएको चुलोमा अनुदान प्रदान गरिनेछ । वैकल्पिक ऊर्जा उत्पादनको सम्भाव्यता हेरी निजीक्षेत्रलाई आकर्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
		२.१.२.	दाउरा र जैविक उर्जाको प्रयोगलाई कम गर्दै लैजान बायोग्यास, सुधारिएको चुलो, बायो ब्रिकेट, विद्युत, सोलार र एलपिग्यास उपयोगको प्रवर्द्धन एवम् विस्तार गरिनेछ ।
		२.१.३	गरिब तथा विपन्न वर्गसम्म नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको सुलभ र सरल पहुँच पुर्याउन प्रवर्द्धनात्मक र प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		२.१.४	नगरपालिकाभित्रको वस्तीमा बायो ग्यास तथा सुधारिएको चुलो जडान गरी धुवाँ मुक्त घर वा वस्ती बनाउने कार्य अगाडी बढाइनेछ ।
		२.१.५	दाउरा प्रयोगलाई पूर्णरूपमा वैकल्पिक उर्जा तथा विद्युतीय ऊर्जाको प्रयोगले विस्थापित गर्न दाउरा प्रयोगका नकारात्मक असरबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
१	१.१	१.१.१	विद्युत सेवा नपुगेका बस्तीहरूमा विद्युतीकरण विस्तार	संख्या	१	२	५००	५००	०	०	०	१०००	SDG 7, SDG 11	
		१.१.२	भङ्गला बिजुली विस्तार, ढोनपा ६	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG7,8,9,11	
			वैकल्पिक ऊर्जा (सौर्य ऊर्जा, बायोग्यास आदि) प्रयोगमा प्रोत्साहन र अनुदान	संख्या	०	४	०	५००	५००	१०००	१०००	३०००	SDG 7, SDG 13	
			घम्पुगाउँ सोलार बत्ति जडान ढोनपा ७	संख्या	१	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG 7, 9, 11, 13	
			सोलार जडान तथा मर्मत	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 7, 9, 11, 13	
			सडक बत्ति नयाँ जडान ढोनपा ६ र ८	संख्या	१	१	९५०	०	०	०	०	९५०	SDG 7, 11, 9, 16	
		१.१.३	आवश्यकताका आधारमा ट्रान्सफर्मर जडान तथा स्तरोन्नति	संख्या	०	५	५००	१०००	१५००	१५००	१५००	६०००	SDG 7, SDG 9	
		१.१.४	वडा नं. १ सडक बत्ती मर्मत तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	५	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG7,9,11,16	
		१.१.५	अस्पताल, विद्यालय, धार्मिक स्थल, सडक, पर्यटकीय स्थल आदिमा सौर्य ऊर्जा जडान	संख्या	१	५	२००	३००	३००	३००	३००	१४००	SDG 7, SDG 11	
		१.१.६	दक्ष जनशक्ति उत्पादन, विद्युत जडान तथा मर्मतसम्भार तालिम र क्षमता विकास	संख्या	०	३	५०	५०	५०	०	०	१५०	SDG 4, SDG 7, SDG 8	
		१.१.७	सहिखोला लघु जलविद्युत आयोजना ढोनपा ५	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG7,8,9,11	
			गादीखोला लघु जलविद्युत भवन मर्मत वडा नं ६	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG7,9,11,16	
			ढोरपाटन पावर हाउस किचन निर्माण ढोनपा ५	संख्या	१	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG7,8,9,11	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					जम्मा	सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			विद्यालयमा लघु तथा साना जलविद्युत/सौर्य प्रणाली मर्मतसम्भार कार्यक्रम	संख्या	१	३	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 7, SDG 4		
		१.१.८	काठेपोल विस्थापन कार्यक्रम	संख्या	०	१००	३००	३००	५००	५००	५००	२१००	SDG 9, SDG 11, SDG 13		
	१.२	१.२.१	माइक्रो हाइड्रोबाट उत्पादित विद्युतलाई मिनी ग्रिड निर्माण गरी केन्द्रीय प्रणालीमा जडान	संख्या	०	१	०	०	०	५००	०	५००	SDG 7, SDG 9		
		१.२.२	क्षतिग्रस्त तथा जीर्ण माइक्रो हाइड्रो संरचनाको पुनर्निर्माण	संख्या	०	२	०	१५००	२०००	२०००	२०००	७५००	SDG 7, SDG 9		
२	२.१	२.१.१	सुधारिएको चुलो तथा विद्युतीय चुलोमा अनुदान तथा प्रवर्द्धन	संख्या	१	५	३००	१०००	१०००	१०००	१०००	४३००	SDG 7, SDG 13		
		२.१.२	विद्युत ऊर्जा तथा वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	२	०	१५०	०	१५०	०	३००	SDG 7, SDG 4		
		२.१.३	गरिब तथा विपन्न वर्गसम्म नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको सुलभ पहुँच सुनिश्चितता	संख्या	०	५	२००	५००	५००	५००	५००	२२००	SDG 1, SDG 7		
		२.१.४	गाउँ बस्तीमा बायोग्यास तथा सुधारिएको चुलो जडान	संख्या	०	५	१५०	५००	५००	५००	५००	२१५०	SDG 7, SDG 13		
		२.१.५	दाउरा प्रयोगबाट हुने नकारात्मक असरबारे जनचेतना अभिवृद्धि	संख्या	०	३	१५०	१५०	१५०	०	०	४५०	SDG 3, SDG 13		
जम्मा				-	१२	१५७	४९००	६९५०	७५००	८४५०	७८००	३५६००			

६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	दिगो, वातावरण मैत्री तथा उज्यालो ढोरपाटन भएको हुने ।									
असर	विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा ऊर्जा दक्षता बढाई वातावरण - मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि हुने ।	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	९५.३८	९६	९७	९८	१००	१००	१००
		लघु जलविद्युत् उत्पादन (जडित क्षमता)	कि.वाट	३८०	३८०	३८०	३८०	३८०	३८०	३८०
		प्रतिव्यक्ति विद्युत् उपभोग, प्रति दिन	युनिट	०.२५	०.३	०.४	०.४५	०.५०	०.६०	०.६०
		सौर्य ऊर्जा तथा बायोग्याँस	प्रतिशत	०.१९	१	२	३	४	१०	१०
प्रतिफल १	उर्जा विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नियमन भएको हुनेछ ।	उर्जा सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
		दक्ष जनशक्ति उत्पादन, विद्युत जडान गर्ने र मर्मत सम्भार तालिम	संख्या	१	०	२	०	०	३	३
		काठेपोल विस्थापन	प्रतिशत	२०	१५	१०	५	०	०	०
प्रतिफल २	घरघरमा सुधारिएको चुल्हो तथा बायोग्याँस प्रयोगलाई प्राथमिकता दिई दाउरा बालने अभ्यासलाई न्यूनीकरण गर्न वैकल्पिक उर्जाको विकास भएको हुनेछ ।	सुधारिएको उर्जा (एलपि) प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	२८.७५	३०	३२	३४	३५	३५	३५
		सुधारिएको वा धुवारहित चुल्हो जडान भएका परिवार	प्रतिशत	५६	६०	६५	६७	७०	७५	७५
		खाना पकाउन ठोस इन्धन (दाउरा आदि) प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	७०.८६	६५	६३	६१	६०	५५	५५
		सोलार उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	२.५९	३	५	८	१०	१५	१५
प्रतिफल ३	वडाहरू सबैमा केन्द्रीय विद्युत प्रसारणबाट विद्युत आपूर्तिको व्यवस्था गरी विद्युत सेवा सुविधालाई भरपर्दो र नियमित आपूर्तिको व्यवस्था मिलाइएको हुनेछ ।	केन्द्रीय विद्युत लाइनको विस्तार	प्रतिशत	२७	३५	४०	४५	५०	५५	५५
		राष्ट्रिय प्रसारण लाइन मार्फत विद्युतीकरण भएको परिवार	प्रतिशत	२५	३२	३८	४३	४९	५५	५५
		ट्रान्सफर्मर जडान	संख्या	२४	२६	२८	३०	३२	३५	३५
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम -प्राविधिक शाखा								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-सम्बन्धित कार्यलयहरूले आफूलाई समसामयिक अध्यावधिक गरेको हुने, -उर्जा पूर्वाधारमा लगानी बृद्धि हुने								

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ धारा २७ ले सूचना तथा धारा १९ ले सञ्चार सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरेको छ। बदलिदो परिवेश तथा त्यसबाट सिर्जित चुनौती सामना गर्न तथा सिर्जित अवसरहरू प्रभावकारी रूपले उपयोग गरी तदनुरूपको नीतिगत, कानुनी, संस्थागत व्यवस्था तथा रणनीतिक उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरी एकिकृत सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२ तर्जुमा गरिएको छ। ढोरपाटन नगरपालिकाका सबै वडा कार्यालयहरू, बजार क्षेत्रमा इन्टरनेट सेवा उपलब्ध हुनुका साथै नेपाल टेलिकम तथा एनसेलले मोबाइल फोन सेवा प्रदान गरेका छन् भने चालु अवस्थामा रहेका नेटवर्क कभरेज कमजोर रहेको छन्। वर्तमान अवस्थामा नगरपालिकामा रेडियो, एफ.एम., टेलिभिजन तथा विभिन्न Social Media माध्यमबाट सर्वसाधारणको सञ्चारमा पहुँच विस्तार हुँदै गएको छ। इमेल, इन्टरनेट सेवाको उपयोग सरकारी र निजी क्षेत्रमा भन्दा खासगरी अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संघ/संस्थाहरूले बढी मात्रामा गरेका छन्। रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, मोबाइल फोन जस्ता अत्यावश्यक सेवा सुविधाहरूको पहुँच एवम् सूचना तथा संचार विकास दिनानुदिन बढ्दै गइरहेको छ भने सबैभन्दा धेरै ७१.५७ % घरधुरीको पहुँचमा मोबाइल फोन पुगेको छ। ३९.२३ % घरधुरीमा रेडियो, ३३.४० % घरधुरीमा टेलिभिजनको पहुँच रहेको छ। ३६६ घरधुरीमा कम्प्युटर (डेस्कटप वा ल्यापटप) रहेको छ। ४१.९५ % परिवारले इन्टरनेट प्रयोग गर्ने गर्दछन् भने ४३ % घरधुरीले मोबाइल डाटाको माध्यमबाट इन्टरनेट प्रयोग गर्ने गरेका छन्।

नगरपालिकाले अनलाइन वेबसाइटमार्फत तथा अन्य प्रविधिमा आधारित सूचनाहरू नगरपालिका बासीहरूलाई उपलब्ध गराउदै आइरहेको छ। निजी क्षेत्रमा विभिन्न इन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरूले इन्टरनेट सेवा प्रदान गर्दै आएका भए तापनि इन्टरनेट प्रविधिको अवस्था कमजोर रहेकोले विस्तार र गुणस्तर सुधार गर्नु जरुरी छ। प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट कानुनको शासन, भ्रष्टाचारमुक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्न सकिन्छ। नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा सेवा प्रवाहलाई चुस्त र प्रभावकारी बनाउन नगरपालिका अन्तर्गतका कार्यालयहरूमा इन्टरनेट सेवाको व्यवस्था, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालयहरू, सार्वजनिक सेवा प्रदायकहरूमा सूचना प्रविधिको व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्कहरू कम्प्युटरकृत गर्ने, विभिन्न विषयगत क्षेत्र, उपक्षेत्रहरूमा सूचना केन्द्रहरूको व्यवस्था, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको व्यवस्था हुनु आवश्यक छ। आर्थिक विकासका लागि सूचना तथा सञ्चारको विकास पनि अत्यावश्यक भएका कारण यस नगरपालिकामा सूचना तथा सञ्चारको विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- पर्याप्त टेलिफोन तथा मोबाइल टावरको अभावका कारण नेटवर्क कभरेज कमजोर; - केही स्थानमा मोबाइल नेटवर्क अस्थिर तथा कमजोर; - सबै वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा विद्यालयमा इन्टरनेट पहुँचको अभाव; - उपलब्ध इन्टरनेट सेवाको गुणस्तर कमजोर; - नगरपालिकाको वेबसाइट प्रभावकारी नहुनु; - धेरै घरपरिवारमा मोबाइल, कम्प्युटर, इन्टरनेट तथा टेलिभिजनको पहुँच नहुनु; - विद्युत् आपूर्तिको अस्थिरता;	- जनसंख्याअनुसार सञ्चार सेवा विस्तार गर्नु; - सूचना तथा सञ्चार पहुँचको अद्यावधिक विवरण तयार गरी ग्रामीण क्षेत्रसम्म सेवा विस्तार गर्नु; - सबै नागरिकको सञ्चार सेवामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु; - सेवा प्रवाहलाई पूर्ण रूपमा विद्युतीय प्रणालीमा आधारित बनाउनु; - विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा वडा कार्यालयमा भरपर्दो सूचना प्रविधि सेवा विस्तार गर्नु; - सूचना प्रविधिको दुरुपयोग तथा साइबर जोखिम न्यूनीकरण गर्नु; - सामाजिक सञ्जालको दुरुपयोग नियन्त्रण गर्नु; - डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धि गर्नु; - साइबर सुरक्षा सम्बन्धी संस्थागत व्यवस्था तथा जनचेतना विकास गर्नु; - गुणस्तरीय तथा विश्वसनीय सञ्चार सेवा विस्तार गर्नु;

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको न्यून प्रयोग; - सूचना तथा सञ्चार पूर्वाधारको कमी; हुलाक सेवाको आधुनिकीकरण तथा विविधीकरण हुन नसक्नु २८.४३ % घरपरिवारसँग मोबाइल फोन समेत पहुँच नभएको, ८० प्रतिशत घरपरिवारमा कम्प्युटर, इन्टरनेट र टेलिभिजनको पहुँच नभएको,	- सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी नीति तथा कानुनी व्यवस्था सुदृढ गर्नु; - अप्टिकल फाइबरमार्फत इन्टरनेट सेवा विस्तार गर्नु; - आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउनु; दुर्गम क्षेत्रमा सञ्चार पूर्वाधार विस्तार गर्नु; - ऐतिहासिक तथा महत्वपूर्ण सामग्रीको डिजिटल अभिलेखीकरण गर्नु; - नगरपालिकाभर सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु

६.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि - नगरपालिकाका सूचना वेबसाइटमार्फत प्रकाशन हुने व्यवस्था; - स्थानीय पत्रपत्रिका, रेडियो तथा एफ.एम. जस्ता सञ्चार माध्यमको उपलब्धता; - सामाजिक सञ्जालमार्फत सार्वजनिक निकायका गतिविधिबारे नागरिकलाई सूचना प्रवाह; - अधिकांश नागरिकको हातमा इन्टरनेटसहितको मोबाइल सेवा; - सूचना तथा सञ्चार प्रविधिप्रति स्थानीय युवा तथा बुद्धिजीवीको बढ्दो रुचि; - बडा कार्यालय, विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा इन्टरनेट सेवाको उपलब्धता	- प्रशासनिक तथा सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधिमार्फत छिटो, सहज र प्रभावकारी बनाउने अवसर; - स्थानीय सञ्चार माध्यमको थप विकास; - सामाजिक सञ्जालको प्रभावकारी प्रयोगमार्फत नागरिकलाई सूचना प्रवाह; पर्यटन, कला, भाषा तथा संस्कृतिको प्रचार-प्रसार; - भौगोलिक तथा प्राकृतिक विशेषताको डिजिटल प्रवर्द्धन; - विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा सार्वजनिक निकायमा डिजिटल प्रणाली विस्तार; - सूचना तथा सञ्चारमैत्री नगरपालिका निर्माण; - गुणस्तरीय सूचना तथा सञ्चार सेवा विस्तार; - डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धि; सञ्चार क्षेत्रको क्षमता विकास; - टेलिफोन तथा मोबाइल टावर विस्तार; डिजिटल नागरिक बडा पत्र तथा सूचना प्रणाली विकास

६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सूचना तथा सञ्चारको गुणस्तरीय सेवाहरूमा सबै वर्गको पहुँच

लक्ष्य

सूचना तथा आमसञ्चार प्रविधिमा नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरिकको जीवनस्तरलाई सहज बनाउने ।

उद्देश्यहरू

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।
- सम्पूर्ण नागरिकहरूको इन्टरनेट सेवामा सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँच स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।
- आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई स्थानीय तहमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू शतप्रतिशत सबै नागरिकको पहुँचमा पुर्याउनु ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।	
१.१. सूचना प्रविधिका पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	१.१.१ मोबाइल नेटवर्क कभरेज प्रभावकारीतामा ल्याउन आवश्यकतानुसार मोबाइल टावरहरूको थप र विस्तार तथा गुणस्तर सुधार गर्न नेपाल टेलिकम र एनसेलसँग पहल गरिनेछ ।
	१.१.२ मोबाइल टावरहरूमा विद्युतको नियमित रुपमा आपूर्ति गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ ।
	१.१.३ डिजिटल नेपाल फ्रेमवर्क २०७६ अन्तर्गतका सम्पूर्ण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
		१.१.४	सूचना प्रवाहमा सरलताको लागि डिजिटल बोर्ड साथै डिजिटल नागरिक वडापत्रको सुरुवात गरी मोबाइल एप बाटै गुनासो र उजुरी लिने व्यवस्था गरिनेछ।
१.२	आमसञ्चारको पहुँच विस्तार गर्ने ।	१.२.१	वडा कार्यालयहरू सूचना प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।
		१.२.२	एफएम रेडियोसँग सहकार्य गरी स्थानीय भाषामा सूचना तथा समाचार तयार गरेर बजाइनेछ ।
		१.२.३	कला संस्कृतिको पहिचानमा जोड दिई मौलिक, सामाजिक तथा गुणस्तरीय लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री निर्माणलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सम्पूर्ण नागरिकहरूको इन्टरनेट सेवामा सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँच स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।			
२.१	इन्टरनेट सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने	२.१.१	नगरपालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयमा उपलब्ध इन्टरनेटको क्षमता वृद्धि गरी सेवाको विस्तार तथा गुणस्तरमा सुधार गरिनेछ ।
		२.१.२	सबै विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र प्रमुख टोलहरूमा इन्टरनेट सेवा नियमित तथा सुचारु गरिनेछ ।
		२.१.३	कार्यपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्था मुख्य बजारमा सिमिटिभी क्यामेरा जडान गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई स्थानीय तहमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू शतप्रतिशत सबै नागरिकको पहुँचमा पुर्याउनु ।			
३.१	सूचना तथा सञ्चार सेवालाई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्ने ।	३.१.१	नगरपालिका, स्थानीय सरकारी कार्यालयहरु र वडाहरु आदिमा सूचना सञ्जालीकरण गरिनेछ ।
		३.१.२	नगरपालिकाका सबै वडा तथा सार्वजनिक स्थानहरूमा इन्टरनेटको पहुँच सर्वसुलभ बनाइनेछ ।
		३.१.३	नगरपालिकाका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाई सबैकालागि सहज एवम् सर्वसुलभ सेवाको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
		३.१.४	सञ्चार क्षेत्रकालागि विद्यमान भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार थप संरचना विस्तार गरिनेछ ।
		३.१.५	
		३.१.६	
३.२	सूचनामा सम्पूर्ण नागरिकहरूको पहुँच र सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने ।	३.२.१	सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटीको व्यवस्था गरी सम्पूर्ण सूचना, क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरूका बारेमा सुसूचित हुने अधिकारको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
		३.२.२	नगरपालिकाका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाई सबैका लागि सहज एवम् सर्वसुलभ सेवाको सुनिश्चितता गरिनेछ । सञ्चार क्षेत्रका लागि विद्यमान भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार थप संरचना विस्तार गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	नेपाल टेलिकम र एनसेलसँग समन्वय गरी आवश्यक स्थानमा टावर निर्माण	संख्या	१	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 9, SDG 11		
		१.१.२	निजी क्षेत्रसँग सहकार्यमा आम सञ्चार पूर्वाधार विस्तार	संख्या	१	३	१००	२००	३००	०	०	६००	SDG 17, SDG 9		
		१.१.३	सञ्चार सेवा नपुगेका बस्ती तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा प्राथमिकताका साथ विस्तार	संख्या	०	५	१५०	३००	३००	३००	३००	१३५०	SDG 9, SDG 10		
		१.१.४	डिजिटल बोर्ड तथा डिजिटल नागरिक वडापत्रको सुरुवात	संख्या	१	९	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 16, SDG 9		
			मोबाइल एप तथा गुनासो (<i>Complaint</i>) प्रणाली विकास र सञ्चालन	भए, नभएको	०	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 9, SDG 16		
	१.२	१.२.१	विद्युतीय सूचना पूर्वाधार (<i>E-Governance Infrastructure</i>) निर्माण	संख्या	०	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG 9, SDG 16		
		१.२.२	एफएम रेडियोसँग सहकार्य गरी स्थानीय भाषामा सूचना तथा समाचार उत्पादन	संख्या	०	४	०	१००	१००	१००	१००	४००	SDG 4, SDG 16		
१.२.३		लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री निर्माण	संख्या	१	३	१५०	०	५००	०	५००	११५०	SDG 4, SDG 11			
२	२.१	२.१.१	पालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयमा इन्टरनेट पहुँच क्षमता वृद्धि गरी सेवा विस्तार र गुणस्तर सुधार	संख्या	१	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 9, SDG 16		
		२.१.२	सबै विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र प्रमुख टोलहरूमा नियमित र भरपर्दो इन्टरनेट सेवा सुनिश्चितता	संख्या	१	५	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	४५००	SDG 4, SDG 3, SDG 9		
		२.१.३	कार्यपालिका, वडा कार्यालय, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थामा <i>CCTV</i> क्यामेरा जडान	संख्या	१	५	५००	१५००	१५००	१५००	१५००	६५००	SDG 16, SDG 11		
३	३.१	३.१.१	सूचना प्रविधि सम्बन्धी तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 4, SDG 8, SDG 9		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
		३.१.२	कागजरहित (<i>Paperless</i> पालिका प्रणाली विकास	संख्या	०	५	५००	१०००	१०००	५००	५००	३५००	SDG 9, SDG 16		
		३.१.३	पालिका, वडा कार्यालय तथा सार्वजनिक स्थानहरूमा सूचना सञ्जालीकरण (<i>Network Integration</i>)	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 9, SDG 11		
		३.१.४	सबै वडा तथा सार्वजनिक स्थानहरूमा इन्टरनेट जडान विस्तार	संख्या	५	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 9, SDG 10		
			सूचना प्रविधि मैत्री (<i>ICT-friendly</i>) स्थानीय सरकार प्रणाली विकास	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 9, SDG 16		
			सञ्चार क्षेत्रका लागि पूर्वाधार विस्तार तथा अपग्रेड (<i>Fiber, Router, Network devices</i>)	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 9		
	३.२	३.२.१	सबै वडामा डिजिटल सूचना पाटी (<i>Digital Notice Board</i>) व्यवस्था	संख्या	१	९	३००	५००	१०००	१०००	१०००	३८००	SDG 11, SDG 16		
			जनचेतनामूलक <i>ICT</i> कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	३	०	१५०	०	१५०	१५०	४५०	SDG 4, SDG 16		
		३.२.२	ई-लाइब्रेरी स्थापना	संख्या	०	१	०	०	०	१५००	०	१५००	SDG 4, SDG 9		
			पालिकाको वेबसाइट अद्यावधिक र सेवा विस्तार	संख्या	१	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 16, SDG 9		
जम्मा				-	१६	८६	४०५०	७५००	७६५०	८०००	७०००	३४२००			

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	
					२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	
प्रभाव	सूचना तथा आमसञ्चार प्रविधिमा नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरिकको जीवनस्तरलाई सहज भएको हुने ।									
असर		मोबाइल नेटवर्क कभरेज क्षेत्र	प्रतिशत	९२	९५	९८	१००	१००	१००	१००

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
	सूचना तथा आमसञ्चार प्रविधिमा सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरिकको जीवनस्तर सहज हुने ।	ईन्टरनेटमा पहुँच प्राप्त परिवार, मोबाइल डाटा सहित	प्रतिशत	४३	५०	६५	७४	८५	९०	९०
		मोबाइल प्रयोगकर्ता घरधुरी	संख्या	७१.५७	८०	८५	९०	९५	१००	१००
		अप्टिकल फाइबरको विस्तार	प्रतिशत	३५	४२	४५	५७	६५	८५	८५
प्रतिफल १	सूचना प्रविधि तथा संचार क्षेत्र सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।	सूचना प्रविधि नियमन कानुन निर्माण	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
		E-Library	संख्या	०	०	०	१	०	१	
प्रतिफल २	सामुदायिक विद्यालय, सरकारी कार्यालय एवम् सार्वजनिक भवनहरू सूचना प्रविधिमैत्री भएको हुनेछन्।	ई -कक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरू	प्रतिशत	१०	१५	१८	२०	२३	२५	२५
		ईन्टरनेट उपलब्ध भएका सरकारी कार्यालयहरू	प्रतिशत	६०	६५	७०	७५	८०	८५	८५
		डिजिटल नागरिक वडापत्र, डिजिटल सूचना पार्टी	संख्या	३	५	१०	१५	१८	२०	२०
		लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री	संख्या	३	५	५	६	६	७	७
		रेडियो र टेलीभिजन प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	३९.२३	४०	४३	४५	४८	५०	५०
		फ्रि वाईफाई उपलब्ध भएका सार्वजनिक स्थलहरू	संख्या	२	५	८	१२	१५	१८	१८
		सूचना प्रविधि तालिम	संख्या	०	१	०	०	२	०	२
		कागजरहित नगरपालिका	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
पुष्टयाईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम -प्राविधिक शाखा								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ । -अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ । -दातृ निकाय तथा अन्य संघ संस्थाहरूको सहयोग निरन्तर रहनेछ ।								

परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र

७.१ वन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ को धारा ३० ले प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हक सुनिश्चित गरेको छ। साथै संविधानले प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र दिगो उपयोग, जैविक विविधताको संरक्षण, वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने तथा जलवायु परिवर्तन र प्राकृतिक विपद्बाट हुने जोखिम न्यूनीकरणका लागि पूर्वतयारी, उद्धार, राहत र पुनःस्थापनाको व्यवस्था गर्ने नीति अवलम्बन गरेको छ। यी संवैधानिक व्यवस्थाको कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय वन नीति, २०७५, राष्ट्रिय वातावरण नीति, राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६, वन ऐन, २०७६, वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ लगायतका कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था लागू भएका छन्। सोहीअनुसार ढोरपाटन नगरपालिकाले स्थानीय वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन, २०७९ तर्जुमा गरी कार्यान्वयनको प्रक्रिया अघि बढाएको छ। प्राकृतिक स्रोत तथा जैविक विविधताको दृष्टिले समृद्ध यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफलमध्ये करिब ५५.६९ प्रतिशत भूभाग वन क्षेत्रले ओगटेको छ। जहाँ विभिन्न प्रकारका वनस्पति, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी तथा बहुमूल्य काष्ठ एवं गैरकाष्ठ वन पैदावार पाइन्छ। नगरपालिकाभित्र अवस्थित ढोरपाटन शिकार आरक्ष, नेपालको एकमात्र शिकार आरक्ष, जैविक विविधता संरक्षण, पर्यावरणीय सन्तुलन तथा पर्यापर्यटन विकासका दृष्टिले राष्ट्रिय महत्वको सम्पदा हो। वन क्षेत्रले स्थानीय समुदायलाई इन्धन, घाँस, पशुचारा, पानीको मुहान संरक्षण, जलाधार व्यवस्थापन, कार्बन अवशोषण, पर्यटन तथा जीविकोपार्जनका लागि महत्वपूर्ण वातावरणीय सेवा प्रदान गर्दै आएको छ। तथापि वन अतिक्रमण, अवैध कटानी तथा चोरी निकासी, डढेलो, अव्यवस्थित चरिचरन, जलवायु परिवर्तन, सडक निर्माणबाट उत्पन्न भूक्षय तथा पहिरो, बाढी र अन्य प्राकृतिक प्रकोपका कारण वन तथा वातावरणीय स्रोतमा बढ्दो दबाव देखिएको छ।

समुदायमा हस्तान्तरण गरिएका सामुदायिक वनहरूले वन संरक्षणमा उल्लेखनीय सफलता हासिल गरे पनि वन पैदावारको दिगो उपयोग, मूल्य अभिवृद्धि, आयमूलक उद्यम विकास तथा लाभको न्यायोचित वितरण अपेक्षित रूपमा हुन सकेको छैन। साथै वन उपभोक्ता समूहहरूको संस्थागत क्षमता, वन व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन, वनमा आधारित उद्यम विकास तथा वन रोयल्टीबाट स्थानीय राजस्व वृद्धि अझै चुनौतीपूर्ण रहेको छ। नगरपालिकामा जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको प्रशस्त सम्भावना रहेकाले तिनको वैज्ञानिक संरक्षण, व्यावसायिक खेती, दिगो सङ्कलन, प्रशोधन, ब्रान्डिङ तथा बजारीकरणमार्फत स्थानीय रोजगारी, आयआर्जन तथा गरिबी न्यूनीकरणमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउन सकिन्छ। त्यसैगरी नदी, खोला, तालतलैया, सिमसार तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण, भूक्षय नियन्त्रण, जलवायु-अनुकूल प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन, हरित पूर्वाधार विकास तथा समुदायमा आधारित संरक्षण प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ। वनमा आधारित लघु तथा मझौला उद्योग, इको-टुरिजम, होमस्टे, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधता संरक्षण, वातावरणीय शिक्षा, अनुसन्धान तथा वन पैदावारको मूल्य शृङ्खला विकासलाई प्रवर्द्धन गर्दै प्राकृतिक स्रोतको दिगो उपयोग, वातावरणीय सन्तुलन, स्थानीय अर्थतन्त्रको सुदृढीकरण तथा जलवायु उत्थानशील विकास सुनिश्चित गर्नु नगरपालिकाको दीर्घकालीन प्राथमिकता हुनुपर्ने देखिन्छ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू		चुनौती तथा जोखिमहरू
वन तथा जैविक विविधता	५५.४९ प्रतिशत भन्दा बढी क्षेत्र वन जङ्गलले ढाकेको भएका पनि वातावरणीय स्वच्छता बाहेक यसबाट नगरपालिका बासीले व्यावसायिक आर्थिक लाभ लिन नसकेका, - दाउरा तथा काठको अत्यधिक प्रयोगका कारण वन विनाश;	- वन सीमाङ्कन स्पष्ट गरी अतिक्रमण नियन्त्रण गर्नु; - वन डढेलो तथा जैविक विविधता क्षति न्यूनीकरण गर्नु; - वन तथा वातावरणसम्बन्धी एकीकृत योजना तयार गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्नु; - वन स्रोतको चोरी निकासी नियन्त्रण गर्नु;

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- सामुदायिक तथा सरकारी वनको प्रभावकारी व्यवस्थापनको कमी; - डढेलो नियन्त्रणका लागि आधुनिक उपकरण, सीप तथा योजना अभाव; - वन तथा वातावरणीय स्रोतको वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन नसक्नु; - वन तथा भू-संरक्षण सम्बन्धी जनचेतनाको कमी; - उत्पादनशील वनको पूर्ण उपयोग हुन नसक्नु; - वन तथा जलाधार स्रोतको क्षयीकरण; - मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व; - अव्यवस्थित भौतिक संरचनाबाट वन विनाश तथा खण्डीकरण; - वन व्यवस्थापनमा सरकारी लगानीको कमी; - जडीबुटीको अनुसन्धान तथा प्रशोधनको कमी; - जैविक इन्जिनियरिङ प्रविधिको न्यून प्रयोग; - वन डढेलोको समस्या; - वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकासबीच समन्वयको कमी; - जडीबुटी खेती तथा वैज्ञानिक संकलनको अभाव	- योजनाविहीन भू-उपयोग तथा अव्यवस्थित पूर्वाधार विस्तार व्यवस्थापन गर्नु; - वातावरणमैत्री विकास सुनिश्चित गर्नु; चरित्रण व्यवस्थापन गर्नु; - वन फँडानी नियन्त्रण गर्नु; मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्नु; - उत्पादनशील वनको दिगो व्यवस्थापन गर्नु; सम्बन्धित निकायबाट नियमित अनुगमन सुनिश्चित गर्नु; - अव्यवस्थित बस्ती विस्तार व्यवस्थापन गर्नु; - वनबाट प्राप्त वस्तु तथा सेवामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्नु; - विकास र वन संरक्षणबीच सन्तुलन कायम गर्नु; - जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको व्यावसायीकरण, प्रशोधन तथा भण्डारणका लागि पूर्वाधार विकास गर्नु; - पूर्वाधार विकास र वातावरणीय प्रणालीबीच सन्तुलन कायम गर्नु

७.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
वन तथा जैविक विविधता - वन, जैविक विविधता तथा जलाधार स्रोत व्यवस्थापनमा स्थानीय जनप्रतिनिधि, - उपभोक्ता समिति तथा समुदायको बढ्दो सक्रियता; - वन क्षेत्र मानव बस्ती नजिक भएकाले स्रोत परिचालन तथा उपयोगमा सहजता; - हरियाली पर्याप्त भएकाले स्वच्छ वातावरण; स्थानीय उपभोक्ताबीच समन्वय र सहकार्यको अवस्था; - वन क्षेत्र जोड्ने सडक पहुँचका कारण वन पैदावार संकलनमा सहजता; - प्राकृतिक रूपमा उम्रने जडीबुटी तथा अन्य वनस्पतिको प्रचुरता; - महत्वपूर्ण जडीबुटीको राम्रो बजार सम्भावना; - पार्क तथा हरित क्षेत्र विस्तार गर्ने स्थानीय नीति; - नदी कटान नियन्त्रण तथा वातावरण संरक्षणप्रति स्थानीय सरकारको प्रतिबद्धता; - वन उपभोक्ता समूहद्वारा वन संरक्षण भइरहेको	- वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनमार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि; - वनमा आधारित आयआर्जन तथा उच्च विकास; सरकार, नागरिक समाज र समुदायबीच वन तथा वातावरण संरक्षणमा सहकार्य विस्तार; - स्थानीय तहको क्षमता तथा जिम्मेवारी अभिवृद्धि; वन तथा कृषि क्षेत्रमा जडीबुटी लगायत आयमूलक गतिविधि विस्तार; - वन क्षेत्रलाई ग्रामीण तथा पर्याप्यटनको आकर्षण केन्द्रका रूपमा विकास; - वन उपभोक्ता समितिमार्फत वृक्षरोपण, नर्सरी, पोखरी निर्माण, अग्नि नियन्त्रण तथा जैविक सम्पदा संरक्षण; - व्यावसायिक जडीबुटी खेती तथा प्रशोधन; - वन पैदावारमा आधारित उच्चमशीलता विकास; - लोपोन्मुख वनस्पति तथा वन्यजन्तु संरक्षणका विशेष कार्यक्रम; - नगरका विभिन्न स्थानमा वृक्षरोपण, बगैँचा तथा पार्क निर्माणमार्फत हरियाली प्रवर्द्धन

७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

जल, जमिन, जंगल र जडीबुटी, जैविक विविधताको दिगो व्यवस्थापन

लक्ष्य

वातावरणमैत्री विकास, उत्पादनशील वन, संरक्षित जलाधार र जैविक विविधताको दिगो संरक्षण माध्यमबाट स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- वन क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट वन, वन्यजन्तु र जैविक विविधता सहित वन पैदावारको उचित संरक्षण, उपयोग, तथा सम्बर्द्धन गर्नु ।

२। वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: वन क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट वन, वन्यजन्तु र जैविक विविधता सहित वन पैदावारको उचित संरक्षण, उपयोग, तथा सम्बर्द्धन गर्नु ।			
१.१.	वनक्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।	१.१.१	वन क्षेत्रको विकासलाई वैज्ञानिकीकरण गर्न विज्ञ समूहको सहयोगमा दिगो वन व्यवस्थापन बारे सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.२	Agro forestry को नीति अवलम्बन गरी हरित क्षेत्रलाई पूर्ण प्रतिफलमुखी बनाइनेछ ।
१.२	वन पैदावर तथा जडीबुटी खेती सञ्चालन गरी आयआर्जनसँग आवद्ध गर्ने ।	१.२.१	जडीबुटी खेतीको लागि क्षेत्र पहिचान, क्षमता अभिवृद्धि तालिम, संकलन केन्द्र, बजार पहुँच तथा व्यवस्थापन गरी जडीबुटी उत्पादन पकेट क्षेत्रहरू निर्धारण गरिनेछ ।
		१.२.२	वन व्यवस्थापन कार्यलाई उद्योगको रूपमा विकास गर्न वन तथा वनपैदावारमा आधारित उद्यमशीलता विकास तथा उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गरी हरित रोजगारी वृद्धि गरिनेछ ।
		१.२.३	निजी जग्गामा जडिबुटी खेति, फलफुल, छिटो बढ्ने र उच्चमूल्यका रुख आदिको विकास गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१.३	जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।	१.३.१	वनमा आधारित उपभोक्ता समितिहरू मार्फत मिचाहा प्रजातिको बोटविरूवालाई नियन्त्रण गर्दै नर्सरी विस्तार, वृक्षारोपण, रिचार्ज पोखरी निर्माण, अग्नीरेखा, भाडी सफाई जस्ता क्रियाकलापहरूबाट जैविक सम्पदाको संरक्षण गरिनेछ ।
			छाडा चरिचरन, वन फाडनी गरी वस्ती विकास, आगलागी जस्ता क्रियाकलापहरूलाई पूर्ण बन्देज लगाई दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गरिनेछ ।
		१.३.२	वन डढेलो व्यवस्थापनको लागि संस्थागत संरचनाको निर्माण तथा पूर्व तयारी, डढेलो नियन्त्रण र आकाशेपानी सङ्कलन कार्यक्रममा जनताको सहभागिता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१.४	वन संरक्षण कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।	१.४.१	स्थानीय “वन ऐन” जारी गरी वनको प्रभावकारी संरक्षण गरिनेछ ।
		१.४.२	वन डढेलो र वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको चोरीनिकासी प्रभावकारी रूपमा नियन्त्रण गरिनेछ ।
		१.४.३	संकटापन्न वनस्पतिहरूको विशेष संरक्षण योजना लागू गरिनेछ ।
		१.४.४	संकटापन्न वन्यजन्तु, जलचर, पक्षी तथा स्थलचरहरूको विशेष संरक्षण योजना लागू गरिनेछ ।
		१.४.५	सामुदायिक वन क्षेत्रमा जंगली जनावरलाई पानी पिउन पोखरी खन्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.४.६	डिभिजन तथा सब-डिभिजन कार्यालयको प्राविधिक तथा अन्य सहयोगमा नगरपालिका क्षेत्र बहुउद्देश्यीय वन नर्सरी स्थापना गरी विरुवा उत्पादन र वितरण सहज बनाइनेछ ।
		१.४.७	सामुदायिक वन साभेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन गर्नु ।			
२.१	प्राकृतिक स्रोतको उपयोगलाई आय र रोजगारीसँग आवद्ध गर्ने ।	२.१.१	सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरूलाई सक्षम बनाई प्रतिफलमुखी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
		२.१.२	गैरकाष्ठ वन पैदावरको खेती विस्तार तथा बजारीकरण गरिनेछ ।
२.२	भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन संरक्षणको लागि समुदायस्तरमा रहेका समूहहरूको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।	२.२.१	पहिरो जाने तथा नदी कटान हुन विभीन्न वडाहरूमा बाँस, निगालो खेती तथा बायोइन्जिनियरिङ विधि प्रवर्द्धन गरी नदी कटान न्यूनीकरणमा दिगोपन सुनिश्चित गर्ने प्रयास गरिनेछ ।
		२.२.२	पहिचान भएका पहिरो जोखिम क्षेत्रमा पहिरो रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ ।
		२.२.३	पहिरो रोकथाम र नियन्त्रणका लागि समुदाय र वन उपभोक्ता समितिहरूलाई क्षमता विकास सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने ।
		२.२.४	वातावरणीय परीक्षण मूल्याङ्कन र त्यसका सिफारिसलाई अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.२.५	वन तथा भू-संरक्षणका हरेक कार्यक्रमहरूमा जनसहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।
		२.२.६	गैरसरकारी संस्थाहरूलाई वन तथा भूसंरक्षणका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वन तथा जैविक विविधता)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					जम्मा	सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	दिगो वन व्यवस्थापनका लागि सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया तथा अभिमुखीकरण तालिम	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 15, SDG 13		
		१.१.२	Agro Forestry (कृषि-वन प्रणाली) कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	१	०	०	२५०	०	०	२५०	SDG 2, SDG 13, SDG 15		
	१.२	१.२.१	सामुदायिक जडिबुटी खेती प्रवर्द्धन	संख्या	०	३	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 1, SDG 8, SDG 15		
			जडिबुटी खेतीका लागि क्षेत्र पहिचान, क्षमता विकास तालिम तथा संकलन केन्द्र स्थापना	संख्या	०	२	०	०	०	२५०	०	२५०	SDG 8, SDG 12, SDG 15		
		१.२.२	वन व्यवस्थापन तथा संरक्षण क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	संख्या	१	२	१००	०	०	१५०	०	२५०	SDG 15, SDG 13		
		१.२.३	निजी जग्गामा जडिबुटी खेती, फलफूल, लघु वन तथा उच्च मूल्यका रूखहरूको विकास प्रवर्द्धन	संख्या	०	१	०	०	३००	०	०	३००	SDG 1, SDG 8, SDG 15		
	१.३	१.३.१	परम्परागत पोखरी तथा जलस्रोत पुनःस्थापना कार्यक्रम	संख्या	०	२	०	३००	०	०	३००	६००	SDG 6, SDG 15		
			सार्वजनिक जग्गामा वृक्षारोपण तथा सामुदायिक वन विस्तार	संख्या	०	५	१५०	१००	१५०	१५०	१५०	७००	SDG 13, SDG 15, SDG 11		
			रिचार्ज पोखरी (Recharge Pond) निर्माण तथा जल पुनर्भरण प्रणाली विकास	संख्या	०	२	०	०	२००	०	२००	४००	SDG 6, SDG 13		
			वन क्षेत्र वरिपरि अग्निरेखा (Fire Line) निर्माण तथा फाडी सफाई	संख्या	०	५	५०	१००	१००	१५०	१५०	५५०	SDG 13, SDG 15		
		१.३.२	वन डढेलो नियन्त्रण कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	संख्या	०	२	१५०	०	०	१५०	०	३००	SDG 13, SDG 15		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वन तथा जैविक विविधता)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					जम्मा	सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१.४			जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन (वन संरक्षण, चोरी नियन्त्रण, जैविक विविधता संरक्षण)	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 13, SDG 15		
		१.४.१	स्थानीय “वन ऐन” कार्यान्वयन तथा नियमन सुदृढीकरण	संख्या	०	२	०	०	१००	०	०	१००	SDG 16, SDG 15		
		१.४.२	चोरी-सिकार नियन्त्रण तथा वन रक्षक तालिम एवं अभिमुखीकरण	संख्या	०	२	५०	०	१००	०	०	१५०	SDG 15, SDG 16		
		१.४.४	संकटापन्न वनस्पति प्रजातिको विशेष संरक्षण योजना	संख्या	०	३	१००	०	१००	०	१००	३००	SDG 15		
		१.४.५	संकटापन्न वन्यजन्तु, जलचर, पक्षी तथा स्थलचरको संरक्षण योजना	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 15		
		१.४.६	सामुदायिक वन क्षेत्रमा जंगली जनावरका लागि पानी पिउने पोखरी निर्माण	संख्या	०	२	०	०	२५०	०	३००	५५०	SDG 15, SDG 6		
		१.४.७	वडा स्तरीय बहुउद्देश्यीय वन नर्सरी स्थापना	संख्या	०	९	०	०	३००	०	३००	६००	SDG 15, SDG 13		
२	२.१	२.१.१	उत्कृष्ट वन उपभोक्ता समूहलाई पुरस्कार तथा प्रोत्साहन	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 16, SDG 15		
	२.१	२.१.२	गैरकाष्ठ वन पैदावार खेती विस्तार तथा बजारीकरण	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 8, SDG 12, SDG 15		
	२.२	२.२.१	पहिरो नियन्त्रणका लागि Bio-engineering प्रविधि सम्बन्धी परामर्श सेवा	संख्या	०	२	०	२५०	०	०	०	२५०	SDG 13, SDG 15		
	२.२	२.२.२	पालिकाका पहिरो तथा कटानग्रस्त क्षेत्रको नक्सांकन तथा विवरण संकलन	संख्या	०	२	३००	०	०	०	३५०	६५०	SDG 11, SDG 13		

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वन तथा जैविक विविधता)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
		२.२.३	पालिका स्तरीय नमुना पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	२	०	५००	०	०	५००	१०००	SDG 11, SDG 13	
		२.२.४	पहिरो तथा कटान क्षेत्र केन्द्रित हरित क्षेत्र प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 13, SDG 15	
		२.२.५	नमुना पहिरो नियन्त्रण क्षेत्र अध्ययन भ्रमण	संख्या	०	३	०	०	१५०	०	१५०	३००	SDG 4, SDG 13	
		२.२.६	पहिरो नियन्त्रण प्राविधिक जनशक्ति तालिम	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 4, SDG 8	
			तारजाली (Gabion Wire) उत्पादनका लागि निजी क्षेत्रसँग सहकार्य	संख्या	०	१	०	०	१००	०	५०	१५०	SDG 9, SDG 17	
जम्मा				-	३	८२	१४००	२३००	२६५०	१८००	३१००	११२५०		

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	वातावरणमैत्री विकास, उत्पादनशील वन, संरक्षित जलाधार र जैविक विविधताको दिगोसंरक्षण माध्यमबाट स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा सम्पन्न भएको हुने ।									
असर	वन क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट वन, भूसंरक्षण र जैविक विविधता तथा वातावरणीय स्रोतको संरक्षण र दीगो एवम् अधिकतम उपयोग भएको हुने ।	रुख विरुवाले ढाकेको वा हरियाली वा वन क्षेत्र(संरक्षित वन क्षेत्र सहित)	प्रतिशत	५५.४९	५६	५७.५	५८	५९	६०	६०
		संरक्षित भू-क्षय र बाढी संवेदनशील क्षेत्र	संख्या	१३	१०	८	६	४	०	०
		वनमा आधारित उद्योग तथा व्यवसाय	संख्या	९	१०	१२	१३	१५	१७	१७
		सामुदायिक वनबाट प्राप्त हुने राजस्व बृद्धि	प्रतिशत	०	०.१	०.२	०.३	०.३	०.२	०.२
		भु उपयोग नीति निर्माण	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		स्थानीय “वन ऐन”	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
प्रतिफल १		व्यवस्थित सामुदायिक वन क्षेत्र	संख्या							
		स्थानीय फर्निचर उद्योग	संख्या	३	०	०	०	१	०	४

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
	वनको संरक्षण तथा गुणस्तर वृद्धि गर्दै आम्दानीको स्रोतका रूपमा समेत स्थापित गर्ने ।	वन उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास	संख्या	०	०	१	०	०	१	२
		सामुहिक जडीबुटी खेती	संख्या	०	०	१	०	०	१	२
		Agro forestry कार्यक्रम	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
प्रतिफल २	सहभागितामूलक, समावेशी र अधिकारमुखी पद्धतिमा आधारित अवधारणा बमोजिम नगरपालिकास्तरीय वन तथा जैविक विविधता संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हुनेछ ।	वृक्षारोपण क्षेत्र	हेक्टर	५	१०	१६	२०	२२	२५	२५
		वन नर्सरी व्यवस्थापन	संख्या	०	०	१	०	०	१	१
		उत्कृष्ट वन उपभोक्ता समूहलाई पुरस्कार	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		चोरी शिकारी नियन्त्रण	भए, नभएक	नभएको	भएको	भएको	भएको	भएको	भएको	भएको
		अग्नीरेखा, भ्वाडी सफाई	संख्या	१	१	१	१	१	१	१
		वन डडेलो नियन्त्रण कार्ययोजना	संख्या	०	१	०	०	०	१	२
		वातावरणिय प्राविधिक जनशक्ति	संख्या	०	१	०	१	०	०	२
		पुष्ट्याईको आधार								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-वैज्ञानिक वन व्यवस्थपनको अवधारण वन पैदावारको उपयोग भएको हुने ।								

७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१ पृष्ठभूमि

भूमि तथा जलस्रोतको समुचित संरक्षण, व्यवस्थापन र न्यायोचित उपयोग दिगो विकास, वातावरणीय सन्तुलन तथा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त लाभको समान वितरणका लागि अत्यन्त आवश्यक आधार हो । नेपालको संविधान, २०७२ तथा राष्ट्रिय विकास नीतिहरूले भूमि तथा जलस्रोतको दिगो व्यवस्थापन, एकीकृत जलाधार संरक्षण, नदी नियन्त्रण, बाढी तथा पहिरो जोखिम न्यूनीकरण, जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण तथा प्राकृतिक स्रोतको संरक्षणलाई उच्च प्राथमिकता दिएका छन्। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले जलाधार संरक्षण, पानीका मुहान, नदी-खोला, तालतलैया, सिमसार तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतहरूको संरक्षण, व्यवस्थापन र उपयोगसम्बन्धी जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । ढोरपाटन नगरपालिकामा कुल भू-उपयोगमध्ये करिब ०.७६ प्रतिशत क्षेत्र नदी, खोला, पोखरी तथा तालतलैयाले ओगटेको छ । बडीगाड, तमानलगायतका प्रमुख नदी तथा अन्य साना खोला-खोल्सीहरू नगरपालिकाका महत्वपूर्ण जलाधार स्रोत हुन् । यस क्षेत्रमा उत्पादनमूलक कृषि भूमि, सामुदायिक वन, ढुङ्गाखानी तथा अन्य खानीजन्य स्रोत, जलस्रोत तथा प्राकृतिक जलाशयहरू प्रशस्त रहेकाले प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनको दृष्टिले नगरपालिकाको विशेष महत्व रहेको छ । तथापि अधिकांश भूभाग भिरालो तथा उच्च पहाडी प्रकृतिको भएकाले भू-क्षय, पहिरो तथा माटो कटानको जोखिम उच्च रहेको छ । विशेष गरी नदी किनारका बस्ती तथा बृत्तिबाड बजारलगायतका क्षेत्र नदी कटान र बाढीको उच्च जोखिममा रहेका छन् । पछिल्ला वर्षहरूमा सडक सञ्जालको तीव्र विस्तार भए पनि वातावरणमैत्री तथा वैज्ञानिक सडक निर्माणमा पर्याप्त ध्यान नपुग्दा माटो कटान, भू-क्षय, पहिरो तथा वर्षाको पानीको उचित निकास व्यवस्थापनमा समस्या देखिएको छ । यद्यपि सडक निर्माणसँगै नाली, रिटेनिङ वाल, ग्याबियन वाल, ब्रेस्ट वाल तथा अन्य संरचनागत संरक्षणका उपायहरू अवलम्बन गर्न थालिएको छ, तर ती पर्याप्त छैनन् । भू-संरक्षण तथा ढलान स्थिरीकरणका लागि जैविक इन्जिनियरिङ (Bio-engineering) प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग, नदी तटबन्ध, जलाधार पुनःस्थापना तथा पानीका मुहान संरक्षणलाई थप प्राथमिकता दिन आवश्यक छ । जलाधार क्षेत्रको संरक्षणले कृषि भूमिको उर्वराशक्ति संरक्षण, पानीका स्रोतको पुनर्भरण, भू-क्षय तथा गली कटान नियन्त्रण, प्राकृतिक विपद् न्यूनीकरण र विकास पूर्वाधारको दीर्घकालीन संरक्षणमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ । त्यसैले भूमि तथा जलस्रोतको वैज्ञानिक नक्साङ्कन, भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन, नदी प्रणाली तथा जलाधारको एकीकृत व्यवस्थापन, प्राकृतिक स्रोतको दिगो उपयोग, वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण तथा जलवायु-उत्थानशील पूर्वाधार विकासलाई प्राथमिकतामा राखी भूमि तथा जलस्रोतबाट प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण सुनिश्चित गर्ने नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था सुदृढ गर्नु नगरपालिकाको दिगो विकासका लागि अपरिहार्य देखिन्छ ।

७.२.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौती तथा जोखिमहरु
भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन - जमिन, जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा दिगो संरक्षण हुन नसक्नु; - जलाधार क्षेत्रको पर्याप्त पहिचान नहुनु; - भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनलाई विकाससँग समन्वय गर्न नसक्नु; - सूक्ष्म जलाधार क्षेत्रको पहिचान तथा व्यवस्थापन योजना अभाव; - प्राकृतिक स्रोतको अवैज्ञानिक दोहन, वन विनाश तथा वातावरणीय अध्ययनविना विकास निर्माण; - जलाधार संरक्षणको महत्वबारे जनचेतनाको कमी; - नदी किनारमा अव्यवस्थित बस्ती विस्तार तथा तटबन्धको अभाव;	- तीनै तहका सरकार तथा सरोकारवालाबीच समन्वय र प्राविधिक क्षमता अभिवृद्धि गर्नु; - जलाधार संरक्षण तथा नदी नियन्त्रणका लागि बजेट र कार्यक्रमको अभाव; - भू-क्षयका कारण कृषि उत्पादनशीलता घट्नु; वर्षे पानीको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु; - अव्यवस्थित बस्ती विस्तार तथा प्राकृतिक स्रोतको अत्यधिक उपयोगबाट नदी-खोलामा क्षति बढ्नु; - नदीको बहाव परिवर्तन हुनु; - सडक तथा पहिरोका कारण यातायात अवरुद्ध हुनु; - अनावृष्टि, अतिवृष्टि तथा पानीका मुहान सुक्दै जानु; - जलाधार संरक्षणसम्बन्धी नीति तथा योजना अभाव; - दुर्गम भौगोलिक अवस्थाले संरक्षण तथा विकास कार्यमा कठिनाइ; - रासायनिक मलको अत्यधिक प्रयोगबाट माटोको गुणस्तर घट्नु;

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- अध्ययन तथा अनुसन्धानमा आधारित संरक्षण कार्यक्रमको कमी; IEE तथा EIA प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्नु; - योजना तर्जुमामा जलाधार संरक्षणलाई पर्याप्त प्राथमिकता नदिनु; - जमिनको प्रकृतिअनुसार वर्गीकरण तथा उपयोग व्यवस्थापनको अभाव	- पहिरो, भू-क्षय तथा माटो कटानको जोखिम बढ्नु; - साना खोला तथा खोल्सीबाट खेतीयोग्य जमिन कटान हुनु; - वाढी तथा ढुबानको जोखिम बढ्दै मानव बस्ती प्रभावित हुनु; - जलस्रोत संरक्षण नहुँदा खानेपानी तथा सिँचाइमा संकट आउनु; - परम्परागत पानीका मुहान सुक्दै जानु; - सडक तथा पहिरोबाट जलस्रोतमा क्षति पुग्नु; गल्छी, - पहिरो, संवेदनशील जलाधार क्षेत्र, पानीका मुहान तथा पोखरी संरक्षणको आवश्यकता

७.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन - खोला, साना तालतलैया तथा पोखरीजस्ता महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रहरूको उपलब्धता; - खोला, पोखरी तथा तालतलैयाबाट सिँचाइ, घरेलु उपयोग तथा पशुपालनका लागि पानीको उपलब्धता; - स्थानीय निर्माणका लागि नदीजन्य सामग्री (गिट्टी, बालुवा) को उपलब्धता; - जलाधार क्षेत्रमा घना वनको उपस्थिति; - कृषि तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा हरियाली कायम रहेकाले जलस्रोत र माटोको उर्वराशक्ति राम्रो हुनु; - ताल तथा पोखरी संरक्षणका लागि योजना तथा चासो बढ्दै जानु; - वन क्षेत्र विस्तार हुँदै जानु; प्रशस्त जलाधार क्षेत्रको उपलब्धता; - भू-संरक्षणका लागि स्थानीय सरकार तथा जनप्रतिनिधिको प्रतिबद्धता	- वन, भूमि तथा जलस्रोतको संरक्षण र व्यवस्थापनमार्फत आर्थिक विकास तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने अवसर; - जलाधार क्षेत्रको पहिचान, नक्साङ्कन तथा व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने सम्भावना; - भूमि तथा जलस्रोत व्यवस्थापनमार्फत पानी सञ्चय र माटोको उर्वराशक्ति वृद्धि गर्ने अवसर; - जलाधार तथा भू-संरक्षणका लागि वृक्षारोपण विस्तार; - जलाधार क्षेत्रलाई पर्यटन तथा मत्स्यपालनसँग जोड्ने सम्भावना; - नदी तथा पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम सञ्चालन; - रिचार्ज पोखरी निर्माण गरी भू-जल पुनर्भरण गर्ने अवसर; - जलाधार संरक्षणमार्फत स्थानीयको आर्थिक स्तर वृद्धि गर्ने सम्भावना; - स्थानीय समुदायको सहभागितामा भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सुदृढ गर्ने अवसर; - भौगोलिक अध्ययन तथा अनुसन्धान विस्तार; - भूमि उपयोग योजनाका आधारमा संरक्षण, कृषि तथा बस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्ने सम्भावना

७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

जल, जमिन र जलाधार: समुन्नतको आधार

लक्ष्य

जलाधार व्यवस्थापन गरी भू-संरक्षण युक्त नगरपालिका निर्माण गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- जल, जमिन र जलाधारका अन्य स्रोतको संरक्षण तथा उपयोगमा वृद्धि गर्नु ।
- भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम तथा समूचित व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: जल, जमीन र जलाधारका अन्य स्रोतको संरक्षण तथा उपयोगमा वृद्धि गर्नु ।	
१.१. जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्र पहिचान गरी संरक्षण गर्ने ।	१.१.१ पानीका मुहानहरू, खोला नदि तथा पोखरी ताल तलाउ, जलाधार क्षेत्र, आदिको संरक्षण सम्बन्धी योजना निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.२ खोला नदिको संरक्षण तथा व्यवस्थापनको लागि समुदायको परिचालन गरिनेछ ।
	१.१.३ जलाधार क्षेत्र संरक्षणको महत्व बुझाउनका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्य संचालन गर्ने ।	१.२.१ भूसंरक्षण तथा लघु जलाधार व्यवस्थापनलाई विकासको साक्षा विषयको रूपमा एकीकृत गरी संचालन गरिनेछ ।
	१.२.२ भू तथा जलाधार व्यवस्थापनमा जल, जमीन र जंगलको संरक्षण र उत्पादन वृद्धिमा विशेष जोड दिइनेछ ।
उद्देश्य २: भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम तथा समूचित व्यवस्थापन गर्नु ।	

रणनीति		कार्यनीति	
२.१	वाढी पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रण तथा रोकथाम गर्ने ।	२.१.१	ठाडो एवम् भिरालो भू-भागमा IEE, EIA जस्ता वातावरणीय लगायत भौगोलिक अवस्थाका बारेमा विस्तृत अध्ययन पश्चात् मात्रै भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी त्यस्ता भूभागहरूको संरक्षण गरिनेछ ।
२.२	भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने ।	२.२.१	वातावरणीय परीक्षण मूल्याङ्कन र त्यसका सिफारिसलाई अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.२.२	पहिरो रोकथाम र नियन्त्रणका लागि समुदाय र वन उपभोक्ता समितिहरूलाई क्षमता विकास सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने ।
		२.२.३	वन तथा भू-संरक्षणका हरेक कार्यक्रमहरूमा जनसहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	पानीका मुहान, खोला, नदी, पोखरी, तालतलैया तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण योजना निर्माण	संख्या	०	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 6, SDG 13, SDG 15		
		१.१.२	खोला तथा नदी संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि समुदाय परिचालन	संख्या	०	२	१००	०	१००	०	०	२००	SDG 11, SDG 15, SDG 17		
		१.१.३	खोला, नाला तथा नदी सरसफाइ कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 6, SDG 11		
			जलाधार संरक्षणको महत्वबारे जनचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	०	३	५०	०	५०	०	५०	१५०	SDG 4, SDG 13		
			पानी मुहान, पोखरी, सिमसार तथा जलस्रोतहरूको क्षेत्राधिकार निर्धारण	संख्या	०	२	५०	०	१००	०	०	१५०	SDG 6, SDG 15		
	१.२	१.२.१	जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत विवरण तथा अभिलेख तयारी	संख्या	०	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 6, SDG 16		
			स्थानीय जलाधार संरक्षण नियमावली निर्माण	संख्या	०	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG 16, SDG 15		
			देउरालीधारा घाल्डुङ ताल संरक्षण ढोनपा ४	संख्या	०	१	१००	०	०	०	०	१००	SDG6,8,11,13,15		
		१.२.२	निजी क्षेत्रको सहभागितामा जलाधार क्षेत्र उपयोग गरी दिगो पर्यटन, कृषि तथा उद्योग कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 8, SDG 12, SDG 15		
२	२.१	२.१.१	वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA), IEE, BES प्रणाली सुदृढीकरण	संख्या	०	३	१५०	०	१५०	०	२००	५००	SDG 13, SDG 15		
	२.२	२.२.१	Bio-Engineering प्रविधि प्रयोग तथा प्रवर्द्धन	संख्या	०	५	३००	५००	५००	५००	५००	२३००	SDG 13, SDG 15		
		२.२.२	समुदाय तथा वन उपभोक्ता समितिलाई क्षमता विकास तालिम	संख्या	०	२	०	१००	०	०	१००	२००	SDG 4, SDG 16		
		२.२.३	भू-क्षय, जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत विवरण तयारी	संख्या	०	२	०	१५०	०	०	२००	३५०	SDG 6, SDG 15		
जम्मा				-	१	२९	९००	१४००	१०००	६००	११५०	५०५०			

७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	जल, जमीन र जलाधार व्यवस्थापन गरी भू-संरक्षण युक्त नगरपालिका भएको हुने ।									
असर	जलाधार तथा भूमिको एकीकृत तथा व्यवस्थित उपयोगमा वृद्धि भएको हुने ।	संरक्षित पानी मुहान क्षेत्र	संख्या	४८	५०	५५	६०	६५	७०	७०
		नदी नियन्त्रण लम्बाई	कि मी	०.८	१.४	२	२.८	३.५	४	४
		संरक्षित भू-क्षय र बाढी संवेदनशील क्षेत्र	संख्या	२३	२०	१७	१४	१०	८	८
		संरक्षित र व्यवस्थित तालतलैया र सिमसार क्षेत्र	संख्या	८	८	८	८	८	८	८
प्रतिफल	वातावरणमैत्री र भूसंरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलित हुने गरी स्वच्छ एवम् सफा वातावरण सहितका विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनेछ ।	स्थानीय विपद् तथा भूसंरक्षण योजना	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		स्थानीय जलाधार क्षेत्र संरक्षण नियमावली	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		संरक्षित जलाधार क्षेत्र	संख्या	२	३	४	५	६	७	७
		बाढी तथा पहिरो जोखिम क्षेत्र	संख्या	२०	१५	१०	५	२	०	०
		बाढी तथा पहिरो जोखिम क्षेत्र नक्साङ्कन	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		खोला नाला तथा नदि सरसफाई कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		रिचार्ज पोखरीहरू	संख्या	०	१०	२०	३०	३५	४५	४५
		परम्परागत पोखरीको पुनरुत्थान	संख्या	३	४	५	६	७	९	९
		वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन	संख्या	०	०	१	०	०	२	२
		समुदाय र वन उपभोक्ता समितिहरूलाई क्षमता विकास	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
पुष्ट्याईको आधार		–नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन –नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय –वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम –प्राविधिक शाखा								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		–भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका क्षेत्रमा थप कार्यक्रमहरू भएको हुने ।								

७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

ढोरपाटन नगरपालिकामा वन क्षेत्र, सार्वजनिक खुला स्थान तथा निजी खेतीयोग्य जमिनमा हरियालीको अवस्था तुलनात्मक रूपमा राम्रो रहेकाले हालसम्म वातावरणीय स्वच्छता कायम रहेको छ। वायु तथा जल प्रदूषणको अवस्था अझै प्रारम्भिक तहमा रहे पनि पूर्वाधार विस्तार, बढ्दो शहरीकरण, उपभोग्य सामग्रीको प्रयोग तथा जनसंख्या वृद्धि सँगसँगै वातावरणीय दबाव क्रमशः बढ्दै गएको छ। संघीय संरचनापछि वातावरण संरक्षण, सरसफाइ, हरियाली प्रवर्द्धन तथा जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनसम्बन्धी विभिन्न नीति, ऐन तथा निर्देशिकाहरू कार्यान्वयनमा रहेका छन्। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई वातावरण संरक्षण, हरित क्षेत्रको संरक्षण तथा विस्तार, वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण, न्यून-कार्बन तथा वातावरणमैत्री विकास, सरसफाइ तथा ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापनका प्रमुख जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। नगरपालिकामा पूर्वाधार तथा सेवा-सुविधाको विस्तारसँगै ठोस तथा तरल फोहोरको उत्पादन निरन्तर बढ्दै गएको छ। विशेषगरी ग्रामीण क्षेत्रमा प्लास्टिकजन्य सामग्रीको प्रयोग वृद्धि भइरहेकाले प्लास्टिक फोहोरको उचित व्यवस्थापन, पुनःप्रयोग तथा पुनर्चक्रणमा चुनौती थपिएको छ। त्यसैगरी स्वास्थ्य संस्था, सरकारी कार्यालय तथा अन्य संस्थागत क्षेत्रबाट उत्पादन हुने स्वास्थ्यजन्य तथा संस्थागत फोहोरको सुरक्षित व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधार र प्रणाली अझै पर्याप्त विकसित हुन सकेको छैन। घरायसी तथा संस्थागत फोहोर व्यवस्थापनका लागि कम्पोस्ट प्रणाली, स्रोतमै फोहोर वर्गीकरण, प्रशोधन केन्द्र तथा व्यवस्थित सङ्कलन प्रणालीको विकास आवश्यक देखिएको छ।

वातावरण संरक्षण तथा हरियाली प्रवर्द्धनप्रति स्थानीय सरकार, जनप्रतिनिधि तथा समुदायको चेतना क्रमशः अभिवृद्धि हुँदै गएको भए पनि वृक्षारोपण, हरित क्षेत्र विस्तार तथा संरक्षणका कार्यक्रमहरूको प्रभाव अझै अपेक्षित स्तरमा पुग्न सकेको छैन। त्यसैले वन संरक्षणसँगै वैकल्पिक तथा नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोग विस्तार गरी दाउरा तथा जीवाश्म इन्धनमा निर्भरता घटाउन, वातावरणमैत्री प्रविधिको प्रयोग प्रवर्द्धन गर्न तथा हरित विकासलाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यक छ। साथै वैज्ञानिक रूपमा ल्याण्डफिल साइट निर्माण, ठोस फोहोर व्यवस्थापनको एकीकृत प्रणाली विकास, स्रोतमै फोहोर छुट्याउने अभ्यास, कम्पोस्ट मल उत्पादन, पुनःप्रयोग तथा पुनर्चक्रण प्रणाली सुदृढीकरण, नदी तथा सार्वजनिक स्थलको सरसफाइ, वृक्षारोपण तथा हरित क्षेत्र विस्तार, ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवाजस्ता प्राकृतिक निर्माण सामग्रीको वैज्ञानिक उत्खनन तथा व्यवस्थापनलाई प्राथमिकता दिन आवश्यक देखिन्छ। नगरपालिकाले वातावरणमैत्री सामग्रीको प्रयोग प्रवर्द्धन, फोहोर उत्पादन न्यूनीकरण, “**Reduce, Reuse and Recycle (3R)**” अवधारणाको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा फोहोरलाई स्रोतका रूपमा उपयोग गरी आयआर्जन, सार्वजनिक स्वास्थ्य सुधार र दिगो वातावरणीय व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने दीर्घकालीन रणनीति अवलम्बन गर्नु आवश्यक छ।

७.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन - नगरपालिकाका बजार तथा ग्रामीण क्षेत्रमा प्लास्टिकजन्य सामग्री र बोतलको प्रयोग बढ्दै जानु; - फोहोर वर्गीकरण, पुनःप्रयोग तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी व्यवहार र अभ्यासको कमी; - प्रविधिमैत्री फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रणालीको अभाव; - घरधुरी स्तरमा सरसफाइ व्यवस्थापन कमजोर; - समुदायस्तरमा फोहोर व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त स्थान तथा प्राविधिक अध्ययनको अभाव; - विपन्न तथा उच्च जोखिम समूह सरसफाइ सेवाबाट वञ्चित हुनु; - खोला तथा खोल्सामा फोहोर विसर्जन;	- दैनिक रूपमा उत्पादन हुने प्लास्टिकजन्य तथा अन्य फोहोरका कारण वातावरणीय प्रदूषण बढ्नु; - घर, व्यवसाय, स्वास्थ्य संस्था तथा कार्यालयबाट निस्कने फोहोरको प्रभावकारी व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण हुनु; - प्लास्टिक तथा बोतल जलाउने अभ्यासका कारण वायु प्रदूषण बढ्नु; - दीर्घकालीन डम्पिङ साइटको अभाव; - रासायनिक मल तथा अन्य प्रदूषक पदार्थको प्रयोग बढ्दै जानु; - वन क्षेत्र, खोला तथा खोल्सामा अनियन्त्रित फोहोर फाल्ने प्रवृत्ति; - कच्ची तथा धुलामय सडकका कारण धुलो प्रदूषण नियन्त्रणमा कठिनाई;

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकासबीच सन्तुलन कायम गर्न कठिनाई; - वायु तथा पानी प्रदूषण	- भिरालो भू-भागमा फोहोर व्यवस्थापन पूर्वाधार निर्माणमा कठिनाई; - सवारी साधन तथा डिजेल-पेट्रोलको बढ्दो प्रयोगबाट प्रदूषण वृद्धि

७.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन - कृषियोग्य भूमिमा जैविक मलको प्रयोग बढ्दै जानु; - सार्वजनिक स्थानमा डस्टबिनको प्रयोग विस्तार हुनु; - सरसफाईसम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम प्रभावकारी हुनु; - नगर क्षेत्रमा सरसफाईको अवस्था क्रमशः सुधारोन्मुख हुनु; - वातावरण संरक्षणप्रति जिम्मेवारीबोध बढ्नु; - सरसफाईलाई साभ्वा दायित्वका रूपमा स्वीकार गर्ने नागरिक चेतनाको विकास; - खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा हुनु; - फोहोर व्यवस्थापनमा सामुदायिक अग्रसरता; - विकास आयोजनामा वातावरणीय अध्ययनको अभ्यास सुरु हुनु; - फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा स्रोतमै न्यूनीकरणका लागि स्थानीय समुदायको सहकार्य	- वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि दीर्घकालीन योजना कार्यान्वयन गर्ने अवसर; - ठोस तथा तरल फोहोरको पुनःप्रयोग, प्रशोधन तथा सुरक्षित व्यवस्थापन विस्तार गर्ने सम्भावना; - स्वच्छ व्यवहार, जलवायु अनुकूल अभ्यास तथा वातावरणीय सरसफाई प्रवर्द्धन गर्ने अवसर; - उपयुक्त स्थान छनोट गरी डम्पिङ साइट निर्माण गर्ने सम्भावना; - प्रत्येक घरमा डस्टबिनको प्रयोग विस्तार गर्ने अवसर; - ध्वनि तथा वायु प्रदूषण नियन्त्रणका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्भावना; - सरसफाई र वातावरणबीच सन्तुलन कायम गर्ने अवसर; - सरसफाई सुधारमार्फत संक्रामक रोगको जोखिम न्यूनीकरण गर्ने सम्भावना; - वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकासबीच समन्वय स्थापित गर्ने अवसर

७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सफा र स्वच्छ, हराभरा ढोरपाटन नगरपालिका

लक्ष्य

प्रदूषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- उचित फोहोरमैला तथा प्रदूषण नियन्त्रण एवम् व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्नु ।
- पर्यावरणीय स्वच्छता, सुन्दरता र वातावरणीय सरसफाईमा अभिवृद्धि गर्नु
- सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास क्रियाकलापहरूलाई दिगो र वातावरण मैत्री बनाउने ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: उचित फोहोरमैला तथा प्रदूषण नियन्त्रण एवम् व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्नु ।	
१.१. प्रदूषण नियन्त्रणका लागि मापदण्ड बनाई लागू गर्ने ।	१.१.१ वातावरण प्रदूषण गर्ने वस्तु उत्पादन कम गर्न पुनः प्रशोधन एवम् प्रयोग गरिनेछ ।
१.२. भिन्न भिन्न प्रकृतिका फोहोर पहिचान गरि उचित व्यवस्थापन गर्ने ।	१.२.१ फोहोरमैला व्यवस्थापनको गुरुयोजना बनाइनेछ ।
	१.२.२ भिन्न भिन्न प्रकृतिका फोहोर पहिचान गरी उचित व्यवस्थापन गर्न नगरपालिकास्तरीय पहल गरिनेछ ।
	१.२.३ पूर्ण सरसफाई कार्यक्रम अन्तर्गत अपाङ्गमैत्री महिला मैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।
	१.२.४ घरआँगन, टोल र सडक सफा राख्ने र सामुदायिक वा टोलस्तरमा नियमित सरसफाई अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
१.३. सरसफाईको पहुँच भएका प्रत्येक घर धुरीमा क्रमिक रूपमा गुणस्तरीय सरसफाईको पहुँच वृद्धि गर्ने ।	१.३.१ सार्वजनिक स्थानहरूमा आवश्यकता अनुसार फोहोर सङ्कलन गर्ने Dustbin को थप व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.३.२ लक्षित समुदायमा फोहोरको उचित व्यवस्थापनकोलागि जनचेतना सञ्चालन गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य २: पर्यावरणीय स्वच्छता, सुन्दरता र वातावरणीय सरसफाईमा अभिवृद्धि गर्नु			
२.१	नगरपालिकामा भएको पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण गर्ने ।	२.१.१	विद्यालयका विद्यार्थी तथा समुदायका अन्य लक्षित वर्गलाई सरसफाई सम्बन्धी तालिमहरू सञ्चालन गरी जनचेतना बढाइनेछ ।
		२.१.२.	निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा शहरी क्षेत्रको फोहोरमैलाबाट बायोग्यास र प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने प्रक्रियालाई अगाडि बढाइनेछ ।
		२.१.३	पानीका मुहानहरू सफा राख्न त्यस्ता स्थानहरूमा मानवीय गतिविधि र छाडा पशुहरू नियन्त्रण गरिनेछ ।
		२.१.४	पर्वतीय पर्यावरणको एकीकृत संरक्षण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास क्रियाकलापहरूलाई दिगो र वातावरण मैत्री बनाउने ।			
३.१	विकास निर्माणका कार्यक्रम गर्दा वातावरण प्रभाव मुल्याङ्कन (IEE/EIA/BES) कार्यान्वयन गर्ने ।	३.१.१	विकास निर्माणका ठूला कार्यक्रमहरू, खानी उत्खनन, ढुंगा, गिट्टी, बालुवा तथा माटो उत्खनन आदि कार्य गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरी सोको अक्षरशः पालना गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
१	१.१	१.१.१	प्लास्टिक तथा अन्य फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 12, SDG 11	
	१.२	१.२.१	फोहोरमैला व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण	संख्या	०	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 11, SDG 12	
		१.२.२	विउ वितरण कार्यक्रम ढो.न.पा.-१	संख्या	१	१	१७०	०	०	०	०	१७०	SDG1,SDG 2,SDG8,12	
		१.२.३	फोहोरमैला पुनःप्रयोग केन्द्र निर्माण	संख्या	०	१	१०००	५०००	५०००	०	०	११०००	SDG 12, SDG 13	
		१.२.४	पूर्ण सरसफाई कार्यक्रम अन्तर्गत अपाङ्गमैत्री तथा महिला मैत्री शौचालय निर्माण	संख्या	०	३	५००	०	५००	०	५००	१५००	SDG 6, SDG 10	
			सामुदायिक तथा टोलस्तरमा नियमित सरसफाई अभियान सञ्चालन	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 3, SDG 11	
	१.३	१.३.१	सार्वजनिक स्थानहरूमा फोहोर सङ्कलन डस्टबिन व्यवस्थापन	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 11, SDG 12	
		१.३.२	लक्षित समुदायमा फोहोरको उचित व्यवस्थापन तथा जनचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	२	०	१००	१००	०	०	२००	SDG 4, SDG 12	
२	२.१	२.१.१	विद्यालयका विद्यार्थीलाई सरसफाई सम्बन्धी तालिम	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 4, SDG 6	
			स्कूलटोल ढल निकास व्यवस्थापन ढोनपा ७	संख्या	१	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG3,6,11, 13	
			उत्तरगंगा मा.वि. ढल व्यवस्थापन	संख्या	१	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG3,4,6,1 1	
		२.१.२	फोहोरमैला व्यवस्थापनबाट बायोग्यास तथा प्राङ्गारिक मल उत्पादनका लागि निजी क्षेत्रसँग सहकार्य	संख्या	०	३	०	०	५००	५००	५००	१५००	SDG 7, 12, 13	
		२.१.३	पानीका मुहानहरू सफा राख्न मानव गतिविधि तथा छाडा पशु नियन्त्रण	संख्या	०	२	१५०	०	०	१५०	०	३००	SDG 6, SDG 15	
		२.१.४	पर्वतीय पर्यावरणको एकीकृत संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 13, SDG 15	
३	३.१	३.१.१	विकास निर्माण, खानी उत्खनन्, ढुंगा, गिट्टी, बालुवा तथा माटो उत्खनन् कार्यमा IEE/EIA/BES कार्यान्वयन	संख्या	०	२	५००	०	०	५००	०	१०००	SDG 13, 15,16	
जम्मा				-	७	४२	३७७०	६३५०	७०५०	२१००	१९५०	२१२२०		

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	सफा र स्वच्छ, हराभरा ढोरपाटन नगरपालिका भएको हुने ।									
असर	गाउँको सुन्दरता तथा पर्यावरणीय स्वच्छता र जलवायु परिवर्तन अनुकुलतामा अभिवृद्धि भएको हुने ।	प्रयोग भएका फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रणाली	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		कम्पोस्ट-विन र गावैज-पिट प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिसत	८५	९०	९२	९५	९६	९८	९८
		निष्काशित फोहोरमैलाको औषत परिमाण (दैनिक)	मे टन	१.९	१.६	१.५	१.३	१.१	०.९	०.९
		प्रदुषण मापन केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
		शवदाहस्थल तथा किरियापुत्रि घर	संख्या	१	३	५	७	८	९	९
		फोहोरमैला व्यवस्थापनको गुरुयोजना	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
		फोहोरमैला पुर्नप्रयोग केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	०	०	१
प्रतिफल	घर र टोललाई सफा राख्न फोहोर व्यवस्थापनका लागि समुदायसँगको सहकार्य भएको हुने ।	मनोरञ्जनस्थल, पार्क र हरित क्षेत्र	संख्या	७	९	१२	१४	१५	१८	८
		नियमित सरसफाइको अभ्यास गर्ने घरधुरी	प्रतिसत	९५	१००	१००	१००	१००	१००	१००
		स्थानीय विपद जोखिम न्युनीकरण तथा जलवायु अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा	संख्या	०	१	०	०	०	१	२
		स्रोतमा फोहर वर्गीकरण गर्ने परिवार	प्रतिसत	७८	८५	९५	१००	१००	१००	१००
		वातावरण तथा जलवायु सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	संख्या	०	१	२	३	४	५	५
		नियमित सरसफाई अभियान	संख्या	१	२	३	४	५	६	६
		फोहोर सङ्कलन <i>Dustbin</i>	संख्या	५०	१००	१५०	२००	२५०	३००	३००
		गाउँ टोल सरसफाई उपभोक्ता समिति	संख्या	९	९	९	९	९	९	९
पुष्टयाईको आधार		–नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन –नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय –वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम –प्राविधिक शाखा								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		–वातावरण प्रति जनचेतना वृद्धि भएको हुने								

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता

७.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले वातावरणीय सन्तुलनका लागि आवश्यक भूभागमा वन क्षेत्र कायम गर्ने र प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न पूर्व सूचना, तयारी, उद्धार, राहत एवम् पुनर्स्थापनाको व्यवस्था सुनिश्चित गरेको छ भने प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न पूर्व सूचना एवम् तयारी गर्ने, उद्धार, राहत एवम् पुनर्स्थापना गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ। विपद् पूर्व, सो पश्चात् र विपद् को समयमा स्थानीय तहले निभाउनु पर्ने, विपद् तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन एवम् नियमन गर्ने, जोखिम वस्तीहरू पहिचान गर्ने, नक्साङ्कन गर्ने वस्ती स्थानान्तरण गर्ने जस्ता जिम्मेवारीहरू पनि स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारमा राखिएको छ।

भौगोलिक जटिलता र कमजोर भौगर्भिक अवस्था, भिरालोपन, कमजोर चट्टान र प्राकृतिक तथा जलवायु एवम् मानवीय क्रियाकलापबाट सिर्जित विपद्का दृष्टिले ढोरपाटन नगरपालिका प्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिम क्षेत्रमा रहेको छ। यस नगरपालिकामा विशेष गरी, पहिरो, हावाहुरी, असिना, चट्याङ, अनावृष्टि, आगलागी जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरू देखापर्दै आइरहेका छन्। अर्को तर्फ विभिन्न समयमा महामारिहरूबाट जनधनको क्षति हुने गरेको छ। यस्ता प्रकोपहरूको प्रभाव न्यूनीकरणका लागि समयमै उचित उपायहरू अवलम्बन गरी जनधनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ। प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद्का घटनाहरूबाट धनजन तथा विकासका पूर्वाधारहरूको क्षतिले आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा ठुलो असर भोगिरहेको छ। दुर्गम र कठिन भौगोलिक बनावटका कारण यो क्षेत्रको आधारभूत सेवामा पहुँच कठिन भएको र विकास प्रक्रियाहरूमा बाधा पर्दै आइरहेको छ। यसका लागि नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पारी लागू गर्ने योजना रहेको छ।

७.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता - विपद् सम्बन्धी पर्याप्त ज्ञान तथा सूचनाको कमी; - अव्यवस्थित भौतिक पूर्वाधार विकासका कारण वस्ती तथा घरहरू जोखिममा पर्नु; - विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन तथा सूचना प्रवाहमा समन्वयको कमी; - जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी जनचेतनाको अभाव; - पूर्वानुमान तथा पूर्वसूचना प्रणाली प्रभावकारी नहुनु; - विपद् न्यूनीकरणसम्बन्धी नयाँ प्रविधि तथा सीपको विकास र विस्तार नहुनु; - वर्षायाममा पहिरो तथा सडक अवरोधको समस्या; - चट्याङ, अतिवृष्टि, बाढी तथा पहिरोको जोखिम; - विपद् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक योजना तथा कार्यक्रमको अभाव	- हावाहुरी, आगलागी, वन डढेलो, पहिरो, बाढी, चट्याङ, सडक दुर्घटना तथा भूकम्पजस्ता विपद्को जोखिम; - महामारी, आगलागी तथा बाढीजन्य घटनाको आवृत्ति र तीव्रता बढ्दै जानु; - विपद्का कारण वस्ती स्थानान्तरणको अवस्था सिर्जना हुनु; - विपद् न्यूनीकरणका लागि स्रोत तथा साधनको अभाव; - मनसुनजन्य बाढी, पहिरो तथा भूक्षयबाट कृषि तथा पूर्वाधारमा क्षति; - खेतीपातीको वार्षिक चक्र परिवर्तन तथा बालीमा रोग-किराको समस्या; - अवैज्ञानिक सडक निर्माणका कारण भूक्षय, पहिरो तथा पूर्वाधारमा क्षति; - भिरालो तथा नदी-नालायुक्त क्षेत्रमा बाढी-पहिरोको उच्च जोखिम; - विपद्का समयमा आवश्यक जनशक्ति तथा स्रोत-साधन व्यवस्थापनको चुनौती; - उद्धार तथा राहतका लागि दक्ष जनशक्ति तथा सामग्रीको अभाव; - नदीजन्य निर्माण सामग्रीको अनियन्त्रित दोहन; - नाझो तथा खुला भूमि, वन विनाश र अति चरिचरणका कारण भूक्षयको जोखिम

७.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन खोला-नाला तथा तालतलैयाबाट सिँचाई, पशुपालन तथा वन्यजन्तुका लागि पानीको उपलब्धता;	वन, जमीन र जलस्रोत लगायत जलाधारका स्रोतको संरक्षण र व्यवस्थापनद्वारा नगरपालिकामा आर्थिक विकास र वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्न सकिने,

सबल पक्षहरू		सम्भावना र अवसरहरू
तथा जलवायु उत्थानशीलता	- स्थानीय उपयोगका लागि खोला-नालाबाट गिट्टी, बालुवा जस्ता निर्माण सामग्री उपलब्ध; - नगरस्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन; समुदायमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान, सीप तथा सचेतना वृद्धि; - जनसमुदायमा विपद् सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन; - जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि स्थानीय स्रोत-साधन संरक्षणको प्रयास; - प्राकृतिक स्रोत तथा स्थानीय सम्पदाको संरक्षण; - विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना; - विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, कानून तथा संस्थागत व्यवस्था; - राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरणसँग समन्वय; - विपद् जोखिम न्यूनीकरणको अन्तर्राष्ट्रिय महत्व; - नयाँ संरचना तथा पूर्वाधार निर्माणमा विपद् व्यवस्थापनलाई प्राथमिकता; - विपद् उत्थानशील एकीकृत बस्ती विकासको अवधारणा	- वन, भूमि, जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षणमार्फत आर्थिक विकास र वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने अवसर; - जलाधार व्यवस्थापनका आधारमा सूक्ष्म जलाधार क्षेत्र पहिचान, नक्साङ्कन तथा व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने सम्भावना; - भूमि, जलस्रोत तथा जलाधारको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र दीगो संरक्षण; - विपद् प्रतिकार्य योजना तथा उद्धार सामग्रीको पूर्वतयारी; - जलवायुजन्य विपद् न्यूनीकरणका लागि मौसमी क्यालेन्डर तयार गरी सार्वजनिक गर्ने अवसर; - खोला-नालाबाट सिँचाई सुविधा विस्तार गरी खडेरीको जोखिम न्यूनीकरण; - ग्रामीण क्षेत्रमा ताल तथा पोखरी निर्माणको सम्भावना; - स्थानीय विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने अवसर; - विपद् व्यवस्थापनका लागि संस्थागत तथा सामुदायिक क्षमता अभिवृद्धि; विपद् न्यूनीकरण, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा सरकारी तथा गैरसरकारी सहयोग प्राप्त गर्ने अवसर; - परम्परागत ज्ञान, सीप तथा स्थानीय स्रोतको दीगो उपयोग; खोला तथा सार्वजनिक क्षेत्रबाट ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटोको अवैज्ञानिक दोहन तथा उद्योग, यातायात र अन्य मानवीय गतिविधिबाट हुने प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने अवसर

७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

विपद् जोखिम न्यूनीकरण र उत्थानशील नगरपालिका

लक्ष्य

विपद्बाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने ।

उद्देश्यहरू

- विपद् पश्चात्को पुर्नलाभ, पुर्नस्थापना, पुननिर्माण र नवनिर्माणका कार्यलाई सवल र उत्थानशील बनाउनु ।
- मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नगरपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।
- विपद् जोखिम र विपद्जन्य क्षति न्यूनीकरण तथा विपद् उत्थानशीलता वृद्धि गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: विपद पश्चात्को पुनर्लाभ, पुनर्स्थापना, पुनर्निर्माण र नवनिर्माणका कार्यलाई सवल र उत्थानशील बनाउनु ।			
१.१.	विपद् रोकथाम मार्फत् विपद् न्यूनीकरण गर्दै विपद् उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने ।	१.१.१	विद्यमान विपदसम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, कानुन तथा निर्देशिकाहरू पुनरावलोकन गरी विद्यमान विपद् व्यवस्थापनको संरचनाहरूको समय सापेक्ष परिमार्जन गरिनेछ ।
		१.१.२	विपद् व्यवस्थापनका इकाइहरूबीच सूचना सङ्कलन, प्रशोधन तथा प्रक्षेपण गर्ने कार्यहरूमा समन्वय कायम गरी प्रभावकारी संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।
		१.१.३	उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गरी खतरा संकेतहरू राखिनेछ ।
		१.१.४	पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ ।
		१.१.५	विपद् जोखिम पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१.२	विपद्को लागि सवै वस्तीमा आवश्यक योजना, सामान तथा जनशक्तिको पूर्व व्यवस्था मिलाउने ।	१.२.१	प्रकोप व्यवस्थापन, पूर्व तयारी, प्रचार प्रसार कार्यक्रम , क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रममा प्रदेश तथा संघको समन्वय तथा सहयोगमा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।
		१.२.२	विपद् सूचना केन्द्र, आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र, खोज तथा उद्धार, जोखिम लगायतका कार्यहरू गर्न अधिकार सम्पन्न विपद् व्यवस्थापन समिति स्थापना गरी एक द्वार प्रणालीबाट उक्त कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
		१.२.३	विपद् व्यवस्थापन कार्य गर्दा सकेसम्म स्थानीय स्रोत, साधन, सीप र उच्च प्रविधि प्रयोग गरिनेछ ।
१.३	सरोकारवालाहरूको समन्वय र संलग्नतामा विपद् व्यवस्थापन, जनचेतना अभिवृद्धि, प्रचार/प्रसारका कार्यहरू कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्ने ।	१.३.१	विपद् सम्बन्धी जोखिम तथा प्रकोपबारे जानकारी एवम् तथा अद्यावधिक गर्न विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू स्थापना गरिनेछ ।
		१.३.२	विपद् व्यवस्थापनलाई विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विशेष रूपले अध्यापन गराउन विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाको पाठ्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन विषयलाई समावेश गरिनेछ ।
		१.३.३	नगरपालिकामा कार्यरत निकायहरूले आ-आफ्नो वार्षिक कार्य योजनामा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचारप्रसारका कार्यहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नगरपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।			
२.१	विपत् व्यवस्थापनमा सक्षम संयन्त्रको निर्माण गर्ने ।	२.२.१	विपत्का बेला आवश्यक पर्ने उपकरण, उद्धार सामग्री, एम्बुलेन्स, स्काभेटर, डोरी, पाल लगायतका सामग्रीहरूको जोहो गरिनेछ ।
		२.२.२	नगरपालिकामा भूकम्प, असीना, आगलागी, पहिरो, चट्याङ जस्ता प्रकोप, दुर्घटना आदिको व्यवस्थापन गर्न स्थापित “विपद् व्यवस्थापन कोष” व्यवस्थित एवम् प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: विपद् जोखिम र विपद्जन्य क्षति न्यूनीकरण तथा विपद् उत्थानशिलता वृद्धि गर्नु ।			
३.१	विपद्जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन अवधारणाहरूलाई विकास व्यवस्थापन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।	३.१.१	योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमनमा वडा तथा टोलस्तरीय समितिलाई सहभागी गराई विपदन्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।
		३.१.२	आवश्यक पूर्वाधारसहित सामुदायिक भवन निर्माण गरी आपत्कालका लागि सामुदायिक आश्रयस्थल, महामारी लगायतको लागि क्वारेण्टाइनको व्यवस्था गरिनेछ ।
		३.१.३	तटबन्ध कार्य सञ्चालन गरिनेछ ।
३.२	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन लाई विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनसँग एकीकृत गरी स्थानीय विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।	३.३.१	नगरपालिकामा वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनसँग एकीकृत गरी विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन शाखा स्थापना र संचालनको व्यवस्था गरिनेछ ।
		३.३.२	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धी सैद्धान्तिक र व्यवहारिक अभ्यासका बारेमा जनप्रतिनिधि, कर्मचारी र समुदायको अगुवाको लागि क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
१	१.१	१.१.१	विद्यमान विपद् सम्बन्धी नीति, कानून तथा निर्देशिकाको पुनरावलोकन एवं समयसापेक्ष परिमार्जन	संख्या	१	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 11, SDG 16	
		१.१.२	विपद् सूचना सङ्कलन, प्रशोधन तथा प्रक्षेपण प्रणाली विकास	संख्या	०	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 9, SDG 13	
		१.१.३	उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्सांकन	संख्या	०	१	०	३००	०	०	०	३००	SDG 11, SDG 13	
		१.१.४	विपद् पूर्वानुमान तथा चेतावनी सूचना प्रणाली विकास तथा सञ्चालन	संख्या	०	२	५००	०	५००	०	०	१०००	SDG 13, SDG 11	
		१.१.५	विपद् जोखिम पूर्वतयारी तथा जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि	संख्या	०	३	०	१००	१००	०	१५०	३५०	SDG 13, SDG 17	
			विपद् पीडितलाई राहत वितरण	संख्या	१	५	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	SDG 1, SDG 11	
	१.२	१.२.१	उद्धार सम्बन्धी पूर्वाभ्यास (:यअप म्चर्षी) सञ्चालन	संख्या	०	३	१००	०	१००	०	१००	३००	SDG 11, SDG 13	
		१.२.२	विपद् प्रतिकार स्वयंसेवक समूहलाई तालिम	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG11,13	
		१.२.३	विपद् उद्धार सामग्री खरिद तथा व्यवस्थापन	संख्या	०	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 11, SDG 3	
	१.३	१.३.१	विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक प्रणाली विकास	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 11, SDG 16	
			विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी गोष्ठी, अन्तरक्रिया र विचार विमर्श	संख्या	०	२	०	१५०	०	१५०	०	३००	SDG 4, SDG 13	
		१.३.२	विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थामा विपद् सम्बन्धी तालिम तथा सचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 4, SDG 11	
		१.३.३	विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचार-प्रसार कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 13, SDG 4	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
२	२.१	२.२.१	उद्धार सामग्री (स्काभेटर, डोरी, पाल आदि) व्यवस्थापन	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 11, SDG 13	
		२.२.२	विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना तथा बजेट विनियोजन	संख्या	१	५	२५००	३०००	४०००	५०००	५०००	१९५००	SDG 11, SDG 17	
३	३.१	३.१.१	विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन अनुगमन प्रणाली विकास	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 11, SDG 16	
		३.१.२	सामुदायिक आश्रयस्थल (क्जभतिभच) तथा क्वारेन्टाइन व्यवस्थापन	संख्या	०	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG 3, SDG 11	
		३.१.३	नवि ह्युम पाइप मुनि मेशिनरी वाल निर्माण, वडा नं.-८	संख्या	०	१	२५०	०	०	०	०	२५०	SDG9,11,3	
			ढोरपाटन उपल्लोचौर तटबन्धन वडा नं ९	संख्या	०	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG9,11,13	
			लाकुरीबोट तटबन्धन ढोनपा ९	संख्या	०	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG9,11,13	
			काप्रेखोला तटबन्धन ढोनपा २	संख्या	०	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG9,11,13	
			वडा न १, बतासे खोल्सा, सानो पधेराले रातमाटा, डाडा , भब्रेता, बुका खोल्साले सोरबोट, खप्तरिबाड, तुलसी नगर, बुर्तिबाड खोला, तमानखोलाले बुर्तिबाड बजार, दिएर, खप्तरिबाड, खारखेत बायो ईन्जिनियरिङ् कार्य	संख्या		५	१०००	१५००	२०००	२५००	५०००	१२०००	SDG 11, SDG 13, SDG 15	
			वुर्तिवाङ्ग खोला तटबन्ध, तमान खोला तटबन्ध कार्य										SDG 11, SDG 13, SDG 15	
			वडा न २, निसिखोला, तुरतुरे, उपाल्लो बगर, टारीखेत, सेरा, सिमलचौर, खल्दुख, पाखुट तटबन्ध कार्य										SDG 11, SDG 13, SDG 15	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिर्णय	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			वडा न ३, चुराले बास दोभान तटबन्धन,भुजिखोला थकाली समाज बस्ति तटबन्धन, बगर बस्ति संगरक्षण तटबन्धन कार्य									SDG 11, SDG 13, SDG 15			
			वडा न ४, खानीखोला , ठाडा ओडार, धिरी , छपाटे, हुनद्रफेदी, फलामखानी, धिरी, छपाटे, हुन्द्रफेदी तटबन्ध कार्य									SDG 11, SDG 13, SDG 15			
			वडा न ५, लामाचौर ,बुढाथोकी, सहि खोला, पुराने, तल्लो दोगाडी ,राक्से खोला तटबन्ध कार्य									SDG 11, SDG 13, SDG 15			
			वडा न ७, सेरा खोला, अजिङ्गर खोला, ठुगुर खोला, सिली खोला, पधेरी खोला, तुनी खोला, छहरे खोला, भुजी खोला नया प्रस्ताव तटबन्ध कार्य									SDG 11, SDG 13, SDG 15			
			वडा न ९, किरौली, ताखलना राशिबांग, खौखोला, जन्ती दुङ्गाखोला तल्लो नवि खोला तटबन्ध कार्य									SDG 11, SDG 13, SDG 15			
३.२		३.२.१	जलवायु परिवर्तन अनुकूल विपद् जोखिम न्यूनीकरण र एकीकृत योजना	संख्या	०	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 13, SDG 11		
		३.२.२	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी जनचेतना तथा क्षमता विकास कार्यक्रम	संख्या	०	२	०	५०	०	५०	०	१००	SDG 4, SDG 13		
जम्मा				-	७	७५	७३००	७९५०	९१००	१०१००	१२६५०	४७१००			

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	
					२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	
प्रभाव	विपद जोखिम मुक्त र सुरक्षित ढोरपाटन नगरपालिका भएको हुने ।									

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
असर	नगरपालिकाक्षेत्रमा मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक प्रकोपको कारणबाट हुने विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी कम जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास हुने ।	विपद्बाट भएको वार्षिक क्षती (जग्गा, संरचना, बाली नाली, पशु र अन्य सम्पत्ती)	घटना,संख्या	१२	१०	५	०	०	०	०
		खुल्ला क्षेत्र र स्थान	संख्या	१४	१७	२०	२२	२४	२५	२५
		विपद्जन्य घटनाबाट विगत ३ वर्षको औसत मानवीय क्षति	संख्या	१०	८	५	३	२	०	०
		विपद्बाट क्षती भएको घरधुरी (बाढी पैरो र आगलागी जन्य)	संख्या	१४	०	०	०	०	०	०
प्रतिफल १	विपद्व्यवस्थापन सम्बन्धी तर्जुमा भएका हरेका किसिमका योजनाहरूको कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।	तालिम प्राप्त स्वयंसेवक	संख्या	०	३	५	५	५	५	५
		विपद् व्यवस्थापन (लाखमा)	रु	५४.९५	५५	६०	६२	६५	६५	६५
		स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा	संख्या	१	०	०	०	२	०	२
		विपद्व्यवस्थापनमा क्रियाशील संघ/संस्थाहरू	संख्या	४	५	५	७	८	१०	१०
प्रतिफल ३	आपतकालीन उद्धारका लागि एम्बुलेन्स, दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरिने र उद्धार सामाग्रीहरूको व्यवस्थाका लागि स्थानीय संस्थासंग सहकार्य र पहल हुनेछ ।	आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र	संख्या	०	१	०	०	२	०	२
		नगरपालिका तथा वडा स्तरीय विपद्व्यवस्थापन समिति गठन	भए, नभएको	भएको						
		सामान्य खोज उद्धारमा तालिमप्राप्त जनशक्ति	संख्या	०	३	०	५	०	०	५
प्रतिफल ४	विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना र पूर्व सूचना प्रणालीको व्यवस्था गरी सम्भावित जीऊ धनको क्षतिबाट जोगिन सर्वसाधारणहरूलाई पूर्व तयारी अवस्थामा राखिनेछ ।	पूर्व सूचना प्रणालीको व्यवस्था	भए, नभएको	नभएको	भएको					
		प्रमुख नदी कटान स्थलमा तटबन्द निर्माण	संख्या	३	७	१३	२०	२५	३०	३०
		संक्रमण रोग तथा महामारी प्रतिकार्य टोली गठन	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन अनुगमन	संख्या	१	२	३	४	५	६	६
		मनोसामाजिक परामर्श अभियान	संख्या	०	१	२	३	४	५	५
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन शाखा								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-वपद् सम्बन्धमा नगरपालिका तथा समुदाय सम्बेदनशील भएको हुने								

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

८.१ सेवा प्रवाह तथा सुशासन

८.१.१ पृष्ठभूमि

सुशासन, संस्थागत विकास तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह स्थानीय सरकारको प्रभावकारी कार्यसम्पादन र नागरिकको विश्वास अभिवृद्धिको आधार हो । नेपालको संघीय शासन प्रणालीले स्थानीय तहलाई नागरिकमैत्री, पारदर्शी, उत्तरदायी, सहभागितामूलक तथा परिणाममुखी शासन प्रणाली विकास गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । नेपालको संविधान, २०७२ ले सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी तथा जनउत्तरदायी बनाउँदै सबै नागरिकलाई सहज, समान र गुणस्तरीय सार्वजनिक सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था सुनिश्चित गरेको छ । ढोरपाटन नगरपालिकाले संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि, कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिको क्षमता विकास, नागरिक सहभागिता, सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई क्रमशः सुदृढ गर्दै सुशासन प्रवर्द्धनका प्रयासहरू गरिरहेको छ । नागरिक वडापत्र, सार्वजनिक सुनुवाइ, जनलेखा परीक्षण तथा बजेट, योजना र कार्यक्रमसम्बन्धी सूचना नियमित रूपमा सार्वजनिक गर्ने अभ्यासले पारदर्शिता तथा जवाफदेहितामा सकारात्मक सुधार आएको छ । तथापि सेवा प्रवाहमा सूचना तथा प्रविधिको सीमित प्रयोग, जनशक्ति तथा प्राविधिक क्षमताको अभाव, अभिलेख व्यवस्थापनको अपर्याप्तता, सेवामा समयबद्धता, कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारिता तथा नागरिक सन्तुष्टिको नियमित मापनजस्ता पक्षहरूमा अझ सुधार आवश्यक देखिन्छ । त्यस्तै गुनासो व्यवस्थापन प्रणाली, सहायता कक्ष, क्षतिपूर्तिसहितको नागरिक वडापत्र, डिजिटल सेवा प्रवाह, ई-शासन (E-Governance) तथा सूचना प्रविधिमा आधारित प्रशासनिक प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ ।

स्थानीय नीति, योजना, बजेट, आय-व्यय, निर्णय तथा विकास कार्यक्रमसम्बन्धी सूचना नागरिकले सहज रूपमा प्राप्त गर्न सक्ने सूचना प्रणाली तथा खुला शासनका अभ्यासलाई संस्थागत गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । साथै वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, जोखिम व्यवस्थापन, कार्यसम्पादनमा आधारित मूल्याङ्कन, पुरस्कार तथा दण्ड प्रणाली, सामाजिक उत्तरदायित्व, सार्वजनिक उत्तरदायित्व तथा लक्षित वर्गको स्थानीय स्रोत-साधनमा समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्थालाई सुदृढ गर्नुपर्ने देखिन्छ । बदलिँदो विकास परिवेश, बढ्दो नागरिक अपेक्षा तथा प्रविधिमैत्री सेवा प्रणालीको आवश्यकतालाई दृष्टिगत गर्दै नगरपालिकाले संगठन तथा व्यवस्थापन सुधार, मानव संसाधन विकास, डिजिटल प्रशासन, अन्तरसरकारी समन्वय, निजी क्षेत्र, सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थासँगको सहकार्यलाई सुदृढ गर्दै सेवा प्रवाहलाई छिटो, सरल, पारदर्शी, उत्तरदायी र परिणाममुखी बनाउनु आवश्यक छ । यसका साथै सुशासनका सिद्धान्तलाई विकासका सबै क्षेत्र र कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण गर्दै सहभागितामूलक योजना तर्जुमा, प्रभावकारी अनुगमन, वित्तीय सुशासन तथा नवप्रवर्तनमा आधारित सार्वजनिक सेवा प्रणालीको विकासमार्फत नगरपालिकाको संस्थागत क्षमता सुदृढ गरी दिगो, समावेशी र नागरिककेन्द्रित स्थानीय शासन सुनिश्चित गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ । सुशासनका लागि संघीय तथा प्रादेशिक, संवैधानिक निकाय तथा आयोगसँगको सम्पर्क र समन्वय अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन, नगरपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ । नगरपालिका तथा सेवा प्रदायक निकाय तथा समग्रमा सार्वजनिक शासन प्रक्रियामा सुशासनको संस्थागत विकासमा समेत महत्वपूर्ण हुने छ ।

८.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू		चुनौती तथा जोखिमहरू
सेवा प्रवाह तथा सुशासन	सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा आधुनिक प्रविधिको समुचित उपयोग हुन नसक्नु	- जनचासो तथा जनगुनासोको समयमै सम्बोधन गर्नु; सार्वजनिक सेवामा पारदर्शिता, निष्पक्षता, जवाफदेहिता तथा प्रभावकारिता कायम गर्नु; - विकास निर्माणका कार्य गुणस्तरीय र समयमै सम्पन्न गरी स्थानीय सरकारप्रति नागरिकको विश्वास अभिवृद्धि गर्नु;

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
- सेवा प्रवाह तथा कार्यसम्पादनमा सरकार, निजी क्षेत्र, गैरसरकारी संस्था तथा समुदायबीच प्रभावकारी समन्वयको कमी; - सार्वजनिक सेवा व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको सीमित प्रयोग	- योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा नागरिक सहभागिता बढाउनु; सुशासन र सदाचार प्रवर्द्धन गर्नु; - भौगोलिक कठिनाइका बावजुद सेवा तथा सूचना प्रवाह प्रभावकारी बनाउनु; - नगरपालिकाबाट प्रदान हुने सेवाप्रति नागरिक सन्तुष्टि वृद्धि गर्नु; - आयोजना तथा कार्यक्रम समयमै सम्पन्न गरी उपलब्धमूलक कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नु; - उद्योग, व्यवसाय, पर्यटन, कृषि, पूर्वाधार, प्रविधि हस्तान्तरण, परामर्श सेवा, अध्ययन, डिजाइन, प्राविधिक सुपरिवेक्षण तथा अन्य विकास कार्यमा निजी, गैरसरकारी तथा विकास साभेदार संस्थासँग प्रभावकारी सहकार्य र व्यवस्थापन गर्नु

८.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
सेवा प्रवाह तथा सुशासन - नगरसभा तथा कार्यपालिकालाई संविधान प्रदत्त अधिकार; - संघीय शासन प्रणालीअनुसार स्थानीय सरकारमार्फत नागरिकको शासन प्रक्रियामा पहुँच वृद्धि; संस्थागत विकास तथा सुशासनप्रति प्रतिबद्धता; - आफ्नै भवनबाट सेवा प्रवाह तथा कार्यालय पूर्वाधारको विकास; - दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता तथा रणनीतिसहित आवधिक योजना कार्यान्वयन; - योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा समावेशी, सहभागितामूलक तथा परामर्शमा आधारित प्रणालीको विकास; - स्थानीय स्रोत, सेवा प्रवाह तथा कार्यसम्पादनमा समुदायको चासो र निगरानी वृद्धि; - सुशासनलाई प्राथमिकतामा राखिएको; - निर्वाचित जनप्रतिनिधिको सक्रियता; - युवा तथा सक्षम जनप्रतिनिधिको सहभागिता; - स्थानीयवासीमा राजनीतिक चेतनाको वृद्धि; - नगरपालिकाको कामकारवाहीमा नागरिक निगरानीको वातावरण; - नागरिकलाई घरदैलोमै सरकारी सेवा तथा सुविधा उपलब्ध गराउने प्रयास; - आयोजना छनोट, प्राथमिकीकरण तथा कार्यान्वयनमा जनसहभागिता	- योजनाबद्ध तथा नतिजामुखी विकास उपलब्धि हासिल गर्ने अवसर; - सेवा प्रवाह तथा कार्यसम्पादनमा अन्तरसरकारी, निजी क्षेत्र, गैरसरकारी संस्था तथा समुदायबीच प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य विकास गर्ने अवसर; - सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग; - सार्वजनिक सुनुवाइमार्फत उत्तरदायित्व तथा पारदर्शिता अभिवृद्धि; - सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको थप विस्तार; - सबै सेवा प्रदायक संस्थाबाट सुशासन कायम गर्दै छिटो, छरितो तथा पारदर्शी सेवा प्रवाह; - घरदैलोमै सहभागितामूलक तथा गुणस्तरीय सेवा सुनिश्चित गर्ने अवसर

८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

जवाफदेही, पारदर्शी र परिणाममुखी शासकीय व्यवस्था र सार्वजनिक सेवाहरूमा सबै वर्गको पहुँच

लक्ष्य

नगरपालिकाको शासन प्रणाली, समावेशी कार्यमूलक, जनमुखी, परिणाममुखी, पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउने ।

उद्देश्यहरू

१। सुशासनका लागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।

२। सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सुशासनका लागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।	
१.१ सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र कार्यविधिको	१.१.१. सेवा प्रवाह र सुशासन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यविधिको तर्जुमा तथा परिमार्जन गरिनेछ ।
	१.१.२. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको आचारसंहिता पालनाको सुपरिवेक्षण प्रणाली सुदृढ गराइनेछ ।

रणनीति		कार्यनीति	
	तर्जुमा तथा परिमार्जन गर्ने ।	१.१.३.	सार्वजनिक सेवाहरूलाई गुणस्तरीय र सर्वसधारणको पहुँचयोग्य बनाउन स्थानीय शासन अनुरूपको प्रशासन पद्धति संयन्त्रको व्यवस्था सुदृढ गराइनेछ ।
		१.१.४	सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय समावेशी एवम् सहज बनाउन विद्युतीय शासन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ ।
		१.१.५	स्थानीय शासन प्रणाली अनुरूप प्रशासन संयन्त्रको पुनसंरचना गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।			
२.१	सेवा प्रवाह प्रभावकारी बनाउने ।	२.१.१	नगरपालिकाको वेबसाइट नियमित रुपमा अध्यावधिक गरिनेछ ।
		२.१.२.	पारदर्शी सरकार निर्माणमा जोड दिन नगरपालिकाको डकुमेन्ट्री निर्माण तथा रेडियो कार्यक्रम मार्फत नगरपालिका सेरोफरो कार्यक्रमलाई संस्थागत गरिनेछ ।
		२.१.३	गुनासो सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई जस्ता नागरिक उत्तरदायी संयन्त्रहरूलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
			बजेट, कार्यक्रम तथा कार्यप्रगतिहरूको नियमित रुपमा सार्वजनिक गरिनेछ ।
		२.१.४	योजना पद्धतिमा तथा अनुगमन तथा मुल्याङकन पद्धतिमा सुधार गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सेवा प्रवाह तथा सुशासन)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
१	१.१	१.१.१	सेवा प्रवाह र सुशासन सम्बन्धी नीति तथा कार्यविधि तर्जुमा र परिमार्जन	संख्या	१	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 16	
			सेवा प्रवाह सहजकर्ता	संख्या	१	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	SDG10,11,16,17	
		१.१.२	सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको आचारसंहिता पालना अनुगमन प्रणाली	संख्या	१	१	०	०	५०	०	०	५०	SDG 16	-
		१.१.३	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता विकास तालिम	संख्या	१	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 16, SDG 4	
		१.१.४	एकिकृत सार्वजनिक सेवा प्रवाह AI	संख्या	१	५	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	SDG 9, SDG 16	
		१.१.५	स्थानीय शासन प्रणाली अनुसार प्रशासनिक पुनर्संरचना	संख्या	०	१	०	०	०	२००	०	२००	SDG 16	
२	२.१	२.१.१	सामाजिक सुरक्षाभत्ता नयाँ पेश तथा नविकरण गर्नका लागी वडा कार्यालयहरुमा बायोमेट्रिक डिभाईस (IRIS) खरिद	संख्या	१	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG1,9,10,16	
			पञ्जीकरण शाखाको मेशिनरी औजार खरिद,मर्मत तथा मसलन्द सामग्री छपाई , खरिद	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG9,16	
			इन्टरनेट स्तरवृद्धि र सेवा विस्तार	संख्या	०	४	०	२००	१५०	१००	१००	५५०	SDG 9	
		२.१.२	रेडियो/टि.भी. साभेदारी	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 16, 17	
			पत्रकार र महासंघ साभेदारी	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 16, 17	
		२.१.३	गुनासो सम्बोधन पूर्वाधार तथा प्रणाली (Grievance System) स्थापना	संख्या	१	१	०	१५०	०	०	०	१५०	SDG 16	
			विकास प्रगति प्रदर्शन बोर्ड (Display Board) स्थापना तथा अद्यावधिक	संख्या	०	९	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 11, SDG 16	
			भ्रष्टाचार विरुद्ध शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम (Curriculum / Training)	संख्या	०	२	१००	०	१००	०	१००	३००	SDG4,16	
			मेलमिलापकर्ताका लागि तालिम	संख्या	०	१	३००	०	०	०	०	३००	SDG4,16	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सेवा प्रवाह तथा सुशासन)

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (सेवा प्रवाह तथा सुशासन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					जम्मा	सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
			मेलमिलाप केन्द्र गठन	संख्या	०	१	१५०	०	०	०	०	१५०	SDG11,16		
			मुद्दा, बहस र पौरवी	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG10,16		
			सम्मान तथा सचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG4,5,16		
			नियमित नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण सञ्चालन	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 16		
		२.१.४	नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ (Public Hearing) सञ्चालन	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 16,17		
			ढोरपाटन लोगो निर्माण	संख्या	०	१	५०	०	०	०	०	५०	SDG8,11,17		
			घुम्ती स्थानीय सरकार कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 16		
			वार्षिक / अर्धवार्षिक समिक्षा कार्यक्रम	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG16,17		
			अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, वडा नं.-८	संख्या	०	१	२००	०	०	०	०	२००	SDG11,16,17		
			अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली सुधार	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 16, SDG 17		
जम्मा				-	१७	८६	४३००	४०००	३७५०	३८५०	३६५०	१९५५०			

८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	नगरपालिकाको शासन प्रणाली, समावेशी कार्यमूलक, जनमुखी, परिणाममुखी, पारदर्शी र उत्तरदायी भएको हुने ।									
असर	सेवा प्रवाहमा प्रभावकारीता एवम् सुशासन अभिवृद्धि हुने ।	सेवा प्रवाह प्रति सेवाग्राहीको संतुष्टीको तह	प्रतिशत	८०	८५	८८	९०	९३	९५	९५
प्रतिफल १	सार्वजनिक सेवा प्रवाहको गुणस्तरमा सुधार र सार्वजनिक सेवामा आम नागरिकको पहुँचमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	नगरपालिकामा पेश भएका सरकार संचालन तथा सेवा प्रवाहसम्बन्धी गुनासो सुनुवाई (गुनासो सुन्ने अधिकारी)	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		स्थानीय कानून, नीति तथा योजना तर्जुमा प्रक्रियामा नागरिक पृष्ठपोषण तथा सुझाव लिने माध्यमहरू (संचार माध्यम, सुचना पाटी, अन्तरक्रिया, लिखित प्रतिक्रिया, सुभाव पेटिका, सामाजिक सञ्जाल आदी)	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		अनलाइन प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना भएका वडा	संख्या	९	९	९	९	९	९	९

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		नागरिक वडापत्र कार्यन्वयन	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०
		प्रगति विवरण प्रकाशन	संख्या	१	२	३	४	५	६	६
		नगरपालिका तथा वार्डको सार्वजनिक सुनुवाइ	संख्या	९	९	९	९	९	९	९
		उजुरी पेटिका व्यवस्था भएका वडाहरू	संख्या	९	९	९	९	९	९	९
		जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता विकास तालिम	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		घुम्ती स्थानीय सरकार	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		प्रतिफल २	पालिकालाई आवश्यक सबै नीति तथा कानुन पारित भएको हुनेछ ।	नगरपालिकामा स्वीकृत कानून तथा नीति	संख्या	५१				
ऐन	संख्या			१८						
नियम तथा विनियम	संख्या			०						
निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्ड	संख्या			२६						
मार्गदर्शन	संख्या									
कार्यक्रमको कार्य प्रगति समीक्षा	संख्या			१	२	३	४	५	६	६
कर्मचारी तथा जन प्रतिनिधिको कार्यप्रगतिको समीक्षा	संख्या			१	२	३	४	५	६	६
अनुगमन	संख्या			१	२	३	४	५	६	६
पुष्ट्याईको आधार		–नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन –नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय –वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन शाखा								
		अनुमान तथा जोखिम पक्ष		–जवाफदेही, पारदर्शी र परिणाममुखी शासकीय व्यवस्था र सार्वजनिक सेवा भएको हुने						

८.२ मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास

८.२.१ पृष्ठभूमि

ढोरपाटन नगरपालिकाको आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्न लगायत सम्पूर्ण विकास निर्माणका कार्यक्रमहरू सही ढङ्गले सञ्चालन गर्न नगर कार्यपालिकालाई तदनुरूपको कानुनी अधिकार, वित्तीय स्रोत साधनको निश्चितता, आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गुणस्तरीय मानव संसाधनको उपलब्धता र संस्थागत क्षमता वृद्धि गर्नु पर्ने देखिन्छ। नेपालको संविधान भाग १७ मा स्थानीय कार्यपालिकाको कार्यसम्पादन सम्बन्धी व्यवस्था छ। धारा २१४ मा स्थानीय तहको कार्यकारिणी अधिकार संविधान र संघीय कानूनको अधीनमा रही नगर कार्यपालिकामा निहित रहने उल्लेख छ। संविधान र अन्य कानूनको अधीनमा रही नगरपालिकाको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा नगर कार्यपालिकाको हुने कुरा पनि जनाइएको छ। धारा २१८ मा नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम नगर कार्यपालिकाको कार्य विभाजन र कार्य सम्पादन हुने उल्लेख छ भने २१९ मा यसदेखि बाहेक स्थानीय तहको कार्यकारिणी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था संविधानको अधीनमा रही संघीय कानून बमोजिम हुने कुरा स्पष्ट गरिएको छ। संविधानको अनुसूची-८ मा निम्नलिखित विषयहरूमा नगर कार्यपालिकाको अधिकार रहने कुरा जनाइएको छ।

नगरपालिकाका यी संविधान प्रदत्त अधिकारहरूको उपभोग बारेको विस्तृत व्याख्या स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गरेको छ। यिनका अतिरिक्त संविधानको अनुसूची ९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा पनि अनेकौं विषयहरू समेटिएका छन्। यी सबै व्यवस्थाहरूका अधीनमा रही ढोरपाटन नगरपालिकाले हालसम्म ५१ वटा ऐन, नियमावली, कार्यविधि तथा मापदण्डहरू बनाएको छ।

८.२.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास - योजनाबद्ध विकास तथा सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक स्रोत र दक्षताको कमी; - सूचना प्रविधिको पूर्ण प्रयोग हुन नसक्नु; - स्रोत परिचालन सम्बन्धी ज्ञान, सीप, दक्षता तथा प्रणालीको कमी; - संघीय संरचनाअनुसार आवश्यक दक्ष जनशक्तिको अभाव; - कर्मचारीमा सुशासन, व्यवस्थापन तथा नेतृत्वसम्बन्धी सीपको कमी; - सुशासन कायम गर्न आवश्यक संयन्त्रको अभाव; प्रशासनिक अनुशासनमा कमजोरी; - कर्मचारीको प्रोत्साहन, तालिम तथा आवश्यकता अनुसार पदपूर्ति हुन नसक्नु	- संस्थागत संरचना, मानव स्रोत, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई वैज्ञानिक र प्रभावकारी बनाउनु; - नगरपालिका, विषयगत शाखा तथा वडा कार्यालयमा आवश्यक दरबन्दी अनुसार दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु; - अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली सुदृढ गर्नु; - सार्वजनिक सेवामा कार्यरत कर्मचारीमा सेवा भावना, उत्तरदायित्व तथा सुशासन अभिवृद्धि गर्नु; - संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच कर्मचारी समायोजन र समन्वय प्रभावकारी बनाउनु

८.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास - गठन भएको मानव संसाधन विकास र संस्थागत क्षमता विकास - कर्मचारीमा सुशासन कायम गर्न चाहिने सीप र ज्ञान तथा प्रोत्साहन र प्रशिक्षणको व्यवस्था हुनु; - निर्वाचित पदाधिकारी, प्रशासनिक र प्राविधिक कर्मचारीहरूमा पुर्ण निष्ठा, बलियो मनोबल र जवाफदेहिता रहेका,	- कर्मचारीको क्षमता विकास, - सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग अभिवृद्धि

८.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

गुणस्तरीय मानव संसाधन र सेवाप्रवाह

लक्ष्य

संस्थागत सुदृढीकरण तथा जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सेवा प्रवाह र सुशासन अभिवृद्धि गर्नु।

उद्देश्यहरू

- १। स्थानीय शासन तथा विकास नीति, कार्य सञ्चालन प्रणालीलाई सरल, स्पष्ट र पारदर्शी बनाउनु ।
- २। स्थानीय सेवाको संगठन तथा व्यवस्थापन क्षमता, मानव संसाधन, कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: स्थानीय शासन तथा विकास नीति, कार्य सञ्चालन प्रणालीलाई सरल, स्पष्ट र पारदर्शी बनाउनु, ।			
१.१	स्थानीय शासन तथा नीति, कानून, निर्णय, कार्यसम्पादन र सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही र प्रभावकारी बनाउने ।	१.१.१.	स्थानीय सरकारको जवाफदेहिता अभिवृद्धि सम्बन्धी एकीकृत संयन्त्रको विकास तथा सुदृढ गरी नियमित अभ्यास गरिनेछ ।
		१.१.२.	सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन e-governance प्रणाली प्रयोग बढाइने र सुदृढ गरिनेछ ।
		१.१.३.	गुनासो सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई जस्ता नागरिक उत्तरदायी संयन्त्रहरूलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
		१.१.४	“जनतासँग नगरपालिका” कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्थानीय गुनासो सुन्ने, पृष्ठपोषण लिने र व्यवस्थापन गर्ने प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ ।
		१.१.५	आयोजनाको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी स्तरीय कार्यविधि तयार गरी टोल विकास संस्था, आमा समूह, युवा क्लब, बालक्लब तथा नागरिक संस्था मार्फत सेवाग्राहीलाई जानकारी गराउने तथा सचेतना अभिवृद्धि गरी कार्य सम्पादन प्रक्रियामा र उपलब्धीमा जवाफदेहिता वृद्धि गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्थानीय सेवाको संगठन तथा व्यवस्थापन क्षमता, मानव संसाधन, कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्नु,			
२.१	कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयको संगठन क्षमता सुदृढीकरण गर्ने ।	२.१.१	कार्यालयमा एकीकृत सेवा प्रवाहको लागि ले-आउटसहितको सोधपुछ, सहायता कक्ष, स्तनपान कक्ष र सेवाग्राही प्रतिक्षालय सहित कार्यकक्षको व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.१.२	संगठन तथा क्षमता विकास रणनीतिसहित नगरपालिकाको विस्तृत क्षमता विकास योजना र कार्यहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
		२.१.३	नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुमा विषयगत दक्षता, कार्यकुशलता, जवाफदेहिता र उच्च मनोबलको विकास गरिनेछ ।
		२.१.४	कर्मचारीको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनलाई वैज्ञानिक तथा नतिजामा आधारित, सेवामुखी र जवाफदेही बनाइनेछ र कार्यसम्पादनमा उत्कृष्ट सेवा प्रवाह गर्ने राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई पुरस्कारको व्यवस्था गरिनेछ ।
		२.१.५	नगर प्रमुखले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले अन्य कर्मचारीसँग कार्य सम्पादन सम्झौता कार्यप्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाइनेछ ।
		२.१.६	वडा कार्यालय भवनहरुको मर्मत संभार तथा स्तरोन्नती गरिनेछ, र आफ्नो भवन नभएका वडा कार्यालयको भवन निर्माण गरिनेछ ।
२.२	संगठन संरचना अनुसार आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी, कार्यरत जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	२.२.१	कर्मचारी र पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	स्थानीय सरकारको जवाफदेहिता अभिवृद्धि प्रणालीको विकास तथा सुदृढीकरण	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 16		
		१.१.२	ई-गभर्नेन्स प्रविधिको प्रयोग र सुदृढीकरण	संख्या	१	५	५०	५०	५०	१००	१००	३५०	SDG 9, SDG 16		
		१.१.३	नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक तथा सार्वजनिक परीक्षण	संख्या	१	५	१००	१००	१५०	१५०	१५०	६५०	SDG 16		
		१.१.४	“जनतासँग नगर प्रमुख” कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 16, SDG 11		
		१.१.५	उपभोक्ता तालिम	संख्या	१	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG4, 12,16,17		
टोल विकास संस्था, आमा समूह, युवा क्लब, बाल क्लब तथा नागरिक संस्थाको सशक्तिकरण	संख्या		१	५	०	०	२००	०	०	२००	SDG 5, SDG 11, SDG 16				
२	२.१	२.१.१	कार्यालयहरूमा सहायता कक्ष, सूचना कक्ष र सेवा ग्राहक कक्ष स्थापना	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 16		
		२.१.२	नगरपालिकाको विस्तृत क्षमता विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	संख्या	०	२	०	०	१५०	०	१००	२५०	SDG 16, SDG 9		
		२.१.३	कर्मचारीहरूमा विषयगत दक्षता, कार्यकुशलता र सकारात्मक मनोवृत्ति तालिम तथा अध्ययन भ्रमण	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 4, SDG 16		
		२.१.४	उत्कृष्ट कर्मचारी पुरस्कार तथा प्रोत्साहन प्रणाली	संख्या	०	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	SDG 16		
		२.१.५	नगरपालिकाका पदाधिकारी र कर्मचारीबीच नियमित अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	०	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	SDG 16		
		२.१.६	वडा कार्यालय भवनहरूको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति	संख्या	१	९	०	५००	५००	१०००	१०००	३०००	SDG 9, SDG 11		
	२.२	२.२.१	नगरपालिका भित्र एचयउयकबी तथा च्मउयचत लेखन क्षमता विकास कार्यक्रम	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 4, SDG 16		
जम्मा				-	७	५९	८९०	१५९०	१७९०	२०९०	२०९०	८४५०			

८.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा	
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८		
प्रभाव	संस्थागत सुदृढीकरण तथा जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सेवा प्रवाह र सुशासन अभिवृद्धि भएको हुने ।										
असर	संस्थागत सुदृढीकरण तथा जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सेवा प्रवाह र सुशासन अभिवृद्धि हुने ।	संगठन संरचनाको अनुपातमा व्यवस्था भएको कर्मचारी (स्थायी)	प्रतिशत	३०	३४	३७	४३	४५	५८	५८	
प्रतिफल	संगठन संरचना अनुसार आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी, कार्यरत जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	नगरपालिका तथा वडा कार्यालय भवन	संख्या	५	१०	१०	१०	१०	१०	१०	
		नगरपालिकामा संचालित संघीय र प्रदेश आयोजना तथा कार्यक्रम एवम् इकाई	संख्या	१	१	१	१	१	१	१	
		कर्मचारीको कुल स्वीकृत दरबन्दी	संख्या								
		स्वीकृत <i>O and M</i> प्रतिवेदन	संख्या	०	१	०	०	०	०	१	
		जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको क्षमता विकास	संख्या	१	१	१	१	१	१	५	
		उपलब्ध प्राविधिक मानव संसाधन	संख्या	१२	१३	१५	१८	२०	२५	२५	
		कार्यरत मानव संसाधन	संख्या								
		सूचना प्रविधि प्रयोग गरी प्रदान गरिएका सेवाहरू (e-biding, राजस्व संकलन, सामाजिक सुरक्षा, जिन्सी, घटना दर्ता)	संख्या	१	निरन्तरता						
		उत्कृष्ट कर्मचारी पुरस्कार	संख्या	०	१	१	१	१	१	५	
		नीज क्षेत्र अन्तरक्रिया	संख्या	०	१	१	१	१	१	५	
		संगठन संरचनाको अनुपातमा व्यवस्था भएको कर्मचारी -करार)	प्रतिशत	७०	६६	६३	५७	५५	४२	४२	
		Proposal तथा Report लेख्न सक्ने जनशक्तिका	संख्या	०	१	०	२	०	०	२	
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम									
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-निर्वाचित पदाधिकारी, प्रशासनिक र प्राविधिक कर्मचारीहरूमा पूर्ण निष्ठा, बलियो मनोबल र जवाफदेहिता भएको हुने									

८.३ तथ्याङ्क प्रणाली

८.३.१ पृष्ठभूमि

योजना तर्जुमालाई प्रभावकारी बनाउनका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न संस्थागत संरचनाको आवश्यकता पर्दछ। ढोरपाटन नगरपालिकाले प्राथमिक सर्वेक्षण तथा द्वितीय स्रोतको तथ्याङ्कको प्रयोग गरेर **ढोरपाटन नगरपालिकाको वस्तुस्थिति डिजिटल विवरण, २०८२** तयार गरी तथ्याङ्क प्रयोगको एक तहको आधारशीला तयार गरेको छ। साथै सबै वडाहरूले आन्तरिक प्रयोजनको लागि खण्डित रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने योजना बनाउन आवश्यक छ भने ढोरपाटन नगरपालिकाको वस्तुस्थिति डिजिटल विवरण, २०८२ लाई अद्यावधिक गर्दै प्रविधिमैत्री बनाउनु आवश्यक छ।

८.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
संस्थागत विकास तथा सुशासन - तथ्याङ्क सङ्कलन र व्यवस्थापन हेर्ने शाखा व्यवस्थित नहुनु, - वडा स्तरमा तथ्याङ्क खण्डीकृत गर्न कठिनाइहरू रहनु, - तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु साथै तथ्याङ्कहरू एकीकृत नहुँदा प्रयोगमा एकरूपता कायम गर्न नसक्नु	- सम्पन्न कार्य प्रगतिको अभिलेखन र प्रकाशन जस्ता व्यवसायिक कार्यहरू - सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पूर्ण सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु - तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजना तर्जुमा गर्ने र योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको आधारशीला तय गर्नु, - आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन र व्यवस्थापन गर्नु तथा तथ्याङ्कको प्रयोगमा एकरूपता कायम गर्नु - तथ्याङ्क सङ्कलन र व्यवस्थापन यवम् अद्यावधिक गर्नु,

८.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
संस्थागत विकास तथा सुशासन - ढोरपाटन नगरपालिकाको वस्तुस्थिति डिजिटल विवरण, २०८२ प्रकाशित - राष्ट्रिय जनगणना २०७८, कृषि गणना २०७८, लगायत तथ्याङ्क सङ्कलन - तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजनाहरू निर्माण हुने परिपाटीको विकास हुनु - छिटो र छरितो रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण गर्न सघाउ पुर्याउन सक्ने नयाँ प्रविधिहरू विकास हुँदै जानु - तथ्याङ्कको आवश्यकता र महत्वको बोध हुनु,	ढोरपाटन नगरपालिकाको वस्तुस्थिति डिजिटल विवरण, २०८२ लाई अद्यावधिक गर्दै प्रविधिमैत्री बनाउने

८.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

डिजिटल नगरपालिका

लक्ष्य

सूचना प्रविधिको सर्वोत्तम प्रयोग मार्फत तथ्याङ्क व्यवस्थापनलाई चुस्त र दुरुस्त राख्ने।

उद्देश्यहरू

१। सूचना प्रविधिको सर्वोत्तम प्रयोग मार्फत तथ्याङ्क व्यवस्थापनलाई चुस्त, दुरुस्त तथा सुदृढ गर्नु।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सूचना प्रविधिको सर्वोत्तम प्रयोग मार्फत तथ्याङ्क व्यवस्थापनलाई चुस्त, दुरुस्त तथा सुदृढ गर्नु।	
१.१ तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु।	१.१.१. तथ्याङ्कको प्रशोधन र विश्लेषण गरी वेब पोर्टल र विभिन्न प्रकाशनमार्फत् प्रयोगकर्ता माझ पुर्याउने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।
	१.१.२. वस्तुगत विवरण तयार गर्दा प्राकृतिक स्रोत र सेवा सुविधाहरूको पहुँचसहितको स्रोत नक्साहरू तयार गरी वार्षिक रूपमा अद्यावधिक गरिनेछ।
	१.१.३. ढोरपाटन नगरपालिकाको वस्तुस्थिति डिजिटल विवरण, २०८२ लाई अद्यावधिक गर्दै प्रविधिमैत्री बनाइनेछ।
१.२ तथ्य र तथ्याङ्कमा आधारित योजना प्रणाली स्थापित गर्ने।	१.२.१. वस्तुगत विवरण र स्रोत नक्साहरूलाई विद्युतीय प्रणालीमा आबद्ध गरिनेछ।
	१.२.२. मेट्रिक सिस्टममा घर नम्बरिङ तथा ल्यान्ड डिजिटलाईजेसन गरिनेछ।
	१.२.३. तथ्याङ्कको प्रशोधन र विश्लेषण गरी वेब पोर्टल र विभिन्न प्रकाशन मार्फत् प्रयोगकर्ता माझ पुर्याउने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिने छ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (तथ्याङ्क प्रणाली)

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
१	१.१	१.१.१	तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण तथा वेब पोर्टल सञ्चालन	संख्या	१	१	०	२००	०	०	०	२००	SDG 16, SDG 9	
		१.१.२	स्रोत नक्सा (Resource Mapping) तयार गरी वार्षिक अद्यावधिक गर्ने प्रणाली विकास	संख्या	०	४	०	१५०	१५०	१५०	१५०	६००	SDG 11, SDG 16	
			राजनीतिक नक्सा निर्माण र मुद्रण	संख्या	१	२	३००	०	०	३००	०	६००	SDG9,S DG11, SDG16	
		१.१.३	Municipal Digital Profile तयार तथा नियमित अद्यावधिक गर्ने प्रणाली विकास	संख्या	१	५	१००	१५०	१५०	१५०	१५०	७००	SDG 11, SDG 16	
	१.२	१.२.१	वेब-आधारित सूचना प्रणाली (छभद एयचतबी) विकास तथा सञ्चालन	संख्या	१	१	०	२००	०	०	२००	४००	SDG 16	
			ऋकउगतभच कभचखभच खरिद र जडान	संख्या	१	१	२०००	०	०	०	०	२०००	SDG9,1 6	
			ल्यापटप तथा डेक्स टप खरिद तथा व्यवस्थापन, वडा नं.-८	संख्या		१	२००	०	०	०	०	२००	SDG9,1 6	
		१.२.२	मेट्रिक सिस्टममा घर नम्बरिड तथा Land Digitalization	संख्या	०	१	०	०	१०००	०	०	१०००	SDG 11, SDG 16	
		१.२.३	सरकारी तथा सार्वजनिक सम्पत्ति (जग्गा, भवन आदि) अभिलेख प्रणाली सुदृढीकरण	संख्या	०	१	२००	०	०	२५०	०	४५०	SDG 11, SDG 16	
	जम्मा			-	५	१७	२८००	७००	१३००	८५०	५००	६१५०		

८.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	सूचना प्रविधिको सर्वोत्तम प्रयोग मार्फत तथ्याङ्क व्यवस्थापन सहित Digital नगरपालिका भएको हुने ।									

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
असर	प्रविधिमैत्री तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया र नियमित अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु ।	व्यवस्थित सूचना प्रणाली	संख्या	०	१	०	०	०	०	१
प्रतिफल	नगरपालिकाको आफ्नै तथ्याङ्क प्रणाली Municipal Database System निर्माण भएको हुने ।	वेबसाइट	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		अनलाइन रजिष्ट्रेसन	संख्या	१	निरन्तरता					१
		सेवा अनुसारको कम्प्युटर विलिङ	संख्या	१	निरन्तरता					१
		सफ्टवेयरमा आधारित तथ्याङ्क प्रणाली	संख्या	१	निरन्तरता					१
		प्रोफाइल नवीकरण	संख्या	१	निरन्तरता					१
		श्रोत नक्साहरु	संख्या	१	निरन्तरता					१
		ढोरपाटन नगरपालिकाको वस्तुस्थिति डिजिटल विवरण	संख्या	१	१	०	०	०	०	१
		मेट्रिक सिस्टममा घर नम्बरिङ तथा ल्यान्ड डिजिटलाईजेसन	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		सूचना तथा अभिलेख केन्द्र	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
		तालिम	संख्या	०	१	०	१	०	१	३
पुष्ट्याईको आधार		–नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन –नगरपालिकाको पार्श्वचित्र , वडा कार्यालय, –वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम –सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन शाखा								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		–सूचना प्रविधिको सर्वोत्तम प्रयोग मार्फत तथ्याङ्क व्यवस्थापनलाई चुस्त र दुरुस्त हुने								

८.४ वित्तीय सुशासन

८.४.१ पृष्ठभूमि

सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनलाई पारदर्शी, उत्तरदायी, प्रभावकारी तथा प्रविधिमैत्री बनाउनु स्थानीय सुशासनको महत्वपूर्ण आधार हो । सार्वजनिक आय, व्यय तथा सम्पत्तिको अद्यावधिक अभिलेखीकरण, लेखाङ्कन र प्रतिवेदन प्रणालीलाई नियमित, एकरूप तथा विश्वसनीय बनाउन सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापन प्रणालीको विकास तथा सुदृढीकरण आवश्यक रहेको छ । यसका लागि एकल कोष प्रणाली (**Treasury Single Account**), राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (**RMIS**) तथा सूत्र (**SuTRA**) जस्ता विद्युतीय वित्तीय प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत नगरपालिकाका सबै आर्थिक कारोबारको समयमै, यथार्थ, पारदर्शी र प्रमाणिक लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन सुनिश्चित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । सार्वजनिक स्रोत-साधनको मितव्ययी, दक्ष तथा परिणाममुखी परिचालन गर्दै आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, नियमित प्रतिवेदन, आन्तरिक तथा अन्तिम लेखापरीक्षण, वित्तीय जोखिम व्यवस्थापन तथा कार्यसम्पादनमा आधारित वित्तीय अनुशासनलाई सुदृढ गर्न आवश्यक छ। साथै बजेट, कार्यक्रम, खर्च तथा वित्तीय प्रगतिसम्बन्धी विवरण नियमित रूपमा सार्वजनिक गरी नागरिकको सूचना पहुँच, पारदर्शिता तथा जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ । सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारिता बढाउन वित्तीय योजना, अनुगमन, मूल्याङ्कन, सार्वजनिक परीक्षण तथा डिजिटल वित्तीय प्रणालीको विस्तारलाई प्राथमिकता दिई वित्तीय सुशासनलाई संस्थागत गर्नु नगरपालिकाको प्रमुख दायित्व हो । यसका साथै सार्वजनिक स्रोतको दुरुपयोग नियन्त्रण, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण, राजस्व परिचालनको प्रभावकारिता, सम्पत्ति व्यवस्थापन तथा वित्तीय निर्णय प्रक्रियामा पारदर्शिता र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्दै दिगो, विश्वसनीय र नागरिककेन्द्रित सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

८.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
वित्तीय सुशासन - वेरुजुको मात्रामा वृद्धि हुँदै जानु - आर्थिक उत्तरदायित्व तथा जवाफदेहिताको अवस्था कमजोर हुनु - विकास खर्च अपेक्षित गति र परिमाणमा नहुनु - चालु खर्चमा भएको बढोत्तरीगै वित्तीय सुशासनको स्थिति खस्कदै जानु,	- संघीय वित्तीय ढाँचा अनुरूप संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने अनुदान समयमै प्राप्त गर्नु - समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार गर्नु - समयमा ठेक्का बन्दोबस्त गर्नु, पुँजीगत खर्च वृद्धि गर्नु । - आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्नु । - अनुगमन कार्यक्रमलाई यथार्थपरक बनाउनु - खरिद कार्यलाई सार्वजनिक खरिद ऐनको मर्म अनुरूप मितव्ययी र प्रतिस्पर्धी बनाउँदै लगि आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र अत्यधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउने कार्य गर्नु । - वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक लेखापरीक्षण जस्ता गम्भीर प्रकृतिका प्राविधिक काम वैज्ञानिक बनाउनु, - सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग अभिवृद्धि हुनु । - समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार गर्नु - समयमा ठेक्का बन्दोबस्त गर्नु, पुँजीगत खर्च वृद्धि गर्नु - आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्नु - अनुगमन कार्यक्रमलाई यथार्थपरक बनाउनु । - खरिद कार्यलाई सार्वजनिक खरिद ऐनको मर्म अनुरूप मितव्ययी र प्रतिस्पर्धी बनाउँदै आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र अत्यधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउने कार्य गर्नु - प्रभावकारी अनुसन्धान तहकिकालत सम्बन्धी क्षमता विकास गर्नु

८.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
वित्तीय सुशासन संविधानले संवैधानिक व्यवस्था र कानून अनुसार स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा नीति, कानून, योजना तथा बजेट बनाउने, स्रोत परिचालन गर्ने र विकास कार्य सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था गरेको,	- समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार गर्न सकिने, - समयमा ठेक्का बन्दोबस्त गर्नु, पुँजीगत खर्च वृद्धि गर्न सकिने,

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
- राजस्व र व्ययको अनुमान प्रत्येक वर्ष अपाढ १० भित्र नगरसभामा पेश गर्ने व्यवस्था रहेको - नगरपालिकाको लेखा प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली, सार्वजनिक सेवा लेखामान तयार गरी सो अनुसार प्रतिवेदन प्रणाली विकास गरिनु, - संस्थागत विकास र सुशासन कायम गर्न प्रतिबद्ध, - योजना तथा बजेट तर्जुमा, वित्तीय व्यवस्थापन, लेखा परीक्षण र निर्णय प्रक्रियामा सहभागिता मुलक, - वित्तीय व्यवस्थापनलाई कानून संगत बनाउने प्रयास भएको - विद्युतीय खरिद व्यवस्थापन गरिएको छ जसबाट प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन भई स्रोत बचत भएको - संघीय वित्तीय ढाँचा अनुरूप संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने अनुदान समयमै प्राप्त गर्नु	- आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्न सकिने, - अनुगमन कार्यक्रमलाई यथार्थपरक बनाउन, - खरिद कार्यलाई सार्वजनिक खरिद ऐनको मर्म अनुरूप मितव्ययी र प्रतिस्पर्धी बनाउँदै लागि आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र अत्यधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउने कार्य गर्न सकिने, - आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण , अनुगमन कार्यक्रमलाई यथार्थपरक बनाउन सकिने,

८.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

वित्तीय सुशासनको लागि उत्तरदायी र पारदर्शी लेखा प्रणाली ।

लक्ष्य

आय र व्ययलाई व्यवस्थित र पारदर्शी बनाई विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने ।

उद्देश्यहरू

- लेखाका कारोबार तथा वित्तीय व्यवस्थापनमा मितव्ययीता, प्रभावकारिता, कार्यदक्षता, नियमितता कायम गर्नु ।
- स्थानीय योजना तर्जुमा एवम् कार्यान्वयनमा व्यापक जनसहभागिता र अनुगमन नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउनु

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: लेखाका कारोबार तथा वित्तीय व्यवस्थापनमा मितव्ययीता, प्रभावकारिता, कार्यदक्षता, नियमितता कायम गर्नु ।	
१.१ लेखाका कारोबार तथा वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढी बनाई आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली विश्वसनीय तथा प्रभावकारी बनाउने ।	१.१.१. लेखा परीक्षण र वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धी निकायको संस्थागत सुदृढीकरण गरी राजस्व परिचालनको क्षमता वृद्धि गरिनेछ ।
	१.१.२. सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गरी खरिद योजना कार्यविधि प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
	१.१.३. आन्तरिक आयको श्रोत पहिचान र श्रोतको बढोत्तरी गरिनेछ ।
	१.१.४. चुस्त दुरुस्त लेखा प्रणाली विस्तार गर्ने र अन्तिम लेखा परीक्षणबाट देखिएका वेरुजु फछ्यौट कार्य गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्थानीय योजना तर्जुमा एवम् कार्यान्वयनमा व्यापक जनसहभागिता र अनुगमन नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउनु ।	
२.१ योजना तर्जुमा प्रक्रियामा समावेशी सहभागिता तथा प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र विस्तार गर्ने ।	२.१.१. आयोजनाहरूका लागि ग्राहक/उपभोक्ता समूह छनौट तथा प्रथम किस्ता भुक्तानी आ.व.को दोस्रो चौमासिक भित्रै सम्पन्न गरिनेछ ।
	२.१.२. आयोजना छनौट तथा बजेट विनियोजन गर्दा सम्बन्धित सरोकारवाला तथा उपभोक्ताहरूको राय सुन्नु लिनैछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (वित्तीय सुशासन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	लेखा परीक्षण तथा वित्तीय व्यवस्थापन क्षमता विकास तालिम	संख्या	१	२	५०	०	१००	०	०	१५०	SDG 4, SDG 16		
		१.१.२	आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली	संख्या	१	५	०	२००	०	०	०	२००	SDG16		
		१.१.३	बेरुजु फल्लुर्योट र खरिद प्रक्रिया	संख्या	०	२	३००	०	०	०	३५०	६५०	SDG16,12		
			प्राविधिक, दर्ता चलानी र लेखा स्टोर तथा कक्ष निर्माण	संख्या	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	SDG9,16		
			लेखा प्रणाली (<i>Accounting System</i>) सुदृढीकरण तथा आधुनिकीकरण	संख्या	१	५	०	०	१००	०	१००	२००	SDG 9, SDG 16		
		१.१.४	सूचना प्रविधि आधारित वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली (<i>FMIS</i>) सुदृढीकरण	संख्या	१	५	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	SDG 9, SDG 16		
२	२.१	२.१.१	खरिद गुर्योजना (<i>Procurement Master Plan</i>) तयारी	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 12, SDG 16		
		२.१.२	सरोकारवालासँग राय-सुझाव संकलन प्रणाली विकास	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 16		
जम्मा				-	६	३०	२५३०	३८०	३८०	१८०	६३०	४१००			

८.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	आय र व्ययलाई व्यवस्थित र पारदर्शी बनाई विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी भएको हुने ।									
असर	सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवं प्रभावकारी हुने ।	निर्धारित समयावधि मै बजेट	आएको/नआएको	आएको						
		वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम विवरण वेबसाइटमा	राखिएको/नराखिएको	राखिएको						
		आय -व्ययको विवरण अद्यावधिक (वेबसाइट)	राखिएको/नराखिएको	राखिएको						
प्रतिफल	वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण हुने ।	आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको व्यवस्था	संख्या	१	निरन्तरता					

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
		समयमा फर्छ्यौट भएका वार्षिक योजना	प्रतिशत	६०	६२	७०	७५	८०	९०	९०
		वार्षिक खरिद गुरुयोजना तयार	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		स्थानीय तहको कुल बेरूजु, २०८०-८१ सम्मको , करोड	रकम	२२.५					०	०
		आन्तरिक लेखापरीक्षण तालिम	संख्या	०	१	०	१	०	१	३
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -लेखा शाखा, राजस्व शाखा, -वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम -लेखा परीक्षण प्रतिवेदन								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-लेखा कारोबार तथा वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली प्रभावकारी भएको हुने ।								

८.५. राजस्व परिचालन

८.५.१ पृष्ठभूमि

सार्वजनिक आयको अद्यावधिक लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीलाई नियमित, एकरूप र प्रभावकारी बनाउँदै सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापन प्रणालीको विकास तथा सुदृढीकरण आवश्यक रहेको छ । यसका लागि एकल कोष प्रणाली (*Treasury Single Account*), राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (*RMIS*) तथा अन्य विद्युतीय वित्तीय प्रणालीहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनलाई थप पारदर्शी, उत्तरदायी तथा व्यवस्थित बनाउँदै लैजानुपर्ने देखिन्छ । राज्य सञ्चालनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको प्रमुख आधार नागरिकबाट संकलित कर राजस्व भएकाले कर प्रणालीलाई न्यायपूर्ण, पारदर्शी तथा करदातामैत्री बनाउनु अपरिहार्य छ । करको दायरा विस्तार गर्न स्थानीय आर्थिक गतिविधि, उत्पादन, उद्यमशीलता, बजार विस्तार, मूल्य अभिवृद्धि तथा व्यापार-व्यवसायको प्रवर्द्धनमार्फत आर्थिक आधारलाई सुदृढ बनाउन आवश्यक छ । यसै सन्दर्भमा उत्पादनमुखी उद्यम, स्वरोजगार, कृषि तथा गैरकृषि व्यवसायको विकासलाई प्राथमिकता दिई सोअनुरूप राजस्व परिचालन तथा आन्तरिक स्रोत अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । नगरपालिकाले आफ्नो संगठनात्मक संरचनाअन्तर्गत राजस्व शाखामार्फत कर तथा गैरकर राजस्व संकलन गर्दै आएको भए पनि राजस्व प्रशासनलाई अभि प्रभावकारी, प्रविधिमैत्री तथा सेवामुखी बनाउन सुधार आवश्यक देखिन्छ । साथै स्थानीय सरकारको राजस्व अधिकार, कर तिर्नुपर्ने दायित्व तथा करबाट प्राप्त स्रोतको उपयोगबारे समुदायस्तरसम्म व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि गरी करदातामा सकारात्मक कर संस्कृतिको विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । राजस्व नीति, कर निर्धारण, संकलन तथा खर्च व्यवस्थापनलाई पारदर्शी, जवाफदेही, सहभागितामूलक तथा कानूनसम्मत बनाउँदै स्थानीय वित्तीय सुशासनलाई संस्थागत गर्नु नगरपालिकाको दिगो आर्थिक समृद्धिका लागि अपरिहार्य देखिन्छ ।

८.५.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
राजस्व परिचालन - राजस्व तथा स्रोत परिचालन सम्बन्धी ऐन, कार्यविधि, कार्यप्रणाली र सोको कार्यान्वयनमा कमी हुँदा आन्तरिक आयसम्बन्धी क्षेत्र पहिचान, सम्भाव्यता विश्लेषण, कर र गैर करको आधार र दर निर्धारण, अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्न र सो अनुसार करदाता शिक्षा, असुली र अभिलेख व्यवस्थित हुन नसकेको, - राजस्व प्रशासन सुधारका लागि आवश्यक कार्यविधिहरू जस्तै कर असुली, करदाता र कर्मचारीहरूको प्रोत्साहन, दण्डजरिवाना आदि सम्बन्धी नियमावली र कार्यविधिहरू आवश्यक मात्रामा निर्माण र अद्यावधिक हुन नसक्नु, - सबै करदाताहरूलाई करको दायरामा ल्याउन नसक्नु, - कर प्रशासन कर्मचारी हुन नसक्नु, करबाट प्राप्त आयको परिचालन कसरी भएको छ भन्ने बारेमा करदातालाई जानकारी हुने वातावरण बन्न नसक्नु	- राजस्व परिचालन हुन नसकेको, स्रोतहरूको न्यून - करका दायरा बढाउन नसकिएकोले राजस्व वृद्धि गर्न - सबै प्रकारका करदाताहरूलाई करको दायरामा ल्याउनु, - कर प्रशासनलाई प्रविधि मैत्री तथा करदाता मैत्री बनाउनु, - करको दायरा फराकिलो बनाउनु र आन्तरिक राजस्वबाट संकलन हुने रकमबाट प्रशासनिक खर्च धान्न सक्ने बनाउनु

८.५.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
संस्थागत विकास तथा सुशासन - संविधान तथा ऐनमा नगरपालिकाको लागि विभिन्न वित्तीय अधिकारको व्यवस्था हुनु, - करसँग सम्बन्धित ऐन नियम तथा कार्यविधि विस्तारै बन्दै जानु - कर प्रशासनमा प्रविधिको प्रयोग बढ्दै जानु, - मानिसहरूमा नगरपालिका नजिकको सरकार हाम्रो लागि हो र कर हाम्रो लागि खर्च गर्ने हो भन्ने भावनाको विकास हुँदै जानु, - कर्मचारीको क्षमता वृद्धि हुँदै जानु र कर्मचारीको व्यवस्था हुँदै जानु,	- व्यवसाय, उद्योग, तथा सम्पूर्ण रोजगार आर्थिक कार्यक्षेत्रहरूलाई करको दायरामा ल्याउन सकिने, - करको दायरा फराकिलो बनाउन कृषि, उद्योग, प्राकृतिक स्रोत साधनहरूको सदुपयोग, तथा आधारित उद्योग व्यवसाय सञ्चालन एवम् वृद्धि गरी कर दायरा वृद्धि गर्न सकिने,

८.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सबल, पारदर्शी र व्यवस्थित आन्तरिक आय

लक्ष्य

सार्वजनिक आय र व्ययलाई व्यवस्थित, पारदर्शी र अनुमानयोग्य बनाई समग्र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने ।

उद्देश्यहरु

- १। आन्तरिक र बाह्य स्रोत परिचालनमा वृद्धि तथा राजस्व प्रणाली सुदृढ बनाउनु ।
- २। राजस्व प्रशासन थप सक्षम तथा करदातामैत्री बनाउनु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: आन्तरिक र बाह्य स्रोत परिचालनमा वृद्धि तथा राजस्व प्रणाली सुदृढ बनाउनु ।			
१.१	आन्तरिक राजस्व वृद्धिमा जोड गर्ने ।	१.१.१.	आन्तरिक राजस्व व्यवस्थापन सम्बन्धी एकीकृत ऐन र कार्यविधि तयार गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
		१.१.२.	सूचना प्रविधिमा आधारित भई आन्तरिक आयको संकलन, दाखिला तथा अभिलेखनलाई नियमित र व्यवस्थित गरिनेछ ।
		१.१.३.	नियमित बैठक, तालिम तथा क्षमता राजस्व परामर्श समितिको क्रियाशिलतामा अभिवृद्धि गरिनेछ ।
		१.१.४.	आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत परिचालनका लागि छिमेकी स्थानीय तह, प्रदेश तथा संघीय सरकारका निकायसँग नियमित बैठक र छलफल गरिनेछ ।
			करका दरहरूको पुनरावलोकन गरिनेछ ।
१.२	सार्वजनिक आय व्यय र खरिदलाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	१.२.१	विकास आयोजनाहरूको ठेक्कापट्टा निर्धारित समयभित्रै गर्ने तथा विद्युतीय बोलपत्रको दायरालाई विस्तार गरिने छ ।
१.३	राजस्वको स्रोत, आधार, दर र प्रशासनलाई सूचना प्रविधिमा आधारित गरी व्यवस्थित गर्ने ।	१.३.१	राजस्व प्रशासन बारे जनप्रतिनिधि, कर्मचारी र करदाताको क्षमता विकास गरिनेछ ।
		१.३.२	वैज्ञानिक आधार र प्रमाणमा आधारित भई स्थानीय आन्तरिक राजस्व परिचालनको संभाव्यता अध्ययन, विश्लेषण प्रक्षेपणको व्यवस्था गरिनेछ ।
		१.३.३	राजस्व सम्बन्धी आधार सूचना, अभिलेख, राजस्व संकलन, प्रशासन र खर्च व्यवस्थापनमा समसामयिक सुधार गरिनेछ ।
		१.३.४	वार्षिक खर्चको आन्तरिक लेखा परीक्षण र सार्वजनिक परीक्षण गरी खर्चको लेखाजोखा र वित्तीय जोखिम न्यूनीकरण गरिनेछ ।
		१.३.५	सम्बन्धीत वडा कार्यालयबाट नै सम्पूर्ण कर, शुल्क र दस्तुर तिर्न कम्प्युटर सफ्टवेयर तथा आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
			कर प्रणालीलाई सरल, चुस्त र दुरुस्त राखिनेछ ।
राजस्व प्रशासन शाखाको कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गरिनेछ ।			
उद्देश्य २: राजस्व प्रशासन थप सक्षम तथा करदातामैत्री बनाउनु ।			
२.१	स्रोत परिचालनका लागि गैसस, नीजि क्षेत्र, समुदाय, विकास साभेदार, प्रदेश र संघीय सरकारका निकायहरूसँग साभेदारी विकास गर्ने ।	२.१.१	निजी क्षेत्र, समुदायमा आधारित संस्था, गैसस, विकास साभेदार, प्रदेश तथा संघीय सरकारका निकायसँग समन्वय र साभेदारी गरी स्रोत परिचालन गरिनेछ ।
		२.१.२	स्रोत परिचालनका लागि गैसस, विकास साभेदार, प्रदेश र संघीय सरकारका निकायसँग नियमित बैठक, छलफल र संचार गरिनेछ ।
		२.१.३	नीजि क्षेत्रलाई कर परामर्श सेवा केन्द्र संचालन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
		२.१.४	करदाता र नगरपालिका विच अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन र सुभाष संकलन गरिनेछ ।
		२.१.५	करदाताबाट प्राप्त करलाई पारदर्शी ढंगले उपयोग गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (राजस्व परिचालन)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८	जम्मा		
१	१.१	१.१.१	आन्तरिक आय संकलन, दर्ता तथा अभिलेख व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 16, SDG 9	
		१.१.२	नियमित राजस्व बैठक, तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 16	
		१.१.३	स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकारबीच राजस्व समन्वय तथा छलफल	संख्या	१	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 17	
			कर शिक्षा तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 4,16	
	१.२	१.२.१	विद्युतिय (Online) राजस्व प्रणाली विस्तार (E-Revenue System)	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 9, SDG 16	
	१.३	१.३.१	राजस्व प्रशासन सम्बन्धी जनप्रतिनिधि, कर्मचारी र करदाताको क्षमता विकास	संख्या	१	३	५०	०	५०	०	५०	१५०	SDG 4, SDG 16	
		१.३.२	राजस्व परिचालन खर्च	संख्या	०	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG 8,16	
		१.३.३	राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Plan) निर्माण	संख्या	०	२	५०	०	०	५०	०	१००	SDG 16	
		१.३.४	आन्तरिक आय नियमित प्रकाशन तथा पारदर्शी सूचना प्रणाली विकास	संख्या	१	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 16	
		१.३.५	सबै वडा कार्यालयबाट कर, शुल्क र दस्तुर संकलनका लागि कम्प्युटर सफ्टवेयर प्रणाली	संख्या	०	९	०	५००	०	०	०	५००	SDG 9, SDG 16	
२	२.१	२.१.१	संस्थागत सुशासन सुदृढीकरण तथा अन्तरसरकारी समन्वय (संघ, प्रदेश, निजी क्षेत्र)	संख्या	१	२	०	१००	०	०	१५०	२५०	SDG 16, SDG 17	
		२.१.२	स्रोत परिचालनका लागि गैसस, विकास साभेदार, प्रदेश र संघीय सरकारका निकायसँग नियमित बैठक, छलफल र संचार	संख्या	१	२	०	१५०	०	१००	०	२५०	SDG 17	
		२.१.३	निजी क्षेत्रलाई कर परामर्श सेवा केन्द्र सञ्चालन	संख्या	०	१	०	०	०	०	१५०	१५०	SDG 8, SDG 16	
		२.१.४	करदाता र नगरपालिकाबीच नियमित अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 16	

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (राजस्व परिचालन)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
		२.१.५	ठूला करदाता सम्मान कार्यक्रम	संख्या	०	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	SDG 8, SDG 16		
जम्मा				-	८	६१	७७०	१५२०	७२०	९२०	१०२०	४९५०			

८.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा	
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८		
प्रभाव	सवल, पारदर्शी र व्यवस्थित आन्तरिक आय निर्माण भएको हुने ।										
असर	सार्वजनिक आय व्यय र खरिदलाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	आन्तरिक राजस्वमा वृद्धि	प्रतिशत	१०	१२	१३	१५	१७	१८	१८	
प्रतिफल	राजस्व परिचालन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ ।	संघीय अनुदान	प्रतिशत	६७.७७	६८.६०	६८.७०	६८.४०	६८.०९	६८.१०	६८.१	
		राजस्व बाँडफाँट	प्रतिशत	२१.८०	२०.१०	२०.२०	२०.२५	२२.७	२३	२३	
		प्रदेश अनुदान	प्रतिशत	३.७०	४.००	४.२०	४.३५	४.५०	५	५	
		आन्तरीक आय हिस्सा	प्रतिशत	६.६७	६.७	६.७५	६.८०	६.८५	६.९०	७.०	
		वैठक, तालिम तथा क्षमता राजस्व परामर्श	संख्या	०	१	०	१	०	१	३	
		सार्वजनिक आय व्यय प्रतिवेदन	भएको/नभएको	भएको							
		शिक्षित करदाता	संख्या	०	५	५	५	५	५	२५	
		ठूला करदाता सम्मान	संख्या	०	१	०	१	०	१	३	
		राजस्व सुधार कार्ययोजना	संख्या	०	१	०	०	१	०	१	
		कर परामर्श सेवा केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	०	०	१	
पुष्टयाईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -लेखा शाखा, राजस्व शाखा, -लेखा परीक्षण प्रतिवेदन									
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-आन्तरिक राजस्व वृद्धि भएको हुने ।									

परिच्छेद ९ अन्तरसम्बन्धित विषय

९.१ नगरपालिका सुरक्षा

९.१.१ पृष्ठभूमि

गरिबी, सामाजिक असमानता, बेरोजगारी, लागूऔषध दुर्व्यसन, सामाजिक विकृति तथा अपराधजन्य मनोवृत्तिको कारण समाजमा विभिन्न प्रकारका आपराधिक गतिविधि तथा सामाजिक असुरक्षाका घटना देखा पर्ने गरेका छन् । यस्ता घटनाको न्यूनीकरण गरी शान्ति, सुरक्षा, कानूनको शासन तथा सामाजिक सद्भाव कायम गर्नु राज्य तथा स्थानीय सरकारको साझा दायित्व हो । नेपालको संविधान, २०७२ ले राष्ट्रिय एकता, सामाजिक न्याय, समावेशीता, मानव अधिकार तथा कानूनको शासनलाई आत्मसात गर्दै प्रत्येक नागरिकको जीवन, स्वतन्त्रता, सम्पत्ति तथा सम्मानको संरक्षण गर्ने व्यवस्था गरेको छ । वर्गीय, जातीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक तथा अन्य सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्दै सुरक्षित, समावेशी र न्यायपूर्ण समाज निर्माण गर्ने संवैधानिक लक्ष्यलाई स्थानीय तहले समेत कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकामा दिगो विकास, सुशासन तथा आर्थिक समृद्धिका लागि शान्ति सुरक्षा तथा सार्वजनिक सुव्यवस्था अपरिहार्य आधारका रूपमा रहेका छन् । नागरिकको जीउधनको सुरक्षा, सामाजिक सद्भाव, विपद् व्यवस्थापन, सार्वजनिक सम्पत्तिको संरक्षण तथा विकास निर्माणका गतिविधिलाई सुरक्षित वातावरणमा सञ्चालन गर्न प्रभावकारी सुरक्षा व्यवस्थापन आवश्यक देखिन्छ । यसका लागि नेपाल प्रहरी, स्थानीय प्रशासन तथा समुदायबीच समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढ गर्दै समुदाय-प्रहरी साभेदारी कार्यक्रम, अपराध न्यूनीकरण, लागूऔषध तथा लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध जनचेतना, विपद् पूर्वतयारी तथा उद्धार क्षमता अभिवृद्धि जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । साथै प्रहरी चौकी तथा सुरक्षा पूर्वाधारको सुदृढीकरण, आवश्यक जनशक्ति, उपकरण तथा सञ्चार प्रणालीको विकास, नियमित सुरक्षा गस्ती तथा स्थानीय सुरक्षा संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धिमा र्फत नगरपालिकामा सुरक्षित, शान्तिपूर्ण र लगानीमैत्री वातावरण सुनिश्चित गर्न विशेष प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ ।

९.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू	चुनौती तथा जोखिमहरू
नगरपालिका सुरक्षा - छिटफुट रूपमा चोरी, भैँभगडा, डकैती, हत्या, घरेलु हिंसा तथा बलात्कारका घटना हुने गरेका । - भइरहेको प्रहरी सङ्गठनको लागि पूर्वाधार तथा स्रोत साधन सिमित भएको,	- संवैधानिक व्यवस्था अनुसार शान्ति सुरक्षाको लागि स्थानीय तहले सम्पादन गर्ने कार्यको सञ्चालन, - सुरक्षा निकायको उपस्थिति सबै वडामा पुर्‍याउने कार्य चुनौतीपूर्ण , - सुरक्षा निकायहरूको आधुनिकीकरण गर्नु । - पर्याप्त स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु । - अपराधलाई लोकलाज अथवा डर बासका कारण लुकाई अपराधीलाई थप प्रोत्साहित हुने सम्भावना रहेको, - लागूऔषध तथा मदिरा सेवन नियन्त्रण चुनौतीपूर्ण, - कुनै पनि बेला हुन सक्ने दुर्घटनाको तत्काल सम्बोधन गर्न

९.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू	सम्भावना र अवसरहरू
नगरपालिका सुरक्षा - इलाका प्रहरी कार्यलय, बुर्तिवाड बजारमा रहेको - सुरक्षा निकायका संरचना पालिकास्तरमा विस्तार हुनु - बोझादोभानमा प्रहरी चौकि रहेको - नगरपालिका प्रहरी गठन तथा सुरुवात - नगरपालिकाभित्र शान्ति सुरक्षा कायम गर्न स्थानियवासी सचेत रहेका, - नगरपालिकावासी एक-आपसमा मेलमिलाप युक्त वातावरणमा बसोवास गरिरहेका,	- सुरक्षा निकायका संरचना पालिकास्तरमा विस्तार गर्न सकिने, - घटना वा दुर्घटनाका बेला उद्धार सामाग्रीको पर्याप्त आपूर्ति गर्न सकिने । - अमनचयन तथा शान्ति सुरक्षाको अवस्थालाई जुभारु राख्न उपयुक्त कदमहरू चाल्न सकिने ।

९.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

शान्तिपूर्ण र सुरक्षित ढोरपाटन नगरपालिका

लक्ष्य

भरपर्दो शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।

उद्देश्यहरु

१। शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।			
१.१	सुरक्षा पूर्वाधारको विकास गर्ने ।	१.१.१.	मदिरापान, भिडभाड, होहल्ला भै भगडा हुने क्षेत्रमा सुरक्षा सर्तकता वृद्धि गरी सुरक्षा योजना निर्माण गरिने छ ।
		१.१.२.	विशेष उद्धार टोली निर्माण गरी तयारी अवस्थामा राखिनेछ ।
		१.१.३.	प्राकृतिक विपद् बाट हुने अति संवेदनशील एवम् महत्वपूर्ण भौतिक पूर्वाधारको विशेष सुरक्षा प्रबन्ध गरिनेछ ।
		१.१.४	अपराध नियन्त्रण तथा सम्भावित अपराधिक क्रियाकलाप न्यूनीकरण गर्न समुदायसँग प्रहरी विशेष अभियान अन्तर्गत व्यापक जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२	पालिकाभित्र शान्ति सुरक्षा, सुव्यवस्था कायम गर्ने ।	१.२.१	नगरपालिका भित्र शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गर्न बजार क्षेत्र, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सरकारी कार्यालय तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा सि.सि.टि.भि सहितको एकीकृत सुरक्षा प्रणाली जडान गरिनेछ ।
		१.२.२.	लागु औषधको अवैध उत्पादन, ओसारपसार, विक्री वितरण र उपभोगलाई कडाइका साथ नियन्त्रण गरिनेछ ।
१.३	नगरपालिकाको नगर प्रहरी स्थापना गर्ने ।	१.३.१	नगर प्रहरी सञ्चालनका लागि आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ ।
		१.३.२	आवश्यकताको अनुरूप नगर प्रहरी छनोट तथा नियुक्ति गरी नगर प्रहरी सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (नगरपालिका सुरक्षा)

प्रमुख कार्यक्रम तथा योजना (नगरपालिका सुरक्षा)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	भीडभाड, बजार क्षेत्र तथा संवेदनशील क्षेत्रमा विशेष सुरक्षा व्यवस्था	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 11, SDG 16		
		१.१.२	विशेष उद्धार टोली (Emergency Response Team) गठन/सुदृढीकरण	संख्या	०	२	०	०	१००	१००	०	२००	SDG 11, SDG 16		
		१.१.३	CCTV Camera मर्मत र जडान	संख्या	०	५	४००	५००	५००	५००	५००	२४००	SDG 9, SDG 16		
		१.१.४	समुदाय-प्रहरी साभेदारी (Community Policing) कार्यक्रम विस्तार	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 16		
	१.२	१.२.१	साइबर अपराध, घरेलु हिंसा तथा सामाजिक अपराध विरुद्ध जनचेतना अभियान	संख्या	०	१	०	३००	०	०	३००	६००	SDG 16		
		१.२.६	लागू औषधको अवैध उत्पादन, ओसारपसार, बिक्री वितरण तथा प्रयोग नियन्त्रण	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 3, SDG 16		
	१.३	१.३.१	नगर प्रहरी सञ्चालनका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	०	१	०	५००	०	०	५००	१०००	SDG 9, SDG 11		
			नगर प्रहरी सामाग्री	संख्या	०	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	SDG11, SDG16		
		१.३.२	नगर प्रहरी छनोट, नियुक्ति तथा आवश्यक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	७	१२	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 4, SDG 16		
जम्मा				-	९	३८	९००	१९००	११००	१२००	१८००	६९००			

९.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	शान्ति सु-व्यवस्था कायम भएको हुने ।									
असर	शान्ति, सु-व्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।	अपराधिक गतिविधि नियन्त्रण	भएको / नभएको	नभएको	भएको	भएको	भएको	भएको	भएको	भएको
प्रतिफल	नगरपालिकाभित्र शान्ति सुरक्षा, सुव्यवस्था सुव्यवस्था कायम भएको हुनेछ ।	सि.सि.टि.भि सहितको एकीकृत सुरक्षा प्रणाली	संख्या	१	१	१	१	१	१	१
		नगर प्रहरी नीति तथा कानुन	संख्या	१	०	०	०	०	०	१
		नगर प्रहरी	संख्या	७	१०	०	१२	०	१२	१२
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -सरक्षा निकाय								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-भरपर्दो शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम भएको हुने ।								

९.२ मानव अधिकार

९.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले प्रत्येक नागरिकका आधारभूत मानव अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण तथा प्रवर्द्धन लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था, सामाजिक न्याय, समावेशी विकास तथा दिगो शान्तिको आधारस्तम्भका रूपमा स्थापित भएको छ। संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा सन् १९४८ मा जारी गरिएको विश्वव्यापी मानव अधिकार घोषणापत्र तथा नेपाल पक्ष राष्ट्र रहेका विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकारसम्बन्धी महासन्धिहरूले मानव अधिकारको संरक्षण र कार्यान्वयनप्रति नेपाललाई प्रतिबद्ध बनाएका छन्। सोही अनुरूप नेपालले संवैधानिक, कानुनी, नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्थामार्फत मानव अधिकारको प्रवर्द्धन, संरक्षण तथा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना विकास गर्दै आएको छ।

संविधानले आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक तथा अन्य दृष्टिले पछाडि परेका वर्ग, समुदाय तथा लक्षित समूहको समानुपातिक सहभागिता, समान अवसर, सामाजिक न्याय तथा समावेशी विकासको अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। स्थानीय तहले पनि मानव अधिकारमैत्री शासन प्रणाली विकास गर्दै सेवा प्रवाह, विकास आयोजना तथा सार्वजनिक निर्णय प्रक्रियामा समान पहुँच, विभेदरहित व्यवहार, उत्तरदायित्व, पारदर्शिता तथा नागरिक सहभागितालाई संस्थागत गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। साथै महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायका अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन, कानुनी सचेतना अभिवृद्धि तथा सेवा पहुँच विस्तार गर्न आवश्यक देखिन्छ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच प्रभावकारी समन्वय तथा सहकार्यमार्फत मानव अधिकार, सामाजिक न्याय, समावेशीता तथा सुशासनसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमलाई विकासका सबै क्षेत्रमा मूलप्रवाहीकरण गर्दै मानव अधिकारमैत्री स्थानीय शासन प्रणाली सुदृढ गर्नु आवश्यक रहेको छ।

९.२.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू		चुनौती तथा जोखिमहरू
मानव अधिकार	- मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने कुरामा नागरिक र राज्यका सबै निकायमा सचेतना अभिवृद्धि भए तापनि मानव अधिकार सम्बन्धी संस्थागत र नीतिगत स्पष्ट व्यवस्था नहुनु, - पूर्वाधार एवम् सेवा सुविधाको सबैको पहुँच नहुनु,	- भेदभाव, छुवाछुत, बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा जस्ता कृप्रथा, आर्थिक, शैक्षिक तथा सामाजिक पछौटेपन, जस्ता कुराहरू विद्यमान रहनु, - मानव अधिकारमैत्री तथा सामाजिक न्याय सहितको सामाजिक एवम् आर्थिक विकास निर्माण क्रियाकलाप सञ्चालन,

८.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू		सम्भावना र अवसरहरू
मानव अधिकार	- नेपाल सरकारका क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूमा मानव अधिकारलाई प्राथमिकतामा राख्नु, - मानव अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनको लागि नेपालले जनाएका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू, - नेपाल मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरूको पक्ष राष्ट्र बन्नु, - मानव अधिकारसम्बन्धी जनचेतना बढाउनु, - नेपालको संविधानमा व्यवस्था गरिएका नागरिकका विभिन्न मौलिक हकहरू मानव अधिकारको संरक्षण तथा संवर्द्धन,	- संविधान एवम् कानूनद्वारा संरक्षित मानव अधिकारको कार्यान्वयनको अनुगमन, - मानव अधिकार उल्लङ्घनमा अनुसन्धान गर्ने लगायतका कार्य गर्ने स्वतन्त्र र सक्षम संवैधानिक आयोगको व्यवस्था तथा न्याय सम्पादनका लागि स्वतन्त्र न्यायालयको व्यवस्था,

९.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

विभेदहरू अन्त्य गरी समावेशी र समतामूलक समाजको निर्माण

लक्ष्य

मानव अधिकारसम्बन्धी संस्थाहरूबीच समन्वय, सहकार्य र सहभागिता बढाई मानव अधिकार संस्कृतिको विकास गर्ने ।

उद्देश्यहरू

१। मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।			
१.१	मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको अनुसन्धान तथा मानव अधिकार अवस्थाको अनुगमन गर्ने ।	१.१.१.	मानव अधिकार अवस्थाको नियमित रूपमा अनुगमन गरिनेछ ।
		१.१.२.	विपन्न, सीमान्तकृत एवम् पिछडिएका वर्गका अधिकार सुनिश्चित गरिनेछ ।
		१.१.३.	न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्न संघसँगको समन्वयमा निःशुल्क कानुनी सहायता सम्बन्धी नीतिगत, कानुनी एवम्संस्थागत व्यवस्था गरिने छ ।
		१.१.४	मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनाका पीडकलाई कारबाही र पीडितलाई उचित क्षतिपूर्ति तथा परिपूरणको व्यवस्था गरिने छ ।
१.२	समाजमा विद्यमान सबै प्रकारका भेदभाव, छुवाछुत, हिंसा तथा कुप्रथाको अन्त्य गर्ने ।	१.२.१	जोखिममा रहेका विपन्न, सीमान्तकृत एवम् उत्पीडित वर्गका अधिकार संरक्षण गरिनेछ ।
		१.२.२.	समाजमा विद्यमान भेदभाव र छुवाछुत विरूद्ध जनचेतनामूलक थप कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (मानव अधिकार)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण	
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.				जम्मा
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८				
१	१.१	१.१.१	मानव अधिकार अवस्थाको नियमित अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली विकास	संख्या	०	१	०	१००	०	०	०	१००	SDG 16		
		१.१.२	सामुदायिक सशक्तिकरण तथा अधिकारमुखी व्यवस्थापन कार्यक्रम	संख्या	०	४	०	५०	५०	५०	५०	२००	SDG 16		
		१.१.३	पीडित महिला तथा बालबालिकालाई आर्थिक तथा कानुनी सहायता	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 5, SDG 16		
			मानव सेवा आश्रम अनुदान	संख्या	०	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 1, 2, 16, 17		
			न्यायिक समितिको क्षमता विकास तथा मध्यस्थता केन्द्र सुदृढीकरण	संख्या	०	२	०	१००	०	१००	०	२००	SDG 16		
		१.१.४	न्याय निरूपण सम्बन्धी सामुदायिक अभिमुखीकरण कार्यक्रम	संख्या	०	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	SDG 16		
	१.२	१.२.१	जोखिममा रहेका, सीमान्तकृत तथा उत्पीडित वर्गको अधिकार संरक्षण	संख्या	१	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 10, SDG 16		
		१.२.२	सामाजिक विभेद, छुवाछूत र भेदभाव विरुद्ध जनचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 5, SDG 16		
	जम्मा				-	२	३२	५५०	८००	६००	७००	६००	३२५०		

१.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	समावेशी र समतामूलक सहितको मानव अधिकार संस्कृतिको विकास भएको हुने ।									
असर	मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवं विस्तार हुने ।	दर्ता भएका लैङ्गिक हिंसा लगायतका अपराधका घटना र अनुसन्धानको अनुपात	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००
		हराएका बालबालिकामा फेला पार्न नसकेकाको	प्रतिशत	०	०	०	०	०	०	०

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रतिफल	समाजमा विद्यमान सबै प्रकारका भेदभाव, छुवाछुत, हिंसा तथा कुप्रथाको अन्त्य भइ मानव अधिकार अवस्था सफल हुनेछ ।	मेलमिलाप समितिबाट छिनोफानो भएको घटना	प्रतिशत	९०	९५	९७	९९	१००	१००	१००
		न्यायसम्पादनको अभिलेख	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
		मानव अधिकार कानुनी साक्षरता कार्यक्रम	संख्या	०	१	१	१	१	१	५
		मानव अधिकार सम्बन्धी नीति तथा कार्ययोजना तर्जुमा	संख्या	०	०	१	०	०	०	१
पुष्ट्याईको आधार		-नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन -सरक्षा निकाय, -प्रशासन शाखा, -न्यायिक प्रतिवेदन								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		-मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार भएको हुने ।								

९.३ संघीय शासन प्रणाली

९.३.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई संघीय शासन पद्धतिको मूल आधार मानेको छ । सोही मर्मलाई आत्मसात् गर्दै संविधानले निर्धारण गरेको क्षेत्राधिकारको अभ्यासबाट सुशासनमैत्री र समृद्ध ढोरपाटन नगरपालिका निर्माण गर्न आवश्यक छ । विभिन्न जात, जाति, वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र समुदायका नागरिकहरूको स्वामित्व, सहभागिता र पहुँच अभिवृद्धि गर्दै विविधताको व्यवस्थापनका माध्यमबाट राष्ट्र निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ संघीय शासन प्रणाली लागु भएको छ ।

९.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू		चुनौती तथा जोखिमहरू
संघीय शासन प्रणाली	- संघीयता कार्यान्वयनको स्पष्ट मार्गचित्र तयार भइनसक्नु, - नितान्त नवीन स्थानीय संरचना हुनु, - संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच अन्तरसम्बन्ध परिभाषित भए तापनि कार्यान्वयनमा प्रष्टता नभएको,	- पर्याप्त संस्थागत संरचना तथा भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु, - कर्मचारी व्यवस्थापन गर्नु, - प्रशासनिक संरचना र आवश्यक आधारभूत कानूनहरूको उपलब्धता,

९.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू		सम्भावना र अवसरहरू
संघीय शासन प्रणाली	- संघीयता कार्यान्वयनकालागि सहयोगी वातावरण, - सकारात्मक नागरिक सोच, - सबैका बीचमा समन्वय स्थापित गरी संविधानले तोकेका अधिकारको अभ्यास,	- संघीयताको मूल्य र मान्यतालाई आत्मसात् गर्नु, - सबैका बीचमा समन्वय स्थापित गरी संविधानले तोकेका अधिकारको अभ्यास गर्नु,

९.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित समावेशी संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास

लक्ष्य

सबै नागरिकको समान पहुँच र अवसरसहित घरदैलामै प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने ।

उद्देश्यहरू

१। संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।			
१.१	संघीय शासन प्रणाली संस्थागत तथा समावेशी तथा समन्यायिक वातावरण सिर्जना गर्नु ।	१.१.१.	संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धी जनचेतना वृद्धि तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आयोजना गरिनेछ ।
		१.१.२.	संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयलाई व्यवस्थित बनाई निरन्तर संवादको आधार तयार पार्ने माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयसँग दोहोरो संवादको प्रक्रियालाई व्यवस्थित गरिनेछ ।
		१.१.३.	योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्दा माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयको परामर्श लिने पद्धतिको थप प्रभावकारी बनाईनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (संघीय शासन प्रणाली)														
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजना को कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)					सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८			
१	१.१	१.१.१	सुशासन कार्यान्वयन सम्बन्धी जनचेतना वृद्धि (तालिम, गोष्ठी, सेमिनार)	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१५०	१५०	६००	SDG 16	
		१.१.२	स्थानीय राजनीतिक नेतृत्व, जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको क्षमता विकास तालिम	संख्या	०	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	SDG 16, SDG 4	
		१.१.३	योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन प्रक्रियामा माथिल्लो तहका सरकार तथा कार्यालयसँग परामर्श	संख्या	१	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	SDG 16, SDG 17	
जम्मा				-	१	१५	३५०	३५०	३५०	४००	४००	१८५०		

९.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	समावेशी संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास भएको हुने ।									
असर	विकट क्षेत्र तथा वर्ग विकासको मूलधारमा समाहित भएका हुने ।	प्रति व्यक्ति वार्षिक बजेट लगानी	रु	१९,२०२	१९,३६०	१९,५७०	१९,७७५	२०,०७५	२०,३००	
प्रतिफल	संघीयता कार्यान्वयनकालागि सहयोगी वातावरण हुने ।	जनचेतना वृद्धि तालिम, गोष्ठी, सेमिनार	संख्या	२	१	१	१	१	१	५
		योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्दा माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयको परामर्श	संख्या	१	१	१	१	१	१	५
पुष्ट्याईको आधार		नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना भएको हुने ।								

१.४ स्थानीय तहको सन्तुलित विकास

१.४.१ पृष्ठभूमि

संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीच प्राकृतिक स्रोतसाधन प्रतिको अधिकार र उपलब्ध स्रोत साधनको बाँडफाँट गर्दा विभिन्न तहहरूको सन्तुलित विकासको अवधारणालाई आत्मसात गरी उपलब्ध स्रोतसाधन र अवसरमा पहुँच सहित समन्यायिक विकास गर्नुपर्ने अवधारणा रहेको छ। लामो समयदेखि विकास निर्माणमा पछाडि परेका वर्ग, समुदाय र क्षेत्रलाई विकासको मूल धारमा ल्याई समान रूपमा विकासको प्रतिफल उपलब्ध गराउने संघीयताको मूल ध्येय रहेको छ। संविधानले यही अन्तरवस्तुलाई आत्मसात गर्दै विकासका दृष्टिले पछाडि परेका क्षेत्र र वर्गलाई प्राथमिकता दिदै सन्तुलित, वातावरण अनुकूल, गुणस्तरीय तथा दिगो रूपमा पूर्वाधारको विकास गर्ने नीति लिएको छ।

१.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु		चुनौती तथा जोखिमहरु
स्थानीय तहको सन्तुलित विकास	भौगोलिक विकटताले गर्दा विकासको मूल प्रवाहमा समाहित हुन नसक्नु,	- ग्रामिण प्रकृतिका वडाहरूमा थप पूर्वाधार विकासका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्था भई नसकेका, - भौगोलिक कठिनाई र विकटताको कारण पूर्वाधार निर्माणमा कठिनाई हुनु, - जनसहभागिता, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु, - सङ्घीयता कार्यान्वयन तथा दीर्घकालीन विकासका नियमित कार्यक्रम/ आयोजनाका बीच सामञ्जस्य कायम गरी स्रोत साधनको सन्तुलित संयोजन कायम भै नसकेको अवस्थामा जनसहभागिता, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व र दवाफदेहीता प्रवर्द्धन गर्नु।

१.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरु		सम्भावना र अवसरहरु
स्थानीय तहको सन्तुलित विकास	- पिछडिएको क्षेत्र र वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिने नीतिगत व्यवस्था हुनु, - जनताको प्रत्यक्ष सहभागितामा स्थानीय योजना तर्जुमा हुनु, - विकास कार्यक्रमको मागमा अत्यधिक वृद्धि हुनु।	गरिबी निवारण तथा रोजगारीका लागि विशेष कार्यक्रम सहित संस्थागत व्यवस्था,

१.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सन्तुलित विकासमा व्यवहारिक योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन

लक्ष्य

सन्तुलित विकासका माध्यमबाट जनताको जीवन स्तरमा सुधार गर्ने।

उद्देश्यहरु

१। विकट र पिछडिएका वडा तथा वस्तीमा समन्यायिक विकास गर्नु।

रणनीति		कार्यनीति	
उद्देश्य १: विकट र पिछडिएका वडा तथा वस्तीमा समन्यायिक विकास गर्नु ।			
१.१	स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको सम्भाव्यताका आधारमा लगानी वृद्धि गरी सन्तुलित विकास गर्ने ।	१.१.१.	प्राकृतिक एवम् मानवीय सम्पदाहरूको पहिचान गरी बढी प्रतिफल दिने आयोजना र कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिने र पिछडिएका क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
		१.१.२.	स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलापद्वारा उद्यमशीलता र रोजगारी सिर्जना गरिने छ ।
१.२	जनतालाई दैनिक आवश्यकताका वस्तु तथा सेवाको पहुँच सहज बनाउने ।	१.२.१	पछाडि परेका क्षेत्र, सीमान्तकृत व्यक्ति, वर्ग र समुदायको उत्थान तथा संरक्षणको लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
		१.२.२	उपभोग्य वस्तुको पहुँच सबै क्षेत्र र वर्गका जनतामा पुर्‍याउने व्यवस्था गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना (स्थानीय तहको सन्तुलित विकास)															
उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिति	कार्यक्रम	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य	जिम्मेवार निकाय	स्थानगत कार्यक्रम विवरण
							आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	जम्मा			
							२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-०८७	२०८७-०८८				
१	१.१	१.१.१	प्राकृतिक तथा मानव स्रोत-सम्पदाको पहिचान, अभिलेखीकरण र प्रतिफलमुखी उपयोग कार्यक्रम	संख्या	०	२	०	१५०	०	०	२००	३५०	SDG 8, SDG 12		
		१.१.२	स्थानीय स्रोत-साधनमा आधारित उद्यमशीलता विकास तथा रोजगारी सिर्जना	संख्या	१	५	३००	३००	४५०	५००	५००	२०५०	SDG 8		
	१.२	१.२.१	क्षेत्र/समुदाय लक्षित समावेशी विकास कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	५	३००	३००	४५०	५००	५००	२०५०	SDG 10, SDG 11		
		१.२.२	सबै क्षेत्रका उपभोग्य वस्तु तथा सेवामा सहज पहुँच विस्तार	संख्या	१	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	SDG 9, SDG 11		
		जम्मा				-	३	१७	९००	१०५०	१२००	१३००	१५००	५९५०	

९.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	आर्थिक वर्ष : लक्ष्य परिमाण					जम्मा
					आ.ब. २०८३/०८४	आ.ब. २०८४/०८५	आ.ब. २०८५/०८६	आ.ब. २०८६/०८७	आ.ब. २०८७/०८८	
प्रभाव	सन्तुलित विकासमा व्यवहारिक योजना तर्जुमा भई कार्यान्वयन भएको हुने ।									
असर	ग्रामिण बस्तीमा समन्यायिक विकास हुने ।	आर्थिक विकासमा विनियोजित खर्चको अंश	प्रतिशत	८.०८	१७.५२	१७.९५	१४.९४	१६.३७	२०.२२	१७.२१
		सामाजिक विकासमा विनियोजित खर्चको अंश	प्रतिशत	५०.८२	५०	४९.२९	४८.९६	४७.९७	४६.६१	४६.६१
		पूर्वाधार विकासमा विनियोजित खर्चको अंश	प्रतिशत	१३.११	१५	१७	१८	२०	२२.५	२२.५०
		सेवा प्रवाह तथा सुसाशन विकासमा विनियोजित खर्चको अंश	प्रतिशत	४.५८	४.९४	४.३५	३.५४	२.९२	३.५२	३.५२
प्रतिफल	स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको आधारमा लगानी वृद्धि गरी सन्तुलित विकास हुनेछ ।	उद्यमशीलता र रोजगारी वृद्धि	भएको वा नभएको	भएको						
		क्षेत्र वा समुदाय लक्षित विकास कार्यक्रम	संख्या	३५	३७	४२	५२	६४	७५	७५
पुष्ट्याईको आधार		नगरपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन								
अनुमान तथा जोखिम पक्ष		जनतालाई दैनिक आवश्यकताका वस्तु तथा सेवाको पहुँच सहज भएको हुने ।								

परिच्छेद १०: कार्यान्वयन व्यवस्था

१०.१ पृष्ठभूमि

मुलुक संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको संविधानबाट प्रत्यक्ष अधिकारको संघीयताको मोडेलमा आधारित स्थानीय सरकारहरू स्थापना भई संविधान अनुसार विकास कार्यसम्पादन तथा सेवा प्रवाहमा क्रियाशिल रहेका छन् । स्थानीय सरकारलाई जनताको घरदैलोको सरकारको रूपमा हेरिएको छ । आम नागरिक विशेष गरी विपन्न तथा पछाडि परेका वर्ग एवम् समुदायले स्थानीय सरकारबाट ठूलो अपेक्षा गरेका छन् । संवैधानिक व्यवस्था, कानूनी शासन र जनअपेक्षा अनुसार कूशल, पारदर्शी, जवाफदेही ढंगले स्थानीय शासन संचालन गरी सेवा प्रवाह र विकास कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने अहम्दायित्व स्थानीय सरकार ढोरपाटन नगरपालिकाको रहेको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाले नगरपालिकाको योजनाबद्ध विकासका लागि, पार्श्वचित्र, तथ्यहरूको विश्लेषण, सरोकारवाला तथा वडावासीसँगको अन्तरक्रियाबाट पञ्चवर्षीय आवधिक विकास योजना तयार गरेको छ । योजना तर्जुमाको क्रममा नगरपालिकाले नेपाल सरकारको सोझै योजना तथा गण्डकी प्रदेशको दोस्रो योजनाको अवधारण पत्रलाई समेत आधारको रूपमा लिएको छ । योजनाबद्ध विकासका लागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यवहारिक कार्यनीतिसहितको योजना तर्जुमा भएको छ । नगरपालिकाले आवधिक योजनालाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित विश्लेषण सहित सहभागितामूलक ढङ्गबाट नतिजा खाका तयार गरेको छ । यस नतिजा खाकाबाट योजनाको नियमित अनुगमन तथा आवधिक मूल्याङ्कन गर्न आधार तयार भएको छ । आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र प्रतिफलहरू हासिल गर्न तद्अनुसारका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ, सोको लागि वित्तीय स्रोतको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि नगरपालिकाको आफ्नो आन्तरिक स्रोत र सङ्ग तथा प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने विभिन्न किसिमका अनुदानहरू मात्रै पर्याप्त हुँदैन । तसर्थ आवश्यक स्रोत परिचालनका लागि निजी क्षेत्र, बैंक तथा सहकारी, गैरसरकारी सङ्घ संस्था, नागरिक समाज, मिडिया, सेवा प्रदायक, विषयगत कार्यालयहरू, अन्य सहयोगी सङ्घ संस्थाहरू तथा बहुपक्षीय तथा द्विपक्षीय विकास साभेदार संस्थाहरूसँगको सहकार्य र साभेदारी महत्वपूर्ण हुन्छ । साथै, राजस्व परिचालनलाई अभै बढि प्रभावकारी बनाउन स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको सक्रियताको ठूलो भूमिका हुन्छ । योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र नगरपालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न पनि आवश्यक भएको छ ।

१०.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना

नगरपालिकाको संगठनात्मक विकासका लागि आवश्यक पर्ने ऐन, कानून बनेको छ भने सेवालाई प्रविधिमैत्री बनाउन थालेको छ । संघीय शासन व्यवस्था अनुसार राज्यको पुनः संरचना प्रक्रियाबाट यस नगरपालिकाको दोस्रो स्थानीय तहको निर्वाचनबाट निर्वाचित कार्यपालिका मार्फत नगरपालिकाको कार्य सञ्चालन हुँदै आएको छ । नगरपालिका अन्तर्गत विषयगत समिति, शाखा, इकाई गठन भई क्रियाशिल अवस्थामा रहेका छन् । नगरपालिकाको सांगठनिक संरचना परिपक्व र व्यवस्थित लैजानु पर्ने देखिन्छ । न्यायीक समिति, विद्यायन समिति, लेखा समिति र कार्यपालिका विषयगत समितिहरू क्रियाशिल बनाउन पर्ने देखिन्छ । संगठनको प्रभावकारी सञ्चालनका लागि जनशक्ति व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी गराउने अभ्यासहरू अगाडि बढाउन पर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको आवधिक योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न नगर कार्यपालिकाको सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणको पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गरी कार्यालयको सङ्गठन संरचना अनुसारको कर्मचारी दरबन्दी र सोही बमोजिमको कार्य विवरण तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । यो आवधिक योजना कार्यान्वयन संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन संरचना मार्फत गरिनेछ । योजना शाखाले यसको मूल नेतृत्व गर्नेछ । नगरपालिकामा रहेका विभिन्न विषयगत समिति, शाखा, इकाईहरूले सम्बन्धित विषयगत

क्षेत्रका योजनाहरु कार्यान्वयन गर्नेछन । नगरपालिकामा रहेको अनुगमन तथा मुल्यांकन समितिले यसको कार्यान्वयनको पभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्नेछ ।

१०.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

विषय क्षेत्र अनुसार पञ्चवर्षीय आवधिक विकास योजनामा विभिन्न पाँच वटा क्षेत्रहरू आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास तथा नगरपालिका गौरवका आयोजनाका निर्धारित कार्यक्रमहरूका लागि आवश्यक लागतको अनुमान गरिएको छ । ढोरपाटन नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशालाले आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन तथा संस्थागत विकास अन्तर्गत परिकल्पना गरेका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन गर्नका लागि पुजीगत तर्फ **कुल बजेट रु १ अर्ब ४० करोड १५ लाख .२० हजार** आवश्यक पर्ने देखिन्छ । कार्यक्रम तथा बजेट आवश्यकताको अनुमान नगरपालिकाका सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधि र सरोकारवालाहरूको कार्यशाला तथा वडा स्तरीय छलफलबाट प्रस्ताव गरिएको हो । विगतका आ.व.को आधारमा नगरपालिकालाई आगामी ५ आ.व.मा आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतबाट प्राप्त हुनसक्ने अनुमानित कुल आय **(पुजीगत र चालु) रु ३ अर्ब ३२ करोड ३५ लाख** हुनसक्ने देखिन्छ । आ.व. २०८३/८४ देखि आ.व. २०८७/८८ सम्ममा प्राप्त हुने बजेट रकम कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक क्षेत्रमा तथा तोकिएको विषय क्षेत्रमा खर्चहुने भएकोले योजना तर्जुमा गोष्ठीले तय गरेको नगरपालिकाका प्रमुख प्राथमिक क्षेत्रहरूलाई प्रमुख प्राथमिकताका आधारमा खर्च हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । विषयगत तथा उपक्षेत्र अनुसार खर्चको अनुमान तलको तालिकामा देखाईएको छ । यसरी तय गरिएको आवश्यक लागत नगरपालिकाको आन्तरिक आय सघं तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने विभिन्न प्रकारका अनुदान र जनसहभागिता स्वरूप प्राप्त हुन सक्ने परिमाणहरूलाई अनुमानका आधारमा निर्धारण गरिएको छ ।

तालिका ४२: विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

क्र.स.	क्षेत्र तथा उपक्षेत्र	जम्मा कार्यक्रम संख्या	अनुमानित बजेट लागत (रु. हजारमा)					जम्मा	बजेट प्रतिशत
			आ.व.	आ.व.	आ.व.	आ.व.	आ.व.		
			२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८		
१	आर्थिक क्षेत्र	२३६	३०३६५	३६७२५	३९२३५	३०६५०	३४९४५	१७९१२०	१२.२९
१.१	कृषि तथा पशुपालन	७३	७४२०	१००७०	१०९७०	६३००	८३५०	४३९१०	२५.१९
१.२	सिंचाई	४०	२२५०	३८५०	४०००	४४५०	४२००	१८७५०	१०.९६
१.३	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	५५	१५८००	१३०५०	१४७००	११९००	१२९५०	६८४००	३९.९७
१.४	उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति	३५	१४५०	४८५०	५६००	३९५०	४७००	२०५५०	१२.०९
१.५	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	३३	३४४५	४९०५	३९६५	४०५०	३९४५	२०३९०	११.८७
२	सामाजिक क्षेत्र	३९६	८३२९५	१०८५५५	१०२९३५	९९०६५	१०३२३५	४९७०८५	३५.४७
२.१	स्वास्थ्य तथा पोषण	८८	१५७२५	३४७६०	२७६९०	२३७६०	२४५९०	१२६३६५	२५.४२
२.२	शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन	११९	२७८९५	२८९६५	२९८३५	३०४३५	३३९३५	१५०९८५	३०.३७
२.३	खानेपानी तथा सरसफाई	६२	१०७९५	१६३७०	१७५२०	१५२२०	१५९७०	७५८७५	१५.२६
२.४	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	६७	११६५०	१२७५०	११८५०	१५१५०	१४२२०	६५६२०	१३.२०
२.५	युवा तथा खेलकुद	६०	१७३९०	१५७९०	१६९२०	१४५००	१४६००	७८२४०	१५.७४
३	पूर्वाधार क्षेत्र	३२५	९१५९५	९६३५०	११३०५०	१४९८५०	१४४७००	५८७५४५	४९.९२
३.१	वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	४६	१३२९०	१०९००	१२९००	१३२००	८८५०	५९०६०	१०.०५

क्र.स.	क्षेत्र तथा उपक्षेत्र	जम्मा कार्यक्रम संख्या	अनुमानित बजेट लागत (रु. हजारमा)					जम्मा	बजेट प्रतिशत
			आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.		
			२०८३-०८४	२०८४-०८५	२०८५-०८६	२०८६-८७	२०८७-८८		
३.२	सडक, पुल तथा यातायात	२३६	६९४३५	७९०००	८५०००	९९२२००	९२९०५०	४५८६८५	७८.०७
३.३	जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	२२	४९००	६९५०	७५००	८४५०	७८००	३५६००	६.०६
३.४	सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	२९	४०५०	७५००	७६५०	८०००	७०००	३४२००	५.८२
४	वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र	८७	९३३७०	९८०००	९९८००	९४६००	९८८५०	८४६२०	६.०४
४.१	वन तथा जैविक विविधता	२८	९४००	२३००	२६५०	९८००	३९००	९९२५०	९३.२९
४.२	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	९३	९००	९४००	९०००	६००	९९५०	५०५०	५.९७
४.३	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	९५	३७७०	६३५०	७०५०	२९००	९९५०	२९२२०	२५.०८
४.४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	३९	७३००	७९५०	९९००	९०९००	९२६५०	४७९००	५५.६६
५	संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र	६२	९९२९०	८९९०	७९४०	७८९०	७८९०	४३२००	३.०८
५.१	सेवा प्रवाह तथा सुशासन	९७	४३००	४०००	३७५०	३८५०	३६५०	९९५५०	४५.२५
५.२	मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास	९३	८९०	९५९०	९७९०	२०९०	२०९०	८४५०	९९.५६
५.३	तथ्याङ्क प्रणाली	९	२८००	७००	९३००	८५०	५००	६९५०	९४.२४
५.४	वित्तीय सुशासन	८	२५३०	३८०	३८०	९८०	६३०	४९००	९.४९
५.५	राजस्व परिचालन	९५	७७०	९५२०	७२०	९२०	९०२०	४९५०	९९.४६
६	अन्तरसम्बन्धित विषय	२४	२७००	४९००	३२५०	३६००	४३००	९७९५०	९.२८
६.१	नगरपालिका सुरक्षा	९	९००	९९००	९९००	९२००	९८००	६९००	३८.४४
६.२	मानव अधिकार	८	५५०	८००	६००	७००	६००	३२५०	९८.९९
६.३	संघीय शासन प्रणाली	३	३५०	३५०	३५०	४००	४००	९८५०	९०.३९
६.४	स्थानीय तहको सन्तुलित विकास	४	९००	९०५०	९२००	९३००	९५००	५९५०	३३.९५
जम्मा		९९३०	२३२६९५	२७९९२०	२८६२९०	२९७६५५	३९३९२०	९४०९५२०	९००

ढोरपाटन नगरपालिकाको आवधिक योजना अवधिको लक्ष्य प्राप्तिका लागि क्षेत्रगत कूल लागत बजेट रु.९ अर्ब ४० करोड ९५ लाख २० हजार अनुमान गरिएको छ । चालू खर्च घटाउँदै जाने नीति अनुरूप आवधिक योजनाको अवधि भर चालू खर्च ५८ प्रतिशतमा सिमित गर्ने र पुँजीगत खर्च ४२ प्रतिशत हुने अनुमान गरिएको छ । आयोजनाहरूको लागि कुल बजेटको ४२.९७ प्रतिशत बजेट विनियोजन गरिएको छ र नपुग रकम वैकल्पिक स्रोत: संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा अन्य दाताहरू सँग लागत साभोदारीमा कार्यान्वयन गरिनेछ । विषय क्षेत्र अन्तर्गत सबै भन्दा बढी पूर्वाधार विकासका लागि ४९.९२ प्रतिशत बजेट लागत अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी, सामाजिक विकासका लागि ३५.४७ प्रतिशत, आर्थिक विकास क्षेत्र विकासका लागि करिब ९२.२९ प्रतिशत, वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि ६.०४ प्रतिशत, संस्थागत तथा सुशासन क्षेत्र विकासका लागि ३.०८ प्रतिशत र अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्र विकासका लागि ९.२८ प्रतिशत खर्च हुने अनुमान गरिएको छ ।

१०.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

ढोरपाटन नगरपालिकाले विगतमा प्राप्त गरेको वित्तीय आयको स्रोतको प्रवृत्तिको आधारमा आगामी पाँच वर्षका लागि कुल आय व्यय वित्तीय विश्लेषण र प्रक्षेपण खाका तयार गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०८२-८३ को आयमा प्रत्येक वर्ष ५-८ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने र केही क्षेत्रमा नीजि, गैरसरकारी तथा जनश्रमदान तथा भौतिक पूर्वाधारको क्षेत्रमा संघ तथा प्रदेश सरकारको उल्लेख्य योगदान हुने अनुमान गरी यो आय प्रक्षेपण गरिएको छ । आय प्रक्षेपण गर्दा खुद विकास कार्यमा लगानी गर्न उपयोग हुन सक्ने बजेट तथा कार्यक्रमको शिर्षकहरुलाई मात्र समावेश गरिएको छ । नगरपालिकाको कर्मचारी व्यवस्थापन, तलब भत्ता, जेष्ठ नागरिक भत्ता जस्ता राज्यका अनिवार्य दायित्वका रकमहरु जसरी आँउछ त्यसरी नै खर्च हुने हुँदा यसमा समावेश गरिएको छैन । यसर्थ बजेट कार्यक्रम प्रक्षेपण गर्दा वित्तीय समानीकरण अनुदान र शर्त अनुदान (संघीय तथा प्रादेशिक) लाई आयको प्रमुख स्रोत मानीएको छ भने आन्तरिक आम्दानी तथा राजश्व बाँडफाँडको आयलाई नगरपालिकाको चालु तथा प्रशासनिक खर्च हुने मानी प्रक्षेपण गरिएको छ ।

ढोरपाटन नगरपालिकाले संघ र प्रदेश सरकारबाट नियमित रूपमा प्राप्त गर्ने अनुदानका आधारमा चालु आ.व २०८३/८४ को बजेट रु ६२ करोड ७७ लाखलाई आधारमानि आ.व. २०८७/८८ सम्मका लागि कुल आयको प्रक्षेपण गरिएको हो । यही अनुमानका आधारमा आ.व. २०८७/८८ सम्ममा नगरपालिकामा कुल आय रु ३ अर्ब ३२ करोड ३५ लाख हुने अनुमान गरिएको छ । उक्त आयमा कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक खर्च बापतको रकम तथा तोकिएको क्षेत्रमा खर्च हुने रकम घटाउदा नगरपालिकाले लगानी गर्न सक्ने लगानी योग्य रकम **रु १ अर्ब ३५ करोड १० लाख** हुन आउने देखिन्छ । यसका लागि थप दातृ निकाय, विशेष कोषको लागि प्रदेश र संघमा कार्यक्रम पेश गर्ने, नीजिक्षेत्र तथा सहकारी संस्था परिचालन गर्ने, प्राकृतिक श्रोतबाट आन्तरिक आय बढाउने जस्ता उपायहरु अवलम्बन गर्ने छ ।

यस आवधिक योजना अवधिमा कूल १ अर्ब ४० करोड १५ लाख .२० हजार खर्च हुने अनुमान गरिएको छ भने करिब रु. ५ करोड ६ लाख ३९ हजार (३.६१ प्रतिशत) विभिन्न स्रोतहरुबाट रकम प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । कूल अनुमानित खर्च गर्न अपुग हुने रकम बजेटका लागि नगरपालिकाले थप श्रोतहरु परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । जसका लागि नगरपालिकाले निम्नअनुसारका रणनीतिहरु अवलम्बन गरी श्रोत व्यवस्थापन गर्न सकिने देखिन्छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को दफा ६० ले राजश्व श्रोतको बाँडफाँड हुने व्यवस्था गरेको छ । अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को परिच्छेद ४ दफा ८,९,१० र ११ बमोजिम यस ढोरपाटन नगरपालिकालाई प्राप्त हुनसक्ने आर्थिक श्रोतहरु निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४३: नगरपालिकालाई प्राप्त हुने बजेटको स्रोत तथा शीर्षकहरुको विवरण

क्र. सं.	श्रोत	शीर्षकहरु
१	नेपाल सरकार	वित्तीय समानिकरण, शर्त, विशेष र समपूरक अनुदान
२	प्रदेश सरकार	वित्तीय समानिकरण, शर्त, विशेष र समपूरक अनुदान
३	राजस्व बाँडफाँड	मूल्य अभिवृद्धि कर, आन्तरिक उत्पादनमा लागेको अन्तःशुल्कको रकम, प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम
४	आन्तरिक आम्दानी	एकीकृत सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, गैर कर आदि
५	अन्तर स्थानीय तह लगानी	फोहोर प्रशोधन केन्द्र निर्माण बजेट आदि
६	वैदेशिक स्रोत	नेपाल सरकारबाट स्वीकृति प्राप्त कार्यक्रमका रकमहरु
७	जनसहभागिता	विकास निर्माणमा उपभोक्ताबाट सङ्कलित रकम
८	आन्तरिक ऋण	आयोगको मापदण्ड बमोजिम स्वदेशी वित्तीय संस्थाबाट लिएको ऋण

१०.५ वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनको रणनीति

नेपालको संविधानको धारा ५९ अनुसार स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रको आर्थिक अधिकार सम्बन्धी विषयमा कानुन बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने नीति तथा योजना बनाउने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा

संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ ले स्थानिय निकायको आफ्नो अधिकारक्षेत्रको विषयमा स्थानीयस्तरको विकासको लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था समेत गरेको छ । संविधानको उक्त व्यवस्था र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन अनुसार ढोरपाटन नगरपालिकाको लागि ५ वर्षे रणनीतिक योजना कार्यान्वयन गर्न वित्तीय व्यवस्थापन तथा बजेट परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउन निम्न ऐन, नियम तथा कार्यविधिहरु तथा कानुनी आधारहरु परिपालन गर्नु पर्ने हुन्छ ।

- नेपालको संविधान २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४
- अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन २०७४
- राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४
- संघीय आर्थिक कार्यविधि ऐन २०७५
- नगरपालिकाको वार्षिक नीति तथा बजेट
- मध्यमकालीन खर्च संरचना
- विकास सहायता नीति २०७१
- सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३
- स्थानीय तहको वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४
- सार्वजनिक खरीद नियमावली २०७५
- वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेट (मध्यमकालीन खर्च संरचना समेत) तर्जुमा सम्बन्धी मार्गदर्शन २०७४

यस आवधिक योजना अवधिमा कूल अपुग हुने बजेटका लागि नगरपालिकाले थप श्रोतहरु परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । विभिन्न स्रोतहरुबाट रकम प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । जसका लागि नगरपालिकाले निम्नअनुसारका रणनीतिहरु अवलम्बन गरी श्रोत व्यवस्थापन गर्न सकिने देखिन्छ ।

- यस आवधिक विकास योजना अवधिमा नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने वार्षिक विकास योजनाहरु यस योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यसँग तादत्म्यता हुने गरी तर्जुमा गरिने छ, जसले गर्दा योजना अवधिमा कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम तथा बजेटले पूर्णरूपमा यस आवधिक विकास योजनाको लक्ष्य उद्देश्य प्राप्तमा योगदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
- कानुनले तोके बमोजिम र रणनीतिक योजनाले परिकल्पना गरे बमोजिमको वित्तीय व्यवस्थापनका लागि ढोरपाटन नगरपालिकाले आवश्यक कर्मचारी व्यवस्थापन वित्तीय व्यवस्थापन नीति तथा संयन्त्र र विद्युतीय प्रविधि लगायतका प्रणालीहरु व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- कर तथा गैर राजस्व परिचालनमा करको दरभन्दा पनि दायरा वृद्धि गरी नगरपालिकाको राजस्व क्षमता वृद्धि गरी स्रोतको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- गैर सरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- अन्तरराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था, द्विपक्षीय संस्था, बहुपक्षीय संस्थाहरुबाट प्राप्त हुने सहयोगलाई वृद्धि गर्न पहल गरिनेछ ।

- स्थानीय पूर्वाधार विकास साभेदारी कार्यक्रमबाट नगरपालिकामा आउने रकमलाई नगरपालिका स्तरीय महत्व बोकेका ठूला आयोजना निर्माणमा उपयोग गरिनेछ ।
- स्थानीय बचत तथा ऋण समूहहरू, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरू जस्ता सामुदायिक क्षेत्रहरूसँगको साभेदारीमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट विशेष तथा सम्पूरक अनुदान प्राप्त गरिनेछ ।
- नगरपालिका क्षेत्रभित्र राष्ट्रिय र प्रदेश स्तरीय महत्वका योजनाहरू छनोट र कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले संघ र प्रदेश सरकारसँग पहल गरी ठूला आयोजनामा नगरपालिकाको लगानी न्यूनीकरण गरिनेछ ।
- उत्पादनशील तथा तुलनात्मक लाभका क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित एवम् अभिवृद्धि गरिनेछ ।
- स्थानीय गौरवका आयोजनाहरूको कार्यान्वयनलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्ने र सोका लागि संघ र प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गर्ने ।
- नगरपालिकाको राजस्व परिचालन क्षमता विस्तार तथा स्थानीय श्रम, श्रोत र साधन परिचालन र जनसहभागिता वृद्धि गरी नगरपालिकाको स्रोत वृद्धि गरिनेछ ।
- धार्मिक पर्यटकिय स्थल लगायत सांस्कृतिक सम्पदाको पुनःनिर्माणमा निजी क्षेत्र, समुदाय र सम्भावित स्थलहरूमा पूरातत्व विभागको सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।
- स्थानीय सरकारलाई प्राप्त ऋण लिने अधिकारको उपयोग गरी थप सम्भाव्यताको आधारमा ऋण समेत परिचालन गरिनेछ ।
- नगरपालिकाको प्राथमिकतामा पर्ने तथा सिमाना जोडिएका स्थानीय तहहरूसँगको साभ्ना चासोका आयोजनाहरूका लागि नगरपालिकाले अन्तरपालिका आयोजनाको प्रारूप तयार पारी वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनको रणनीति बनाउनेछ ।
- आर्थिक पारदर्शिता र जवाफदेहिताका लागि नगरपालिका योजना, प्रगति तथा अनुगमन प्रतिवेदनहरू वेभसाइटमा राख्ने, जनगुनासाहरु लिन र जवाफ दिन सकिने किसिमका एप्लिकेसनको पहुँच विस्तार गर्ने, वार्षिक प्रकाशन गर्ने, मिडिया अनुगमन गराउने तथा आमञ्चार संवाद कार्यक्रमहरू राख्ने योजनाहरू लागु कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, अभिलेख प्रणाली र सिकाइ प्रक्रियालाई थप सुदृढ गरिनेछ ।

१०.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन

१०.६.१ योजना कार्यान्वयन

आवधिक योजना सरल उपयोगी र कार्यान्वयन सम्भव होस् भन्ने उद्देश्यले विषयविज्ञको सहयोगमा विधायक समितिबाट मस्यौदा गरी प्रक्रियागत तथा विशेषज्ञता दुवैको समिश्रणबाट योजना तर्जुमा गरिएको छ । आवधिक योजनालाई दीर्घकालीन सोच उन्मुख रही आगामी पाँच वर्षको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम मार्फत कार्यान्वयन गरिनेछ । योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कनका आधारमा यसका नीति, कार्यक्रम र प्राथमिकताहरूमा समयोचित परिमार्जन गरिनेछ । नगरपालिकाको विकास नगरपालिका वा सरकारी क्षेत्रको एकल प्रयासले मात्र संभव छैन । त्यसैले यो योजना कार्यान्वयनमा निम्नअनुसारका अनुसार विभिन्न क्षेत्रको भूमिका अपेक्षा गरिएको छ ।

तालिका ४४: आम्दानीको स्रोत तथा योजना कार्यान्वयनमा लगानी

क. स.	आम्दानीको स्रोत	आगामि ५ वर्षको स्रोतअनुसार प्रक्षेपण, प्रतिशतमा					जम्मा, प्रतिशत
		आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	
		२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	
१	संघीय सरकार	६४.००	६३.५०	६४.५०	६५.००	६५.००	६४.४०
२	प्रदेश सरकार	१२.००	१२.५०	१२.००	१२.००	१३.००	१२.३०
३	आन्तरिक आय राजस्व	१०.००	१०.५०	१०.५०	१०.५०	१०.००	१०.३०
४	अन्य अनुदान	५.००	४.००	४.००	४.००	३.००	४.००
५	जनसहभागिता	२.००	२.००	२.५०	२.००	२.००	२.१०
६	निजी लगानी	३.००	३.००	२.५०	३.००	३.००	२.९०
७	अन्तर स्थानिय तह साभेदारी	१.००	१.००	०.५०	०.५०	०.५०	०.७०
८	गैसस र सामुदायिक क्षेत्रको लगानी	२.००	२.००	२.५०	२.००	२.५०	२.२०
९	आन्तरिक ऋण परिचालन	१.००	१.५०	१.००	१.००	१.००	१.१०
जम्मा		१००	१००	१००	१००	१००	१००

सरकारी क्षेत्रको लगानी : आवधिक योजनालाई कार्यान्वयन गराउने प्रमुख भूमिका सरकारी क्षेत्र अर्थात् नगरपालिकाको हो । नगरपालिकाले नै सबै क्षेत्रसँगको समन्वय र साभेदारीमा योजना कार्यान्वयन गराउनेछ । नगरपालिकाले निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न संघीय र प्रदेश सरकार समेतको सहयोगमा पूर्वाधार विकास गरी विकासको आधार तयार गर्ने, नीतिगत, कानुनी, संरचनागत तथा प्रक्रियागत सुधार गरी निजी क्षेत्रलाई लगानी मैत्री वातावरण तयार गर्ने र सो अनुसार प्रभावकारी अनुगमन र नियमन गर्ने कार्य गर्नेछ । मौलिक हक अधिकार र मानव अधिकार संरक्षण, गरिबी निवारण, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सामाजिक विकास, महिला पिछडिएका वर्गको संरक्षण र विकास, समावेशिता, वातावरण संरक्षण, सामाजिक सुरक्षा, आदि निजी क्षेत्र आकर्षण नहुने क्षेत्र र सरकारको भूमिका नभइ नहुने क्षेत्रमा नगरपालिका आफैले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नेछ ।

निजीक्षेत्रको लगानी : यो योजना कार्यान्वयनमा निजीक्षेत्रले महत्वपूर्ण साभेदारीको रूपमा भूमिका खेल्ने अपेक्षा गरिएको छ । विशेष गरी कृषि तथा पशुविकास, उद्योग, पर्यटन तथा विभिन्न सेवा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ । सरकारबाट भएको नीतिगत, कानुनी र संरचनागत सुधारको लाभ लिई प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको विकास गर्दै उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने, आय र रोजगारीका अवसर सृजना गर्ने, गुणस्तरीय उत्पादन र बजारीकरण गर्ने, बजारमा अत्यावश्यक वस्तु तथा सेवाको अभाव हुन नदिने जिम्मेवारी र दायित्व बोधका साथ नियमित कर तथा अन्य राजस्व बुझाउने जस्ता महत्वपूर्ण भूमिकाको अपेक्षा निजी क्षेत्रबाट गरिएको छ । यस क्षेत्रबाट करिब २.९० प्रतिशत लगानी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

बैंक तथा सहकारी क्षेत्रको लगानी : बैंक तथा सहकारीले संस्थामा आवद्ध सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक समृद्धि हासिल गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ । स-साना बचत र ऋण परिचालन गर्न स्थानीय समुदायलाई सङ्गठित रूपमा आर्थिक सामाजिक विकासमा परिचालन गर्न, स्थानीय श्रोत र साधनको उपयोग गर्न, सहकारीताको धारणा अभिवृद्धि गर्न सहकारी संस्थाहरूले महत्वपूर्ण योगदान दिएका छन् । नगरपालिकाले उद्यम विकास, रोजगारी सृजना, समावेशी आर्थिक वृद्धि, गरिबी निवारण आदिमा बैंक तथा सहकारीक्षेत्रको विशेष भूमिका अपेक्षा गरी यसक्षेत्रबाट योजना अवधिमा ४.०० प्रतिशत लगानी प्रक्षेपण गरिएको छ ।

गैह सरकारी क्षेत्र (गैसस) को लगानी : समूह परिचालन, सचेतना मूलक कार्यक्रम, स-साना पूर्वाधार विकास, समुदायमा आधारित सेवा प्रवाह, लैङ्गिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण, समूह बचत तथा ऋण परिचालन, ससाना आय मूलक कार्यक्रम सञ्चालन, रोजगारी सृजना, नीतिगत पृष्ठपोषण आदि कार्यमा गैससले नगरपालिकासँग महत्वपूर्ण साभेदारीको रूपमा काम गर्दै आएका छन् । आफ्ना वैशिष्ट्यताका क्षेत्रमा गैससले प्रमुख साभेदारीको रूपमा काम गर्ने अपेक्षाका साथ यस क्षेत्रबाट २.२० प्रतिशत लगानी हुने अनुमान गरिएको छ ।

उपभोक्ता समूह, नागरिक समाज र सामुदायिक सङ्घ संस्था लगायतको लगानी : विकास प्रदायकले जतिसुकै प्रयास गरेता पनि यसका प्रापक अर्थात् उपभोक्ताको सहभागिता, सहयोग, सहकार्य र अपनत्व ग्रहण भई दिगो व्यवस्थापन नगरे सम्म विकासलाई गति दिन सम्भव छैन । त्यसकारण यिनीहरूबाट विकास कार्यमा व्यापक सहयोग सहभागिता र निगरानी हुने अपेक्षा गरिएको छ । विकास कार्यमा उपभोक्ता समूह र स्थानीय समुदायको योगदान २.१० प्रतिशत हुने अनुमान गरिएको छ ।

अन्तर स्थानीय तह साभेदारी : नगरपालिकासँग सिमाना जोडिएका स्थानीय तहहरूसँग मिलेर रणनीतिक महत्वका विकासका योजनाहरू साभेदारीमा विभिन्न विकास निर्माणका कार्यमा लगानी हुने अनुमान गरिएको छ । यस किसिमका अन्तर स्थानीय तह साभेदारीमा करिब ०.७० प्रतिशत लगानी हुने अनुमान गरिएको छ ।

‘आवधिक योजना तर्जुमा निर्देशिका २०७५’ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम योजना अवधिमा हाँसिल गर्न चाहेको लक्ष्य पूरा गर्न आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्न निम्नानुसार कदमहरू अपनाउनु पर्ने हुन्छ ।

- आवधिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि योजना टोलीको गठन भएको निर्देशन समिति र विषयगत समितिहरूलाई स्थायित्व दिने ।
- भौतिक विकास योजना कार्यान्वयन गर्दा नगर विकास ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिम विषेशतः जग्गा विकास कार्यक्रमहरू र निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन गर्दै लैजाने तथा कार्यान्वयनको क्रममा सहरी तथा भवन विकास विभागको संबन्धित कार्यालय र अन्य केन्द्रिय निकायहरूसँग समन्वय राख्ने ।
- केन्द्रिय स्तरमा नीति निर्देशन र अनुगमन गर्न स्थानीय विकास मन्त्रालय र सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागको साभ्ता तथा संयुक्त अवधारणाको लागि स्थानीय स्तरबाट पहल गर्ने ।
- बहु-क्षेत्रगत लगानी कार्यक्रममा समावेश भए अनुरूप वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम हरु आवधिक योजनाले लक्षित गरेका सूचकहरूको प्राप्तितर्फ विषेश ध्यान, अग्रणी क्षेत्रहरूको अनुसरण, प्राप्त हुन सक्ने विकास बजेट जस्ता आधारमा तयार गर्ने ।
- आयोजना/कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि खर्च हुने रकम र नगद प्रवाह बीच सन्तुलन कायम राख्ने ।
- योजना सञ्चालन तयार गर्दा उक्त योजना सम्पन्न भएपछि गरिने मर्मत संभारको कार्य योजना तयार गर्ने ।
- कार्यान्वयन गर्दाका आयोजनाहरूको सुपरिवेक्षण, अनुगमन र मूल्याङ्कन समेत गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने ।

१०.६.२ कार्यान्वयन प्रक्रिया

आवधिक योजना कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले निम्न प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरि अगाडी बढ्ने छ ।

कार्यक्रम सूची तयारी : नगरपालिकाले आवधिक योजनाले निर्धारण गरेका प्राथमिकताका कार्यक्रमहरू आफैले कार्यान्वयन गर्ने, संघीय सरकारबाट कार्यान्वयन हुने, प्रदेश सरकारबाट कार्यान्वयन हुने, तीनै तहका सरकारबाट संयुक्त लगानीमा कार्यान्वयन हुने, प्रदेश वा संघ सरकारको साभेदारीमा कार्यान्वयन गर्ने, अन्य स्थानीय सरकारको साभेदारीमा सञ्चालन हुने, गैसस तथा अन्तरराष्ट्रिय गैसस मार्फत कार्यान्वयन हुने, विकास साभेदारबाट कार्यान्वयन हुने तथा निजी क्षेत्रबाट कार्यान्वयन गरिने छुट्टा छुट्टै सूची तयार गरिनेछ ।

छलफल एवम् अन्तरक्रिया : सूची तयार गरेपछि निजीक्षेत्र, गैसस, सहकारी क्षेत्र र सामुदायिक क्षेत्रले सञ्चालन गर्ने कार्यका लागि नगरपालिकाले सम्बन्धित क्षेत्रहरूसँग छलफल र अन्तरक्रिया गरी लगानी गर्न सहयोग एवम् सहजीकरण गर्नेछ । वस्ती तथा टोल स्तरमा कार्यक्रम बारे छलफल गर्दा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तगर्न मद्दत गर्नेकार्यक्रमबारे छलफल गर्नु पर्दछ । छलफल र अन्तरक्रियालाई नियमित गराई उनीहरूलाई सरकारको असल सहयोगीको रूपमा विकास गर्दै लगिनेछ । वस्ती/टोल स्तरका योजना छनौट गर्दा सो वस्ती भित्रका सबै वर्ग र

समुदाय, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, युवा, वालवालिका, जेष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, पिछडिएको वर्ग आदि लगायत सबै समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गरिनेछ ।

मध्यकालीन खर्च संरचना तयारी : नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमलाई आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रम बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न तथा योजनाको प्राथमिकीकरण गर्दै प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूमा लगानी सुनिश्चित गर्न मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरी वार्षिक रूपमा परिमार्जन गर्दै लगिनेछ । मध्यकालीन खर्च संरचनाले निर्धारण गरेको योजना र बजेटको प्राथमिकताका आधारमा क्रमशः योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।

नतिजामा आधारित अनुगमन ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा : आवधिक योजनासँग वार्षिक योजनाको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी कार्यान्वयन गर्न वार्षिक कार्यक्रम संलग्न गरी स्वीकृत गरिने व्यवस्था गरिनेछ । कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३, खरिद नियमावली लगायत अन्य सम्बन्धित ऐन नियम अन्तर्गत रह योजनाको प्रकृति अनुसार ठेक्का, करार, अमानत वा उपभोक्ता समितिमध्ये उपयुक्त माध्यमबाट गरिनेछ । त्यसैगरी गैसस तथा विकास साभेदारहरूसँगको साभेदारीमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्धित निकायसँग गरेको सम्झौता बमोजिम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१०.६.३ कार्यान्वयन संयन्त्र

विशेष योजनाबाहेक अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन योजना कार्यान्वयनका लागि स्थायी प्रकृतिको निम्न संरचनाले योजना कार्यान्वयन गरिनेछ ।

- नगरपालिकास्तरीय योजना तथा अनुगमन समिति: जनप्रतिनिधि तथा प्रमुख कर्मचारी सम्मिलित समिति ।
- नगरपालिकास्तरीय योजना कार्यान्वयन समिति: विषयगत शाखा/शाखाका प्रमुखहरूको समिति ।
- विषयगत समिति: जनप्रतिनिधिहरूको नगरपालिका स्तरीय विषयगत समिति ।
- वडास्तरीय योजना तथा अनुगमन समिति ।
- विषयविज्ञ तथा परामर्श समिति ।
- नागरिक समाज संस्था तथा तेश्रो पक्ष

१०.६.४ कार्यान्वयन विधि

माथिको संयन्त्रले योजना कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित गर्न निम्न विधिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

- कार्ययोजना विस्तृतीकरण: कार्यक्रम, बजेट, कार्यविधि, समय, जिम्मेवारी, नतीजाहरूको विस्तृत विवरण ।
- लागत इस्टिमेट तथा डिजाइन तयारी र स्वीकृति
- स्थलगत अनुगमन
- खरिद विधि छनोट
- योजना पेश, सम्झौता र कार्यदेश
- कार्यान्वयन, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण
- प्रतिवेदन तथा मूल्याङ्कन
- सहभागितामूलक मध्यावधि समीक्षा
- सहभागितामूलक अन्तिम समीक्षा (तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन)

१०.६.५ अख्तियारी

आवधिक योजनाको अन्तिम प्रतिवेदनलाई नगर कार्यपालिकाले नगर सभाबाट पारित गरेपछि, उक्त योजनाको वार्षिक कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनमा लैजानु पर्ने हुन्छ। वार्षिक कार्ययोजना तयार पार्नका लागि नगरपालिका प्रमुखले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत (प्रप्रअ) लाई अख्तियारी दिनु पर्ने हुन्छ। प्रप्रअले मध्यकालीन खर्चसंरचनालाई आधार बनाई क्रमागत रूपमा कार्यान्वयन गर्ने गरी आयोजनाहरूको रोलक्रम मिलाएर राख्नु पर्ने हुन्छ। प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले रोलक्रममा व्यवस्थापन गरिएका आयोजनाहरूको कार्यान्वयनमा विषयगत शाखा, इकाई तथा वडा कार्यालयहरूसँग कार्यक्रम माग गर्नुपर्ने हुन्छ। माग भई आएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि नगरकार्यपालिकाले सम्बन्धित शाखा, इकाई तथा वडा कार्यालयलाई अख्तियारी प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ।

नगरसभाबाट अख्तियारी प्राप्त कार्यक्रमको सफल र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रत्येक शाखा तथा इकाईले आफ्नो शाखा तथा इकाईसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरूको मार्गदर्शन तयारी गरी गर्नु पर्ने हुन्छ। मार्गदर्शनका साथसाथै आवश्यकता अनुसार खर्चको अख्तियारी पनि पठाउनु पर्ने हुन्छ।

कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि विद्यमान संघीय तथा स्थानीय कानूनका आधारमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने व्यक्ति वा संस्था (उपभोक्ता समिति, ठेक्केदार, करार, गैसस आदि) लाई कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सम्झौता गरी नगर कार्यपालिकामा पठाउनु पर्ने हुन्छ। कार्यक्रमहरू नगरसभाबाट स्वीकृत भएपछि सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्नु पर्ने हुन्छ। यसरी कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रक्रियामा लैजादा नगरपालिकाले कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाईबाट प्रगती प्रतिवेदन लिने अभ्यास अपनाईने गरिन्छ।

१०.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

नगरपालिकाले अनुगमन कार्य योजना बनाई नियमित रूपमा नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयन तथा नतिजा सूचकमा आधारित भई सहभागीतामूलक प्रक्रियाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ। कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू, निर्धारित समयावधि भित्र निश्चित उपलब्धि तथा लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सशक्त एवम् निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था गरिनेछ। अनुगमनमा संलग्न हुने जनप्रतिनिधि एवं कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गरिनेछ। अनुगमनका लागि आवश्यकता अनुसार सरोकारवालाहरू र तेस्रो पक्ष समेतलाई सहभागिता गराइनेछ। नतिजा सूचकमा आधारित अनुगमन खाका तयार गरी सोही अनुसार नियमित अनुगमन, वार्षिक समीक्षा, मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन गरिनेछ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा काम गर्ने सबै जनशक्तिलाई बलियो साभेदारीको निर्माण, **M&E Matrix, Project Performance Information System –PPIS- Software, M&E data** को प्रयोग तथा अभिलेख व्यवस्थापन गरिनेछ। नगरपालिकाले देहायको उद्देश्य प्राप्तिका लागि अनुगमन गर्नेछ।

- चालु परियोजनाको प्रगति र ढिलासुस्तीको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई समयमा नै जानकारी गराई परियोजनालाई सही बाटोमा हिंडाउन।
- आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका सूचकहरूको स्थिति अद्यावधिक गर्दै समग्र विकासको अवस्था मापन गर्न।
- आवधिक योजनाको उपलब्धि मापन गर्दै विकासको गन्तव्यलाई सहि दिशा प्रदान गर्न।
- कार्यतालिका अनुसार काम भए नभएको यकिन गर्न।
- तोकिएको कामको समय, लागत र गुणस्तर कायम गर्न।
- कार्यान्वयनको क्रममा भएका गल्ती वा कमजोरी तत्काल सुधार गर्न।
- डिजाइन वा कार्यान्वयनमा भएका गल्ती सुधार गरी सार्वजनिक कोषको अपव्यय हुनबाट रोक्न।

कार्यान्वयन गरिएका योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू के कति सान्दर्भिक, लाभदायी र प्रभावकारी भए तथा के कस्ता उपलब्धि एवं प्रभावहरू हाँसिल भए भन्ने कुराको उद्देश्यपूर्ण र व्यवस्थित तरिकाले आन्तरिक र बाह्य मूल्याङ्कनकर्ताबाट गराइनेछ । नगरपालिकाले देहायका आयोजनाहरूको अनुगमन गर्नेछ ।

- नगरपालिकाबाट स्वीकृत कार्यक्रम वा आयोजनाहरू,
- नगरपालिकाबाट लगानी भएका आयोजनाहरू,
- नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त स्रोत साधन मार्फत सञ्चालित आयोजनाहरू,
- नगरपालिका क्षेत्रभित्र गैरसरकारी संस्था मार्फत सञ्चालित आयोजनाहरू,
- नगरपालिकाले आवश्यक ठानेका अन्य आयोजनाहरू ।

१०.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता

अनुगमनले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ । योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ, छैन र कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त हुने स्थिति छ, छैन भनी विभिन्न तहमा व्यवस्थापन वा व्यवस्थापनले तोकेको व्यक्ति तथा निकायबाट निरन्तर र आवधिक रूपमा निगरानी राख्ने कार्य तथा त्यसबाट प्राप्त नतिजाको विश्लेषणका लागि मूल्याङ्कनको आवश्यकता पर्दछ । विकास आयोजनाहरूबाट निर्धारित समयावधि भित्र निश्चित उपलब्धि तथा लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सशक्त एवम् निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था हुनु पर्दछ । अनुगमन एउटा निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो, जो आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ, यसको मुख्य उद्देश्य चालू परियोजनाको प्रगति र ढिला-सुस्तीको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई समयमा नै जानकारी गराई परियोजनालाई सही बाटोमा हिँडाउनु हो ।

आवधिक विकास योजनाको अनुगमन गर्दा प्रभाव तहमा लक्ष एवम् विषयगत लक्ष्यहरूको र नतिजातहमा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको विभिन्न तहमा गरिने भएकोले ढोरपाटन नगरपालिकाको अनुगमन प्रणाली आफ्नो संस्थागत क्षमता र आवश्यकताका आधारमा गरिनेछ । अनुगमन गर्नका लागि तयार गरिएको ढाँचा प्रचलित सोच तालिका (**Log Frame**) लाई आधार मानी उपलब्ध हुनसक्ने तथ्याङ्कको परिमाणात्मक स्थितिका आधारमा तयार गरिनेछ । अनुगमनमा राष्ट्रिय सरोकारका विषय, मानव विकास सूचकाङ्क निर्दिष्ट लक्ष्य पूरा गर्ने दिगो विकास लक्ष्य सम्बन्धी नेपालले पूरा गर्ने लक्ष्य राखेका सूचकहरू समेतको अनुगमन व्यवस्थापन गरिनेछ ।

१०.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी

कार्यक्रम आयोजनाको पहिचानको चरणदेखि कार्यान्वयन सम्पन्न भई सञ्चालन अवधिमा समेत अनुगमन गरिरहनु पर्छ । यसरी विभिन्न चरणमा गरिने अनुगमनबाट प्राप्त भएका नतिजा, सुझाव तथा सल्लाहलाई पृष्ठपोषणको रूपमा लिई आवश्यकता अनुरूप सुधार गर्दै जानुपर्ने हुन्छ । यसो भएमा मात्र विकास आयोजनाले गति लिई समयमै सम्पन्न गर्न मद्दत पुग्न जानेछ र विकासको लक्ष्य हासिल गर्न सकिने छ ।

अनुगमन प्रणाली प्रचलित सोच तालिका (**Log Frame**) का आधारमा स्थापित गर्न सकिन्छ । स्थानीय तहले आफ्नो विशिष्टता र प्राविधिक क्षमताका आधारमा यस्तो विधि अपनाउन सक्छन् । यस्तो विस्तृत विधि राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रवर्द्धित **राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनमा** हेर्न सकिन्छ ।

स्थानीय तहले आफ्नो आवश्यकता र उपलब्ध वस्तुगत तथ्याङ्कको आधारमा मौलिक रूपमा अनुगमन प्रणाली अवलम्बन गर्न सक्दछन् । साथै स्थानीय तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन र प्रयोगका लागि राष्ट्रिय प्रणालीसँग आबद्ध हुने खालको अनुगमन सूचना प्रणाली स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ । अनुगमन योजना बनाउँदा राष्ट्रिय सरोकारका विषय, मानव

विकास सूचकाङ्क, दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूलाई स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा योगदान गर्ने सूचकहरू स्थापित गरी अनुगमन गर्ने र सोको प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय तहको आफ्नो क्षेत्रभित्र क्रियाशील गैरसरकारी संघसंस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्था लगायतका सामाजिक तथा सामुदायिक संघ संस्थाले स्थानीय तहसँगको समन्वयमा रही कार्य गर्नुपर्ने र स्थानीय तहको अनुगमन प्रणालीमा त्यस्ता कार्यहरूको पनि अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु गर्नुपर्ने हुन्छ । अनुगमनमा देहायका तरिकाहरू अपनाइनेछ ।

- सूचक चेकलिष्ट रुजू तथा अद्यावधिक गरेर,
- नियमित प्रतिवेदन लिएर,
- स्थलगत अवलोकन गरेर,
- सरोकारवालाहरू सँग छलफल गरेर,
- नागरिक समाजका संस्थाहरू परिचालन गरेर (मिडिया आदि),
- सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण जस्ता विधिहरू मार्फत ।

अनुगमनमा देहायका पदाधिकारीहरू संलग्न रहने छन् ।

- स्थानीय तहको कार्य विभाजन नियमावलीले तोकेको पदाधिकारी,
- उप-प्रमुख (स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४),
- अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिका सदस्यहरू,
- प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र सम्बन्धित शाखा तथा इकाई प्रमुख (नियमित कार्य),
- वडा स्तरीय आयोजनाको हकमा वडाध्यक्ष र सदस्यहरू ।

नगरपालिका स्तरीय अनुगमन समितिमा देहायका पदाधिकारीहरू रहने छन् ।

नगर उप प्रमुख	संयोजक
नगर प्रमुख ले तोकेका एक जना महिला सहित कार्यपालिकाका सदस्यहरू मध्येबाट सदस्य (दुई जना)	सदस्य
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
प्रमुख, योजना शाखा	सदस्य सचिव
आवश्यकता अनुसार कार्यपालिकाका अन्य सदस्य तथा विषय विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिने	

देहायको अनुगमन कार्ययोजना बनाई लागू गरिनेछ ।

- कार्यपालिकामा एकीकृत कार्यान्वयन कार्ययोजना पेश गरेको १५ दिनभित्र अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिबाट आफ्नो वार्षिक अनुगमन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिले गरेको कामको प्रतिवेदन प्रत्येक २ महिनामा कार्यपालिकाको बैठकमा पेश गरी छलफल गरिनेछ ।
- समितिले समाधान गर्न नसकेका समस्याहरूलाई यस बैठकबाट सम्बोधन गरिनेछ ।

वडास्तरीय कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न देहाय बमोजिमको समिति रहनेछ ।

सम्बन्धित वडाको वडाध्यक्ष	संयोजक
वडा सदस्यहरू	सदस्य
वडा सचिव	सदस्य सचिव
आवश्यक परे कार्यपालिकाका अन्य सदस्य तथा कर्मचारीलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।	

१०.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

योजना अवधि समाप्त भए पछि, कार्यपालिकाले तोकेका आयोजनाको तेस्रो पक्षद्वारा देहायका सूचना प्राप्त गर्न प्रभाव मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

- योजनाको लक्ष्य बमोजिम प्रगति भए नभएको,
- लाभग्राहीमा योजनाका नतिजाले पारेको प्रभाव,
- आगामी योजना तर्जुमाको लागि पृष्ठपोषण,
- योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्न,
- योजनाबाट प्राप्त हुने फाइदालाई अधिकतम बनाउन ।

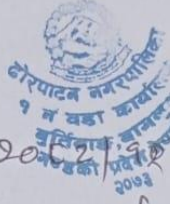
आवधिक तथा वार्षिक नगरपालिका विकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया देहाय अनुसार हुनु पर्नेछः

आवधिक विकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया			
के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी र गै.स.सं., परियोजना	पटके, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	- स्थलगत अनुगमन गर्ने, - चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने
प्रतिफल अनुगमन	नगरकार्यपालिका, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	- स्थलगत अनुगमन गर्ने, - चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने
असर तह अनुगमन	नगरकार्यपालिका, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	- स्थलगत अनुगमन गर्ने, - वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने, - नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने - प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल
प्रभाव तह अनुगमन	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	- नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, - सहभागितामूलक छलफल गर्ने, अध्ययन तथा सर्वेक्षण गर्ने
मूल्याङ्कन प्रक्रिया			
असर तह मूल्याङ्कन	स्वतन्त्र तेस्रो पक्ष	योजनाको मध्य अवधि	- लक्षित समूह तथा सहभागीतामूलक छलफल - नमुना सर्वेक्षण मार्फत सोच तालिकाको लक्ष्य अनुरूप प्रगति मापन - प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल
प्रभाव तह	नगरपालिका कार्यपालिका सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	योजना सम्पन्न भएको दुई वर्षपछि	- लक्षित समूह तथा सहभागीतामूलक छलफल - नमुना सर्वेक्षणमार्फत योजनाको दीर्घकालीन सोच तथा विषयगत उद्देश्यहरू हासिल गर्ने दिशामा योजना के कति हदमा सफल भयो र योजना आफैमा के कति सान्दर्भिक प्रभावकारी रह्यो र समग्र विकासको दिगो व्यवस्थापनमा योजनाले के कति योगदान गर्न सक्यो भनी अध्ययन - प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल
अनुगमन टोलीले अनुगमन प्रतिवेदन तयार गरी नगरपालिका कार्यालयमा पेश गर्ने ।			
नगरपालिका कार्यालयले प्रतिवेदनका सिफारिस कार्यान्वयनका लागि कार्ययोजना पेश गर्ने ।			
निश्चित लागत भन्दा बढीका आयोजनाको योजना सम्पन्न भएको २ वर्षभित्र तेस्रो पक्षबाट प्रभाव मूल्याङ्कन गराइनेछ ।			
प्रभाव मूल्याङ्कनको नतिजा कार्यपालिकाको बैठकमा प्रस्तुत गरी सरोकारवालाहरूको जानकारीको लागि सार्वजनिक गरिनेछ ।			

सन्दर्भ सामाग्री

- नेपालको सोह्रौँ योजना (२०८१/८२- २०८५/८६)
- गण्डकी प्रदेशको दोस्रो योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४
- नेपालको संविधान, २०७२
- केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, राष्ट्रिय जनगणना, २०७८
- राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८
- ढोरपाटन नगरपालिकाको डिजिटल पार्श्व चित्र, २०८२
- नापी विभाग, टोपोग्राफिक नक्शाहरु, १९९२
- ढोरपाटन नगरपालिकाको आर्थिक प्रतिवेदन, २०७९ -२०८२
- नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय पुस्तिका
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३
- सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४
- आर्थिक वर्ष २०८२/०८३ को बजेट वक्तव्य, २०८२: अर्थ मन्त्रालय
- आर्थिक वर्ष २०८१/०८२ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हुने सवारी साधन
- कर बाँडफाँटम्वन्धी सिफारिस, २०७५: राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग
- आर्थिक सर्वेक्षण २०७४ र ०७५: अर्थ मन्त्रालय
- दिगो विकास लक्ष्य २०३०: राष्ट्रिय योजना आयोग २०७३
- सहस्राब्दी विकास लक्ष्य
- Geographical Coding of States, Districts and Local units : NPC/CBS, 2017
- NEPAL Multidimensional Poverty Index: National Planning Commission
- A study on Foreign Aid Mobilization in Federal Nepal, Dec. 2017: Ministry of Finance

अनुसूची १ माईनेट

स्थान: ठी.स.पा. - १ वडा
कार्यालय, मक

आज मिति २०८३/११/११ गते ढोरपाटन नगरपालिका
आवाचेड विकास तहसीला तथा वेशलाइन हाथ सेडलन
को लागि सम्झि लिएन डाँडा निराला, फुल सलेली, साहमाई
आदि लोर्डि आउनु भएका प्राविधिक तथा वेशलाइन
हाथ सेडलन तथा कार्यक्रम तहसीला वडा कार्यालय
भवतमा तपलिलका उपस्थितिमा कार्य सम्पन्न
गरियो ।

उपस्थिति ईई :-

- १) वडा अध्यक्ष :- वडा अध्यक्ष छल्लाम
- २) वडा सचिव :- रमिता रोका सेविका
- ३) " :- अरुण बि-ब
- ४) " :- चन्द्रु लाल पौडेल
- ५) " :- गोपाल महत
- ६) वडा प्राविधिक :- प्रशान्त अधिकारी
- ७) स-ल :- पुनमाया छल्लाम
- ८) " :- लालिना बिड

आफ्नो मिति २०८२/१२/१० गते ढोरपाटन नगरपालिकाको आबधिक विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धि अभिप्रायिकरण, तथा वेबलाइन द्वारा सेकुलन वेडा नं. ०२ का वेडा अङ्ग्रेज श्री भोक् बहादुर खत्री ड्यूको अङ्ग्रेजतामा कारुणार्ड, वेडा खत्री आङ्ग्रेज भाएक प्राविधिक (एम्ब्रिमेस इन्जिनियरिङ्ग, कन्सल्टेन्सी) द्वारा वेडागत वेबलाइन द्वारा सेकुलन, योजना तर्जुमा सम्बन्धि छलफल तथा अभिप्रायिकरण का कार्यमाय गवतमा उपलिलक उपस्थितिमा कार्य सम्पन्न गरियो ।

उपस्थितिहरू :-

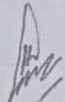
- (१) वेडा अङ्ग्रेज : केन गेक बहादुर खत्री
- (२) वेडा सचिव : लम बहादुर धामि
- (३) " " :- विमला महत
- (४) वेडा सचिव :- यम डमाली खत्री
- (५) सचिवी :- गिता पाण्डे महत
- (६) " :- सोम बहादुर महत
- (७) राम प्रसाद आचार्य (स्थानिक)

केन बहादुर खत्री
वेडा अध्यक्ष

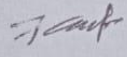
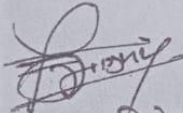
Amalpat

आज मिति २०८२/१२/१२ गते यस ढोरपाटन नगरपालिका ३ नं. वडा कार्यालय बुर्तिबाङमा वडा अध्यक्ष श्री खिम बहादुर सुनारको अध्यक्षतामा यस ढोरपाटन नगरपालिका वडा नं. ३ मा बसेको वडा समितिको बैठकमा तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमको निर्णय गरियो ।

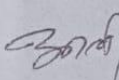
उपस्थिति

	श्री खिम बहादुर सुनार	अध्यक्ष
	श्री अस्मिता पुन	सदस्य
	श्री जुना सुनार	सदस्य
	श्री बेल कुमारी छन्त्याल	सदस्य
	श्री लाल बहादुर पुन मगर	सदस्य
	श्री कमला घिमिरे	सदस्य सचिव

अन्य उपस्थिति

	लक्ष्मी पौडेल	कार्यालय सहायक
	काजुमान वि.क.	कार्यालय सहयोगी

विशेष उपस्थिति:

	श्री नविन घर्ति	सिभिल ईन्जिनियर (एक्जिमिएस ईन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी प्रा.लि)
	श्री बिमला घर्ति मगर पुन	अ.हे.व.

प्रस्तावहरू:

१. आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धमा ।
२. विविध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू:

निर्णय नं. १ प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा यस ढोरपाटन नगरपालिका बाट सन्चालित आवधिक पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा सम्बन्धमा एक्जिमिएस ईन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी सँग Baseline Data तथा कार्यक्रम संकलन र अन्तरक्रिया गरियो ।

निर्णय नं. २ प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा आजको बैठक सौहार्दपूर्ण वातावरणमा सम्पन्न गरियो ।

आज मिति २०८२/१२/०६ गते डोरपाटन नगरपालिकाको
आवधिक विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धि अभिप्रेतिका
तथा वेबसाइट डाटा सेकुलन रेटा नं. ०४ का वडा
अध्यक्ष श्री तिलक पुन ड्यू के अध्यक्षतामा काठमाण्डौ
संविधानिय इन्जिनियरिङ्ग, बसलेन्ने का रवाटे काउन्सिल
प्राविधिक ब्याच वेबसाइट वेबसाइट डाटा सेकुलन, योजना
तर्जुमा सम्बन्धि छलफल तथा अभिप्रेतिका रेटा
कार्यालय गणना तपलिलक उपस्थितिमा कार्य
सम्पन्न गरियो ।

उपस्थिति रहे :-

१. वडा अध्यक्ष :- तिलक पुन
२. वडा सदस्य :- कृष्ण धर्मि नि. ३
३. वडा समिति :- चर्चु वडा अध्यक्ष विष्णु
४. कृषि प्राविधिक :- रविशमल धार्मि
५. स्वास्थ्य समिति प्रमुख :- भुमिका मगर
६. शिक्षक :- तारा प्रसाद कुँडेल
७. समाजसेवी :- यमकांत गैरे
८. वै. वि. कृषि :- देवीकुला गैरे
९. " :- राम कुमार कुँडेल
१०. " :- रमा गैरे
११. " :- छेला कुमारी

अझ भित्रि २०८३/१९/२६ गते ढोरपाटन नगरपालिकाको
आवधिक विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धि अभिप्रायिकाला
तयार गरी केसलान्द्रन डाटा सेकलन वडा नं. ०५ को वडा अध्यक्ष
को दिनेहरू पुन मगर झुके अध्यक्षतामा काठमाण्डौ
एन्जिनियरिङ इन्स्टीटुट, कठमाडौँको वडा र वडा
अध्यक्षको प्राविधिकद्वारा वडाको केसलान्द्रन डाटा
सेकलन, योजना तर्जुमा सम्बन्धि छलफल तथा
अभिप्रायिकाला वडा कार्यालय तयार गरी उपरिल्लो
उपस्थितिमा गरी सम्पन्न गरियो।

उपस्थितिहरू :-

- १) वडा अध्यक्ष - दिनेहरू पुन मगर
- २) वडा सदस्य - तुलसी विक्रम तुलसी
- ३) " " - विष्णु पुन मगर
- ४) " " - देवीराम सापकाटे
- ५) " " - वडा अध्यक्ष
- ६) वडा सचिव - नरान साधिका
- ७) प्रो. राज कर्णेल

पु. ज्ञान वं. वि. को.
डा. सुमित्रा दार्ति मगर
१) दुर्गा वं. क्षेत्री

(१३) स्थायी	:- हानिना जोतामे
(१३) "	:- गुम बहाडा पुन
(१४) "	:- खानेल कि-उ.
१५ "	:- गिलब कि-उ.
१६	रवीम कुमारी के ली
१६	रवीम कुमारी के ली
(१७)	रवीम कुमारी के ली
(१८)	रवीम कुमारी के ली

आज निम्ति २०८२/११/२० गते भएर डोरपाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुम सार्वजनिक अभिवृद्धि तथा बेसलाइन साथ लेडलन अर्थात् २०७० को अर्थात् अर्थसङ्घको धन बहादुर आर्दे जेष्ठको अर्थसङ्घमा माउन्ट एन्जेलिन इन्जिनियरिङ्ग कलेजलेली एउटा रकमको फाइल भएर पारित भइएको अर्थात् बडागाउँ बेसलाइन साथ लेडलन, योजना तर्जुम सार्वजनिक लेखक तथा अभिवृद्धि करण अर्थात् आचार्य भवन्तमा तपासिलको उपस्थितिमा कार्य सम्पन्न गरियो।

उपस्थितिहरू :-

- १) अध्यक्ष अर्थात् :- धन बहादुर आर्दे
- २) अर्थात् अध्यक्ष :- कृष्ण कुमार धर्मा
- ३) " " :- राम बहादुर कामा
- ४) " " :- रमणी कुमारी बि.इ. २०७०
- ५) " " :- रमणी धर कामा
- ६) उपस्थिति :- एउटा बहादुर आर्दे
- ७) " :- बि.इ. बहादुर कामा
- ८) अर्थात् अध्यक्ष :- अनिता धर
- ९) कर्मचारी :- पुनम आर्दे
- १०) " :- मनिषा आर्थात् माउन्ट
- ११) स्थानीय :- आशा आर्दे
- १२) तम बहादुर कामा :- तम धर

आफ्नो निर्देश २०८२/११/२५ गते ढोरपाटन नगरपालिका
को आषाढीय विकास योजना तर्जुमा सम्वन्धि अभियुक्ति
रथा बैसलङ्ग साय सेकुलर अडा नं. ०६ को वडा अध्यक्ष
श्री उमेश कुमार बुढा मगर ज्यूको अध्यक्षतामा
सहभागी गरी खोला आडु भएका प्रविष्टिहरूको वडा
बैसलङ्ग साय सेकुलर, मोडना तर्जुमा सम्वन्धि
दलगत रथा अभियुक्ति अडा कार्यलय
मार्फत उपलिलका उपस्थितिमा कार्य सम्पन्न
गरेको।

उपस्थिति हुने

- १) वडा अध्यक्ष : उमेश कुमार बुढा मगर
- २) वडा सदस्य : हलसी वि. ५
- ३) " : रमान बुढा मगर
- ४) " : विम कुमारी भण्डारी
- ५) " : शान प्रसाद भण्डारी

उमेश कुमार बुढा मगर
वडा अध्यक्ष

अनुसूची २ फिल्ड तस्बिरहरु

मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा
प्रमाणीकरण कार्यशाला

मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा प्रमाणीकरण कार्यशाला

अनुसूची ३ नक्साहरु